יצחק דוד רזמוביץ
נאמן בית כ"ק מרן אדמו"ר
בעל "אמרי דוד" מזוויגיץ זי"ע

ימים מקדם

רישומים
וזכרונות
משנות תרצ"ב - תשל"ב

ספר

ימים מקדם

חלק ראשון

רישומים וזכרונות

משנות תרצ"ב — תשל"ב

בית אבותי חסידים הראשונים בחצרות ויז'ניץ,
קורותי בשנות השואה, מאפילה לאורה, פעולות
ועסקנות, עובדות ואירועים במחיצת כ"ק
מרן בעל "אמרי חיים" מויז'ניץ זצוק"ל

חברתיו בעזרת השי"ת

יצחק דוד רזמוביץ

נאמן בית

כ"ק מרן אדמו"ר בעל "אמרי חיים" מויז'ניץ זצוק"ל

פה **ברוקלין** יצ"ו

שנת **תשנ"ד** לפ"ק

© Copyright 1994
כל הזכויות שמורות להמחבר

יצחק דוד רזמוביץ
(718) 436-0308

"ספרא"
◆ עריכת ספרים והוצאה לאור ◆
יודא הכהן שטראססער – אהרן הכהן פערל
(718) 837-8349

ימים מקדם

רישומים וזכרונות

התוכן:

אקדמות מילין 9

פרק ראשון: ויתילדו על משפחותם ..... ג

הרים — הורים / בית אבא / יגיעת והתמדת התורה / לעת מצוא / החסיד ר' יצחק דוד פוקס זצ"ל — מבני היכלא / השפעתו הגדולה / נהנה מיגיע כפו / עריכת הסדר אצל ה"צמח" / פסח האחרון אצל ה"צמח" / געגועים אחר רבו / בנים וצאצאים / ר' מרדכי חנא — החסיד הנלהב / עיבוד חושיו ומדותיו / עם הסבא קדישא זצ"ל / "יאמר נא ישראל" / החסיד ר' משה אליעזר ז"ל / החסיד ר' חיים ז"ל / זקנתי מרת שיינדל ע"ה / ברכת צדיק

פרק שני: ימי עלומים ..... כה

קבלת אבי ז"ל כשו"ב בקוואסי / נסיון העוני / הכפר קוואסי / פרנסות הישוב / החינוך בכפר / בית-ספר העממי / הצעירים ומפלגותיהם / איזור קוואסי / מעיני הישועה / לא הפילה אשה מריח בשר הקודש / ביקורי הסב"ק מויז'ניץ זי"ע / הכסא — יעמוד לעד / במחיצת הסב"ק זצ"ל / ויראו ממך / הצדיק המתוק / נכדי ה"צמח" לגדולות נוצרו / עשה דכבוד התורה עדיף / תהלים בהשתפכות הנפש / ניצוץ נשמתו של דוד המלך / סילוקו של צדיק / ממלא מקומו / נסיעתי לגרוסווארדיין

פרק שלישי: וזרח השמש ..... מה

דמות קודש / הנסיעה אל הרבי החדש / הסליחות בערב ראש השנה / ב"חדר" / אכילת "ימים" (טעג) / תפלת שחרית במחיצת מרן / יום שבת — יום מנוחה / אמירת תורה / ה"שולחן השני" / ביום השבת / כעלות המנחה / יומין דחנוכה / ימי משתה ושמחה / חג הפסח / הילולא קמא של הסב"ק / החתונה בחצר ויז'ניץ

פרק רביעי: מרבה ישיבה ..... סג

בשובי לביתי / הפגישה עם הורי / הלימודים בוילחוביץ / ההיכרות עם הרב מטערניווע / שבת-טעטש / כיבוש ההונגרים / בישיבת ראחוב / ר' דוד קנול — הסופר / קיץ תרצ"ט / חודש של פחד / רב לכם בני לוי / לישיבת "אהבת ישראל" בגרוסווארדיין / סדרי הלימוד / שיעורי מרן זצ"ל / פירושי מוסר וחסידות / נועם שיחו / אהבת תלמידים / פטירת הגה"ק מווישיווא זצ"ל / "ליל הסדר" במחיצת מרן / עסק האפיקומן / החסיד ר' ישראל הרלינג הי"ד / התקרבות יתירה / סיפורי צדיקים / עבודת המדות / זמן הקיץ / הפתקאות המופלאות / בעול המצוות

פרק חמישי: ימי הרעה ..... פו

צו הגירוש / ביטול הגזירה / למען אחי ורעי / הט"ו-ניקים / חורף תש"ב / זה חלקי מכל עמלי / סימני מנהיג העדה / יחיד בדורו בקדושת הברית / שמחת נישואין בחצר וויזניץ / מאסר אבא / בבית האסורים בקלויזנבורג / הפגישה האחרונה עם אבא ז"ל / ביקורי הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל בגרוסווארדיין / מצב הישיבה מחמיר / לבודפסט הבירה / חורף תש"ד / התכנית לעליית מרן לארה"ק / שבת אחים / ההיכרות עם צדיקי עולם / עליית הרה"ק מבעלזא לארה"ק / עלות הכורת / ההחלטה הנחושה / ההמצאה שהצליחה / הפרידה מידידיי / ושמרני בדרך הזה / מבודפסט לסאטמר / הפגישה עם כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל / הנסיעה לגרוסווארדיין / אימתה ופחד / פסח האחרון בגרוסווארדיין

פרק ששי: בגיא צלמות ..... קיא

את ממונם חמסו / הקמת הגיטו / יציאת צדיק מן המקום / כצאן לטבח יובל / נמשל כבהמות נדמו / בפתחו של גיהנם / הפגישה עם הרשע מנגלה ימ"ש / רחיצה ללא תועלת / המנין והמארש / הבאראקים / גיהנם של מטה / התפרקות התכשיטים / הראוים לעבודה / תאי הגאזים והמשרפות / היהודים הממונים בהפעלת הגאזים / הרכוש שפורק מגופות המתים / סדר היום בבלוק / פתק השמירה / הניתוחים השפלים שבוצעו בתאומים / פני מכרים בקרב מחננו / החיסול של ה"ציגיינער'ס" / חודש הרחמים והסליחות / עם ר' מנדל הרש בעק / ההצעה לברוח בראש השנה / קידוש ה' של ילדי ישראל / למחנה מאוטהאוזן / קבלת הפנים / בין פושעים מדיניים / משחק האבנים / בדרכנו החדש / מחצבת המנהרה ובית החרושת / עבודתי בהוצאת החול / מעשי רשעה / העישון שהרג נפשות / ידיד וחבר / העדרו של ר' מנדל הרש ז"ל / התחבולה עקב מחלת הטיפוס / הויכוח אודות אכילת חמץ בפסח / בחזרה למאוטהאוזן / אכילת בעלי חיים מרוב חולשה / הגשם השוטף / במחנה גונזקירכן / החבילות שוקולד משווייץ / השינוי לטובה

פרק שביעי: מאפילה לאורה ..... קנ

השחרור / פתיחת שערים / אות תקוה / על אם הדרך / בתחנת "צלב האדום" / במחנה צבאי / חסדים גלויים / בסכנת חולי / התאוששות מהמחלה / עזרת הג'וינט / שבת משיב-נפש / בדרך לאיטליה / הפגישה עם ידידים / המפלגות השונות

פרק שמיני: ברומא ..... קסא

ישיבת מאור הגולה / הנהלת הישיבה / הסדר והחיים בישיבה / אחדות התלמידים / שבתות ויומי דפגרא / ביקורים בישיבה / השיחה עם ראש הישיבה / ידיעות מחצר מרן / הכרעת מרן — דעת

קדושים / סיגופי ומכתב מרן זצ"ל / הספר שהשפיע עלי / המצטיינים שבישיבה / השמועה הטובה למרחוק / רבי משה קרימנא וסיפוריו / הנהגת הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז / ואתן אדם תחתיך / מה' מצעדי כבר כוננו / עצת מרן — להתעכב עוד / מרומא לחיפה

פרק תשיעי: על אדמת קודש ..... קפז

בנמל חיפה / הפגישה הנעימה / במעברה חילונית / ישיבת ויז'ניץ — תל אביב / המפגש עם ראש הישיבה / הפעילות מצד אגודת ישראל / מצב הישיבה / בעסקנות ציבורי / ימים הנוראים בתל אביב / אצל הגרי"ץ דושינסקיא זצ"ל / התעלות חדשה / השבת — נועם הנשמות / המצב בארץ / המערכה של החרדים / בזיונות וקלון / עם הגה"ק רבי יודא'לי זצ"ל בישיבה / החבורה שנתחדשה / ארגון החסידים / השפעת תורת מרן זצ"ל / כ"ק ה"בית ישראל" מגור — ותורות מרן ז"ל / שיפור במצב הישיבה

פרק עשירי: קריה נאמנה ..... ריא

חזון וחלום / התמנות הרה"ח ר' יוסף שטיינמעץ נ"י / עריכת מגביות / התישבות בשיכון / הקמת הישיבה בשיכון / חזרת הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל לתל-אביב / ההכנות לחזרת מרן לאה"ק / המעמד הנבחר / השבת המרומם / פרשת העלאת ארון הקודש של הסבא קדישא זצ"ל / הפגישה עם החזון איש / עקולי ופשורי בפינוי הארון / מדה כנגד מדה / אצל הרה"ק מבעלז זצ"ל / בנסוע הארון / מנוחתו כבוד / הספר תורה וארון הקודש / מקום הארון הקודש / המנהיג והפטרון / ביקור מרן בעיה"ק ירושלים / גזירת גיוס בנות / אופן ההכנסות שהונהג בבית מרן / המעבר לשיכון / הפרידה מהרה"ק מבעלז זצ"ל / אל המנוחה ואל הנחלה / התפתחות השיכון / הרחיבי מקום אהלך / חנוכת הבית / עם החזון איש / בפרק האיש מקדש

פרק אחד עשר: בצל מרן ..... רמט

השיכון בתפארתו / הזדמנות שהודחה / הכנה דרבה לקראת חג פסח / ליל התקדש חג / וספרתם לכם / יום חתונתי ושמחת לבי / אפריוני / עזר כנגדי / ה"חזון-איש" על הצלחת השיכון / עם הרב הגאון מפוניבז' זצ"ל / עם האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל / סכנת החילונים — והרחבת גבולי הקדושה / ביקורו של האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל / דרשת האדמו"ר / התמנות הרה"ח ר' יעקב דוד ויזניצר ז"ל / התיסדות חבורת האברכים / נסיעת מרן לארה"ב / המגביות ברחבי הארץ / ביהמ"ד החדש / המסע להחזקת הישיבה / על אם הדרך / בוויען הבירה / שווייץ / לונדון / מנשסתר / אנטוורפן / חזרה ללונדון / בית החסידים בלונדון / ברחבי אנגליה / ביקור מרן בשווייץ / סדר היום בסנט מוריץ

פרק שנים עשר: אור מופלא ..... רצ

הצנע לכת / הטיולים בסנט-מוריץ / כאבן שואבת / נפשו קשורה בנפשו / נשמת רוח חיים / ישועה ורחמים / עת רצון / פוקד עקרות / מטבעות שמירה / צדיק גוזר / חזרה לאה"ק

פרק שלשה עשר: עסקנות ומשרת המשגיחות ..... שח

ושוב — מקל הנדודים / השפעות רוחניות וגשמיות / ההצלחה שהאירה / תרומת ר' שמעון שפילפויגל ע"ה / המשך המסע / שלהי קייטא תשט"ז / משרת המשגיחות / צוות הישיבה והרמי"ם / על המשמר / מגבית כופר-נפש למען פליטי הונגריה / מלחמת סיני / רמת הישיבה

פרק ארבעה עשר: המסע לאמריקה ..... שכב

קיץ תשי"ז / במחנה הריכוז מאטהאוזן / על אם הדרך לאמריקה / בויליאמסבורג / הביקור אצל האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל / ביקורו-החוזר של האדמו"ר מסאטמאר / הרחיבי מקום אהלך / מעשה ברוכל / בריחוק מקום / מגביות ופעולות / פעולות על רכישת ביהמ"ד בירושלים / שנת השבעים / הנסיעה מניו יורק ללונדון / סערה בלב ים / השבת הנעימה בלונדון / בדרך הביתה / מרן נופל למשכב

פרק חמשה עשר: אירועים בחצר הקודש ..... שנה

קשרי שידוכין עם בית סקווירא, ונסיעה נוספת לאירופה לטובת הישיבה / נישואי גיסי הרה"ג מוה"ר יהושע הורביץ שליט"א / חתונת בית ויז'ניץ-סלונים / ההכנות לחתונת בית ויז'ניץ — סקווירא / בעידן חדותא / הישיבה בשיאה / התפטרותי ממשרת משגיחות / משרת הגבאות / נישואין שניים של הרבנית מרים ע"ה / הגאון רבי יהושע גרינוואלד זצ"ל

פרק ששה עשר: בשיא המדריגות ..... שעב

מיחידי סגולה / העינים ברשותו / קבלת יסורי הזולת / מעשה פלא / משכמו ומעלה / דיבורי קודש / מדות מוזהבות / בלב ונפש

פרק שבעה עשר: ידידות מרן עם ה"בית ישראל" מגור זצ"ל . שפג

תרין רעין / בהלוית האדמו"ר מסדיגורא זצ"ל / בעבותות אהבה / כחסיד לפני רבו / כמים הפנים לפנים / פגישה אחרונה

פרק שמונה עשר: ייסוד פרדס אתרוגי ויז'ניץ ..... שצ

השתלשלות הדברים / החלום שקרם עור וגידין / השגחת הג"ר פנחס עפשטיין זצ"ל / הקשר התמידי עם הראב"ד / הידורי הפרדס / הכשר הגאון בעל מנחת יצחק זצ"ל

פרק תשעה עשר: יסורים של אהבה ..... תג

השיתוק הפתאומי / רפואת מנוחה / מרן חוזר הביתה / החלמת מרן / התשוקה לקיים מצות מרור / חתונת הרה"ג מוה"ר ישראל הגר שליט"א / למעון חדש בשווייץ / פרשה מכאיבה / ימים הנוראים תשכ"ד / פטירת הרה"ק מסערט / בסופו של דבר / חולשת מרן / חתונת בעלז — ויז'ניץ / בעקבות מרן / סמיכת נכדיו לאדמורו"ת / י"ז חשון — הילולא של הרה"ק בעל אהבת שלום זי"ע / הבטחת הסבא קדישא זצ"ל / ברכת בן זכר / "אתה הוא הגורם..." / חתונת בית ויז'ניץ-סיגוט / מצב-מלחמה בארץ / מרן פועל ישועה אצל ציון רשב"י / מלחמת ששת הימים / למקומות הקדושים / הלוית הרה"ק מקופיטשניץ זצ"ל / חתונת הרה"ג מוה"ר זאב ארנסטר שליט"א

פרק עשרים: שנותיו האחרונות של מרן ..... תלה

מחולי אל חולי / חנוכת בנין היכל הישיבה / חב"י כמעט רגע / ביום צרה / השליח הנכון / ב"זכרון-יעקב" / החלמה מהירה / הדפסת קונטרס הליקוטים / הדפסת ספה"ק אהבת ישראל / עושי מלאכת הקודש / שמחת מרן בהופעת הספר / הכתבים שנשרפו / שאר חלקי הספר / מהדורות חדשות של "קונטרס הליקוטים" / חתונת נכדי מרן / מכתבי ברכה מגדולי ישראל / סיום הש"ס מדף היומי / דרשת מרן / במועצת גדולי התורה / הצלת "חינוך העצמאי" / שמחת נישואי בתי תחי' / העלאת ארונו של דודי הרה"ח ר' מרדכי חנא ע"ה / הנסיעה לרומני' / דרכי ציון אבלות / הלויה בבני ברק / התייסדות מפעל זוגות צעירים / נדיבותו של ר' מענדל גאנץ ע"ה / חנוכת ביהמ"ד דחסידי ויז'ניץ בירושלים — והכתרת הרה"ג ר' זאב ארנסטר שליט"א / ימים נוראים תשל"ב / למען תנועת אגודת ישראל בארה"ב / הנחת אבן הפנה ל"בתי זוגות צעירים" / המצב מחמיר / אחרית שמחה תוגה / ימים האחרונים / לגנזי מרומים / למנוחת עולמים / פתקאות ראשונות

רשימת התצלומים ופקסמליות ..... תצג

אקדמות מילין

"זכרתי ימים מקדם הגיתי בכל פעלך במעשה ידיך אשוחח"
(תהלים קמ"ג ה')

זכרתי ימים מקדם — שהפלאת לנו נסים רבים.
(רש"י שם)

אודה ה' מאד בפי ובתוך רבים אהללנו שהגיעני עד הלום, לראות ספרי יוצא לאור עולם, ולקיים בזה דבריו של רבינו יונה (הובא בסוף ספר מצות השם): "מצות עשה לזכור חסדי השי"ת שעשה עמנו, שנאמר (דברים ח') וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך במדבר, וכ"ש שאנו חייבים לזכור (תמיד) החסדים שהשי"ת עושה עמנו בכל עת ובכל שעה".

זה כחמשים שנה מאז נכחדה, נעקרה ונגדעה יהדות הונגריה, בה נכללו חלקים ממחוזות קארפאטרוס וזיבנבירגן. הרשעים הארורים ימ"ש הובילו אותם כצאן לטבח לאושביץ, שם נשרפו ונהרגו על קידוש ה' בכל מיני מיתות שונות ומשונות ר"ל. גם אני הייתי באותה גולה, והריני כיום מן המעטים שזכו בחסדי השי"ת ובנסי נסים להנצל כאודים מוצלים מאש מגיא ההריגה. יתומים וגלמודים נשארנו, בלי אב ואם, בלי אח ואחות, בלי בנים ובנות, השם ינקום דם עבדיו השפוך.

לזאת אמרתי להעלות על הכתב שבח והודאה להשי"ת על כל הטוב אשר גמלני מעודי, למען יעמוד למשמרת ימים רבים לזכרון עולם ומזכרת נצח לבני משפחתי היקרים שיחיו, זכרו ואל תשכחו את אשר עשה לנו עמלק צורר כל היהודים הגרמנים ימח שמם וזכרם, שרצו לעקור אותנו ולא יזכר שם ישראל עוד, אך נצח ישראל לא ישקר, ואיך זכיתי להנצל מידם בחמלת ה' עלי, בהשגחה פרטית על כל פסיעה ופסיעה. ולמען ידע דור אחרון מה שעבר עלינו בכל העתים והתקופות הקשות, ונודה ונהלל לשמו יתברך השם נפשנו

בחיים, ולקיים בזה מצות עשה "וזכרת את כל הדרך", כדברי רבינו יונה הנ"ל.

☆

זכרתי ימים מקדם כשהשנים כתיקונם, ומלכות בית ויזניץ עמדה בבנינה ובתפארתה לפני השואה, בפרט תקופת עלותו של כ"ק מרן אדמו"ר בעל אמרי חיים זי"ע על כס האדמורו"ת, עם הסתלקותו של כ"ק רבינו הסב"ק בעל אהבת ישראל זי"ע. ראיתיה גם בחורבנה, עת הובילונו הרשעים מגרוסווארדיין אל ארץ גזירה, שם במחנות הריכוז עברתי שבעה מדורי גיהנם, ושוב לאחר המלחמה הנוראה ראיתי בבנינה של מלכות בית ויז'ניץ בארצנו הקדושה, פריחתה ושגשוגה. זכיתי אף להיות שותף וליטול חלק בשיקומה, בצלא דמהימונתא מרן בעל אמרי חיים זי"ע.

הן נודע בשער בת רבים באיזה קושיים עלו לו למרן זי"ע להפיח רוח חיים ולהחיות עצמות היבשות ונפשות גלמודות שנשארו לפליטה גדולה לאחר השואה האיומה, עד שהיו כמעט במצב של יאוש, אזר מרן ז"ל כגיבור חלציו, הקרין עליהם מקרני הודו וזיוו עד שהשפיע אמונה ובטחון מתוך שמחה וחדוה בקרב לבות הנשברים ורצוצים של חסידיו ואנשי שלומו, וגם לרבות שאר אחב"י ששרדו והתישבו בכל מקומות מושבותיהם. לא נרתע רבינו, לא נתפעל מעקולי ופשורי ומכשולים שעמדו נגדו, רק השליך נפשו מנגד כרועה נאמן לפני צאן מרעיתו, עד שסוף סוף הגיע בחסדי ה' למטרת חפצו — לראות בפרי עמלו להחיות ולהקים שארית הפליטה לשם ולתפארת לכבוד שמו יתברך.

כאשר הגעתי בעזרת השי"ת לארצנו הקדושה לאחר השואה הנוראה, נוכחתי לראות בשבר בת עמי שפקד את כל בית ישראל, ובפרט עם חסידות ויז'ניץ. ואמרתי לנפשי עת לעשות לה', עת כנוס אבנים — צו השעה מחייבת אותנו להקים ולשקם הנהרסות, ויחד עם עוד ידידים חסידי ויזניץ הטינו שכמינו לעמוד לימין מרן ז"ל, אבינו רועינו שמסר נפשו עבורנו ודאג לטובתינו ולטובת כלל ישראל והרמת קרנם בכבוד.

ויען ששמתי לי למטרה ועיקר לעשות נחת רוח להבורא יתברך שמו, ושפועל ידינו ירצה לפני מרן זי"ע, שאהבנו אותו אהבת נפש בלי גבול ממש, ע"ד שמובא בספה"ק שהחסיד אצל רבו צריך להיות ככלי ריק, וכל מה שבעל הבית נותן לתוכו הוא מחזיק בהתבטלות גמורה, ורק עי"ז יכול להיות כלי מוכשר לקבל טהרה, לזאת אל יפלא בעיני הקורא בראותו בפרקי הספר איך שבשנות "בראשית" של הקמת השיכון, שעברתי ממשרה למשרה, יהא זה עסקנות, אסיפת כספים, משגיחות הישיבה, משרת הגבאות בהיותי עומד ומשמש בבית מרן זי"ע. תלי"ת חפץ ה' בידינו הצליח, ונתקיימה ברכת מרן שכתב אלי עוד בהיותי בישיבת מאור הגולה ברומא: **"שנזכה לשמוח באה"ק עוד יותר מימי קדם"** [ראה להלן עמ' ק"ע].

כנזכר לעיל התמסרו בלב ונפש בעתים הללו כמה מאנשי שלומינו לימין מרן זי"ע, עזרו וסייעו בפעולותיו הכבירים שחבקו זרועות עולם, בבנין השיכון ובניהול הישיבה הקדושה על יסודות איתנים, וגם העסקנים הנאמנים והמסורים שדאגו להחזקת הישיבה וקיומה בזמנים הקשים ביותר. יהא ספרי זה זכרון לראשונים שהטו שכמם לעבודתו הקדושה של מרן זי"ע, להנציח את שמם הטוב לדורות עולם וצדקתם תעמוד לעד.

☆

עדים אנו כהיום הזה שכמעט ואין לך חוג חסידי שלא יתפאר בעצמו כי עלה בידו לבנות ולהקים שיכון, קריה או סביבה בה יתלכדו אנשי שלומו חסידים ואנשי מעשה, המתנהגים בדרכי החסידות ביראת ה' טהורה, הן בארץ והן בחוץ לארץ.

כל זה היום. אולם כאשר נגולל חזרה דפי ההסטוריה, ונזכור נא איך הרים קולו מרן בשנים הראשונות לאחר השואה, איך ביקש והתחנן ודרש מכל חוגי היהדות החרדית די בכל אתר ואתר, ללא יוצא מן הכלל — לבא לעזרתו בהקמת קריה, או לחקות מעשהו בייסוד שיכונים חרדיים — מקום שם ישתכנו יראי ה' וחושבי שמו, כי ראה בצעד זה מעין חומה בצורה והבטחה לגדל צאצאים ברוח ישראל סבא על מבועי התורה והיראה בדרך אבותינו הק' ללא כל

שינוי. נפלו דבריו על אזנים אטומות. אף אחד לא הבין, אף אחד לא ירד לעמקי מחשבותיו. אדרבה, התפלאו על עצם הרעיון המוזר "להקים שיכון בארץ ישראל!"

שקל מרן במאזני חכמתו, השליך על ה' יהבו, ובעזרתו ית' זכה להקים את "שיכון ויז'ניץ" העומד עד היום הזה לשם ולתפארת. ביזמתו הוקמו מוסדות תורה וחסד, המתנוססים לתהלה בארץ הקודש. שיטתו היתה כי זוהי הדרך, לרכז את היראים יחד, ומשם יתד ופנה לחנך את בני הדור הצעיר בחמימות ואש קודש.

חלפו ימים. חלפו שנים. כולם ראו. כולם הבינו. כולם חזו פעולת צדיק. מעתה החלו אף הם בהקמת שיכונים, וכהיום עומדים על תילם עשרות עשרות שיכונים חרדיים מכל חצרות החסידים, בארץ ובחוץ לארץ. יה"ר שתשרה שכינה במעשי ידיהם.

אילו היו מתחילים כולם לפני כחמשים שנה, כחזונו של מרן זי"ע, לרכז שכונות כאלו, מי יודע אם לא היינו היום מחושלים ביתר שאת ועוז לעמוד נגד זרם פורקי עול.

בענין זה מוכרחני לספר עובדא מאלפת ששמעתי מפי איש מורם מעם ופקח עצום, הרב ר' ישעי' שיינבערג ז"ל, שבמשך שנים רבות היה מראשי "העדה החרדית" בעיה"ק ירושלים ת"ו. בשנותיו האחרונות היה רגיל לבקר בשיכון, ובקשני לסייר אתו להראות לו את השיכון על כל מוסדותיו. הוא רצה לראות במו עיניו מה שהקים אותו צדיק נשגב מרן זי"ע בזיעת אפים. מלאתי את מבוקשו וטיילנו ארוכות, אלא שלא הבנתי מלכתחילה מהי בעצם כוונתו בביקוריו אלו בשיכון, בפרט שהיה ר' ישעי' קנאי מפורסם ומה לו ולשיכון ויז'ניץ?

גילה לי ר' ישעי' ע"ה מצפוני לבו, וכה סיפר: היה זה בשנת תש"ז כאשר האדמו"ר מויזניץ עלה לארצנו הק', לאחר כל התלאות שמצאתהו בשנות המלחמה. הארץ עמדה אז תחת ממשלת המנדט של האנגלים, וחרידי ירושלים עמדו כולם בראשותו של הגרי"צ דושינסקיא זצ"ל. האדמו"ר זצ"ל התיישב בתל אביב, ועל חג הסוכות

תש"ח שהה בירושלים. ערכנו לכבודו מסיבה מטעם "העדה החרדית", והשתתפו מסלתה ומשנה של "העדה", שהכירוהו עוד מלפני המלחמה משנות תרצ"ה - צ"ח, עת ביקר בארה"ק יחד עם אחיו הקדושים.

וכה היו דבריו של האדמו"ר באותה מסיבה: "ידידים יקרים! מעבר לים עומדים יהודים לאלפים ולרבבות מוכים ולוקים סחופים ודוויים מכל מה שעוללו עליהם הצוררים ימ"ש, ומחכים בכליון עינים לעלות לארצנו הקדושה. ולזאת דעתי היא שתהיו מוכנים לקבל פניהם ולבוא לעזרתם בסידור דירות וכדומה בכל מה דאפשר, יען שלמקום שיגיעו שם ישתכנו ותהי' ההשפעה עליהם. ואם חלילה תבא עזרתם מצד השני אז ח"ו לא טוב יהי'... וגם ברצוני להקים שיכון חרדי לרכז שמה את חסידי ויז'ניץ..."

ממשיך ר' ישעי' ע"ה: כששמענו דיבורים אלו מהאדמו"ר חשבנו לתומנו שגם הוא נתפס להם ולהמונם, הרי גם הוא מתעסק בעניני "עליה" והקמת מושבות ושיכונים לעולים חדשים... כהנה וכהנה חשבנו אז.

כעת, סיים ר' ישעי', עומד אני ומשתומם, מה שהיה ביכלתו של יחיד להקים — ישוב חרדי בנוי לתלפיות עם כל המוסדות, הצטרכויות ונוחיות של קהילה חרדית... יחיד שלא נהנה ולא קבל פרוטה מהממשלה לצורך הקמת השיכון, ראו מה עלתה בידו בהצלחה מאירה שאין דוגמתה. לו היינו מבינים ושומעים לדבריו הק' באותו מעמד, היינו נראים טוב יותר, אך טח עינינו מראות. האדמו"ר זצ"ל ראה והבין מה שהרבה גדולים וצדיקים לא השיגו עדיין, אף חכמתו הגדולה עמדה לו. ובהתפעלות הביע אומר ר' ישעי' שהרבי היה צדיק שאין מחשבה תפיסא בי' כלל...

☆

ועל הכל אני נותן שבח והודי' להשי"ת שלא נכשלתי כמו שנכשלו רבים בעוה"ר לאחר השואה הנוראה ר"ל, שבלבול המוחות ורוחות זרות נשבו והרבה מאחב"י סטו מדרך התורה, ברוך הוא וברוך שמו

שנשארתי נאמן לה' ולתורתו הק' בכל העתים והתקופות הכי-קשות. כל זה בזכות אבותי ואבות אבותי, שזה חמשה דורות מקושרים היו לאילנא דחיי גזע-קודש רבוה"ק לבית ויז'ניץ, ואני תפלה לא-ל חי שיזכנו גם להלאה לנו ולבנינו אחרינו, שלא לסטות מדרך התורה והיראה עפ"י דרכי רבותינו הקדושים.

לחיבת הקודש ואיידי דחביבא עלי, רשמתי איזה ראשי פרקים לתולדות וקורות בית אבותי ובני משפחתי הרוממה, הלא המה הרה"ח ר' יצחק דוד פוקס ע"ה, בנו הרה"ח ר' מרדכי חנא ע"ה ועוד, כולם אנשי שם ידועים ומפורסמים בחסידותם ופרישותם בעבודת השי"ת, ודביקותם והתקשרותם הנפלאה לרבותינו הקדושים מויז'ניץ זי"ע. הבאתי דוגמאות ספורות לקורות ימיהם אף שיש מהם שכבר ידועים בקרב החסידים, ונדפסו בספרים שונים שיצאו לאור, כי היותם בני עליה כמעט אין אסיפה או "זיץ" בין חסידים, שלא יזכר שמם לטובה. נתקיים בהם מאמר הכתוב "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו" שהם בעצמם נדברים בין יראי ה'. ואכן מה שהבאתי בספרי זה אינו רק מיעוטא דמיעוטא אודותם, וישמשו רק לדוגמא ולזכרון לנו, שתהי' שאיפתנו לאמר: מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, וכאשר המליצו בספה"ק "יגיעו" בבחינת נגיעה כלשהי במעשיהם הדגולים.

☆

להיות האהל אחד ספחתי לספרי זכרונות מהתקופה המזהירה כשזכיתי לשרת בקודש אצל מרן זי"ע במשך שנים רבות. ולמודעי אני צריך, שאצל מרן לא שמענו סיפורי אותות ומופתים מצדיקי עולם, אם לא היה בהם משום איזה לימוד ולקח טוב בעניני תיקון המדות והמעשים. הוא לא גרס "עובדות" סתם, וגם לא השמיעם בפני חסידיו ותלמידיו. מה שכן אהב לעשות היה לשוחח שיחות וסיפורים שהיו להם איזה קשר עם עבודת ה', התמדה בתורה, התעלות ביראת שמים [וכאשר הארכתי להלן בפרק רביעי].

כשהרחיב מרן את הדיבור על אביו הקדוש הסב"ק זי"ע, שנפשותם היו קשורות בעבותות אהבה שאין דוגמתו, יצאו הדברים ברעננות והתחדשות בכל פעם, עד שנדמה היה כאילו רק יום לפני כן

נסתלק הסב"ק לעולמו. הסיפורים אודותיו כללו רק כאלו שהיו בהם משום התרחקות ממדות מגונות, זהירות במדת אהבת ישראל — בה הצטיין למופת והדרך לרכשה, להדבק בענוה והתרחקות מגאות וכעס ושאר מדות מושחתות. אך סיפור מופת לשם מופת — מושג כזה לא היה קיים כלל.

ולזאת לא יפלא בעיני הקורא אם לא ימצא בספרי "סתם סיפורים", כי אמרתי אל לבי, לא אהיה כשאר מספרים ומלקטים, שמכניסים לילקוטם נפלאות ומופתים מצדיקי הדור, כי ידעתי גם ידעתי כי לא לנחת רוח תהי' לו למרן ז"ל, שסלד מענינים אלו, והתרחק מהם כמטחוי קשת, רק ציינתי אי-אלו ענינים שראו עיני וקלטו אזני משך שנים רבות, בהיותי עומד ומשמש לפני מרן, ודוגמאות הללו יעידו על הכלל כולו, וישמשו נר לרגלנו ואור לנתיבתנו, לדעת ארחות חיים מאירים.

זכה מרן שכל בני משפחתו ניצלו בימי השואה האיומה, ובחייו לא נעדר איש מבני ביתו. חצרות האדמורי"ם המפורסמים כהיום הזה השתדכו עם נכדיו ויוצאי חלציו, קרוביו ובני משפחתו הרמה, וכבר התבטא הרבה פעמים הרה"צ ר' יודא'לי זצ"ל שזכה רבינו למה שלא זכו אבותיו למעלה בקודש.

בפנים הספר הארכתי בנקודה נפלאה שראינו אצל מרן, שהיתה עמיקא וטמירא. ברוב חכמתו ופקחותו יכל להצניע את מעשיו הנפלאים אף מבני משפחתו. ידוע מה שפירשו בספרים הק' דמצינו בגמרא "רב לא שח שיחת חולין מימיו", ו"רב תנא ופליג", שהוא היה ביכלתו לפלג את דבוריו. כלפי חוץ היה נראה שמדבר עם אנשים אודות ענייניהם וצרכיהם, אך באמת היה מיחד יחודים גבוהים ורמים בדיבוריו הק', והיינו שהיה מחלק את דיבוריו — למעלה היה כולו יחודים עילאין, ולמטה נראה כאילו מדבר כשאר אנשים — וזה היתה גודל כחו של רב שלא שח שיחת חולין מימיו.

כזאת ראינו אצל מרן, הוא ירד אל העם והטה אוזן קשבת לכל אחד ואחד כפי מדרגתו, ודיבוריו עם כ"א לפום דרגא דיליה, אך בתוך תוכיותו היה דבוק בדביקות בהשי"ת. פעמים רבות באמצע

השיחה התחיל מרן לפזם לעצמו איזה תנועה של דביקות, ותיכף ומיד חזר לענין הנושא עם בן-שיחו.

ועד היכן הדברים מגיעים שהיו מצדיקי דורו שלא יכלו לרדת לעומק בינתו ולסוף דעתו. אחד המיוחד היה ידידו ועמיתו האדמו"ר מגור בעל "בית ישראל" זצ"ל, שהקשר ביניהם היה חזק ואמיץ. הם הבינו איש את שפת רעהו. וכך אמר אחיו האדמו"ר מגור רבי שמחה בונם זצ"ל בעל "לב שמחה", כי בעת שנסתלק מרן זצ"ל אמר לו אחיו ה"בית ישראל": "כעת אין לי כבר עם מי לדבר ולשוחח."

שח לי אחד מחסידי פולין הזקנים והותיקים, שהתקשר למרן בסוף ימיו. וכה אמר: "אתם חסידי ויז'ניץ — לא תוכלו לשער ולתאר מה שיש לכם, האדם הגדול בענקים, שלם בתכלית השלימות, הרבה צדיקים שזכיתי לראותם ולהכירם מקרוב, האחד סיגף עצמו ולא אכל, השני לא ירד מעולם כש"ץ לפני התיבה, והשלישי התפלל מאוחר, אבל רבי שהתנהג כדרך כל הארץ, התפלל בזמן התפילה, חן הוצק בשפתותיו כשירד לפני התיבה או בנעים זמירותיו בשלחנו הטהור, יכל לדבר עם כל אדם לפי ערכו, קדושת שבת בערה בו, תפלותיו בקעו רקיעים, חכם מחוכם וכו', רבי כזה עדיין לא ראיתי וטרם פגשתי בימי חיי, ובכן איך תוכלו לשער את האוצר הגדול הזה, השרף הקדוש שהטעה את כל סביביו באמרותיו המחוכמים...

לאור האמור מי ירהיב עוז בנפשו לכתוב ולהעריך את דמות קדשו של מרן, ושורותי באו רק לזכרון דברים בעלמא, באפס-מה שזכיתי לראות בעיני ולשמוע ולקלוט באזני, למען יעמדו למשמרת ימים רבים, ולמען ידע דור אחרון בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם צדיק מה פעל, והיה זה שכרי.

☆

במהלך הספר הבאתי צילומים ופקסימליות ממכתבים ומסמכים המעידים כשמש בצהרים על הדברים הנאמרים, באופן שהעובדות וידיעות אמיתתים המה ללא כחל ושרק, ואין לסלפן ולהטעותן.

יצוין שכמה תמונות ממרן בשווייץ ובשאר מקומות הנופש צולמו

ע"י אנשים זרים ולפעמים אף ע"י תיירים לא-יהודים שבקרו במקומות ההם, והתרשמו מהדרת פניו של מרן, ושלחו אלינו את התמונות, וכך נשתמרו בידי.

שגיאות מי יבין — וה' הטוב יכפר בעדי אולי שגיתי באיזה פרטים ובאיזה מקומן במהלך הספר, כי מלאכה זו להעלות על הכתב זכרונות ואירועים של תקופה סוערת של ערך כארבעים שנה, לא עלתה לי בקלות, ובעזהי"ת במהדורא הבאה אשתדל לתקנם.

ספר זה הינו חלק ראשון ממזכרת "ימים מקדם" מקיף תקופת ארבעים שנה, משנת תרצ"ב עד שנת תשל"ב, עת בא השמש בצהרים בהסתלקותו של כ"ק מרן זי"ע, יום ט' ניסן תשל"ב. זכותו יגן עלינו.

☆

בנעילת השער, אודה ה' בכל לבב שזכות אבותי עמדה לי וזכיתי לחסות בצלא דמהימנותא דמרו זי"ע, לעמוד לימינו ולעזרתו זמן זמנים טובא, והייתי מוכן ומזומן בכל עת ובכל שעה לשרתו ככל אשר ציוני, ומגמתי ושאיפתי כל הימים היתה למלאות את רצון קדשו. והשי"ת עזרני שהצלחתי בכל משימותי ושליחותי בהצלחה למעלה מן המשוער.

הא-ל הטוב הרועה אותי מעודי ועד היום הזה, זיכני להקים משפחה מפוארה בלעה"ר, ולראות בנים ובני בנים, נכדים ונינים, תלמידי חכמים יראים ושלמים, המתנהגים בדרך החסידות כמסורת אבותינו זה כמה דורות, ואכן ברכת מרן ליותה אותי בכל צעד ושעל, להצליח בכל אשר אפנה.

אזכיר לטובה ולברכה שמות יו"ח היקרים והנחמדים הי"ו:

בתי הבכירה מרת חי' שרה תחי' ובעלה האברך הנה"ח מוה"ר שמשון יודא כהנא נ"י, נכד בעל קונטרס הספיקות.

בתי מרת חנה בילא תחי' ובעלה האברך הרב מוה"ר יעקב לבין נ"י, נצר ממשפחת הרה"ק מזידטשוב והגה"ק בעל מראה יחזקאל זי"ע.

בתי מרת שיינדל תחי' ובעלה האברך הרב מוה"ר אהרן כהנא

נ"י, נצר מטע ממשפחת הגאונים בעל מראה יחזקאל וקונטרס הספיקות.

בתי מרת יוטא רחל תחי' ובעלה האברך הנה"ח מוה"ר אהרן מאנדל נ"י, נצר ממשפחת המראה יחזקאל זי"ע.

בתי מרת מרים תחי' ובעלה הנה"ח מוה"ר יעקב יחזקי' אבערלאנדער נ"י, ממשפחת רם של הגאון בעל ערוגת הבשם זצ"ל.

בני האברך מוה"ר מרדכי חנא נ"י וזוג' מרת פערל תחי', נכדת הרה"ק ר' אשר'ל מראפשיץ זי"ע.

בתי מרת הניא רבקה תחי' ובעלה הנה"ח מוה"ר שלמה קערן נ"י מוויען, נכד הרה"ק מוהר"מ מרימנוב זי"ע.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שכולם יעמדו על הברכה, ואזכה יחד עם זוגתי החשובה תחי', נכדת הגה"ק בעל טיב גיטין וקידושין מוהר"ר יוסף חיים גאטליעב מסטראפקוב זי"ע, לראות צאצאינו וצאצאי צאצאינו הולכים בדרך ה', מתוך הרחבת הדעת ונחת דקדושה עד עולם, אכי"ר.

יעמדו על הברכה אלו שעמדו לימיני וסייעוני במהלך עריכת הספר והכנתו לדפוס:

בראש וראשונה אביע רגשי תודתי לידיד נפשי עוז מאז ומקדם הרה"ג המופלג מוה"ר אליעזר דוד פרידמאן שליט"א ראש הכולל בית יוסף בעיר מעלבורן יצ"ו, שהיה לי לסעד ויעוץ כמעט בכל שלבי הספר, והואיל בטובו לעבור אתי יחדיו את כל הספר, והאיר הארותיו המחכימות. תשואות חן חן לו, ויזכה להמשיך בעבודת הקודש בהרבצת התורה מתוך בריות גופא ונהורא מעליא לאורך ימים ושנים טובות.

אברך מקרב הלב את ידידי הנעלה והנכבד מו"ה חיים גרוס נ"י שעמד לעזרתי בכל שלבי הספר מהחל ועד כלה, והואיל בטובו לעבור על כל החומר והעיר הערותיו הקולעות, ישא ברכה מאת ה' ויעלה ויצליח בכל הענינים.

הברכה אחת היא לכב' ידידי מו"ה חיים יוסף שטיינברג נ"י בן

ידידי מו"ה שמעריל ז"ל מגרוסווארדיין, שפתח לי אוצרות התמונות ממרן בהם נעזרתי רבות.

ברכת יישר כח להספרן הנכבד ר' משה קולודני נ"י מהארכיון של "אגודת ישראל באמריקה" שהמציא לי כמה ענינים. יתברך ממעל בכל מילי דמיטב. ותודה מיוחדת למע"כ ר' צבי ראובן טריינער הי"ו שהרשה להשתמש באיזה מתמונותיו.

ואם חכם בני ישמח לבי גם אני, ה"ה בני היקר ר' מרדכי חנא נ"י שעבר בעין ביקורת על כל הספר ועמד לי כאחיעזר בכל מהלך העבודה.

מחזיקנא מלא חפניים הכרת הטוב ותודה לבבית להני תרי צנתרי דדהבא, בעלי לשון עט סופר מהיר, שעבודתם הנפלאה הוסיפה חן והדר על כל הספר, ה"ה ידידי ר' אהרן הכהן פערל נ"י, ומשנהו ר' יודא הכהן שטראססער נ"י, שהתמסרו בעריכת הספר בכל המובנים, יה"ר שיצליחו בעבודת הקודש מתוך הרחבה והרוחה ותשרה שכינה במעשי ידיהם.

יצחק דוד רזמוביץ

פרק ראשון

ויתילדו על משפחותם

הרים — הורים

אשא עיני אל ההרים — אל תקרי הרים אלא הורים כמו שדרשו חכמינו ז"ל. ולזאת, אמרתי אל לבי לערוך בראש ספרי, מקור מחצבת משפחתנו, עד מקום שידי מגעת, ועד כמה שמונח בזכרוני, מפי הראיה שזכיתי לראות במו עיני, ומפי השמועה ממה שאבותינו ספרו לנו, למען בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם, ויתילדו על משפחותם לבית אבותם.

בית אבא

אבי הרה"ח ר' לוי ז"ל נולד בשנת תרס"א, ומקור מקומו טהור בקיוב שבאוקריינה הרוסית. בעודו רך וצעיר נתייתם מאביו ר' שרגא פאוויש ז"ל, ואמו היא שגדלתו וחנכתו. כפי שידוע לנו השתייך זקיני ונמנה בין חסידי האדמו"ר מהרש"ב מליובאוויטש זצ"ל. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה בשנת 1914, הגיע למחוז מארמרוש. שמעתי שפעם בא לקיוב על זמן קצר חזן חסידי עם מקהלתו ממונקאטש, ויען שאבי ז"ל היה יודע נגן, הסכימה אמו לשלחו עם החזן, מאחר שהיה האיש ירא שמים.

אחרי כן, הלך אבי ז"ל ללמוד בישיבת גאלאנטא, שעמדה בראשותו של הגה"צ רבי יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל, שכיהן אז כאב"ד שם. מגאלאנטא נסע לווישיווא, מקום כהונתו של הגה"צ רבי אליעזר דוד גרינוואלד זצ"ל בעל "קרן לדוד", ונתקבל אצלו בחיבה יתירה, כי ראה שהוא בעל כשרונות ברוכות, וכאן עלה מעלה בקודש בלימוד ושקידת התורה וביראתו הקודמת לחכמתו, עד שהגיע למדרגת "ראש ישיבה", כפי שקראו בימים ההם לבחור שעלה והצטיין בתורה ויראת שמים.

יגיעת והתמדת התורה

אבי ז"ל שם לילות כימים בהתמדה ניכרת ביגיעת התורה, ולא ידע שום ליאות ועיפות. כאן התידד עם בחורים מחסידי ויז'ניץ, שבאו ללמוד מהסביבה כולה; ממארמרוש, מוילחוביץ, ועוד. הוא למד במשך ימות החורף עם חבורות חבורות בחורים, שלא היה סיפק בידם לשלם עבור "חזור בחור" לעבור אתם על סדר הלימודים, וזאת עשה אבי ז"ל חנם אין כסף.

בין התלמידים שלמד אתם אבי ז"ל, שפגשתים אחרי השואה, נמנו: הרה"ג החסיד ר' מאיר מגיד ז"ל מפטריווא, הרה"ג החסיד ר' ישראל יעקב קעליר ז"ל בעהמ"ח ספר הנודע "פריו בעתו" עמ"ס עירובין וזבחים, הרה"ח ר' הירש פראמוביץ מוילחוביץ, ויבלחט"א הנגיד החסיד ר' שמחה ליב שטערן נ"י מריזאבלי, ר' דוב כהנא מקראסנושארי, ר' משה פיקסלר הדר כהיום באנטוורפן, ועוד.

בשנות העשרים לימי חייו, כבר רכש אבי ז"ל ידיעה מקיפה בש"ס ומפרשיו, וידיעותיו הרבים מונחים היו בזכרונו העצום. היה נוהג ללמוד ולשנן לעצמו בעל-פה, ובמדה זו נהג אף בשנים מאוחרות, וכ"כ היה שקוע בלימודיו, עד שכעבור זמן בהיותו משמש בתור שו"ב, מחמת רוב עיונו בתורה לא הבחין לפעמים כשבאו אנשים לשחוט, או לדבר אתו בדבר-מה.

יגיעתו ושקידתו בתורה עצמו מְסַפֵּר. כפי שמוסרים תלמידיו, לא פעם שכח לאכול ארוחת הבוקר או צהרים, והיו הם צריכים להזכירו על כך. הוא השריש בקרב תלמידיו מתיקות התורה, עריבותה ונעימותה, עד שלהפסיק לסעוד ארוחות היום, היה עליהם לעול ולמשא, ולכן ביום תענית התענגו בכך שלא הוצרכו לבלות זמנם בארוחה, ויכלו לשבת על התורה ולשקוד בלימודה משך 10-12 שעות רצופות. גם רבו הגאון בעל קרן לדוד זצ"ל, שמינהו ללמוד עם בחורי הישיבה, וידע עד היכן התעמק בלימודיו, היה שולח לפעמים איזה בחור לאכסניתו להזכירו כי הגיע זמן תפילה.

יצוין, שמעולם לא כעס אבי על שום תלמיד, ובכחותיו הנעלים

יכל לחזור על הלימודים עם התלמידים החלשים, שלא ירדו תיכף לעומק המכוון, כמה וכמה פעמים.

לפעמים באמצע שינתו, היה קופץ ממטתו בהתרגשות ובהתפעלות, וצועק בקול: הרי הפני יהושע צריך עיון (או שאר קושיא) ... ואולי אפשר ליישבו כך וכך ..., וחזר למטתו מבלי תשומת לב על מה שקרה. בעל מוח נפלא היה אבי ז"ל, וכמדומני שכל מה שראה פעם אחת נקלט היטב במוחו, ושוב לא הוצרך לחזור עליו. לא יכבה בלילה נרו, ולאור פנס של נפט התעמק בלימודיו, ורק כאור בוקר חטף שינתו בחינת נים ולא נים.

אחרי השחרור מבין צפרני הרשעים הארורים ימ"ש, בלמדי בישיבת "מאור הגולה" ברומא שבאיטלי', אצל הג"ר יצחק אייזיק מושקוביץ זצ"ל, שהיה תלמיד להגאון בעל מנחת אלעזר זצ"ל, סיפר לי שבימי עלומיו עמד בקשר מכתבים עם אבי ז"ל, והביע התפעלותו על הידיעות המקיפות שהיו לו לאבי, למרות היותו צורב צעיר לימים, הי' בקי בכל מכמני התורה. ואין צורך לומר, במסכת מדות שלו שעברה כל גבול, ומי שרק בא אתו עמו בקשר כל-דהוא, התפעל רבות ממדותיו התרומיות ותכונת נפשו העדינה.

לעת מצוא

לאחר שהתיתם מאביו, לא רצה אבי לחזור לרוסי', ונתגלגל הדבר שהבחורים מוילחוביץ היו מזמינים אותו לביתם, כי אהבוהו אהבת נפש ואהבה עזה. החסיד המפורסם ר' מרדכי חנא פוקס ז"ל (עליו נייחד את הדיבור להלן) גר אז בוילחוביץ, והיה אפוטרופוס על עניני אחותו וילדיה. הוא שידך את אבי עם מרת חנה בילא (היא אמי ע"ה) בת אחותו מרת שיינדל הי"ד, שנתאלמנה מבעלה החסיד ר' חיים מייזעלס ז"ל, ונשארה עם ארבעה ילדיה. אמי ע"ה היתה בעלת כשרון נפלא וחכמת נשים בנתה ביתה.

באותה תקופה, עבר רבו ה"קרן לדוד" זצ"ל לכהן פאר בקהילת סאטמאר, ולקחו להתם, שם השתלם בהלכות ואומנות השחיטה. עם

הגאון רבי אליעזר דוד
גרינוואלד זצ"ל

הגאון רבי יוסף צבי
דושינסקיא זצ"ל

שחפץ היה רבו שימנה כשו"ב בעירו, לא אסתייע מילתא, ובסופו של דבר נתמנה בכפר הסמוך, מיקאלי שמו.

עם פטירת רבו הגאון, חזר אבי לוילחוביץ, ושימש בתור שו"ב בפוליען-קובלצקי, ובכפר "איזא" שעל-יד חוסט העיר.

דודי הרה"ח ר' מרדכי חנא ז"ל קירבו וחיבבו, ועל ידו נעשה חסיד ויז'ניץ נלהב. אבי ז"ל הטיב נגן, ובכחות עילאיים בהם חונן, היה מלחין ומייצר מנגינות ושירים. בעברו לפני התיבה, היו תפילותיו בקול נעים בגילת ורנן, לקורת רוח הציבור, שנהנה עד לאחת מנעימות צקון לחשו.

החסיד ר' יצחק דוד פוקס זצ"ל — מבני היכלא

בין דמויות ההוד שבקרב חסידי הרה"ק בעל "צמח צדיק" זצ"ל, בלטה אישיותו הנפלאה של זקיני ז"ל, החסיד ר' יצחק דוד ב"ר ישראל פוקס זצ"ל. הוא נודע בצדקתו, חסידותו ופרישותו, עומק חכמתו ויראתו והשפעתו הכבירה על החבריא קדישא וכל הסביבה כולה.

אולם את תוארו האמיתי קיבל בקרב החסידים כ"החסיד" של ה"צמח" — בה"א הידוע. כל-כולו היתה חטיבה אחת של דביקות ברבו הקדוש, מבלי להסיח דעתו כל-שהוא מדרכיו, ממעשיו, ממנהגיו והנהגותיו.

ר' יצחק דוד היה מבני עליה ונמנה בין מקורבי רבינו בעל צמח צדיק זי"ע, שאליו התקשר בכל לבו ונפשו, והיה מבאי ביתו. שמענו פעמים רבות מפי כ"ק אדמו"ר בעל "אמרי חיים" זצ"ל, שבימים הנוראים בשעת התפלה היה נותן ר' יצחק דוד את עיניו בלי הרף בפניו הקדושות של רבו, עד שהיה כל כולו רתוק לתפלתו של ה"צמח", וכך היה עומד שם מבלי להשמיע קולו, כדי שלא יאבד אף הגה אחת היוצאת מפיו הקדוש של רבו. שעות ארוכות היה צמוד על מקומו ללא עייפות, כשהוא מתבונן בתפלת רבו הק'.

נוהג היה ר' יצחק דוד לסבב בעיירות וכפרים במחוז מארמרוש,

יושב במחיצת התושבים הכפריים הפשוטים, שובת אתם בלילי שבתות, ומלהיב לבותם בחמימות והתלהבות של רגש קודש לתורתו ועבודתו ית"ש, ועי"ז קירבם ליהדות וליראת שמים. כ"ק אדמו"ר זצ"ל התבטא עליו: "ער האט מגייר געווען גאנץ מארמראש" (הוא גייר את כל מארמרוש).

שמעו הטוב של ר' יצחק דוד הגיע למרחקים, וידעוהו בכל הסביבה כבעל תפלה נפלא, וקולו — קול חוצב להבות. אמרו עליו שמליל ששי ואילך, מחמת קדושת שבת שבערה בו כיקוד אש, לא יכלו לדבר אתו דברי חול.

עובד ה' באמת ובתמים היה ר' יצחק דוד, כל עצמותיו תאמרנה ה' מי כמוך. חסידים היו מטים אוזן קשבת לתפלתו שבקעה רקיעים מרוב התלהבות ודבקות, ובפרט כי היה נעים זמירות. ובעמוד הצדקה והחסד מי ימלל גבורתו, ואת הכל עשה בהצנע ובהשקט. עניוותו עברה כל גבול, והפליאה את כל רואיו ומכיריו.

השפעתו הגדולה

השפעתו של ר' יצחק דוד היתה עצומה בקרב עדת החסידים, למרות שהסתיר דרכיו ומדותיו. כולם עמדו על גדולתו והביטו אחריו בעין בוחנת כאיש מורם מעם. דוגמא כנה ונאמנה נוכל לראות איך שהעריכו החסיד המפורסם ר' מרדכי כהנא ז"ל מסיגעט (הנקרא ר' מרדכי פעלץ). ר' מרדכי ז"ל נודע ל"שם-דבר" בין חסידי וויזניץ, והי' בר אוריין ובעל יחוס, בהיותו נכד להגה"צ בעל מראה יחזקאל זצ"ל ובעל "קונטרס הספיקות" זצ"ל. היה דבוק בלב ונפש לרבינו בעל אהבת ישראל זי"ע, וכמים הפנים אל פנים אף מרן זי"ע התכוין כנגדו בהערצה מופלגת.

בחתונת הגה"צ מסערט זצ"ל עם בת מרן הגה"צ מהרי"ד מבעלזא זצ"ל הציג הרה"ק מבעלזא בפני מחותנו מרן זי"ע את אחד מחסידיו המופלגים בשם ר' מרדכי פעלץ ושיבחו מאוד. באותו מעמד קרא אליו הסב"ק את ר' מרדכי כהנא, והצביע עליו באומרו "זה ה'מרדכי פעלץ' שלי". מאז תארוהו בשם הכינוי "ר' מרדכי פעלץ".

דביקותו ברבו לא ידעה גבול. באותה חתונה, עלה ר' מרדכי על השולחן, ומתוך גודל התרגשות של שמחה הכריז בקול בנוסח ימים הנוראים " ה' אלקי — ישראל מלך", כשהוא רומז בידו אל עבר הסב"ק...

לפעמים כאשר יצא מרן הסב"ק מביהמ"ד לפני חזרת הש"ץ, הי' ר' מרדכי מתפלש ונופל בפישוט ידים ורגלים על מקום עמידת רבנו בשעת התפלה, כשהוא מכריז ואומר בהנאה "אַה, אַה".

אביו, "ר' יוסף לייב הגדול" הי' גדול בתורה ומפורסם כבעל מכניס אורחים במדה גדושה, ובדרכו דָרַך גם בנו ר' מרדכי, שהיה נשאר בליל ש"ק בבית המדרש ומזמין לביתו כל עובר אורח שלא הי' לו היכן לאכול.

הרה"ח ר' מרדכי כהנא (פעלץ) ע"ה

בשמעו שהיה איזה שמחה אצל אחד מידידיו החסידים, היה נוסע אליו, ומבלה עמו גם בשבתות, והיו מצטרפים אליו מספר אברכים, בידעם שתהיה שבת מרומם — שבת אחים גם יחד — עם ר' מרדכי, ובמיוחד כי אצל ה"זיץ" בליל ש"ק יוכלו "לקנות" מדות ומדרגות בעבודת ה'.

אולם, ר' מרדכי פעלץ זקף את כל מה שיש לו לר' יצחק דוד, עד שהתבטא ואמר: אם יש בי "איין אידישער אדער" [גיד יהודי אחד], הרי זה אך ורק הודות לר' יצחק דוד...

רגיל הי' ר' מרדכי לומר לדודי החסיד ר' מרדכי חנא ז"ל, "כשאני מסתכל עליך אני נהנה ומחיה נפשי, כי אם לך מתאים להיות בנו של אביך (ר' יצחק דוד), אז מתאים לי להיות בנו של אבי (ר' יוסף לייב).

ר' מרדכי הקים משפחה מפוארה בישראל. מעשה אבות סימן לבנים, כי מבין יוצאי חלציו החשובים נמנה החסיד הנגיד המפורסם מוה"ר אלטר יוסף ניימאן הי"ו ממאנסי, תלמיד ישיבת ויז'ניץ בארה"ק, מיחידי סגולה בדורנו המצטיין בפעולותיו הברוכות במעשי החסד שלו באופן צנוע והשקט לטובת הכלל והפרט ובסיועו הנאמנה והמסורה לביסוס פרנסת משפחות רבות בישראל.

נהנה מיגיע כפו

מתחילה התפרנס זקני ר' יצחק דוד בוילחוביץ מאומנות הסופרות ומלאכת השחיטה. כידוע שָׁמוּ רבותינו הקדושים מקאסוב-וויזניץ עינא פקיחא על השובי"ם בגלילות מארמרוש, בהם נכללו וילחוביץ ודיבעווע ושאר עיירות וכפרים, ומינו שם שוחטים מומחים תלמידי חכמים וחסידים בעלי מדרגה, וגם ר' יצחק דוד נתמנה ע"י ה"צמח" זי"ע.

בדיבעווע, שליד וילחוביץ, שימשו ג"כ שוחטים חשובים ובעלי שם. ביניהם נמנו הרה"ח המופלג ר' ברוך וויזל ז"ל, שהיה לוי מיוחס ונכד לבעל הטו"ז זצ"ל, שנתמנה ע"י ה"צמח", ואחריו בנו הרה"ח ר'

אייזיק ליב וויזל ז"ל שנשא את נכדת הרה"ק רבי יהודה צבי מסטרעטין זצ"ל, ובנו היה הרה"ח הנכבד ר' אלטר אברהם זאב וויזל ז"ל. השו"ב ר' ברוך וויזל היה חתנו של הרה"ח הנגיד הנכבד ר' שואל ליב שטיינמעץ ז"ל מדיבעווע, בנו של הרה"ח השו"ב החשוב ר' אברהם ברוך שטיינמעץ ז"ל שהיה עוד מבני היכלא של מרן בעל אהבת שלום זי"ע. גיסו של ר' ברוך היה הרה"ח החשוב ר' אייזיק הרש פריעד ז"ל שהיה אף הוא חתנו של ר' שואל ליב הנזכר, שנתברך בבנות הרבה. בין שאר חתניו היה גם הרה"ח המפורסם מוה"ר יודל עבר רוזנברג ז"ל שממנו נסתעפו משפחות רוזנברג ופעלדמאן. בין יוצאי חלציהם של הני תרי גיסי ר' ברוך ור' אייזיק הרש ע"ה נמנה הרה"ח הנכבד והנגיד מוה"ר ברוך פריעד הי"ו מברוקלין, שזכה להקים משפחה מפוארה בנים תלמידי חכמים ויראי שמים.

כאמור, שימש זקני ר' יצחק דוד ז"ל כשו"ב בוילחוביץ, אולם כעבור שנים אחדות עזב פרנסה זו. על כך יסופר: פעם בראש השנה קרא לו ה"צמח" והצביע על שורת עורבים שחורות שעל הגג, ואמר לו כי אלה הם גלגולי שוחטים המבקשים תיקון לנפשותם. רעדה אחזתו לר' יצחק דוד לשמע הדברים הנאמרים. במוצאי ר"ה פנה לפרנסי העיר שהיו ג"כ שם על ר"ה, והודיעם כי החליט להתפטר מלשמש עוד כשוחט. מודהמים היו פרנסי וילחוביץ לשמוע דברים אלו, ונכנסו אל הקודש פנימה לרבם ה"צמח", והתלוננו לפניו על שהוא עוזב את משמרתו, והלא הם אינם סומכים כי אם על שחיטת ר' יצחק דוד, והיכן ימצאו שוחט כדוגמתו, ולזאת בקשו מאת ה"צמח" שיפעול אצלו להניאו ממחשבה זו. רבו הזמינו ושדלו בדברים שלא אליו התכוין, אך הוא בשלו: "אין רצוני לעמוד על גג הרבי..."

מני אז החל ר' יצחק דוד לסחור ביין. ברכת רבו עמדה לו שהצליח בעסקיו עד כי גדל מאד. עסק זה הותיר ירושה לבניו וביתו אחריו, וממנו התפרנסו כולם.

עריכת הסדר אצל ה"צמח"

פעם נענה זקני: מַקוה אני, שעוד יאמרו בויז'ניץ את ההגדה לפני

העמוד. ומעשה שהיה כך היה: נפשו של ר' יצחק דוד שוקקה וכמהה ושואפת להיות חלק מ"הסדר" של רבינו בחג הפסח הקדוש. בשנים הראשונות לנשיאותו, לא ניהל ה"צמח" את ה"סדר" בפומבי לפני חסידיו. הפעם לא נסע לבדו, עוד השפיע על חסידים לנסוע אתו עמו. מאחר שידעו כי רבינו אינו עורך את "סדרו" בציבור, סירבו המה מתחילה ליענות למבוקשו, בתואנה כי אין רבינו עורך ברבים את שולחנו בליל התקדש חג, ולאיזה תועלת יהיה טלטול הדרך לשם. אך הוא הפציר בהם, והבטיחם כי השנה ישתדל לפעול אצל רבינו וישפיע עליו להתרצות, עד שלבסוף ניאותו למבוקשו. וישימו לדרך פעמיהם ויגיעו למחוז חפצם — לויז'ניץ. האורחים אוכסנו ע"י הרבי, אצל בעלי בתים שבעיר לליל הסדר.

עברה בדיקת חמץ, שריפת חמץ של המחרת, ואין כאן שום מוצא ומבוא שיתגשם חלומם שיוכלו לסעוד אצל ה"סדר" של רבם. התרעמו כולם על ר' יצחק דוד לאמר: היתכן אחר כל הטלטול הקשה שהבאתנו הֵנה, לא נוכל להסב אצל ה"סדר" של הרבי, ועוד שבני משפחותינו יערכו הסדר לבדם בביתם, ואנו נסעוד על שולחן אחרים בליל הקדוש כאורחים אצל בעה"ב, הבשביל זה באנו, ולזאת כדאי היתה הטירחא הגדולה?

אך ר' יצחק דוד לא איבד את שׂברו, ובסבלנותו ניחמם לחכות. הוא המריצם להתיישב ללמוד בביהמ"ד כהכנה דרבה לליל הסדר. פתאום נכנס המשמש לביהמ"ד וקרא להם בשם הרבנית, שילכו לקלוף תפוחי אדמה לכבוד החג, כי כן נהגו שם מימים ימימה שהאורחים עשו מלאכה זו למען יספיק עבור סעודות יו"ט, כי הרי אכלו ממטבח רבינו בשאר ימות החג.

ר' יצחק דוד — ראש החבורה, רומז להם שלא ילכו. משראתה הרבנית שאין עונה, באה היא בעצמה בטענות: "מה יום מיומים שאין החסידים הולכים לקלוף תפו"א?" השיבה ר' יצחק דוד: החסידים יקלפו תפו"א בבית מארחיהם, מקום שיערכו את הסדר. נכנסה הרבנית אל בעלה הקדוש בטענה כי בסירובם של החסידים לא יהיה מה לאכול בליל הסדר, והוסיפה לספר את דברי ר' יצחק דוד.

התנצל ה"צמח" ואמר לה: כוונתי היתה רק להקל מעליך, לזאת חילקתים לאכסניות, אולם אם תסכימי שיאכלו החסידים על שולחני, הרי מצדי מסכים אני לעשות כן. בשמחה רבה נכנסה הרבנית לביהמ"ד ובשורה טובה בפיה, שילכו החסידים לקלוף תפו"א כי יסעדו כולם על שולחן הרבי, ונתקיימו דברי ר' יצחק דוד ז"ל.

מאז והלאה נפתחו השערים לחסידים, וזכו להיות נוכח אצל ה"סדר" של רבם הקדוש, ונפשות השוקקות רוו צמאונם לשבת בצוותא חדא בהיכלא דמלכא.

וכן גם אנו זכינו לראות מחזה מרהיב זה, בליל הסדר שערך כ"ק אדמו"ר זצ"ל בעל "אמרי חיים", איך שישבו אורחים למאות סביב לשלחנו הטהור, עד שהיו יכולים לומר ההגדה אצל ה"עמוד", במלא מובן המלה, כפשוטו וכמשמעו.

פסח האחרון אצל ה"צמח"

בפסח האחרון של ה"צמח", כשהסתופף זקני ר' יצחק דוד ז"ל בצל רבו אצל הסדר, הביע מרן ה"צמח" בסיום אמירת ההגדה: כשהייתי עוד צעיר לימים, זכרתי עוד משהו מבית אבא ז"ל ומבית חמי ז"ל (הרוז'ינער), וידעתי לספר את המעשה (היינו ההגדה) כראוי, אמנם כעת זקנה קפצה עלי ואין הסיפור דהיום כאותם הימים. וסיים מרן: המעשה הזה (ההגדה) אם יספרוהו "סקלאדני" (ברוסית היינו לאט ובמתינות) וכסדר הראוי, הרי הוא מעשה נפלא! לאחר הסדר הסתובב זקני אנה ואנה, ואנחה יוצאת מפיו: אוי, רבינו אמר זקנה קפצה עלי! ה"צמח" היה אז בן נ"ה שנה, בריא וחזק, אך זקני הבין עומק הדברים, ולא מצא מרגוע לנפשו... ואכן רבינו ה"צמח" זצ"ל נסתלק בכ"ט תשרי של השנה הבאה — תרמ"ה. זכותו יגן עלינו.

געגועים אחר רבו

אחרי פטירת רבו הקדוש, לא מצא ר' יצחק דוד מרגוע לנפשו, והיה זועק במרירות: מה אני עושה פה? הוא [הרבי] שם ואני פה (ער איז דאָך דארט און איך בין דאָ).

פעם בעת שביקר אצל ציון רבו הקדוש, קרא לעבר קברו של החסיד ר' יחזקאל אברהם ויזל ז"ל, אביו של הגאון מטרנובה ז"ל, שהיה סמוך ונראה לציון רבו הקדוש, וכך אמר: איתן מושבך שזכית להיות ליד הרבי, אילו פצתה הארץ את פיה, הייתי אף אני קופץ לשם בשמחה.

מקור חיותו כאילו נפסקה לגמרי עם פטירת ה"צמח", וכעבור שלש שנים, ביום ח' טבת, נאסף ר' יצחק דוד לעולמו.

בנים וצאצאים

לזקני רבי יצחק דוד ז"ל נולדו שני בנים ובת אחת. הראשון ה"ה החסיד המפורסם ר' מרדכי חנא ז"ל, מושג וסמל של חסיד אמיתי הדבוק ברבו הגדול, מרן הסבא קדישא מויז'ניץ זצ"ל. אחיו הרה"ח ר' חיים ז"ל, שקיים מקרא שכתוב "שמח זבולן בצאתך" והחזיק בו באחיו הבכור באותות כבוד והערצה נפלאה. אולם מלבד היותו בחינת "זבולן", היה ר' חיים מבני עליה ויחידי סגולה שבין חסידי ויז'ניץ. אחותם היא זקנתי החשובה מרת שיינדל ע"ה.

נייחד בזה איזה קוים ושרטוטים על בני המשפחה הכבודים והחשובים, על פעולותם ומעשיהם הטובים והישרים בעיני אלקים ואדם.

ר' מרדכי חנא — החסיד הנלהב

"ר' מרדכי חנא", ללא כל תוספת תואר, כך קראו לאותו גברא רבה. הוא הגבר שהצטיין בהצטיינות שאין דוגמתה, ועלה מעלה במדת "ונחנו מה". תקצר היריעה מהכיל שגב מדרגותיו, וארשום לקט עובדות ממה ששמענו ואבותינו ספרו לנו.

משוש חייו — להסתופף בצל רבותיו, ולהתענג על ה' במחיצתם. על חשבון זה, הפקיר את ביתו ממש. היה זה אחרי חתונתו, והוא אברך צעיר לימים כבן י"ד שנה, קבע דירתו בטערניווע הסמוכה לוילחוביץ. ויהי בפרוס חג הפסח, ויסע אביו לויז'ניץ כמנהגו מימים

הרה"ח ר' מרדכי חנא פוקס ע"ה

ימימה. את ר' מרדכי חנא השאיר האב אחריו, כנהוג שאברך בשנתו הראשונה ישהה בבית חמיו. הסתיר ר' מרדכי חנא את מחשבתו ולא גילה לאביו מאומה, מה בדעתו לעשות. כעבור איזה ימים, ארז רמ"ח חפציו ונחפז לדרכו. באין אומר ובאין דברים, שם לדרך פעמיו. בליל בדיקת חמץ הגיע למחוז חפצו. עם תפלת ערבית, נכנס ר' מרדכי חנא לביהמ"ד, השתומם אביו והתפלא למראה עיניו, ויצבוט לחיו מתוך עגמת נפש: היתכן, שאברך בשנתו הראשונה יעזוב את ביתו. נוסף לכך התייראו: מה יאמר רבינו לשמע הדבר.

אחר בדיקת חמץ נכנס ר' מרדכי חנא אל הקודש פנימה לקבל שלום, כשאביו עומד מן הצד לדעת מה יעשה בו. מה נדהם היה אביו בראותו באיזה סבר פנים יפות קבל ה"צמח" את פניו, בהוסיפו: "נישט קשה פון איונגער מאן". כשעברו כל האורחים לתת שלום, נגש ר' מרדכי חנא אל ה"צמח" ובקשה בפיו, בהיות שהוא מקבץ נדבות עבור דבר חשוב להשיא יתומה, יואיל רבינו בטובו להשתתף בדבר המצוה. לא ידע אביו לשית עצות בנפשו, האיך אברך צעיר לימים, יהין לבקש כדבר הזה מהרבי, אך כראותו שהרבי נהנה מהעובדא, העלה חיוך קל על שפתיו, ועוד הושיט לרמ"ח סך חמש ראניש — סכום נכבד באותם הימים, נחה דעת האב, וראה כי מעשי הבן רצויים, פסק מלומר לו דבר או חצי דבר. ובדרך צחות היה אומר זקני ר' יצחק דוד: נגד בני מרדכי חנא, הרי אני כתרח לגבי אברהם.

כשהגיעו חסידים להסתופף בצל מרן הסבא קדישא זצ"ל, נהגו פרחי החסידים לטרוח במצות הכנסת אורחים ולסייע במטבח. היו הצעירים עמלים, ור' מרדכי חנא עומד עליהם, ומרעיף עליהם מסיפורי צדיקים שבאמתחתו. יש לציין שגם הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל היה כורה אזנו כאפרכסת להאזין לדבריו. לימים, היה רבי יודא'לי מעיר, שלמרות שלא היו כל סיפורים מדויקים, ברם לראות את ר' מרדכי חנא מספר בהתלהבות דקדושה, עבור זה בלבד כדאי היה הדבר...

עיבוד חושיו ומדותיו

חושיו של ר' מרדכי חנא לא היו מסוגלים, רק לעבוד את ה'

ולעשות רצון קונם וחפץ צורם. בשבתו בין בני החברייא או בסעודת מרעים, קלטו אזניו את הדיבורים, והיה אם רק פתחו את השיחה על אודות מאן-דהוא, שממנו השתרבב אפילו רק אבק לשון-הרע, מיד נפלה עליו תנומה, ואזניו כבר לא קלטו את המדובר. הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל העיד ואמר כי הוא העמידו על כור המבחן, ועיניו ראו שכך היה. הפלא ופלא.

עם הסבא קדישא זצ"ל

כל רגע ורגע שהלך לאיבוד, מבלי להיות במחיצת רבו הקדוש, צר היה לו לר' מרדכי חנא ז"ל.

סיפר לי ר' שמואל זנוויל כהנא ז"ל מסיגעט, שהיה נוכח בשעת מעשה. פעם שָׁבת מרן הסבא קדישא זצ"ל בסאטמאר, וגם החסיד ר' מרדכי חנא ז"ל היה שם על ש"ק. בבוקרו של שב"ק לפני התפלה, הזמינו החסיד ר' שמואל ברטלר ע"ה לשתית קפה, נתרצה רמ"ח, וילכו שניהם יחדיו. כנהוג, היו נכנסים אל הסב"ק מנין אנשים לפני התפלה לומר ה"יום-תהלים" בצבור. כשחזר רמ"ח להתם, נוכח לדעת שהרבי כבר סיים לומר תהלים. מה גדל צערו. הוא התחיל לנזוף ולייסר בעצמו ולהכות באגרופו על חזהו, לאמר: זויפער, פרעסיר, קפה חסר לך, ועי"ז איחרת את התהלים, מה יהא אתך? הרי את התהלים הזה לא אשמע עוד! לא מצא ר' מרדכי חנא מרגוע לנפשו, ולא היה יכול למחול לעצמו.

סיפור דומה מספרים על ר' מרדכי חנא ע"ה, שפעם בשבת בבוקר הזמינה אותו בתו לשתות אצלה קפה. מתחלה סירב, כי חשש שמא יאחר לתפלה, אך כשהפצירה בו, ניאות לבקשתה ונכנס לביתה. כשחזר בחפזון לבית המדרש, נוכח לדעת שהרבי כבר סיים עם ברכות השחר. אין לתאר את צערו הגדול. הוא התחיל לייסר את עצמו כמה וכמה פעמים: "קאווע האב איך געדארפט?..." הרגיעוהו אחרים: והלא כבר שמעת את הברכות פעמים אין ספור, ועוד תזכה לשמעם". השיבם ר' מרדכי חנא: הברכות של שבוע שעברה שייכות

לשבוע שעברה, הברכות של שבוע הבא שייכות לשבוע הבא, אך הברכות שהחסרתי היום, אין להם תשלומין..."

בשנותיו האחרונות נחלש מאד ר' מרדכי חנא ע"ה, והתגברו עליו יסוריו. ביום כ"א מר-חשון תרצ"ב יצתה נשמתו בטהרה. רבינו הסב"ק זי"ע שהשתתף בהלויתו התבטא אז "אתה רבי כזה תמצא למעלה, אבל אני חסיד כמוך לא אמצא עוד..."

פעם בערב ראש השנה הלך הסב"ק להתפלל על ציון אמו ע"ה שנטמנה בגרוסווארדיין. בדרך יציאתו עבר על פני קברו של ר' מרדכי חנא ז"ל, שנטמן בסמוך. נעצר הסב"ק ואמר למלוהו: "מבין אתה, הוא רצה והשתוקק לשמוע אותי בחייו, אם כן ישמע אותי גם עתה", ועמד שם ואמר תהלים על קברו. ויש לציין שגם כ"ק רבינו בעל "אמרי חיים" זצ"ל נהג להתעכב אצל קברו של ר' מרדכי חנא ע"ה, כשהלך להשתטח על ציונו הק' של אביו הסב"ק זי"ע.

"יאמר נא ישראל"

ואציג כאן למשמרת מה ששמעתי ענין פלאי שסיפר ר' נחמן איינהורן מוילחוביץ, כי בשנת תרח"ץ בעת שנכבשה אוסטרי' ע"י הרוצח ימ"ש, ויהודי המחוז הוגלו משם, הי' באיזה כפר ליד וילחוביץ סנדלר יהודי פשוט מאוד, שבכה והתמרמר על גלות ישראל. הלה סיפר לר' שמואל בראך ע"ה, שדר באותו כפר, כי חלום חלם באחת הלילות כי ראה נשמות ישראל שנהרגו עקדה"ש, ועלו למרום מהיכל להיכל, וצעקו מה זה ועל מה זה באו כל ההריגות הללו, ולא קבלו תשובה, עד שבאו לפני כסא הכבוד ושמעו מכביכול בעצמו ג' תיבות "יאמר נא ישראל", ולא הבינו הכוונה.

הלכו לבקש צדיק ששמו ישראל, והגיעו להיכל הסבא קדישא זי"ע עטרת תפארת ישראל, ומצאוהו יושב ולומד ובוכה, והפסיקו אותו וספרו לו הענין, והשיב "יצאו מה שיצאו ובן דוד עדיין לא בא", אולם לא הבינו הנשמות פירוש הדברים.

אמר להם הסב"ק שילכו ליהודי קטן ומראהו כחוש ושמו מרדכי

רבינו בעל "אמרי חיים" זי"ע
על יד קברו של הרה"ח ר' מרדכי חנא ע"ה בגרוסווארדיין

חנא, והוא יבאר לכם משמעות דברים האלו. הלכו הנשמות הקדושות לר' מרדכי חנא שישב על יד היכל הסב"ק ותוארו כמלאך אלקים וביקשו ממנו שיבאר להם דיבורי הרבי. השיב להם ר' מרדכי חנא כי אם ירצה לפרש דיבוריו של רבינו אין די מילים בפיו, ואילו כל הימים דיו וכו' א"א לפרש דבר אחד מזה, ואמר להם פשט בקיצור. שאלו אותו האם יש למי לפנות שיבאר הדברים. השיבם — הרי הסב"ק השאיר אחריו בן, ואליו יפנו.

כל זה ראה הסנדלר הפשוט בחלומו, וסיפרו לר' שמואל הנ"ל, והוא ערך מכתב אל מרן ז"ל ובו תיאר כל דבר החלום הנורא הלז, ושלחו לקארלסבאד — שם שהה אז רבינו האמרי חיים זצ"ל. מרן קרא את המכתב והניחו על השלחן ללא תגובה, והשו"ב מוילחוביץ ר' מאיר כהנא ע"ה שהי' גם אז כדרכו בקארלסבאד לקח עמו את המכתב לוילחוביץ, וכך נתפרסם הענין.

החסיד ר' משה אליעזר ז"ל

תוך כדי עסקנו בהתקשרותו הבלתי נפסקת של ר' מרדכי חנא ברבו הקדוש, מן הענין לציין עובדא נוספת. דודו של רמ"ח, ר' משה לייזר ז"ל (אחי אביו ר' יצחק דוד ז"ל) שימש כשו"ב דק"ק ווישיווא. פעם בליל שני דחג הפסח ביקש ר' מרדכי חנא מדודו שילך אתו לשמוע קריאת שיר השירים מפי הסב"ק זצ"ל. געה בו הדוד בחיבה: דו בעל תאוה'ניק, דער סדר איז דיר נישט גענוג געווען? [בעל תאוה שכמותך... הסדר לא היה מספיק בשבילך?].

ור' משה לייזר עצמו מופלג בחסידות היה. הוא נודע בצדקותו ופרישותו, ובמיוחד הצטיין בפשטותו וענוותנותו, עד כדי כך שפעם פירש כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל בעל אמרי חיים, מה שאומרים בפייט של ימים נוראים: "וקטנתי מעש לכן אזחיל", הכוונה מפני שאני מוכרח פאראַרבעטן מעשים להקטין עצמי, לכן אזחיל, אני מפחד, כי איך זה עלה על דעתי שאני משהו, וסיים רבינו: אני הכרתי את ר' משה אליעזר, ס'איז אים גארנישט איינגעפאלן אז ער איז עפיס (לא עלתה על דעתו שהוא משהו)...

מלאכת הקודש שלו נעשתה בדחילו ורחימו, ותמיד היה שופך כמים לבו שלא יכשל חלילה ושלא תצא תקלה מתחת ידו. מעניין להביא בזה עובדא מפליאה, שנגעה ללבם של החסידים, בעת שבא מאן דהוא לאחר פטירתו של ר' משה לייזר, והתלונן על השוחט החדש שמינו במקומו שאין שחיטתו כשרה ח"ו, ונימוקו: כי השוחט הקודם היה משחיז את הסכין בדמעות עיניו, ואילו השוחט החדש משתמש במים...

עני ואביון היה ר' משה לייזר, אך מעולם לא חסר לו מאומה. אשתו היתה דוחקת בו להביא טרף לביתו. מדי פעם היתה אומרת אליו: משה לייזר, גיי זעה אביסל געלט... ראש הקהל, גם הוא היה מפציר להעלות את משכורתו, אך ר' משה לייזר סירב, ויותר ממה שהוצרך לכדי מחיתו לא רצה לקבל. במקרה אחד, הרבתה עליו אשתו בדברים, ושוב לא יכל לסרב נגדה, הלך לראש הקהל, וביקש ממנו כי רצונו "לראות קצת כסף". לשמע הדברים שמח רה"ק, בראותו כי שינה דעתו. פתח את קופת הקהל והוציא סכום נכבד. מה נדהם היה ראש הקהל בראותו כי ר' משה לייזר פונה ממנו והולך לדרכו. "לאן אתה בורח?" שאלו. ותשובת ר' משה לייזר: "אשתי רק ביקשה ממני ש"אראה" כסף, עכשיו שכבר ראיתי — די לי בכך"...

כאלו היו דרכיו של אחד מחסידים הראשונים.

החסיד ר' חיים ז"ל

בנו השני של זקני ר' יצחק דוד ז"ל היה ר' חיים ז"ל. הוא נהנה מיגיע כפו ושלח ידו במסחר, כשהוא תומך באחיו הרה"ח ר' מרדכי חנא ז"ל. ברם, בד בבד עם עסקו הקדיש מזמנו קודש לה' בעסק התורה ועבודת ה', והיה מתמיד עצום. בכל יום השכים באשמורת הבוקר לבית המדרש, שם לימד דעת את העם בשיעורי "חובת הלבבות" בעיון והעמקה, ולפעמים בבכיות עצומות, שעוררו לבות שומעי לקחו, עד שנמס כל לב.

ועבודתו בקודש לא נפלה בערך תורתו, דביקות הבורא תפסה אצלו מקום בראש, ואף בשעת עסקו היה דבוק בקונו ורעיונותיו שטו

בעבודת הבורא. וכה התבטא עליו הרה"צ רבי יודא'לי הורוויץ זצ"ל: מן הראוי היה לחסידים ליסע אל החסיד ר' חיים, לראות איך יהודי העוסק בישובו של עולם, יכול להתעלות ולהתקרב ליוצרו.

יסופר, כי פעם נתקעו מסמרים במנעליו שדקרו ופצעו את רגליו, ולא נתנם לתקן, כדי לקבל יסורין בעוה"ז. ופעם כשהגישו לפניו אוכל שהכניסו בו בטעות כמות מלח מופרז, עד שנפסל מאכילת אדם, לא הגיב מאומה ואכלו עד תומו. לאחר מכן נתנו מאותו מאכל לחתנו, שדחאו מלפניו עם טעימתו הראשונה, ור' חיים עומד ומתמה מדוע אין הוא אוכל מהמאכל...

זהיר בתנועותיו ומעשיו היה ר' חיים ז"ל, במדה במשקל ובמשורה. כשהיה מגיע לנהר בעגלה, נהג לרדת ולעבור את הגשר ברגל כשתרמילו בידו. מעודו לא עבר את הנהר תוך העגלה. הוא השתמט לתת טעם למנהגו בזה, עד שאחד ממקורביו דחק בו, ולאחר הפצרות ענה לו: כי מאחר ובצד אחד הנהר עמוק והדרך בעצמו צר, ובאם ח"ו יסטו הסוסים הצדה, הריהו בסכנה גדולה, ואמרו חז"ל העובר במקום סכנה מנכין לו מזכויותיו. כך היה מחשב חשבונו של עולם בכל דרכיו.

וכך אמר בקדשו הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל: אפילו בצעיפו הכירו בו בר' חיים שהוא מלא יראת שמים.

זוהי דמות חסיד סוחר, שעבד ה' בכל לבו ונפשו והקדיש כל ימיו לתורה ועבודה.

זקנתי מרת שיינדל ע"ה

אשה צנועה וחסודה היתה זקנתי ע"ה. בעלה הרה"ח ר' חיים מייזעלס ע"ה מסיגוט, איש נכבד ונשוא פנים שמצא חן בעיני אלקים ואדם, וכפי שסיפר לי כ"ק אדמו"ר זצ"ל, שהכירו עת נתמנה כאב"ד בוילחוביץ. הוא לא השתייך לחסידי ויז'ניץ, רק הסתופף בצל צדיקי בית סיגוט. ר' חיים לא האריך ימים ונפטר לעולמו בשנת תרע"ב. הניח אחריו שני בנים: ר' הרש ליב מייזעלס הי"ד מסלאטפינא, ר'

יצחק דוד מייזעלס מוילחוביץ הי"ד, ואמי מורתי האשה החשובה מרת חנא בילא ע"ה, שנהרגה עקדה"ש בשנות השואה יחד עם כל בני משפחתינו. בת שניה היתה לו בשם חיה הי"ד, שהיגרה למדינת בלגיה בשנות השואה, ושוב לא נודעו עקבותיה.

הסבתא נתאלמנה בצעירותה, ונשארה גלמודה עם ארבעה ילדיה. במסחר היין והמסתעף, היו שותפים כל בני המשפחה. ברם, אחיה הגדול הרה"ח ר' מרדכי חנא ז"ל, לא שלח ידו במסחר, כידוע שהסתופף רוב זמנו בצל כ"ק אדמו"ר הסב"ק זצ"ל, ועסק במצות צדקה, גמילות חסדים, עזר לנצרכים, חיזק לבבות נדכאים, והשיא יתומים. ולכן אחיו הרה"ח ר' חיים ז"ל, שהיה המוציא והמביא בכל העסק כולו, דאג לצורך פרנסת וכלכלת שלשה משפחות: שלו, ושל אחיו ר' מרדכי חנא, ואחותו-זקנתי ע"ה, די מחסורם אשר יחסר להם. יצוין בזה, שבכל עת ועונה היה דודי זה מקדים לזון ולפרנס ולעשות לטובת אחיו ואחותו, טרם חשב על הצטרכויותיו הפרטיים, וצרכי אנשי ביתו.

בוילחוביץ, כשהלכו "צום הויף", היתה הכוונה לחצר משפחת ר' יצחק דוד ז"ל, כי באותו חצר דרו כל בני משפחתו. שם הקימו את מסחר היי"ש שנקרא בימים ההם "שענק". לאחרי שהשיאה זקנתי את יוצאי חלציה, עברה לגור לעיר הגדולה גרוסווארדיין, להיות קרוב אל כ"ק רבינו בעל אהבת ישראל זצ"ל, ולצד אחיה ר' מרדכי חנא ז"ל. למרות שבעלה זקני השתייך לחסידי סיגוט, התקשרו בניה לרבותינו אדמור"י בית ויז'ניץ. בשם תואר הכבוד היו קוראים אותה: שיינדל ר' איציק דוד'ס. עם תחילת שנות הצרות, חזרה לוילחוביץ להיות בקרב משפחתה, ומשם הובלה עם רבבות ישראל למוקד האש שבאוישביץ. ה' ינקום דמה.

ברכת צדיק

עודי מדבר מזקנתי החשובה ע"ה, חובה עלי לספר את תום-לבה והתקשרותה לכ"ק מרן האמרי חיים זצ"ל. היה הדבר בחורף דשנת תרח"ץ, ימי חושך לבני ישראל, בעת עלה הצר הצורר ימ"ש, לכלות

זרע עם קודש. אותה שנה עלו על השלטון מפלגת ה"קוזיסטים", ע"ש מנהיגם "קוזא". הם התחילו בפוגרומים תחילה, היו זורקים אנשים מרכבות הנוסעים, גוזזים פאות וזקנים, ובצעו מעשי רשע שונים. כשקרבו ימי הפורים, יעצו ידידי המשפחה להסבתא, מאחר ואינה אזרחית רומניה, כדאי לה לארוז חפציה ולנסוע לעבר גבול הצ'עכי, שם עדיין היה המצב שקט. תשובתה: אין בדעתה לעשות מאומה מבלי לשמוע חוות-דעתו של הרבי, וקבלת רשותו. נכנסה הסבתא אל מרן, שפכה מר לבה, קשה עליה ליטול מקל נדודים, מנוחת נפשה דוקא במחיצת מרן, אך רבו עליה קרוביה וידידיה המיעצים לה לעזוב את העיר בעוד מועד.

ותשובת מרן לא אחרה מלבוא: איר וועט אייך נאך פרייען דאָ אי"ה א פריילִיכן פורים (עוד תשמחי פה בשמחת פורים). הסבתא קבלה את תשובת רבינו וחזרה לביתה, כשרגשי תוחלת ותקוה מלוים אותה.

יום יום התדרדר המצב, בחינת "כלו כל הקיצין", ותושבי העיר לא ידעו מה יולד יום. אתא ערב פורים — נהפכה קערה על פיה. ראש המפלגה העבירוהו והיתה לו מפלה, וליהודים היתה אורה ושמחה. הבטחת וברכת מרן נתקיימה במלואה — פורים שמח.

פרק שני

ימי עלומים

קבלת אבי ז"ל כשו"ב בקוואסי

אם אמנם עברו ימים ושנים מאז שנות טל ילדותי, אנסה — עד מקום שזכרוני מגיע — לרשום איזה קוים, איך נתגלגל הדבר ואיך הסיבה ההשגחה העליונה את דרכנו לכפר קוואסי.

כאמור, שימש אבא ז"ל כשו"ב בכפרים: פוליען-קובלצקי ו"איזא". אנשי קוואסי היו מביאים שוחט מיאסין פעמיים בשבוע לשחוט עבורם. ביאסין גופא, שעל תושביו נמנו כחמש מאות משפחות יהודים, שמשו שני שוחטים. כשנפטר לעולמו אחד מהם, שוב לא הרשו ראשי הקהלה לאותו השני ללכת לשחוט בכפרים ועירות הסמוכות, ביניהם כפר "קוואסי" — עליו נייחד את הדיבור, היותו נוגע במישרין לקורות חיינו.

כאשר עמדו בני "קוואסי" על המצב, החליטו למנות שו"ב משלהם, ולא שו"ב סתם, אלא שידע להורות ולדון, בעל תפלה זקן ורגיל, כדי שלא יהיו תלוים עוד בדעת אחרים, להביא ממרחק משמשים בקודש, ויוכלו לעמוד איתן בכחות עצמם.

נסבה ההשגחה העליונה, שאבא ז"ל, איש האשכולות, שהכל בו, קיבל עליו משרה זו, או יותר בדיוק — משרות אלו. עם התמנותו — ותהי ראשית מלאכתו לסדר צרכי הישוב הרוחניים על צד היותר טוב והנכון, ובכל המובנים. יצוין, שעל כשרונותיו הברוכות הצטיין גם אבא ז"ל כמוהל מומחה.

מעולם לא תמוש מזכרוני אותה נסיעה לקוואסי. התחלנו מכפר "איזא" שליד חוסט, והגענו למגורנו החדש, תוך כדי טלטולי דגברי, בנוסח של אותם הימים, עם המטען של החפצים והריהוט על

משאית. במשך הנסיעה עברנו על יד הנהר "טאס", שהיה זוחל בכל אותה הסביבה, עד בואנו לשלום לקוואסי.

נסיון העוני

עם שמקופיא היה נראה הכל טוב ויפה, בכל זאת לא הפיק אבי פרנסה בריוח לכלכל את אנשי ביתו כראוי. בחדשי הקיץ, העסיקתו השחיטה זמן רב, בגלל האורחים שבאו לכאן לבלות, ולאלו שהיו מהדרין בכשרות, היתה אמי מבשלת במיוחד עבורם, והללו נתנו חלף עבודתה תשלום יפה שהספיקה לפרנסתינו. לא כן בימות הגשמים והחורף, שונה המצב לגמרי. היו זמנים, שלא ידענו מאין יבא עזרנו, מהיכן נקח לצרכי שבת או לצרכי השבוע הבא — מושג כה רחוק בימינו אלה. מאפיה ציבורית — מאן דכר שמיה, ורק בתנור שבבית אפתה עקרת הבית חלות לכבוד שבת ולחמים לכל השבוע, כי מלאכת ההסקה לא מן הקלות היתה, הוצרכו לאסוף עצים ופחמים, וכדי להקל העומס מעליהם הסיקו את התנור רק פעם בשבוע. ועד כדי כך הגיע הדבר, שבחום שנשאר לזמן-מה אחר ככלות האפיה, הכניסו בו את מאכל שבת — הטשולנט.

והלחץ זו הדחק גבר עלינו מזמן לזמן, שאם הבשר היה מוכן כדי צרכו, הרי חסר הלחם. עניים ודלים עברו מבית לבית לקבץ מעות ולבקש מחיתם, ושוב נתרוקן הבית מכל וכל. מה עשינו? אפינו לחם עשוי מתירס, שברכתו "שהכל". ולא לחנם אמרו בגלילותנו: כששאלו לילד איזה ברכה מברכים על הלחם? היתה תשובתו: בימי החול — שהכל, ובשבת — המוציא. לא אחת הלכנו לישון אחר "סעודה" של תפוחי אדמה צלוים, וזהו.

ולא יאומן כי יסופר, שאם בעד פרוסת לחם לא דאגנו, הרי שעל צרכי הלבשה לא דברו מאומה. עברו זמנים שהלכנו יחפים בקיץ, כדי לחוס על נעלנו שיהיו ראוים לימות החורף. נעלי החורף היו מסומרים מלמטה עקב השלג והקרח הגדול, חשבונות כאלו עשו בימים ההם.

איך ציפינו לקראת החגים והמועדים, בפרט בפרוס עלינו חג הפסח או השנה החדשה. אזרנו תקוה שעכשיו עם התחדשות השנה,

גם אנו נזכה לאיזה הלבשה מחודשת. כי מי ידע או השיג אז השגות בני דורנו. חיינו חיים מצומצמים, ובעזרת ה' בשביעות רצון, במדה במשקל ובמשורה.

ברוך ה' שלא עזב חסדו מאתנו.

הכפר קוואסי

לא הרי דירתנו השניה כהראשונה. ראשית מגורנו היתה בדירה מושכרת, והתנאים היו די קשים. לאחר זמן, העבירה הקהילה לרשותנו דירה נאה, על-יד בית המדרש, דירה מכובדת בת כמה חדרים, לרבות חדר מיוחד עבור אורחים, שעברו מעיר לעיר ומכפר לכפר. היהודים — תושבי המקום, היו חרדים, ביניהם חסידים, יודעי ספר, וסתם בעלי בתים.

כפר זה שכן בקרב נוף מרהיב ומזהיר, כולו אומר פלאים. הרים גבוהים סבבוהו, עץ פרי וכל ארזים, והכביש סובב הולך ביניהם. סכום משפחות היהודים שגרו כאן לא הגיע לשלשים. מספר הגוים שבאיזור עלה למעלה הרבה ממספר נפשות ישראל, אלא שהנכרים דרו בין ההרים, ואילו בכפר עצמו דרו רק משפחות היהודים. החנויות ובתי מרזח השתייכו ליהודים, ולזאת בימי הראשון של כל שבוע או בימי "חגם", התמלא הכפר עם הנכרים השכנים, שהגיעו הנה לשתות לשכרותם.

פרנסות הישוב

מעמד פרנסות היהודים בכפר, היה בכי טוב. מהם שהיו נגידים ובעלי יכולת, כמשפחת רוזנברג, שהפיקו פרנסתם ממרחץ וחדרי אמבטיה משוכללים בהתאם לאותה תקופה. מלבד זאת, עוד השכירו חדרים עבור אורחי המקום. וה"שענק" בית המרזח, בעיקר עבור הערלים, הכניס עבורם הכנסה מרווחת ביותר. משפחת באנדיל התפרנסה ממכלת ומצרכי מזון. חנויות מעין אלו היו חמשה, סוחרי בשר — שתים, ועוד איזה סוחרי ירקות. בתי שחיטה היו שנים, אחד לעופות והשני לצורך שחיטת גסות.

יצוין, שעיקר המסחר ניהלו היהודים עם הנכרים שגרו סביבות הישוב. יערות יערות עברו דרך ההרים הרמים, ועי"ז גדל עסק ומסחר ניסור עצים וכריתתם. זוכרני כד הוינא טליא, היינו מפליאים מראשי ההרים את המחזה הנהדר, איך שהערלים מובילים עצים ארוכים על הנהר, מהם שעשו רפסודות והשיטום, התישבו על גביהם, והובילום מרחק רב על גבי הנהר, שיירא אחר שיירא. רבים התעשרו ונעשו בעלי רכוש. בחורף קפא הנהר בחלקו, ונבצר מהם תעסוקה זו למשך איזה חדשים.

מוצרי חלב — גם מהם התפרנסו. שפלה רחבה שקראוה "פאלאנינא" שבראש ההר, מקום שלא גדלו שם עצים וגידולים, היווה שטח מוכשר למרעה צאן ובקר. בימות החמה, נאספו שמה עדרים עדרים, ובעליהם חלבו בהמתם. במרעה דשן ורענן, יכלו לייצר חלב שמן ומעולה. על המקום ייצרו גבינות חמאה, ושאר מוצרי חלב, והיו שולחים תוצרתם לכל הסביבה. מפעולה זו הפיקו גם המשגיחים, שעמדו על מהלך העבודה וכשרותו, את מנת חלקם.

החינוך בכפר

ילדי הישוב למדו ב"חדר" אצל מלמד אחד עדי הגיעם לגיל המצוות, כי לא היו מספיק ילדים עבור מלמד נוסף, והמרחק לכפרים ועירות לא הרשה ליסע מהכא להתם לצעירים ודרדקים. הוא המלמד-דרדקי לא'-ב', הוא המחנך לחומש ורש"י, והוא שלימד משניות וגמרא, וכל לימודים אלו נלמדו תחת קורת גג אחד. בכל שעה משעות היום למד המלמד עם חבורה אחרת.

בשעות הבוקר המוקדמות כבר היו פנינו מועדות לה"חדר". בימות הקיץ כבר זרחה השמש בלכתנו בדרך. אולם בחדשי החורף הארוכים, הלכנו לאור הלבנה עם פנס דולק, כי סכנת זאבים ארבה לכל אורך הדרך. הקור, שירד עד עשרה מעלות ויותר מתחת לאפס, חדר לעצמותינו, עד כדי הקפאה, ומי מדבר כשעוד ירדו שלגים וסופה וסערה תקפו. אין עצה ואין תבונה — ל"חדר" מוכרחים ללכת, מבלי מנוס. צדה לדרך וממתקים לא עלה על דעתנו מעולם,

מי פילל ומי מילל על דברים כאלו. לא קבלנו מהבית רק פרוסות לחם צר, אלא שבקיץ בעברנו על אם הדרך, בשעות ההפסקה קטפנו מלא חפנינו אגסים ותפוחים מהעצים שבצדי הכביש ויערות הסמוכים. שיירות שיירות ילדים מחבורתנו ירדו לראות בגנים וללקוט תותים ואגוזים, ומה היה עוד חסר...

בית-ספר העממי

בית ספר העממי, שם למדו הערלים לשון וחשבון, לא עניין את הילדים היהודים. ראשית, שהשפה הרוסית והצ'כית לא מצא מקום בבית יהודי כלל, מה גם שילדים וילדות למדו ביחד באותה כתה. החוק קבע שכולם חייבים לעבור שורת לימודים יסודיים אלו, מבלי יוצא מהכלל. אני כשלעצמי סיימתי שתי כתות בביה"ס.

המצב הכאיב להורי ז"ל, והעצה היחידה שנשארה להם היתה להחזיק אותנו בחיקם עדי הגענו לגיל שבע-שמונה, ואח"כ לשלחנו מהכפר לאיזה קרוב משפחה, ולהתחמק לגמרי מבית-הספר שלהם, כי משטרת המחוז עשו את מלאכתם במסירות נאמנה, ואם תפסו את מי מהילדים שאינו תלמיד ביה"ס, היו יכולים לשלוח צו-מאסר להוריו, ומשפט חמור חיכה להם. המצב בכללו גרם דאגה והדאיב את כל יהודי.

והימים ימי השכלה ומשכילים, וארסם המר אכל וחיסל כל דבר טוב. הנערים, תושבי הכפר, שהגיעו לגיל הבגרות, לא המשיכו לימודם ב"ישיבה", הם "עלו" לעיר הגדולה לבית ספר גבוה ולגימנסיה, בתערובת של יהודים ולהבדיל גוים, להשתלם בשדה החכמה והמדע, עד שהגיעו למה שהגיעו. אך, כמובן, ש"לומדים מופלגים" ויראי ה' לא יצאו משם.

אחי הבכור ר' חיים נ"י שכבר התבגר אז, והיה גדול ממני בכשש שנים, נסע ללמוד בישיבת ראחוב. בימי המלחמה הנוראה נמלט בחסדי ה' מבין צפרני הרשעים ימ"ש, וגר כיום בירושלים. הוא זכה להקים משפחה מפוארה בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות. שניה לו היתה אחותי מרים הי"ד, שרגא פאוויש הי"ד, אחריו

אבדלחט"א אני הכותב, אחי משה אליעזר הי"ד, ואחיותיי יוטא רחל, ופרידא הי"ד ואחי מרדכי חנא הי"ד, שנספו על קידוש ה' בשנות השואה. אחיי התאומים ישראל ומנשה נפטרו בצעירותם ממחלת השחפת שגברה בימים ההם.

הצעירים ומפלגותיהם

מכת-מדינה נוספת שררה בימים ההם — היו המפלגות השונות, בעיקר הציונות, שבני הנוער, לרבות הדתיים שבהם, דבקו בה בלב ונפש, כי רצו לזכות בסרטיפקטים הדרושים לעלות לארץ ישראל.

בני מפלגת "תל-חי", מאנשי ז'בוטינסקי, עשו מעשיהם בערמה ותחבולה. בכל יום שבת אחה"צ, ערכו הללו מסיבה לילדי הישוב, ללכדם בפח יקוש שלהם, חילקו להם קופות, על מנת שיתנו בו פרוטה בכל יום, בתור "כופר נפש", וכך חשבו למנות "חברים" נוספים. הם העניקו פרסים לכל המרבה להביא קופות מלאות. במסיבת השבת דברו בענין ארץ ישראל, ושוב על ארץ ישראל, עבודת האדמה וחקלאות, והצורך ללחום עבורה.

כמובן, שאבי ז"ל מנע ממנו להשתתף בחינגא זו, אבל מוכרחני לומר, שהנסיון היה איום ונורא. כח מושך מאין דוגמתו היה בידם. הרוח ששרר ברחוב היה רוח של התבוללות, של הפקרות ושל "נהיה ככל הגוים" רח"ל. במקום כזה, כמובן, מה קשה היה לגדל צאצאים לתורה וליראת שמים.

ומעשה שטן הצליח, מספחת הציונים פשתה בכפרים ועיירות רבות, ושטפה בזרם אדיר זכר היהדות מקרב הצעירים. מצב הפרנסה שהי' בכי-רע היה בעוכרי ההשפעה של ההורים על הבנים והבנות.

איזור קוואסי

קשרי התחבורה באיזור קוואסי מהכא להתם היו טובים ביותר. ה"באן" (רכבת) מיאסין לקאשוי ופראג עברה דרך פה. לערך כשלשים קילומטר מקוואסי, עבר גבול פולין. מעבר השני של ההרים שכנה

גאליציה, ובין העיירות הקרובות לכפרנו נמנו: דולנא, קולומאי, ועוד. בדרך זה השתכּשו תמיד אדמור"י בית ויז'ניץ, בנסעם לויז'ניץ שהיתה קרובה לקולומאי.

מעיני הישועה

קוואסי הכפר, נתברך במעינות מינרלים, כעשרים במספר, שנבעו בין הָרֵיהָ. בעלי מרחצאות אלו, יהודים, העמידו בתים מיוחדים להבאים מרחוק וקרוב להתרפאות ולשהות כאן בימי הנופש והקיץ. מטעם ממשלת צ'כיה, לא נראה שום התענינות לפתח מקומות אלו עבור הציבור הרחב, כדי שלא לקפח את בעלי מעין הרחצה "קארלסבאד", לשם הורגלו כולם לנסוע. לסיבה זו, ביקרו מעטים בקוואסי.

מן הענין להביא בזה סיפור מעניין ששמעתי מפי הרה"ח ר' מרדכי גרובער נ"י, שגר כיום בוויליאמסבורג, ונמנה על חשובי הבעה"ב בקהלת פאפא, תלמיד חכם בר אוריין וירא שמים מרבים, אשר כל ימיו הקדיש ללימוד התורה ועבודת ה'. תפלתו תפלת ותיקין בכל בוקר, ולא פסיק פומיה מגירסא. במפגשנו הראשון, נתרגש ר' מרדכי בשמעו כי נשאר שריד ממשפחתנו, לאחר החורבן הנורא.

מה בעצם לו ולמשפחתנו? סיפר ר' מרדכי נ"י כדברים האלה: בקיץ דשנת תש"א (1941 למספרם) נחלה ל"ע על הריאות, מחלה כרוכה בסכנה רח"ל בימים ההם. הרפואה היחידה היתה לנסוע למעונות מרפא שבין ההרים, למקום אויר צח, ולשתות חלב טרי תיכף עם החליבה. החליט ר' מרדכי לנסוע לקוואסי שנקראה בהונגרית: טיסא בארקאט, ע"ש מים מינרלים "בורקוט". מים אלו נזלו מהרים שסביב הכפר.

כמסופר בדברינו, היו בימות הקיץ מקומות מרעה לבהמות שנקראו "פולאנונית", מרעה טוב ודשן, וייצרו שם מוצרי חלב כגבינה וחמאה. כאן היתה האפשרות לשתות חלב טרי יום יום. הגיע ר' מרדכי, ושכר חדר שינה. במשך השבוע נשאר בראש ההר לצרכי

רפואתו, ובערבי שבתות ירד לכפר. לא רצה ר' מרדכי לטעום בשום מקום רק אצל השו"ב, ה"ה אבי ז"ל, לכן סעד על שולחננו בשבת קודש, יחד עם עוד חסידים ואנשי מעשה שמצאו מקום אצלנו על סעודות השבת, ונהנו מהזמירות שירות ותשבחות שניגן אבי בחמימות ודביקות והשתפכות הנפש. גם דברי תורה וסיפורי חסידים נשמעו בביתנו, והסעודה התארכה עד כשעה שתים-שלש לפנות בוקר, מבלי שהתעייפו האורחים.

ר' מרדכי מתבטא, כי השוחט "העלָנו לעולמות עליונים, וכולם נעשו חטיבה אחת של דביקות עילאה."

לא הפילה אשה מריח בשר הקודש

בהתפעלות עצומה ממשיך ר' מרדכי לספר עובדא ששמע אז מפי אבא ז"ל שהיה עֵד ראיה, והוא מוסיף, כי אילולי ששמעו מפי אבא היה אומר שזה אינו אלא הגזמה בעלמא.

וכך היה מעשה: בתקופה אחת שהיו הגבאים בבית הסב"ק עמוסים בכתיבת הפתקאות, מהמון אנשים שבאו "להפרד" ממרן ולהוושע בדבר ישועה ורחמים, ביקשו מאבא ז"ל שיעמוד לעזרתם. בין הבאים היתה אשה קשת-רוח שנכנסה ודמעתה על לחיה על מר גורלה, כי זה הרבה פעמים שהפילה ר"ל, והיא לא תצא עד שרבינו יבטיח לה ישועה ודאית בזש"ק. הסב"ק בירכה בכל הברכות אך היא בשלה, היא רוצה לקבל הבטחה ודאית על כך, ויללותיה גברו מרגע לרגע. הפשיל מרן את שרוולו, ופנה לאבי ז"ל שיגיד להאשה שתבא ותריח את ידו, כי לא הפילה אשה מריח בשר הקודש, והאשה שקטה ונח דעתה. מאז והלאה ידוע לו שזכתה להוליד זרע של קיימא.

ושוב סיים ר' מרדכי — כי אלמלא שמעו מפי אבא לא היה מאמין סיפור זה, אך בהיות ששמעו מפי אבא ז"ל אין לו ספק שוודאי אמת נכון הדבר...

לאמיתו של דבר אין כל פלא בעובדא זו, באשר הוא דבר ידוע ומפורסם שמרן הסב"ק זי"ע היה מיחידי סגולה שבדורו בענין זה

ברוב קדושתו, ממש בבחינת "דמיין באפאי כי קאקי חיורא" (ברכות כ.), כפי שנביא אי"ה להלן.

ביקורי הסב"ק מויז'ניץ זי"ע

בשנות תרצ"ב, צ"ג וצ"ד נהג הסב"ק זצ"ל אחר נסיעתו לקארלסבאד, להנפש במקומנו, וקראו לזה "נאָד קוהר". וקוואסי התאימה לגמרי לצורך זה, ובכל המובנים. מֵימיו המינרלים הברוכים הרוו נפשות רבות. שביתתו כאן ארכה כחודש ימים, מאחרי תשעה באב ועד חצי אלול, עדי שובו לביתו נאוה קודש לגרוסווארדיין. בשנה הראשונה קבע אכסניתו בבית החסיד ר' שמעון קנול ע"ה, שהקדיש עבורו דירה מרווחת, עם חדרי לינה לאורחים הרבים שהתדפקו על פתחו של הסב"ק, להסתופף בצלו, וליהנות ממנו עצה ותושיה. בשנים הבאות היתה האכסניא בבית ר' יצחק קינד ז"ל.

אם אמרתי אספרה כמו, המראה הגדול והנפלא, בבוא חסידים ואנשי מעשה לשבות אצל רבינו הסב"ק, תקצר היריעה מהכיל. אין מלה בלשוני לתאר ולצייר את התמונה המרהיבה והמשביעה נפש שוקקה. רבינו הסב"ק הגיע ברכבת ביום חמישי לפנות ערב. למחרתו בערב שבת, כבר נראו ראשי ההרים מציבור ההומה, איש איש ותרמילו — מי ברכבת, מי בעגלה, ומי ברגלו. המראה הגדול הלזה הזכירנו במוחש את מאמר חכמינו ז"ל (חגיגה ג') עה"פ "מה יפו פעמיך בנעלים" — כמה נאין רגליהן של ישראל בשעה שעולין לרגל.

מקומות איכסון מעטים היו, ובכל זאת החזיק המועט את המרובה, ולא אמר אדם מעולם צר לי המקום. בית מדרש המקומי היה מצומצם לפי ערך הבאים, ולזאת העמידו על מגרש רחב לידו, "סאלארש" מעין סוכת קרשים, שם גם נוהלו ונערכו שולחנות הסב"ק. מי שלא ראה במו עיניו קיבוץ ישראל מסלתה ומשמנה של מארמרוש והמחוז, רבנים, דיינים, שו"בים, כלי קודש, אנשים נשים וטף ועמך כולם צדיקים — לא ראה ולא טָעם מנופת צוף וכל טעם.

יש לציין שאחרי עריכת שולחנו הטהור של הסב"ק זצ"ל בש"ק אחר הצהרים, הלכו האורחים לחדר אכסניתם, והיו ביניהם שליוו

רבינו הסב"ק בעל אהבת ישראל זי"ע במקום נופש
לשמאלו רבינו בעל אמרי חיים זצ"ל
יושבים מולו: הרה"ק מקופיטשניץ זצ"ל, ומרן בעל דמשק אליעזר זצ"ל

מרן הסב"ק זי"ע עם בנו מרן בעל שארית מנחם זצ"ל מווישיווא
לימינו הגבאי ר' זיידא שכטר הי"ד

את בני הסב"ק הגאונים הצדיקים: ה"שארית מנחם" מווישיווא, רבינו ה"אמרי חיים", בעל "דמשק אליעזר", זכר כולם לברכה, שבאו הֵנה לשהות במחיצת אביהם הגדול. ולא שהלכו לנוח ולפוש, אדרבה, עכשיו התחילה עבודת הקודש של שבת — כולם פתחו בשיר, וכל משך שעות אחה"צ רקדו החסידים לכבוד היום, בהתלהבות דקדושה עד עלות המנחה.

עודם עסוקים בשירות ותשבחות, והנה בא אחד מביהמ"ד במרוצה, להודיע שרבינו כבר התחיל בתפלת המנחה. חזרו כולם, ואז זכיתי לעמוד סמוך ונראה אל הסב"ק, שהיה לובש משקפיו וקורא בעצמו בספר-תורה.

הכסא — יעמוד לעד

סיפר לי הרה"ח ר' שמואל זנוויל כהנא ז"ל: בשנת תרצ"ג כששבת הסב"ק בקוואסי, והיות שהגיע ציבור גדול על שב"ק, היו נוהגים אחרי סעודת היום להתאסף סביב דירת הרבי, והיו רוקדים בחוץ בשירה וזמרה למשך זמן רב. פתאום יצא גם הסב"ק לחוץ ונכנס למעגל הריקוד, להשתתף עם החסידים בריקודין. ויביאו לו כסא לשבת. הפליט מאן-דהוא מן הצד, כי הכסא קצת שבור. כשמוע הסב"ק את הדברים, הסתובב והביע אומר: "ח"ו, די שטיל איז נישט צובראכען, די שטיל וועט זיין גאנץ ביז משיח'ס טאג" (ח"ו, הכסא לא שבור, הכסא יהי' שלם עד ביאת המשיח).

במחיצת הסב"ק זצ"ל

פעמים בימות הקיץ, שהה כאן על איזה שבועות, גם הגה"ק בעל חקל יצחק זצ"ל מספינקא. לא אחת קרה בימות החול שנפגשו שני הצדיקים יחד, זה יוצא וזה בא, והתפללו גם יחד, כשמקום הסב"ק לימין ארון הקודש, והחק"י מקומו בקצה ביהמ"ד בפנת מזרחית דרומית.

סיפר לי נכדו כ"ק האדמו"ר מספינקא רבי שמואל צבי הורוויץ שליט"א שגם הוא נתלווה לזקנו הגה"ק בעל חקל יצחק זצ"ל

לקוואסי, ופיו מלא תהלות על שעשועי אורייתא שהיה אז עם אבי ז"ל, שהשאירו עליו רושם כביר בגאונותו וידיעתו בתורה, צדקתו ויראתו.

בימים אלו היה הכפר הומה מאות אורחים מכל חלקי המדינה. בכל יום בין מנחה למעריב היתה הפסקה. מרן הסב"ק, כשצבאו אנשים על פתחו להכנס אל הקודש פנימה ולהתברך מפיו, היה נכנס לדירתנו שהיתה קרובה לביהמ"ד, ומקבל פתקאות. אחרת ישב הסב"ק בחצר ביהמ"ד עם מקורביו, הרבנים והאורחים, ועוסק עמהם בשיחת תלמידי חכמים, סיפורי צדיקים, וכדומה. שיחות אלו היו בחינת "מים קרים על נפש עיפה".

מרן ה"אמרי חיים" זצ"ל, ששימש בימים ההם ברבנות וילחוביץ וגלילותיה, השתעשע כאן בקוואסי עם בני עירו שבאו להתייעץ אתו בעניניהם, והיה מטייל עמהם בין מנחה למעריב ברחוב הכפר, עד שעמד הסב"ק להתפלל.

בבוקר לאחר התפלה, נכנס הסב"ק לביתנו לטעום דבר-מה. היו מכינים עבורו כוס חלב טרי, יחד עם מאכל "קורש" ולחם מקמח תירס). אמי מורתי ע"ה הכינה את ארוחת הבוקר של מרן הסב"ק בדחילו ורחימו, ואכן הוא ז"ל הודה עבור הכנתה.

ויראו ממך

לעתים תכופות היה נכנס אבי ז"ל להתייעץ עם הסב"ק בעניני עסקיו. קרה פעם, ועקבתי אחרי אבי, ונעמדתי ליד הדלת שבחדר הסב"ק. הרבי קרא לי, ומרוב הפחד נסתתרתי תחת הקאפטן של אבי. בהביטו עלי בעיניו הבדולחים, חיל ורעדה אחזתני, חלחלה עברה בכל אברי, ויראתי מהביט על צורתו הקדושה, למרות שרבינו הסב"ק היה זקן מלא רחמים. נתקיימה בו מקרא שכתוב: כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. אבי ז"ל דיבר עם הסב"ק מה שדיבר, ובינתיים הבחין בי הסב"ק במקום מחבואי, וקרא אלי בלשון חיבה: למה זה תפחד? ואני כשמוע דיבוריו גברה עלי החרדה. שוב ניסה להרגיעני, בלקחו קופסת זהב, בה השתמש לצורך הסיגריות, ובמילים

מרן הסב"ק זי"ע על הרכבת בליווי בנו רבינו האמרי חיים זי"ע
משמאל נראים הגבאים ר' משולם ע"ה ור' ניסן יוסט ע"ה

מרן הסב"ק זי"ע בליווי בניו הקדושים
רבינו האמרי חיים זי"ע (משמאלו) ורבינו הדמשק אליעזר זי"ע (מימינו)
ור' מאיר שוחט ע"ה מוילחוביץ

מלטפות הביע אומר: הבה, נשחק קצת! חיכיתי בכליון עינים להרגע בו נצא מחדרו, כי לא יכלתי לעצור בעדי מגודל הצמרמורת שעברה בכל אברי.

כשהסב"ק טייל ברחוב עם אחוזת מרעהו, היינו רצים לפניו, כדרך הנערים, וחכינו שיגיע הסב"ק עם מלויו. פעם כשרצנו עם הירמולקא בידינו, עורר הסב"ק את אבי שאין לרוץ בגילוי ראש.

יש לציין שבאותן שלש השנים שבא הסב"ק להנפש במחוזנו, נראה איזה השתפרות במצב הרוחני באיזור. ההמון ראה שלא אלמן ישראל, ושישנם יהודים חסידים ויראים למאות ולאלפים, תמימי דרך ההולכים בתורת ה'. הקרירות פג במקצת, ולאט לאט נתקרבו שוב אבות ובנים, וחזרו למקורם.

הצדיק המתוק

קוואסי — שָכֵן בין ראחוב ובין יאסין. תושבי יאסין נטו שמאלה בעניני יהדות, וניהלו חיים מודרניים. על יאסין אמרו: עיר ששוכנת על הסְפר, שולט בה היצה"ר משני עבריה, דאוירא מהאי גיסא ומהאי גיסא אתי ומבטל. לא כן ראחוב, עיר מלאה חכמים וסופרים, תלמידי חכמים מופלגים, וגולת הכותרת שלה — הישיבה הגדולה שהתפרסמה בשמה הטוב בכל הגלילות מסביב, שהתנהלה בראשותו ונשיאותו של הגה"צ ר' שלמה זלמן פרידמאן זצ"ל — האב"ד. אני הכותב זכיתי להסתופף בין כותליה כשלש "זמנים". ה"קלויז" של חסידי ויז'ניץ היתה נקראת בשם "חברה משניות", וביניהם נמנו תלמידי חכמים ואנשי מעשה.

הגאון מראחוב זצ"ל, גם הוא היה משובתי שבת בקוואסי, פעמיים במשך ארבעה השבועות ששהה כאן הסב"ק. בשבת הראשונה בא הוא לקבל פני הסב"ק, ובשבת האחרונה היה בא להפרד בברכת השנים, לקראת הימים הנוראים. בשנים יותר מאוחרות כשכיהן פאר בלוגאנו, סיפר לי הרב מראחוב מזכרונות אותן הימים המאושרים ומהשבתות הנעימים, והפטיר דבריו באנחה, שחבל שלא בילה את כל ארבעה השבתות במחיצת "הצדיק המתוק הזה — זי"ע".

נכדי ה"צמח" לגדולות נוצרו

אציין בזה איזה עובדות שסיפר לי הגה"צ מראחוב זצ"ל:

הגה"צ בעל "ליקוטי מהרי"ח" זצ"ל, אביו של הרב מראחוב, היה מחסידי צאנז ונסע להסתופף בצלו של הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע. באותו פרק שימש בראחוב כשו"ב, איש מורם מעם, חסיד ויז'ניץ, שהסתופף בצל רבו מרן ה"צמח צדיק" זי"ע. כשהיו שניהם חוזרים מנסיעתם אל רבם, היו נדברים איש אל רעהו, ממה שראו ושמעו בחצרות קדשם. כאשר הפציר בעל הליקוטי מהרי"ח את השו"ב שיואיל בטובו לנסוע פעם אחת לצאנז, נענה לו ההוא ואמר כי אצל רבו הקדוש ישנם שני אברכים המתגדלים להיות "צאנזער רבי'ס". הפליט הליקוטי מהרי"ח: הרי חסידים יכולים לגזם...

דרכו של ה"צמח" זצ"ל היתה לנסוע לעיר סעליש לצרכי רפואה על "טרויבן-קור", כי גדלו שם ענבים בשפע, והועיל הרבה למחלת ה"צוקר". לרגל אחת מנסיעות אלו נסעו שני נכדיו — הסב"ק בעל אהבת ישראל ואחיו הגה"ק מאנטיניא זכרונם לברכה — לסעליש דרך ראחוב, ונכנסו לבקר בבית הרב דמתא, בעל הליקוטי מהרי"ח.

הגאון טייל אתם ארוכות וקצרות בכל מיני ענינים, ונתפעל מהם מאוד, עד שהתבטא והודה אח"כ להשו"ב כדברי חז"ל "אל תהי מפליג לכל דבר", באומרו שהוא מכיר כעת שבכלל לא הגזים בתואריו על שני נכדי רבו, כי אכן נוצרו לגדולות.

עשה דכבוד התורה עדיף

עוד סיפר הגה"צ מראחוב זצ"ל:

נהוג היה אצל מרן הסב"ק זצ"ל בקוואסי שבערב שבת בבוקר אחר התפלה, היו שוחטים תרנגולת שהכינו עבורו לכבוד שבת קודש. לאחר שהראה אבי ז"ל את סכין השחיטה למרן, שחט את התרנגולת וכיבד את הסב"ק במצות כיסוי הדם.

עובדא הוי, שנסע הרב מראחוב לשבות אצל הסב"ק זצ"ל עם

קבוצה מתלמידיו, והגיע בשעה שעמד הרבי על סדר השחיטה כדרכו. הוא הבחין באורחו הנכבד, קיבל פניו והכניסו לביתו, כשהוא מוותר על מצות כיסוי הדם, בהפטירו: האי עשה והאי עשה — עשה דכבוד התורה עדיף (כתובות ק"ו ע"א).

תהלים בהשתפכות הנפש

כידוע ומפורסם, תפס ענין אמירת תהלים מקום נכבד בעבודתו הקדושה של מרן הסב"ק זי"ע. מדי יום ביומו לפני תפלת השחר, היה הסב"ק אומר תהלים של אותו "יום" מהשבוע, בהשתפכות הנפש ובקול נעים, עד שנמס לב השומעים מרוב התעוררות. בהלוך ושוב, טייל הסב"ק עם ספר התהלים בידו, עיניו מקור דמעה, ובוכה מאין הפוגות. ולזאת, היו כאלה, שלא רצו להחמיץ הזדמנות זו, לשמוע נעים זמירותיו של הסב"ק באמירת תהלים, ולכן לא חזרו לביתם תיכף עם צאת השבת, רק חיכו עד למחרת ביום ראשון. בין אלו היה גם הרב מראחוב זצ"ל.

בבוקר היה מרן מטייל בכפר ושפתותיו ממללים פרקי תהלים כדרכו בקודש, כשלימינו הגאון מראחוב ז"ל, ולשמאלו אבי ז"ל. פעם הבחין הרב מראחוב שהסב"ק מוריד כובעו ומניפו לעבר פלוני, כאילו מברך למכובד אחד, מפריצי ונכבדי העיר, כפי שנהגו לעשות אז. הוא הביט אנה ואנה, וירא כי אין איש מכובד, עד שלבסוף נוכח לדעת שהסב"ק התכוין לסתם נכרי שבשוק שעבר לפניו לא הרחק, ורצה לברכו בברכת צפרא טבא.

כשסיפר הרב מראחוב עובדא זו, הפטיר לאמר, כי אז הבין לאישורו מה ששיבחו חז"ל מדתו של ר' יוחנן שמעולם לא הקדימו אדם שלום, אלא הוא היה מקדים שלום אפילו לנכרי שבשוק, כי אבריו נזדככו במדה מעולה, עד שעשו כן מעצמם מבלי תשומת לב מיוחדת, והסב"ק — למרות שבלי ספק צמצם מחשבותיו בפסוקי דרחמי, בכל זאת קידם שלום לאותו נכרי.

ראינו בחוש כיצד מתקיימים אצל הסב"ק דברי הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע, המובאים בספרו הק' אמרי פנחס, שאמר בשם האלשיך

הק' עה"פ ואמלא אותו רוח וכו' לחשוב מחשבות, דאדם בר דעת רק במוח, ובבואו להוציא מחשבתו ודעתו אל הפועל, צריך מוחו לחשוב בשעת עשיתו, לא כן בצלאל שהיה מלא רוח חכמה, אבריו היו חושבין מחשבות, וידיו בעצמן עשו מה שהוצרכו לעשות, ובזה פי' הפסוק ובתבונות כפיו ינחם, שגם בכפיו הי' תבונה ואי' בדוד שהי' רגליו מוליכין אותו לביהמ"ד שהרגלים בעצמן היה להם דעת, וזה ע"י שמקדש האדם את אבריו מאד להשי"ת היה להם דעת, וזה שאומרים העולם מה שיש לו ברגל אין לאחר במוח, עכדפח"ח.

ניצוץ נשמתו של דוד המלך

בהדי עסקנו באמירת תהלים של הסב"ק, שעוררה לבבות שומעיו, יסופר: בהיות הגאון מגאלאנטא, רבי יהושע בוקסבוים זצ"ל, במרחץ קארלסבאד, העיר פעם את משמשו בשעות הכי מוקדמות של

רבינו הסב"ק זצ"ל עם הגה"צ מגאלאנטא זצ"ל במעינות המרפא
משמאל לימין: הגבאי ר' משולם ע"ה, הסב"ק, הגה"צ מגאלאנטא, ב"א ר' יוסף בוקסבוים נ"י, ר' מאיר שוחט מוילחוביץ ע"ה

הבוקר, יען שמע ממרחקים קול בכיות ותפלה נעימה, ורצונו לברר מיהו זה. כשחזר המשמש סיפר לרבו שהרבי מויז'ניץ שופך שיח באמירת תהלים, עד שהגאון מגאלאנטא לבדו הלך לשם לשמוע פרקי תהלותיו.

עוד סיפרו: בהזדמנות אחת בשעות הבוקר במעין הרחצה, טיילו הגאונים רבי יהושע בוקסבוים זצ"ל ורבי יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל, ושמעו קולו הנעים של הסב"ק באמירת מזמורי תהלים, שנאמרו בהתרגשות עצומה. הרהרו שני הגאונים כאחד, שלומר תהלים בהשתפכות הנפש כזו, אינו יכול רק מי שיש לו ניצוץ נשמתו של דוד המלך ע"ה בעצמו. סח אחד מהם להשני, את רעיונו שהגה זה עתה, ומה הופתע לשמוע שגם ידידו הרהר באותו מהלך מחשבה. עלה סיכומם: שבודאי אמת נכון הדבר, מאחר שתפסו מחשבה אחידה.

הרה"צ רבי ישכר בעריש מזידיטשוב זצ"ל, בעהמח"ס "מלבוש לשבת ויו"ט", שהיה גר בגרוסווארדיין, כששמע פעם אמירת תהלים של הסב"ק, הביע אומר: ויז'ניצער רבי, אמירת התהלים שלכם נפלאת היא, איהר זאגט שיין תהלים [אתם אומרים יפה]! השיבו הסב"ק בענות רוח: אֵי, איהר הערט שיין [אתם רק שומעים היטב]!

סילוקו של צדיק

בני הישוב בקוואסי, הרגישו את עצמם מאושרים וזכאים לאכסן את הצדיק מרן הסב"ק זצ"ל בחדשי הקיץ, ולהסתופף בצל קדושתו. אולם, בקיץ דשנת תרצ"ה, שנה האחרונה לימי חייו, נסע הסב"ק למארינבאד, ולא יסף להשלים את ה"נאך-קוהר" בקוואסי. אצלנו הורגש איזה חסרון כבר בשנה ההיא, שהרי לא דמתה קוואסי בקרבת הצדיק לקוואסי בלעדיו...

והיום המר הגיע — ב' סיון תרצ"ו, שנת צרו"ת ירדה לעולם, בהסתלקות מרן הסב"ק זי"ע. אימה חשיכה גדולה נפלה, והצער היגון והאנחה תקף את כולם, בל יתואר ובל ישוער. עטופי אֵבל הסתובבו כולם, בפרט שניצני הצר הצורר ימ"ש כבר נראו באופק, ונתקדרו

שמים בעננים שחורים, בהסתלקות הרבה צדיקים, כנאמר "מפני הרעה נאסף הצדיק".

אנשים נשים וטף — כל לבב דוי וכל ראש לחלי. כאילו ניטלו מהם אב ואם, ועוד יותר. ואכן אהבתו — אהבת נפש שאהב הסב"ק את כל אחד ואחד מישראל, בלתי מוגבלת היתה, למעלה מהשגת ושכל אנושי, כאשר נודע ומפורסם בקרב ישראל.

הידיעה המרה הגיעה למחוז מארמרוש באיחור קצת, כי ההסתלקות היתה בליל שב"ק, כך שלא היה באפשרות להגיע ללוית הסב"ק.

ממלא מקומו

עם הסתלקותו של רבינו הסב"ק זי"ע, לא ידעו לשית עצות בנפשם ראשי החסידים והמקורבים את מי יקבלו עליהם למנהיג, והרי הסב"ק לא השאיר אחריו צוואה והוראה מי ימלא מקומו. למעשה, הרי כל אחד מארבעה בניו הגאונים והצדיקים — ה"שארית מנחם" מווישיווא, ה"אמרי חיים" מוילחוביץ, ה"דמשק אליעזר" מוויזניץ, וה"מקור ברוך" מסעריט — בר מעלות נשגבות היה, וראוי להנהיג עדה כשלעצמו. הגה"צ מווישיווא זצ"ל לא היה נוכח באשכבתיה דרבי, כי שהה אז באמריקה, במטרה לבסס את מצב הכלכלי של ישיבתו הגדולה בווישיווא.

לקראת יום השלושים נסע אבא ז"ל לגרוסווארדיין. החסידים השתוקקו לדעת מה תהיה החלטה הסופית בנוגע לממלא מקום הסב"ק. החסידים הראשונים, "החניוקים", או כפי שנקראו ה"פאנטאפל רעגימענט" של ר' מרדכי חנא ז"ל, היתה החלטתם נחושה לבחור בהרה"צ מוילחוביץ. הוא התחבב עליהם כבבת עינם עוד משנים שקדמו, ונמשכו אחריו כלאבן שואבת. ה"עולם" רק חיכה לחוות דעתם של החסידים בני העליה, כהגה"צ רבי שלמה אליעזר ויזל זצ"ל הרב מטערניווע, והגה"צ רבי יחזקאל ווידמאן זצ"ל הרב מסיטשעל, — מה בפיהם. בין שאר העם היו כאלה שנטו אחרי הגה"צ

מווישיווא, מאחר שלמדו בישיבתו הרמה, והכירוהו כגדול בתורה, ונתקשרו אליו בעבותות אהבה.

חזר אבי הביתה, וחזותו הוכיחה עליו כי רוב מנין ובנין בחר ברבינו ה"אמרי חיים" זצ"ל, וקיבל מרותו כה"רבי" החדש. אמנם כן, החשיב אבי מאוד את הגה"צ מווישיווא זצ"ל כגדול בתורה וגאון עצום, ולימים כששבת הגה"צ מווישיווא בסביבתנו הסתופף אבי בצלו, אך כרבו מובהק קבע את מרן בעל "אמרי חיים", וראה בו ממשיך שרשרת הזהב של אביו הק' הסב"ק זי"ע, ואליו הריץ כל בקשותיו ועניניו כימי קדם אצל רבינו הסב"ק.

עם הכתרתו של רבינו ה"אמרי חיים", החלה תקופה חדשה ומאירה בדברי ימי חסידות וויזניץ, שברוב צדקתו וקדושתו הנהיג את עדתו בבחינת "ובא השמש וזרח השמש". הוא האיר ברוב חמימותו לתוך הלבבות והתקשרו אליו בהתקשרות בל-ינתק, והחלו לנהור אליו חסידים ואנשי מעשה בהכנעה ובהתבטלות גמורה.

נסיעתי לגרוסווארדיין

כאמור, למד אחי הבכור חיים נ"י בישיבת ראחוב, ואני עמדתי על הפרק — לאן פני מועדות. בכפר הרי אי אפשר להשאר ולהסתתר, מאחר ולא עשיתי שנות לימודים בביה"ס, והסכנה היתה אורבת נגדי. אולם בסייעתא דשמיא, עמד לי מזלי הטוב, שהסבתא ע"ה, שגרה בגרוסווארדיין, רגילה היתה לבוא לביקור-קיץ אלינו או לוילחוביץ. השנה — תרצ"ו, החליטה לחזור לגרוו"ד בהקדם, לפני ימים הנוראים. הורי אמרו פה אחד שמקומי בגרוו"ד להמשיך לימודי ב"חדר" שם. ולמרות שהיו ההרגשים מנוגדים, מצד אחד השמחה הגדולה לנסוע לגרוסווארדיין ולהיות בקירבת מרן, ומאידך להפרד בגיל כה רך מבית אבותי, הרי הגעגועים גוברים עד אין שיעור, בכל זאת ההכרח אלצני לעשות כהחלטת הורי, וכך זכיתי לנסוע להעיר הגדולה — גרוסווארדיין, ולהיות סמוך לאותו צדיק — רבינו זצ"ל.

פרק שלישי

וזרח השמש

דמות קודש

בבואי לספר "מעשי בראשית" של כ"ק מרן אדמו"ר הקוה"ט בעל "אמרי חיים" זי"ע, ראשית ממלכתו, וראשית התקרבותי אליו, אפתחה פי בשיר ושבחה לה' הטוב, שזיכני לשמש בקודש, להסתופף בצלו ולהתקרב פנימה עשרות בשנים, כולם שוים לטובה, ולרוות צמאוני ממעין הנובע מקור מים חיים, בחינת "גדולה שימושה יותר מלימודה". שהיתי במחיצת קדשו זמן זמנים טובא, וככל שראו עיני, עמדתי יותר על האמת, שקשה להשיגו מעומק המושג ומקוצר המשיג.

תקצר היריעה מהכיל את כל העמודים והשערים בהם התעלה מרן. תהיה זאת בעמוד התפלה, או יותר נכון בעבודת התפלה, הרגש, הלהב והלבביות בכלל. הוא כבש לבבות אלפי מעריציו, והלבבות התחממו בלבת אשו הגדולה. שקידתו והתמדתו הנפלאה בתורה, בה הגה יומם ולילה. לא עברה עליו רגע מבלי חשבון מדויק. לא פסק פומיה מגירסא.

ובשערי קדושה וטהרה מי יעמוד על סודו. מגלה טפח ומכסה אמות. המון המונים ינקו מלְשַׁד שמנו הטוב, קדושה ויראת ה', מילי דחסידות, דביקות בהבורא יתברך שמו, אמונה טהורה. את הכל יפה עשה מרן בהצנע לכת, בהסתר, באתכסיא, בחינת "את צנועים חכמה".

מי יקום במקום קדשו ומי יתַנה, לתאר בעט ברזל ועופרת, החביבות ואהבת הנפש שרכש לכולם, בלי שום יוצא מן הכלל, ומדת השמחה וחיבוב כל מצוה עברה אצלו כל גבול, לשמח לבבות ישראל הנשברים, ונהר היה יוצא מעדנו, להשקות את הרעבים ולהרוות הצמאים, המשתוקקים להתעלות בעבודת ה'.

שיעור קומתו כמנהיג ישראל, כמלך בגדוד, כרועה נאמן, עומדת מולנו, יַם של געגועים לא יספיק להרגיענו. ואנו תוהים, נפשנו שוקקה, ערגה וכמהה לאותה צורה ודמות מזהירה, שזכינו להכירה.

דרכיו — דרכי נועם, ואצילות נפשו ומדותיו שָׂגְבוּ מֵהָבִין, לרבות אלו שהכירוהו מקרוב, כי לא דרגותיו דרגתנו, וּקְנֵה מִדָּתֵנוּ דלה וריקה לעמוד על גדלותו בכל עמודי העולם, על כל שעריו, מפתחיו ומבואיו.

ולמרות כל הנאמר, אמרתי לכתוב זכרון בספר, זכרון למעשי בראשית, תקופות שונות בחיי מרן זצ"ל, שעברתי יחד אתו עמו, מה שראו עיני ולא זר, מה שקלטו אזני, מה שנחרט בלבי, מה שנקבע במוחי, ומריח הבושם שקלטתי רצוני לבַשֵּׂם גם את אחרים, מיגו דזכיתי לנפשי אזַכה לאחריני, וידע דור אחרון בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם אחריהם, צדיק מה פעל, ותולדותיהן של צדיקים מעשיהם הטובים.

הנסיעה אל הרבי החדש

ובכן, אחל תת בזה תמונת "בראשית", כשבת כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל על כס אביו הגדול מרן הסב"ק זצ"ל, עת נטל את שרביט המלכות וההנהגה בידיו הטהורים.

ראש השנה תרצ"ז — משמעות מיוחדת במינה. הרי החסידים נוסעים אל הרבי החדש. אחד מהם, הרה"ח ר' אפרים פארקאש הי"ד מסלאטפינא, איש אמיד וחסיד נמרץ. הוא סידר עבור החסידים רכבת תחת דגל "חסידי ויז'ניץ" שיצאה מצ'כיה לרומני'. כולם קבלו סרטיפיקטים לרגל המאורע, ודרכונים — מאן דכר שמיה. עצם הנסיעה שיצאה יום שלפני ערב ר"ה, ארכה כיממה שלימה. מבלי ניירות הדרושות, נסענו בבטחה על סמך שמישהו מהמארגנים יקבל על עצמו את האחריות המלאה.

משהגענו לגבול המדינות, הוצרכו כולם לעבור ביקורת רשמית, כדי לחצות את הגבול לעבר השני, כשלש מאות אנשים היינו שחיכו

רבינו ה"אמרי חיים" זי"ע בראשית שנות נשיאותו

לנסוע הלאה למחוז חפצם. בין הבאים היה שם הרה"ח הנכבד ר' דוד קנול מראחוב הי"ד, שהיה חתן הרה"ח ר' שמואל שטערן מוילחוביץ וגיסו של הרה"ח ר' יחיאל שטיינמעץ הי"ד — איש מורם מעם, ת"ח עצום, ירא שמים מרבים, וסופר מומחה, הוא לקחני והעבירני את גדר המפסיק בין הגבולים, ותוך רגעים ספורים מצאתי את עצמי בצד השני. נשמתי לרוחה, תוך דאגה יחידית — היכן זקנתי? חכיתי בסבלנות לבואה, והנה היא באה. כעבור שעתיים, עלינו על הרכבת, והמנצח על סדר העניינים היה ר' אפרים הנ"ל. אנו, בני עבר הגבול, נסענו עם משמר מיוחד, כדי שלא להשאר באיזה כפר או עיר ברומני'.

לעולם לא אשכח אותה נסיעה. משהחלה הרכבת לזוז, מיד פתחו החסידים בשירה וזמרה, יי"ש ומזונות חולקו לכל הנמצאים, ולא ראינו שינה בעינינו. מסלתה ומשמנה של חסידי ויז'ניץ נסעו יחדיו — וכולם כאיש אחד בלב אחד, לקבל מרותו של הרבי החדש, שאהבוהו אהבת נפש והכירוהו עוד מתקופת וילחוביץ. בשעות הבוקר, בשעה שלישית אחר חצות הלילה, הגענו בשעה טובה גרוסווארדיינה.

הסליחות בערב ראש השנה

אורח אורח ומלונו. היו כאלה שעשו את דרכם ישר לביהמ"ד. חטפו טבילה במקוה ורצו לביהמ"ד הגדול, שנבנה לא מכבר, והכיל מקום לכמה אלפים. אדהכי והכי מתחיל מרן באמירת סליחות: אשרי יושבי ביתך... וכשאגת ארי שאגתו, וקולו — קול רעש גדול. אחרי כן הלכנו לקבל פניו הקדושים באמירת "שלום". עכשיו ניתנה לנו הזדמנות מועטת לחטוף שינה בחדרנו שבאכסניא. אנו התאכסננו בבית הרה"ח ר' פישל גרטנר הי"ד שהיה חתנו של הרה"ח ר' מרדכי חנא ז"ל. אכסניא יותר מוכשרת לא הוצרכנו, כי דירתו היתה ניצבת מול בית אדמו"ר זצ"ל. בשעה תשע עמד מרן להתפלל תפלת שחרית בביהמ"ד הגדול.

זקנתי העירה אותי לתפלה, כי הרי מרן בשנת אבילותו התפלל כל התפלות לפני העמוד. אם באתי לתאר אותה תפלה, לא סיפק

פרישותא. העולם התייצב בשתי שורות, אלו מול אלו, ומרן בכל הודו והדרו מטייל באמצע, כשזיעה ניגרת ממצחו. פניו כלפיד אש לוהט. קולי קולות היוצאים מפי הציבור, נשמעים בחלל ביהמ"ד, כשמבט הכל אחרי מרן. סובב אל דרום ופונה אל צפון — סובבים העם אל דרום ופונים לצפון. גם אני בין הקהל, אחזתני רטט קודש. מעולם לא ראיתי עבודה כזו.

ומרן בתפלתו לקָחֵנו לעבר מרחקים. מי חושב כעת מהמשפחה, או מתרמיל צרותיו ומעיקיו שהביא הֵנה, הרי עכשיו כולם משבחין ומפארין לבורא עולם, וכאילו רחפו בעולם אחר לגמרי. בברכת ישתבח נגש מרן אל התיבה וסיים בחצי קדיש, והתיישב על מקומו. כשנשתתק הצבור קמעה, נשמע קולו של מרן — והפעם בבכי: מצמיח ישועות, בורא רפואות... אבינו אב הרחמן המרחם רחם עלינו... זו ואין צריך לומר זו, בקריאת שמע, איזה התעוררות והתרוממות כאחד. ב"עזרת" כמעט וקלטו אזני החסידים מלה במלה, עדי הגיעו ל...על שפת הים יחד כולם הודו והמליכו ואמרו... והצבור תחת הטליתות נצב כעבדא קמי מרא לשפוך שיח לבורא העולם. שקט ושלוה מילאו את כל האוירה. מרן סיים תפלת הלחש, פוסע ג' פסיעות, וחוזר להעמוד: ברוך אתה ה' — ברוך הוא וברוך שמו... איה העט שתוכל לחרוט את הטעם המתוק שזכו לטעום בעניית כל הציבור — ב"ה וב"ש ואמן אחר כל ברכה וברכה. ה"עולם" עשו אזניהם כאפרכסת שלא לאבד הגה קל מפי מרן, כי ה"נוסח" היה שונה קצת ממה ששמעו אצל הסב"ק, יקודו כיקוד אש. עם תום התפלה, כבר ניכרים חבורות וקבוצות חסידים, שדייקו ודקדקו על נוסח מרן, והתחילו לחזור על התנועות השונות, שהיו חדשות להם. כאן אמר הרבי כך, וכאן כך...

זו היתה ראשית דרכי בצל קורתו של מרן, וההשפעה והרושם שהשאיר עלי, לא ימחה מזכרוני.

אדהכי, הגיעו חסידים מכל העברים על ראש השנה, להסתופף בצל קורת הרבי החדש. אני, היותי ילד צעיר, הסתובבתי בביהמ"ד כל אותו היום, אולם היטב מונח בזכרוני את הנוסח הנעים של הרה"ח

מרן זי"ע בתחילת תקופת נשיאותו

(לידו הרה"ח ר' יצחק פוקס ע"ה מסיגוט)

ר' יחיאל שטיינמעץ ז"ל, ששימש כבעל פסוקי דזמרה. זכור אזכור נעימות קולו בהטעימו "יחיד חי העולמים...", ועוד קטעים מהתפילה. עברו הימים נוראים, ורוב רובם של החסידים שבו לביתם. אני נשארתי עם זקנתי וחגגנו את חג הסוכות במחיצת מרן. זכינו להתקרב עתה ביתר שאת, יען לא היה "עולם" כל-כך גדול כמו בר"ה ויוהכ"פ.

ב"חדר"

כעבור ימי החגים, הכניסה אותי זקנתי אל ה"חדר". בגרוסווארדיין היו כמה "חדרים", אך ה"יסודי התורה" עלה בערך על כולם, יען עמד תחת פיקוח הקהלה. דאגת אֵם דאגה, והצליחה לסדר עבורי "טעג" ["ימים"]. בימים ההם היה בחור אוכל בכל יום אצל בעה"ב. גם אני קבלתי רשימה מפורטת: ביום א' אצל פלוני, ביום ב' אצל אלמוני, כך שבכל יום מימות השבוע הייתי "פנים חדשות". אצלי היתה הנהגה מעין זו מוזרת לגמרי, יען לא הורגלתי בכך מעודי, אך מה אעשה, קבלתי באהבה את סדר החיים החדשים. הסבתא לא יכלה לזון אותי לפי כחה ושיבתה, היא היתה באה בימים. את ארוחותיה קיבלה מבית התבשיל של מרן זצ"ל. כנודע היו בבית מרן שתי מטבחות, של בשרי ושל חלבי, והיה כל דכפין נכנס לשם כשהוא רעב ויצא כשהוא שבע.

ב"יסודי התורה" היו ד' כתות. אציין בזה שמות המלמדים למזכרת. בכתה א': רבי צימרמן, בכתה ב: ר' שמעלקא, בכתה ג': ר' חיים יהושע רזמיווש — קרוב משפחה, כתה ד: ר' שמואל הערש עלעק, שהיה המנהל של ה"חדר". ב"חדר" זה התחילו בלימוד גמרא ותוס'. אני נכנסתי לכתה ב'. זה היה בחורף דשנת תרצ"ז.

אכילת "ימים" (טעג)

היות ופתחתי בסוגיא ד"אכילת ימים (טעג)", אנסה לתאר ולצייר בשורות הבאות מעט-מזעיר, כיצד התקיים ה"הלוך ילך", הקושיים שנתקלנו בו, וכל הכרוך אחריו.

הנה, אם הצליח ה' דרכי, והגעתי למשפחה ברוכת-ילדים בגילי,

ובפרט אם הם למדו אתי ב"חדר", ימים כאלו נעמו לי, והסעודות ערבו לחכי. החל מארוחת הבוקר, סעודת הצהרים, ועד ארוחת הערב, הלכנו יחד עם ילדי המשפחה, ועוד הרוחתי שבעלת הבית העניקה לי פירות וחתיכת עוגה, והודיתי על חלקי. באם אחרתי מלבוא לזמן המיועד, לא הגיבו בני הבית מאומה, כאילו הייתי "אחד מן החבורה". לא כן כאשר נמניתי על משפחה שילדיה בגרו כבר, ולא למדו ב"חדר", נשתנו התנאים לגמרי. רגש של אי-נעימות בל ישוער תקפני, הן כשהקדמתי בוא, והמאכלים טרם התבשלו כל צרכן, והן כשאחרתי, כי אז עוד קבלתי מנה נוספת מפי בעל-הבית: מה זה אֲחַרְתָּ? סיבת האיחור לא היתה תמיד אשמתי, כי סדר הלימודים של הבוקר הסתיימו בשעה אחת (1), ואח"כ התקיימה הפסקה כשעתיים. הבעה"ב כבר ישב על-יד שלחנו הערוך ומוכן לאכול, ומנתי כבר התקררה מזמן. באין אומר גמעתי את אשר הוגש לפני, ואיזה טעם היה לכל מאכלים "הטובים" הללו!

והעולה על כל הקושיים, באם היו בבית ילדים שלא בגילי כלל. הם סקרו את ה"בחור" האורח, מכף רגל ועד ראש, תקפו אותי בשאלות משאלות שונות, כגון: מאין אתה?, מדוע באת? מה מעשיך פה? הייתי בוחר לברוח מרוב בושה וחרפה, ואכן לא הארכתי בסעודות מעין אלו. ויש שמטעם זה דלגתי פה ושם על ארוחה.

ערבי שבתות עברו בקושי רב. כל הנשים טרודות היו בהכנה לשבת, ועוד אני הייתי חסר להם! קבלת פנים צוננת מאין-דוגמתו קבלתי, וכאילו רצו להתפטר ממני במוקדם האפשרי.

אולם מאמר החכם: ההכרח לא יגונה ולא ישובח, עמד מול עיני בכל עידן; זה היה חלקי וגורלי, והשלמתי עם המצב. בתקופה הראשונה לא שלחו אלי הורי כסף מהבית, ומאידך הסבתא שגרה כאן בגרוו"ד לא חשבה לנחיצות שילד צעיר יסתובב עם מעות-כיס. ובזה שונה הייתי משאר הילדים, שכן קבלו מעות-כיס. גרוסוורדיין נתברכה בבעלי-בתים נגידים שחילקו צרכי שבת לנצרכים והעניקום בנדבות הגונות בערבי שבתות. אחד מקרוביי שבעיר, יעץ לי שאלך לאסוף דמי-שבוע ("וואכען געלד"), וכן עשיתי. בכל מקום בואי

שאלוני מאין אני ואם חסר לי מאומה, ומרוב רחמנות וחמלה על ילד צעיר לימים, שהרחיק נדוד מביתו, קבלתי סכומים הגונים, ובסבר פנים יפות.

הקושיים השונים לא עשו עלי רושם כלל, כי אמרתי לנפשי הכל כדאי, ובלבד שאוכל להסתופף בצל הרבי הקדוש. למרות שהייתי בימים ההם ילד פעוט, כבר נמשכתי אחרי מרן ז"ל כאבן השואבת. עוד בשנים הקודמות כאשר התלוה מרן לאביו הסב"ק אצלינו בכפר קוואסי, הייתי מביט אחריו תמיד בחרדת קודש וביראת הכבוד. הרגשתי מעין אהבה פנימית, וכמין כמיהה והשתוקקות משכו אותי אליו — קשה לחרוט עלי גליון הרגשות מעין אלו.

תפלת שחרית במחיצת מרן

כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל ירד לפני התיבה יום יום, מאחר והיה בשנת אבילותו. בשעה תשע עמדו להתפלל, וב-9:15 ננעלו דלתות ביהמ"ד, על פי פקודתו, כי ההסתובבות באמצע התפלה בבית המדרש לא היה לפי רוחו הטהור וגם לא רצה שיבלבלוהו עי"ז, ולכן מי שהגיע לפני 9:15 זכה להיות נוכח בתפלת מרן ז"ל, ומי שאיחר לזמן המוגבל, התפלל בחוץ עד תפלת שמו"ע. הנמנים על מתפללי תפלת שחרית היו רובם ככולם "כלי-קודש", שיכלו להתפלל באיחור קצת.

אני לא יכלתי להתפלל במנינו של מרן, כדי שלא לאחר את זמן ה"חדר", שהתחיל בשעה 9:15, ואכן הדבר חרה לי מאד. אולם מאחר שרציתי "לחטוף" מה שכן היה ביכלתי, נחפזתי לבית המדרש לאחר ארוחת הבוקר כדי לשמוע לכל-הפחות תחילת תפלת מרן עד שעת הליכתי ל"חדר". לפעמים לא יכלתי להתגבר ולהשתלט על עצמי ונשארתי ליד בית-המדרש יתר על המדה, ואחרתי משום-כך לבוא ל"חדר". יש והשתמשתי עם תירוץ, שמארחי עיכב בעדי, ולא יכלתי לעזוב בהקדם, ופעמים אף נקנסתי עבור האיחור.

בימים ההם, מביט הייתי בעידן צלותא באחד המיוחד מבני החבורה, הלא הוא הרה"ג החסיד ר' משה אליעזר פרומוביץ ז"ל הרב מציילסהיים (שבשנים המאוחרות אחרי השואה גר בברוקלין), הוא

הגבר שלמד שו"ע יורה-דעה עם בני מרן. אלמלא ראיתי לא האמנתי — גודל התלהבות התפלה עד היכן היא מגעת. מפי מרן יצאו ניצוצי אש שנגעו לתוך-תוכם של כל הנוכחים בכלל, ובני עליה, בפרט. רטוב עד לשד עצמותיו היה ר' משה אליעזר, ובכל רמ"ח ושס"ה שפך שיחו לפני בוראו. מחזה עילאי כזה קשה היה עלי לעזבו.

דוגמת תפלות החול של אותה שנה — שנת אבילותו של מרן על אביו הסב"ק, לא זכינו לשמוע שוב, רק בשנים המאוחרות בהיות איתן מושבו בארץ הקודש, כגון בל"ג בעומר וביום ב' סיון — יומא דהילולא של אביו הסב"ק זי"ע.

כהיום, כעבור שנים, מבחין אני ומכיר שההתעוררות שקבלתי אז ושנכנסו ללבי הרך, עמדו לי כל הימים — בחינת "חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי, הן עמדו לי בעת זקנתי" (חולין כ"ד:).

יום שבת — יום מנוחה

פעם אחת בשבוע, ביום השבת, שלא הוצרכנו ללכת ל"חדר", ניצלתי את ההזדמנות המוכשרת, שלא לבטל רגע של שהות במחיצת מרן. השולחנות של ליל שב"ק ניהל לפעמים עד שעות הבוקר.

לחיבת הקודש, אציין בזה סדר עריכת השלחן של אותה תקופה. מרן נכנס לביהמ"ד בערך בשעה 8, והתחיל באמירת "שלום עליכם" עד לאחר קידוש [הניגון "גוט שבת.. גוט שבת..." שמושר כהיום לפני התחלת אמירת "שלום עליכם" הנהיג מרן רק כעבור שנים לאחר המלחמה]. אח"כ זימר ניגון, כשכל הציבור שרים אחריו. נטל ידיו ובירך המוציא, ועתה הגיש המשמש את הדגים. הס הושלך בין הקהל עת טעם מרן מהדגים. שיירי הדגים חילק מרן בעצמו להמסובים. מרן טעם מהיין ואיחל "לחיים", והתחיל בזמר "כל מקדש", הביאו לפניו מרק, ושוב דממה. החסידים חטפו שיריים, ור' ניסן יוסט הי"ד — הגבאי, מנגן "מנוחה ושמחה". ר' ניסן היה מלחין מיוחד במינו, ודרכו להלחין ניגון חדש בכל שנה על "מנוחה ושמחה". מה נהדר היה המחזה, כשמרן שר יחד עם ר' ניסן את השירה הזאת ואחריו כל הקהל. הביאו את הבשר, ור' ניסן "העמיד" יין לכל הנוכחים. הוא

מוזג את הכוסות, ומרן בעצמו חילקם ליושבי שולחנו הטהור, ושאר הקהל קיבלו כוסות יין מר' ניסן הגבאי. אז עברו כל הקהל לפני מרן באמירת "לחיים", ומי שהיה לו איזה ענין להזכיר לפני מרן מצא אז זמן מוכשר לכך. הכניסו את ה"פערפל" וקינוח סעודה "קומפוט".

אמירת תורה

באותה תקופה, נהג מרן לפזם לבדו ולשיר פזמונים שונים לפני אמירת התורה, והצבור לא שרו אחריו. יש שזלגו עיניו דמעות שליש בעת שר את השירה הזאת. הכנה דרבה הכין עצמו מרן טרם פתח פיו בחכמה, להשמיע ולהורות לעם ה' דרכי ה'. בשתיקה חרישית ישב זמן-מה. דרכו היה לטעום מן היין שבכוס, בחינת "נכנס יין יצא סוד". עתה כבר ידעו כולם כי בעוד רגע קט ישמיע מרן אמרותיו הטהורים. וכך הוי. מרן סגר את עיניו והשעין את מצחו על יד ימינו, והחל לומר ה"תורה", שארכה לעתים כחצי שעה.

מול שלחנו הטהור של מרן, עמד אחד מן החשובים, הרה"ח ר' ישראל הרלינג ז"ל הי"ד, שהיה אז עוד בשנות הבחרות. בור סיד שאינו מאבד טיפה, שזכר את דברי התורה מראשו ועד סופו, ממש כלשון מרן. במוחו החד והחריף, היה בכחו לחשב על אתר את ה"גמטריא" שבתורה, אי חסרים התיבות או הכולל והאותיות למספר השלם. בהמשך דברינו עוד נספר אי"ה אודותיו ועל מעלותיו הנעלות. עם סיום דברי תורה, שרו ניגון "הילוכך", וברכו ברכת המזון.

ומעבודה לעבודה — יצאו החסידים בריקוד, כשרבינו באמצע העיגול. פעמים שמעו את מרן מפזם לעצמו בעינים סגורות בלהט קודש: "הייליגער שבת, הייליגער שבת..." ריקוד זה נמשך כרבע שעה. מצורתו שבאותה שעה היה אפשר לקבל קצת תיאור מעומק מחשבותיו, שכמובן אי אפשר לחרוט עלי גליון.

ה"שולחן השני"

עכשיו התישב מרן במקום אחר בבית-המדרש לעריכת "שולחן

שני" (צווייטן טיש). חלק מה"עולם" חזרו לביתם, וחסידים ואנשי מעשה נשארו בצוותא עם מרן. כאן השתתפו בעלי שמחה וכדומה, עם בני וחתני מרן, שהסבו בראש השלחן, יחד עם נכבדי העיר וחשוביה. ליד השולחן לא היה הרבה מקום, והיו החסידים עומדים על הספסלים סביב, כנהוג. התחילו לשיר "י-ה אכסוף" ונגונים שונים. מרן השמיע פניני תורה, ובמשך הזמן הנהיג שהבחורים יאמרו לפניו דברי תורה בשלחן זה. עם הזמר "י-ה רבון עלם" נסתיים עריכת השלחן של ליל שבת קודש, ומרן נכנס לדירתו שליד בית המדרש.

זוכרני, שקרה לפעמים שהחסידים המשיכו לזמר זמירות שירות ותשבחות, ומרן הופיע שוב לביהמ"ד להשתעשע אתם. בשעה זו היה משמיע שיחות קודש, דברי חסידות, וכדומה, עדי הזריח אור הבוקר, ואז שר "אודה לא-ל לבב חוקר..." או ניגון "צמאה נפשי".

והרגישו במוחש שהשבת נועם הנשמות והשביעי עונג הרוחות...

ביום השבת

לא ארכה השעה, שוב מתאספים בביהמ"ד לתפלת שחרית, שהתחילו בשעה 9:15 בדיוק נמרץ. בחזרת הש"ץ כיבד מרן לרדת לפני התיבה את אחד מקרוביו, נכבד או בעל יארצייט. באמצע קריאת התורה הסתובב אנה ואנה, להשגיח ולפקח בל ישיחו שיחה כל-דהוא, כשהוא מסתכל בתוך חומש קטן, שהיה לו על כל פרשה ופרשה.

בתפלת המוסף שוב נשמע קולו הנעים של מרן, שהתפלל לפני העמוד, לרבות הנוסח שחידש בעצמו על "אנעים זמירות", מאחר וראה שהעולם נחפזים באמירתו. קידושא רבא קידש בביתו ולא בביהמ"ד. בסעודת היום נכחו מעט אנשים. זכורני בשוחט אחד ר' אברהם מנצר ז"ל שהיה מזמר החרוז "השמים מספרים" בניגון קצר. בשלחן-היום לא השמיע מרן דברי תורה, וגם לא העמידו יין רק ליחידי סגולה.

כעלות המנחה

למרות שמרן הסב"ק נהג בעצמו לקרות בתורה במנחה של שבת,

הרי מרן האמרי חיים לא כן דרכו. החשמלים לא דלקו בסעודה שלישית, ותוך כדי כך אכל מרן את הדגים, ששייריו חולקו בין הקהל. ר' ניסן הגבאי העמיד בקבוקי יין עבור היחסנים והחשובים, ומרן פותח בזמר "בני היכלא". "מזמור לדוד" הראשון היה מרן שר בעצמו, ומשם נמסרו הזמירות לר' ניסן, שהלחין ניגונים מיוחדים, ארוכים וקצרים, או לנכבדים שהתארחו על שבת בחצר ויז'ניץ. בינתים נהג מרן לומר לעצמו יתר הזמירות כ"אודה", "א-ל מסתתר", וכדומה. משסיימו בפעם השלישית את "מזמור לדוד", חזר מרן מ"אך טוב וחסד..." אח"כ אמר ברוך ה' יום יום, יצוה צור חסדו, וכשהגיע ל"על ישראל שלום" שרו מאַרש.

בלהב קודש הכין מרן את עצמו להשמיע דברי תורתו, וכדרכו לפני אמירת התורה, פיזם לעצמו "צמאה, צמאה..." או ניגון אחר. הביאו לפניו נרות (שכבר היה בזמן מוצש"ק), והחשמלים מסביב הודלקו. אחר אמירת התורה שרו "דרור יקרא". כשהתקיימו "שבע ברכות" בשלש סעודות היה נוהג מרן לשתות מהכוס ונותן גם לחתן לשתות. לאחר תפלת ערבית, "הבדיל" מרן בביהמ"ד.

יומין דחנוכה

החורף בעיצומו. עבר מר-חשון, אתא כסלו — ויומי דחנוכה תמניא אינון הגיעו. עבודה חדשה. מכל פינות העיר באו אנשים להדלקת נר חנוכה של מרן. מרן הופיע בבית מדרשו בכל הדרו חבוש "קולפיק" על ראשו, והדליק את המנורה ליד דלת חדרו. מנורה זו ירושה היתה לו, בה עוד הדליק הרה"ק ר' פינחס מקוריץ זי"ע.

הלחץ בבית-המדרש גבר מאפס מקום, והחסידים דוחקים עצמם לראות מעשה המנורה. עם סיום ההדלקה אמר מרן שבע פעמים "ויהי נועם" בנוסח המסורתי של ויז'ניץ. לאחר מכן התפלג הציבור ועשו שתי שורות, מקצה ביהמ"ד ועד קצהו, כשמרן מטייל ביניהם, ומפזם את המזמורים כנהוג. כל הגה שיצא מפי מרן פלח לב וכליות, ותנועות הזמירות כפנינים יקרים, היו ערבים לאוזן שומעיהם. הגיע תור המקהלה והמנגנים לשיר "מעוז צור": ר' ניסן יוסט, ר' זיידא

שכטר, בני מרן ואיזה אברכים. והעומד על גבם: מרן בכבודו ובעצמו — המנצח. מחזה כליל-יופי. "יונים נקבצו" הושר בניגון הידוע בחצרות ויז'ניץ.

ימי משתה ושמחה

החורף מגיע לקיצו, וימי הפורים ממשמשים ובאים. בקול חוצב להבות אש, קורא מרן את המגילה בלילה ויום. כאפרכסת האזינו החסידים לקריאתה, וה"סיפור" בעצם קיבל משמעות מיוחדת ולבש צורה עילאית. נכנסו החסידים עם פתקאות, והזכירו עצמם ואת בני ביתם, בעידן חדותא זו, לפני מרן.

סעודת פורים התקיימה בביהמ"ד, והחסיד המופלג בתוי"ש ר' זיידא פרומוביץ הי"ד — ה"פורים רב", נשא דבריו. חן הוצק בשפתותיו, כי לא יצאו דברים בטלים מפיו, כל אמריו מתובלים בעניני יראת שמים וחסידות. כתות כתות הגיעו מחופשים בתלבושות שונות, כדי לשמח את מרן והמסובים. אח"כ הציגו "פורים-שפיל" על השלחן, ועד שעות הלילה המאוחרות שמחו במשתה היין ושמחת היום. אף למחרתו, בשושן פורים, ערך מרן את שולחנו הטהור לכבוד היום.

חג הפסח

בין גאולה לגאולה התכוננו לקראת חג הפסח, הכנה — עם כל ה"מפרשים". תנור מיוחד הוקם בביהמ"ד, שם נאפו המצות עבור מרן, בני משפחתו, ולצורך האורחים שהגיעו ממרחקים לחוג את החג בצוותא חדא עם הרועה הנאמן. לא פעם הופיע מרן בעצמו לפקח על מהלך העבודה וכשרותו. ליל בדיקת חמץ — התאזרו הממונים במשנה-מרץ, כדי לערוך בדיקה יסודית בכל פינות הבית, במרתף, ובבית המדרש.

יצוין, כי מן העבודות שבמקדש בויז'ניץ מימי קדם, היא ה"חבריא" שהיתה ממונה לקלוף תפוחי-אדמה לצרכי החג ולציבור הרחב שהגיעו הֵנה. אחד מחדרי המרתף שבתחתית בית מרן, הוקדש

לכך. המנצח עליהם היה הרה"ח ר' שלמה מנשה מרומיט ז"ל. בויז'ניץ לא ניקו רק את תפוחי-האדמה, כי גם את עצמם ניקו — עבודת פנים. במשך המבצע שרו חסידים "תתברך" — הניגון המרטיט, עסקו בסיפורי צדיקים, שפכו לבם כמים נוכח פני ה', עד שההרגשה כאן היתה כאילו הנך עומד באיזה התוועדות חסידית, לא במרתף היכן שקולפים תפוחי-אדמה. מבצע זה החל בערב פסח ועד אחרון בו, ומי שלא ראה או השתתף בעבודה מעין זו, חיסר הרבה.

חסידים מספרים: בימי קדם, כשהחסיד ר' מרדכי חנא עם חבריא דיליה עסקו בעבודה זו, ודיברו ענייני חסידות, עבר הרבה פעמים על ידם רבינו הסבא קדישא זצ"ל, והתבונן בהם ובמעשיהם, מסלתה ומשמנה של חסידיו, העוסקים בגבוהים ורמים.

בערב החג הקדוש — אפיית מצות של מצוה. מרן בעצמו היה לש, מגלגל העיסה ומכניסה לתוך התנור. מצות הקערה, דהיינו "כהן לוי וישראל" של ב' הלילות, אפה מרן בעצמו, מרישא ועד גמירא. והכל נעשה תחת פיקוחו והדרכתו האישית. בשירת ההלל ניכרת היתה עבודת קרבן פסח ממש.

ליל התקדש חג — מרן נכנס בזריזות לבית מדרשו שעל-יד דירתו, ומתישב ליד השולחן — שנערך מבעוד יום. כולו אומר כבוד ומלכות. האורחים קבלו מקומות קבועים, והגבאי חילק לכולם בקבוק יין לצורך ד' כוסות. המצות חולקו לפני הסעודה. אמת מה נהדר "מלך ביפיו תחזינה עיניך", לראות את מרן בראש המסובין, כשלצדו בניו וחתניו, וסביביו חסידים ואנשי מעשה, זקנים עם נערים, ופניהם אל מול הקודש, לראות עבודת הלילה האיך היא נערכת. הנשים ישבו בעזרת-נשים, כשוילון מבדיל בינן לבין האנשים.

החג עבר באוירה רוממת, ועם עריכת השולחן של נעילת החג, הרגישו כולם כי עוד מעט והיו"ט אינו, ורצו עוד לחטוף במדת-מה מהשראת החג המיוחדת אצל מרן. בשולחן זה שר מרן ניגון "עזרת" ושאר ניגונים, רקד ריקודין של שמחה, ועם זמר "חסל סידור פסח" הגיע היו"ט לסיומו בכי-טוב. הכמיהה והערגה "לשנה הבאה בירושלים..." קינן בלב כולם.

הילולא קמא של הסב"ק

הכנות רבות נעשו לקראת יומא דהילולא הראשונה של הסב"ק זצ"ל. ב' סיון תרצ"ז קרב ובא. מקרוב ומרחוק הגיעו חסידים, מהם: רבנים יושבי על מדין, בעלי בתים אפרתים, חסידים ואנשי מעשה, שזכו להסתופף בצל בעל ההילולא.

מאפס מקום בבית המדרש שהיה צפוף מהמון אנשים שבאו על ההילולא, תלו בגובה שורות שורות של טסי-פח, עליהם הודלקו הנרות לעילוי נשמת הצדיק. השַמָש החזיק בידו מוט ארוך, על גביו נר דלוק, וככה הדליקו כולם את הנרות שבגובה. היה זה מחזה נפלא, לראות משני צדי ביהמ"ד הארה גדולה, ואוירה של קדושה ריחפה בחלל בית-מקדש-מעט זה.

האחים הקדושים זי"ע ביום ההילולא הראשונה של הסב"ק זי"ע

מימין לשמאל: מרן האמרי חיים, הרה"צ מוויישיווא, והרה"צ מסערט

מרן זצ"ל, בעל אמרי חיים, כיבד את אחיו הגדול הגה"צ מווישיווא זצ"ל, להתפלל בביהמ"ד הגדול במקום שעמד שם עמוד צלותהון דישראל — הסב"ק. מרן בעצמו ירד לפני התיבה בביהמ"ד שליד ביתו. שאר האחים הקדושים, התפלל כל אחד מהם במקום מיוחד.

בבוקרו של אותו יום, לאחר התפלה, יצאו כל העם מגדול ועד קטן, לשפוך שיח על ציון איש האלקים. סעודת ההילולא נערכה אחר הצהרים, כשבראש המסובים בני הסב"ק זצ"ל. מעמד נשגב ומרומם זה השאיר עלי רושם כביר שלא ימוש מזכרוני לעולם.

היו חסידים שנשארו כבר על חג השבועות בגרוסוורדיין להסתופף בצל מרן. ביניהם היה הגה"צ רבי שלמה אליעזר ויזל זצ"ל, אבד"ק טערניווע. תפלתו של אותו חסיד בקעה רקיעים, בחינת "תוקד אש". אני ראיתיו עת קרא קריאת שמע בקולי קולות, בהתלהבות נוראה והתרגשות עצומה. עיני ראו שבעת תפלתו היה מטפס ועולה מטפס ויורד, על הספסל והשלחן — דוגמת התנא ר' עקיבא, שהתפלל ומצאוהו בזוית זו ובזוית אחרת. ככה הצטיירה דמות חסידים הראשונים. יצויין, שכ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, כשהיה מדבר אודות הרב מטערניווע, היה מתבטא עליו: "דער שמע ישראל איד".

החתונה בחצר ויז'ניץ

בחורף דשנת תרח"ץ, ד' לסדר ויגש, זכיתי להשתתף בשמחת בית ויז'ניץ, בחתונת בתו של מרן זצ"ל, הרבנית הינדא ע"ה, שנישאה ליבדלחט"א הרה"צ רבי נפתלי חיים אדלר שליט"א (כעת בנתניה). אמו בזיווג שני היתה מחברתו של הרה"ק רבי ברוך מסערט זצ"ל, כך ששני האחים הקדושים היו מחותנים בשמחה זו.

בית ויז'ניץ כולה, לבשה תפארת ומלכות, כולה אומרת כבוד. למרות גשם הסוחף ומזג האויר הסגריר, לא הורגש שום התמעטות מהשמחה הנהדרה. הגיעו חסידים ואנ"ש לרבות אורחים חשובים ונכבדים מכל הסביבות להשתתף בשמחת מרן, שהיתה הראשונה במספר, מאז עלה על כס האדמו"רות. זכורני שדיברו אז, כי החסיד

ר' ישראל אורנשטיין ז"ל, שהיה גר באותם הימים באנטוורפן שבבלגיה, הביא שתי "שטריימלים", בתור מתנה עבור מרן והחתן.

החופה התקיימה בחצר ביהמ"ד, תחת ארבעה עמודי עץ, קונדסים, שהעמידו במיוחד ותחבום ונעצום בארץ, מרוב הדוחק והעומס ששרר, עקב ההמון שהגיע הֵנה. במשך החופה נתקלו האנשים בבוץ ובשלוליות מים, מרוב הגשם.

בביהמ"ד הגדול, שהכיל יותר מאלפים מקומות-ישיבה, הוכנה סעודה גדולה כיד המלך. בעידן חדותא זו הוזמנו כמה בדחנים, ששימחו את הקהל בדבריהם, והכניסו אוירה מרוממת בחלל האולם. בתור אות כבוד והערצה, שלחו אישי העיריה כארבעים מנגנים וזמרים, ששימשו בצבא המדינה. הללו, הוכן עבורם תוי הניגונים, וכך היתה זו חוויה יוצאת מן הכלל, לראות אנשי הצבא עם כלי הזמר, מזמרים ניגונים חסידיים. בין הניגונים, שרו אז שיר עליז ומשמח שהולחן במיוחד לרגלי החתונה, ועוד היום מושר בקרב חסידי ויז'ניץ.

הערב הגיע לשיאו, עת ששתי האחים הקדושים, המחותנים, אחזו יד ביד והחלו לרקוד באמצע העיגול. אהבה ואחוה כמותה לא ראינו מימינו. דביקות יחידה במינה, בחינת "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה". השמחה ארכה עד שעות הבוקר המוקדמות, והתמשכה למשך שבעת ימי המשתה.

פרק רביעי

מרבה ישיבה

בשובי לביתי

הסתיו עבר, הגשם חלף הלך לו, והנצנים נראו בארץ. כעבור ימי הפסח של שנת תרח"ץ, החליטה זקנתי ע"ה לשלוח אותי הביתה. הסיבה לכך — עולם שרוי בצער, הצר הצורר החל בעבודתו "לנהום" על מדינת צ'כיה. הוא התחיל לשלוט על שטחים שלדעתו השתייכו לו בדין. חיל ורעדה אחז את כולם. המתח גבר. ואכן תיכף במוצאי החג הקדוש, חזרו המון אורחים לביתם, לרבות ש"ב ר' זיידא פרומוביץ הי"ד, שעל אחריותו ותחת פיקוחו נסעתי גם אני, ואתו עמו הגעתי לסיגוט.

שם — בסיגוט, היו לנו קרובי משפחה, אך לא התעכבנו כאן יותר מיומיים. בני משפחתי הראו לי את העיר, בתי מדרשיה, ואת שתי הקלויזים של חסידי ויז'ניץ — החדש והישן. ובהשתדלותם עברנו את הנהר שחצה בין סיגוט לסלוטפינא. יום יום עברו אנשים על הגשר שמעל הנהר, וכך הגענו לצ'כיה. בסלוטפינא גופא, היה לי דוד — אחי אמי, ר' הרש ליב מייזלס הי"ד, בר אוריין ופקח עצום, שעבד בטעטש בבאנק אצל הרה"ח ר' אהרן מגיד ז"ל. הוא היה בעל משפחה ומטופל בילדים. לא ארך הזמן, והוא דאג עבורי שאגיע ברכבת הביתה לקוואסי בשעה טובה.

הפגישה עם הורי

השמחה גדולה בבית. ה"בחור'ל" מגרוסווארדיין חזר. למרות היותי עדיין צעיר לימים, כבר ידעתי לספר שיחות ועובדות, סיפורים ושמועות כזקן ורגיל. היו בני משפחתי סובבים אותי לשמוע מה בפי, כי הייתי עמוס במאורעות שראיתי וששמעתי. כולם רצו לשמוע על מהלך החיים בגרוו"ד, ומתהלוכות מרן והנהגותיו. הם שבעו

מרן זצ"ל בליווי חסידים בסלוטפינא
השלישי מימין דודי ר' הרש ליב מייזלס ע"ה

והתענגו מסיפוריי, ואכן אני הייתי הנקודה המרכזית בחיק המשפחה, בימי אותו קיץ.

כעבור ימי הקיץ התעוררה שאלה ובעיה — מה עושים הלאה, ולאן פני מועדות? ברם, אבי ז"ל כבר היה מוחלט לשלחני לוילחוביץ, כי גם זקנתי חזרה לשם, מאחר שלא רצתה להשאר מבודדת מבני משפחתה, שגרו בצ'כיה. מה שיעלה אתם יעלה אתה — כך חשבה, והיא שמה בטחונה בה' שלא יאונה להם כל רע חלילה.

הלימודים בווילחוביץ

וילחוביץ — חורף תרצ"ט. קהילה זו, היתה מאורגנת בכל המובנים, ומשוכללת בכל צרכי קהילה: בתי כנסיות, מקואות וכו', ועל תושביה נמנו יותר ממאתים משפחות, מסלתה ומשמנה של חסידי ויז'ניץ, ביניהם זקנים מופלגים, שעוד זכו להסתופף בצל ה"צמח". גם אני עוד הכרתי כמה מבני עליה אלו. אברכים ובחורי-חמד מופלגים הסתובבו כאן, שהיו ספוגים בתורה וביראת ה', והיתה זו עבורי סביבה הגונה עד למאוד.

נכנסתי ללמוד אצל ר' יהושע ווייס ז"ל, שהיה חתן ר' אלטר פרומוביץ, וגיסו של הרב מציילסהיים — הרה"ג ר' משה אליעזר פרומוביץ ז"ל. המלמד דנן, תלמיד חכם עצום היה, וידע את כל התורה, עם טעמי הקריאה, בעל-פה. כשלשים ילדים היינו תחת חסותו, והוא לימדנו לקח בהבנת הגמרא ומפרשיה. באיזה מסירות אמיתית התמסר לתלמידיו, זאת אוכל להעיד, כי לא היה אחד מבין החברים שלא ידע את שיעור השבועי על בוריו — הודות לו. הוא הִרבה בהסבר הענינים פעם ופעמיים, אבל בסופו של דבר, בהגיע יום ששי — יום הבחינה, ידעו אפילו החלשים שבינינו להשיב כהלכה. אהוב היה ר' יהושע על תלמידיו, כי איש מכובד ונעלה הוא, והנהגתו אתנו היתה בחינת "שמאל דוחה וימין מקרבת".

ההיכרות עם הרב מטערניווע

באותה תקופה היתה לי הזדמנות להכיר מקרוב את הרב מטערניווע ז"ל, הגה"צ רבי שלמה אליעזר ויזל זצ"ל. וכך היה מעשה:

הגבאי של מרן, הרה"ח ר' זיידא שכטר ז"ל, שהיה גם יד ימינו, איש נבון ופקח ואהוב על הכל, הגיע למארמרוש, בשליחות-דחופה מרבינו. מקום המפגש היה בטערניווע בבית הרב אב"ד ז"ל. הרה"ג ר' משה אליעזר פרומוביץ ז"ל — שעקב המאורעות בימים ההם חזר גם כן מגרוסווארדיין לוילחוביץ — השתוקק לשמוע חדשות מחצר מרן, ולזאת חפץ לפגוש את הגבאי אצל הגה"צ מטערניווע, ובקשני להצטרף אליו.

לפנות ערב יצאנו לדרכנו, כשבחוץ שלג וקפאון גדול. מוילחוביץ לטערניווע הוצרכנו לעבור את הנהר, שבדרך כלל השתמשו עם שייטת שעמדה תמיד מוכנה עבור הנוסעים מהכא להתם. אולם עתה בעיצומו של קור חורף, היה הנהר קפוא, כך שיכלנו לעברו רגלי, והגענו למחוז חפצנו בשלום. הפגישה בבית הרב היתה חשאית וסודית.

מספר הנוכחים הצטמצם למאוד, ואני בן הט', כששמע בעל האכסניא בן מי אני — בן השוחט מקוואסי — שש ושמח לקראתי וקרבני עד לאחת. בינתיים ישבו הנאספים בחדר הסמוך ובילו כשעתיים בנושא משלהם. כשנסתיימה שיחתם, יצאו וערכו סעודה לכבוד אורחם הדגול ר' זיידא. משם המשיך ר' זיידא את דרכו לטעטש, וחזר לגרוו"ד.

אנו לא חזרנו הביתה באישון לילה ואפילה, והתעכבנו ללינת הלילה — ר' משה אליעזר ואני, בבית ר' משה דוד ציג — ראש הקהל. יודע-ספר היה ר' משה דוד, נגיד ואמיד, וירא שמים אמיתי. עליתי על משכבי, אך לא יכלתי להרדם. פתאום שומע אני בחדר השני מסתובבים אנשים. קמתי ממטתי וסקרתי בסקירה מהנעשה שם. ראיתי שר' משה אליעזר, ר' משה דוד ועוד איזה אברך יושבים ולומדים. הם למדו בהתלהבות ובשקידה עצומה עד כי אתא בוקר.

שבת-טעטש

חזרנו לוילחוביץ. בדרך סיפר לי הרב ר' משה אליעזר שמטרת האסיפה היתה לסדר תכנית בואו של מרן לצ'כיה על אחת השבתות

הרה"צ רבי שלמה אליעזר ויזל זצ"ל, הרב מטערניווע

הקרובות, כי החסידים משתוקקים להסתופף בצל קדשו על שבת קודש, וכנראה שנענה מרן ונעתר לבקשתם. שבת שקלים — היא השבת הנועדת לביקור מרן, והעיר טעטש מתאימה ביותר לכל הכבוד הזה. הגבאי ר' זיידא עוד בישר בשורה טובה, שנולדה לו למרן נכדתו הראשונה, אצל חתנו הרה"צ ר' נפתלי חיים שליט"א.

בהמשך שיחתנו, נתברר לי כי אותו אברך שלמד בצוותא אתם, היה הרה"ג ר' אייזיק מושקוביץ, חתנו של ר' משה דוד ציג. וכה אמר עליו הרה"ג ר' משה אליעזר: "ראית את האברך ההוא, הינו תלמיד חכם מופלג וירא שמים, הוא בקי בכל מכמני התורה ועתידו להיות מגאוני הדור. ר' משה דוד הבטיח צרכי פרנסה לחתנו למשך כל ימי חייו." בתום דבריו הפטיר ר' משה אליעזר: "רואה אתה, כי באם לומדים זוכים לסייעתא דשמיא."

היה זה הגאון רבי יצחק אייזיק מושקוביץ זצ"ל, שעמד בראש ישיבת מאור הגולה שברומא, לשם הגעתי ולמדתי משך שלש שנים, לאחר שנצלתי בעזרת השי"ת מהשואה האיומה, כפי שנספר להלן אי"ה.

מה גדלה השמחה לשמוע שמועה טובה שמרן עומד לבקר במחוז. מכל עברי מארמרוש הגיעו חסידים על שבת-שקלים, לבלות ולשהות ולהתחמם לאורו. אבי ז"ל הגיע לשם. גם אני זכיתי להיות שם על אותו שבת מרומם, ואכסניא שלנו היתה בדירת ר' הערץ כהנא, חתנו של דודי הרה"ח ר' מרדכי חנא ז"ל. מה אדבר ומה אספר — היתה זאת "שבת-שבתון" ממש, בכל הטעמים. החסיד ר' וועלוויל שימשוביץ ז"ל הפליא את כולם בנועם מנגינותיו, כי היה בעל מנגן בחסד עליון, חסיד אמיתי בכל לב ונפש. ניגון-ריקוד מיוחד הולחן לרגל ביקורו של מרן, והשמחה הגיעה לשיאה.

כיבוש ההונגרים

אולם, לדאבוננו ערבה כל שמחה, כי באותם הימים חל שינוי מצב מדיני. צ'כיה נתחלקה לחלקים וגזרים, ע"י הצר הצורר, וחלקנו נפל בידי ההונגרים.

לרגל המצב השורר, הוצרך מרן ז"ל לחזור על עקביו לרומניה, וכן עשה. ביום ג' חצה את הגבול ושב לביתו. אנ"ש והחסידים הֵמַר להם על קוצר הביקור של מרן, אך מה' מצעדי גבר כוננו. חזרתי עם אבי הביתה אחרי שבת, וחשנו בחילופי המשמורות של המדינות, אלא שבינתיים שרר מצב של תהו ובהו. ההונגרים לא היו מוכנים עדיין לכבוש את קארפט-רוס, משום שהיו מחוסרי ציוד בנשק צבאי.

אדהכי והכי, התכוננו עצמם אנשי אוקריינה "סיטשאקיס", וסדרו ממשלה עצמאית. הבעיה הראשונה והעיקרית שלהם היה היהודים. רצו הללו לעשות ביהודים כהמן הרשע בשעתו, טבח, להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה. הם הכינו רשימה מפורטת ממשפחות ישראל: איזו לחרב ואיזו לרעב. והנה, לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ממשלתם ארכה שלשה ימים שלימים, עד שלפתע הגיעו ההונגרים עם חיל משלהם, ונהפוך הוא: בקדירה שבשלו בה נתבשלו. ההונגרים עשו בהם טבח והרג, ואכן חלק גדול נהרג, ואילו הנשארים נסו וברחו לנפשם מעבר ההרים. ומסבב הסיבות הציל את עמו, וליהודים היתה הרווחה.

וזאת לדעת, כי בעצם ההונגרים כשלעצמם לא היו אוהבי ישראל — רחוק ממושג כזה, אלא שהעמידו ממשלה מסודרת ארעית. אנשי הצבא לא השתמשו בשום נשק רציני, כמו טנקים או אפילו מכוניות משא וכדומה. הם הגיעו ברכבות-בהמות, ובכל מקום חניתם הורידו חיילים עם רובים פשוטים ביותר. כשכבשו את כפרנו, זכורני, באו החיילים מראחוב והניפו דגלים לעברם לאות שלום. אנשי הכפר תפסו רובים מהאוקריינים, ועמדו על המשמר עדי הגיעו חיל ההונגרים. כשהגיע המפקד הראשי, הגנרל פקד על שומרי הכפר להניח נשקם, וכך עשו.

כעבור איזה ימים, הגיעו שוטרים הונגרים, ברנשים כדבעי. הם הטילו פחד ואימה בחזותם החיצוני, ובכובעם הצילינדרי עם רוביהם המאיים. יהודי הישוב הסתדרו חיש מהר עם מושלם החדש, כי ידעו לדבר בשפת ההונגרית, מאחר ועשרים שנה לפני כן, היה המחוז שייך לאסטרייך-אונגארן. כולם הסתדרו באופן נאות. התחלנו, כאילו, חיים מחודשים, והשלמנו עם המצב.

בישיבת ראחוב

ככה עבר עלינו חורף תרצ"ט, וכבר עומדים אנו בימי הקיץ. נסעתי אז ללמוד תורה בישיבת ראחוב, ואני כבן עשר שנים. אבי ז"ל לקח עבורי "חזור-בחור" שהיה ממונה ללמוד ולחזור אתי את לימודי הישיבה, כנהוג בימים ההם. שמו של הבחור היה לייזר מבעהיץ — ע"ש שבא מכפר בעהוץ, מהכפרים הנדחים שבמארמרוש. צורב וירא שמים היה לייזר, וידיעותיו הרחבות בלימודים נשאו את שמו הטוב לפניו.

בחבורה זו, תחת פיקוחו, למדנו ארבעה בחורים יחד. מקום לימודנו היה באכסניא, כי ביהמ"ד הכיל רק מספר מצומצם של מקומות ישיבה, ושנית, כי שם זכו ללמוד הבחורים הבוגרים, וכיון שכן — לא נכנסנו בחשבון זה. אולם לשיעור הכללי שהשמיע הרב אב"ד ז"ל, השתתפנו כולנו כצעיר כמבוגר. מטעם הרב — ראש הישיבה, נתמנו משגיחים, שסובבו באכסניות הבחורים, לראות מה מעשיהם, ולפקח על לימודיהם.

בנוגע למזון וסעודה היינו אוכלים אכילת "ימים" (טעג) אצל בעלי בתים תושבי המקום. לאכול ב"מענזא" (חדר אוכל של הישיבה) זכו רק אלו שיכלו לשלם כסף מלא. בראחוב היו לאבי הרבה מכירים וידידים, כך שלא מצאתי את אכילת "ימים" כדבר מעמיס, והוקל עולי מעל צווארי.

אכסניתי היתה בבית הרה"ח ר' דוד קנול — הסופר. דרכו היה להשכיר חדר לכמה בחורים שבאו הֵנה ללמוד. ר' דוד זה, הזכרתיו כבר לעיל, הוא שהעבירני את הגבול בנסעי עם זקנתי לגרוו"ד, ברכבת המיוחדת "דגל מחנה ויז'ניץ".

ר' דוד קנול — הסופר

מיחידי סגולה שבדור היה ר' דוד, תלמיד חכם מובהק וירא שמים מרבים. כמדומני, שדרכו היה לטבול עצמו במקוה לפני שכתב בקולמסו את ה"שם", כי תמיד ראינוהו חוזר והוא רטוב כולו, אינו

מפסיק במעשה ובדיבור, אלא מתישב וממשיך וכותב, ועוסק במלאכת שמים.

ובהיותי בראחוב אירע מעשה נורא, המעיד על יראתו של ר' דוד וסייעתא דשמיא — לה זכה, ובמדה גדושה. יהודי מתושבי המקום, זקן ובא בימים, ביקש מר' דוד שיבדוק עבורו זוג תפילין, שעברו לו בירושה מאבותיו, זה שנים רבות, ובמשך הזמן נבדקו על ידי הרבה סופרים. אותו זקן זירז בדחילו ורחימו את ר' דוד, שישמור על התפילין כבבת עינו, כי בהם פרשיות מהודרות, ומטמון יקר הם אצלו. בדקם ר' דוד ומצא בהם טעות. ב"של ראש" בפרשת "למען ירבו" חסרה תיבת "אשר" נשבע.

הזדרז ר' דוד והלך לבית הרב, הראה לו מה שמצא, והוסיף כי הוא אינו יודע איך לספר לאותו זקן את הטעות שנפל בתפיליו, פן חלילה ירגיש ברע, ובפרט כי יוודע שזה שנים רבות שאינו מניח תפילין כשרים, ויש כאן סכנת-נפש. גם הרב, לשמע הדברים, עמד נדהם על מקומו, האיך שתפילין שעברו עליו המון בדיקות, ולא נמצא טעות מפורש כזה. למעשה, ניצל הרב את ההזדמנות, ודיבר מענין זה ברבים בהוסיפו: "ראו, כי לירא שמים יש סייעתא דשמיא", והיתה עובדה זו לשיחה בפי הבריות.

זוהי תכונת נפשו של ר' דוד קנול ז"ל, שהיה דמות נדירה מטיפוסם של "חסידים הראשונים".

קיץ תרצ"ט

באותו קיץ שוב נזדמן לי להפגש עם כ"ק מרן זצ"ל. היה זה כאשר בא בברית האירוסין בנו הגדול הרה"צ רבי משה יהושע שליט"א, עם בת הגה"צ רבי מענדל'י הלברשטאם זצ"ל הי"ד מקשאנוב, שהיה נכד הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע. כן חטר מגזע רבינו בעל התורת חיים זי"ע. לגמור את הענין בכי טוב, נסע מרן והרבנית יחד עם החתן לקשאנוב שבפולין — שם התקיימו האירוסין.

בדרכם חזרה נסע מרן עם בני משפחתו דרך צ'כיה, ועברו

ביאסין. הידיעה הגיעה לאזני אבא ז"ל, שמרן נמצא בקירבת מקום ושיעבור עם רכבת האקספרס. במקרה הייתי אז בבית, מיהרנו יחדיו לתחנת הרכבת, והבאנו קצת כיבוד, טרמוס עם חלב חם ומזונות. היות שהיה קוואסי מקום נופש, היו הרכבות מתעכבות כאן למשך איזה זמן, כך שעלה בידינו לשהות זמן מה במחיצת מרן, שנהנה מאוד מהמפגש, והיתה לו קורת רוח מבואנו.

לדאבוננו בעוד חדשים אחדים נחרבה מדינת פולין כולה עד היסוד בה, ע"י הגרמנים הארורים ימ"ש.

חודש של פחד

ימי "בין הזמנים" הגיעו, חזרו כל הבחורים לביתם, לשהות על "ירח האיתנים" בקרב משפחתם.

משחזרתי לביתי, והיינו אמורים לחגוג את הימים טובים בשמחה וטוב לבב, קפץ עלינו רוגזו של אותו רשע ימ"ש. הפעם נכנס לפולין וכבש גבולותיה. מאחר שבין ההונגרים והפולנים שרר יחס ידידותי, הרשו ההונגרים לחבריהם הפולנים לברוח דרך הונגריה, ותכננו להגיע לצרפת.

במשך זמן הבלהות, דהיינו בימי חודש אלול תרצ"ט, עברו מדי יום ביומו מחנות של עגלות רתומות, עם חיילים פולנים מזוינים, והבריחה בתוקפה. יצוין, שהללו — הפולנים, רשעים גמורים היו, ואף במצוקתם וצרתם עוד מצאו הזדמנות להתעולל ביהודים. למעשה, הורשו הבורחים לפוש במקומנו, אבל רק במקומות מסוימים שנקבעו ע"י השוטרים ההונגרים, שעמדו על המשמר במחוזנו. ככה עבר עלינו חודש הרחמים, כשאנו שרויים באימה ומורא, מבלי לדעת מה יולד יום.

ולא עזב ה' את חסדו — כי ההונגרים הלכו יד ביד עם הצר הצורר, ואף בזמנים הכי-קשים, ראינו חסדי שמים נטוים עלינו. זמן קצר אחרי כן, הוחזרו עוד שטחים שונים לבעליהן הראשונים, ביניהם חלק גדול מזיבנבירגן והעיר גרוסווארדיין בתוכם, וכל אלו נסתפחו

להונגריה. חסידי ויז'ניץ שבמארמרוש, שוב התאחדו והתלכדו סביב מרן זצ"ל, אמרו אז בבדיחותא: "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל".

רב לכם בני לוי

בחורף דשנת ת"ש, על שבת פרשת החודש, בא מרן ז"ל לראחוב. מאחר וזה זמן רב שלא זכו לראותו, עקב המלחמה האיזורית, נקהלו המונים מאנ"ש, לשבות שבת זו בראחוב. לקָחָני אבא ז"ל יחד עם אחי פאוויש ז"ל בערב שבת בבוקר, והגענו להתם באמצע התפלה.

לאחר התפילה נגשנו אל מרן לנתינת שלום, ולשאילת מרן "מי אלה?", ענה כלאחר יד ש"ב ר' זיידא פרומוביץ, שעמד מן הצד, כלשון הכתוב — "רב לכם ,בני לוי"", ומרן נהנה מדבריו שקלעו למטרה.

ואגב אציין עובדא קטנה שהיתה לשיחת היום בימים ההם. דרכו של מרן היתה כשהגיע ברכבת לאיזו עיירה, אם המרא דאתרא היה מחכה לו שם, היה מרן פונה לבית הרב משום כבודו, ואח"כ פנה לבית האכסניא שהוכן עבורו. באותו ביקור, כאשר הגיע מרן, חיכה לו הגה"צ מראחוב, וגם הפעם נהג מרן כדרכו ונסע ישר לבית הרב. הביאו לפני האורח כיבוד, והנה אשה קשת-רוח נכנסת, היא צריכה ישועה גדולה, וצועקת במר נפשה שלא תצא מכאן עד ש"הרבי" יבטיח לה ישועה. פנה מרן אל הרב מראחוב ואמר לו: "נו, אתם תסדרו דבר הישועה, אני הולך לבית אכסניתי, האשה תישאר כאן, ותראו שתוושע בדבר ישועה ורחמים..." השומעים נהנו מאוד מחכמת מרן.

לישיבת "אהבת ישראל" בגרוסווארדיין

באותו שבת שבילינו במחיצת מרן, נודע לאבי שלפני זמן-מה, נפתחו שערי ה"ישיבה גדולה" בגרוסווארדיין בשם "ישיבת אהבת ישראל" תחת נשיאות רבינו. התעניין אבי ז"ל אצל בנו של מרן,

שנתלווה לו על ש"ק — הרה"צ רבי משה יהושע שליט"א, על סדר הלימודים ובכלל על ה"הלוך ילך" שבישיבה, והיה שבע-רצון לשמע-דבריו. אמר ועשה — ובחורף הבא — שנת תש"א — שלח אותי ואת אחי פאוויש, שהיה מבוגר ממני בשלשה שנים, ללמוד בגרוסוורדיין.

בגיל צעיר, כבן י"ב, נבחנתי אני ואחי, והתקבלנו כתלמידים ב"ישיבת אהבת ישראל" בגרוסוורדיין. פנימיה עדיין לא היתה, וכל בחור הוצרך לשכור לעצמו חדר מגורים. אחי הסתדר בעניני סעודותיו ב"מענזא" (בית התבשיל) של הישיבה, ואני כמלפנים, עלה בגורלי שוב אכילת "ימים".

מספר התלמידים שבישיבה מנתה כשמונים עד מאה בחורים — ישיבה גדולה לפי ערך אותה תקופה. הישיבה, נחלקה לארבע כתות, והשיעור הגבוה השמיע כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל, ומפיו זכיתי לשמוע לקח כשתי זמנים.

סדרי הלימוד

בחורף תש"א התחילו בלימוד מסכת שבת בישיבה. בשיעור עיון למדו כשתי דפים לשבוע עם דברי הראשונים: רא"ש, רי"ף ור"ן, שיעור פשוט ולימוד חומש ורש"י. בבוקר השכם, בשעה 5:30, היו כבר יושבים אצל הגמרא, ולומדים בהתמדה סדר הראשון, וככה שקדו על הלימודים עד שעה שבע. אחרי כן התכוננו לשחרית בהכנה לתפילה, כטבילה במקוה וכדומה.

בדיוק בשעה 7:30 נכנס מרן ל"ברכות", כשכל תלמיד עומד במקומו הקבוע, ולא היה שם אף "מסתובב" אחד, כי כן הנהיג מרן, והקפיד על הדבר. בתחילת פסוקי דזמרה נסגרו דלתות ביהמ"ד, אלו שהיו בפנים זכו להתפלל אתו, ואלו שנשארו חוצה החמיצו את השעה. התפילות עם מרן מיוחדות היו "בכל הטעמים", וכל יום היו בעינינו כחדשות. מרן השביע נפש שוקקה, ומילא נפש רעבה, ריווה צמאון בדביקותו הנפלאה בעמדו בתפלה, לשפוך שיח לפני האב הרחמן המרחם.

שיעורי מרן זצ"ל

עם תום התפילה, התפזרו כולם למקומותיהם, מי בחדר האוכל, ומי לשלחן-מארחו, ובשעה 10 התחיל שיעור ב'. הבחורים המבוגרים התחלפו מדי שבוע בשבוע, ושימשו כמשגיחים עלינו, ועל פיהם כל דבר קטן וגדול. הסדר היה למופת. נכנס מרן לישיבה בשעה 11:30 והשמיע את שיעורו בגפ"ת וראשונים. למרות שכשלמד מרן לעצמו, היה עושה זאת בעמידה, בכ"ז כשלימד והרציא שיעוריו היה יושב על בימה מיוחדת גבוהה, משם יכל להשקיף על כל הבחורים, וכמוהו כמותם, יכלו הם לראותו, וקיימו בעצמם "והיו עיניך רואות את מוריך".

פעמים שהציע מרן איזה קושיא בפני התלמידים, ורצה לשמוע מה בפיהם, האם יוכלו לתרצה או לפרקה. הוא לא חילק בין צעיר למבוגר, וכולם השתתפו במשא-ומתן של הלכה, בפלפולי דאורייתא, והיה אם השיב בחור פלוני ותירץ את הקושיה, היה מרן מגיב: אתה כוונת לדברי אחרון זה... ואתה לדברי אחרון זה..., וכך שיתף את הבחורים בלימודו. כולם נעשו חטיבה אחת. ויש שהיה מבקש מאחד הצעירים שבחבורה, לערוך לפניו דברי תוספות פלוני, והיה מעמידו על טעותו או אי-הבנתו, ואת הכל עשה מרן במגמה להדריכו בנתיב היושר בקושט דברי אמת לדרכי העיון הנכונים והבנה ישרה.

אגב יצוין, שאת תורתו של הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל חיבב מרן ז"ל מאוד, ובכל מקום שמצא בדבריו איזו הערה, צריך-עיון, או יישוב כל-דהוא, היה מצטטו בשיעוריו.

פירושי מוסר וחסידות

לא אחת קרה, שבעידן הרצאת שיעוריו, נפל בדעתו איזה רעיון של דברי מוסר וחסידות, והיה מוצא רמז נכון בענין הנלמד. הריני בזה לצטט מאמר הראשון שזכיתי לשמוע בישיבה, שנחקק בזכרוני וחרות על לוח לבי מאז ומקדם ועד היום הזה.

מרן הציע לפנינו מאמר הגמרא (שבת דף ט"ו ע"ב) בענין כלי

זכוכית שנקבן וכו' "ורבי מאיר היא דאמר הכל הולך אחר המעמיד".

כאן הפסיק מרן, הצית לעצמו סיגרי', הביט לעברנו ושהה קמעא, עד שהביע מחשבתו במלים, ואמר:

"עלה בדעתי לפרש מאמר זה לפי דרכי החסידות, שהרי חז"ל אומרים "אין עמידה אלא תפילה", כפי שנאמר ויעמוד פינחס ויפלל — אם אני מתבונן באחד ורואהו מתפלל בכוונה ובהתלהבות, יודע אני כבר האיך הכין עצמו לתפילה, ואיך יעבור עליו יומו, כי התפלה היא כמו "מודד" (טרמומטר), אם לומדים ומכינים עצמם לפני התפלה, אז מתפללים טוב — בכוונה ובלי מחשבות זרות, ואם מתפללים טוב, אז לומדים טוב כל היום כולו..."

כאן ציטט מרן כמה מאמרים בענין זה המובאים בספרי החסידות, שלימוד התורה היא ההכנה הטובה ביותר לפני התפילה, והוסיף לומר: "בתפלה אני מכיר האיך עברה הלילה על הבחור, והאיך יעבור עליו היום".

וסיים דבריו: "וזהו כוונת ר' מאיר שהכל הולך אחר ה"מעמיד" — כלומר, הכל הולך אחר התפלה..."

נועם שיחו

במשך הלימוד הזה היו דלתות ביהמ"ד נעולות, אין יוצא ואין בא, ושקט מוחלט שרר בהיכל. מרן היה לו נוסח מיוחד בלימוד, ערב לאוזן השומע, וכל הגה שיצא מפיו נבלע באברי התלמידים, בחינת "ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו". ומסיבה זו, לא החסיר שום תלמיד מלשמוע שיעורי מרן, זולת לאונס חולי וכדומה, כי היו הדברים שמחים כנתינתן מסיני.

גרוסווארדיין היתה עיר מלאה חכמים וסופרים, בעלי בתים תורניים, מופלגי תורה, שעשו תורתם עיקר ומלאכתם ארעי. ולכן, היו מהם שהשתתפו בקביעות בשיעורי מרן, ביניהם ר' אנשיל זילבר

ב"ר אליעזר ז"ל, שהיה סוחר, ולא החסיר שום שיעור בביהמ"ד של הישיבה. השיעור הסתיים בשעה אחד (1) אחה"צ.

בשעה שלש אחה"צ התחיל סדר שלישי, ולפעמים נכנס מרן לישיבה ופלפל עם התלמידים בנושא לימודם. השיעור בספר "של"ה הק'" התקיים בין מנחה למעריב. רושם "סדר" זה נשאר חקוק בלב כולם, ונחרת אצלם עמוק עמוק, כי דברי מוסריו ותוכחתו הרעיף מרן על התלמידים בשיעור זה, וכמים קרים על נפש עיפה, שתו כל הגה שיצא מפי קדשו.

אחרי סדר "של"ה" ותפלת מעריב, היו בחורים שעייפו לאחר יום מלא וגדוש, והלכו לישון ולהחליף כחות חדשים. הרבה בחורים המשיכו הלאה בשקידה ובהתמדה רבה. ולא אחת קרה, שמרן נכנס לביהמ"ד והתרשם מהתמדת תלמידיו, שלא הפסיקו אפילו להרים עיניהם מהספר, כי כן ציוה מרן, שבעידן הלימוד לא יעמדו מפניו.

אהבת תלמידים

עד היכן הגיעה מדת אהבתו ומסירותו לתלמידיו, אין לשער ואין לתאר. הלבבות היו מקושרות בלי גבול וסוף, וכמים הפנים לפנים, גברה אהבתם כלפי רבינו. הם העריצוהו והחשיבוהו לאב.

פעם נעמד מרן מאחורי, ולא הבחנתי בנוכחותו, למדתי עם החברותא איזה ענין שהשמיע מרן לפנינו בשיעורו, וחזרנו אז על חידוש נאה ומחודד. הדבר הוטב בעיניו ונהנה מאוד, כשהוא מטה אוזן קשבת איך שאנו עמלים וחוזרים על הענין, לבסוף הפטיר לנו מתוך חיבה: "גוט גוט קינדערלעך..."! (טוב, טוב, בניי!)

פטירת הגה"ק מווישיווא זצ"ל

בחורף שנת תש"א, נחלה אחיו הבכור של מרן, הוא הגה"צ רבי מנחם מענדל אבד"ק ווישיווא זצ"ל, ואושפז בביה"ח שבעיר קלויזנבורג. באחת מערבי השבתות הגיעה ידיעה למרן, כי הרופאים אמרו נואש לחיי אחיו, אך הזמן לא הספיק לנסוע עוד לפני השבת.

עם צאת השבת הבדיל מרן, חבש את כובעו, ונסע תיכף ומיד לקלויזנבורג. הגה"צ ר' מענדל'י זצ"ל נסתלק במוצש"ק י"ג טבת, ומרן ליוה את ארונו לווישיווא, ונשאר שם במשך שבעת ימי אבלות. הוא הסמיך את בנו הגה"צ רבי ברוך זצ"ל הי"ד למלאת את מקום אביו, חיזקו ואימצו, ואח"כ חזר לגרוו"ד.

עם חזרתו לא היו פני מרן כתמול שלשום, כל כך היה שבור ורצוץ מפטירת אחיו. הוא ראה בזה אבידה שאין לה תמורה. ברם, כשהתאושש קימעא, חזר לנהל את הישיבה כמקדם בכל תוקף ועוז.

"ליל הסדר" במחיצת מרן

קרבו ימי הפסח, והבחורים התכוננו לנסוע לביתם, איש איש לדרכו. והנה מרן מרמז: באם יקבלו הבחורים רשות מהוריהם להשאר על ימי החג תחת חסותו, היה נהנה מזה. כנראה שהיה לו ענין מיוחד שיהיו אצלו על ה"סדר". רובם ככולם מהתלמידים שבו על עקבם ונשארו בגרוו"ד. הדביקות וההתקשרות אל מרן, לא הניח בלבם שום צל ספק. הם נרתמו לעבודת אפיית המצות איזה ימים לפני החג.

בערב פסח, חויה מרשימה היתה לראות את מרן אופה "מצות מצוה", הוא לש וגלגל את העיסה, ובעצמו הכניסן לתוך התנור, כשכולם שרים את ההלל. נדמה היה לנו כאילו עומדים אנו בבית המקדש בהר הקודש בירושלים. בליל התקדש חג, ערך מרן את ה"סדר" בביהמ"ד שליד דירתו. כולם נחפזו לתפוס מקום טוב. הזקנים, האברכים והבחורים — כל אחד קבע מקומו כראוי. הנשים ישבו בעזרת נשים, לרבות הרבנית הצדקת ע"ה. אני — היותי עוד לפני הבר מצוה, קבעתי מקומי אחורי מרן.

מה נהדר היה המחזה לראות את מרן בראש המסובין, ולצדיו בניו וחתניו, ביניהם הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל. סדר מופתי שרר באותו לילה. האורחים והמסובים קבלו בקבוק יין עם כוס זכוכית. כיון שהגיעו ל"שלחן עורך" יצא מרן, והגבאים חלקו מצות לכל

דכפין. ההרגשה היתה אחידה בלב כולם — כולנו יושבים ליד שולחן מלכים.

עסק האפיקומן

בהפסקה זו נגש אלי ר' משולם — הגבאי, ודבר-מה בפיו. "הבה נעשה איזה עסק", הוא מציע לי, "אני אתן לך את האפיקומן, כלפי חוץ נספר שאתה גנבתו מהמגירה, וכאשר יבקש מרן את האפיקומן, אעשה את עצמי כמי שאינו יודע, שוב יכריז מרן — שכל מי שבידו האפיקומן יחזירנו ויקבל שכרו משלם, תענה אתה שהאפיקומן בידך, ובתור שכר תבקש ממרן שיבטיח בן זכר לחתנו הרה"צ רבי יודא'לי" [שהיה חסוך בנים ל"ע].

ר' משולם היה מוכן לבצע מקח זה, בהיותו מסור בלב ונפש לבית מרן ומשפחתו, ומאד השתוקק שרבי יודא'לי יוושע בדבר ישועה ורחמים.

נכנסתי בהסכמה גמורה לכל ה"עסק", ועשיתי ככל אשר פקד עלי ר' משולם. אודה ולא אבוש כי פחד ומורא תקפוני, אבל מיד התגברתי. כשהגיע מרן ל"צפון" שבסדר ההגדה, הכריז: אפיקומן, אפיקומן. אין קול ואין עונה. "נו, ר' משולם". ר' משולם מופיע בעוז ובטחה, וכביכול בפחי נפש, עושה את עצמו כאילו זה עתה חיפש בכל פינות הבית, ואיננו.

הכרזת מרן נשמעה שנית: מי שבידו האפיקומן, יציע מבוקשו. לשמע הדברים יצאתי ממחבואי, והודיתי למרן שהאפיקומן בידי. הוא חייך והפטיר: "איפה למדת להיות "גנב", בטח לא אצלנו"! "ומה בקשתך?" הוא מוסיף. נתבלבלתי קצת בפני קהל ועדה, ותיכף אזרתי חיל ועניתי בקול: אני מבקש שרבינו שליט"א יבטיח בן זכר לרבי יודא'לי — עוד השנה.

כל הנוכחים פרצו בצחוק, רק אחד המיוחד — מרן, לבש פנים רציניים ואיחל: "השי"ת יעזור שיפקדו בזש"ק", אבל לא הבטיח. היו כאלו שדחפוני מאחורי לומר, אל תחזיר עד שמרן יבטיח, אבל ילדות

היתה בי, ולא עמדתי על בורין של דברים. החזרתי את האפיקומן, וכך הסתיים ה"עסק"...

החסיד ר' ישראל הרלינג הי"ד

באותה תקופה, התאכסנתי, כאמור, בדירת ר' זיידא הרלינג, שהיתה ניצבת מול בית מרן. מאחר שר' זיידא כבר היה רתוק למטתו, נבצרה הימנו היכולת לבא לביהמ"ד, ואת מקומו מילא — בנו ר' ישראל הי"ד.

בבואי לתאר את דמותו של ר' ישראל, בלי ספק אכשל בחוסר מילין של שבח, וצריך לזה סופר מהיר שיצייר תמונה נכונה מהאיש המורם מעם. בכל זאת אמרתי ארשום את השתייכותי אתו, ואת אשר ראו עיני בהיותי מקורב אצלו בגיל הבר מצוה.

ר' ישראל, תלמיד חכם מובהק היה, בקי בש"ס ופוסקים, וצולל במים אדירים של כל ספרי החסידות. בור סיד שאינו מאבד טפה, וכל מה שראו עיניו, נקלט במוחו, ולא שכח מעולם מאומה.

היה ר' ישראל האדם המתאים ביותר לכתוב את דברי תורת מרן, שהשמיע בשולחנותיו הטהורים והזדמנויות שונות. ר' ישראל בעת עריכת שלחן מרן, היה עומד מן הצד, וכשרק התחיל מרן באמירת תורה, יצא ממחבואו, עמד מול מרן, וקלט את כל אשר שמעו אזניו, מרישא ועד גמירא, והיה בכחו להשמיעם כלשון מרן בדיוק. במיוחד הפליא לזכור כל גמטריא שהשמיע מרן בתורותיו, עד כדי כך, שבאותו רגע ששמעה, היה מחשב במוחו אם המספר עולה בתוספת האותיות או הכולל, וכדומה. פלאי פלאים ממש.

ומלבד שהיה ר' ישראל כותב-התורות בבית מרן, שימש עוד כמזכירו הפרטי. נוח לשמים ונוח לבריות, בעל לב חם, איש נאמן ומסור, שכשהבחין בגילי הצעיר, התחיל להדריכני בנתיב היושר. ואכן זכיתי לשאוב ממנו וממעין חכמתו הרבה הרבה.

בלילי שבתות היו הבחורים צריכים להשמיע דברי תורה בפני מרן. וכה עשו: בערב שבת אחה"צ, התישבו כולם בביהמ"ד ושקדו על

ספרי חסידות, כמו הספה"ק באר מים חיים, מאור ושמש, נועם אלימלך, ועוד. כך הכינו עצמם מה שיגידו. ואכן לפעמים התכוונו שנים לדבר אחד. בדרך כלל אהב מרן לשמוע דברים קצרים קולעים למטרה.

בגילי הצעיר לא ירדתי לפעמים למכוון של ספרי החסידות שבהם למדתי, ופחדתי אולי לא אוכל למסור את הדברים כראוי בפני מרן. ר' ישראל הבין מה מעיק לי והתישב יחד אתי, לימדני רעיון או איזה בחינה ופירוש נכון, ואמר לי שרעיון זה לא ישמיע אף אחד מהבחורים, כי ספר זה לא נמצא כלל בביהמ"ד. ואכן הצלחתי תמיד לומר דבר מבריק, חד וחלק, כי הרי ר' ישראל הרלינג הכינו עבורי.

התקרבות יתירה

פעם בצהרי ערב שבת, נקרא ר' ישראל לבית מרן, לאיזה דבר נחוץ. הוא הציע לי שאתלוה אתו ואוכל לראות תמונה חיה ממה שספרו חז"ל על ר' יהודה בר אילעי (שבת דף כ"ד ע"ב), שבערב שבת הביאו לו עריבה מלאה חמין, רוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינין המצויצין ודומה למלאך ה' צבאו-ת.

הלכנו יחדיו. כשהגענו לפתח הבית, נעמד ר' ישראל לרגע קט, הכין את עצמו, ונקש. פתאום לנגד עינינו הופיע מרן בכל הדרו, בלי הכובע והקאפטן, רק עמד שם בטלית קטן, ופניו לוהטים ומפיקים נוגה — דומה למלאך ה'. הוא חזר אז מהמקוה, כדרכו לטבול בערב שבת לפני הצהרים, והיה נח קמעא לכבוד השבת. נכנס ר' ישראל וסידר מה שסידר. חזרתי לאכסניתי שבע מהמחזה שזכיתי לראות במו עיני. לאח"ז בא ר' ישראל, והודיתי לו בכל לב ונפש, על ההזדמנות המוכשרת שזימן לידי.

סיפורי צדיקים

פעם רחש לי ר' ישראל, שבאם ברצוני לשמוע עובדות וסיפורי צדיקים, למען יעמדו למשמרת, עלי להשאר בביהמ"ד בליל ששי. ידע ר' ישראל שבאותו ערב יחול הילולא של אחד הצדיקים, ואחר "סדר

הערב" יתיישבו כל ה"חברות" גם יחד, ישתו "לחיים", ישירו שירות ותשבחות, ובלי-ספק באמצע יכנס מרן וישמיע דבריו הקדושים.

וכדבריו כן היה. הבחורים ישבו ושקדו על תלמודם, הכינו עצמם לקראת הבחינה שהתקיימה בערבי שבתות. סיימו לְקחם, הגיע ר' ישראל ובידו משקה ומזונות, ידעו כולם כי עכשיו מתישבים ל"זיץ" (ישיבת מרעים) ויהיה מה לשמוע. ר' ישראל בראש, שותים לחיים, ועוסקים בסיפורי צדיקים ודברי תורה, עושים כלם אזניהם כאפרכסת לשמוע מהמעין המתגבר שלא פסק. סיפור ועוד סיפור, אימרה ועוד אימרה... והשעון מראה "ארבע" (4) לפנות בוקר.

פתאום בוקע אור מעבר לדלת. מרן ז"ל נכנס, ומשתומם למראה עיניו — בשעה כה מאוחרת עדיין כולם עֵרים ? נעמדו כולם וסובבו את מרן, וראש המדברים, ר' ישראל, מסביר למרן שהמדובר כאן מהילולא דצדיקיא ולכן נשארו כולם אחר הלימוד לשוחח קצת עניני חסידות.

עבודת המדות

באותו מעמד הביע מרן, ואמר: "אוהב אני, כשמספרים עובדות מעניני תיקון המדות כגון כעס וגאות, וקניית מדות טובות." עודנו עומדים סביבו, מתחיל מרן לספר עובדא ידועה מהרה"ק הרבי ר' מיכל'י מזלוטשוב זצ"ל, שהעוני והמחסור שרר בביתו, נטל תפיליו ומְשָכנם כדי לקנות אתרוג. בערב חג הסוכות כעסה עליו הרבנית ונשכה את הפיטם מהאתרוג, והוא — הצדיק, לא הגיב מאומה, רק אמר בזה"ל: תפילין כבר אין לי, אתרוג גם אין לי, ולבטל ממני שמחת יו"ט, חלילה, אלך לי לבית המרחץ, אטבול ואכין עצמי לקראת החג...

וסיים מרן: "לשלוט על עצמו ועל מדותיו שלא להתרגז ולא להראות שום שמץ של כעס במצב כזה — מדרגה זו גדולה מלהחיות מתים, אינני מתפעל ממי שהחיה מתים או הראה מופתים, אני מתרגש לשמוע משהו על מי שבכחו להשתלט על עצמו ולהעביר על מדותיו."

בהזדמנות אחרת שמענו לפרש ממרן [נדפס בליקוטי אמרי חיים] מקרא קודש בפרשת חקת, עשה לך שרף ושים אותו על נס, "שרף" הוא הצדיק המשפיע אור וחמימות להדבקים בו; אמר הקב"ה למשה רבינו ע"ה "עשה לך שרף" — תמנה על בני ישראל מנהיג וצדיק, "ושים אותו **על נס**" שיהיה במדרגה גבוהה למעלה מעשיית מופתים גרידא, ודפח"ח.

וקיים מרן ז"ל את פירושו במלא המובן. מעולם לא שמענו מפיו, בעידן עריכת שולחנותיו או בימי הילולא של צדיקים, שיספר סיפורי מופתים, רק תמיד דיבר מעובדא המלמדת לקח טוב בעניני עבודת המדות, בגנות הגאוה, קנאה ושנאה, זהירות מלשה"ר, מכעס, שפלות הרוח, קדושת היסוד, וכדומה.

הרי זה דוגמה נכונה מהמובא בשם הבעש"ט ז"ל שאחרי הסתלקותו נתגלה לתלמידיו שעסקו בסיפורי מופתיו, אמר להם: מה לכם מריבוי המופתים, מוטב דברו מעניני יראת שמים ועבודת ה' שלי...

זמן הקיץ

מלאים וגדושים בתורה, ביראת שמים וחסידות, סיימנו את "זמן החורף". כאשר הגיעו ימי האביב, ולקראת "זמן הקיץ" נתישבנו שוב על ספסל הלימודים. יש לציין שבימות החורף לא חיממו בביהמ"ד הגדול, ולמדנו בביהמ"ד הישן, אולם בקיץ עברנו לביהמ"ד הגדול, מקום מרווח ומורחב, לשביעות רצון התלמידים.

למרן היה חדר ספרים מיוחד ליד ביהמ"ד, שם היה מקבל את פני הבאים. בערב, לאחר תפלת ערבית, חזר לדירתו, ואלו שרצו להכנס פנימה קבלם מרן בדירתו. רוב הבחורים חזרו בערב לחדרי אכסניתם, ואני ואחי פאוויש נשארנו ללון בחדרו של מרן שליד ביהמ"ד הגדול, כי היו לו למרן שם חפצים יקרי-ערך, ולא רצה להשאירם ללא אחריות, ולכן ביקשני ר' ישראל הרלינג שאשאר ללון שם. בחדר הגבאים הצענו מטתנו לשינת לילה. היינו עורכים נקיון יסודי בחדרי מרן.

פעם תקפני השינה, וכשהעירני אחי בבוקר לתפלת שחרית, המשכתי לנמנם. מרן בא ומצאני ישן ולא הרשה לאף אחד להעיר אותי. משנתעוררתי נודעתי מה שקרה וניסיתי שלא להתראות בפני מרן מרוב בושה. אחר התפלה נגש אלי מרן, ליטפני ודיבר בקול רך: אין דבר, עכשיו תוכל ללמוד בהתמדה ובשקידה יתירה. אלו היו דבריו המרגיעים, אבל שוב לא קרה אצלי מקרה כזה...

הפתקאות המופלאות

בעת שערכנו נקיון בחדרי מרן, מצאנו בסל האשפה שתחת שולחנו, פתקאות שרשמם בכתב-יד-קדשו, אלא שלא היה רשום עליהם כתב רגיל ותיבות שלימות, רק אותיות מצורפות, שלא היה ביניהם שום קשר, למשל: "ְפצטר" או "קצְפת" וכדומה. המון פתקאות נצטברו. לא יכלנו לפענחם בשום אופן. כמדומני שפעם שאל את מרן החסיד המפורסם ר' יחיאל שטיינמץ ע"ה לפשר הפתקאות, וענהו מרן בלשון חדה: ר' יחיאל, אני אינני מתערב בעסקים שלך, אל נא תתערב בעסקי, ולא יסף. הדבר נשאר כחידה סתומה.

מיום עלותו על כס האדמו"רות, הצטברו תחת ידו חבילות שלימות מפתקאות אלו, והיה תמיד מתעמק בהם ושומרם כבבת עינו. כשמצאנום בסל האשפה, כאמור, שאלנו את פי מרן — מה לעשות עמהם. הורה לנו מרן לשורפם באש, שלא להשאיר שום זכר מהם. לא הססנו ולא פקפקנו, ולא עלתה בדעתנו אפילו לגנוז פתקה אחת, רק עשינו מדורה ושרפנום בתנור שהיה בנוי בקיר.

בין החפצים היקרים שהטמינם מרן בשנות השואה בבונקר, ספר-תורה ושאר יקרי-ערך מירושת בית אבותיו הק', היו גם פתקאות כאלו.

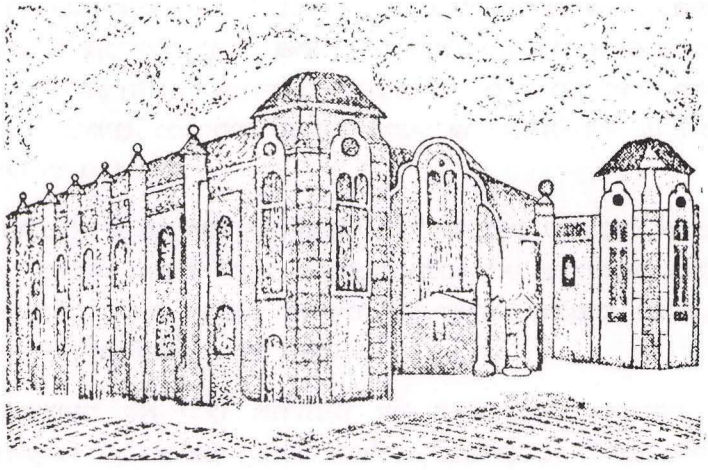
בעול המצוות

בחודש תמוז תש"א, נכנסתי בעול המצוות בשעה טובה. אבי ז"ל לא השתתף בשמחתי, כי בחדשי הקיץ לא יכל לעזוב את מקומו ומשרתו כשו"ב בקוואסי, לרוב האורחים שבאו מהונגריה. את

התפלין סידר עבורי הסופר המומחה, יראו וחרד לדבר ה', ר' דוד קנול ז"ל, ונעשו מעור אחד דקות, זוג נדיר ויחיד במינו בהידורו.

מרן ז"ל חבש לי את התפילין, וש"ב ר' פישל גרטנר, חתנו של דודי ר' מרדכי חנא ז"ל, הביא קצת יי"ש ומזונות. בשב"ק אצל שולחן מרן אמרתי את ה"פשעטל" בסוגיא ד"טעם כעיקר", מה שהכין עבורי ש"ב ר' חיים יהושע רעזמיוועש הי"ד, שהיה ת"ח מופלג. אצלו למדתי בשנים לפני כן ביסודי התורה.

נכנסתי לעול המצוות, בלי רעש ופרסום רב, כנהוג בזמננו-אנו, רק בהצנע לכת ופשוט ביותר.

ציור מבית-המדרש הגדול של רבינו הסב"ק זי"ע
ובנו רבינו האמרי חיים זי"ע בגרוסווארדיין

פרק חמישי

ימי הרעה

צו הגירוש

השמים — שמי היהדות, נתקדרו בעבים שחורות, וצו-גירוש יצא על כל מי שלא רכש אזרחות הונגרית, או שלא היו בידו מסמכים רשמיים שאבותיו דרו במדינה. הללו הוצרכו לעזוב את הונגריה בהקדם, ולחצות את הגבול לעבר פולין. מה גדלה המהומה והרעש כאשר יצאה גזירה רעה זו. בין המגורשים נמנו גם בני משפחתי. אמי ע"ה נסעה לבודפסט לקרובי משפחתנו שגרו שם, בחשבה שיוכלו לבוא לעזרתנו. אך הם העלו חרס בידם, ולא יכלו לעשות מאומה — השערים ננעלו.

באמצע הקיץ התחיל הגירוש. מגרוסווארדיין גורשו בני משפחת הסופר ר' אלימלך אדלר, שהיה יליד גאליציה, ועוד איזה משפחות. בנו ידידי הרה"ח ר' אייזיק נ"י זכה בחסדי ה' להנצל מגיא ההפיכה בשנות הדמים, ובפרקים הבאים אזכיר עוד אי"ה איזה פרטים על פעולותיו הכבירים.

כולם ארזו את חפציהם, הועמסו על הרכבות, שהעבירו אותם עד העיר יאסין, ומשם לגבול גאליציה הלכו לאן שהוליכום רגליהם. בזמן קצר גורשו רבבות מאחינו בני ישראל, אנשים נשים וטף, ורובם לא זכו לחזור חיים בעוה"ר.

הרשעים לא ידעו אודותינו יען היינו בקרב הישיבה, ולכן לעת-עתה לא נאלצנו לנטוש אהלנו. אולם קבלנו ידיעה מ"הבית" שבני הכפרים קבלו פקודה להתכונן עם החפצים ליום בוא צו הגירוש, ברם, בקוואסי שהיתה שוכנת ליד הגבול, לא מיהרו הרשעים לגרש את תושביה.

אומללים אלו שגלו לפולין עברו שבעה מדורי גיהנם. האוקריינים

והגרמנים ימ"ש רדפו אחריהם, וילכו בלא כח לפני רודף. ובעיר קמיניץ-פודולסק הוצרכו לחפור בור רחב ועמוק, הובילו לשם את היהודים וסביבות הבור ירו בהם הרשעים ונפלו לתוך קברם. ככה השמידו כשלושים אלף איש כאחד. הערלים שגרו בשכנות ספרו כי זמן רב אחרי הטבח, עוד רעדה האדמה מאלה שעוד נותר בהם רוח חיים.

השם ינקום דמם.

ביטול הגזירה

בבודפסט עסקו השתדלנים המסורים ללא ליאות להקל על המצב, וכל אותם הימים לא הפסיקו מעבודתם. עד שריחם ה' על עמו, והגזירה בוטלה. המשלוח האחרון לא יצא, והאנשים חזרו לביתם. בין אלו היה הגאון הגדול מהארינטש ז"ל, אביו של יבלחט"א הרה"ג מוה"ר ליפא מרגליות שליט"א (כיום ראש ישיבת "תורה תמימה" בברוקלין), שביקר אח"כ אצל מרן בגרוסווארדיין, ואז שמענו מפיו איך שניצל בנסים גלויים, אלא שבעוה"ר המוני ישראל כבר נשמדו, ורק איזה משפחות הספיקו לחזור דרך הרים וגבעות, בדרכים שונים ומשונים.

בדברי התורה שהשמיע מרן באותה שנה (ונדפסו בספרו הקדוש "אמרי חיים"), הוא מתאונן על מר גורלו של כלל ישראל, הנתון במצור ובמצוק, בצרה ובשביה. הצרות שתקפו את בית ישראל, לא נתנו למרן מנוח, ובשנת תש"ב הפסיק להשמיע שיעוריו בישיבה. הגאון רבי אברהם דוד הורביץ שליט"א (כיום חבר הבד"ץ בירושלים) נתמנה אז כראש ישיבה ומגיד שיעור. הסדר הכללי בישיבה התנהל כדרכו, וגם הבחינות התקיימו בערבי שבתות כמקדם. מרן היה מפקח על כל הנעשה.

למען אחי ורעי

כאמור הטרידו בעיות הזמן את מרן, והוא נכנס בעובי הקורה והשתתף במעשי ההצלה להושיע ולעמוד לימין האומללים, לחלצם

ממיצר. הוא השקיע כל כחותיו וסייע לאלפי יהודים נדכאים ומעונים, שבורי לב ורצוצים. מרן עורר את הציבור לתרום סכומים עצומים למטרה נשגבה זו. בכח השפעתו הצליח להעביר תרומות נכבדות.

מרן ארגן אז מגבית "כופר נפש" לפעולות הצלת נפשות ישראל. אלו שהתנדבו ותרמו תרומה הגונה, קבלו פתקה "קבלה" שעליה רשם מרן את שמו בכתב-יד-קדשו. דבר זה המריץ רבים להושיט עזרתם ביד רחבה, כי רצו לזכות ב"קבלה" חשובה זו. ויש ששמרו על פתק זה כבבת עינם, בתור שמירה מכל צר ומיצר. גם אני זכיתי לקבל פתקא כזו, כאשר אספר להלן אי"ה.

טרדות אלו העסיקו את מרן ועניני הישיבה לא יכל לנהל כמקדמת דנא. במיוחד הצליח בפעילות למען אחינו בני ישראל שבבוקבינה, שהוגלו לטרנסניסטרה, ביניהם אחי מרן — הרה"ק רבי ברוך'ל זצ"ל מסערט.

היהודים שגורשו להתם עברו תנאי-חיים איומים, לא יאומן כי יסופר. רעבון השתלט עליהם, הקור הנורא ששרר במחוז, תקפם. מחלות מסוכנות פרצו וכילו רבבות, ועל כל זה עונו וסבלו מהרומנים שהיו ממונים עליהם.

הט"ו-ניקים

כאמור, הוגלו לפולין אלפי יהודים מפאת חוסר אזרחותם ההונגרית. אלא שמצבם של בעלי האזרחות לא שפר כלל. הם גויסו לעבודת הצבא, לרוסיה ולאוקריינה, והצטרפו לצבא ההונגרי שלחם יחד עם הגרמנים ימ"ש נגד הרוסים. בצבא העסיקו אותם בעבודת פרך, ומזונם היה מעט מזעיר, עד שבקושי החיו את נפשם. מרחק רב הלכו רגלי יום יום כשהקור והכפור הרוסי מלווה אותם. ואכן הרבה נפחו נשמתם וגוועו מרעב וקור.

התחילו היהודים לטכס עצות להמלט ולהנצל מגזירת הגיוס. הם ערקו לאן שיוכלו לכת. צעירי חסידי ויז'ניץ החליטו פה אחד למצוא

מקום מפלט תחת חסותו של מרן. המונים נמלטו לגרוסווארדיין, וחצר מרן שימש כמחסה. כאן הרגישו שלוה ובטחה, שבזכותו ינצלו מכל רע. המטבח בבית מרן סיפק לכולם די מחסורם אשר יחסר להם.

גדוד עריקים אלו כינו בשם "גדוד הט"ו" — ראשי תיבות ט'מיר ו'נעלם. ומבצע זה ארך כשנתיים. כמובן שהיה במעשה זה ניגוד לחוקי המקום, בפרט שהמשתמטים שמשפט-מות צפוי היה להם, אך מרן לא שת לבו לזאת, ועמד לעזרתם בכל אופן-שהוא.

חורף תש"ב

על אחת משבתות החורף, כמדומני היה זה "שבת שירה", הגיעו ממארמרוש לגרוו"ד אורחים חשובים, בינ׳הם: החסיד הישיש ר' שמשון מקראסנשורא ז"ל, איש מורם מעם, והתאכסן מול דירת מרן, אצל החסיד ר' יוסף הי"ד — חתנו של ר' זיידא הרלינג ע"ה. גם אבי ז"ל היה שם על שבת המרומם.

דכירנא, שעל שבת זה הלחין מרן את הזמר על "צור משלו אכלנו", שהתפרסם ברבות הימים בכל השכבות (אין בזכרוני אם מרן הלחין את הניגון בעצם, או שרק התאים ניגון עתיק למלים אלו), ומושר עד היום הזה בחצרות ויז'ניץ וברחבי העולם.

לכבוד האורח הדגול ר' שמשון, החליטו במוצאי שבת איזה מהבחורים לערוך סעודת "מלוה מלכה", ולשמוע ממנו סיפורי מעשיות ממרן הסבא קדישא זצ"ל.

וכאשר אמרו כן עשו, התלכדו בחורי הישיבה סביב ר' שמשון והטו אוזן קשבת לכל היוצא מפיו. פתח ר' שמשון בעובדא ראשונה, ממשיך בשניה, ומשם לשלישית, מספר ומספר... ומתלהב בדביקות יתירה: "כה חזקה אמונתי ברבינו ה"אהבת ישראל", כאשר התבוננתי בתרומת מדותיו ומדרגותיו הנעלות, עד שחשבתי שבודאי הוא הוא הגואל צדק שיוליכנו קוממיות לארצנו ... כי אם הייתי מסופק שאין הרבי "משיח" הייתי עוזב את כל רכושי וחפציי, ולא הייתי זז מהרבי כל ימי חיי..."

זה חלקי מכל עמלי

סיפר ר' שמשון בין השאר: באחד משנים הקדמוניות הייתי פה בגרוסווארדיין אצל רבינו ה"אהבת ישראל" זצ"ל, כשנכדו הרה"צ רבי מרדכי שליט"א היה עוד ילד צעיר לימים. בעת עריכת השולחנות היה הסב"ק מושיב את נכדו הנ"ל על חיקו. פעם, בסעודת ראש חודש, ערך הסב"ק את שולחנו הטהור. כאשר הגיע לאמירת דברי תורה בא נכדו והתישב בחיקו. אני ישבתי ממש מול הסב"ק, שהתחיל כדרכו לפזם ניגון בדבקות נוראה, והילד בחיקו. פתאום נקרה מחשבה במוחי — היתכן שבדביקות כזו לפני אמירת התורה יחזיק הרבי ילד בחיקו?

ור' שמשון ממשיך בסיפורו המרתק: ידוע ומפורסם בין החסידים שהסב"ק היה תופס מחשבות ואם לא היתה המחשבה לפי רוחו היה מגיב על אתר. בֵּן רגע קבלתי את מנת חלקי: "שמשון, שמע נא, **זה חלקי מכל עמלי**", היתה תגובת הסב"ק. הוא הניח את הילד מחיקו והתחיל באמירת תורה. איש לא ידע על מה סובבו דברי הסב"ק, ומה היתה כוונתו. אני היחידי שירדתי לעומק הדבר. התבישתי שהסב"ק תפס אותי במחשבה נועזה זו, אך אין אדם שליט על רוחו... ומה דהוי הוי.

סימני מנהיג העדה

וה"חברה" עוד לא גמרו עם ר' שמשון. סקרנים היו לדעת טעם הדבר, מדוע אחרי הסתלקות הסב"ק בחרו זקני החסידים, שעוד זכו להסתופף בצל ה"צמח", במרן ה"אמרי חיים", כממלא מקום אביו הקדוש. ותמיהתם היתה כי אחיו הבכור הרה"ק רבי מנדלי מווישיווא היה שר התורה ותופס ישיבה, ועל אחיו הרה"ק ה"דמשק אליעזר" אמר הסב"ק באחת משיחותיו, שכשיגיע לעולם העליון יגיד שהוא אביו של אליעזר'קה, וירשו לו להכנס תיכף ומיד לגן עדן בלי בעיות. מדוע, אם כן, ראו בו במרן ה"אמרי חיים" המנהיג הנכון למלא מקומו?

השיב ר' שמשון: "קבלה היתה אצל זקני החסידים, איש מפי איש,

שבגזע קוסוב ישנם שלשה סימנים למנהיג העדה וממשיך השושלת. אין הדבר תלוי בבכור הבנים, או בגאון הבנים, אלא בהצדיק "נוטר הברית" בבחינה היותר נעלה — בהא תליא."

"הסימן השני", המשיך ר' שמשון, "הרבנית — מחברת הקודש, כל כבודה בת מלך פנימה. ואילו הסימן השלישי, שיש לו בנים הגונים ביותר..."

"ואם כן", סיים ר' שמשון, "הרי לא עשו החסידים "מקח-טעות", במה שבחרו במרן ה"אמרי חיים", כממלא מקום הסבא קדישא, כי בו בחר ה' לעמוד לשרת."

דברי ר' שמשון השאירו רושם כביר על המשתתפים, ובזה הסתיימה סעודת ה"מלוה מלכה".

יחיד בדורו בקדושת הברית

ומענין לענין באותו ענין, אמרתי מן הראוי לצטט כאן עובדא מפליאה מהרה"ק ה"חוזה" מלובלין זי"ע והרה"ק רבי מרדכי "המגיד מטשרנוביל" זי"ע, כפי המובא בספר נפלאות הרבי (אות ע"ו), וז"ל: סיפר לי איש אחד ששמע מפי הה"צ ר' זושא זצ"ל, נכדו של הרבי מלובלין זי"ע, שבעת השתדד הה"ק הר' יוסף זצ"ל מטארטשין בנו של הרבי עם המגיד הקדוש והטהור מטשרנוביל זי"ע, שהה"ק הר' נחום ממאקראב זי"ע היה חתנו של הה"ק מטארטשין, והגבילו מקום כתיבת התנאים בעיר הארחוב ברוסיא, ונסעו בצוותא חדא עם הרבי ובניו, וגם בתוכם הי' הה"צ הר' ישראל זצ"ל ואשתו הרבנית מרת חנה ע"ה ובניהם. הה"צ ר' זושא הי' עוד בימי בחרותו אז. וכ"ז שנסעו בפולין רעשה הארץ לקראת הרבי מלובלין, ובבואם בפנימית רוסיא יותר רעשה הארץ מהמגיד הקדוש מטשרנוביל.

ורצתה הרבנית מרת חנה הנ"ל להודיע בשער בת רבים גודל קדושת הרבי מלובלין, ועשתה בגודל חכמתה באופן זה: היות שמלובלין לקחו אתם הבתולה הכלה, ומטשרנוביל לא לקחו עמם העלם החתן, וכאשר כתבו וחתמו התנאים, שלחו מעזרת ישראל

לעזרת נשים על ידי משמש אחד שהכלה תחתום על התנאים. אז אמרה הרבנית הצדקת מרת חנה ע"ה הלא הכלה צריכה לחתום תחת חתימת החתן, ואם החתן לא חתם לא שייך שהכלה תחתום מקודם לו, והמשמש הלך בחזרה בתשובתם זאת, וזאת היתה נראה בעיניהם כמחאה על מה שלא הביאו אתם החתן כמו שהם הביאו את הכלה, הגם שהיא צעירה בשנים כבת ח'.

אז צוה הרבי מלובלין לקחת הכלה לבית האנשים והלכה אתה דודתה הנ"ל, ואמר לה הרבי בתי למה לך להביא החתן אם רוצית את להכיר אותו אצייר לך אותו כהוויתו וכצורתו, הגם שהרבי ג"כ לא ראה אותו עוד מעודו. והתחיל למוד בהיד ממטה למעלה לכוון גודלו כמדתו ואמר כך קומתו, והוסיף והולך בשלאפרוקול אדום ובשאליק משי סביב צווארו, והגם שיש לו אצל העין שתי זיממער שפרינקלעך הוא משום שהוא יפה תואר מאוד נראה בו כזאת, וא"כ יכולה את לחתום. וזאת רצתה הרבנית חנה ע"ה לפרסם עיניו הבדולחים קבל עם וצוותה שתחתום הכלה, וחתמה.

ואחר הסעודה צוה הרבי מלובלין לבניו שילכו ללוות את מחותנו המגיד מטשרנוביל לאכסניא שלו, והלכו עם המגיד הק' בניו ובני הרבי, ובמהלכם שמע הה"צ ר' זושא ז"ל שאחד מבניו של המגיד הק' שאל לאביו הק' הלא אמרת שהנך יחיד בדור וכעת ראינו ממחותננו מעשה פלא הראוי רק ליחיד הדור, השיב: אני יחיד בדור לענין נטירת הברית קודש, ומחותני יחיד בדור בהעינים.

שמחת נישואין בחצר וויזניץ

באותה תקופה, שנת תש"ב — ותרב השמחה בבית מרן, כי בנו הגדול הרה"צ רבי משה יהושע שליט"א בא בקשר האירוסין עם בת הרה"צ רבי חיים מנחם מענדל פאנעט זצ"ל מדעעש, בן הגה"ק רבי משה'לי זצ"ל מדעעש, מגזע היחס של ה"מראה יחזקאל" זי"ע מקארלסבורג.

החתונה הוגבלה ליום ב' ניסן, והחסידים שמחו בשמחת מרן. החתונה התקיימה ברוב פאר והדר בערב שבת בעיר דעעש, והשמחה

נמשכה עד אחר השבת, בסעודת מלוה מלכה שארכה עד אור הבוקר. להחתונה נסעו רק הבחורים הגדולים.

מאסר אבא

ויהי — אין ויהי אלא לשון צער, בבית אבא ז"ל קרה אסון נורא. ומעשה שהיה כך היה: בין המגורשים שנמלטו לפולין היה הרה"ג רבי יעקב בן ציון רוטנר ז"ל, שלימים שימש כרבה של חליסה-חיפה. באותו פרק היה בחור בא בשנים, והוצרך להגיע לעבר גבול ההונגרי. הרבה גלגולים וסיבות עברו על ראשו, עד שהצליח להגיע לקוואסי. דרך הרים ויערים נדד, ובא קפוא מהכפור והשלג החורפי שמילאו את אפילת הלילה.

היכרות היתה לו עם אבי ז"ל, ולכן שם לדרך פעמיו לביתנו, ונכנס בחוסר אונים. אבא ז"ל הכניסו, חיממו והלבישו מלבושים, האכילו והשקהו, עד שהשיב את נפשו, והשכיבו לנוח ולפוש מדרכו הארוכה.

אירוח זה לא חוקי היה, כי תושבי המקום נתבקשו מהשלטונות שימסרו לרשותם כל פליט או עריק. יום ולילה הסתובבו שוטרים ברחובות, והביטו בעין בוחנת לכל הנעשה. עתה הבחינו באישון לילה ואפילה, בסימני עקבות השלג שהובילו לעבר בתינו, שמישהו הגיע הֵנה. כשנשמעו דפיקותיהם האכזריות, ייעץ אבא לר' בן ציון לקפוץ דרך החלון האחורי שבדירה, ולנוס לנפשו דרך הנהר לעבר עיר ראחוב. ר' בן ציון שלמד בראחוב כמה זמנים, הכיר היטב את המבואות והדרכים, ודרך הנהר — שהיה קפוא — הצליח להנצל ממות לחיים. לפנות בוקר הגיע לראחוב [ראה בארוכה בספרו "ואספר מעשי י-ה" עמ' ס"א ואילך].

בבית האסורים בקלויזנבורג

בינתים, ערכו המפקדים חיפוש יסודי בכל פינות הבית אך לא מצאו את מבוקשם. אין איש. נימק להם אבא, כי טעות בידם, ומסתמא עבר מישהו ליד הבית ולא נכנס. הדברים לא נתקבלו אצלם, ואבא ז"ל נלקח לבית המשטרה, שם הכוהו ופצעוהו במכות

רצח, ואבא סבל סבלו, ולא הודה על הדבר. בריונים אלו לא חמלו עליו, ובשנאתם הכבושה ניצלו את ההזדמנות לצערו ככל שיוכלו. אבא הורשה לחזור לביתו, אולם היה צריך להתייצב בפניהם בכל יום, עדי יוחרץ משפטו.

בימים הבאים נחרץ משפטו — מאסר חצי שנה בבית הכלא בקלויזנבורג, מקום בו נאסרו עבריינים, שפלים ונבזים. הידיעה המעציבה הגיעה לבית מרן בגרוסווארדיין, שהשו"ב מקוואסי הושלך לבית הכלא, ומרן מתבקש לפעול כמיטב יכלתו, לדאוג שיתנהגו כלפיו בתנאים נוחים, לרבות כשרות המאכלים.

בקלויזנבורג גופא, היו לי הרבה מכרים, מהם שלמדו בגרוסווארדיין בישיבת מרן, וגם חתנא דבי נשיאה הרה"צ ר' יודאל'י זצ"ל, ששימש כאן בתור דומ"ץ. יצוין שאחד המיוחד בין הידידים שטיפל במסירות ובלב ונפש להטיב מעמדו של אבא, היה ידידי הרה"ח ר' אלימלך טעשער נ"י (כיום בלונדון), שבמקרה נשאר לפליטה, והתארס אח"כ עם ש"ב נכדת החסיד ר' חיים פוקס מוילחוביץ ז"ל, וזכה להעמיד דורות ישרים מבורכים. הוא סידר עבורו סעודות כשרים למהדרין. ואכן, היחס אליו השתפר במשך הזמן, כי לא ראו בו שום סימנים שליליים, והתנהגותו היתה למופת.

בקשה אחת ביקש אבא שישיגו עבורו נייר ועפרונות, כדי שיוכל לרשום עליהם חידושי תורה. את הניירות מילא מדף לדף עם חידושיו על פרשיות התורה, נ"ך, וחידושי ש"ס; הכל בעל-פה בלי ספרים. כשגמר חבילה אחת מסרו לידידי הנ"ל כאות הכרת התודה עבור טיפולו המסור. ככה הצטברו אצלו ניירות מלאות וגדושות בחידושי תורה מופלאים, אך לדאבוננו נאבדו בצוק העתים, וחבל על דאבדין — אבידה שאין לה תמורה.

הפגישה האחרונה עם אבא ז"ל

התנהגותו הנפלאה של אבי ז"ל עמדה לו, שכעבור כמשלש חדשים שוחרר ממאסרו. בליל שבועות, זמן מתן תורתנו, הובילו אותו

המפקדים הרשעים לתחנת הרכבת, ופקדו עליו לנסוע ברכבת הבאה לאן שירצה, וכאן אסור לו להשאר. תחנוניו והפצרותיו היו לשוא.

בעיצומו של חג הגיע אבי לגרוסווארדיין. פתאום קבלתי ידיעה דחופה: אביך נמצא כאן. חשבתי שמהתלים בי, ולכן לא שמתי לב. אולם משהגיע שליח מיוחד מר' פישל גרטנר שעלי לבוא מיד, חשתי ולא התמהמהתי ונשאו רגלי אותי לפגשו. רגשי שמחה מהולים בצער יגון ואנחה. עם כל זאת, עצם העובדה שאבא שוחרר לחפשי, היו בו די והותר לשמחני.

אחרי החג, נסע אבא לשלום, וחזר הביתה. ושוב לא ראיתיו בעוה"ר.

ביקורי הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל בגרוסווארדיין

כאמור, שימש דומ"ץ בקלויזנבורג באותה תקופה, הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל, והיה פעיל ביותר, במיוחד בקרב הצעירים והנוער. השפעתו עליהם ניכרת היתה באופן יחיד במינו.

כשבא לגרוסווארדיין לבית חותנו-מרן, על חגים וזמנים או על איזה יומא דפגרא, היה רבי יודא'לי מבקר בישיבה, והיה מציע לפני הבחורים את הערותיו הקולעות, ונכנס בשיח-תורה ובפלפול התלמידים. שיחה מעין זו יכלה להתארך שעות על גבי שעות עד שעלה עמוד השחר. ריתחא דאורייתא נפלאה ראינו אצלו. אגב, בין הבחורים היו כאלה שכששמעו על בואו, הסתתרו כדי שלא יבוא לבחנם ולתהות על קנקנם.

מה נהדר היה המחזה, לראותו עוסק בתורה, ובאהבתה ישגה תמיד. ולא רק על עצם הלימודים התעניין, אלא על כל פרט מהנהגת הישיבה והבחורים, ונהנה לשמוע מהמתרחש בין כותלי הישיבה.

מצב הישיבה מחמיר

חורף תש"ג. הגזירות נתרבו, הפרנסות נתמעטו, והמחסור הורגש בכל צעד ושעל. מצרכי מזון חולקו בתקציב. התנאים הגשמיים

להחזיק את ה"מענזא" באו עד משבר. חזרו הבחורים לביתם, ואלו שלא יכלו לעשות כן מחוסר אמצעים או שהוריהם הוגלו למחנות הכפיה, נשארו בגרוסווארדיין. גם כאן נתמעטו אכילת ה"ימים", וכל סעודה לא הספיקה אפילו לבעליה. המצב העגום השפיע על סדרי הלימוד בישיבה. לא היתה מסגרת קבועה, והבחינות בוטלו.

מצב היהודים בכלל היה בכי-רע, עד שרק החנויות ובתי מסחר שנהלו מסחרם בשותפות עם הערלים, קבלו רשיונות. במארמרוש נגרע חלקם של היהודים פי כמה, והלחץ והדחק גבר יום יום. פעמים הוצרכתי לעמוד ב"תור" לקנות לחם, ושלחתי הביתה להורי היקרים בקוואסי, אשר קבלו את המשלוח בשמחה רבה. פשוט החייתי את נפשם האומללה.

מזלי שיחק לי, כי בגרוו"ד למדתי עם בחור בן טובים, בנו של ר' זלמן שכטר הי"ד, וישבנו יחד על ספסל הלימודים בזמן האחרון. ר' זלמן נאות להכניסני לביתו, כדי שאמשיך את קשרי הידידות עם בנו ונלמוד יחד הלאה. כאן קבלתי אש"ל בהרחבה ובסבר פנים יפות, והרגשתי את עצמי כאחד מבני המשפחה.

לבודפסט הבירה

למעשה, היה מצבי מדוכא, באין תכלית להסתובב מחוץ לכותלי הישיבה, שעמדה בין כה וכה להסגר, אלמלי מספר התלמידים בני העשירים, שהחזיקו עוד מעמד שם.

והנה, ריוח והצלה עמד לי ממקום אחר בס"ד. בין חבריי בישיבה היה בחור בשם יצחק יעקב קופרשטיין נ"י, שגר בבודפסט. איך הגיע אותו תלמיד לישיבת גרוסווארדיין: פעם שהה מרן בבודפסט, ואביו של הבחור התקשר למרן בעבותות אהבה ובכל נימי נפשו, עד שהחליט לשלוח את בנו ללמוד בישיבת מרן בגרוו"ד. הוא בעצמו לא השתייך לעדת החסידים, אך הצטיין ביראתו הטהורה בכל תהלוכותיו, והיה תלמיד חכם מופלג. כאשר ידידי ורעי הב' יצחק יעקב נ"י הבין את מצבי העגום, שאין לי למי ולאנה לפנות, הציע לי

לנסוע אתו הביתה לבודפסט. המצב שם היה עוד כדי-סבל, ואביו היה איש מצליח.

בבודפסט התמצאנו בין יהודים טובים שהשתייכו ל"אדלר-שוהל" בטעלעקי-טער. עתירי-נכסין נמנו על מתפללי אותו בית כנסת, ביניהם: ר' אליעזר פרידמאן, ר' מנדל הרש בעק, האחים מאיער, ר' יוסל'י ווייס, ר' ישראל אפרים קופרשטיין, ועוד. מרכז העיר רחוק היה משם, ובכל זאת רבו בתי מדרשיה, ויהודים שבאו הֵנה להסתתר, מצאו כאן מנוחה לפי שעה.

לרגל קיבוץ הבחורים שהתכנסו, ארגנו ישיבה בביהמ"ד "תפארת בחורים" שבעיר, ב"מוגדולנא-גאס". סדרו לנו צרכי מזון, כדי שלא נצטרך להסתובב בשוקים וברחובות, ובעלי בתים נשאו בעול הישיבה. לשבתות היינו מוזמנים ומאורחים אצל בעלי-הבתים. למרות שהייתי בן-בית אצל משפחת קופרשטיין, העדפתי להשאר עצמאי בישיבה. באכסניא היינו כמה בחורים יחד, ביניהם ר' יחזקאל מאנדל מטעגלאש, ועוד בחורים ממאקאווא. כראש ישיבה נתמנה הג"ר יהושע העשל דייטש שליט"א אבד"ק פריימאן (כיום בברוקלין).

כאן פגשתי את הצעירים אברהם צבי ואחיו משה דוב בעק שיחיו. הם שהו אצל זקנתם, ודודם ר' מנדל הרש בעק ביקש שאלמד אתם יחד — בהיות שאביהם כבר עלה אז לארץ ישראל. בשבתות הקיץ סעדתי על שולחן ר' אליעזר פר"מ, באוירה מרוממת ונעימה. ביתו של ר' אליעזר פתוחה היתה לרווחה, והיה מארח אורחים לרוב, וגם צדיקי הדור שהגיעו לבודפסט מצאו מקומם אצלו. מסחרו היה חרושת עגלות-ילדים, וה' ברכו בכל, הצליח והשכיל במעשי ידיו.

באותו קיץ בא מרן ז"ל על אחת השבתות לבודפסט. ביקורו זה עשה למען אחינו בני ישראל הנתונים בצרה ובשבי' בפולין ובעיקר בטרנסניסטריה. הוא ערך מגביות ברחבי העיר, כי רצה לגייס הון התועפות שהוצרך להעביר אליהם. זכורני, שעל אותו שבת באו בחורים מישיבת פאפא, יחד עם הרה"צ רבי מרדכי שליט"א — בן מרן, שלמד באותה תקופה שם. לאחר הפסקה כה ארוכה, שמחתי שוב להיות במחיצת רבינו זצ"ל.

חורף תש"ד

על ראש השנה דשנת תש"ד נסעתי לגרוו"ד. לא חסרו לי אמצעים ב"ה, כי הלימודים עם האחים בעק בחסות דודם האמיד, הספיקו לי די והותר לבצע נסיעתי. הוא באמת הטעין אותי מלא חפנים. כשהגעתי גרוסווארדיינה, נוכחתי לדעת עד היכן ניצלתי בהשגחה העליונה מצרה וצוקה, כי הבחורים שנשארו בגרוו"ד, ביניהם אחי פאוויש הי"ד, נעו ונדו בעירום ובחוסר כל, ולא ידעו לאן יפנו, אם השמאל או הימין.

ה"ימים טובים" עברו ושוב חזרנו לבודפסט. שאר בני הישיבה לא זזו ממקומם במשך חודש תשרי, כי כאן — בבודפסט, הרגישו את עצמם מובטחים ביותר. לא נערכו חיפושים כבשאר מקומות, לא עשו חקירות ובדיקות מי ומי ההולכים, ומכל קצוי ארץ הגיעו אנשים, בפרט לעת הזאת ששהה כאן הרה"ק מבעלז זצ"ל, רצו כולם להיות במחיצתו.

לשבת חנוכה הצטרפתי עם ר' אפרים קופרשטיין, ונסעתי — על חשבונו — לגרוסווארדיין, לשבות אצל מרן, ואתו עמו חזרתי בשלום לבודפסט.

התכנית לעליית מרן לארה"ק

הרדיפות גברו יום יום, וגורלם של היהודים מעבר לגבולות, נשמעו היטב. אז החליט מרן לעלות לאה"ק. השתדלות נעשה עבורו להשגת סרטיפיקט רשמי. משנסתדרו הענינים, נקבע שבשבת פרשת תרומה ישבות מרן בוילחוביץ, ולשם יתאספו אנ"ש חסידי ויז'ניץ, להפרד ממנו ולהתברך מפיו הקדוש. קהל גדול בא לשב"ק לקבל פני הצדיק. בין האורחים שנסעו, נמנה ידידי ר' ישראל אפרים קופרשטיין מבודפסט. הוא הציע שאסע על חשבונו, אולם הפעם סרבתי, בנימוק כי פה בבודפסט לא חסר לי מאומה, מה גם שהייתי כבר על חודש תשרי בקרבת מרן.

מי פלל שבעוד זמן קצר יעלה הכורת על שמי היהדות. נשארתי

כאן לבדי לזמן כה ארוך, מבלי לחזור לחיק משפחתי. אחרי שנצלתי בחסדי ה' מגיא ההריגה, ראיתי בחוש את יד ההשגחה העליונה, כי בשנות המלחמה הלכו הילדים יחד עם אמותם ועלו על המוקד ר"ל, והיותי לבדי — יכלתי להנצל בעזרת ה'.

חזר ר' ישראל אפרים מאושר משבת-וילחוביץ, ואמר לי: זה עתה הפעם הראשונה שראיתי חסידים דבקים וקשורים להרבי במדה גדושה, בכל נימי נפשם. הוא הוסיף לספר, שליל שבת עברה ברוח מרוממת מבלי מסטין ומפריע, ולא היו שום הפרעות מהשלטונות, אלא שבבוקר הגיעו שוטרים והפריעו את המנוחה. כך דרכו של הבעל-דבר, הוא אינו רוצה שיהודים יתאחדו, פן ואולי יוכלו לפעול גדולות ונצורות...

למעשה, לא יצאה לפועל התכנית לעלית מרן לארה"ק, כי שלטון טורקיה לא אישרו את תעודות המעבר, ובינתים פג תוקפו. כנראה שהיה זה מן השמים להשאיר את מרן בקרב אחינו בני ישראל הסחופים ודוויים. בזכותו ניצלו אלפים, ובכח השפעתו הכניס וקירב לבבות תחת כנפי השכינה, פליטי חרב שנשארו לפליטה גדולה. מרן היה להם לאב ולפטרון. ולהלן נאריך בפרטים אלו בס"ד.

שבת אחים

בשנה זו שניתי את סדר סעודות השבת, והתארחתי אצל ר' מענדל הרש בעק. הוא נָדַר נדר לאלקיו, שכנגד מספר הגביעים וכוסות שיקבל כדורונות ליום חתונתו, בסך זה יארח אורחים על ש"ק, ואני השלמתי את ה"מנין". השבתות לבשו צורה מחודשת. בליל שבת ערכנו "באטע" בצוותא חדא עם כל בני ה"חברה", בשירות ותשבחות לא-ל חי טעמנו מעין עולם הבא. ככה ישבנו עד השעות המאוחרות.

בבוקר התפללנו בהשכמה, קידשנו על היום, סעדנו סעודת ר' חידקא, ולאחר מכן למדו כולם הלכות שבת, עד סעודת היום — סעודת עתיקא קדישא, שנערכה שוב ברוב עם, ובנועם הנשמות ועונג הרוחות.

ההיכרות עם צדיקי עולם

בביתו של ר' אליעזר פר"מ הנזכר, שהיה בית ועד לחכמים ואכסניא לצדיקים שבאו לפעסט, זכיתי לראות מקרוב את בנו של הגה"ק בעל "דברי חיים" זי"ע — הוא הרה"ק רבי שלום אליעזר'ל זצ"ל מראצפרט.

כאמור, שהה כאן בעת ההיא הרה"ק מבעלז זצ"ל. פעמים רבות ניסיתי להכנס אל הקודש פנימה, אך הדבר עלה לי בקושי רב, מריבוי העם שבאו להפרד ממנו. המונים המונים מכל עבר ופינה, היו פוקדים את ביתו וצבאו על פתחו של הרה"ק מבעלז זצ"ל, איש איש ומבוקשו, ויש שחיכו ימים ולילות עד שזכו ליתן "שלום". אחיו הגה"צ ר' מרדכי מבילגוריי זצ"ל היה מקבל את הפתקאות ומוסרם לעת מצוא לאחיו הקדוש.

אציין בזה, שהיתה לי היכרות קרובה עם הרה"צ מבילגוריי, כי הוא שהה זמן רב בבית החולים המקומי, יחד עם הרה"צ ר' ברוד'ל מווישיווא, כי שניהם הוצרכו להתחמק מהשלטונות שערכו אחריהם חיפוש. בביה"ח מצאו מנוחה ושלוה, עד עבר זעם.

בצהרי יום השבת, בילינו במחיצת הרב מבילגוריי, שערך שלחן לכבוד היום, והיה "מְסַפֵּר" נפלא, בעיקר שוחח אודות אביו הקדוש. מעניין, שמי שרצה לזכות ב"שיריים", הוצרך לבוא לתחילת השלחן, ומי שהגיע באמצע לא קיבל. הוא נימק טעמו בזה, עפ"י מה ששמע מאביו הקדוש שמאכלי היום מכוונים נגד שם הוי', ולזאת צריך השם להיות כסדרו, ונעשה עי"ז רחמים.

בין הצדיקים שראיתי עוד בבודפסט, היו: הרה"צ רבי מנחם מנדל מבארשא זצ"ל, שאושפז בבית החולים "ווארשמיאר". כמו"כ זכיתי לקבל פני הרה"צ מסטרופקוב זצ"ל, צדיק תמים, עד שאפילו כשבירך ברכת אשר יצר היה זה מתוך הסידור, והיה הדבר לחידוש.

כ"ק האדמו"ר מבאבוב שליט"א, עודו אברך צעיר בימים ההם, ערך סעודת "רעוא דרעוין" בביהמ"ד "חברה תהלים", לשם הייתי הולך רבות ליהנות מנוסח וזמירות שושלת בית אבותיו.

הרה"צ רבי שלום
אליעזר'ל זצ"ל
מראצפרט

הרה"צ רבי מנחם מענדל
מסטרופקוב זצ"ל

כמו כן שהה אז בבודפסט הרה"ג מוה"ר ברוך'ל ממונקאטש. הרב ממונקאטש מגדולי העסקנים היה. הוא פעל רבות ונצורות עבור הפליטים שבאו הֵנה מפולין מחמת המציק, בתור לא-יהודים, וכאן מצאו מקום מפלט לסדר ענינים, שעלה בהון תועפות. הוא דאג למחסורם, ואת הכל עשה בהצנע לכת. למרות שידעו השלטונות מה מעשהו, העלימו עין תמורת שוחד שקבלו. עמל ויגיעה השקיע להטיב לאחיו בני ישראל, ונמנה על ראשי העסקנים שע"י קהילת בודפסט האורטודוקסית, יחד עם העסקנים ר' פנחס פרוידיגר ור' חיים שטערן. בהזדמנות אחת, ערך הרב מגבית הצלה בעיר גרוו"ד, לטובת פליטי חרב.

עליית הרה"ק מבעלזא לארה"ק

בהיות שאנשי הגסטפו הארורים ימ"ש עקבו אחרי הרה"ק מבעלז זצ"ל בכל מקום בואו וצאתו, וסכנה גדולה ריחפה עליו, לזאת יעצו השלטונות ההונגרית, שהרה"ק יעזוב את המדינה בהקדם, ולשם כך היה עליו לגלח זקנו למען לא יכירוהו כשיחצה את גבולות המדינה, וכך קרב ובא זמנו להפרד מהמדינה, ולעלות לארץ הקודש.

איזה שבועות טרם נסע, הגיעו אליו רבבות יהודים, וכל מי שניצוץ וזיק יהודי בוער בו, בא לבודפסט. מי לא רצה לחטוף מבט על אותה צורה קדושה, מי לא רצה לזכות בברכתו הטהורה והזכה, מי יודע אם עוד יזכה לראותו. והיתה המולה שלא נראית דוגמתה מאז ומקדם. רחובות בודפסט הָמו מרוב האורחים.

כעבור ימי החנוכה דשנת תש"ד, נפרד האדמו"ר מבעלז זצ"ל מקהל חסידיו ואוהדיו, ויחד עם אחיו הגה"צ מבילגוריי זצ"ל המשיך בעזרת ה' בדרכו לארץ ישראל.

עלות הכורת

בימי הפורים של אותה שנה, עוד הספקנו לשמוח בשמחה של מצוה. עד שהגיעו ימי הרעה, והיה זה ביום כ"ד אדר. בו ביום התחיל בוער הגיהנם בעוה"ז כתנור אש. האויב הגרמני נכנס בשערי בודפסט

לכבוש אותה, הבריטים והאמרקאים הפציצו כל מה שבא לידם. ראשית עלו זקוקי הנפט באש להבה ותמרות עשן, ובערו יום ולילה בלי הרף. משם עברו לבתי החרושת עד לבתי החולים.

ההרס שעשו אין לשער, ומטעם זה ברחו הרבה והרחיקו נדוד, כי לא נשאר להם כלום בבודפסט. בתוך מהומה עצומה זו נהרגו רבים. וגורלנו-אנו לא שפר כלל, בבית בן איזה קומות, שרוב דייריו היו נכרים, מצאנו מנוח. בזמן שהוצרכו לרדת למקלט שמתחת הבית, איחרנו מלעשות כן, כדי שלא לתפוס מקום הגוים.

עברו עלי שבועיים במצב של בלהות וטירוף, ואז אמרתי אל לבי: אין תכלית להמשיך במצב הנוכחי, מוכרחני לעשות משהו, ויעבור עלי מה. הרבה מכירים וידידים נאמנים הזמינו אותי לבלות בחיק משפחתם, אולם פניהם הביעו את דאגתם — מי יודע מה יולד יום.

ההחלטה הנחושה

קרבו ימי הפסח, וההכנות החלו. הקימו תנור עבור אנ"ש לאפית מצות, אצל ר' מנדל הרש בעק. ביתו היה נפרד ומוקף חצר וגדר גבוה, למנוע את הכניסה מבחוץ, כי רצו לעשות מלאכתם בחשאי ובסודיות. בדרך כלל, היו מעטים שהסתובבו ברחובות בשעות היום, ורק לעת ערב הרשו לעצמם לטייל קצת. גם ה"ט'מיר ו'נעלם'ניקעס" השתתפו בעבודה זו.

אני לא רציתי להשאר כאן לבדי, ואמרתי: אסע לגרוסווארדיין למרן, לחוג את הפסח אתו ולהיות אצלו בליל ה"סדר". למרות שלא הגיעני שום שמועות מהנעשה והנשמע בעבר המדינה שמה, ואיך מסתדרים הדברים באיזור ההוא, בכל זאת ידעתי גם ידעתי שמפציצים כאן ומפציצים שם, אם כן מה לי הכא ומה לי התם...

ביום השלישי לפני פרוס החג, שחל בשנה ההיא ביום השבת, ארזתי את החפצים, ביניהם התפילין, התלבשתי בבגדי שבת, מעיל עב נגד הקור החזק, ומעט צדה לדרך, ואני מוכן. התכנית כמעט מומחשת, נעמדתי לרגע והרהרתי: הרי אין לי שום מסמכים, רק

תעודה אחת עם תמונה של בחור ישיבה חסידי בפאות וכובע, מסמך פסול לגמרי, ואם תפסו למישהו בתעודה כזו, אחת דתו למאסר, או שהורידוהו מהרכבת לגמרי. לא נתנו ליהודי רשות לנסוע ברכב ציבורי, ורק הפועלים והסוחרים המשיכו להשתמש בשירות הרכבת.

ההמצאה שהצליחה

הזמן קצר והמלאכה מרובה, לא היה סיפק בידי לחכות הרבה. רעיון מדהים עלה במחשבתי — הרי בית החולים הרוס לגמרי, וחללים רבים נפלו בו, ומאחר שבשכונתנו קיימת תחנת משטרה, אנסה להוציא משם תעודת זהות, בתואנה שאני יליד גרוו"ד ואושפזתי בביה"ח, וכאשר נפצץ לגמרי, נאבדו לי כל הניירות ויצאתי בחוסר-כל. אמרתי ועשיתי, החביתי את פאותי, ומאחר שידעתי לדבר בשפת ההונגרית, נכנסתי לתחנת המשטרה בלב סמוך ובטוח.

למזלי עמד שם רק שוטר אחד, שלא היה טרוד כלל בעסקיו, והוא התפנה אלי מיד לשמוע מה בפי. התחלתי בהצגה, ובכיתי מרורות מאין הפוגות, כאילו איני יכול לבטא מלה. השוטר הפסיק אותי, ושואל: מה פשר לבכי זה? גללתי לפניו את כל הפרשה והסיפור המרתק שהכנתי, ואכן הוא הבין על בוריו את מצבי, ובא לעזרתי. נתן לי את מבוקשי, והבטיחני כי אוכל לנסוע בתעודה זו ברכבת, אלא שהוסיף לזרזני שלא אשהה, עלי לתפוס את הרכבת הראשונה שיוצאת. תמונה, אמר השוטר, אין צורך בה, ואיחל לי הצלחה בדרכי. ממש נכמרו רחמיו על הילד המסכן שעמד מולו.

הודיתי לו מקרב לבי ונפרדתי ממנו לשלום.

הפרידה מידידיי

חזרתי לאכסניתי, לקחתי את החפצים, והנני מוכן להפרד מאנ"ש החביבים עלי כנפשי. ר' אפרים קופרשטיין לא האמין למשמע אזניו — בשעה גורלית זו, שמורידים יהודים מהרכבות, מכים אותם מכות רצח, משליכים אותם לבתי סוהר, האיך נוסע בחור צעיר ומסתובב

על אם הדרך, כאילו לא קרה מאומה. לדעתו עלי להשאר עד עבור החג. אך אני עמדתי בשלי. כשראה ר' אפרים שלא יוכל לדבר על לבי, לשנות דעתי, נפרדנו איש מאחיו, ועוד נתן לי מטבע הגונה כצדה לדרך. בני המשפחה הביטו אחרי, באיזה מרץ ובטחה אני הולך לדרכי.

כך המשכתי מבית ידיד ראשון לשני ושלישי, כשכולם מעניקים לי נתינה הגונה. עכשיו הגעתי לתחנה הסופית — לביתו של ידידי ר' מנדל הרש בעק. כאן מצאתי עולם אחר לגמרי. כולם עסוקים באפיית מצות. כשהבחין בי ר' מנדל הרש קרא לעברי: נו, מתי תצטרף לעבודה, הרי אתה אורחי על ימי החג הבא עלינו לטובה. "נוסע אני לגרוו"ד" — היתה תשובתי הקולעת, ואני ממשיך: "נפרדתי כבר מבני החבורה, ומאחל אני לכולכם חג כשר ושמח." פרץ ר' מנדל הרש בצחוק, והעבודה הופסקה לרגע. לא ידעו מה קרה. "השמעתם"? הוא קורא לעבר הפועלים, "איציק דוד נוסע להרבי שלו לגרוו"ד!" התלכדו כולם סביבי והתקיפו אותי בשאלות: האמנם כן, או אתה עושה "פורים" אתנו? הראיתי להם את חפציי ואת הכספים שקבלתי משאר מכריי וידידיי. אחד צחק והשני בכה, אך בסופו של דבר נפרדנו בלב קשה, באיחולי הצלחה, ובקשוני שאזכירם לטובה לפני מרן, שנזכה להתראות בלב שמח.

ושמרני בדרך הזה

גם ר' מנדל הרש נתן לי מתנה הגונה, ואני נחפזתי לדרכי. בתחנת הרכבת מהומה גדולה — אנשים נשים וטף, כולם נוסעים לאותו כיוון. והרשעים כים נגרש השקט לא יכלו, מסתובבים ליד אוטו שחור שהטיל פחד ומורא על כל עובר ושב, עיניהם נתונות לחטוף איזה "קרבן". הלכתי לתומי מבלי להסתובב אנה ואנה, להשתמט מכל חשד וצעד לא-נכון.

לפני הכניסה לאולם ההמתנות, ניצב לנגדי שוטר ופניו זעומות. כשקרא לי, התחילו אברי דא לדא נקשן, חלחלה ופחד מה יקרה כאן? שמתי בטחוני בה' הטוב, שזכותו של מרן בודאי תעמוד ותגן

בעדי להנצל מצרה. פתאום עבר לפניו קצין בדרגא גבוהה, והשוטר הוצרך להצדיע עד שעבר ההוא, בינתים ניצלתי את ההזדמנות להתחמק ממנו. התערבתי בין צבור האנשים, שלא אֵראה כחשוד לאיזה דבר, והתישבתי לנוח קמעה מגודל הפחד שעבר עלי.

מבודפסט לסאטמר

באולם ניגשה אלי אשה צעירה והתחילה לגולל שיחה בהונגרית. בחזותה החיצונית נראתה כיהודיה, אך מי יודע. היא שאלה אותי, "לאן פניך מועדות"? ספרתי לה את ה"פזמון" שחברתי, שמוצאי מגרוו"ד... וכעת אני חוזר הביתה. "הרכבת לגרוו"ד", היא ממשיכה, "תסע רק באמצע הלילה, אלא שבעוד חצי שעה, אומרים, שתצא רכבת לסאטמר". היא מיעצת לי להצטרף לנסיעה זו, ולצאת מכאן מיד, כי השוטרים הסתובבו ככלבים רעבים לטרף, ואין מציל מידם.

בכסף שמסרתי לה, קנתה עבורי כרטיס לסאטמר, ואיחלה הצלחה רבה. הרגשתי שמן השמים מוליכים אותי בדרך הישר — תודה לא-ל. בזמן קצר, אכן, מצאתי את עצמי תוך אחד הקרונות, שהיה דחוס באנשים למאות, והמקום הכי-הטוב שתפסתי היה על הרצפה כפשוטו. שם נרדמתי וערבה עלי שנתי.

הפגישה עם כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל

בשעות הבוקר, כמדומני בשעה תשע, הגענו למחוז חפצנו. הקרונות כבר התרוקנו מאנשים לפני כן, כי על אם הדרך ירדו האכרים והפועלים שנסעו לביתם.

אותו יום — יום רביעי, י"ב לחודש ניסן, יצאה גזירה בתוקפה — כל יהודי חייב לענוד בצד שמאל של בגדו את "מגן דוד" הירוק, ואם תפסוהו בלעדיו, אחת דתו... עכשיו נזכרתי שבעצם ארזתי את זה בין חפציי, רק ששכחתי שהחוק בתוקפו. בתחנת הרכבת בסאטמר, חיכו הרבה יהודים, מי לאביו, מי לבנו, אחד לאשתו, והשני לקרובו, וכולם הבחינו בילד צעיר שיורד מן הקרון לבדו, בלי ליווי כל-דהוא. ראו ותמהו, נגשו אלי והתחילו לחקור מאין באתי ולאן פני מועדות.

ספרתי השתלשלות עניני כמו-שהם. על שאלתם האם יש לי קרוב או מכרים בסאטמר, עניתי כי הרב ר' יצחק יעקב אדלשטיין הינו גיס דודי ר' הרש ליב מייזלס מסלאטפינא.

אנשי המקום ליוו אותי לבית הרב אדלשטיין, וזרזוני שעלי לחבוש את ה"מגן דוד". הוצאתיו מכיסי, להשתוממות כולם, שהתפלאו שראשי עמי, והנני בעל אחריות נכונה. ספרתי לבני המשפחה את קורותי, וכולם הקשיבו בסקרנות ועירנות. מה שעניין אותם היה בעיקר הנוגע לשמועות קרובות אודות הפצצות הנוראות שבבודפסט, ועל כל פרט יכלתי להשיב בברירות ובהירות.

לפנות ערב הלכתי עם הרב ר' יצחק יעקב לבית מדרשו של כ"ק אדמו"ר מסאטמר זצ"ל. הרה"ק נכנס לתפלת המנחה, ופניו חיורים כשלג. ראינו שרעיוניו משוטטות בעולם משלו. ספרו לו שזה עתה הגיע בחור'ל מבודפסט, ומיד נתבקשתי לתאר לפניו את המצב שם. חסידים ומעריצים רבים היו לו בבודפסט וברחבי הונגריה, ולכן נגע הדבר ללבו לשמוע משלום אחב"י. בסוף השיחה התבטא הרבי: החייתני, ב"ה שהחיים והשלום עם אחב"י, וה' ירחם.

בבית ערכו סעודת ערב טעימה, ומרוב עייפות ישנתי שינת לילה מתוקה, מבלי הפסקת פצצות, קולות ויללות, וריצה למקלט. הודיתי לה' הטוב, ועוד מעט, חשבתי, אגיע לגרוו"ד להיות בצל מרן ז"ל. בני משפחת אדלשטיין ניסו לשנות את החלטתי ודברו על לבי שאשאר כאן על ימי החג, ולא יכלו.

הנסיעה לגרוסווארדיין

קניתי לעצמי כשלשה ק"ג מצות, פן ואולי לא אספיק להגיע חלילה לגרוו"ד, ואהיה תקוע באמצע הדרך, שלא אכשל באכילת חמץ. נפרדנו בלב כבד ודברים אחדים. הבנים ליוו אותי לתחנת הרכבת, וקנו עבורי כרטיס נסיעה לגרוו"ד. בין האנשים שחיכו, היו גם יהודים ששוחררו מעבודת הצבא וחזרו זה עתה לגרוו"ד, והצטרפתי אתם.

בקרוני נסעו יהודים, ולהבדיל — ערלים. חצי שעה עוברת, ומשמר

הונגרים ואישי הס.ס. ימ"ש, מבקשים לראות תעודות. הגיע תורי, והשוטר הממונה פקד עלי לרדת בתחנה הראשונה. הוא ביקש מאיזה גוים שישגיחו עלי שאכן ארד. תיכף בעברו על פנינו, הבטיחו הללו שאין מה לדאוג, והכל יסתדר בשלום.

בתחנה, הציצו הגוים לימין ושמאל, לראות האם המפקד שומר או לא, יעצוני לרדת בדלת זו, ולעלות בדלת אחורית, וכן עשיתי, ואני שוב פעם בקרון הרכבת בס"ד. החשיך הערב, נתעטפתי עם מעילי, ומסביב נעשה חשוך לגמרי, זולת אור קט שבקע מאיזו פינה. בתשע בערב הגיעה הרכבת למיהאפולו. הוצרכנו לעבור לרכבת אחרת. לא ראו איש את אחיו מגודל החשכות שבתחנה. אין אור. עם היהודים שלנו המשכנו עד לגרוו"ד, והנסיעה הסתיימה בשעה 2 לפנות בוקר.

אימתה ופחד

לאחר טלטולי דגברא, בסיבוכים וקושיים, ואני עומד על אדמת גרוסווורדיין. בתחנה חיכו נשים לבעליהן, ומשפחה משפחה התאחדו עם קרוביהם שהגיעו זה עתה. כולם טרודים עם משפחתם, ואני עם עצמי, כך שלא הביטו אחרי ולא שמו לב עלי. רק כאשר כבר הגענו לתוך העיר, לאחר נסיעה קצרה עם החשמלית, נגשו אלי בני משפחה אחת והתעניינו במצבי. אמרתי להם שאני עושה את דרכי לבית מרן. אמרו לי שהמצב גרוע עד לאחת — בדיוק היום הסגירו את ראשי הקהלה במאסר, וצירפו להם מכות רצח באכזריות נוראה, ועדיין לא נשמע מהם מאומה. כל אנשי העיר סגורים בביתם, אין יוצא ואין בא. שער בית מרן נעול, התריסים מורדים, ובכל עבר ופינה מסתובבים שוטרים וחיילי הצבא, האורבים למצוא עילה להסגיר עוד אנשים, על לא עול בכפם. הם יעצוני להצטרף אליהם ולהשאר אצלם עד הבוקר. נסענו ב"פיאקיר", ועברנו דרך בית מרן, וראיתי שאכן צדקו בדבריהם, אין שום סימן חיים פה.

רעיוני הרהרו על ימי קדם בשנים כתיקונם — ליל בדיקת חמץ אצל מרן, היו עֵרים כמעט כל הלילה, לחפש בחורין וסדקין את השאור שבעיסה, לנקות את החדרים, ביהמ"ד הגדול, מה גם בהכנת

התנור לאפיית מצות-מצוה למחרתו, בקבלת אורחים שהיו מגיעים על חג הפסח...

כל זה אילו זכינו. ועכשיו שלא זכינו — שער הגדול סגור ומסוגר, איה האור הבוקע מחלונות הבית? הרחוב חשוך כ"חושך-מצרים", כפול ומכופל.

פסח האחרון בגרוסווארדיין

נכנסנו בשקט לתוך הבית, כדי שלא לעורר את השכנים, כי רעש קט הרעיש את כולם, בחשבם כי באים אנשי המשמר להרע להם. ישנתי כארבע שעות, ובבוקר הזדרזתי עם התפילין והמצות לעבר בית מרן. שאר הדברים השארתי שם. נפלת מן השמים? — זו היתה קבלת פנים שלי. ושוב חזרתי על סיפורי המרתק מבודפסט ועד הֵנה. עמדו כעת לפני שריפת חמץ. החלפנו סיפורים עד שהובהר לי את כל המאורעות של אמש, אבל הכל הסתדר לטוב.

מרן בעצמו טרוד היה בטרדות היום, והצלחתי להחליף מלים עם בני המשפחה, שהביעו אומר כי השנה לרגלי המצב השורר, לא יעשו סדר בפומבי רק בצנעה, כדי שאם יקרה ח"ו משהו, יוכלו לרדת מיד למקלט שתחת הבית. למעשה, לא אפו השנה מצות בשביל האורחים, והיה לי מזל שהבאתי מצות משלי.

מצות מצוה אפו בחצר שליד בית מרן, בתנור המאפיה של הקהלה, שהיה ליד בית מרן. דרך הגדר שהפריד בין החצרות התקינו כניסה, שלא יצטרכו לעבור דרך הרחוב, כי הסכנה ארבה לכל עובר ושב. חוג מצומצם אפה עם מרן, ושומרים הופקדו ליד השער להודיע לאנשי הבית אם באים שוטרים או חיילים.

מרן הופיע ביקרו, אך על פניו נראה הכל, נתתי לו שלום ונענה "אַ, יצחק דוד", וזהו.

מצות אלו נאפו כביכול בדמעות שליש, לא במים שלנו. העבודה נעשתה ובוצעה בזריזות נפלאה. נכנסנו לבית לגמור בהכנות החג. בעוד יום עמדנו להתפלל, ומעטים באו, כי רצו להשאר בקרבת מקום

לביתם, ולא לעבור ברחובות העיר. נשארנו עם תום התפלה במנין מצומצם, ביניהם: מרן ובניו, חתניו הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל, ויבלחט"א הרה"צ רבי נפתלי חיים שליט"א, הגה"צ רבי משה מרימנוב הי"ד, יבלחט"א הרה"ח ר' זיידא איינהורן נ"י, אני ועוד כמה אנשים. ה"סדר" לא נערך בביהמ"ד, אלא בדירת הרבנית הזקנה מרת שיינדל — מחברת הקודש של רבינו בעל אהבת ישראל זי"ע, כי משם היה קל יותר לרדת למרתף באם יצטרכו.

בליל שני נשמעה אזעקה, ירדנו למקלט, אך תיכף ומיד הפסיק, והמשכנו בסיפור יציאת מצרים עד תום. ותחת תנאים קשים אלו עבר החג האחרון בגרוסווארדיין.

פרק ששי

בגיא צלמות

את ממונם חמסו

לא חסרו רשעים בעולם, ונוסף לגרמנים הארורים, לא הצטיינו ההונגרים בצדקתם, וגם הם לא טמנו ידם בצלחת. ידוע ידעו כי בין היהודים ישנם הרבה עשירים, התחשק להם לשלוט בממונם ולחמוס נכסיהם, ע"י כפיה ומכות רצח. הרבה חשבו לערוק לרומניה, דבר שלא היה עולה בקלות, אי משום הכסף הדרוש לביצוע, ואי משום שלא ראו ענין לעזוב את משפחתם מאחריהם בעת ועונה מבהילה זו.

במחשבתי ניקר הוה-אמינא לעשות כן, אך לבסוף השלמתי עם המצב בו הייתי שרוי, ואמרתי יעלה בגורלי מה שיעלה בגורל כל בית ישראל. כולנו היינו פשוט המומים, ונתקיים בנו בעוה"ר מקרא שכתוב בתוכחה — בבוקר תאמר מי יתן ערב. כל יום הביא אתו גזירה חדשה.

הקמת הגיטו

ראינו במו עינינו בימים האחרונים, כיצד חיילי הס.ס. וכלביהם, או יותר מדויק כלבים וכלביהם, מסתובבים בראש כל חוצות, וידענו את הצפוי עלינו. ואכן ביום רביעי, י' אייר, הוקם הגיטו, ומעתה שוב אין יוצא ואין בא. בשכונת ביתו של מרן הקימו את הגיטו, וריכזו לשם את כל יהודי העיר. הלחץ והדחק גבר, צפיפות על-אנושית. מי שבידו היה לברוח מעבר לגבול, עשה כן. גם בני הט"ו (ט'מירים ו'נעלמים) לא נחו ושקטו, והתחילו להעלם יום יום.

במקרה עברתי בשבת הבאה ליד בית מרן, ונכנסתי. עמדו אז באמצע סעודה שלישית שנערך באחד החדרים. מראה מעציב ומדכא

התגלם נגד עיני. "מנין" מאן דכר שמיה, אולי "מזומן" היה. שלא כדרכו בשנים כתיקונן לשיר ניגון קצר על "מזמור לדוד", שינה הפעם מרן ופיזם ניגון ארוך — "גם כי אלך בגיא צלמות, לא, לא, לא אירע רע...", וכפל ושילש מילים אלו, שירדו ונקבו עד דכדוכה של נפש. בשנים מאוחרות, בארץ ישראל, היה מרן שר ניגון זה בכל שבוע בתמידות.

יציאת צדיק מן המקום

עוד ביום הקמת הגיטו, בא תלמידו של רבינו, הרה"ח ר' בעריש ראפופרט נ"י (כיום מנכבדי החסידים והעסקנים בארה"ב) להתייעץ עם מרן בדבר פתח הצלה, על ידי יציאה לעבודה ביער במסגרת צבאית. ביום השלישי הבא, שמענו שגם מרן החליט לצאת עם קבוצת העובדים ביער, ואתו הלכו גם הרה"צ רבי משה מרימינוב, הרה"צ רבי ברוך מווישיווא, הרה"צ רבי יודא'לי, וכן להבחל"ח ר' בעריש נ"י.

מאחר ונגזרה גזירה מן השמים, שהיהודים הוצרכו לגזוז פאות הראש והזקן, לא רצה אף אחד להעביר תער על מרן, עד שהסַפר היהודי בא ועשה את מלאכתו. ביודעי את כל אשר נעשה, לא רציתי להביט ולראות את מרן בצורה כזו, נשאתי את רגלי משם, והלכתי לדרכי.

שמחנו במקצת, שבאמצעות עבודתו ביער אולי יעלה ביד מרן להמלט מתוך ההפיכה, וקוינו שינצל ויגיע לרומניה.

ובכן יצא מרן עם בני הקבוצה ביום ג', אולם בפתע פתאום חזרו בשבת קודש, זולת מרן וחתנו הרה"צ רבי יודא'ל'י שעוד נשארו מחוץ לגיטו ביער. מאחר ולא הגיעו לידינו שום ידיעות אודותם, היה הדבר היחידי שיכלנו לעשות — להתפלל לשלומם. זאת ידענו כי בתו של מרן, מרת שבע תחי', נמצאת מחוץ להגיטו ועובדת במרץ רב, בתור לא-יהודיה, על האפשרויות להצלת אביה-מרן וכל המשפחה.

בעזרתו ית"ש עלה ביד מרן להנצל מתחת צפרני הרשעים, ומתוך נסי-נסים חצה את הגבול לרומניה במשך הימים הבאים.

ואנו נשארנו מבפנים. שיחות היום היו בעיקר, האיך בורחים מכאן, מיציאה זו ובדרך זה, באופן שלישי ורביעי, ותו לא.

בגיטו הוקם בית תבשיל, שחילק לכל דכפין ארוחות היום. בית מדרשו הגדול של מרן הפך לבית חולים. אך לא ארכה השעה, וכמשלוש שבועות התחילו עם משלוח היהודים למחנה הריכוז שבאושביץ, ובחסדי ה' לא הורעבנו עד אז, ולא נחלינו בשום חולי. ברוך פודה ומציל.

מאז עברה הפסקה של שש שנים שלמות, עד ששוב זכיתי תלי"ת להתראות פנים אל פנים עם מרן, והיה זה בחמשה-עשר בשבט שנת תש"י, עת חזר מאה"ב לארץ הקודש, כאשר יסופר להלן אי"ה.

כצאן לטבח יובל

והיום המר הגיע ובא. גזירה נגזרה מן השמים, ומי ישיבנו. הובלנו והטעינונו על קרונות בקר וצאן, לדרך-לא דרך, לארץ ציה ושממה, אל ארץ גזירה.

ובכל רע נמצא טוב. וגם את הטוב ראינו, כי משלוח האנשים בוצע לא הרחק מהגיטו. שם היה פאַרק גדול בשם "רעדאי", שמסילת הברזל עברה בקרונות מלאים לבתי החרושת שבאזור. עכשיו השתמשו הרשעים במסלול זה לצורך מעשיהם, ולא הוצרכנו לעבור ברחובות העיר כולה, לעיני כל הגוים, שהיו רואים בבשתנו ובחרפתנו, וכך ניצלנו באפס-מה מבוז וקלון.

יסופר, שמרן בעל אהבת ישראל זצ"ל, היה שופך שיח באמירת תהלים בפאַרק זה, בהשתפכות ובבכיות נוראות. בשעתו לא הובן פשר דבר, עד אשר הגיע הזמן, שנזקקנו לתפלותיו, ותמכנו יתדותנו עליהם עכשיו בעת צרה.

עוד היו בינינו אנשים שלא האמינו שההונגרים מסוגלים להעביר לרשות הגרמנים את היהודים לטבח ולשחיטה, והסתובבו ב"פזמון" כאילו האנשים מובלים לצורך עבודת בנייה בהונגריה. שאלתים: אם כן הדבר, מה פירוש הובלת נשים וטף. הרהרתי אז בדברי הגמרא

(גיטין דף נ"ו), שנקרא על ר' יוחנן בן זכאי בתקופת החורבן הפסוק (ישעי' מ"ד): "משיב חכמים אחור וכו'"...

נמשל כבהמות נדמו

גרוסוורדיין — העיר הגדולה לאלקים, שהיתה הומה מיהודים חסידים ואנשי מעשה, תלמידי חכמים וסופרים, בעלי בתים חשובים ונכבדים, העיר מלאה בתי כנסיות ובתי מדרשות — עתה היא שקטה ושלוה. דרכי גרוסוורדיין אבילות, כל שעריה שוממין, והיא מר לה.

אני הייתי בין האחרונים שבעיר, שהועלו על הקרונות, והנסיעה החלה. לא היתה זו נסיעת-תענוג ונופש. מתחילה ליוו אותנו שוטרים הונגרים, ואח"כ התחלפו עם מלאכי חבלה אנשי הס.ס. למזלנו לא היה דחוס וצפוף ברכבת, כי לא נשארו רק מתי מספר יהודים. הצצנו דרך הסדקים שבקירות הקרון, לראות עולם ומלואו. בקאשוי נעצרה הרכבת, והתעכבנו שם משך זמן, כי הארורים תמיד היו עסוקים לספור שוב פעם את מספר הקרונות ומספר הנוסעים, בכדי לייגע אותנו יותר.

הרשעים בדקו את הדלתות האם הם נעולים בחוזק, למען לא יוכל מישהו לברוח ולהנצל, והסגירו עוד יותר טוב את החלונות, בל יכנס אור ואויר. מעתה התברר שלא להונגריה פננו מועדות אלא לפולניה. לב מי לא נמס ונשבר רוחו לרסיסים. נזכרתי אז מה שהיו רגילים היהודים הפולנים הפליטים, שברחו מפניהם, להזהיר אותנו — מלטו נא וחוסו על נפשכם, אך כבר נגזרה גזירה ממעל.

מקאשוי התחילה הרכבת לזוז, כשעל כל קרון ממונה חייל גרמני. הרובה בידו — והוא עומד ומזהיר שעל כל צעד וזעזוע — יריה. אין מענה ואין תשובה. מזג האויר לא היה חם ב"ה, מה גם שבקרון שלנו לא נסעו ילדים קטנים, וצידה לדרך שלקחנו אתנו, הספיק למשך הדרך כולו.

בפתחו של גיהנם

תקוה ממושכה מחלת לב. נוסעים ונוסעים, ולאן נוסעים?

משראינו שלטים כ"קראקא", "טארנוב", ידענו כי נמצאים אנו בגאליציה, ונעצרנו פתאום. הרכבת שלפנינו כבר חוזרת מגיהנם, היא פרקה את המטען שהובילה. אח"כ המשכנו להכנס דרך שער גדול — אושביץ, שעליו קראנו את הסיסמה הארורה "ארבייט מאכט פרייא" [=עבודה משחררת את האדם], כאילו נכנסים כעת למקום עבודה.

מיד הבחנתי בגדרות תילים הסובבים את המחנה, ובתי עץ שנדמו לאורוות סוסים ובהמות. הדלתות נפתחו, והצעקות גוברות: ראס, ראס" [=לצאת החוצה], נכנסו אנשים מלובשים בחליפות כחולות-לבנות, דיברו באידיש ואומרים: ברידער, גייט ארויס, והניחו הכל אחריכם. הם יעצו לכתוב בכתב ברור את שמותינו על החפצים, ולאחר זמן יעבירום אלינו.

פתאום התחילו הללו למלל מילים לעצמם: "גייט נאר רעכטס" [לכו רק ימינה]. הם פחדו להאריך בשיחה, כי בכל עבר ופינה הסתובבו כלבים טורפים. ושוב נשמעו מילולים: גייט נאר אויף רעכטס. ברגעים הבנתי את סוד-שיחם. ראיתי אחינו בני ישראל מוכים ונמרטים ברובים שבידי הגרמנים, ובמקלות ניתכו על גביהם חבורות ופצעים. הנשים, הילדים והזקנים שלחו לצד אחד, ואילו המבוגרים והבריאים העבירו לצד שני.

הפגישה עם הרשע מנגלה ימ"ש

בשורה של חמש חמש, ניצבו כולם ועברו דרך שער המחנה. כאן עמד אחד המיוחד שברשעים, ועם מקל שבידו הצביע ימינה ושמאלה. כפי שקלטו אזני מכבר, הבנתי שעלי לעשות מאמצים שאזכה לפנות ימינה, אחרת אין תקוה חלילה. מראה עינו החדה היממה אותי לחלוטין.

ד"ר מנגלה ימ"ש, גבה קומה היה, ולו עינים דוקרות וחריפות — מאין דוגמתם. בגאותו הנסרחת, לא עמד ולא ישב עת עסק במלאכת הבירור. רגלו אחת על הארץ ואילו השנית על כסא, כשידו הימנית נשענת על רגלו. בידו מקל "יאמיר'ל שטעקיל", שלא נשבר בקלות, ובו היה חורץ גורלו של כל אחד ואחד — מי לחיים ומי למות ח"ו.

מבלי להוציא מלה או אפילו הגה כל-דהוא, פסק את משפטו. משפסקו ימין או שמאל, כבר הבהילו עוזריו הרשעים את הנידון לכאן או לכאן, בזריזות ומהירות כהרף עין.

ותורי הגיע. זקפתי את עצמי על בהונות רגלי ליראות גבוה מגילי, וכך עמדתי דום לפני מלאך-המות ימ"ש. בעיניו הדוקרות ובחיוך על שפתיו הוא שואל אותי: בן כמה אתה? "בן שמונה עשרה" השבתי, והורה לי לפנות ימינה. חיש מהר קפצתי לאותו עבר.

עלי להדגיש שוב ושוב, שראיתי אות מן השמים שנגזר עלי לחיות ולא למות. כי משהגיע תורי להתיצב נגדו, לא חרץ גורלי במקלו, אלא שאל אותי על גילי — הלא דבר הוא! ילדים בגילי הלכו עם אמותיהם כצאן לטבח יובל, ולא עשו שום מאמץ ממשי להפרד, ולמרות היותי ילד עדין כבן ט"ז, לא אבדתי את עצמי לרוץ לצדם. ברוך הוא וברוך שמו הגדול.

זאת היתה הכניסה לגיהנם של מטה.

לתאר אותו מעמד אין ביכלתי על הגליון. וכי אפשר להעלות על הנייר קולותיהם וצעקותיהם וזעקות רבבות אחינו בני ישראל, אבות אמהות וילדיהם? מי מדבר על ימים ונהרות של דמעות העשוקים והרצוצים, שהפרידו הרשעים בין משפחה ומשפחה, בין אבות ובנים, אמהות וילדיהם. על כל פסיעה ופסיעה הסתובבו כלבים בני ארבע, ובכל עבר ופינה. הכל נעשה כדי להבהיל ולבלבל את הנאספים, שלא ידעו מי ומה ולאן מובלים. איש מרעהו נפרדו, ולעולם.

לפנות ערב, התחילו לזוז, מלווים במלאכי חבלה ובקולות וצריחות: פארפלוכטע יוד [יהודי ארור], הונט [כלב] וכדומה — לשונות שלאחר זמן הורגלנו לשמעם מדי יום ביומו.

רחיצה ללא תועלת

"יהודים מזוהמים", כך קבלו את פנינו, ולזאת הוצרכנו להתרחץ טרם ניכנס למחנה הריכוז. לפנינו עמד בנין יפה עם חצר גדול ובו עצים נטועים. אח"כ פקודה נוספת, בבחינת "ברוכים הבאים", עלינו

שער הכניסה לאושביץ (כפי שנראה היום)

ה"בראקים" באושביץ

לפשוט בגדינו, מכף רגל ועד ראש, חוץ מהנעלים והחגורה, ולעשות ערימה מכל הבגדים. כילדים טובים עשינו מה שגזרו עלינו, ועמדנו ככה כיום הוולדנו. נצבנו בתור, והסַפָּרים עשו מלאכתם, בגזיזת פאות הראש והזקן, ובשאר מקומות שבגוף. מירחו את גופנו באיזה ממרח להעביר כנים או מה שנדבק לעורנו.

עמדנו ערומים כמה שעות, עד שגמרו את התהליך. עכשיו פתחו את השערים, חילקו מגבות עם סבון, ונכנסנו לבית המרחץ — כביכול. מהמקלחות יצאו טיפות מים, ואלו שחשבו לנצל את ההזדמנות להתרחץ, נשארו לבסוף על כל הסבון, כי הרשעים האיצו בנו לומר: מהרו, מהרו. אני זרקתי את הסבון, ועטפתי ראשי במגבת.

נעמדנו בשורה בחוץ, וחילקו לנו בגדים: תחתונים, כתונת, מעיל, מכנסים, וכובע, והכל בצבע אחיד של האסירים: כחול-לבן. לא יכלנו למדוד את מדות הבגדים, אם ראוים לנו או לא, מה שקבלת לקחת. הם הרשו לנו להתחלף בינינו. ה"חכמים" שהתחכמו לחזור ולהחליף בגדים, קיבלו מנה יפה, ומאז הבינו את שפת-האם של המחנה. קבלתי עלי דין שמים, כפי שגזרה חכמתו יתב' כה יהיה בין לטוב ובין להיפך.

המנין והמארש

רעבנו ללחם וצמינו למים, עיפים ויגעים ללא כח, אך זה המצב ומוכרחים לקבלו ולחיות אתו. עלינו לחכות עד לפקודה הבאה. אל לנו לשכוח כי נמצאים אנו במאסר של מלאכי-מות וחבלה. לאחר שהתלבשנו בחליפות החדשות, ממש לא הכרנו אחד את חבירו. פנים חדשות במלא מובן המלה. הרגשנו כאילו נולדנו מחדש, וכאילו ירדנו מעולם אחר. גם זו לטובה.

השעה שתים בלילה. הס.ס. מופיעים עם רוביהם על שכמם, יחד עם אנשי הקומנדו שהוגלו לכאן מפולין וגרמנים שנידונו למאסר. הפקודה — עלינו להסתדר כחיילים "צו פינף, צו פינף". ואותה פקודה ליוו במכה, בדחיפה, בבעיטה, כמו שעושים לבהמות השדה וחיתו

יער. עומדים בשורה, וסופרים ושוב פעם סופרים... ומפקודה לפקודה: מארש, זאת אומרת — ללכת. הולכים, ומחזה מבהיל נגדנו, המחנה מוקף גדרים מחושמלים, ומי שנגע בו נשרף על אתר. פה ושם ראית בגובה כמין צריף קטן, בו ישב השומר המזוין, שלא ינוסו החוצה, כי אז היה יורה...

הבאראקים

המחנה כשלעצמו היה חשוך, חוץ מעל הגדרים שהאירו עליהם פנסים, לראות בצעד ושעל של האסירים. הצעקות — 1-2-3-4, היו ההמנון. הגענו לשער הראשון. כאן חיכו לנו עוד כלבים בדמות אנשים, כשבידיהם מקלות גומי. סופרים וסופרים. נכנסנו והשער ננעל אחרינו. הובילונו לביתן מס' 1, שקראו "באראק". לאמיתו של דבר ובלשון נקיה היו כאן אורוות סוסים. אין מטה אין ספסל, רק צריף ארוך עם תנור באמצע, שחימם לדיירים שקדמונו — הסוסים. נדחפנו כאלף איש, אחד על השני. הטוב היחידי כאן היה, שהוחמנו איש מאחיו. בשעה זו הסתובבנו רצוצים ושבורים.

גיהנם של מטה

מי חשב על בני משפחתו, על גורלם, ועל הקורה אתם. מחשבותינו ושרעפינו הטרדונו בעיקר על גופנו עורנו ובשרנו — כאילו ולא הכרנו את עצמנו, האם אנו חיים, או כבר מצאנו את מקומנו בעלמא דקשוט בגיהנם הבוער.

רעש ומהומה אינם פוסקים לרגע. מנוחה — מאן דכר שמיה. מופיע פתאום ברנש גבה-קומה, פניו מושחרות, מבני הצוענים ["ציגיינער'ס"], שנעו ונדו כל ימי חייהם מאתר לאתר, וגם הם נתגלגלו והגיעו הֵנה. מאחר ועשו ימים רבים כאן, עלו לדרגת אדונים ומושלים עלינו — האורחים החדשים. בני הס.ס., לא היה זה לפי כבודם לטפל עם נבזים שכמונו, כי לשפלות יחשב להם, ולזאת מסרונו בידי אלו. נכנס הלה לביתן, בארשת פנים רצינים, ובידו מקל גומי, והוא צועק לעברנו "רוהע רוהע", כלומר שקט בקרב המחנה. הס

הושלך במקום, כי רצינו לשמוע מה בפיו, ואיזה בשורה טובה ישמיענו.

התפרקות התכשיטים

הוא נעמד על התנור שבאמצע הבאראק, מקום שיוכלו הכל לראותו. בשפת-האם של המחנה, כלומר בגרמנית, התחיל נאומו: מי שברשותו כסף, זהב, דולרים, ויהלומים, הטמונים בנעליו, ימסרם תיכף ומיד, כי בעוד זמן-מה יביאו מכשירים שיקרעו את הנעלים והכל יימסר לרשות האדונים. הוא ממשיך בסיפורי הטרף שלו, כי אתמול היו כמה שלא הקשיבו ולא מסרו את חפציהם, ומצאו את תליתם על עמוד זה ממש. עד כאן דרשת ה"קבלת פנים". אם היינו מסופקים היכן אנו נמצאים, מעתה ידוע ידענו ביד מי נמסרנו.

את דבריו ציוה הנואם לתרגם באידיש ובהונגרית, למען יבינו הכל את חומר הענין. אומר ועושה — מיד הביאו ארגז עם מכונות ומכשירים שפתחו וקרעו את הנעלים. רובם ככולם הוציאו מנעליהם יהלומים ותכשיטים, עד שנעשה ערימה גבוהה עם דברי חפץ ממינים שונים. אני טרם יצאתי מביתי החבאתי בנעלי מאות דולרים, והפעם חשבתי מה מאד חבל לקרוע זוג נעלים היחידי שנשאר לי מכל חפצי, יעבור עלי מה וה' יעזור. אלו היו הרהורי לבי.

נסתימה תעסוקה ראשונה, והלה שוב על ה"במה". זוהי אזהרה אחרונה — אלו דבריו, כי בעוד דקות ספורות יכבו את האורות, ואם ימצאו חפצים ברשות מאן-דהוא אחת דתו. המקום היה דחוס מאנשים, וכך נרדמנו איש על כתף חבירו, עד אור הבוקר. בשעה שמונה שוב התחילו הקולות: "אויף אויף" [לקום לקום]. עם קומנו, הלכנו להתרחץ, עשינו את צרכנו, וחזרנו לבלוק להתפלל תפלת שחרית. זוג תפילין כבר לא היה ברשותנו. אסור היה עלינו לזוז ממקומנו. קבלנו קפה שחור חם, ושתינו אותו בתיאבון רב.

הראוים לעבודה

כאן בבלוק נמצאו הרבה מכירים מגרוסווארדיין: ר' זיידא שכטר, ר' שלמה יעקב גוטמאן, ר' נחום ברכר, ר' אייזיק אדלר, ועוד ועוד.

היינו משוחחים זה עם זה על דא ועל הא, סקרנים היינו לדעת מה עלה בגורלם של אלו שנשלחו לצד השני, ולאן נעלמו ולא נודע עקבותם.

בצהרי היום הוכרז: מי שהוא בעל מקצוע ובעל מלאכה, יפנה למשרד הבלוק וירשם שם. מיד התרוקן הבלוק מכל בעלי המלאכה שהלכו לאן שהלכו. כעבור איזה ימים נעלמו כולם באין רואה, והסיעום למקומות עבודה. הללו נחקק מספר על ידם. אני נשארתי עם עוד כמה בחורים צעירים, ואחרי שבעת ימים הגיע תורנו למשרד הבלוק. למעשה לא היינו ראוים לעבודה כמו הרבה אנשים שהשתייכו לבלוק שלנו, ולכן נשארנו על מקומנו מן הבוקר עד הערב, ונקראנו ל"ספירה" פעמיים ושלש, לראות אם כולם נמצאים ולא חסר מישהו. אוכל או מספוא של בהמות היה מנת חלקנו, ומים [מארזים] רוו את צמאוננו. במשך שעות היממה היינו חפשיים, ובילינו את הזמן ע"י ביקור מבלוק לבלוק, או בטיול קצר לראות בנוף הסובב את המחנה. יכלנו ללכת רק עד הגדר שהיה מחושמל במתח גבוה, ולא העזנו אפילו להתקרב לשם מחשש סכנת-מות.

בהזדמנות, שוחחנו עם אנשים שעמדו מצד שני של הגדר, שם היו עוד מחנות ריכוז מאלו שהיו תושבים ותיקים. מחננו נקרא בשם "בירקנאו", ושימש כמקום מעבר לשאר מחנות. איש לא עשה כאן יותר משבועיים, חוץ מהצעירים בגיל 14-18, עליהם נמנו כאלף נפשות, נשארו פה. מחננו לא רחוק היה מהמשרפות, מקום שעשו הארורים את מלאכתם השפלה, רק יער קטן וגדרות תיל הפסיקו בינינו. מצד שני שמענו וראינו תמיד את הרכבות שהגיעו עם משלוח חדש, עד כדי כך שיכלנו לראות האיך מסדרים את האומללים — ימין או שמאל. בלילה אסור היה לצאת מהבלוק ["בלוק שפערע"], ואז פעלו המשרפות ותאי הגאז ללא הפסק. הספקנו לראות עשן הכבשן ואש גדול ונורא בוער שם תמיד. כמובן שבאותו מצב לא חלמנו על הנעשה באמת.

תאי הגאזים והמשרפות

בסיבובנו היום-יומית נוכחנו לדעת שבעבר השני של המחנה

נמצאים בלוקים, שם אוכסנו צעירים ערלים גרמנים "ציגיינרס", אנשים נשים וטף, כחמשת אלפים איש שמצאו מקומם כאן, אך הם גרו בתנאים יותר טובים, לרבות מנת ארוחתם טעימה היתה הרבה יותר. פעמים חמלו עלינו והושיטו לידינו לחם לבן עם מרק טעים. כששאלנום מה מעשיהם פה, היתה תשובתם, כי היו תושבי גרמניה ופתאום באה פקודה והוגלו למחנות אלו, וכעת עברה שנה תמימה מאז הגיעו, והם גילו לנו סודן של דברים, שאנשים שנשלחו שמאלה מובלים לתאי הגאזים, ובאותו לילה או כעבור ימים ספורים שורפים את גופותיהם רח"ל, והוא העשן היוצא מהכבשונות. הם הוסיפו בסיפור הטרור, שבאם מספר הנפשות של המשלוח גדל על המדה, ואין התנורים מספיקים לחסל את הגופות, משליכים וזורקים את הגופות לתוך בורות עמוקים, מציתים בנפט ובנזין ושורפים אותם. והכל נעשה רק באישון לילה ואפילה. מה אומר ומה אדבר — אוי לאזנים שכך שומעות, נחשכו מאור עינינו ופג לבנו משמועות מזוועות אלו.

מקום ה"קרימיטוריום" באושביץ (אחרי שהופצץ בתום המלחמה)

לא ידענו מה יולד יום, ומה יביא עלינו הבוקר הבא. למעשה, התרגלנו למצבנו הירוד. חיינו בחינת "יום הולך ויום בא". משלחות נוספות הגיעו, וצעירים ניתוספו על הבלוק. בחוץ התקיים תמיד יריד של אנשים [חיות בדמות אנשים], שהלכו הלוך ושוב. בין המגורשים היו רוסים ופולנים, שלא זכו אפילו להגיע למחננו, אלא באותו לילה שהגיעו פגשו את מלאך המות, ושוב לא ראו את אור הבוקר. הם נכנסו למקלחות עם סבון ומגבת בידם, הרשעים סגרו אחריהם את דלתות הברזל, ומיד כשפתחו את הברז, יצא גאז במקום מים, ובמשך דקות מספר מצאו כולם את מותם.

היהודים הממונים בהפעלת הגאזים

באותו מקום פורענויות, פעלו יהודים שעבדו שנים במחנה, ומקור מוצאם היתה מווארשא. להם כיבדו להתעסק ב"עבודה מיוחדת" זו, וגרו בבלוקים מובדלים. הפגישה עם בני אדם נאסרה עליהם, ותפקידם לחסל את אלו שהופנו שמאלה. יש שהתגנבו החוצה והביאו לנו סוכריות וממתקים. הם ידעו מה שמתרחש סביבם, מתי יגיעו עוד משלחות, מה יעלה בגורלם, מי בקיצו ומי לא בקיצו. התידדנו עם אחד מאלו, והוא היה המוציא ומכניס, ועל ידו נודענו על המתרחש ועל החדשות.

הרכוש שפורק מגופות המתים

שלוחנו סיפר את סיפורו, האיך שבצד שמאל חילקו את האנשים לבד ואת הנשים לבד, גוזזים את שערותיהם, בוחרים את הנשים הראוים לעבודה, והשאר מפשיטים, ומכניסים את כולן לאולם רחב, המכיל מקום לאלפי איש. האולם בנוי בתבנית בית מרחץ עם מקלחות, ובשעה שנתמלא האולם נסגרים הדלתות ומלמעלה יורד גאַז במקום מים, וכולם מתים תוך חצי שעה. כשמגיע תור היהודים "להתרחץ", מכניסים את הגברים מצד אחד ואת הנשים מצד שני לאולם אחד, ותיכף עם הכנסם לשם רואים שהגיע קיצם, מתחילים יללות וצעקות עד לב השמים, הדחף נורא ואיום, והרשעים סוגרים את הדלתות, וחסל. אח"כ על הממונים הנ"ל לבדוק כל פה אם אין

בתוכו שינים תותבות של כסף וזהב, והיה אם נמצא שלל זה, הובלה גופתו למקום בו פירקו את הרכוש, והחזירוהו למשרפות האש. במשרפות אלו נכנס גוף שלם, ויצא עפר ואפר.

מכל משלוח חדש, זכו כמה ל"עבודה מכובדת" זו. חלק מעינוי הנפש שסבלו הללו היה, כי בין הנידונים למות נמנו מכיריהם או קרוביהם, וקשה הסבל מנשוא, עד שהיו מוכנים להתחלף זה במקום אחר. בדרך כלל, לא היו פועלים אלו מאריכים ימים על תפקידם, כי במשך כל איזה שבועות היו מחליפים אותם באחרים, והללו נהרגו בכבשן האש. בודדים נמצאו שעבדו זמן רב בתאי הגאז, עד שהחיים לא היתה שוה בעיניהם מאומה. מהם שהופקדו על מיון הבגדים ועשו מלאכתם בסדר מופתי. אפשר לומר שבכל עבר ופינה שרר סדר פלאי — ימ"ש.

במחנה שמענו לאמר, שהפולנים הפרטיזנים וחיילים רוסים השבוים הובילום ישר משדה הקרב, ו"זכו" לקבורה עוד בו ביום. כמו"כ הגיעו משלוחים מבלגיה, מהולנד ומיתר המקומות. גם ממחנה "טרעזינשטאט" באה משלוח, וכאשר חסלו גיטו "לאדז'", נמנו על ה"טראנספורט" כעשרת אלפים איש. גורלם כגורלנו. החלשים והקשישים שלא יכלו להצטרף לעבודה, הופנו לצד שני, משם לא חזרו, ואילו שעוד היו בני כח — לימין. היו תקופות שהגרמנים רק רצו לפטר את הנאספים, ולא השגיחו על כל פרט ופרט, ובכן לא התנגדו באם הלכה משפחה שלימה לצד שמאל ובלבד שיובלו לטבח.

סדר היום בבלוק

רוב הצעירים שבינינו לא היו מהדתיים, ולא היה איכפת להם מאומה. אחרים פשוט אבדו עשתונותיהם ולא יכלו להשלים עם המצב האבוד. נתקבצנו הצעירים החרדים שומרי התורה והמצוות, שבאו מבתים טובים נאמנים לה' ולתורתו, התפללנו בכל יום שלש תפלות, שחרית מנחה וערבית, ובמשך הזמן נודע לנו שאי-שם באחד הבלוקים נמצא זוג תפילין, שהתגנב לשם ע"י אחד העובדים

והמפקחים במיון הבגדים, שרצה לזכות את הרבים במצוה יקרה זו. עשינו את דרכנו לשם יום יום, בהשקט ובהחבא. הודינו לה' הטוב שגם בעמק הבכא זכינו לעשות רצון הבורא ית"ש.

על אסירי המחנה נמנו גם רבנים חשובים, ובעת שישבו בחוץ, היו מעודדים את כולם שלא להתייאש חלילה, כי קרובה ישועת ה' לבוא. גם בינינו ובין עצמנו היינו משוחחים בדברי תורה וחסידות, וסיפורי צדיקים. חזרנו על משניות בע"פ כפי המונח בזכרוננו.

פתק השמירה

ואספרה נא, כי בעת שגלינו מגרוסווארדיין, לקחתי אתי כמה חפצים, ביניהם פתקא קטנה, עליה היה רשום בכתב-יד-קודש מרן זצ"ל: "יצחק דוד בן חנה בילא". היה זה בעת שערך מרן מגבית כופר-נפש עבור פליטי אחינו בני ישראל מטרנסנסטירה שהוגלו לשם. בכדי לעורר את לבב הציבור לתרום ביד רחבה וברוח נדיבה, היה מגיש מרן כתב קבלה ואישור בכתי"ק, לכל מי שתרם סכום הגון לצורך הענין. רבים היו כאלה שהתנדבו איש כמתנת ידו; ובלבד להשיג על ידי כך "פתק-אישור" בכתב-יד-קודש מרן זי"ע. גם אני הייתי בין המתנדבים, וזכיתי לקבל פתקה כזו.

פתקה זו שימשה עבורי בתור "שמירה" במשך שנות גלותי, ובעת שהגענו למחנה, והוצרכנו להתפשט ולהתלבש בבגדי שבוים, החבאתיו בתוך החגורה. בזמנים הקשים ביותר, ובכל עת שהעיק לבבי, הייתי מוציא את הפתק, ומצאתי בו נוחם ומשיב נפש, כי נזכרתי בצורת-קדשו של מרן. אמרתי אל לבי ודאי כבר הגיע מרן לחופי ארץ הקדושה בשלום ובשלוה, ואין ספק כי עומד הוא בתפלה ותחנונים לשלומינו ושלום כל אחיו בני ישראל.

בעת שנזכרתי מבית הורי, אחיי ואחיותי, חשיכה גדולה נפלה עלי, דכאון רוחני אפפני, בחשבי שודאי הלכו שמאלה, ומה נשאר מהם אם לא קצת אפר נשרפים, והדבר הציק בי להתיאש חלילה. מה שחיזקני ועודדני ונפח בי רוח חיים היה אותו פתק של מרן זצ"ל, שהכניס בי תקוה חדשה שבקרוב נזכה לצאת מעמק הבכא ועוד נראה

אורה. פעמים בחלום הלילה, ראיתי את מרן כמו בהקיץ, וכאילו חיזקני בדבריו המלטפים שאחזיק מעמד ושלא אתייאש ח"ו. ויש שבקשתי מהחברים והצעתי להם: בואו ונזמר זמר חרישי של תקוה וחיזוק, ענין שעזרנו במקצת לרומם רגשי בטחון.

הניתוחים השפלים שבוצעו בתאומים

עבר יום ועוד יום... ומה יהא בסופנו. כחידה סתומה נמשך הזמן מבלי לדעת מה יביא עלינו יום הבא. כי הרי מי שהגיע למחננו, לא האריך כאן ימים, אלא לאחר שבועיים או חודש ימים לכל היותר, היה עובר למחנה עבודת-כפיה, ואנחנו שוהים כאן מדאי הרבה זמן. מי יודע מה הרשעים ימ"ש עלולים לעשות בנו. בתקופה זו היינו חוטפים שיחה עם היהודי מווארשא שהזכרנו למעלה, שנמנה על חסידי גור או אלכסנדר, שהופקד על תאי הגאז והכבשונות. סיפר האיש שזה חמש שנים שהוא נמצא במחנות שונות. את כל הונו ומשפחתו אבד, בניו — בחורים צעירים בגילנו נהרגו, ולא נשאר לו מאומה. כשלעצמו, היה אותו יהודי בעל תוכן רב, ומזמן לזמן בא במיוחד לשוחח אתנו.

והנה הוא מתאר לנו, שבעבר השני של הגדר, נמצאים בלוקים מלאים בילדים צעירים, כולם תאומים ותאומות, והילדים חולקו מהילדות. עורכים עליהם בדיקות וניתוחים שונים ומשונים, למטה מגדר אנושי, ובכל פעם מוציאים מהם דם וחלקי עצמות רח"ל, עד ששמועות מזוועות אלו השביעונו מרורות. משנסתיימו הבדיקות, מובלים ישר לכבשונות האש. ועוד סיפר לנו: קיים במחנה בית חולים (כביכול), בראשו עומד הרשע הידוע ימ"ש, המשמש כמנהלו ומפקחו. הוא העורך את הניתוחים על הבחורים והבחורות, והכל בלי הרדמה רח"ל, בלי תחבושות, ואכן נשמעים מתוכו צעקות ויללות האומללים שסובלים סבל בל ישוער ובל יתואר, עד שנשמתם פורחת, ובאם נשאר בהם רוח חיים כל-דהוא מובלים לשריפה. שומו שמים! כל השומע תצילנה אזניו! האם כה רע ומר יהא גורלנו? נמס לבנו וחשכו עינינו עד שראשנו מים ועינינו מקור דמעה, בכינו מאין הפוגות: רבש"ע עד מתי עוזך בשבי ותפארתך ביד צר.

שאלנו את היהודי אודות ה"ציגיינער'ס" — מה מעשיהם פה במחנה, ומה פשעם וחטאתם שהוגלו הֵנה. תשובתו: מטרת הגרמנים לעשות נקיון יסודי מכל שמץ זרים, יהודים כגוים. ולזאת גם מאלו המעטים שהתערבו ביניהם הגלו למחנות הריכוז. אך לשאלתנו מהי מטרת קיבוץ כל הילדים הצעירים לכאן, ומה בדעת הרשעים לעשות אתנו — על זה לא יכל מכרנו להשיב, בהוסיפו: מי יודע כוונתם, בכל יום מחדשים תכניות בחיסול עַם היהודי.

פני מכרים בקרב מחננו

במשך זמן שהותנו במחננו, התמעטו המשלוחים, ושוב לא הגיעו רכבות מלאים אנשים נשים וטף — והרי לא נשאר את מי לחסל, ומיהדות הונגריה נותר מיעוטא דמיעוטא, שארית דשארית.

ביום מן הימים, עשיתי את דרכי בין הבלוקים, ולתמהוני הרב שומע אני קולות מוכרים, והנה לפני תמונה מענינת: קבוצת אנשים יושבת על הארץ, עסוקים בשיחה. אני מתקרב להתם, ואת מי אני רואה: הגה"צ מווישיווא ר' ברוך'ל הי"ד, הגה"צ מרימנוב רבי משה'לי הי"ד אחיה של מרת חוה קושיצקי תבלח"ט, ר' זלמן שכטר מגרוסווארדיין, ועוד מכירים וידידים. הדבר היה לי לפלא, ומגודל רגשותי כמעט והתעלפתי. על גודל פליאתי — מאין באתם ואיך הגעתם? ספרו לי את סיפורם, איך שהיו טמונים בבונקר בגרוסווארדיין עד שנתגלו ע"י הרשעים והוגלו לאוישוויץ. הם הוסיפו שאתם עמם הגיעה גם הרבנית הזקנה, מחברת הקודש של מרן בעל אהבת ישראל זצ"ל. הרבנים החשובים הללו לא הכירו אותי, ורק ר' זלמן, שאצלו גרתי, ועם בנו למדתי בגרוו"ד, הוא הוא שהכירני ושיתף אותי בשיחה. מסרו לי שר' ישראל הרלינג ור' מנדל שארף, נשלחו לצד שמאל, אך הם עצמם שולחו ימינה, וכך הגיעו למחננו.

הגה"צ ר' משה'לי מרימנוב, שהיה נעים הליכות ופיקח, הפליט מפיו אנחה המשברת את כל הגוף בצטטו מקרא שכתוב: אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח, מפה ברחתי וחזרתי הנה... [הגה"צ ר'

משה'לי הי' מפליטי פולין שהגיעו לגרוו"ד, וכעת הוחזר לפולין למחנה ההשמדה].

הם שמחו את לבי כשספרו לי שמרן ז"ל עם כל משפחתו כבר נמצאים ברומניה ולא נפקד מהם איש ב"ה. גיטו גרוו"ד חוסל מכל וכל, וכמעט את כל הבונקרים שבעיר תפסו הרשעים, ושלחום למקום יעודם.

החיסול של ה"ציגיינער'ס"

ואנו כבר חודש וחצי במצב מתוח, מבלי לראות את הנולד, ובלי תכלית. בינתיים ניתוספו עוד ילדים צעירים. ויהי היום, בא אחד מהממונים והכריז: משעה 6 בערב ועד אור הבוקר אל יהין אף אחד לצאת מהבלוק, כי באם יימצא מישהו במקום אסור, אחת דתו למות ח"ו. פחד איום ונורא נפל עלינו, חשבנו הגיע קיצנו, כי אכן הקדימו את ארוחתנו בזמן-מה, סגרו הפעם את הדלתות בשמירה יתירה. האורות כּוּבּוּ, ומגודל עיפות נרדמנו. אתא בוקר, הודינו לה' הטוב שהחזיר נשמתנו בחמלה, ונשארנו בחיים. סקרנים היינו לדעת מה בעצם קרה במשך שעות הלילה. יצאנו החוצה, ונגד עינינו מחזה איום — מכל הבלוקים של הצוענים ה"ציגיינער'ס" לא נשאר אחד בחיים. באישון לילה נכנסו משאיות והובילום לסופם, אנשים נשים וטף, זקנים עם נערים, את כולם שרפו בכבשונות האש. אלו שהחביאו את עצמם ותפסום, נגזרה עליהם להשרף חיים.

מעניין שאותו גברא שדרש לפנינו לפני איזה שבועות וחטף מאתנו את התכשיטים וחפיצי כסף וזהב, הוא בעצמו פגש את מלאך המות יחד עם עמיתיו, כי אצל הרשעים הללו לא היה שום משא פנים בדין. כך גזרו ואין להשיב, וכלשונם הארור "ארדנונג מוז זיין". כן יאבדו כל אויביך ה'.

אלה שזכו, נשארו במחננו זמן ארוך, והיה זה להם למשיב נפש, כי למעשה גזירת העבודה לא היתה קיימת כאן, והם חשבו לתומם לאסוף כוחות, כי לאפיסת הכוחות יש עוד זמן.

חודש הרחמים והסליחות

ראש חודש אלול קרב ובא. מדברי חול עברו המשוחחים לדברי

קודש, מענינא דיומא, בתשובה תפלה וצדקה, והרי אלול היום, עלינו לשמוע תקיעת שופר. בין הרבנים החשובים שבמחננו היה הגאון מווייצען רבי צבי הירש מייזעלס זצ"ל, שהיה בשנים מאוחרות רב בשיקאגו שבארה"ב, והוא תקע בשופר עבורנו באחד הבלוקים, כמובן בבוקר השכם בחשאי ובהחבא.

עם ר' מנדל הרש בעק

בהיותי באחד מאותם הימים בבלוק ההוא, ראיתי פרצוף מאד מוּכּר, התבוננתי בו והסתכלתי עליו, ולא יכלתי לתפוס האם באמת איש זה הוא אותו אדם שחשבתי עליו. בעוד אני שקוע בהרהורי, זרק גם הוא עלי מבט, והוא הקדים שלום, כי פני לא השתנו מאחר ויצאתי בלי חתימת זקן, היה זה לא אחר מידידי ר' מנדל הרש בעק מבודפסט, אצלו בילינו לילי שבתות בנועם וחדוה. הוא ממש קפץ עלי מרוב שמחה: "איצק דוד — אתה זה?" אני כשלעצמי נדהמתי למראה עיני, ולא יכלתי להוציא הגה מפי. נפלנו איש על צוארי אחיו, ובכינו זמן רב, עד אשר נרגענו, התיישבנו לשמוע את סיפור כל אחד מאתנו.

ור' מנדל הרש מתחיל: היה לי בית פרטי בבודפסט, שם החבאתי הרבה "טמיר ונעלמ'ניקס". הלשינו עלי שכניי, והרשעים הציבו מארב על ביתי, תפסוני וחבשו אותי במאסר הידוע לשמצה "קיש טורצא", והגלוני משם יחד עם אחינו בני ישראל למחנות הריכוז, וכך השארתי את אשתי ובת קטנה. אלו היו דבריו. כששמעתי סיפורו לא היה בפי במה לנחמו, אדרבה הוא עודדני באמרו: איצק דוד, עוד נזמר אי"ה זמירות שבת ביחד, ונספר סיפורנו מתוך רוב שמחה ונחת. נפרדנו איש מעל אחיו. מאז התרגלנו להפגש יום יום.

היה זה בחצי אלול, הופיע יום אחד הרשע המרושע ד"ר מנגלה ימ"ש עם המוטר-צוג (אופנוע) שלו. הוא לא היה נוסע במכונית, רק דוקא במוטר-צוג בגלוי, למען יראו אותו הכל, וכך יוכל להטיל אימתו על האסירים ביתר שאת וגאון. הוא הופיע בבלוק שלנו ופקד עלינו לצאת למגרש הרחב ל"סלקציה". עתה כבר ידענו מה מגיענו.

הצעירים שבינינו עברו למקום המיועד. למעשה לא עשו הרשעים מאומה, רק המעמד נעשה תחת משטר ושמירה מעולה, ונבצר היכולת להסתובב במחנה. מפה לאוזן שמענו כי נפשות אלו מיועדים בתור "קיץ המזבח" ל"ע, כאשר ישבו בחיבוק ידים ויחפשו איזה תעסוקה, אז יתעסקו באומללים אלו.

ההצעה לברוח בראש השנה

עד הנה עזרונו רחמיך ה'. השלמנו עם המצב המדכא. ויהי היום — זה ראש השנה, בליל יו"ט בא אלי ר' מנדל הרש ומציע לי הצעה נעוזה, וזו תוארה: שמע נא איצק דוד, מחר השכם, אנחנו, דהיינו אנשי הבלוק כולם מאתים במספר, יוצאים לעבודה לאסטרייך. עברנו את כל הבדיקות הדרושות. בבוקר קמים ומסדרים את הסידורים האחרונים. כל אחד מאתנו יקבל ככר לחם ומרמולדה ועוד איזה צדה לדרך, ועתה הט אזנך — אני סדרתי עם אחד משורה שלי שיזוז הלאה ונעשה מקום עבורך. לא יערכו שום דרישות וחקירות, רק יספרו מאה... מאתיים... כמו שסופרים בהמות. אל לך לדאוג, כי אנחנו עומדים בדיוק באמצע הטרנספורט.

בחצי הלילה בלי יישוב הדעת, להחליט החלטה נחושה וגורלית כזו, היה מן הנמנע. בקשתי ממנו כמה דקות להתישב בדבר. לא שהיתה לי ברירה אחרת, אלא שרציתי לחשוב ולסדר את הצדדים. במעשה זה כרוכים זהירות וחכמה יתירה, כי הוצרכו לעבור חדר הרחצה מהבלוק שלנו ולהגיע לבלוק של הנוסעים, מבלי שירגיש נפש בהמתרחש. עם שעד עכשיו לא ניסיתי לעשות תחבולות כאלו, בכ"ז הפעם הרגשתי כי מלאך מושיע בא לקראתי, ולא כדאי להחמיץ את השעה המוכשרת. לכל הפחות אשתדל לצאת מהמחנה... ולה' הישועה.

אמרתי לר' מנדל הרש: החלטתי ברורה, באשר תלך אלך בעזה"י. תוך חצי שעה מצאתי את מקומי בין המיועדים לנסוע. בבוקר השכם עוד הספקנו לשמוע תקיעה של מצוה מהרב מווייצען זצ"ל. פתאום נשמעו הקולות המטורפים: לקום, לקום, לעמוד ביז צו פינף, ביז צו פינף, והספירה החלה כרגיל. הם ספרו עד מאתים ולא יותר, כך

שאלו שנותרו בסוף השורה נשארו שם. והמארש בתוקפו: 1, 2, 3, 4. וכך נתקרבנו לתחנת הרכבת.

קידוש ה' של ילדי ישראל

טרם אמשיך בסיפורי האישי, חובה עלי לספר אודות גודל מסירת נפשו של הגה"צ מווייצען זצ"ל באותה ראש השנה בקרב המחנה [ראה מה שכתב הגה"צ מווייצען בארוכה בהקדמת ספרו שו"ת מקדשי השם ח"א].

בערב ראש השנה אספו הצוררים ימ"ש ילדי ישראל הצעירים, כאלף וארבע מאות במספר, והסגירום בבלוק מיוחד, ושוב לא קבלו שום אוכל ומשקה בפיהם. ליום המחרת, ביום אשר כל באי עולם יעברון כבני מרון, היה יום מהומה ובהלה. השמועה חיש מהר התפשטה בקרב המחנה, שלעת ערב יחרץ משפטם וגורלם המר לצאת לבית המוקד רח"ל. כאשר נודע להנערים שהיו מסוגרים בבלוק המיוחד שלהגה"צ מווייצען יש שופר, התחילו להרעיש ולצעוק צעקות ויללות, שרצונם שיתקע הרב עבורם טרם יובלו לשריפה על קידוש השם.

לא ידע הגאון ז"ל כדת מה לעשות, כי חשש שיסתכן עי"ז סכנת-מות, באם יתפסוהו שם. למעשה החליט שלא להשיב פניהם ריקם, ונכנס לתוך הבלוק ההוא, כשהם פורצים בבקשה שגם ידרוש לפניהם בדברי כיבושין לפני תקיעת שופר. הגאון ז"ל נענה למבוקשם ודרש לפניהם בדברי התחזקות, למרות הסכנה המרחפת עליו בכל רגע, ותקע בשופר בשבילם. לאחר מכן קבלו עליהם דין שמים באהבה וצעקו כולם "שמע ישראל ..."

טרם צאתו החוצה בקשו הנערים ממנו להמציא בשבילם פרוסת לחם כדי לקיים מצות סעודת יום-טוב, ברם לא היתה אפשרות שבעולם למלאות בקשתם, וכך קידשו שם שמים לעת ערב בעוז וגבורה מתוך תענית — השם ינקום דמם.

באותו מחנה, היו מוכנים להשרף עוד כחמשים בחורי חמד. בליל שמחת תורה הובילום הרוצחים לבית המוקד. שם ציוום להתרחץ

כדרכם לפני שהוציאו את הנידונים לשריפה. הנערים ידעו היטב מה צפוי להם, ולבשו גאוה דקדושה, והתחילו לרקוד ולפזז בבית המוקד, בשירה וזמרה, בפסוקים "אשרינו מה טוב חלקנו" "וטהר לבנו לעבדך באמת". הרשעים ששמעו מבחוץ את קולות השמחה הבוקעים מבפנים. הם נכנסו בכעס ורוגז על העזות והחוצפה הנוראה שחוללו הנערים. הבטיחו להם שעוד יתאכזרו במיתתם באכזריות נוראה, ופטרום חזרה לבלוקים שלהם.

למעשה נתהווה להם נס גדול, כי למחרת נסעו מכאן בטרנספורט של כמה מאות אנשים, והובלו למחנות עבודה. וכך ניצלו מבין צפרני הרשעים ימ"ש.

למחנה מאוטהאוזן

נחזור לענין. כאמור החלטתי לברוח משם ביום ראש השנה, ויושבים אנו סוף סוף בקרון הרכבת, ומחכים שתזוז ממקום פורעניות זו. למעשה לא ידענו לאן מיועדים אנו להגיע, אך לבי אמר לי שמאחר וקבלתי עצה הגונה מידיד נאמן בודאי לא תשוב ריקם. כעבור כמה שעות וכולם הסתדרו על מקומותם, סגרו את דלתי הקרונות, עם משמר מזוין כבד מאוד, וזוכים לשמוע צפצוף. אמת נכון הדבר — יוצאים אנו ממדורת הגיהנם, ומתרחקים מן האדמה שבלעה דמים רבבות מישראל. ה' ינקום דמם.

עשינו את דרכנו במשך כמה ימים, עד שהגענו למחוז חפצנו באסטרייך — מאוטהאזען שמו. בחוץ נראה תחנת רכבת והרים סביב לה. קבלו את פנינו מלאכי חבלה חדשים לבושים בלבוש ומדים מפחידים, בידיהם רובים וכלבי זאב מבהילים יחד עם שרשרת. כלבים הללו צמאים היו ללקק דם האנשים. החיות בדמות אדם צועקים: לזוז, לזוז, אנשטיין צו פינף, צו פינף, והכל לפי הניגון שלהם 1, 2, 3, 4. ואוי ואבוי למי שלא נשא רגליו ולא רץ במרוצה, היו משסים בו את הכלבים הטורפים. למרות שהיינו יגעים ועיפים, אזרנו כח בראותנו את הכלבים הולכי ארבע והולכי שתים, והיה זה מספיק לדרבן כוחות-מרוצה חדשים. הדרך עבר בין יערות עבות, ומי יודע אם כאן נמצא את סופנו, בין עצים אלו או אחרים. עודינו

מהלכים ולנגדנו נוף — הר נצב, ובו חומת אבנים גבוהה, עליהם תאים קטנים בהם ישבו שומרים מכל צד, ותפסנו כבר שאין זה כ"א מחנה-עבודה נוסף. באמצע ההר, הלכנו בצעד איטי, אך בחסדי ה' גם הרשעים וכלביהם היו עיפים ולא דחפונו.

קבלת הפנים

שער המחנה סגור ומסוגר, אין יוצא ואין בא. דלתו הכבדה אינה נפתחת בקלות, רק בעזרת כמה אנשים. שלט תלוי על גבו, עליו כתוב באותיות גדולות: לאגער מאוטהוזען. הגענו בצהרי היום. על יד השער נעמדנו לזמן ארוך, וסבלנו מהקור בפרט בראש ההר. הרעב הציקתנו כי את מנותינו סיימנו על אם הדרך. לא נשאר לנו כי אם גויתנו ולבושנו.

השערים נפתחים לכל הרוחב, ושוב הפזמון העתיק: צו פינף, צו פינף, להכנס במארש צבאי, 1, 2, 3, 4 — כפי הנוסח למצעד זה. התיצבנו על מגרש רחב "אפעל פלאץ", שם ספרו את כולם. מהחבורה נחלו איזה אנשים בדרך. קצין ס.ס. מגיע וסופר בדיקנות נפלאה. הוראות ניתנות לנו למען נדע איפה אנו נמצאים, ותוך דבריו נשמע פרפרת כל-שהוא, בהצביעו דרך השער: כאן נכנסים ודרך הכבשונות יוצאים, ותו לא מידי. הבלוק מספר 16 היה תחנתנו החדשה. ה"בלוק עלטסטער" גרמני היה, שבעצמו עבר עבירות פוליטיות או מהדומה, ונמנה על אסירי המקום. נכנסנו ומצאנו את מקומנו. מטות עץ קומתים סבבו את החדר, ובכל מטה מקום ל2-3 אנשים לשכב. אוכל — כלומר איזה מרק — הגיע לפינו בשעות הערב. העיקר שחימם קצת את גופנו הצנום.

בין פושעים מדיניים

הבוקר אור, ושוב יוצאים ל"אפעל", המפקד מתחיל פן ואולי ברח מישהו באמצע הלילה. הממונה צועק: מוטצען אפ, סימן שעלינו להוריד את הכובע ולעמוד דום, עד יעבור המפקד, ושוב נשמע יללה:

מגרש הרחב במחנה "מאוטהוזען" (מקום עריכת ה"אפעל")

בביקורי במחנה מאטהוזען (כעבור שנים)

ראע — כלומר לעמוד נח. הותיקים הלכו לעבודה, ואילו אנחנו חדשים במקום חזרנו לבלוק. הערלים שבינינו ספרו לנו את ה"טוב והמטיב" של המחנה, כאן, אמרו, נידונים למות כל הפושעים המדיניים. בין הבנינים נמצאים צינוקים — מקום שמענים את הפושעים ברצונם להוציא מהם סודות.

אצלנו תפס מקום הזמן, בו אנו נמצאים — בין כסא לעשור תפלין ושופר אין בידינו. ניסינו לחזור בתשובה באיזה אופן-שהוא. חיזקנו איש את רעהו. ביום הקדוש לפני הצהרים, בערך בשעה 11 נכנס למעוננו קצין ס.ס. וצועק: רויס — לצאת החוצה, הויטע פייערטאג סאמסטאק, כי יוהכ"פ חל באותה שנה בשבת קודש, והרשעים ידעו חשבון המועדים. ושוב: יודען צו פינף, להסתדר בשורות. פותחים את השערים ויוצאים דרך שם [ב"ה לא דרך הכבשן]. כאן היינו צריכים לרדת כמאתים מדרגות. למטה היתה מחצבת אבן. והדבר היה תלוי במצב-רוח הארורים, פעמים הורידו את האסירים וירו בהם ירית-מות, וכשרצו להתל ולשחק היו מצווים לסחוב אבן גדולה עד ראש ההר, ובקצב מהיר, יחד עם שיסוי הכלבים הטורפים. אחד היה סוקל את השני מאפס כח ומבהלה שתקפתו.

משחק האבנים

דרך הירידה למטה קלה היתה. הגענו לתחתית ההר, שם חיכו פנים חדשות, מלאכי חבלה אחרים, קצינים וחילים, ולצדם הכלבים הנוראים. הפקודה יצאה מפיהם: על כל אחד לסחוב אבן גדולה עד לראש ההר.

קורא יקר, אין בכח העט לתאר את מראה הזוועות שהתרחשו נגד עיני, מה אומר ומה אדבר. הכלבים רדפו אחרי האנשים, קרעום וסחבום בכתנתם או במכנסיהם, הללו נפלו כשהאבן מתגלגלת אחריהם. דין ד' מיתות נתקיימה בנו באותו מקום. כמובן, שהרבה לא יכלו לסבול את הגזירה המרה, ונפלו חללים על פני השדה. אחרים נפצעו קשות.

כשהגיע תורי ל"משחק" זה, ריחם אחד הרשעים עלי ואמר לי:

דייך לסחוב אבן קטנה, וכך עשיתי. עכשיו הורונו לסחוב את ההרוגים והפצועים אל תוך המחנה. ושוב סופרים צו פינף, ולא נפקד ממנו איש, כי גם אלו שמיועדים לכבשונות נמצאים בקרבנו. יוהכ"פ עבר עלינו כתשעה באב, וציירתי במחשבתי פסוקי איכה: ...ויחרקו שן... שחקו על משבתיה... חזרנו למעוננו וקבלנו ארוחה דלה. שמחנו כי תודה לה' נוכל לנוח קמעה.

הותיקים שבמחנה — להם לא היה כל חידוש ב"קבלת פנים" זה, כי הרי "טבילת אש" מעין זה קבלו כל האורחים החדשים, להתוודע ולהגלות באיזה גיהנם הם נכנסים. מה שנראה להם מתמיה הוא האיך שחיכו עם המשחק עד עבור איזה ימים שהגענו למחנה. מאחר שחל משחק זה ביהכ"פ בודאי היה לנו כפרת עונות... מאז לא חזרנו שוב למחצבת האבן.

בדרכנו החדש

זמן שמחתנו בא, אך ערבה כל שמחה. בחול המועד נקראנו ל"אפעל", ובשורה בפי המפקד כי הולכים אנו רגלי לבית חרושת הנמצא לא הרחק מכאן — גאזען 2. כל אחד מאתנו קיבל מספר של מתכת, על היד ועל החולצה, לרבות סימן שיהודי הוא זה ע"י צבע צהוב. לכל אומה ולשון חילקו סימנים שונים. ארבע אנשים היו שותפים לככר לחם שחור, בו היה מעורב נסורת של עצים, עם פיסת מרגרינה. ועד שנגיע לביהח"ר לא נקבל מאומה.

השערים נפתחו מולנו, ואנו מחוץ למחנה. מחזה הדרך בכללו יפה היה, עברנו דרך עצי תפוחים ואגסים. ממש הפלא ופלא. היה זה לנו קצת למשיב נפש. המפקדים הזהירו אותנו לבל נהין להרים שום פרי, כי אחת דתו חלילה. לכה"פ ראינו מה שברא הקב"ה בעולמו. בל"ס שברנו תאות הגוף עד לאחת. היינו גרועים יותר מבעלי החיים הולכי על ארבע, שלהם מותרת הנאת פירות, ולנו יצורי אדם אסורה האכילה. היו כאלה שלא יכלו להתאפק, והרימו פירות לטעימה בעלמא. יותר לא היו צריכים — מיד קיבלו מנה אחת אפים בקללות נמרצות, כמו: שוויין יוד, הונט, פארפלוכטע יוד, וכדומה ביזוי בזיונות. ואין צריך לומר שהכוהו פצעוהו עד זוב. בחסדי ה' לא

הרגוהו, ולא מטעם שחמלו עליו, אלא שלא רצו לעכב את ההליכה, או לסחוב את המתים, ובכן פטרוהו בדינא רפיא.

לעת ערב באנו ל"גאזען 2". לפנינו מחזה ישן — מחנה ריכוז לא גדול, שהכיל כאלפים איש, וגדר תיל מחושמל סביבו. המחנה סודר לפועלים שעבדו בבקעה. מחוץ למחנה הכפר גאזען 2, בו גרו אזרחי המקום. הסתדרנו כמו במחנה הקודם, שנים שנים על מטה אחת, עם שמיכה ומזרון — דבר שהיה בו משום חידוש. בבוקר קמנו כמו כולם, ואז התחלפו המשמורות, אלו חזרו מעבודת הלילה, ואלו הלכו לעבודת היום.

מחצבת המנהרה ובית החרושת

ברצוני בזה לתאר ולצייר לפני הקורא צורת העבודה שהתקיימה במחנה זה. כעשרים ק"מ מכאן נשא הר לא כ"כ גבוה, ובתוכו חצבו מנהרה ענקית, לשם בית חרושת לאוירונים של "מעסר שמיט". המנהרה היתה בנויה באופן ששום פצצה או אוירון לא יכלה להפציץ את ביהח"ר. ומי בעצם בנה את המנהרה? הוי אומר, האנשים שבאו לכאן, במו ידיהם עבדו עבודת פרך המשברת כל גופו של אדם. ואכן נפלו שדודים המון פועלים, כי גדלה העבודה מנשוא.

הפועלים שעבדו בעבודת הבניה ושיפוצי המנהרה, עמדו על גבם אנשי הס.ס. והקאפוס ימ"ש. ולא רק יהודים פעלו כאן, אלא גם רוסים, פולנים, בלגים, צרפתים, ממש מכל עם ולשון. ואם הגרמנים לא חסרה להם רשעות, הרי האוקריינים הפליגו ברשעתם, ולמרות שגם הם נפלו בפח הצרות, בכ"ז היו אורבים לעקור כל יהודי. קושי השעבוד תחת ממונה אוקרייני היה למעלה מהמשוער, ואכן לא האריכו ימים תחתיהם.

הממונים על עובדי בית החרושת, גרמנים אזרחים היו, וכל מגמתם והתעניותם היתה שהעבודה תבוצע על צד המוצלח ביותר. כשעבר תחת ידם יהודי בעל מוח, שידע והבין בעניני המלאכה הנדרשת, הזינו אותו בכח טוב, בהחבא כמובן, ובלבד שיעשה מעשה אומן. אלו אכן האריכו ימים. ממונים אלו פעמים והתנגדו לאנשי

הס.ס. שרצו לחסל יהודים, באמרם כי באם לא תבוצע העבודה עם אלו, הרי אין להמשיך הלאה.

יום יום היה צריך לצאת מביהח"ר אוירון לפני הכניסה. בפתח המנהרה עשו מסוה של רשתות, בכדי שלא יוודע על מעשיהם שם. קרון נכנס לפנים ועליו העמיסו את שלדי האוירון וככה הוציאוהו. את הקבוצה שלנו סידרו ביד משמרות שונות שהתחלפו שלשה פעמים תוך מעת לעת, כשכל משמורה ארכה שמונה שעות. ביום ראשון ניתן חופשה, ובו ביום התחלפו המשמורות. כאמור היו יהודים שמזלם האיר להם, וזכו בעבודת-פנים של ביהח"ר, ענין שעוד יכלו לסבול.

עבודתי בהוצאת החול

ותורי בא. צעיר לימים הייתי ובאיזה סוג עבודה יכלתי להצטיין? בחסדי ה' כי לא תמנו, קבלתי ממונה בעל לב טוב, שבעצמו נתפס על איזה פשע, ותחת פיקוחו עבדו כחמשים איש בעבודת-חול, דהיינו עקב החפירות שערכו בפנים המנהרה, נצטבר המון חול שהוצרכו להוציאו החוצה. התקינו רכבת קטנה עם חשמלית, בת כמה קרונות, ועל הקרונות העמיסו את החול הצבור. בחוץ הפכו את הקרונות, וכשהתרוקנו חזרו פנימה. כך הלכנו עם איש נוסף-נהג הקטר, הלוך וחזור כל היום. תודה לא-ל לא היה מנת חלקי כה רע.

ויהי — אין ויהי אלא לשון צער — באחד מנסיעותי קרה מכשול, מחמת אי-זהירות נהפך עלי קרון מלאה חול. קבלתי מכת הלם בראשי, שהממני לכמה רגעים, ונוסף לזה נתקע אצבעי ונחתך חלק ממנו. עור ראשי במקום המכה נקלף, ועד היום הזה ישנם אותם סימנים בגופי.

שותפי בעבודה הלך תיכף אתי לרופא שהיה על מקום העבודה. שם פגשתי רופא יהודי מבודפסט, שהכיר בי שאני מבני המחנה, בדק אותי וחבש מקום המכה בתחבושת קלה, כדי שלא יכירו שקרה לי משהו ויערכו חקירות ודרישות. הוא הבטיח להחליף את התחבושת בכל עת שאבוא אליו, והמריצני שלא אעשה "עסק" מכל הענין, כי עלי להיות מאושר להחזיק משרה זו במנהרת ההר. האמנם סבלתי

מכאבי ראש משך איזה שבועות, אבל הודיתי לה' על ששם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלנו.

בוקר בוקר נסענו לעבודה במסילה מיוחדת, שנסעה ממחננו ועד למנהרה. הדרך ארכה כעשרים דקות. שם התחלקו כולם לעבודתם המסוימת. בשעה ארבע אחה"צ חזרנו למחנה, וארוחתנו מוכנה היתה עבורנו, ושכבנו לנוח מעמל וטורח היום העבר. פעמים שהחליפו משמורות יום ללילה, כך שחזרנו בשעות הבוקר. אולם לישון בשעות היממה, כמעט מן הנמנע היה. הפרעות מכל עבר ופינה, לא הניחו להרדם. ובימים אלו הרגשנו שבורים ורצוצים, באפיסת כוחות.

המים לשתיה היו פשוט עכורים ומלוכלכים. יש שהביאו ממקום אחר, ואחרים שלא היה איכפת להם לטרוח עבור מים, היו שותים מים מאררים אלו, ואכן נחלו בשלשול, וראו את סופם הקרוב. רפואות לא קבלו, ולעבודה מוכרחים לשוב, אך מה יעשו באין אונים. השכיבום בבי"ח — ויותר לא סבלו, כי ביום-יומים הלכו לעולמם, וזרקום לתוך ערימת המתים. כי כך הונהג כאן — בכל בוקר עשו ערימה גבוהה מהנעדרים והנפטרים בלילה, עגלה הגיעה וסחבה את הגופים למשרפות האש. למעשה, העבודה בקידוח המנהרה, לא קלה היתה, ואכן חולפו כוחות מחודשים בכל חדשיים לערך, כי הראשונים נפלו חסרי אונים. רק פועלי ועובדי המטבח וביהח"ר ואלו שהופקדו על משרות קלות תוך המחנה — ישבו על מכונם זמן רב.

מעשי רשעה

ואספרה נא מה שעיני ראו ולא זר — מעשה שבאו מפקדי הס.ס. לביקורת ולפקח בעבודת המנהרה, ביניהם היה אוקרייני, רשע מרושע במלא המובן, שהטיל אימתו על האומללים, נסעתי על הרכבת כדרכי, והנה בפינה אי שם עבד יהודי תשוש, והרשע התפנה דוקא אליו: ראו מה שאעשה עם היהודי הלז, תוך כדי הפלטת קללה גסה נגדו. הוא מעיף בו מבט חודר וצועק בקולות: אתה חושב שכאן בית הבראה, לא כך עובדים, והאיץ בו, בעט בו והרביצו, והמטיר עליו

יללות כאלו: יהודי מלוכלך עצלן, ולא ארכו הדקות והיהודי נפח נשמתו על אתר. ד' ינקום נקמת דם עבדיו השפוך.

ועוד אתאר מחזה נורא. היה הדבר ביום ראשון, שנחנו מהעבודה וקבלנו "חופש". היו אחרים נחים, או מוצאים חבר לשיחה, וכדומה. את המרק חילקו בדרך כלל בצלחות של חרס עמוקים. כל אחד קיבל מלא הכף מרק. הבלוק אלטסטר בעצמו חילק לכל בני הבלוק, ואחרי הארוחה היו ממונים מבין האסירים שאספו את הצלחות ושטפום. בין אלו היה יהודי בא בימים, שאסף צלחות ולקח יותר מדי כוחו, וכמה צלחות נפלו מידו ונשברו. ה' ישמרנו — על חטא ופשע שעבר. ראשית קיבל מנה אחת אפים במכות נמרצות, ושוב נתבקש להשלים את החסר בלי שום טענות ומענות. לא ידע היהודי לשית עצות בנפשו, הלך לבלוק השני, והביא מן הבא בידו והשלים את מספר הצלחות. התחיל הממונה לצעוק: יהודי ארור, עוד הלכת לגנוב? ובמקלו המטיר עליו מכות-רצח עד שהלה התעלף ונפל על הרצפה. ולא דיו — עוד רקד על גבו וראשו, עד שיצאה נשמתו בטהרה. שומו שמים! את גופתו השליכו לתוך הערימה שעמדה בחוץ. הי"ד.

העישון שהרג נפשות

המצב האיום ששרר בינינו גרמה להעביר מספר אסירים על דעתם ממש. כגון אלו שהחליפו פרוסת לחמם הדל בעד סיגריות. היה זה בחינת "מאבד עצמו לדעת", אוכל לא בא לפיהם, ועבודה המפרכת שברה את גופם הצנום לחלוטין. חיש מהר אפסו כוחם ומתו. התבוננתי אז עד היכן תאות העישון מגעת ומה גדלה כח הזיקה. אמרתי אל לבי מה טוב עשה אבי ז"ל שמעולם לא עישן. גם אני קבלתי על עצמי שלא לנגוע בסיגריה מעולם.

ידיד וחבר

במשך הימים, פגשתי חבר ותיק מגרוסווארדיין, בן ציון איינהורן, שיחדיו למדנו בישיבת מרן זצ"ל. ההוא הצטיין במוח נפלא, בור סיד שאינו מאבד טיפה. למדן מופלג, וירא שמים מרבים, ונמנה על

המצוינים שבישיבה. שמחנו גם יחד. הוא מצא את מקום עבודתו במטבח עם יתר הצעירים, ומאד חשק שגם אני אצטרף עם חבורתם. סרבתי למבוקשם ונימוקי מאחר וכאן במטבח עבדו תחת ביקורת תמידית של הרשעים, ואילו במקומי היינו בעלים לעצמנו עם אסיפת החול ברכבת עצמאית שניהלנו. מאז נפגשנו בכל יום ושוחחנו בעניני לימוד, הוא ציטט משניות בע"פ, וקטעים הרבה מדברי הגמרא שזכר. מובן שהנושא אודות מרן זצ"ל צץ תמיד באמצע. סיפרתי לידידי מהידיעה שמסרו לי הרבנים מווישיווא ורימנוב אודות משפחת מרן הנמצאים ברומניה.

בן ציון הנזכר, ידע בדיוק את התאריך בו אנו נמצאים, באיזה יום לחודש וכו'. בדרך כלל, לא היה זמן לחשוב על אכילה, כי העבודת פרך העסיקה אותנו די והותר, והרשעים נוגשים: כלו מעשיכם. לא כן בבוא יום ראשון היה לנו זמן לחשוב, ואז הבטן תבע את שלו. ופעם כשרעבנו ללחם ולא שבענו דיינו, קבלנו על עצמנו בקבלה אמיתית, שבאם יעזרנו השי"ת ונישאר בחיים, נקדיש את עצמנו לתורה, ובלי הפסק, ורק שיהא לנו לחם לשובע. והיתה החלטתנו נחושה.

הסתיו עבר הגשם חלף הלך לו, והגיעו ימי הפורים. הזכירני בן-ציון שעוד מעט יגיעו ימי שמחה וששון [כידוע מאמרם ז"ל שפורים זמן קבלת התורה ברצון — הדר קבלוה בימי אחשורוש], ושלא אשכח את הבטחתנו באם נצא מאפילה לאור גדול.

העדרו של ר' מנדל הרש ז"ל

מחברי הבלוק שהגיעו בתקופת סוכות העבר, לא נשארו כי אם מתי מספר. כולם נספו, הי"ד. ידידי ר' מנדל הרש בעק, שהיה מסודר עד להפליא, וכל מעשיו עשה באמונה וישרות, עבד עבודתו בשקידה ובמרץ, ולכן נשא חן בעיני הרשעים.

בוקר אחד הפתיע אותי ר' מנדל הרש, הוא לא חש בטוב, השלשול תקפתו, ושלחוהו לבי"ח. הוא הבטיח לי שיודיעני ממצבו היום-יומי, ובינתים נסעתי לעבודה. בסוף היום, היתה ראשית דרכי להוודע על שלומו.

מצבו של ר' מנדל הרש אכן הוטב, אולם הוא החזיק מעמד רק לעוד שבועיים נוספים, ופתאום תקפה עליו משבר, והביע אלי דבריו, כי לא נותר בו כח, כוחותיו אפסו. הוא יודיע לי מצבו, ואם חלילה יקרה משהו רציני, אדע באיזה יום הוא נפטר, כדי להתיר את אשתו מכבלי העיגון, אם נצא לחופש. ככה דאג לזולתו יהודי תמים בדרכיו וחסיד במעשיו. ביום י"א אדר נפטר ר' מנדל הרש לעולמו. יהא זכרו ברוך.

התחבולה עקב מחלת הטיפוס

כידוע, נפצה בקרב מחנות הריכוז מחלת הטיפוס [מחלת כנים], והרבה הלכו לעולמם עקב חולי זה. מזלנו היה כי בביהח"ר בו עבדנו, מאחר וגם אזרחי המקום מצאו מקומם שם, בקשו הם מהפקידים שיזהרו על הנקיון ביתר שאת, כדי שלא תעבור החולי עליהם. ולזאת עשו נקיון תמידי בבלוק, חיטטו במטות ובבגדים, ואכן היה בנו כדי לסבול את המצב.

כעבור ימי הפורים, והקור עדיין בתוקפו, קרה מקרה והשמועה בקרב המחנה נפוצה: היות ואין בכחם להשתלט על המחלה המדבקת בקצב די מהיר, אי לזאת רוצים לפנות את כל המחנה מכל וכל, לערוך נקיון יסודי, ולהעבירנו למחנה צבאי בלינץ הקרוב לכאן, עד שיסיימו את מלאכתם. הדרך לא ארך זמן רב, כי המנהרה כמעט נקדחה עד לשם, וכן עשו, העמיסו אותנו בלי יוצא מהכלל על קרונות, והדרך החל לפנות בוקר. מתחנת הרכבת שבלינץ הלכנו רגלי כברת ארץ עד לאיזה הר, מקום בו היה, אולי, מחנה צבאי. כאן תתקיים החיטוי על בגדינו. באהל גדול עשוי מקרשים הכניסונו, והקור לא פג. כולם הוצרכו להתפשט ערום, ולקשור בגדיהם בחגורתם, למען יכירו בהם לאח"כ. ככה עמדנו שעות על גבי שעות.

רוחנו פעם בקרבנו לאמר: משהו לא הולך בסדר, ואיזה תחבולה מחודשת תחת יד הארורים. והרי מחנה מאטהאוזן לא הרחק מכאן, שמונה ק"מ בלבד, ומה עלה בלבם דוקא במקום הזה? אלא מה — אין קושיות ואין שאלות, כעת כבר הורגלנו לכל אימוניהם. עמדנו

ערומים וחכינו לגמר המבצע, ולפתע פתאום נשמעה אזעקה! סימן שאוירונים מפציצים מעלינו. צו ופקודה יצאה שעלינו לשכב בפישוט ידים ורגלים, עד יעבור זעם. בין אנשינו היו כאלה שכבר תפסו את ה"עסק" והמשחק שקורה כאן. למעשה האוירונים זרקו פצצות, אך החטיאו את המטרה, ורק פצצה אחת נפלה על בנין, והשאיר בור עמוק סמוך ונראה למקום בו עמדתי. כחמשים איש נהרגו.

כנציב קרח עמדנו המומים, לבדוק האם באמת נשארנו בין החיים. וכעבור איזה רגעים התאוששנו ונרגענו ב"ה. לא הרחק ממני, כמטר אחת בלבד, שמעתי מהבור העמוק קולות צעקות ויללות, ראינו אברים מקוטעים רח"ל, אך מה יכלנו לעזור. למעשה המשחק לא הצליח כמתוכנן, לעשות עם כולנו סוף וקץ. הרשעים בעצמם לא גמרו את מלאכת החיטוי, וכי בכלל התכוונו לכך מראש? חילקו חבילה לכל אחד, ואמרו לנו שבהגיענו למחנה נתחלק ונתפשר של מי ומה. נסענו חזרה ברכבת עם חמשים ההרוגים. ויושב בשמים ישחק ה' ילעג למו. וכמאמרו של הרה"ק מבעלז זי"ע שאמר: כל יהודי שנגזר עליו חיים, שמרו עליו שני מלאכים על כל צעד ושעל.

כולם רעבים גם צמאים. לי היתה אבידה פרטית — הפתק בכתי"ק מרן זצ"ל, ששמרני בדרך, עכשיו נאבד בין הבגדים שהשארנו אי שם. מעתה שנסנו מתנינו וחזרנו למסלול החיים השגרתיים, בתקוה כי בקרוב יבוא יום שחרורנו.

הויכוח אודות אכילת חמץ בפסח

בפרוס ימי הפסח של אותה שנה הגיעו ממלאי מקום הנעדרים, ונחלצו חושים לעבודה. האמנם בשורה ריחפה באויר כי קרובה ישועתינו לבוא, אבל מי יודע אם יש דברים בגו, כי אצל רשעים כים נגרש השקט לא יוכלו, ביום מן הימים יחליטו לירות בנו ח"ו ולמחות את שמנו מעל פני האדמה.

ויכוח עלה על הפרק — מה עושים בפסח עם אכילת חמץ. כשלעצמי לא ראיתי שום שאלה בדבר — והרי אין לך פיקוח נפש גדול מזה. פיסת הלחם הדלה החזיקה את חיותנו, וכך אמרו חכמינו

ז"ל "פתא סעדא דלבא". לדעתי במניעת האכילה היה בו משום "מאבד עצמו לדעת". עלינו לעשות מאמצים להחזיק מעמד במחנה, אולי יתעשת האלקים. אולם ידידי בן ציון מיאן לשמוע לדברי, והוא בשלו — הרי הוא עובד במטבח, הוא יוכל להרבות במנת תפוחי-אדמה להחזיק את נשמתו. ימי הפסח עברו בשלום, ומה גדלה שמחתו של בן ציון שהצליח להמנע מאכילת חמץ. אם אמנם קנאתי בו, ברם לב יודע מרת נפשו, ורגשותי שונים היו מרגשותיו.

לימים, נודעתי שזכיתי לכוין בענין זה לדעת-קדשו של מרן ז"ל. ומעשה שהיה כך היה: בשנת תש"ה, עם תום המלחמה, ביקר מרן בעיר הבירה בודפסט. הוא הושיט יד עזרה לשארית הפליטה שזכו להנצל מצפרני הרשעים, וחיזק שמה לבבות נשברים ונדכאים שעברו את שבעה מדורי גיהנם במלחמה הנוראה.

בבודפסט נמצא קבוצת אברכים, שבמשך המלחמה עבדו עבודת הכפיה בהונגריה, וכראותם שלא יוכלו להחזיק מעמד ברעב ובכפן, אכלו ממאכלי המטבח של מחנה העבודה, שכמובן לא התנהל בכשרות. עם שחרורם, העיק לבם שמא לא נהגו כדת וכהלכה, ואולי היה להם לאזור חיל להמנע מגיעולי הנכרים וממאכלות האסורות. בדכאון רב ובעצב מר נכנסו למרן ושטחו בפניו צרת-לבם, ובקשו סדר-תשובה ממנו.

רבינו ישב והקשיב למר-שיחם בתשומת לב מיוחדת, ובצרתם לו צר, עד שפרץ בבכי. כולו נרגש קם מכסאו והסתובב בחדרו אנה ואנה. הוא נעצר ואחז בשתי ידיו את ידו של אחד האברכים, ואמר לו: אתה מבקש תשובה על שאכלת בתקופת השואה אוכל טרף, הט אזנך ושמע — לאחר מאה ועשרים בעמדך בפני בי"ד של מעלה, יבדקו מעשיך, זכויותיך וחובותיך, תראה כי בענין מאכלות אסורות יאירו אותם הימים באור גדול, כי לא רק שהותר לך לאכול כל מה שניתן לכם, כי אם היה מצוה וחובה גדולה לאכול, עד כדי כך שכל כזית מאכל טריפה דומה כאילו אכלת כזית קרבן פסח בזמן המקדש — ואולי עוד יותר מזה! מרן סיים אמרות קדשו באומרו: "מקנא אני בכם אברכים יקרים וקדושים, הלואי ואזכה למה שתזכו אתם בשכר

אותה אכילה באותם הימים"! [הסיפור הובא בס' "זכרונות רמב"ח" (עמ' 19), לר' מנשה קניג, שנכח שם באותו מעמד].

כששמעתי עובדא זו, שמחתי שכוונתי לדעת קדושים, ושעשיתי גם אני את הטוב והישר, לפי המצב בו נמצאתי אז.

בחזרה למאוטהאוזן

בעבודת אותם הימים של חודש אייר הורגש איפוא, שאיזה שינוי עומד להתרחש בימים הקרובים. מנהלי הביח"ר הפסיקו לבוא לעבודה, דבר שגרם לאי-סדר מוחלט. מקציני הס.ס. נעלמו הרבה. ויהי היום — ניתן צו לאמר: על היהודים להסתדר במקום אחד. מן המעט שנשארנו בקבוצה הסתדרנו. השמועה הגיעה לאזנינו, כי חוזרים למאטהאוזן. אימה ופחד נפלו עלינו, ואברינו דא לדא נקשן — מסתמא זהו הסוף המר, חלילה. בכל זאת, לא אבד שִׂברנו, שמנו בטחוננו בה' שלא יעזבנו. ואכן חזרנו להתם, כשמחזה בלתי צפוי מראש עומד לנגדנו. על שטח ההר שעלה עד למחנה הריכוז, יושבים מפוזרים אלפי אנשים, נשים וטף, ולצדם מזודות וחפצים. עלינו להצטרף אליהם עד שנקבל פקודה להכנס לתוך המחנה.

חטפנו שיחה, בינתים, עם שכנינו — האסירים החדשים, מאין מוצאם ומה מעשיהם פה? הם מבודפסט הבירה ומהגלילות, ועקב הקרבות הנוראות שגברו במחוז, הוצרכו לברוח ממקומות מושבותיהם, ואת מי שתפסו הגלו הֵנה. עוד הוסיפו לספר, כי הרוסים מתקרבים ובאים. הודינו לה' הטוב כי מצרת-מות בטוח הצילנו, שלא הכניסונו לתוך המחנה. אותו לילה עשינו תחת כיפת השמים, מבלי לקבל ארוחת-ערב רגילית.

למחרת הבוקר, שוב מתיצבים "צו פינף", כשאלפים נפשות נעמדים דום. עכשיו החלו לזוז קבוצות קבוצות בני מאה איש. הצעירים שבינינו שהלכו באיטיות מצאו את מקומם לאחרונה. אנשי המשמר היו זקנים "וועראמכט", שלא מבני הס.ס., כי הללו או שברחו לנפשם, או שהלכו למערכת הקְרב. כמאתים מטר מאחורי כל השיירה הלכו רגלי שני חיילי ס.ס. ואחד שנסע על "מוטרצוג", והוא

היה ממונה על כל התהלוכה. דרכו היה לנסוע הלוך וחזור. זכינו אנו הילדים לקבל מנת אוכל, וכמו"כ לנוח פה ושם, כי למזלנו הזקנים השומרים גם לא יכלו ללכת כברת ארץ בפעם אחת והוצרכו לפוש במשך הדרך. לעתים, זרקו לעברנו פיסות לחם במקומות שעברנו דרך שם.

אכילת בעלי חיים מרוב חולשה

הרשעים היו בועטים באלו שלא היה בהם כח ועצמה להמשיך בדרכם ונעצרו, ואם לא קמו ירו בהם הרשעים ירית-מות במקום. ומכל כפר וכפר היו הערלים אוספים את גופות הנפטרים, והובילום לאשר הובילום. כך הלכנו דרך שלשת ימים בלי הפסק, חוץ מהלילות — בהם נחנו קצת על פני השדה. המון המון נפשות גוועו על אם הדרך מרוב חולשה ואין אונים, ונפחו נשמתם כחללי רעב. מחזה נורא ואיום ראו עינינו באותם הימים — איך שמבחר הבריאה — האדם, אוכל עשב הארץ דוגמת הבעל-חי, ועוד יותר גמעו שקצים ורמשים וכל רומש על האדמה למינהו, רח"ל. כמובן שכל זה לא הועיל למצב בריאותם, להיפך גרם כאבי אצטמוכא, והללו התגוללו בצער בלתי ישוער, עד שפעמים "ריחמו" עליהם הרשעים וירו בהם ירית-מות.

והיו אחרים שמצב הכפן הוציאם מדעתם לגמרי. עוד במחנה הריכוז הקודם שמענו שמהערלים היו יוצאים באישון לילה, והיו חותכים פיסות בשר מערימות המתים, ללא בישול וללא צלי, כמובן. שומו שמים — עד היכן יצאו מגדר האנושי.

הגשם השוטף

אתא שבת קודש. בבוקר החל יורד גשם שוטף, שהרטיבנו עד לשד העצמות, ללא מחסה ומסתור. מלוינו קבלו מגפיים ומעילי-גשם. והנה, ידידי היקר בן-ציון נפל באין אונים. התחלתי לחזקו בדברים קצרים — קום נא, כי הרשעים ירמסו אותך, החזק עצמך עדי נגיע למחוז חפצנו. והוא בשלו — אין בו עוד כח לחיות. בחבורתנו נמצאו שני חברים מבוגרים, האחים פטמן מגרוסוורדיין בני ר' אליעזר

פטמן מחיפה, הם הרימוהו והובילוהו על כתפיהם, בתקוה שיחזיק מעמד עדי נגיע לאן שנגיע. אולם בינתים הפיח בן-ציון את נשמתו על פני השדה. נחשכו עיני בראותי כי איננו, והרי קוה קויתי כי עוד נזכה למלאות את אשר נדרנו בעת צרה — להקדיש חיינו לתורה ועבודה, אבל אהה! לא זכיתי לכך. לא היתה לנו הזדמנות אפילו להוריד דמעות על האבידה, ובלית ברירה השארנו את גופו על אם הדרך בלי קבורה.

בגשם הנורא הגענו לתוך יער עבות — מקום שם חשבנו שהגיע סופנו המר. והרי אנו הולכים שלשת ימים בעירום ובחוסר-כל, רעבים יגעים וצמאים, ואין אות תקוה. המשכנו עוד איזה ק"מ, והנה בוץ עמוק לפנינו, שהגיע עד לברכים ועוד. אנשים נשים וטף — או נוכל לומר שעורות ועצמות הסתובבו ערומים ויחפים. סוף-סוף בארקים נגד עינינו, "גונזקירכן" היה שם המקום. זכינו להכנס לבלוק מהבלוקים — קירות וגג, וזהו. על האדמה הרטובה שכבנו ונחנו מטורח הדרך.

במחנה גונזקירכן

בתחנה זו שוב פגשנו "קיבוץ גלויות", מכל עבר ופינה, ובעיקר מהונגריה. מרעב, מקור ומהליחות התנפחו כולם. גיהנם חדש. בשעות היממה יצאו קצת לשאוב אויר, אחרי שהגשם חלף הלך לו, אולם בלילה הוצרכו כולם להכנס לתוך הבלוקים, עד שבבוקר היו חצים חיים וחצים מתים. ושוב עבודת האיסוף של גויות המתים, שמצאו קבורתם בבורות ושוחות עמוקים.

יום ב' הבא — השמש זרחה על פני הארץ. פגשנו משלוח חדש של צעירים שבאו עם משפחותם, שטיילו את ה"טוטאן מארש" מבודפסט ומויען. עכשיו נמנו על המחנה יהודים בלבד. שעת הארוחה הגיעה, והרעב הציק בנו. הס.ס.'ניק שחילק את המרק ציוה להתיצב "צו פינף". אך לשוא כל תוחלתו, הצעירים השתוללו ורצו לחטוף מאשר תשיג ידם. הכל הלך בלי סדר ומשטר. אז לקח הממונה את הכף הגדול והכה על קדקדי האנשים, שצנחו לפני רגליו, ושוב לא התאוו

למרק. אני ועוד איזה צעירים נעמדנו כל יום מן הצד, בלי לחטוף ולדחוף, ובשכר זאת קבלנו מנתנו — מנת המרק.

לצורך לינת-הלילה סחבנו מאיזו מקום שהוא כמה נסרים ועצים, ועליהם שכבנו. בוקר בוקר מצאנו בבלוק נפוחים חדשים, שהפיחו נשמתם בינתים. מה נאמר ומה נדבר — לדאבוננו כבר לא התרשמנו ולא התפעלנו ממראה עינינו, היה זה מחזה רגיל בו התרגלנו. הרהרנו כי בוא יבוא אותו יום וימצאו גם את גויתנו במצב איום זה.

החבילות שוקולד משווייץ

ביום מן הימים היה מזג האויר בכי-טוב, רענן ודשן. פתאום נשמע הכרזה ברמקול: הצעירים עד גיל 18, עליהם להתיצב לפני המשרד של מפקדי הס.ס. — הגיעו חבילות משווייץ. לא ארכה השעה, וכולם רצים לעבר המשרד, סוף-סוף שלח הצלב האדום חבילות לאסירי המחנות. ישועה קרובה לבוא. חויתי דעתי בפני ידידיי — אל נא אחי לחטוף, נמתין עד שאלו יחזרו ונראה מה קרה, כי לדעתי יש כאן איזו תחבולה הרסנית. ממה נפשך, חשבתי, אם אכן שלחו חבילות, הרי יש די והותר, ולא נחמיץ את השעה, ואם לא אז ניצלנו שוב ממות בטוח. מחבורתנו נחפזו כולם, זולת ארבעה מאתנו שחיכינו לראות את הנולד. "טפשים", צעקו מולנו, "מחלקים כבר חבילות שוקולד, על מה אתם מחכים?".

כעבור חצי שעה, נשמעו קולות נוראות, מתחבאים תחת עצים ובתוך הבלוקים. מה קרה? כ-1500 צעירים התאספו למקום המיועד, נעמדו בשורה ישרה, הרשעים זרקו אכן כמה חפיסות שוקולד, וחיש מהר נהיתה בהלה שאין-כמוה, ומהצד נשמעו קללות נמרצות: יהודים סרוחים ומנוולים, שוקולד אתם צריכים. הם ירו באסיריהם, כשאחרים עומדים מן הצד וצוחקים בהיתול רב על הנעשה. זה היה משחקם החביב. זאת היתה תוצאת החבילות משווייץ. הודיתי לא-ל הטוב שהנחני בדרך אמת, ונתן בי דעה בינה והשכל שלא לדחוף את עצמי ולהמנות בין אלו, שבעוה"ר מצאו את מותם באופן משונה זה.

השינוי לטובה

באותו שבוע, והיה זה ביום חמישי, חל איזה שינוי בקרב המחנה. המשרד כמעט והיה סגור, קציני הס.ס. לא הופיעו כדרכם ולא הזדרזו לעבודתם, והמשטר בכללו הוחלש לגמרי. תושבי המקום — האסירים, הלכו לבדם למטבח, וחילקו בכבודם ובעצמם את האוכל לשאר בני החבורה. הרגשנו כי השעה קרובה, אלא שאצל הרשעים הארורים אין לנחש כלום — כי מי יודע מה תחבולתם הבאה, באיזה פח יפילו אותנו, אולי יתנו לנו הרגשה של חופשה, ובפתע פתאום ניפגש עם מלאך המות חלילה. ואכן, חשבונות אלו העסיקו את אחינו בני ישראל שבסביבות המחנה, והיו כאלה שלא העצימו עין כל אותו הלילה, מפחד ואימה מה יולד יום, ואיזה הפתעה מחכה להם.

למחרת, ביום ששי, קמנו — ולפלא, אף גרמני לא נמצא, אין גם אחד. לא יכלנו להאמין, האמנם כן הוא? נודענו כי באותו לילה ברחו לנפשם הארורים, האמריקאים נמצאים לא הרחק מפה. הם הפשיטו את מדיהם הצבאי, והתלבשו כאזרחים פשוטים למען לא יתפסו בידיהם. היותנו רחוקים מכביש הראשי, לא ראינו ולא שמענו מאומה. עד שבשעה שלש ערב שבת אחה"צ, עבר דזש'יפ עם ארבע חיילים אמריקאים, ובשרו לנו כי הסוף קרב ובא, והפחד כבר מאתנו והלאה. עצם הקרב התנהל כעשרה ק"מ מהעיר, הרחק מהמחנה, ואנחנו כבר חפשים! על כך בפרק הבא אי"ה.

פרק שביעי

מאפילה לאורה

השחרור

כשמוע חדשות אלו, שאכן עומדים להשתחרר מעול גלות הגרמנים הארורים ימ"ש, התחילו האסירים שבמחנה לחטוף מכל הבא בידם. פרצו לתוך המחסנים והשיבו אוכל לנפשם, שמרים מכל המינים. החברה שלנו גם הלכו להתם, ואכלתי רק לחם לשובע נפשי. יותר לא רציתי. הזמן היה ערב שבת קודש. יצאנו מהבראקים לשאוב קצת אויר זך וצח, והפעם זכינו להתאוורר, מבלי שירדפונו הרוצחים. ביניינו היו כאלה שפרצו בריקוד מרוב שמחה, ואחרים לא יכלו לעמוד על נפשם, ולדאבוננו נפחו נשמתם ונשימתם האחרונה מאפיסת הכוחות.

בעזרת ה' לא אבדנו עשתונותינו, והצעתי לחברים — בואו ונתייצב להתפלל תפלת מנחה וקבלת שבת, נקדש קידוש היום, ונקיים לחם משנה לכבוד שבת, ושוב נראה מה עלינו לעשות הלאה, ולאן נפנה.

פתיחת שערים

השער נפתח, וכרוז יצא בקרב המחנה, מי שבכחו לצאת יכול לעשות כן. ואנחנו בשלנו — התפללנו וסעדנו, וכאן לא יכלתי לשלוט ברוחי, דמעות עיני פרצו, ומתוך שבח והודיה להשי"ת שהחיינו וקימנו לצאת מבין צפרני הזדים הארורים, ולאידך גיסא היינו המומים — וכי מה יביא עלינו העתיד? בטוחים היינו שתגיע הישועה האמיתית בביאת משיח צדקנו, ועכשיו רואים אנו את עצמינו בודדים וגלמודים, בלי אב ואם, בלי משפחה, בלי משען ומשענה, ובלי הגאולה האמיתית...

רק עכשיו שהיתה לנו רגע רגועה, הרגשנו את הגלות המר שעבר

עלינו עד היום הזה, עתה יכלנו להתבונן במצבנו הכי-גרוע, ודמעות עינינו נגרו מבלי הפוגות, על שבר בת עמנו, ומאנה הנחם נפשנו.

השעה קרובה לעשר בלילה, חשך ואפילה ושקט ודממה אפפו את כל המחנה. מי מהאנשים הלכו לישון מאפיסת כוחות, ואנחנו — ארבעה צעירים במספר, שנים מראחוב אני וחבר נוסף. טכסנו עצה שיתכן וכדאי לצאת מכאן, לכיוון איזו חורשה ריקה, ולבלות שם את הלילה עד אור הבוקר, כי באם נישאר במחנה, מי יודע אולי כיוון הקרב יחזור אחורנית לצד המחנה, וממילא ניפגש שוב עם מלאך-המות. אמרנו ועשינו, את הדרך החוצה עשינו באיטיות מרוב חולשה, ועתה ראינו את רקיע השמים מלא אוירונים שהפציצו והמטירו פצצות לכל האורך והרוחב, והמשכנו בדרכנו לאותו צד, בתקוה כי ניפול בידי האמריקאים.

אות תקוה

כל אימת שנשמע קול עלה נדף, נעצרנו ונעמדנו קימעה מרוב פחד, אבל לא היה בזה ממש, כי אם העצים וענפיהם שנשבו לרוח הלילה. עברו איזה שעות ואין שטן ואין פגע רע, הכל שקט ורגוע מבלי משטין ומפריע. לא פגשנו שום בעל חי או בן-אדם.

פתאום נראה לנגדנו בית מואר, ואנו עומדים בפני גשר, פנס חזק מאיר עלינו, וחייל מדבר אלינו ועלינו. השפה בה דיבר לא היתה מובנת, רק זאת ידענו שאין זה גרמני מתוך מדיו שהיה לבוש בהם. חבריו יצאו מהתפעלות על המחזה האיום שעמד נגדם — דהיינו לראות ילדים צעירים בכיסוי קלוש, בעירום וחוסר-כל. בכינו והם בכו אתנו.

הם רמזו שנלך אחריהם מעבר לגשר, שם עמד ביתן המפקדה שלהם, והכניסונו לתוכו. קבלנו ביסקויטים טריים עם כוס חלב חם, שלא טעמנו זה שנה תמימה. הם הורו לנו שנשכב על הרצפה בקומה עליונה עד הבוקר, כי למחרת בא יבא הקצין הראשי ואז עלינו לצאת מהביתן, ולהתיצב בחצר. הלילה עברה במנוחה ומרגוע.

פת שחרית היתה דומה לסעודת הערב. הקצין הגיע והודיע כי

"המלחמה הסתיימה אתמול!", הבריחה ביד כל אחד ואחד ללכת לאן שרגליו יוליכוהו. בינתיים כבר נראו המונים המונים שהלכו על הכביש לכיוון עיר וועלז. גם אנו המשכנו עם כל השיירה, רק שבשער העיר נעמד טנק אמריקאי שחסם את הדרך. כעבור שעתיים התפנה הטנק ושערי העיר נפתחו. היו אנשים שמפאת ההפקרות ששרר, נכנסו מבית לבית, בזזו מכל הבא לידם.

אנו כשלעצמנו המשכנו עד פאתי העיר. בשום אופן לא רצינו להתאכסן אצל תושבי העיר, מחשש שמא יטלו את נפשנו באישון לילה, ומי יתבע אותם על שפיכות-דמים.

על אם הדרך

בחשכת לילה עוברים בשדה, ולפתע נגד עינינו בית, בו דרו שתי איכרים זקנים, שיצאו לקראתנו בפחד ומורא שמא נהרגם, כי לא ידעו מי אנו ומה מעשנו. הבטחנום שבקשתינו היחידית היא לינת-לילה. קבלנו שמיכות ועשינו שם את השעות הנותרות. בבוקר כיבודנו בכוס חלב חם עם ביסקויטים. ממשיכים. הדרך מלא היה בעגלות שהלכו מהכא להתם ומהתם להכא, אף אחד לא היה מעוניין בשני. כעבור זמן-מה נעצר לפנינו אוטו-משא עם רוסים שהשתחררו זה עתה, ונוסעים לעבר הגבול בעיר לונץ שליד הנהר. בצד אחד עמדו האמריקאים ולצדו השני — רוסים. מציעים לנו לעלות. הללו שיכורים היו למחצה לשליש ולרביע, אך בכל זאת נסענו אתם עד העיר הקרובה — לונץ. ישבנו מלמעלה, כך שלא היה שום מגע-משא עם הערלים עד שהגענו למחוז חפצנו.

בעיר נעמדנו להתבונן בהמתרחש. הולכים ובאים מכל הצדדים. והנה, חיילים אמריקאים מזוינים ומחומשים מובילים המון שבויים, היו ביניהם גם חיילים הונגרים. נעם לנו לראות במפלת שונאי ישראל אלו.

בתחנת "צלב האדום"

שני הצעירים ה"ראחובים" שבקבוצתנו, החליטו לחזור לראחוב

שהיתה כבושה תחת ממשלת רוסיה, וכך נפרדנו איש מעל אחיו. אנחנו נשארנו במקום והשלכנו על ה' יהבנו, שיתקננו בעצה טובה. רעיון צץ במוחי לחפש אחר ה"צלב האדום" ולהשאר תחת חסותם ללינת הלילה. חפשנו עד שמצאנו את השלד עם הסמל הנודע. הם קבלונו בסבר פנים יפות ובקבלת פנים מלכותית. בחדר היה חימום נעים וקבלנו אכילה ושתיה. בינתים ספרנו את כל הקורות, עד שחמלה עטפה את כל הנוכחים להסתכל על שני צעירים שעברו כל-כך המון עינוים וצרות.

כעבור איזה דקות הגיע המפקד "מייג'ור" והיה המום לראותנו. קבלנו חדר מרוהט והלכנו לישון. במטה כה מסודרת ונעימה, לא זכינו לישון יותר משנה, ותערב שנתנו. בבוקר קמנו בשעה מאוחרת, והקציין רצה לשמוע מאתנו עוד ועוד, ולמעשה הוצרכנו להמשיך מכאן, כי המקום מיוחד עבור חיילים פצועים וחולים. עלינו על ג'יפ בליווי חיילים ומפקד בדרך כבוד, ונסענו דרך רחובות העיר, והמשכנו בדרכנו. מרחוק נראה לנו מחנה מסובב בגדרי תיל, והשאת והשבר אחזתנו. מי רוצה לחזור שוב למחנה. העדפנו להסתובב ברחובות העיר ולשות עצות בנפשנו כדת מה לעשות.

במחנה צבאי

למעשה, נעצרנו במחנה הנ"ל, והתחלנו להתוכח עם המפקד כי אין רצוננו להשאר כאן. הוא הלך וקרא לשני חיילים בריטיים יהודים, החלפנו שיחה אתם, ושטחנו בקשתנו שרצוננו להגיע לארץ ישראל, דבר שגרם צחוק רב בין השומעים. לא היה זה מחנה ריכוז, כי אם מחנה של חיילים שבוים אמרקאים, אנגלים, איטלקים וצרפתים, המחכים לשוב הביתה בעוד זמן קצר. הובטחנו שבאם נישאר כאן, נוכל להמשיך עם הבריטים לארץ ישראל.

החיילים היהודים שמחו אתנו עד מאוד, התרחצנו במקלחת חמה והוחלפנו בבגדים, מדי צבא אנגלי, כך שנראינו כחיילים בריטים. נתישבנו לסעוד, ושוחחנו ארוכות וקצרות, מאין אנו, ואיך עבר עלינו הגלות. הם לא האמינו למשמע אזניהם על כל הזוועות והעינויים

שעברו על ראשנו. חברינו התגאו בנו, ורצו להראות לנו את כל סביבות המחנה. קבלנו ביתן מורווח עם מטות ומגבות וסבון — שהיה בו משום חידוש, להתרגל שוב למנהגי עולם ולהתנהג כאחד מן הישוב. בחדר אוכל התאספו כולם לארוחת היום. שמחנו לשמע הדברים שבעוד ימים ספורים נזכה לחונן עפר ארץ הקדושה.

למחרת, נכנסנו למשרד וסדרו עבורנו תעודות רשמיות עם חתימות המפקדים ועדים, כי אנו כביכול בנים-חורגים ושמקור מוצאנו מהארץ. החיילים היהודים לא היו דתיים כלל, אך ראו שאנחנו מתפללים יום יום בעל-פה, עד ששאלו אם מעונינים אנו בתנ"ך שתחת ידם שהביאו מפלסטינה. לא ידענו מה לעשות מרוב שמחה, זה שנה תמימה שלא ראינו תמונת אות עברי, ששנו עליו כמוצא שלל רב. התחלנו ללמוד מפרשת בראשית ועד לנביאים.

המחבר בתקופת השחרור

חסדים גלויים

המון מבקרים צבאו על פתחנו לשמוע סיפורנו ולפגוש אישית את שני הצעירים שזה עתה יצאו מגיהנם. אחד השומעים הציע לנו שבאם רצוננו לראות איזה מעשה נקמה, יכולים אנו להתלוות אתו לחדר האמבטיא, שם נמצא קצין ס.ס. ששבוהו, ומכים בו מכות נמרצות יום יום. הימים — ימי הפקר היו, כך שאת מי שתפסו עשו בו מה שרצו. נמנעתי מללכת, ראשית כי עדיין חלש הייתי, ועוד שמחשש התרגשות פחדתי להתעלפות. כעבור יום, שמענו שהלה לקח את נפשו — כן יאבדו כל אויביך ה'. בקיצור, ראינו חסדי ה' גלויים בכל צעד ושעל.

בסכנת חולי

היה זה ימים ספורים לפני חג השבועות. החיילים היו אוכלים סעודות שמנות, בשר ומאכלים מטוגנים בשמן, ואילו אנחנו הגם שכלפי חוץ נראינו כבריאים ושלמים, בכ"ז לא היה ביכלתינו לעכל מאכלים כאלו, בהיות שכל אברינו הפנימיים מכווצים מרוב רעבון סבל ומכאובים שעברו עלינו במשך כשנה תמימה. לטובתנו הכריחונו לאכול מכל טוב שהוגש לפניהם.

התוצאה מכך היתה, שקבלנו חום גבוה. חברי יצא מהסכנה תיכף ומיד, והבריא כעבור איזה ימים. ואילו אני נחליתי בטיפוס-בטן והסתכנתי סכנת נפשות ממש, עד שאבדתי את ההכרה לגמרי רח"ל, ואושפזתי בבית החולים הצבאי. התעוררתי רק אחרי שבועיים בחסדי ה'. לא הכרתי את הסובבים ליד מטתי, ורק שאלתי איה איפוא הם החיילים היהודים שהבטיחו לקחת אותנו לארץ. לא נתנו לי לאכול רק שתיתי תה כל היום. ביום השני בִּקְרַנִי קצין גנרל איטלקי בדרגה גבוהה, לבוש מדי חיל-הים, ושאל לשלומי. תשובתי היתה כי רעב אנכי, והיה זה סימן להתאוששות מהמחלה.

יום יום הוסיפו מנה לארוחותי. מלוהו סיפר לי כי הגנרל הוא פרופסור מאיטליה ששירת בבית החולים לרפאות את החיילים השבוים, והאמנם שהיה מיועד לנסוע לביתו שבאיטליה לפני איזה ימים, דחה את הנסיעה מרוב רחמנות, לראות בחור צעיר המוטל

בסכנה איומה, ורצה לחכות עד שאתעורר, כדי שיוכל לעמוד על מהלך וטיב מצב בריאותי.

התאוששות מהמחלה

הפרופסור טיפל בי בהתמסרות יוצאת מן הכלל. לפעמים היה עומד רתוק למטתי שעות על גבי שעות, כדי לראות בהתקדמותי. הוא שמח שסוף סוף השתפר מצבי, ועשה השתדלויות רבות להמציא עבורי את התרופות הדרושות להחלמה מהירה. הפרופסור נפרד ממני, הודיתי לו עבור כל המאמצים שעשה בשבילי, ואיחלתי לו הצלחה ונסיעה טובה. ראיתי כי היה שליח מן השמים להוציאני ממות לחיים ב"ה.

יום יום התחזקתי וכחותי חזרו לאט לאט בעז"ה. עוד לקח איזה זמן עד שיכלתי לרדת מהמטה, כי חיש מהר הייתי מקבל סחרחורת. סיפר לי חברי שבמשך תרדמתי דברתי הרבה מהחום הגבוה, אודות היו"ט שבועות, אמרתי איזה קטעים מנוסח התפילה ושרתי "תתברך".

לא היו די מילין בפי להודות לה' הטוב על כל תגמולוהי עלי, ושברוב חסדיו שם נפשי בחיים. מהתנ"ך שקבלתי מהחייל, שפכתי שיח במזמורי תהלים, כפי אשר הרשוני כחותי הדלים והמעוטים.

עזרת הג'וינט

התחלתי להתעניין מה יעלה בגורלנו, בנוגע המאמצים והתכניות שעשינו עם הבריטים שבמחנה, ונודעתי שכולם נסעו מזה, ונשארו מתי מספר מבין האיטלקים והצרפתים. הבטיחו לנו שהפקידם האנגלים חזרו ללונדון לעבור איזה בדיקות, וכשישתחררו ימשיכו לפלסטינה וישתדלו במיטב יכלתם להעבירנו לשם.

אך "חלומות שוא ידברון", ואמנם כן היו אלו דברי חלומות, ואמרתי כי עלינו להזדרז ולעשות מאמצים מחודשים, לסדר את ענין העליה לאה"ק, וה' ינחנו במעגלי צדק. הרי ראינו נסיו שבכל יום

עמנו, ומי שעזרנו עד הנה, יעזרנו גם להלאה. עברו ימים, ומצב בריאותנו השתפר בס"ד, הרגשנו התרעננות, וזכינו לצאת מבית החולים בשעה טובה. בקרב המחנה, נמצאו חיילים פולנים, ששנים מהם היו בעצם יהודים, ובקרו אותנו בביה"ח לדרוש בשלומנו. אתם בילינו עכשיו, ומהכסף שהוענקנו מהבריטים חלקנו גם לחברינו החדשים. בביקורם היום-יומי לתוך העיר, התוודעו כי ל"ג'וינט" יש משרד, ומשם אפשר להסתדר בחבורות לנסוע למדינות אחרות.

לא שהינו — ארזנו את החפצים, ואת ה"מרקים" ו"דולרים" לקחנו אתנו בתור צדה לדרך. שם בג'וינט קבלו אותנו בזרועות פתוחות, ודאגו להטיב מעמדנו. נודענו, שבכל שבוע מתארגנת קבוצה לפלסטינה, וחילי הבריגדה היהודית של רגימנט הבריטי מת"א, מובילים את הקבוצה מעבר לגבול האיטלקי, ומשם מסיעה אניה עד לארץ, אך כל זה "עליה שחורה" כי האנגלים חסמו את הגבולות ולא הרשו להכנס.

הדבר היה כחודש ומחצה אחרי תום המלחמה, בשלהי שנת תש"ה, התרשמנו במשרדי הג'וינט, קבלנו ציוד, אוכל וכסף, ומקום המפגש היה במחנה אשר בקצה העיר. הקבוצה מנתה כמאתים איש. במטבח בשלו מכל טוב וטוב, כמובן לא בהידורי כשרות. פגשנו עוד יהודים מפולין, שהשתחררו מהמחנות שבסביבה, ביניהם מר יוסקוביץ, נכדו של האדמו"ר מגור זצ"ל, ר' אלימלך בלומנברג ובנו שמעון, ועוד. הללו היו מבוגרים ממני, ועברו שבעה מדורי גיהנם בשנות השואה. יש לציין לשבחם שבמשך כל הזמן נזהרו מלאכול בשר טריפה.

שבת משיב-נפש

בינתיים היה לנו "מנין" של יהודים חרדיים, לשמחת כולנו. התפללנו בציבור, למרות שלא היה בידינו ציצית ותפילין. בערב שבת עברתי על הפרשה שנים מקרא בלי תרגום מספר התנ"ך שקבלנו, ושוב עבר הספר מיד ליד. אחד מהחבורה דאג להשיג עבור ה"עולם" לחם משנה לכבוד שבת, ביצים מבושלים ופירות. בעזרת ה' היתה

שבת זו לנו למשיב נפש, כי נראתה קצת בצורה יהודית. לכבוד היום הדלקנו נרות שבת. בקבוצה זו היו גם יהודים חילונים, מהם שבערה בהם עוד נקודת היהדות וקנאו בנו, על רצוננו החזק והאמיץ לשמור על השבת, אחרים צחקו עלינו, ואילו אלו שהתביישו הלכו להם למעונם.

ככה עברה עלינו יום השבת בשירות ותשבחות לא-ל חי, שזיכנו ושם נפשנו בחיים. השגנו קופסאות מאכלים כשרים, שהגיעו לידינו ע"י צבא האמריקאי, אך כשלעצמי נמנעתי מלאכול מאכלים אלו, אחרי כל מה שעבר עלי.

בדרך לאיטליה

כעבור שבועיים באה פקודה שלמחרת נוסעים. הרכבת הסיעתנו לעיר זלצבורג, כשאנו — מנין היהודים, נוסעים בקבוצה יחדיו בתור חבורה שאוכלת רק "כשר". בהגיענו להתם, עלינו על מכוניות ורכבי-משא, והמשכנו. הנוף היה מרהיב, בעברנו דרך הרים ובקעות באין מפריע. התחנה הבאה נקראת "באלזאני", והוכנסנו שוב לתוך מחנה צבאי.

משם נסענו כמה מאות איש ברכבת, עדי באנו ל"סנטא-מאריה" שבדרום איטליה. באותו מחוז היו הרבה כפרי-נופש עבור תיירים, שבאו מכל עבר ופינה לבלות בנעימים. הג'וינט העמיד כאן מחנות עבור העולים לפלסטינה. חכינו עד אור הבוקר, ואז יצא ר' אלימלך ועוד יהודים לראות באיזה אופן נוכל להסתדר בזמן שהותנו כאן. למעשה סדרו מטבח כשר. סדרנו בית-המדרש, ובמשך הזמן קבלנו מהג'וינט תפילין וטליתים, גם לרבות ספר-תורה. חבורה אחרת של יהודים התישבה בכפר הסמוך סנטא-ציזאר, וביניהם הרבה חסידי גור, ובראשה עמד החסיד ר' לייבל קוטנר.

אלפי איש מכל קצוות גרמניה שהתקבצו מכל מחנות הריכוז, הגיעו הֵנָּה. היה בזה משום לחץ על האו"ם לעשות מאמצים על הכניסה לארץ ישראל, בהיות אלפי איש על חופי איטליה. אמנם

הבריטים היו קשי עורף, קשוחים ורשעים, ולא נתנו רשות כניסה. כל ספינה שחטפו הוליכוה לקפריסין, עד כדי כך שהיו יהודים שהתעכבו שם שלש שנים עד שזכו לביאת הארץ. בקפריסין גופא, נחלו המון בחולי הטיפוס, ותנאי החיים היו בכי-רע. מזי רעב היו מנת חלקם של תושביה.

הפגישה עם ידידים

פגשנו כאן ידידים לשעבר, אתם היינו תחת קורת גג אחד במחנות גאזען 2 ומאוטהאזען, ונשארו שם ולא הלכו אז אתנו. הם סיפרו סיפורים איומים שקרו בזמן השחרור. כאשר התקרבו הרוסים לשחרר את מחנה מאוטהאוזן, פקדו הגרמנים על כל השבויים להסתתר במנהרה, כביכול מחשש פגזים שיפילו הרוסים. אך הבינו הכל את זממם הרע של הרשעים, שברצונם לאספם יחד ולסתום את פי המנהרה, שם יגוועו כולם ר"ל. הם פנו עורף לפקודתם ועשו "ווידרשטאנד" ולא שמעו לקולם, עד שנשתחררו בשעה טובה. עם השחרור גדלה ההפקרות ביניהם, וכולם חטפו אוכל מן הבא בידם, ורבים מתו מיתת טיפוס רח"ל. ידעו הגרמנים הרשעים כי סופם וקיצם קרב, והיו מהם שברחו והסתובבו בין אזרחי הארץ כדי שלא יתפסו.

כששמעתי סיפורים אלו, הודיתי לה' הטוב שהנחני במעגלי צדק, ולא נמצאתי שם בעת ההוא, כי הרי אנחנו שוחררנו ע"י האמריקאים בתנאים קלים ביותר, והזוועות אחרי המלחמה תחת חסות הרוסים היו גרועים מאוד, ויהודים רבים נשלחו לסיביר, באם לא שמרו פקודותיהם.

המפלגות השונות

כאמור, יסדנו ביהמ"ד וכך עברו עלינו ימים הנוראים. בחור מבוגר מחסידי גור, בשם שלמה ווייצמן, בנו של השו"ב מפיטרקוב, הנהנו במנגינותיו ושימש כבעל תפלה טוב ביותר. הרב ר' פאוויש גובראלטור ובנו יצחק (כהיום מהבעה"ב החשובים בבני ברק) שהיה

תלמיד חכם מופלג מוילנא, לימד שיעור בביהמ"ד והיה בעל הוראה. לא פסק פומיה מגירסא, למרות שהיינו מחוסרי ספרים.

מאידך גיסא, ארגנו החפשיים את הנוער והיו מרציאים לפניהם הרצאות על חיבת הארץ וציונות. הם קבלו תמיכה מהאונר"א — זאת היתה הגוף הרשמי שתמך בפליטים יהודים כגוים להבדיל. הג'וינט — מקור מוצאו בא מיהודי ארה"ב שארגנו תמיכה זו לפליטי הגולה. למרות שמפלגות חילוניות — אצ"ל וכדומה, תמכו בהם בתדירות.

משלחת מאגודת ישראל ביקרה במחננו, והיות והיינו קומץ קטן של חרדים הציעו לי ולחברי לעבור לעיר רומא, כי שם יסדו ישיבה בשם "מאור הגולה" ולומדים כשמונים בחורים. חברי שלא למד בישיבה לפני המלחמה, לא היה מעונין להתיישב ללמוד תורה, והעדיף משום כך להצטרף למפלגה דתית, אולם אני החלטתי לנסוע לישיבה, וכאן נפרדנו איש מעל אחיו לשלום. הנסיעה לרומא ארכה כיום שלם, וב"ה הגעתי בשעה טובה.

פרק שמיני

ברומא

ישיבת מאור הגולה

חורף תש"ו, רומא. על ראש ההר עמדה וילה נהדרת, ששימשה כבנין הישיבה. בואך לכניסת הישיבה, תלוי שלד: "ישיבת מאור הגולה לפליטי הגולה". מטעם הג'וינט התרשמתי במשרד בתור תלמיד הישיבה. ברגשי תודה לה' התחילה תקופה חדשה בחיי. סוף סוף, אחרי נדודים של חצי שנה, אני נמצא בין כותלי ישיבה, להתרענן ולהתרומם מדובשה של תורה.

מי כעמך ישראל? הרהרתי בלבי, גולה אחר גולה מוכים ונמרטים, נשחטים ונטבחים כצאן לטבח יובל, ובכל זאת שמך לא שכחנו. האדמה תחתינו עדיין בוערת, אבל נצח ישראל לא ישקר. ישראל קדושים מתפנים ומשליכים הכל מאחוריהם, משתכחין בצערא דילהון ועסקין בחדוה דילי. הרי זה קידוש ה' ממש.

הנהלת הישיבה

ארבעה רבנים ניהלו את הישיבה על כל הצטרכויותיה, ברוחניות וגשמיות. ראש הישיבה הרה"ג רבי אפרים אשרי שליט"א מקובנה, כיום מחשובי הרבנים בניו יורק, היו נוטל מקל נדודיו להתרים את הציבור בכל קצוי העולם, לתרום לטובת הישיבה. שמה הטוב של הישיבה אכן יצאה על פני חוץ, שבעיר הבירה רומא שוקדים על התורה והעבודה מאה בחורים פליטי חרב. שיעורי תורה השמיע ראש הישיבה הרה"ג רבי אייזיק מושקוביץ זצ"ל, יליד ברעזנא, שהיה מגדולי תלמידיו של הגאון בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל. הוא נמנה על חסידי ויז'ניץ, והיה בקי בש"ס ופוסקים, ובזכרונו הנפלא אצר כל מכמני התורה.

שיעור פלפול השמיע פעמיים בשבוע הרה"ג רבי בנימין

בורזיקובסקי שליט"א, נכד החידושי הרי"ם מגור, שהיה תלמיד יח"ל לפני השואה. הוא גם היה משמיע שיעור מוסר לתלמידי הישיבה, ופיו מפיק מרגליות. הרב ר' יעקב מלינובסקי נ"י, מחסידי סלונים, איש יקר הערך, ניהל את חלק הגשמי של הישיבה.

הסדר והחיים בישיבה

בין הלומדים, התיישבו גם יהודים מבוגרים יותר, שחזרו בלי משפחתם ל"ע, ורצו לטעום טעם תורה וחסידות. החבורה היתה מיוחדת בכל המובנים. חסידים כליטאים זקנים עם נערים, והכל במגמה אחת — להעמיק במימה של תורה. רוב הניכר של התלמידים היו חסידי גור וחסידי ויז'ניץ, ועי"ז נשבה רוח חסידית בין כותלי הישיבה.

המחבר כתלמיד בישיבת מאור הגולה ברומא

סדרי הלימוד לא יכלו להיות טוב יותר מאשר במקום תורה זו, ראשית לא היו שום הפרעות מבחוץ, כי הישיבה שכנה על ראש הפסגה, ושנית כי לא רצו לדעת מהמתרחש בעולם. התפלות בקעו רקיעים — לא יאומן כי יסופר, מראשית התפלה ועד סופה חטיבה אחת של דביקות והתלהבות. גם הארוחות התנהלו תחת סדר מופתי, וכל התלמידים עבדו בתורנות בסדרי חדר האוכל. הפרעות בסדרי הישיבה — מאן דכר שמיה. היתה זו משפחה אחת קשורה בלב ונפש. רוב הבחורים היו קמים בבוקר השכם לעמוד בתפילה מתוך שיעור תורה.

אחרי ארוחת הבוקר השמיע הרה"ג ר' אייזיק זצ"ל שיעורו שארך כשעתיים. אחרי צהרים למדו התלמידים אחד עם חברו, והיו כאלה שלמדו עם החלשים. כולם השתתפו להצלחת הישיבה. ספרים היו חסרים ביותר, כי מהג'וינט לא קבלנו אלא כמה גמרות, אך למזלנו יכלו ראשי הישיבה בבקיאותם ובזכרונם המפליא לענות על כל קושיא והערה על המקום: זוהי קושית הפני יהושע, הריטב"א וכדומה. הסיפוק בלימודים היתה בדרגה כה רמה, שכל אחד צייר בדעתו כאילו הוא נמצא ולומד בישיבתו שבגרוסווארדיין או ווארשא. כולם הרגישו את עצמם כמו "בבית".

אחדות התלמידים

האיחוד בין החברים היה כה אמיץ, וכל אחד דאג להטיב מעמד חבירו. בין הסדרים היו מטיילים על פסגת ההר, ומשוחחים על העבר ועל תלאותיה. כשראו בחור שנפלו פניו ושרוי בצער ויגון, התענינו תיכף ומיד במצבו והעמידוהו על רגליו בדברי חיזוק ועידוד. גם ראשי הישיבה התערבו בכל צעד ושעל של התלמידים להרים קרנם ומצב רוחם, על צד היותר טוב, ולהחזירם למסלול החיים הרגילים. וגם זה מחסדי הבורא ב"ה, שאחרי שנות צרה יגון ואנחה, תלאות על גבי תלאות, הרגשנו בישיבה זו מעין מגדל-אור, והצילה המון צעירים ומבוגרים מרדת שחת, חלילה, מה גם שברומא וסביבותיה נתייסדו המון קיבוצים, מינים ממינים שונים, חילונים, חרדים ודתיים.

הישיבה קנתה לעצמה שם טוב ומכל עבר באו לראות ולהיראות,

תלמידי ישיבת "מאור הגולה" ברומא תש"ו

ואכן רישומה היתה ניכרת על כל באיה. אוירה של תורה וקדושה ספוגה בין כותליה, וההשפעה עשתה את שלה. בשבת היו מבקרים רבים מהסביבה, או אורחים שהזדמנו לרומא לרגל מסחרם, שליחי מצוה, וכדומה. כולם שמעו על הישיבה ועל שמעה הטוב ובאו לבלות את יום השבת עם התלמידים.

שבתות ויומי דפגרא

בלילי שבת אחרי הסעודה למדו סדר בישיבה עד שעה 11. אח"כ היינו נכנסים לחדר אוכל לערוך "באטא", בזמירות ותשבחות לא-ל חי. רוב הבחורים השתתפו. על בית התבשיל היה ממונה ר' הערשל שטיינברג נ"י, וכשהיה לו רגע פנוי ניצלה בלימוד משנה ברורה ובאמירת תהלים. הוא התפלל שתיכנס יראת שמים בתוך המאכלים, ועי"ז יושפעו התלמידים מהאוכל. הוא היה מבשל חמין "טשולנט" במיוחד עבור ה"באטא", ופירות ומשקה היו לרוב. כסף בימים ההם לא היה נחשב לכלום, והכל עלה בזול, כך שלא חסר מאומה. היו משוחחים בדברי תורה ובסיפורי צדיקים וזמירות, ופעמים מרוב ההתלהבות ורגש קודש, בילינו עד אור הבוקר.

התלמידים שנמנו על חסידי גור, היו עורכים מסיבה בימי הילולא, ושרים "מַרְשִׁים" וניגוני גור, גם אנו השתתפנו במסיבתם. השלום והאחדות איחד את כולם תחת קורת גג אחד. הרגשנו איזו חיים של חילוץ עצמות, אחרי שספגנו מכות אכזריות מהצוררים ימ"ש, וזכיתי להיות מאוכלי המן במשך שלש שנים, מלאים וגדושים בתורה וטהרה.

ביקורים בישיבה

בין המבקרים החשובים, שהיה אורח לא נדיר, נמנה הרבני החשוב והנכבד ר' מרדכי בנדיקט ז"ל מתל אביב, שבא הנה לרגל מסחרו. הוא ניהל עסקו עם אחיו ר' יחיאל ז"ל, איש שוע ונגיד. בשנים המאוחרות עבר לגור בלונדון הבירה, והיה בא לרומא לעסקיו. ר' מרדכי היה בר אוריין, מתלמידיו החשובים של הגאון רבי יוסף צבי

דושינסקיא זצ"ל — מרא דארעא דישראל. המון קושיות והערות שעלו על הפרק בין כותלי הישיבה, היה הוא מיישבם ומתרצם, כי זכרון נפלא לו, ושלט בהמון מקצועות בתורה. היו מקרים שלא ענה על אתר, והבטיח שבביקורו הבא יביא אתו תירוץ מועיל. הוא גם התפעל מרוח התורה ואוירה החסידית ששררה בישיבה, עד שאמר פעם שבצד זה של העולם אין מקום תורה כמותה.

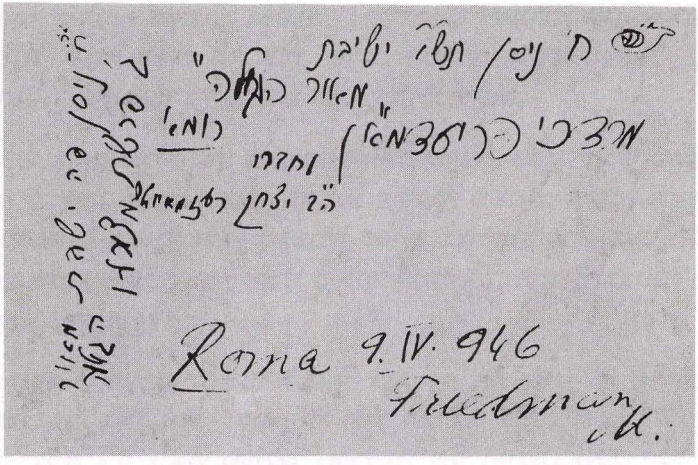
על חבורתנו — חסידי ויז'ניץ, נמנו כעשרים בחורים. אפרט בזה חלק משמותם: הרה"ח ר' דוד ליב שווארץ נ"י, שבדרכו לא"י נתקע פה, הרה"ג ר' אברהם צבי בעק נ"י, כהיום הרב אב"ד מעלבורן שבאוסטרליה, ואחיו הרב משה בער בעק נ"י, חברי היקר העסקן המפואר ר' מרדכי פרידמן נ"י, אתו למדתי זמן רב [ראה להלן], ר' דוב בעריש לאבין נ"י, שלימים נעשה מחותני, ר' אלקנה אוביץ, ר' אברהם שלמה פרענקל, ר' אהרן יצחק ווייס, ור' יושע שלזינגר ז"ל. גם מספר אברכים למדו בישיבה: ר' יואל שימונוביץ, ר' ברוך באש, ועוד. בין החסידים ואנשי מעלה מחסידי גור היו שם: הרב ר' יצחק אלחנן גוטליב נ"י, ר' ליפא הורביץ, ר' שמואל ליקווער ואחיו, ר' אפרים מנלא, ר' משה וועקשטיין, ר' משה שווארץ, ר' לייבל גובנער נ"י, ר' פאוויל ליפשיץ ע"ה, ועוד. כן הי' שם ר' יעקב לנגנוער מחסידי בעלז.

השיחה עם ראש הישיבה

ביום מן הימים נכנסתי אל ראש הישיבה, הגאון רבי אייזיק זצ"ל, ורציתי לשמוע מאין מקור מוצאו, והאיך עברו עליו שנות הדמים. נודעתי שלפני השואה היה חתן ר' משה דוד ציג מטערניווע. הוא הקים משפחה לפני המלחמה, אך כולם הושמדו באושוויץ הי"ד, ורק הוא נמלט מגיא ההריגה. למעשה, כבר נפגשתי אתו בשנים קדמוניות בימי ילדותי כאשר הייתי על לינת לילה בבית חמיו אשר בטערניווע [ראה לעיל פרק רביעי].

עוד סיפר לי הג"ר אייזיק זצ"ל, שאחרי השחרור נפגש עם כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל בבוקרשט, ובילה במחיצתו זמן רב. כעת, אמר, נמצא מרן בבלגיה, ובדעתו לשלוח מכתב מפורט למרן, בו יודיע

תמונה מידידי הרה"ח ר' מרדכי פרידמאן נ"י
שקבלתי ממנו למזכרת בהיותנו בישיבת מאור הגולה ברומא

מהמתרחש בישיבה, ויזכיר את תלמידיו החוסים תחת קורתו. תשובת מרן הגיעה, שזכה בעז"ה להשאר בחיים יחד עם כל בני משפחתו, כולם חיים וקיימים, לא נפקד מהם איש ב"ה. מרן מבשר בשורה משמחת ביותר, שפגש את אחי חיים, שנשאר בין החיים ב"ה.

ידיעות מחצר מרן

אדהכי והכי, הגיע ידידי ר' מרדכי פרידמן ונכנס לישיבה. הוא היה בדרכו לארץ ישראל יחד עם אביו, אמו ואחותו. מפיו שמענו אודות נס ההצלה של מרן מהגיטו. חלק נכבד של פעילות הצלת משפחת מרן יש לזקוף לזכותו של אביו הרה"ח ר' אברהם יצחק פרידמאן נ"י. נודעתי אז שהרה"צ רבי מרדכי שליט"א, בן רבינו, התארס באותה תקופה, עם בתו של הרה"ק מקולראש (ה"ה כ"ק מרן אדמו"ר מסקווירא זצוק"ל). הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל, ויבדלחט"א הרה"צ רבי משה יהושע שליט"א בנו הגדול של מרן, והרה"צ רבי נפתלי חיים שליט"א, כולם כבר נמצאו בארץ ישראל.

ור' מרדכי פרידמאן ממשיך בסיפורו: אחרי השחרור שימש מרן זצ"ל כראש מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל ברומניה. הכספים שהגיעו מאנשי ההצלה שפעלו בכל רחבי העולם, לטובת פליטי המדינה, עברו תחת ידי מרן, שהיה המפקח הראשי בענין. בעינא פקיחא השגיח מרן שהכספים יגיעו רק לנצרכים.

אכן היו כאלה שהיה ברצונם ליהנות שלא ביושר, והללו שפכו בוז וקלון על מרן, מבית ומחוץ. פרסמו מודעות משמיצות עליו בעיתונים וכתבי-העת, ביזוהו ורצו להשפיל כבודו בעיני ההמון. כתבי פלסתר נפוצו שמרן אינו נוהג כשורה בעניני הממונות, וכאילו כביכול לוקח לצרכיו מהמקובץ.

ידיעה זו העציבה אותי למאוד ודכדכה את נפשי, כי הרי כל מי שהכיר את מרן, ידע נכונה כי מרן התרחק מענינים אלו כמטחוי קשת. הוא לא נהנה מעולם מפרוטה של הזולת, ואת הכל עשה בדקדוק עצום. מה גם שר' מרדכי הוסיף, שהיו גם רבנים חשובים מעורבים בפרשה מכאיבה זו.

ההרגעה היתה ממני והלאה, וכי אפשר שלאחר כל התלאה שעברה על כלל ישראל קיימים עוד אנשים נחותי דרגא כאלו! חבל על דאבדין ולא משתכחין! וכי כל העילית של כלל ישראל עברו עינוים קשים לא יאומן כי יסופר עד שנספו בכבשוני האש ר"ל, ולדאבוננו נשארו רק בריונים כאלו רחמנא לשיזבן!

נכנסתי להג"ר אייזיק זצ"ל ושטחתי לפניו דאגה בלב איש. הוא דיבר על לבי, והיטב חרה לו על שסיפרו לי את כל הענין, כי בעצם גם הוא ידע מכל אשר נעשה, אלא שלא רצה לעגם אותי. הוא הסביר לי שבין כה וכה לא עשה מרן "עסק" מזה, ולא שת לבו לכל הנעשה, למרות שלא ניתוסף לו מזה כבוד גדול, אך האמת הורה דרכו, ובסופו נתפסו אלו עם עסקים "שחורים", ובילו זמן רב בבתי סוהר.

אני כשלעצמי לא מצאתי מנוח לנפשי, והמעשה השפל ניקר במוחי תקופה ארוכה.

הכרעת מרן — דעת קדושים

אגב, מעניין להביא בזה עובדה שסיפרה הג"ר אייזיק זצ"ל, היה זה במשך שהותו עם מרן בבוקרשט. באחד הימים התקיימה אסיפת רבנים שבאו לטכס עצות בנוגע להיתר עגונות. יושב ראש האסיפה היה הגאון המפורסם רבי חיים מרדכי רולר זצ"ל מניאמץ. מרן היה בין הקרואים, והג"ר אייזיק זצ"ל ליוהו.

כאשר הגיעו, כבר התפלפלו הגאונים בנידון, נעמדו כל הנוכחים, אך לא הושיבוהו בראש. נעמד הגאון מניאמץ, שהיה ממעריצי בית ויז'ניץ, ומסר למרן את מקומו, בדרך כבוד. הכריז ה"יושב-ראש" באמצע האסיפה, וכה אמר: עד עכשיו שמענו "דעת תורה", כעת שהגיע הרבי מויז'ניץ, נשמע "דעת קדושים"! בכך כיבד את מרן להשמיע את דעת קדשו, שערך לפניהם משא-ומתן בהלכה.

סיגופי ומכתב מרן זצ"ל

לרגל השמועות אודות מרן נשבר רוחי בקרבי. עברו ימים וכמעט שלא הכנסתי אוכל לפי. המצב דיכאני, אבדתי משקל, עד שנראיתי

צנום וחלש. חשד בי הג"ר אייזיק זצ"ל שהנני מסגף את עצמי, אך מליבא לפומא לא גליתי מה שבאמת כואב לי. הוא ערך מכתב למרן לאנטוורפן, שבטובו הגדול יכתוב אלי שאפסיק ואחדול ממעשי, כי מי יודע מה יולד יום, ואין שום תכלית בהנהגתי.

מכתב-קדשו אמנם הגיע, בו פקד עלי מרן לאכול בכל בוקר ועוד לפני התפלה. מכתב זה שמור תחת ידי. ואיידי דחביבי אעתיק לשון קדשו בזה [מחצית הראשון כתב הגבאי, ואת חלקו השני כתב מרן ז"ל בכתב-יד-קדשו]:

ב"ה

כבוד אהובי תלמידי היקר מאד נעלה וכו' מר **יצחק דוד בן חנה ביל"א** שיחי'.

את מכתבך בצירוף ד. אחד קבלתי, וראשית הכל אני גוזר עליך שתאכל בכל בקר השכם עוד קודם התפלה, ותראה מקודם לחזק את גופך שתהי' בריא ושלם בכל רמ"ח איבריך ושס"ה גידיך, ואז תוכל להוציא מחשבתך מכח אל הפועל גם בעד נפשך, כמאמרם ז"ל כאכילתכם כן עבודתכם, וכאשר תכתוב לי בעזה"ש אשר חזרת לאיתנך אז אתן לך סדר היום, וד' יעזריך ויחזק את כוחך שתוכל לעבוד את ד' באמת ובתמים ולהוסיף אומץ בתוה"ק כאות נפשך וכנפש המעתיר בעדך ובעד כלל ישראל, שנזכה לגאולת עולם ולחג כשר ושמח.

כ"ק אאמו"ר הקדוש זצללה"ה צוה לדודך זקנך הר' מרדכי חנה ע"ה שיאכל קודם התפלה, ומובן ממילא שציית לפקודתו ואכל. ופעם אחת בשבת ערב פסח שמתפללים כעלות הבקר, רץ במרוצה ודרש במפגיע ליתן לו לאכול כי אינו יכול לילך ולהתפלל עד שיאכל ואף לא עשה שום שאלה אם פקודת אאמו"ר זצללה"ה סובב והולך גם על עת שמתפללים בבקר השכם. הלא תבין על מה כתבתי לך כ"ז. אהובי בני למען השם לציית לדברי ותשמור את גופך, ונזכה בקרוב לשמוח יחד בארצנו הקדושה עוד יותר מימי קדם.

החפץ רב טובך לנצח ומצפה לרחמי שמים בכל עת ורגע.

הק' חיים מאיר בהה"צ מוהר"י זצללה"ה

צילום ממכתב מרן זי"ע: "...ונזכה בקרוב לשמוח יחד בארצנו הקדושה עוד יותר מימי קדם"

הספר שהשפיע עלי

כמובן שאחרי קבלת מכתב מרגש זה, קיימתי רצון מרן ושניתי את דרכי לחלוטין. אולם למעשה בתוך-תוכי קיננה דאגה. ככה עברו עוד חדשיים, עד שהדבר בא לידי סיום. ומעשה שהיה כך היה.

שוחט אחד מליטא שהשתייך לחסידי ברסלב הגיע לישיבה, ואתו הספר "ליקוטי עצות" מאת הרה"ק מוהר"ן מברסלב ז"ל. מעולם לא ראיתיו עד הנה. ביקשתי ממנו שיואיל ליתנו לידי בתורת שאלה, בפרט כי ספרי חסידות לא נמצאו כלל בישיבה, כאמור. עשיתי בו סדר על משכבי בלילות, ועליו נרדמתי. הענינים עניינו אותי עד מאוד, עד שהגעתי לאות ק', ואני קורא סעיף אחרי סעיף. השעון מראה שתים אחרי חצות הלילה, ולבי נמשך אחרי עיני, אני אוחז בסעיף ז' וקורא כדברים האלה: "יש צדיקים גדולים שיש להם שם גדול למרחוק, אבל הרבה מבזין את שמם ודוברים עליהם, ויש להם שפיכות דמים מזה, והם מקבלים כל זה עליהם בעצמם בשביל קידוש השם, ועי"ז הם מצילים רבבות נפשות ישראל ממיתה והריגה ח"ו".

הדברים עשו את שלהם. מיד נתעורר בקרבי שמחה עצומה עד אין שיעור. קפצתי מהמטה והתחלתי לרקוד. חברי חשבו שהשתגעתי לפתע פתאום. מאז הוטב מעמדי ומצבי, וראיתי בחוש האיך שמן השמים סבבו את השוחט ואת ספרו שיגיעו אלי. דאגותי התרחקו בעז"ה ומצאתי נוחם בדברי מוהר"ן הקדושים. הודיתי לה' הטוב שהנחני בדרך אמת וראיתי דרך ישכון אור.

שיחת הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל

אציין אגב, שלימים כשעליתי בשנת תש"ח לאה"ק, היה אז מרן בארה"ב לשנה ומחצה. היתה לי אז הזדמנות להשתעשע עם הרה"צ רבי יודא'לע זצ"ל, שגר בימים ההם בתל אביב. בכל ערב היינו מטיילים ברחוב, ושוחחנו רבות. פעם כד בדיחא דעתיה, שאלתי את פיו אודות אותו ענין המדאיב ההוא, ועל מה ולמה לא הגיבו מאומה על כבודו של מרן שהתבזה באופן משונה.

השיב לי מוהר"י: דע לך כי מורי חמי ידע את כל אשר נעשה ולא

התפעל מכל זה ולא נגע הדבר לנפשו כלל. פעם בערב שבת אחה"צ כאשר עוד היינו בבוקרשט, הגיעו שני כתבי עתון מפורסם, ובידם כתבה נוראה — בעדה שולמו להשנים, הקטע היה מזווע, עד שהללו הודו ואמרו כי הפעם עברו על המדה, כי הכירו היטב את הרבי מויז'ניץ, ומטוב לבם החליטו להציע את הכתבה לפנינו טרם שידפיסו. הם מסכימים לבער את המאמר, בתנאי שיקבלו הון עתק של אלף דולר. בתו של מרן, הרבנית שבע תליט"א כשקראה את המאמר חשה ברע, היתכן לכתוב שקרים וזיופים מגונים על אביה. באה היא אלי לטכס עצה — מה עושים בכגון דא?

מרן, הי' נח אז כדרכו בכל עש"ק אחה"צ. אמרתי נחכה עד שיעור משנתו ונראה מה בפי מרן. כשקם, נכנסנו וספרנו לו את כל הסיפור, והתחיל לצחוק כשהוא מביע: ראשית, מנין לי סכום כזה, הרבה נצרכים ונדכאים מחכים לסעד ולתמיכה ממני, ושנית אם אפילו ניתן להם את מבוקשם, מי ערב שיחדלו ממעשיהם, אדרבה הם עוד יוסיפו חטא ורשע, שיפרסמו שקבלו מתן שכרם בצדם, ועי"ז עוד יגדילו את ה"טראַסק". מו"ח סיים כי ה' יודע את האמת, והם יעשו את שלהם, אין הדבר נוגע לו בכלל, והרי עוד מעט יגיע שבת קודש...

מרן ז"ל מעולם לא התעניין אם אכן הדפיסו את הכתבה, כי היה טרוד בענינים יותר חשובים, לעזור ולהציל נפשות ישראל.

כעבור שנים, נודעתי מידידי שהיה מקורב לכ"ק האדמו"ר מסקולען זצ"ל, שמרן היה שולח סכומים עצומים לטשרנאוויץ להאדמו"ר מסקולען זצ"ל כדי לסייעו בפעולותיו הכבירים לטובת הפליטים, אלא שביקש ממנו שלא לגלות את הדבר. ואכן, כשנשאל האדמו"ר מסקולען זצ"ל אם אמת נכון הדבר ומדוע לא גילה את האמת בשער בת רבים כדי להשקיט את כל הסערה הזאת, השיב הוא ז"ל: "הלא הבטחתי להרבי מויזניץ שלא אדבר אודות הדבר הזה כלל".

יש היודעים לספר, שבשנים מאוחרות כאשר שהה מרן בארה"ב, ואחד הרבנים שהיה באותו עצה נגד מרן בענינים אלו, בא לשלחנו הטהור. אלה שידעו מהעבר, רצו להרע לו. מרן הבין מיד והזהיר בל

יהינו לנגוע בו לרעה ח"ו. מרן כיבדו ביותרת הכבוד, והטיב לו במדה גדושה. כשהגיע רב הנ"ל לבקרו בארה"ק כיבדו מרן יותר מכפי הרגיל, כדי שהרב לא ירגיש משהו מכל העבר.

המצטיינים שבישיבה

נחזור לרומא. הלימודים והסדרים חזרו למסלולם הראשון. בינתים לא מיהרנו לעלות ארצה, למרות שמרן ה"דמשק אליעזר" זצ"ל ויבלח"ט הרה"צ רבי משה יהושע שליט"א כבר ניהלו את הישיבה שם, בכל זאת מאחר שמרן עוד שהה באנטורפן, נכסוף נכספנו להתראות עמו פנים אל פנים. רוב הבחורים לא הכירו את מרן כלל, כגון: ר' דוד ליב, האחים בעק, ר' אלקנה אוביץ, ר' יהושע שלעזינגר, ועוד. אלא שהרגישו קשר ושייכות לבית ויז'ניץ ולמרן בפרט, וקדושת שבת קודש בערה בקרבם.

חסידי גור שבישיבה, היה להם קשר תמידי עם רבם הגה"ק בעל "אמרי אמת" זצ"ל, שגר בירושלים, לרבות שהמון שלוחים שהגיעו מועד ההצלה, הביאו להם מכתבים ודרישת שלומים.

האחדות בינינו אין לשער ואין לתאר, כמוה לא נראה. ישבנו בהשקט ובטחה על התורה ועל העבודה וחסידות, יומם ולילה לא ישבותו, מבלי לדעת או להרגיש שום מחסור. ההנהלה עצמה היתה מספקת כל צרכנו, בכל מכל כל, ובהתמסרות עילאית, עד ששמה הטוב של הישיבה יצאה מקרוב ומרחוק, כישיבה יחידה במינה בכל תפוצות הגולה.

גם בני החבורה הצטיינו בלימודים, והתעלו יום יום במדרגות התורה והעבודה. יצויין בזה ידידי הרה"ח ר' דוד ליב שוואַרץ נ"י, שידע על בוריו הלכות שבת החמורים, על כל סעיפיה, מרישא ועד גמירא, חוץ ממה שהיה בקי במסכתות הש"ס ובספרי מוסר וחסידות, ואת הכל למד וחזר בעל-פה. דרכו היה לטייל בחצר הישיבה שעות ארוכות, ולעבור שוב ושוב על לימודיו. יראתו קדמה לחכמתו, ודקדק בקלה כבחמורה. כולם הביטו אחריו כעל איש מורם מעם, ולבסוף נבחר הוא כראש חבורת ויז'ניץ.

בין יחידי סגולה נמנה גם הרה"ח ר' בעריש לאבין שהתמדתו היתה מופלגת עד אין שיעור, וקבע לימודיו עם ר' גרשון, תלמיד חכם וירא שמים, שהיו כתרין ריעין דלא מתפרשין. חבורות חבורות תלמידים מצטיינים שקדו ועמלו בתורה.

השמועה הטובה למרחוק

רבנים וגאונים, וסתם שלוחי הג'וינט, היו מבקרים בהיכל הישיבה, לראות במו עיניהם את אשר שמעו למרחוק, ביניהם גם הרב עפשטיין משיקאגא, אחיו של הגאון רבי משה מרדכי עפשטיין זצ"ל ראש ישיבת חברון. יצוין שמו של הגאון רבי אליעזר סילבר זצ"ל מארה"ב, שבא מטעם צבא האמריקאי, בתור קצין גבוה, וביקר בכל פנה נדחת לעמוד מקרוב על מצב אחינו בני ישראל פליטי חרב. פעם השמיע שיעור בישיבה, והתפעל רבות על מעמדם הגבוה של הבחורים, חריפותם ובקיאותם. הגאונים רבי מאיר קרליץ — אחיו של החזון איש, רבי אלי' מישקובסקי מכפר חסידים, זכרונם לברכה, גם הם נמנו על המבקרים הרבים. כשביקר הרב הרצוג ז"ל, התרשם רבות מרמת הלימודים של תלמידי הישיבה.

רושם כביר השאיר ביקורו של הגאון מפוניבז' הרב יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, שהשתעשע מאוד עם בחורי הישיבה, והתעניין אצל כל אחד על מקום מוצאו. אחד מראשי הישיבה הגיב שרוב הבחורים פה בישיבה מקור מוצאם מסביבות החסידיים, ולא נמצאו כאן בחורים מליטא. נענה הגאון מפוניבוז' בחיוך אבהי בצחות לשונו, "כשהיה לי ישיבה בפוניבז' וניצני ההשכלה החלו להחדיר לתוך כותלי הישיבה לחמנו כנגדם עד חרמה שלא יתפשט רוח ההשכלה בין התלמידים, כעת בישיבת פוניבז' שבארץ ישראל פשטה ה"יצר-הרע" של "חסידות", ברם, נגד מחלה זו אינני לוחם..." הוא הוסיף להגיד שכעת נמצאים בישיבתו כשני מאות בחורים "שאינם אוכלים מצה שרוי-ה בפסח", וש"כחמשים בחורים אף לובשים בגדים חסידיים", אך, כאמור, "אינני לוחם כנגדם..."

התפעלותו הגדולה של הגאון מפוניבז' זצ"ל בא לידי ביטוי

הג"ר אליעזר סילבר זצ"ל (משמאלו הר"מ הג"ר בנימין בורזיקובסקי, ומימינו ראש הישיבה הג"ר אייזיק מושקוביץ זצ"ל) משמיע שיעור בישיבת מאור הגולה כשהתלמידים סובבים אותו (השני מימין היושבים מולו — המחבר)

באמרו שבאם ירצו בני הישיבה לעבור לארץ ישראל הרי הוא מוכן לקבל את כל הבחורים לישיבתו.

הג"ר משה בלוי זצ"ל, מראשי ומנהיגי אגודת ישראל, היה בדרכו למדינות אירופה, והתכונן גם לבקר בישיבתנו, אך נטרפה השעה, והחזיר את נשמתו ליוצרו על האניה בלב ימים, טרם הגיעו לאיטליה. ר' יעקב גריפל ז"ל ור' בנימין מינץ ז"ל התארחו אצלנו. הגה"צ רבי ישראל אברהם שטיין זצ"ל מפולטישאן, התעכב ברומא זמן-מה, כי התכונן לעלות לאה"ק, אולם מה' מצעדי גבר כוננו, ותכניתו לא יצאה אל הפועל, והוכרח להגר לארה"ב. הוא השתעשע עם תלמידי הישיבה והיתה לו קורת רוח להמצא במחיצתם. אנו מצדנו נהנינו עם ביקוריו. אגב, הוא היה השושבין של ר' דוד ליב שוואַרץ עת התחתן, עוד טרם שעלה לאה"ק.

רבי משה קרימנא וסיפוריו

בעיר קרימנא הקרובה, התקיים קיבוץ גדול של יהודים חרדים, שנסעו משם לארה"ב ולאה"ק. אחד מהם היה רבי משה קרימנער, שבזמן מאוחר הגיע לארה"ב ונקרא בשם "טאמשובער רבי", נין ונכד להרה"ק מצאנז זי"ע. הוא היה ממבקרי הישיבה, והיינו יושבים בצוותא חדא בלילי שבתות, כי הוא ריוה נפשו מהזמירות ששרו תלמידי הישיבה בכיסופין ודביקות.

ר' משה עוד הכיר את הסבא קדישא בעל אהבת ישראל זצ"ל, ובאחת ההזדמנויות סיפר עובדא זו: היה הדבר בקארלסבאד — עיירת הנופש והמרפא, נטפל ר' משה להסב"ק וטיילו יחד. ר' משה, הרי היה נצר מגזע הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זצ"ל, והסב"ק נכדו של הרה"ק מרוז'ין זצ"ל. כידוע התפלגו שני מחנות חסידים — צאנז וסאדיגורא, אך הרה"ק בעל הצמח צדיק זצ"ל מעולם לא התערב ולא נטה לשום צד.

רצה ר' משה לשמוע חוות דעתו של הסב"ק בנידון, והתחיל לספר עובדא מזקינו הגדול מצאנז. הסב"ק לא איחר, וגם הוא בסיפורו העלה על נס את הידידות והקירבה שבין הצ"צ והד"ח. בסופו של דבר

הפליט ר' משה: נו מה דעתו של הרבי, עם מי הצדק? נעמד הסב"ק קימעה, הכה באצבעו, ואמר: כנראה שה"אלטיטשקער" היה צודק [בשם זה כינה בעל הצ"צ את הדברי חיים מצאנז, כי הד"ח היה זקן בא בימים, ואילו ה"צמח" עודנו אברך צעיר].

הנהגת הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז

באותו מעמד הוסיף הסב"ק לספר מעשה שהיה:

פעם שבתו על שב"ק שני הצדיקים, ה"צמח" והדברי חיים, לא הרחק אחד מהשני, ורק נהר חצה ביניהם. הצ"צ היה דרכו לנוח בכל יום אחה"צ לזמן-מה. נאמן ביתו אפרים'קא, כך כינוהו, חשב לנצל את ההזדמנות הנכונה, בשעה קלה זו בה ינוח הצ"צ, יעבור את הנהר לעברו השני, וילך לקבל שלום מהדברי חיים, ביודעו עד היכן הגיעה קירבתם של הצדיקים. אמר ועשה. הצ"צ עלה על משכבו לנוח, סגר אפרים'קא את כל הדירה על כל דלתותיו, מבואיו ופתחיו, ועשה את דרכו. כשהגיע ראה והנה ציבור גדול עומד להכנס להצדיק. הוא נתן לו שלום והחזיר לו שלום. אדהכי והכי ראה והנה לקח הדברי חיים את ה"ציביך" [מקטרת] בידו והחל להכות באיש העומד לפניו, כשהוא צועק עליו ונוזף בו "דו גאלגאן..." ועוד איזה ביטויים מוזרים — הנהגה שלא ראה אצל ה"צמח".

חזר אפרים'קא למעון רבו, והופתע לראותו כבר ער, שלא כמנהגו בכל העת. רעדה אחזתו ופחד נפל עליו, פן ואולי יקפיד עליו ה"צמח". אבריו דא לדא נקשן. נכנס אפרים'קא לשאול את רבו אם צריך לדבר-מה. לתמהונו הרב, קיבלו ה"צמח" בסבר פנים יפות, והביע אומר: ידעתי בני ידעתי שהיית אצל ה"אלטיטשקען", מה עוד שהתפלאת על הנהגתו להכות ולנזוף באנשיו, דע לך שדביקותו בבורא עולם גדלה ושגבה בכל עת ורגע, ואם הוא מרגיש שמפסיקים אותו מהדביקות התמידית, מתחיל הוא לצעוק ולהכות כדי שלא יפריעו אותו מדביקותו, ועי"ז ממילא נושעים המבקשים את ברכתו.

המשיך ה"צמח" בהסברן של דבריו: בין תבין כי הד"ח זקן מופלג

ומוחו כבר חלש, ואין בכחו לסבול הפרעות אלו, אנו צעירים ממנו, מוחנו חזק, ובכחנו לסבול הפרעות אלו מבלי להגיב מאומה.

ואתן אדם תחתיך

אגב, אציין בזה עובדה נודעה, המראה בעליל התקשרות שני הצדיקים. באחד מביקוריו של ה"צמח" במארינבאד, ומקום אכסניתו הי' בעלי'. ביום מן הימים, כאשר ישב על המרפסת נשבר פתאום קרש אחד מתחתיו ונפל הוא ז"ל עם הכסא שישב עלי' לארץ מתחת, והיה מוטל בסכנת נפשות, עד שהרופאים אמרו נואש לחייו ר"ל. הגה"ק מצאנז שהה אז בבאדען, וכל אותו היום לא מצא מרגוע לנפשו, ובכל עת ובכל שעה הי' צועק לשון הפסוק (ישעי' מ"ג): "ואתן אדם תחתיך", כשאיש לא ידע מה זה ועל מה זה, שהרי עדיין לא נשמע הבשורה האיומה נפילת ה"צמח". במשך הימים כשאר נשמעה אודות האסון שפקד את הרה"ק מויז'ניץ, הבינו כי מרן הדברי חיים ברוח קדשו הרגיש בסכנה שרחפה על ה"צמח" ופדה אותו מכל רע. בעת ההיא נסתלק הרה"צ ר' יעקב דוד זצ"ל בנו הצעיר של ה"צמח", והבינו שזה היתה כוונתו של ה"דברי חיים" באומרו "ואתן אדם תחתיך", שפעל שילך בנו תחת אביו.

יסופר, שפעם ישב הדברי חיים זצ"ל במרחץ באדען, והשתעשע בדברי תורה עם הגאון בעל "כתב סופר" זצ"ל אבד"ק פרשבורג. תוך כדי כך באו לבשר כי הרבי מויז'ניץ בעל הצ"צ הגיע. הניח הרה"ק מצאנז את הכת"ס ויצא לקבל פני אורחו ה"צמח" זצ"ל. הגאון רבי שמעון סופר זצ"ל אבד"ק קראקא, אחי בעל הכתב סופר זצ"ל נודע מזה, ובהזדמנות כשפגש הגאון מקראקא את הדברי חיים שאלו לפשר התנהגותו לעזוב את אחיו שהיה גאון וגדול בתורה. ענהו הד"ח והסביר: הנה בית המקדש נבנה על הר המוריה, במקום שנעקד יצחק אבינו ומסר נפשו לה', ולא על הר סיני שעליו ניתנה תורה — אחיכם הכת"ס בבחינת הר סיני, ואילו הרבי מויז'ניץ הוא בחינת הר המוריה שמכיר אני שהוא מוסר נפשו בכל עת ורגע לפני השי"ת.

ישנם עוד סיפורים נוספים, המבטאים את קירבתם וידידותם של שני הצדיקים, ברם אין כאן המקום להאריך בזה. זכותם תגן עלינו.

מה' מצעדי כבר כוננו

באחד מביקוריו של ר' משה קרימנער בישיבה על שב"ק, ראה והנה התלמידים התפלגו ונחלקו לכתות כתות. הנידון היה "כן לנסוע עם עליה ב' או לא לנסוע", וספק זה גרם פילוג. האמת היא, שהעליה הזאת בלתי ליגאלית היתה, כי האנגלים עשו "אמברגו" על כל האניות והספינות שהביאו עולים חדשים. הספינות שנתפסו נשלחו ישר לקפריסין, שם הוכנסו העולים למחנות ריכוז. אלא שלא פחדו כאן מהמות, ולא גזרו גזירות עבודה כמו אצל הרשעים הגרמנים ימ"ש.

עודדנו ר' משה ואמר: שמעו נא בחורי חמד, מה' מצעדי גבר כוננו, לכל אדם יש מה לתקן בעולמו, ועד שלא סיים עבודתו ושליחותו שהועידוהו מן השמים, לא יעזרו לו שום השתדלות ופעולות. לכן, סיים ר' משה, אל לכם לבלבל מוחכם בדאגות אלו, וחלילה לאבד את הזמן היקר שבידכם, שובו לכם לאהליכם — לאהל התורה, ותתעמקו בשקידת והתמדת התורה והעבודה, וכשיגיע הזמן הנכון אז יקחו אתכם בעל כרחכם!

דבריו הנרגשים שיצאו מעומק לבו, עשו רושם חזק, וכולם כאחד התישבו וחזרו לספסל הלימודים.

כשלש שנים — כולם שוים לטובה, ישבנו על התורה ועל העבודה בלי מסטין ומפריע, מבלי לשאת עול דאגה כל-שהיא. ויש לזקוף כל זאת לזכותם הבלעדית של מנהלי וראשי הישיבה, שלא חסכו כל עמל וטירחא להקל עולנו מעלינו, ואלמלי הם מי יודע מה היה עולה בגורלנו, כי החילונים פרשו רשתם ומצודתם בכל צעד ושעל ללכוד נפשות ישראל. מסיתיהם ומדיחיהם עבדו יומם ולילה לצוד בחרמם את האומללים שנמלטו מגיא ההריגה. ברוב רחמיו וחסדיו הגדולים ית"ש, הגענו למסגרת ישיבה זו, וכמים קרים על נפש עיפה, באו לתחיה העצמות היבשות.

מידידי ששהה אתנו בישיבה, יש לציין את שמו של ר' יואל שימנוביץ מגרוו"ד. ר' יואל שהיה מבוגר ממני, ואבד את משפחתו

בשנות המלחמה, החליט לנסוע עם "עליה ב'". הוא רק חשב על "תכלית", ולא רצה לחכות יותר. הוא הגיע בשלום לחופי הארץ, ועמד אתנו בקשר. שלחנו אותו להתעניין ולשאול בעצתו של מרן — מה עלינו לעשות, האם לחכות או להצטרף לנוסעים. היה זה חדשים מספר טרם קום המדינה.

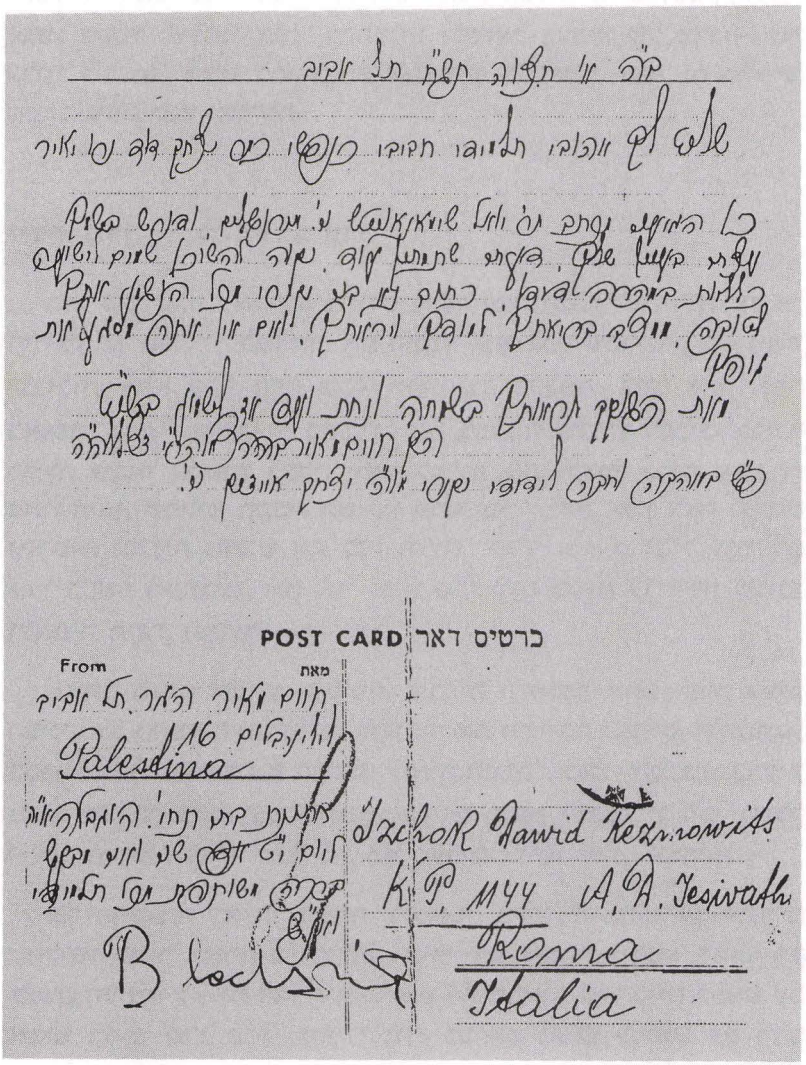
עצת מרן — להתעכב עוד

מרן כבר עלה לארה"ק בחודש אלול שנת תש"ז לפני ר"ה. עד אז היה נע ונד ממדינה למדינה. את רומניה עזב לפני שהרוסים סגרו את הגבולות. הוא עבר דרך צ'כי', והתיישב בבלגיה. ביתו נאוה היה באוסטן שטר' 50 על-יד ביהכ"נ. כאן בבלגיה התלכדו סביבו פליטי הגולה שבאו לחסות בצלו, וקיוו לעלות אתו לציון ברנה. היה זה באנטורפן, שחלום הקמת השיכון קרם עור וגידין. מרן רצה לקומם נהרסות ולבנות מחדש את בית ויז'ניץ. הג"ר אייזיק זצ"ל עמד עם מרן בקשר מכתבים, וגם אנו זכינו מדי פעם בפעם לדרישת שלומו ולאגרת חיזוק ועידוד.

מאחר והיינו קבוצה שלימה, חבורה וחטיבה אחת, עלה רעיון רציני בלב ההנהלה והרמי"ם, להעביר את הישיבה לאה"ק, ולהשתקע בכפר אתא, לקומם את ישיבת "מאור הגולה". כולנו הסכמנו לרעיון נשגב זה, כי באם היה מתגשם כי אז היתה ישיבה זו הכי גדולה בארץ, והעזר והסיוע מכל צד, היו מעלים אותה לרום המעלות.

אך ההשגחה לא כך רצתה, ולמעשה נתפרדה החבורה; הרמי"ם החליטו להגר לארה"ב וקנדה, ואילו אנו חסידי ויז'ניץ רצינו רק לגשם חלומנו לעלות לארה"ק להפגש ולהתראות שוב פנים בפנים עם אבינו רועינו מרן זצ"ל. חסידי גור, גם הם חשקו להפגש עם רבם הגדול. זה היה פרשה הסופית של הישיבה, וחבל על דאבדין.

לחיבת הקודש, הריני לצטט אגרת קודש שקבלתי בימים ההם ממרן זצ"ל בתור מענה על ספקותי:

צילום ממכתב מרן: "דעתי שתמתין עוד..."

ב"ה א' תצוה תש"ח תל אביב

שלום לך אהובי תלמידי חביבי כנפשי כמר **יצחק דוד** נרו יאיר.

כן הגיעני מכתב מר יואל שימאנאויטש נ"י מירושלים, ודורש בשמך עצתי בענין שלך. דעתי שתמתין עוד. נקוה להשוכן שמים לישועה כלליות במהרה דידן. כתוב נא בני יקירי מכל הנשמע אתך לטובה, ממצב בריאתך למודך ויראתך, ואם אין אתה מסגף את גופך.

מאת השוקק לראותך בשמחה ונחת ועד אז לשמוע בשו"ט.

הק' חיים מאיר בהה"צ מוהר"י זצללה"ה

פ"ש באהבה וחבה לידידי יקירי מו"ה יצחק אייזיק נ"י.

חתונת בתי תחי' הוגבלה אי"ה ליום י"ט אדר שני, ואני מבקש ברכה משותפת מכל תלמידי ואנ"ש.

וכה נמשך הדבר ונשארנו לעת עתה ברומא, וצפינו לעלות בקרוב לארצנו הק', כשאנו עומדים בקשרי מכתבים עם מרן.

ואלו דברי מרן ז"ל במכתבי אלי לקראת חג הפסח תש"ח. יש לציין שמכתב-קודש זה ערך מרן ביום הנחת אבן הפנה של שיכון וויזניץ, וכה לשונו הטהור:

ב"ה תל אביב יצ"ו יום י"ב לחדש ניסן תש"ח

שוכט"ס לתלמידי האהוב והיקר **יצחק דוד** נ"י

מכתבך וגם הסך חמשה ד' קבלתי נכון. שמחתי מאוד לשמוע משלומך המוב ומודה לך על הברכות שברכתני. יהא רעוא מן שמיא שנזכה להגאל בגאולה שלימה בב"א ולהתראות בשמחה באה"ק.

הואיל נא לאשר גם להב' ברוך בן יוטא את קבלת מכתבו בצירוף הסכום של ד' ד' והפתקא מהב' מרדכי בן רבקה מירל פר"מ, תושעו כולכם בדבר ישועה ורחמים ותזכו לעבוד את השי"ת בשמחה והרחבת הדעת.

היום הנחנו את אבן הפנה בשטו"מ בשכון שלנו "אהבת ישראל ואור החיים". השי"ת יהי' בעזרנו שנוכל לברך על המוגמר בנקל.

[מכאן בכתי"ק] אהובי כבני, הנך דורש ממני עצה איך להתרחק מן השקר ולבוא אל האמת. לו ידעתי הדרך לזה, הייתי גם אני לוקח העצה לי לעצמי. מרן האר"י ז"ל מפרש הפסוק ד' הצילה נפשי משפת שקר, כי שקר במלוי שי"ן קו"ף רי"ש הס"ת הם נפש, ואמצעי תיבת מספר הוי' והוא יתברך המבדיל את הנפש מן השקר, וע"ז התחנן דוד מלך ישראל ד' הצילה נפשי משפת שקר. וזה אמרתי לכוון גם בפסוק לולא ד' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי והבן. נמצא שצריכים להתפלל רק לשמו יתברך להנצל, והכל רק בשמחה. ומפרט שמחה אינך כותב מאומה אם זכית לכך, כי עצבות ח"ו היא מסטרא דשמאלא, ושמחה מימין עוז וחדוה במקומו.

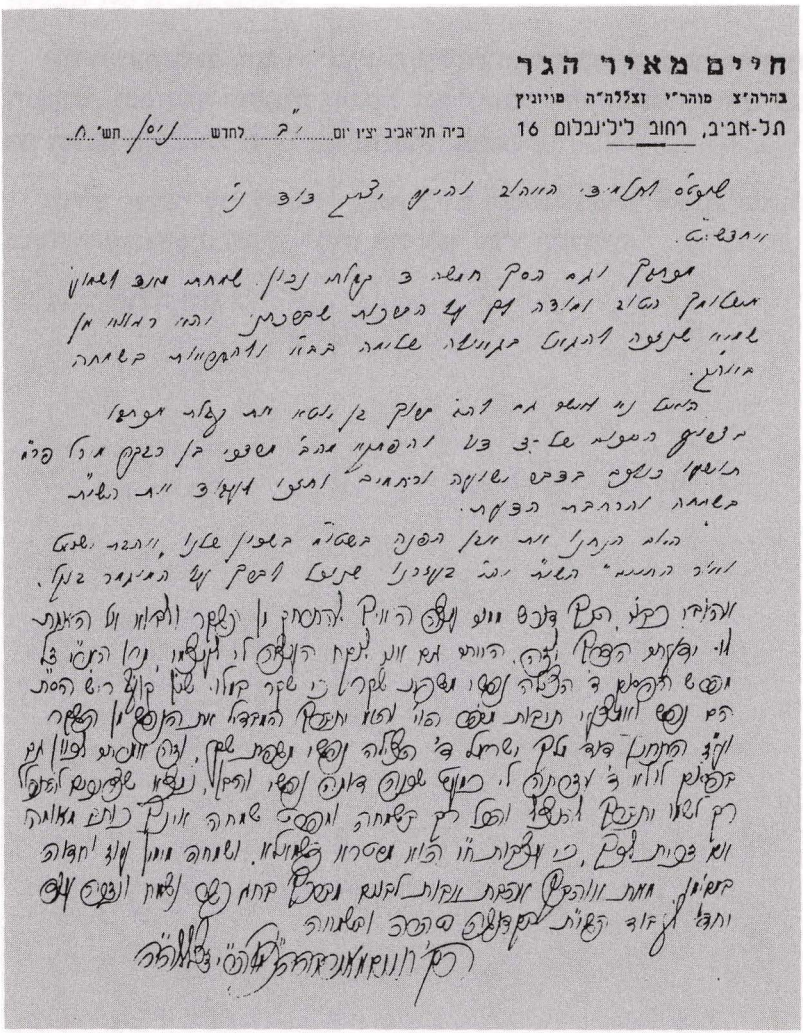
מאת אוהבך אהבת אבות לבנים מברכך בחג כשר ושמח ונזכה עוד יחד לעבוד השי"ת בקדושה וטהרה ובשמחה.

הק' חיים מאיר בהה"צ מהר"י זצללה"ה

מרומא לחיפה

כידוע הוכרז על קום המדינה ביום ה' אייר תש"ח, והתחילו המלחמות עם האויב. אך ביום בהיר, היה זה ז' אב, הגיעה ידיעה משמחת לישיבתנו, שבעוד איזה שעות אפשר להצטרף עם עולים נוספים הנוסעים לאה"ק, והפעם באופני היתר גמור, בלי שום פחד ומורא, כי העליה תחת פיקוח הממשלה החדשה. ארזנו את החפצים, והיינו כארבע-עשרה איש בחבורת חסידי ויז'ניץ. ר' דוד ליב שוואַרץ הצטרף אתנו עם ב"ב, והגענו לנאפולי, שם חיכתה האניה — אניית משא, והטעינוה עם שלש מאות איש.

ויום ערב שבת קודש היה כאשר נסענו מנמל נאפולי. התפללנו קבלת שבת בשמחה עצומה — וכי מילתא זוטרתא היא, שזוכים סוף סוף לעלות לארה"ק, והזמר "לכה דודי" עלה בריקודין. אחר התפלה, ואנו מפליגים כבר בלב ים, התחילה האניה להתהפך אנה ואנה, הים

חיים מאיר הגר
בהרה"צ מוהר"י זצ"ל"ה פוזוניץ
תל-אביב, רחוב לילינבלום 16

מכתב מרן אלי בפרוס חג הפסח תש"ח

סוער, נשכבנו על הארץ וחכינו עד יעבור זעם. בבוקר נח הים מזעפו, השמש יצאה על הארץ, עמדנו להתפלל וסעדנו סעודת שבת יחד עם זמירות שירות ותשבחות.

יום תשעה באב, יום חורבן בית אלקינו, התישבנו לקונן על שריפת המקדש, ובמוצאי התענית חילקנו את האוכל שהיה באמתחותינו עם בני החבורה, כאילו היינו בני משפחה אחת.

הדרך ארכה לנו כשבוע ימים. ביום חמישי בבוקר הגענו בשעה טובה לנמל חיפה, וזכינו לחונן את עפר ארץ הקדושה.

ברוך פודה ומציל.

פרק תשיעי

על אדמת קודש

בנמל חיפה

ראשית דריכתנו על אדמת ארץ הקדושה היתה בעצם חויה מאכזבת, לצערנו הרב. בעוד שדימינו לראות ולפגוש יהודים — בני מערבא, הרי הסתובבו בנמל חיילים, חפשיים כמובן, וכלי נשקם בידם. צורת יהודי בעל פאות וזקן, מאן דכר שמיה, לא מיניה ולא מקצתיה. שבורים ורצוצים מטלטולי הדרך והמסע הארוך, ירדנו מהאניה, אם כדאי לכנותה בשם "אניה". ואם נבהלנו-אנו למראה עינינו, הרי הצד שכנגד ודאי שלא זכה לראות קבוצה של צעירים בלבוש חסידי, בצורה מאורגנת עד למופת, אכן חידוש גדול היה.

ארץ ישראל נקנית ביסורים — אמרו חז"ל, ואכן אותות ראשונים אלו נצנצו עוד בנמל. בינתים הושיבונו בצד. הפליטים שהגיעו בלי משען ומשענה, יתומים ואין אב, אותם סדרו על אתר, והתקינו להם מקום דיור במחנות צבא. לאחר זמן שמוע שמענו כי לדאבוננו הלכו אלה לאבדון עולם, בגשמיות ורוחניות, ולא נשאר מהם זכר. המונים אלו נשלחו לחזית, ונפלו חללים לאש האויב.

הפגישה הנעימה

היות ובאנו בתור "חבורה", בני ישיבה, הגשנו בקשה בפני הממונים, שרצוננו להמשיך בלימוד בישיבה. מסמכים על כך קבלנו ממשרד העליה ברומא. החום ששרר בנמל, היה נורא, כי הימים ימי קיץ בארץ. יושבים ומחכים. בינתים התגנבו החוצה ר' דוד ליב ור' משה בער, ועשו דרכם בדרך עקיפין, שלא יבחינו בהם. הם חפשו מקוה טהרה, כי זה שבוע ימים שלא באו במימי הדעת. אולם חיפה — עיר חפשית היתה באותם הימים, ואנה ימצאו את מבוקשם. בכל מקום שעברו, הסתכלו עליהם בשבע עינים. לא עבר זמן רב, והנה

בפתע פתאום, הם פוגשים ברחוב יהודי בלבוש רבני, ומחליפים שלום זה לזה. שואל האיש מאין מוצאם ולאן פניהם מועדות. "מאיטליה אנחנו, ומחפשים מקוה טהרה, ורוצים להתראות עם הרבי מויז'ניץ", היתה תשובתם.

האיש ההוא היה לשמחתם ר' דב וולצר מתל-אביב, שבא לחיפה ללוות את מרן זצ"ל וחתניו הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל ויבלח"ט הרה"צ רבי נפתלי חיים שליט"א, שנסעו לאירופה ולארה"ב לעשות בסיס כלכלי לבנין השיכון. "לוד" עדיין לא היתה בידי היהודים, כי עוד ניהלו שם קרבות, ולכן יצאו כולם מחיפה משדה-תעופה צבאי. וממשיך ר' דב לספר, כי זה זמן-מה נסע מרן לרומא שבאיטליה, ומסתמא יעשה תחנה בישיבה דשם!

דבריו פגעו בהם כהלם וכרעם ביום בהיר — והרי הם משתוקקים זה שנים רבות, להפגש פנים אל פנים עם מרן, ועכשיו שבא לידם נבצר מהם הזדמנות מאושרת זו!

במשך העלמם היינו מודאגים — מי יודע אם תעו ולאן הגיעו חברינו, ומה פגעם בדרך. בינתיים, נסתדרנו עם הענינים שלנו, וחכינו לבואם של שני בני החבורה. סוף סוף חזרו השנים עם הידיעה שמרן נמצא כעת במרחקים. הכל מיד ה' ובהשגחה עליונה, אמרנו, העיקר שזכינו לדרוך על אדמת ארץ הקדושה.

במעברה חילונית

מכונית הסיעה אותנו למעברה שע"י חדרה, לא הרחק מחיפה. ממעברות אלו סדרו את כל הנאספים איש איש למקומו, לקרוביו, מכריו או בני משפחה. במעברה קבלה חבורתנו שתי אהלים, סדרנו את החפצים, וכל אחד שכב על מטתו לנוח מעמל וטורח הדרך. אך השמש לוהטת בחוץ, והחום אי אפשר לסבלו. יצאנו לטייל בחוץ, כשפתאום נשמעו קולי קולות — מה קרה? ר' דוד ליב ומשה בער עשו יללות כאלה, "מסתובבים כאן כאדה"ר לפני החטא" הגיבו השנים, אין כאן מקום בשבילנו, מוכרחים לברוח. הבעיה היחידה

מרן בביקורו ברומא בישיבת מאור הגולה
מימינו מו"ר הגאון רבי אייזיק מושקוביץ זצ"ל
ומשמאלו הג"ר ישראל אברהם שטיין זצ"ל מפולטישאן

היתה, כיצד בורחים, והרי שערי המחנה נעולים וסגורים, אין יוצא ואין בא.

התישבנו באהל, וטכסנו עצה כדת מה לעשות, והוחלט שר' דוד ליב ואני ניסע לתל-אביב לישיבת ויז'ניץ ומשם יבא עזרנו בקודש. כסף היה באמתחותנו שקבלנו מהנהלת הישיבה ברומא, טרם נסענו. הגשנו בקשה להנהלת המחנה, כי רצוננו לצאת, וקבלנו רשות לכך בחפץ לב. שמנו דרכנו לתחנת האוטובוסים, רכשנו כרטיסים וחכינו. עודנו עומדים על מקומנו, והנה מגיע אותו יהודי שר' דוד ליב פגש בחיפה. אני לא הכרתיו. היותו עובד במשרד הסוכנות ידע בטיב מעברות אלו, ולשמחתנו ליוה אותנו עד לתל אביב, והלך אתנו עד לבנין הישיבה.

ישיבת ויז'ניץ — תל אביב

בנין נהדר — בן שלש קומות. אמנם לא היה תוכו כברו, בפנים ניכרו בו סימני זקנה. מספר משפחות גרו שם, ואגף אחד הוקדש לבחורי הישיבה. חדרים מלאים שקי חול למגן ומחסה מהיריות והקרבות, כי עת מלחמה היתה אז.

המפגש עם ראש הישיבה

במשרד קיבל פנינו המזכיר הרה"ח ר' יוסף שמואל פויגל, ורצה לדעת מה בקשתנו. היות שזכרתי משנים קדמוניות שקראו לבנו הגדול של מרן בשם "הרב מוילחוביץ", לכן בקשתיו שרצוני להפגש עם "הרב". כוונתך לראש הישיבה ר' משה'לי? היתה תגובתו. אמרתי הן. המזכיר מוביל אותנו לקומה ג' לבית המדרש. המראה מאוכזב עד מאוד, חדר ד' על ד', יושבים כמה בחורים ולומדים. דפקנו על דלת ראש הישיבה, נכנסנו, אך הוא לא הכיר אותי, כי בגרוסווארדיין הייתי צעיר, ועכשיו באתי בחתימת זקן. מרוב התרגשות צעקתי לעברו "הרב מוילחוביץ...", כשהוא שואלני מי אתם? "יצחק דוד רזמוביץ", השבתי. "יצחק דוד!", נעמד ממקומו ונפלנו איש על צוארי אחיו.

כאן הארכנו לספר כל התלאה אשר מצאתנו, גולה אחר גולה, ועד

שזכינו סוף סוף לחונן את עפר הארץ. הרי קוינו לפגוש את מרן, והנה זה עתה נסע לתפוצות. עלינו לצאת בכל מחיר מהמעברה בו אנו נמצאים כעת מפאת הסכנה הרוחנית שאורבת עלינו שם. ולזאת בקשתנו כי ראש הישיבה יבא לעזרתנו בעצה ותושיה.

מצדו, היה ראש הישיבה מוכן לקבלנו בתור תלמידים בישיבה. אך הוסיף, כי במשך שהותו של רבינו בחוץ-לארץ, נמסרו עניני הישיבה והנהלתה לאמו הרבנית הצדקת, ועלינו לפנות אליה בענין זה. המצב דחוק בין כה וכה, מה גם להוסיף על מנויי הישיבה עוד 14 נפשות, כמעט מן הנמנע.

הפעילות מצד אגודת ישראל

בינתיים, הלכנו להפגש עם מכרינו בישיבת גור. בתל אביב ברח' הקישון 33, היה להם ביהמ"ד, שקראו השטיבל של ה"קוזקים". ישבו חבורות חבורות לומדים, מבין הלומדים קפצו שנים בתמיה: "דוד ליב, איטשה, מה מעשיכם פה, איך הגעתם...?" ושוב חזרנו על סיפורנו, והדגשנו כי עלינו לצאת משם עוד לפני השבת.

מצבנו הובן על צד היותר טוב, ותיכף ומיד התחילו ה"חברה" שם לטכס עצה, כי חברנו הסביר להם, שאין אנו "סתם בחורים" אלא "קוזאקען — אבער קוזאקען" כלשונם. למעשה, הלכו אתנו למשרד "אגודת ישראל", בשדרות רוטשילד 27, והבטיחו שיעשו ויפעלו עבורנו בכל המאמצים.

במשרד פגשנו את הנכבד ר' יחיאל בנדיקט ז"ל, תלמיד חכם ובעל צורה, ועתיר נכסין, כולו אומר כבוד. הצעתו באה כלאחר-יד. הוא יתן בידינו מכתב רשמי מטעם אגו"י כי ישיבה ירושלמית מוכנת לקבל אותנו, כלומר 14 בחורים, בתור תלמידיה, אלא שבינתים עד שנסע להתם, נסתדר בישיבת ויז'ניץ שבת"א. המכתב היה כתוב וחתום על אחריותם הבלעדית של האגודה. ר' יחיאל הבטיחנו שבכך נוכל לבצע זממנו בלי שום בעיות. חשבנו לתומנו, כי לאור הצעקות ויללות שניהלנו במעברה, ודאי ירצו להתפטר מאתנו.

מצוידים במכתב-עוז, חזרנו לישיבה, סעדנו ארוחת ערב. עשינו

את הלילה בפנימית הישיבה, ולמחרת בעש"ק לאחר תפילת שחרית, יצאנו לדרך בבטחה שיצליח ה' דרכנו. המכיר שלנו מגור ליוה אותנו הפעם עד למעברה. בשעה 11 לפנה"צ, הגענו למחוז חפצנו, ובקבלת פנים מלאה שמחה נכנסנו לאהלינו. בני החבורה שנשארו כאן, ניהלו צעקות ועשו "באלאגן", עד שמנהל המעברה הבטיחם כי באם יש להם איזה מוצא, מוכן הוא לשחררם מהמחנה.

הצגנו את המכתב מטעם אגו"י, לא ארכה השעה, והמנהל נפל על המציאה הגדולה, שיוכל להתפטר מצעירים אלו המתנהגים בהתנהגות פראית למורת רוח שאר התושבים. סידר לנו את הניירות הדרושות, תעודות עליה, וציוד, כסף, ושאר מצרכים. יצאנו מהמחנה כ"יציאת מצרים", בשמחה ובמחולות, ובהזדמנות ראשונה נסענו באוטובוס לתל אביב לישיבת ויז'ניץ. שבת ראשונה בארץ הקדושה.

מצב הישיבה

עכשיו שנהיינו חלק מהישיבה, התבוננתי במצבה העגום. העוני והדחקות ששררו במקום אין לשער ואין לתאר. המלחמה בחזית לא עזרה הרבה לשיפור ענינים. עשרים הבחורים תלמידי הישיבה — רובם היו אודים מוצלים מאש, בלי אב ואם. הטבח — גם הוא מתלמידיה, ומה כבר יכול לצאת מכל זה. מחסור בכסף, ומאכלים בקצבה, במשקל ובמספר. ושוב הודיתי לה' הטוב על העבר שהנחנו בדרך טובים, ולמזלנו הקדשנו שלש שנים קודש לה' בישיבה הגדולה ברומא בהרחבה.

החדשים בישיבה — שבאו זה עתה, נחלצו חושים, והתישבו לספסל הלימודים במרץ חדש. גם ר' דוד ליב התיישב ב"כולל וולאז'ין". בכל ערב שבת יצא לקבץ נדבות עבור הישיבה, וכך עלה בידו להביא הכנסות חדשות, למרות שלנו — יוצאי ישיבת רומא — כמעט ולא נגע המצב הדחוק, כי עדיין מצוידים היינו בכסף די צרכנו.

ר' דוד ליב היה מתיישב אתנו בימי השבת במסיבת מרעים,

ומזמרים זמירות ותשבחות בצוותא חדא. בביהמ"ד גופא, לא התפללו הרבה אנשים, אולי כעשרים במספר.

ראש הישיבה שליט"א, היתה דירתו רחוקה מהישיבה, על יד רחוב פייארברג. באוטובוס הוא לא השתמש אלא הלך רגלי בכבודו ובעצמו. משהגענו היה לו הדבר כמשיב נפש, ורוח נכון חידשנו בקרבו. ובסביבה כולה נשמע הקול: בישיבת ויז'ניץ חלה איזו מהפכה, חסידים הגיעו, לומדים בהתמדה ובשקידה רוב שעות היממה, מבוקר השכם ועד שעות מאוחרות באישון לילה.

שיעורי גמרא ותוס' השמיע ראש הישיבה, שהגיע לישיבה בשעות הבוקר המוקדמים, ונשאר עד הלילה, כשהוא מתבל שיעוריו בדברי מוסר וחסידות.

לא עזבנו את כותלי ביהמ"ד, ואת דרכנו עשינו בעיקר בהשכמה כדי שלא לעורר שום חשד, מאחר ופקידי הצבא היו מגייסים את מי ששמו עיניו בו. כתב-שחרור לא היה בידינו, כך שהתגנבנו ברחובות העיר כשלא יום ולא לילה.

באחת הימים נערכה בדיקה יסודית מבית לבית מטעם הצבא, וגם על הישיבה לא פסחו. ברם זכור אותו איש לטוב שהיה שליח להצלת נפשותינו ה"ה ידידנו הרה"ח ר' ברוך גרינברגר, חסיד ויז'ניץ, שהיה אז שוטר צבאי, ונתוודע שמתכוננים לבדוק את הניירות של בחורי הישיבה. במקרה הגיעו נשים ששימשו כשוטרות. הקדים ר' ברוך לבוא, ונעמד ע"י הדלת, וקרא לעבר השוטרות: "אל תכנסו, כי הבחורים יקפצו מהחלונות בראותם אתכן, אני כבר אסדר הכל". הוא לקח את הפנקסים משאר הבחורים שהשתחררו, ודפדף אנה ואנה, ואמר להן שלכולם יש פנקסים כאלו, והכל בסדר. השוטרות עזבו את המקום, וכך עבר הכל על צד היותר טוב. ברוך המקום.

בעסקנות ציבורי

כאן בארץ ישראל, לא חשבנו אחרת מלהתיישב שוב ללמוד כשאיפתנו ומגמתנו ברומא. מה שהעיק לנו הי' מצב הישיבה בפרט,

וקרן התורה והחסידות באה"ק בכלל, שלא היה סוגה בשושנים ולא בכי-טוב. אמרנו אז — עת לעשות לה', הגיעה השעה להחלץ חושים ולהקדיש משימת חיינו למען הרמת דגל התורה וחסידות ויז'ניץ.

בראשית דרכנו נתקלנו בקושיים מכל צד, הן בגשמיות והן ברוחניות. רוחנו לא נפלה, התחזקנו ולבשנו עוז וגבורה, ונכנסנו בעובי הקורה, במסירות כנה ונאמנה, ברצון אמיתי, וכל הנגיעות הפרטיות והעצמיות, הרחקנו ממנו והלאה. מעמסה כבידה רבצה על שכמינו, אך מאוויינו האמיץ דירבן אותנו לצעוד צעדים ראשונים ולא להרפות ממלאכת הקודש.

העובדה ששהה מרן במרחקים, הכביד הרבה על המצב. ההשגחה העליונה עשתה את שלה, והננו נמצאים כאן בארה"ק, אין פנאי לחכות על חזרתו של מרן, עלינו להכשיר את אדמת הקודש בכל המובנים, לשקם את הישיבה ואת השיכון — שבשבילה ערך מרן שנת מסעו בתפוצות. קוינו לבוא לעזרתו להוציא מכח אל הפועל ולעמוד לימינו במאמציו הכבירים. כנחשון בן עמינדב בשעתו, קפצנו בשמחה לתוך ים סוער של טרדות והפרעות מכל צד ועבר.

רוב רובם של התלמידים החדשים שהגיעו מרומא לא ראו מעודם את פני מרן, וקשה היה להם לעכל את המצב בלעדו, בפרט שלא יראוהו זמן כה רב. לא היה לאן לפנות, כי ויז'ניץ היתה כמעט הישיבה היחידה בישוב החדש, מלבד איזה כוללים שהוקמו בתל אביב. בענין השיכון — התחילו אז להקים כמה בתי מגורים, וקוינו שנזכה להיות ממתיישבי השיכון הראשונים לחסות בצלו של מרן.

ראש הישיבה שליט"א, הוצרך לנהל את מוצאי ומובאי הישיבה לבדו, בלי עזר וסיוע, ואילו את עול הגשמי נשאה הרבנית הצדקנית מחברת הקודש של מרן ז"ל ע"ה. היא השתדלה להמציא כספים להספקת התלמידים מדי שבוע בשבוע עד היכן שידה היתה מגעת. בשעתו, לא ידעו ולא חלמו על בואנו, ושהתקציב יעלה בכפלים. ה"עליות" בשב"ק הביאו תוצאות של איזה הכנסה, לרבות התחייבויות מאנ"ש שגרו בעיר. בסך הכל לא הצליחו למלאות את החלל. פנתה אלי הרבנית שאראה לקחת את עניני ההנהלה בידי,

ולהתרים את מי שאוכל, אזרתי ונחלצתי לעשות ככל אשר צוויתי, ותליתי בטחוני בה' בזכותו של אותו צדיק — מרן, שאצליח להרים את קרן ויז'ניץ.

עשינו מאמצים והבטחנו שנשתדל להספיק לכאו"א הצטרכויותיו, ובלבד שלא יבטלו משיעורי התורה, ויחזיקו את סדרי הישיבה בכל הרצינות, כי ראינו שרק עי"ז יתחזקו גדרי ובדקי המוסד. גם מרן תיקן תקנות קבועות בישיבתו — מהם שלא יגלחו הבחורים את זקנם, ועוד. תלמידי הישיבה הוצרכו מעתה להכנע תחת הוראות ההנהלה.

ימים הנוראים בתל אביב

סוף-זמן הגיע, וימי הנוראים ממשמשים ובאים. אלו שהיו להם מכרים או קרובים, נסעו לבלות במחיצתם עד הזמן החדש שאחרי החגים, ואילו אנו נשארנו תחת קורת גג הישיבה — וכי לאן נפנה? הגישה לירושלים עלה בימים ההם בקושי רב. דרך "לאַטרון" עדיין היה מסור בידי הירדנים, ואנשי הצבא שהוכרחו לנסוע ירושלימה, השתמשו בעיקר בכביש "בורמה" העוקף את החזית ומוביל לירושלים. הסכנה היתה אורבת על העוברים שמה. משהחלו היהודים להתקיף קשות נגד האויב, עלתה בידם לשחרר את השטחים, ומאז נוחה היתה הגישה לנסוע לעיר הקודש.

בראש השנה לא נערכו התפילות בהיכל הישיבה, ושכרו אולם בסביבות רח' פיארברג, כי מרן ה"דמשק" זצ"ל התפלל שם בימיו. היה זה ביה"ס "תלפיות" שמסרה לנו ההנהלה להשתמש בו על ימים הנוראים. המקום גם היה לנוחיותו של ראש הישיבה, שהי' גר שם בסביבה. התלכד ציבור אנ"ש וחסידי ויז'ניץ שבעיר, לשמוע אל הרנה ואל התפילה. לפני התיבה ירד, כמובן, ראש הישיבה, שהתפלל ושפך שיח ברגש ובהתעוררות.

הקומץ החדש של בחורי ויז'ניץ שבאו זה מקרוב, השפיע למעשה על כל הסביבה השפעה שיש בה ממש. יהודים חרדים שגרו בשכונות מפוזרות בת"א, הצטרפו לתפלתינו, כי הרגישו אצלנו איזה נעימות

והתרוממות בעת התפלה. חמימות דקדושה בין כותלי ביהמ"ד, הפיחה בכולם נשמת חיים, ורוח נכון התחדשה בקרבם.

על חג הסוכות חזרנו לישיבה, והעמדנו סוכה בחצר. למרות שהיו אזעקות בעיצומו של חג, הרי לא היה לנו איפה להסתתר. מקלטים עדיין לא בנו, כך שנשארנו בצל סוכה, בתפילה לה' הטוב שיסתירנו בסתר אהלו ובצל כנפיו, ויפרוש עלינו סוכת שלומו.

מרן זצ"ל בילה את ימי הנוראים באנטוורפן, ומשם נסע לארה"ב, בלוית חתנו הרה"צ רבי נפתלי חיים אדלר שליט"א. הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל נשאר אז בקארלסבאד יחד עם האדמו"ר רבי שמחה בונם מגור זצ"ל. היה אז אחרי הסתלקות הרה"ק בעל "אמרי אמת" מגור זצ"ל, והיו מהחסידים ששמו עיניהם ברבי בונם ז"ל לנהל את העדה, אך הוא מצדו סירב בכל אופן, לזאת יצא מהארץ למשך זמן מה, עד שהסערות והרוחות שקטו.

אצל הגרי"ץ דושינסקיא זצ"ל

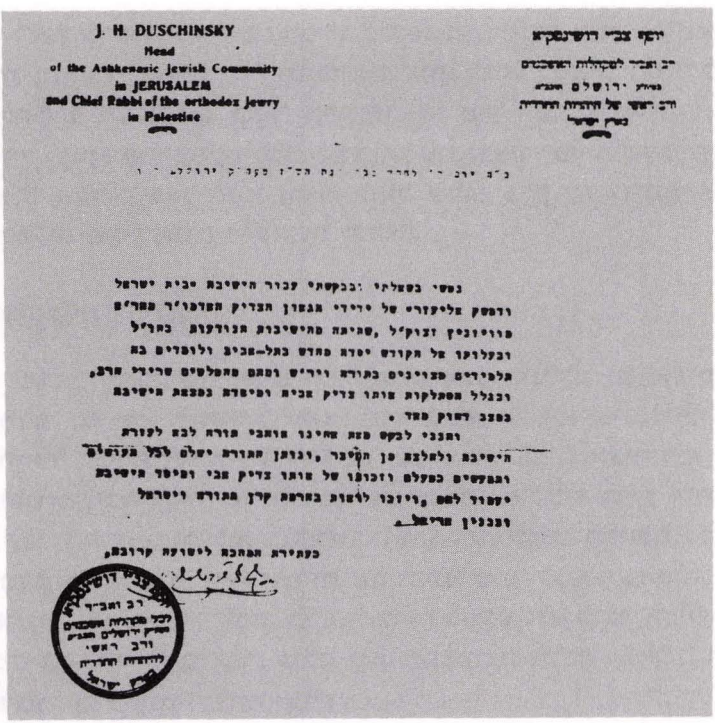
איידי דחביבא, אספר כאן איך שזכינו להכיר את הגאון הגדול, מרא דארעא דישראל, מרן רבי יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל, ממש באחרית ימיו עלי אדמות. ומעשה שהיה כך היה.

הגאון זצ"ל נחלש והיה רתוק למטתו. ר' יחיאל בנדיקט ז"ל מתל-אביב היה תלמיד חביב של הגרי"ץ, והוא לקח את רבו אליו והשתדל להטיב מעמדו ומצבו. במשך ימי החול שהה הגרי"ץ בבת-ים לשאוף אויר זך וצח, ובשבת קודש שהה בתל אביב בביתו של ר' יחיאל. בקשנו אז מר' יחיאל, שיואיל בטובו להכניסנו אל חדרו של הצדיק, לקחת ולקבל שלום. הוא קבע לנו את תורנו למוצאי ר"ה, ור' יחיאל הציג אותנו כתלמידי ישיבת ויז'ניץ שהגיעו זה זמן-מה מעיר רומא מישיבת "מאור הגולה".

הגאון מהרי"ץ ז"ל, שישב אז בבגדים לבנים חבוש בשטריימל, כולו אומר כבוד, הטיל עלינו אימה ופחד, ועמדנו לפניו ביראת הכבוד. צורתו הנוראה השאירה עלינו רושם כביר. הוא נתן לנו שלום, והחזרנו לו שלום. הכרת פניו ענתה עליו, כי שבע רצון היה

לראות צורות בחורי ישיבה חסידיים, גם אחרי השואה שפקדה את עם ישראל. הוא התעניין על שלומו של הראש הישיבה מוויזניץ שליט"א — ונראה היה בעליל שחיבבו עד לאחת.

בהמשך השיחה שניהל אתנו, שאל המהרי"ץ זצ"ל האם ידוע לנו על התשובה ששלח לפני איזה שנים להרמי"ם דישיבת רומא. נזכרנו אכן כי צדקו דבריו — כי בזמן הראשון לא היה לנו בישיבה רק ספר-תורה בכתב ספרדי, ורצינו לשמוע חוות-דעת-קדשו של הגאון מרא דארעא קדישא אם אנו בני אשכנזים יוצאים ידי חובת הקריאה בס"ת כזה. הגאון שלח אז תשובה להלכה והתיר לנו הקריאה מתוכו, בלי חשש ברכה לבטלה, בהסתמכו על דברי ה"ברכי יוסף". שמח הגאון מאוד שזכרנו את דברי הברכי יוסף. לא התעכבנו אצלו יותר, כי חלוש ותש כח היה.

J. H. DUSCHINSKY
Head
of the Ashkenazic Jewish Community
in JERUSALEM
and Chief Rabbi of the orthodox Jewry
in Palestine

יוסף צבי דושינסקי
ראש הקהילות האשכנזים
בירושלים תובב"א
והרב הראשי של העדה החרדית
בארץ ישראל

מכתב-המלצה משנת תש"ז מהגאון רבי יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל לטובת ישיבת ויזניץ בארה"ק מיסודו של מרן ה"דמשק אליעזר" זצ"ל

כעבור ימי הנוראים, חזר הרב דושינסקיא ירושלימה, ובערב סוכות שבק חיים לכל חי לדאבון כל בית ישראל. זאת נחמתנו שזיכני השי"ת לראות להכיר את הגאון זצ"ל — אחד משרידי דור הישן ועמודי התורה.

מאוחר יותר, כאשר שהינו בישיבת הגרי"צ דושינסקיא זצ"ל בירושלים, היה זה בעידן חתונתו של הרב ר' יהושע ב"ר מנחם הורוויץ שליט"א מירושלים, סיפרו לנו תלמידיו של הגאון זצ"ל אודות יראת הכבוד כלפי רבם הגדול, עד שכשרצו להכנס אל הקודש פנימה, חרדו לקראתו, בהיות פניו הק' אש לוהטת, והיו מהססים לפעמים לדבר אתו פנים אל פנים. בכל יום לפני הרצאת שיעורו היה דרכו ללמוד בספר חובת הלבבות. הוא דיבר הרבה מהסב"ק בעל אהבת ישראל זי"ע.

"אין לי השגה מה זה רבי", היה אומר, "אבל אם היה "רבי" — היה זה הרבי מוויזניץ..." וסיפר שבהיותו בקארלסבאד השתדל מאד להתקרב ולהתחמם לאור קדושתו של מרן הסב"ק מוויזניץ, והיה רגיל לטייל עמו כמעט בכל יום ביחד עם הגאון רבי יהושע בוקסבוים זצ"ל אבד"ק גאלאנטא [ראה לעיל בסוף פרק שני בענין אמירת התהלים של הסב"ק זי"ע בעת ההיא].

התעלות חדשה

אדהכי והכי, מרוענגים ובכחות חדשות, התחלנו בלימודים לזמן החדש. גם אלו הבחורים יוצאי מארמרוש, הרגישו איזה דחף פנימי להחזיר עטרת החסידות ליושנה, כפי שראו בבית אבותיהם. נהיינו כולם חטיבה אחת, עד שבינינו ובין עצמנו טכסנו עצות ותחבולות כיצד להתרומם ולעלות במעלות התורה והחסידות. הסייעתא דשמיא עמדה לצדנו ב"ה. היו חבורות שהשכימו שחר לעסוק בתורה, ואילו אחרים היו מאחרי שבת, כך שהאורות כמעט ולא כובו. תפילות חול בישיבה נהיו לשם דבר, כולם ידעו שבישיבת ויז'ניץ עורכים תפילה כדבעי, בדביקות ובלהט קודש.

עמדנו בקשרי-מכתבים עם מרן ששהה במרחקים, ואיידי דחביבי

אציג כאן מכתב-קדשו שזכיתי לקבל בימי הקיץ דשנת תש"ט, בו מתבטא מרן בגעגועים לתלמידי הישיבה, ודברי חיזוק ועידוד.

ב"ה ג' לס' ויברך אתכם כאשר דבר לכם

שלום לך אהובי תלמידי כבני הבחור הירא כמר **יצחק דוד נ"י**

מכתבך המבטא קשור אהבה עצומה הגיעני ושמחתי בו למאד, והנני לברך אותך ליום מולדתך השי"ת יברך אותך באריכות ימים ושנים טובים, ותזכה לעבוד את הבוי"ש בקדושה וטהרה דחילו ורחימו, מתוך רוב שמחה ונחת.

תדע אהובי בני כמו שיש לך ולחבריך געגועים אלי, כן נפשי תערוג אליכם. לא דמיתי שימי גלותי יתארכו כ"כ. כל מה דעביד רחמנא לטב עביד.

אומר שלום לכל הבחורי חמד היושבים עמוק במורשי לבבי. למדו היטב בטהרה ויראה קדושה באהבת ודבוק חברים, שכל אחד יתאמץ לנטוע בלב חברו אמונת אלקי עולם, ואז ייטיב ד' עמכם ויעזור לכם ברוחניות ובגשמיות כמאמר חז"ל כל מה שישראל אוכלים בעוה"ז אינו אלא בזכות האמונה, וזה אפשר לכוון בפסוק שבסדר שבוע זו, ואצוה את שופטיכם, צו הוא ל' חבור, משה רבינו הבטיח לישראל, ואצוה את שופטיכם, אתחבר עם שופטיכם שבכל דור, לפעול אצל השי"ת בעת ההוא עתים טובים לכל ישראל, ההו"א מספר טו"ב, מכם אבקש רק לאמר שָׁמַע בין אחיכם, איש לאחיו יאמר שמע ישראל וכו' שאין עוד מלבדו. הבוי"ש יטהר את לבבנו לעבדו שכם אחד בשמחה.

מאת אוהבכם בכל לב לנצח השוקק על רוב שלותכם בכל הפרטים ומצפה לישועת כלל ישראל במהרה,

הק' חיים מאיר בהה"צ מוהר"י זצ"לה"ה

ולחיבת הקודש אציג כאן מכתב-קודש שקבלנו ממרן בתקופת ימים הנוראים:

צילום ממכתב מרן זי"ע: "כן נפשי תערוג אליכם..."

ב"ה ברוקלין ב' עשי"ת תש"י גמר טוב

כבוד אהובי בחורי חמד תלמידי ישיבת בית ישראל ודמשק אליעזר

קבלתי מכתבכם עם רשימת החברים, ויה"ר שתתקבל תפלותיכם בתוך שארי תפילות ישראל ותושעו בכל משאלות לבכם ותצליחו בכל אשר תפנו.

דעו נא בני האהובים, אשר נחמתי בעניי הוא רק התקוה להשי"ת שאהי' שליח לגדל אתכם לאוהבי ד' ותורתו מתוך הרחבה גדולה, והבחירה בידכם, חוסו נא עליכם ועלי, למדו נא תורת ד' בהתמדה וחמימות מאהבת הבורא ית"ש, ואז טוב לכם כל הימים, וגם עמדי תעשו טובה גדולה, שנות חיי יהי' ערבים ומתוקים אם אראה אתכם מאושרים ברוחו"ג.

מאת אוהבכם כאב החפץ בלב ונפש שלותכם ושמחת נפשכם ומברך אתכם בגמר חתימה טובה, שנה שימלא ד' כל משאלות לבבכם לטובה,

הק' חיים מאיר בהה"צ מוהר"י זצללה"ה

כשחזר הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל מחוץ לארץ, קבע דירתו והתאכסן בבית מרן זצ"ל. באותו בנין גרו דיירים חפשיים שמיאנו לעזוב את המקום, ומהם סבלנו רבות. היו אלו משמיעים קולות וצעקות: מה זה שלומדים באמצע הלילה בקול, או בליל שבת רוקדים, עד שמפריעים את מנוחת השכנים! ועד כדי כך, שפעם הגיע אחד מהם עם סכין בידו, או שקרא את המשטרה. אולם הבחורים המשיכו בסדר יומם כלא היה.

השבת — נועם הנשמות

כאמור, בלילי שבתות לא הסתובבו משמרות פקידי הצבא ברחובות העיר, ושוב יכלנו להסתובב ברחובות, אי לזאת עלתה על הפרק המצאה מחודשת. אחרי שסעדנו סעודת שבת, חכינו על בואו

של ר' דוד ליב שוואַרץ, שהיה גר אז ביפו, והלכנו יחד לדירתו של ראש הישיבה, שיוכל לברך ברהמ"ז עם מנין. נשארנו שם כשעה חדא, והוא מצדו היתה לו קורת רוח לשבת אתנו בצוותא.

את הדרך חזרה עשינו ברחוב אלנבי — הרחוב הראשי בתל אביב, והיה בנסוע מכונית היינו צועקים "שבת, שבת". משהו חדש שלא ידעו בתל אביב עד אז, שמישהו יפריע את הנוסעים בשבת.

בישיבה המשכנו במסיבת מרעים, בשירות ותשבחות, בסיפורי צדיקים, באמירת דברי תורה מרבינו הבעש"ט הק' ותלמידיו. כשתי שעות אחר חצות הלילה, מגיע הרה"צ רבי יודא'לי ומתחיל לשיר "י-ה אכסוף" כדרכו, בגעגועים וכיסופין, עונג רוחני ממש, שנכנס בלשד עצמותינו והחיה את רוחנו. הוא עבר אח"כ לספר מימי קדם, ימות עולם דרכי חסידים הראשונים והתנהגותם המרוממת, ועי"ז עודד את הבחורים לעליה בתורה וביראת שמים. עוד תראו, היה אומר, יגיעו ימים יותר טובים מאלו, ותיכף עמד בריקוד. הוא אמנם התנה אתנו שלא לשיר בקול רם, אלא בהשקט ובמחשבה. ריקוד נפלא זה, בו התלהב הרה"צ רבי יודא'לי ודבק בקונו, התארך לפעמים לזמן רב. פעמים שהמשיך אח"ז ב"י-ה רבון" או "אודה לא-ל", ונפרד מאתנו באמרו: צריכים כבר להתכונן לתפילת שחרית". בבוקר התקיים מנין מוקדם של בעה"ב, אך אנו התפללנו עם ראש הישיבה בחדר נפרד.

המצב בארץ

בעזרתו יתב' הגיעה שעה טובה, והמצב שקט בארץ. האויב ברח בבהלה לעבר מדינת ירדן, והשאיר מאחריו בתים ריקים. מן השמים הסבו את הדבר לטובתן של ישראל, כי עי"ז יכלו המון עולים שבאו בעירום ובחוסר כל להסתדר, להתיישב ולהתחיל מחדש את החיים בארץ. בני משפחות שהתפזרו עקב המלחמה פה ושם, שבו לביתם ולמשפחתם, והחיים והמסחר חזר לקדמותו. גם אנו בני הישיבה נשתחררנו מהלחץ להשאר בפנים, עכשיו הסתובבנו כחפשיים ברחובות העיר. אך מה נדהמנו לשמוע לפעמים צעקו אחרינו לשונות בזוים: פראזיטים, בנדיטים, לך לצבא, לך לעבוד... ושאר לשונות

של לעג וקלס. לרגע חשבנו אולי אנו חולמים, ונמצאים באיזה מדינה אירופית אנטישמית. מאחר וכבר עברנו מדורי גיהנם אצל הגרמנים, לא נתפעלנו מכל זה.

המערכה של החרדים

החרדים היו מעט מן המעט באוכלוסית תל אביב. דתיים כן היו, אלא שהשתייכו בעיקר ל"מזרחי", ביניהם ציונים מובהקים ואדוקים. זכורני מקרה בודד שקרה באותם הימים: בנין "הכנסת" והממשלה הזמנית ישבה אז בתל אביב ב"הבימה", כי ירושלים טרם נשתחררה מידי הערבים. ביום מן הימים הוכרז על הפגנה שתיערך בפני "הכנסת". השתתפו במפגן מכל החוגים והמפלגות הדתיות. המטרה היתה בענין האטליזים שמכרו בשר טריפה וחזיר. הרה"ח ר' פישל פלדמן ז"ל, שהיה פעיל מאוד באגודת ישראל, זירז אותנו להשתתף, בכדי שהדבר ישאיר רושם יותר רציני. בני ישיבות ואנשים חרדים באו למאות באותה לילה, למחות נגד העברה על הדת באה"ק.

השוטרים התכוננו לעשות בנו שפטים ואיימו להכות מכות, בקראם לעברנו "דתיים!" אמנם בן גוריון, פקח היה, חשש באם ישתלטו על אנשים חפים מפשע, כי אז יעשה הדבר רעש ברחבי העולם, שמכים בארץ יהודים פליטים שעתה שוחררו ממחנות הריכוז, והכריז בזה הלשון [עפרא לפומיה]: עזבו אותם, לא כדאי לערוך אתם מלחמה, בעוד איזה שנים יבוטלו ממילא, לא ישאר מהם רושם כלל, רק במוזיאום ישאר זכרונם, המין הזה כבר עבר ובטל מן העולם. אלו היו דבריו הטמאים!!

רושם שלילי ביותר השאירה עלינו אותה הפגנה. למדנו לקח כיצד נראים אנו בעיני החפשיים והחילונים. שבורים ורצוצים ברוח התישבנו ללימודים, אולם התחזקנו ביתר שאת ועוז, כשאנו שרים "עוצו עצה" בתור ליווי להתחזקותנו. נצח ישראל לא ישקר. הודינו לה' כי שם נפשנו בחיים, ועוד יגיעו ימים מאירים. מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך, בכח התורה ודאי נצא מנצחים.

בזיונות וקלון

את מאמצי להגדיל תרומות הישיבה עשיתי מצדי. בערבי שבתות הלכו זוגות זוגות דפקו על פתחי הבתים והחנויות לקבץ נדבות. לא פעם זרקו אותנו החוצה בצירוף מנה מכובדת של בזיונות וקריאת שמות נרדפים של קלון ולעג. אף אחד מהבחורים לא התפעל או נפל ברוחו, אדרבה כולם התחזקו ועשו מלאכתם באמונה ובהתמסרות למען הישיבה.

עובדא הוי בר' דוד ליב נ"י, שעסק במצותו הקבועה, וקיבל סטירת לחי מברנש פלוני, שהתקצף עליו ושפך קיתון של בוז וקלון על פניו, על חוצפתו והעזתו. הלה פשוט לא האמין בנפשו שעוד יראה בעל צורה כזה.

ר' דוד ליב לא הראה שום התפעלות או רוגז וכעס, הרים את כובעו שנפל ארצה, הלבישו ללא כל התרגשות, ופנה בקול נעים לאיש שיחו: "'מנה' זו כבדת אותי; עכשיו אנא תרום משהו לטובת הבחורים"!

למשמע אזניו התבייש ההוא, וכלימה כסתה פניו. עדינותו של ר' דוד ליב עשתה את שלה ללא כל דרשות ארוכות, ובסופו של דבר, לקח מקופתו לירה שלימה, שבאותם הימים נחשב לנתינה הגונה, ותרמה לצורך הישיבה.

לאור מאורעות כאלו, ידענו היטב הרגשתו של ראש הישיבה, שהוצרך לעבור ברחובות העיר מדי יום ביומו, בדרכו לישיבה. בכ"ז אנו בראותינו את שני הגיסים, דהיינו הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל ויבלחט"א ראש הישיבה שליט"א, שברוב אונים ואמיצי כח המשיכו בעבודתם בקודש כמקדמת דנא, ידענו נכונה כי אַל לנו ליפול ברוחנו, רק לעבדו ית' שכם אחד.

וכאן המקום להזכיר לשבח כמה מאנשי שלומינו שהתנדבו לכתת רגליהם לקבץ תרומות עבור החזקת הישיבה בעת צר, הלא המה: ר' משה פוסטונר ז"ל מתל-אביב, שהיה יליד בוקאבונא, ר' אברהם חיים ויזל ז"ל, שהיה מחלק חלב ברמת יצחק, ר' מנחם קורנבוים מפתח

תקוה, ר' צבי וולד ז"ל מכפר אתא. מדי חודש בחדשו באו עם פנקסיהם לערוך חשבון ממה שקבצו יד על יד באיזוריהם, והיה זה לתמיכה גדולה. ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלימה מעם ה'.

עם הגה"ק רבי יודא'לי זצ"ל בישיבה

כאמור, שבימים ההם היה הגה"ק רבי יודא'לי זצ"ל קרוב אל הישיבה, והיה לנו לחיזוק גדול, וכל זמן שהותו בתל-אביב, שאבנו ממנו מלא חפניים תורה ויראת שמים.

כמעט בכל ערב, בשעות המאוחרות, הייתי מטייל עמו, והרבה שוחחנו על העבר המזהיר, על אבותי זקניי ובני משפחתי, ר' יצחק דוד, ר' מרדכי חנא ור' חיים ושאר חסידים הראשונים זכרונם לברכה. הוא עודדני והמריצני לעשות פעולות והשתדלויות, לכל-הפחות עד שוב מרן לארה"ק, למען תחזיק הישיבה מעמד. אז, אמר, כבר ינופף מרן את ידו הגדולה, והכל על מכונו יבוא בשלום.

תוך שיחותיו עמי הביע הרה"צ רבי יודא'לי גודל התפעלותו אודות תהלוכת ידידנו ר' דוד ליב שווארץ נ"י. הוא ראה בו איש המעלות, בתורה וחסידות במסירת נפש כזאת ששייך עוד לדור הקודם. כאמור, היה ר' דוד ליב בקי נפלא בכל הלכות שבת החמורים, שהיו שגורים על פיו ממש. כן נהנה מאוד מתהלוכות הבחורים האחים בעק — הג"ר אברהם הרש בעק שליט"א (כיום הרב אב"ד במעלבורן אוסטרלי') ואחיו ר' משה בער הי"ו, וכדומה, שהיו אלה יחידי סגולה, מבין טובי תלמידי הישיבה.

סיפר הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל איך נתפעלו הוא ומרן זצ"ל בהיותם על אם הדרך ברומא [לאחר שכבר עשינו את דרכנו לארה"ק], ומצאו שם את הישיבה "מאור הגולה" עם בחורים מופלגים בתורה ויר"ש, בראשותו של הג"ר אייזיק מושקוביץ זצ"ל שהכירו אותו עוד מימים ימימה לפני המלחמה. שם נודע להם שחלק מהחבורה, כלומר אנו והשיירה כולה, כבר עלתה לארץ ישראל.

כאמור, שלימים הנוראים של אותה שנה נשאר הרה"צ רבי

יודא'לי בחוץ-לארץ בקארלסבאד. עכשיו שהכיר אותנו מקרוב, הגיב כי לו הגענו טרם שנסע לשם — בודאי היה נשאר פה, והיה נהנה להתפלל בצוותא אתנו.

במהלך שיחתי עם הרה"צ רבי יודא'לי, סיפרתי לו בפרוטרוט על כל גלי הצרות שעברו עלי ועל אחבנ"י בשנות הדמים, ויתחלחל מאוד לשמע הדברים, הוא לא האמין למשמע אזניו. הוא שמח לשמוע אודות הנסים והנפלאות שהראני השי"ת, והצילני מחרב ורעב.

לפני בואו של מרן ז"ל לת"א, היה גר הרה"צ רבי יודא'לי בעיה"ק ירושלים ת"ו, בביתו אשר ברחוב שמואל הנביא. וכעת עם תום ימי מלחמת השחרור, חזר ירושלימה על משך זמן לראות מה עלה בגורל ביתו אשר עמד בסביבת גבול הירדני.

באותו פרק בא בקשר שידוכין בן אחיו של הרה"צ רבי יודא'לי, הרב ר' יהושע הורביץ שליט"א מדזיקוב. אביו הגה"צ רבי מנחם בן הגה"ק רבי אלטר'ל מדזיקוב זצ"ל, שימש לפני המלחמה כרב בעיר דז'יקוב. הוא למד בישיבת הגאון מטשיבין זצ"ל. דודו הרה"צ רבי יודא'לי טיפל בעניני החתונה, והזמין את כל החברייא מהישיבה בתל-אביב לשמחת הנישואין. לשם כך נסענו כולנו לירושלים, ובישיבת הגה"צ מהרי"ץ דושינסקיא זצ"ל, שהיתה בקרבת מקום, מצאנו מקום אירוח למשך זמן. בישיבה למדו אז למעלה ממאה בחורי חמד יוצאי הונגריה, שהתעלו בלימוד תורה ויראת שמים במדה גדושה.

החבורה שנתחדשה

בהיותינו בירושלים, קירבנו ר' משה יוסף הס נ"י, ששימש אז כמנהל המש"ק בישיבה, עד מקום שידו מגעת. שם ראינו לפנינו עולם חדש, לא אלמן ישראל ב"ה, ישנם חסידים ואנשי מעשה, בני תורה ותלמידי ישיבות ירושלים: חברון, מיר, שפת אמת, סלונים, קרלין ועוד. עשינו סיור במקומות אלו, ובקרנו במוסדות התורה. קבלנו מזה עידוד נפלא וחיות רוחני, שרענן את עצמותינו, לאחר כל מה שעבר עלינו בעבר, אנו רואים לעינינו שיש ב"ה יהודים חרדים הרבה.

מאחר ועדיין לא קבלנו תעודת "פטור" מהצבא בתור תלמידי ישיבה, לזאת יעץ לנו ר' משה יוסף הנ"ל, שנסתדר למשך זמן קצר בישיבה בירושלים, וכאן נוכל לסדרו חיש מהר ובקלות. ואכן, כעבור שבועיים, נצטיידנו בתעודות אלו, והיתה לנו הרוחה. מסרנו בקשה להעביר תיק ניירות הדרושות לישיבת ויז'ניץ בתל אביב, והכל הסתדר בשלום.

בעת ההיא גרו בירושלים מחסידי ויז'ניץ הותיקים, ביניהם: הגאון החסיד האמיתי ר' מרדכי אפל ז"ל, הרהגה"ח ר' מנדל גפנר, הרה"ח ר' שלמה זלמן מוזס, הרה"ח ר' נחמן קלאר, הרה"ח ר' ישראל וועיג, הרה"ח ר' משה שרייבער שהי' ממונה על הכולל, הרה"ח ר' חיים מאיר שטיין, הרה"ח ר' צבי פריד ועוד, והתפללו בביהמ"ד "ישועות ישראל" דחסידי ויז'ניץ, שנתיסד בימי קדם, ומקום משכנו ליד העיר העתיקה בבתי מילנר. בימי מלחמת השחרור ננעלו דלתות ביהמ"ד, כי הירדנים, שהיו סמוכים לגבול ירושלים ירו דרך שם, והיה קיים חשש סכנה לשהות באותה סביבה.

ארגון החסידים

הבחורים הויז'ניצאים התלכדו סביב הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל. בהזדמנות מוכשרת זו, ששהינו בירושלים כאמור, סדרתי אותם ונעשו לחטיבה אחת. ראשית יסדנו שיעור בכל ליל ששי בספר אור החיים הק' וספרי חסידות. מהמשתתפים בשיעור היו: האחים קלאר, האחים גפנר, הרה"ח ר' יודא יואל מילר, הרה"ח ר' ליב היגר, הרה"ח ר' נתן הנדלר, הרה"ח ר' צבי זומר; כולם בחורים מושלמים בכל מעלה ומדה נכונה, בעלי שיעור קומה. הם לא הוזקקו לדידי ולדכוותי, ורק חסר היה האירגון לקבצם יחד. בתקופה ראשונה לארגונם, נסעתי כל שבוע בליל ששי עד שנעשה כדבר קבוע, וכולם נהנו רבות. במשך הזמן ניתוספו עוד בחורים מירושלים, ולאט לאט התחיל הקיבוץ לקרום עור וגידין.

החברה התפעלו מפעולתינו, ואף שכבר שמעו על המהפכה הרוחנית שהצלחנו לעשות בעזרת ה' בישיבה בתל אביב, אך פנים אל

פנים לא הכירו אותנו, וכעת נתקשרנו יחד הדק היטב. במיוחד נתפעלו כאשר גיליתי להם שרוב בני חבורתנו לא ראו מעודם את פני מרן... המה ראו כן תמהו...

השפעת תורת מרן זצ"ל

בכדי לייצר קשר תמידי עם כל בני החבורה, לקחתי את הליקוטים מתורת מרן, עשיתי העתקות, ושלחתי לכל אחד מבני החבורה בירושלים ובכל אתר ואתר. ליקוטים אלו הדפיס החסיד ר' ישראל הרלינג הי"ד עוד לפני המלחמה. הרושם שהשאיר אצל כולם בל ישוער ובל יתואר. כמים קרים על נפש עיפה, פעלו התורות על הנפשות השוקקות.

בינתיים הגיעו עולים חדשים ארצה, ובתוכם ר' חיים גדלי' רוב, שהביא אתו תורות שלמים ממרן על פרשיות התורה. העתקתים על מכונת כתיבה, ובכל עת ועידן שהתאספנו באסיפת מרעים וחברים, למדנו מהם, והרוינו כל צמא לשמוע דבר ה'.

כ"ק ה"בית ישראל" מגור — ותורות מרן זצ"ל

ואספרה נא, שבירושלים נמצאו כמה בחורי חמד מחסידי וויזניץ שלמדו בישיבת גור, יען רצו ללמוד בין כותלי ישיבה חסידית, וישיבת גור התאים ביותר בשבילם.

אנו התיידדנו גם אתם, וכאשר אחד מבחורים אלו ביקשני שאשלח לו את התורות של מרן ז"ל, מלאתי רצונו, ובכל עת שגמרתי בהעתקת איזה תורה שלחתיו גם לו. בהזדמנות, פגשתי אותו פנים אל פנים ובקשני בכל לשון של בקשה שאשלח לו עוד תורות עוד תורות ככל מה שאפשר לי. עמדתי נדהם, וכי בשביל מה להוט הוא כל כך אחר התורות?

סיפר לי הלה בחשאי, כי הכניס את דברי התורה לתוך ארגז שלו בישיבה. האדמו"ר מגור ה"בית ישראל" זצ"ל היה אז בתחילת

נשיאותו, וניהל את הישיבה ברמה ובתקיפות גדולה, ורגיל היה לעקוב ולבדוק בחדרי הבחורים. ביום מן הימים מצא את הכתבים האלו בין חפציו ולקחם אתו. הבחור פחד פן ואולי היו הדברים למורת רוחו הטהור של רבו. אולם כעבור איזה ימים, והנה שב אליו ה"בית ישראל", והחזיר לו את הדפים וביקשו שימציא עבורו עוד ועוד מתורות אלו, יען ראה בהם דברים נשגבים. הפתעתי גדלה מאוד, והבטחתי לאותו בחור שאשתדל לשלוח כפי האפשרות, אך אין סיכויים לשלוח בקצב יותר מהיר שהרי זה עבודה קשה מאוד להעתיק התורות שקבלתי זה עתה מר' חיים גדלי' על מכונת הכתיבה, מחזיר את הנעתקות ולוקח חדשות...

ככה יצרנו את הגרעינים הראשונים בס"ד, שבעתיד התפתחו בעזרת ה'. חסידי ויז'ניץ הפליטים אחת הנה ואחת הנה התארגנו ונעשו חטיבה אחת.

שיפור במצב הישיבה

מאין בא עזרתינו, לא ידענו, אך עובדא היא שמצב הישיבה השתפר לגמרי. ניתוספו ספסלים בבית המדרש, והישיבה נכתרה בכתר שם טוב. התלמידים שקדו על התורה והעבודה, למדו בהתמדה נפלאה, וראש הישיבה שליט"א שימש כדוגמא כנה ללימוד תורה בשקידה והתמדה. אמנם הוא חי חיי צער ועוני, מתוך גודל הלחץ זו הדחק. לא עניין אותו שום דבר בעולם, כי אם שם כל מעיינו בתורה ועבודת ה'. היה זה לשביעת רצונו הטוב שקיבלה הישיבה תנופה כזאת בתקופה כה קצרה.

יש לציין שלראש הישיבה היו מכרים וידידים מירושלים, שנמנו על חסידי הרה"צ רבי אהר'לה ראטה זצ"ל, בעל "שומרי אמונים", שהיה בשעתו ממקורבי הסב"ק זצ"ל. בעת הגיעו לארה"ק, למשך תקופה קצרה, דר ראש הישיבה בירושלים, עד שעבר לתל-אביב, והרה"צ רבי אהר'לה זצ"ל קירבו עד מאוד, הן מצד יחוס אבותיו, והן משום יחוס עצמו. כשבאו חסידיו לתל אביב, השתעשעו עם ראש הישיבה, והיו מבלים לפעמים שעות ארוכות בעניני עבודת ה', בתורה וחסידות.

כאמור, שהה עוד מרן זצ"ל בימים ההם בארה"ב, להתרים את אחב"י להקמת ישוב החסידי "שיכון ויז'ניץ". על כך אי"ה בפרק הבא.

פרק עשירי

קריה נאמנה

חזון וחלום

רבינו זצ"ל, היה עסוק באותם הימים בהגשמת חזונו בהקמת יישוב חרדי בתוככי ארה"ק. יש לציין שהרבה מהמקורבים לא הבינו ולא ירדו לעומק דעתו של מרן בנחיצת הקמת שיכון, וגם חסו על בריאות גופו הטהור, לקבל עליו עומס ועול כביר וכבד כזה. אכן מרן ז"ל עמד איתן על דעתו הקדושה שהקמת שכונות חרדיות יבטיחו העמדת הדת על תלה להחזיר עטרה ליושנה. ברם זכור אותו איש לטוב, חתנו יבלחט"א הרה"צ רבי נפתלי חיים אדלר שליט"א, שעמד לימינו ושימש למרן כאחיעזר ואחיסמך בכל השלבים, מהחל ועד כלה, ממסד ועד הטפחות.

אחרי החגים נסע מרן זצ"ל מאירופה לארה"ב, כשמטרתו לגייס כספים להקמת השיכון. המקום המיועד לצורך השיכון, היה בפאתי עיר בני ברק. בינתיים החלה עבודת הבניה בשיכון, כששני בתיה הראשונים, שיכילו כעשרים דירות, מוקמים.

התמנות הרה"ח ר' יוסף שטיינמעץ נ"י

בעיצומו של אותו חורף הגיעו מבלגיה אנ"ש ספורים, אותם שלח מרן להיות נמנים בין ראשוני המתיישבים. בין אלו שהגיעו זה עתה, היה הרה"ח ר' יוסף שטיינמעץ נ"י, בנו של החסיד המפורסם ר' יחיאל ז"ל, אותו עוד הכרתי מתקופת גרוסווארדיין, שם למדנו בישיבתו הקדושה של מרן ז"ל.

ר' יוסף, מניצולי השואה היה, אולם לא עבר ב"ה שבעה מדורי גיהנם כמונו. בשנות המלחמה עבד במונקא-סאזאט [גדוד עבודה של ההונגרים], ונשתחרר עם בני חבורתו ע"י הרוסים, הגיע לבוקרסט,

שם שהה בצלו של מרן. מבוקרסט עבר לגרוסווארדיין, ומגרוו"ד לאנטוורפן. הוא עלה כעת לארץ ישראל עם שתי בנות, וקיבל דירה בשיכון, אלא שעדיין לא הושלם הבניה, ולכן החליט לגור בתל אביב עד שיסתדרו הענינים.

מתחילה העלה ר' יוסף על דעתו לשלוח ידו במסחר, אלא שכאן התערבתי ונכנסתי בעובי הקורה ולתוך-תוכיותה. נכנסתי אל ראש הישיבה, והצעתי לפניו רעיוני ומחשבותי: אין להניחו לר' יוסף שישלח ידו במסחר ועולם-התעשיה, לדעתי יש להניעו מכל זיק מחשבה כזאת, בו בזמן שהינו ברוך-הכשרון ובעל מרץ מאין דוגמתו, נאמן ומסור לבית ויז'ניץ בכל רמ"ח ושס"ה. ובכן, אמרתי חוות-דעתי, שיש למנותו בראש הנהלת הישיבה, כי בכשרונותיו העצומים, ובמרצו הכביר, בכחו לפתח את הישיבה בפרט וחסידות ויז'ניץ בכלל. ר' יוסף בנעימות הליכותיו, יוכל לפעול גדולות ונצורות.

דברנו על לבו של ר' יוסף פעם-פעמיים, נסינו לשכנעו שאל ישיב פנינו ריקם, כי אם לא הוא — אז מיהו ואיזהו שיצליח במשימה כבדה כזו? אדהכי והכי כבר התחיל לישא ולתת בעניני ממונות. הבטחנו מצדנו להעניקו ככל אשר יבקש, למרות שהקופה היתה ריקה, לפי ערך, וכדאמרי אינשי (בהונגרית) "נעסע שעמי פוג מעג יא" — "הא לך כלום תפוס את זה טוב".

בהתפעלות על הישיבה ותלמידיה, נחלץ ר' יוסף לעבודת הקודש. הוא הטה שכמו ודאג להטיב מעמדם ומצבם. מטרתו: להרים קרן בית ויז'ניץ לדרגתה הקדמית, ולהיות לעזר למרן ז"ל, בהיות שהקדיש שנות זקנותו עבור חסידיו, לקומם ולשקם קריה חסידית. היסוד מוסד, ועלינו רק להוסיף אבן על אבן ונדבך על נדבך. בגישה זו נאות לנו ר' יוסף ונכנס בכל כחו ומרצו לפעולה. אפשר לומר שהודות להיענותו, התחלנו לזוז על הפסים הנכונים והישרים.

עריכת מגביות

המבצע הראשון שבוצע, עריכת מגבית כללית, או "פיאסטר אקציע" כפי שכינוהו, ע"י שכל בחור ותלמיד הישיבה קיבל פנקס

והוצרך להתרים את תושבי השכונה והעיר בתרומות זעירות, וקובץ על יד ירבה. ראינו ברכת ה', ושוב המשכנו באירגון מגביות לשבתות בבתי כנסיות ומדרשות שבתל אביב. ברחוב יבנה עמד ביהמ"ד "יבנה" — שם התפללו הרבה אנשי מעלה, נגידים ועתירי נכסין, חסידים ובני עליה. שמה הטוב של הישיבה נודע מכבר, ולכן הסכימו גבאי ביהמ"ד ששליח המצוה ישא דברו לפני קריאת התורה בשבת בבוקר, כפי הנהוג. הוא יסביר מטרת בואו, מצבה של הישיבה, ואכן כולם תרמו בעין טובה ורוח נדיבה. בפרט שהיו מן המתפללים שכבר בקרו בישיבה וראו עין בעין את הצלחת התלמידים.

למטרה נשגבה זו שלחנו את ידידנו הרה"ח ר' חיים ליב שטיין נ"י, מתלמידיו המובהקים והמצוינים של מרן ה"דמשק אליעזר" זצ"ל עוד בויז'ניץ, שהגיע ג"כ לא מכבר מרומניה לארצנו הקדושה. כמו"כ לויתי את ראש הישיבה שליט"א לבית מדרשינו שברחוב פיארברג — שם דרוש דרש משה ובקשתו שטוחה כלפי כל הציבור, שכאו"א ישתדל לתרום תרומת "יום לשנה". אכן היינו הראשונים שייסדנו הכנסה מעין זו ברחבי הארץ. בשנים שלאחר מכן, עשו כמה מוסדות התורה כמונו והצליחו ב"ה.

מעט מן המעט שעמדו נגדנו בתואנה וטענה, וכי תורתם של תלמידי פוניבז' נופלת בערך, ומה לכם להקים ישיבה חסידית? ברם, רוב רובם של ההמון הבין הנחיצות בישיבה חסידית כימי קדם. חינוך הדור הצעיר דרש אוירה חמה וחסידית, ואכן פליטי החרב שהגיעו יום יום התחזקו בראותם פירות מתוקים אלו שנבטו בישוב החדש. הישיבה היתה להם קרן אורה לתורה וחסידות.

התישבות בשיכון

על חג הפסח שנת תש"ט נכנסו בשעה טובה ראשוני הדיירים לשיכון ויז'ניץ שבבני ברק. חיי קהילה התחילו להתארגן. הרה"ח ר' צבי שלומוביץ, גם הוא הגיע ארצה. סוחר גדול ומומחה בתוצרת יינות. שנות השואה עשה בטרניסטרה שברומניה. לא זכה ר' צבי בזרע-של-קיימא. הוא הגיע ארצה עם צרור כספו, פתח חנות עופות

ודגים בשכונת זכרון מאיר שבבני ברק. עקב היותו צורבא ובר אוריין, התקרב להגאון ה"חזון איש" זצ"ל. חסיד נלהב, נעים הליכות, נוח לשמים ונוח לבריות, ויודע נגן. ר' צבי שימש כראש הקהל הראשון של השיכון.

בראותנו עצם הגשמת חזונו של מרן זצ"ל, התחדשה רוח חדשה בקרבנו. ימי "בראשית" של הקריה, לא קלים היו. קושיים שונים עמדו נגדנו. הדירות שנבנו חולקו גם לאלו שלא היתה רוח חכמים נוחה מהם ומהתנהגותם. — ענין שהיה למורת רוחו של מרן זצ"ל. התוצאות הביאו בעיות רציניות, חילוקי דעות ואבן ניגף בחיי הקריה. בסופו של דבר התגברנו גם על זה.

ר' יוסף שטיינמץ נ"י בעצמו עבר לאחר זמן לגור בשיכון. בימי השבוע קבע מקומו בתל אביב מפאת קושי התחבורה בימים ההם מתל אביב לבני ברק, ובשב"ק אצל משפחתו בבני ברק.

הקמת הישיבה בשיכון

צעירים וצורבים היו מחובשי ביהמ"ד. באו מכל האיזורים וסביבות לבקר בישיבה, ומצאו כאן מקום מוכשר להתעלות בתורה וחסידות. מספר הבחורים עלה לכארבעים, ולחץ זו הדחק הורגש. המקום צר מהכיל את כולם. אמנם היה בשיכון מגרש רחבת ידים, אלא שחסר נדיב לב שיבנה ויקים בנין ראוי לאכסן את תלמידי הישיבה.

הנגיד והנדיב ר' מאיר שלום רוזנברג מאנטורפן, שבשנות המלחמה הגיע כפליט לקובה, היה יהלומן איש מצליח. הוא הקים ביח"ר וברכת ה' עמדה לו שהתעשר ממסחרו, ולאחר המלחמה עלה לא"י והתישב בתל אביב. ר' מאיר שלום הקים עולה של תורה, בנדבתו של עשרים אלף דולר שהעניק למרן ה"דמשק אליעזר" זצ"ל לצורך רכישת הבנין בתל-אביב ששימש כמשכן הישיבה. ר' מאיר שלום היה ה"נחשון" בפעולה זו, לנדב סכום ענק זה, שהיה הון תועפות באותם הימים.

ר' מאיר שלום, לא זכה לבנים, ולזאת השתדלנו לשכנעו, כי מאחר

והישיבה תעבור סוף כל סוף למשכנה החדש בשיכון ויז'ניץ שבבני ברק, לזאת כדאי הדבר שתהא מצוה זאת נקראת על שמו, ויהא הוא בעל הבנין. שמה המקורית "ישיבת בית ישראל ודמשק אליעזר" במקומה תעמוד, אלא שיוסיפו "בית מאיר שלום ויהודית רוזנברג". וה' עזר — קיבל ר' מאיר שלום ההצעה והבטיח להקים בנין נהדר ומפואר.

עבודת הבניה התקדמה. ר' יוסף ניגש עם התכניות, ביחד עם הנדבן ר' מאיר שלום שנכנס לעובי הקורה שיהיה הבנין לשם ולתפארת. בתחילה הוקם בנין בן קומותיים, שהכיל חדר אוכל מרווח, מטבח גדול, מחסן ושירותים, מרפסות נהדרות לפנים ואחור בקומת קרקע של הישיבה. למעלה בקומה שניה, עשו חדרים לצורך הפנימיה, שהכיל מקום אכסון עבור שמונים בחורים. אגף הראשון של הבנין נגמר בכי טוב.

אדהכי, בעת שעסקו בבנין הישיבה בבני ברק, נתרבו ספסלי הישיבה בתל אביב והתנהלה בסדר מופתי. ההנהלה השתדלה במיטב יכלתה לספק לתלמידי הישיבה כל הצטרכותם על צד היותר טוב, למען לא יופרעו מלימודם והתעלותם. ואכן למדו אז בשקידה ובהתמדה נפלאה עד שיצאה שמה של הישיבה בעולם הישיבות כ"ישיבה-חסידית" עם תורה ויראת שמים גם יחד.

חזרת הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל לתל-אביב

לחג הפסח חזר הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל לתל אביב. הוא לא רצה לעזוב את חמותו הרבנית הצדקת ע"ה לבדה על החג. אנחנו נהנינו מזה, כי כך ניהל בשבילנו את ה"סדר הקדוש". דבר מחודש ראינו אז אצלו, שאכל דגים בפסח. כן היה נהוג בדז'יקוב, לא כן בויז'ניץ הקפידו שלא לאכול דגים, ואכלו רק תחליף הנעשה מבשר קצוץ. בהתרוממות רוח עברו ימי החג הקדוש. נשאר ר' יודא'לי עד אחרי חג השבועות, כשהוא עושה את דרכו בתדירות למעונו של מרן ה"חזון איש" זצ"ל בבני ברק, כי הורגל להשתעשע אתו עמו בשעשועין דאורייתא.

עפ"י רוב התפללו הבחורים לבד, ובעה"ב לבד. הפעם בחג השבועות, הצטרף אתנו ר' יודא'לי בתפילותינו. קשה לתאר רגשי הלב בעת ששפך לבו בפסוקי דזמרה, ועד היום הזה השאיר עלינו רושם כביר בל ימחה לעולם. בעידן צלותא היו בגדיו רטובים וסחוטים בזיעה, כולו לפיד אש ולהבה. בשירת הים היה קופץ ורוקד בכוחות עילאיים, עד שבאמצע התפילה כמעט והתעלף, והוכרח לנוח קמעה. השכבנוהו בחדר הבחורים הסמוך, וציוה עלינו להמשיך בתפילה. אלו שזכו לשהות אז במחיצתו זוכרים את מעמד ההוא היטב וחרות על לוח לבם — ממש התפשטות הגשמיות.

ההכנות לחזרת מרן לאה"ק

כאמור, בתקופת שהותו של מרן ז"ל בארה"ב, עמדנו בקשר מכתבים תדירי. מרן התעניין על כל פרט ופרט ובשלום הבחורים. היינו שולחים לו דו"ח מפורט, ולפעמים גם פתקא כוללות. יש להדגיש, כי למרות שהוא מצד עצמו לא הצליח להתרים את הציבור כחפצו וישעו, ולא היתה דרכו שם סוגה בשושנים, בכל זאת הוא לא נסוג אחור, לא שם לב לכל ההפרעות ומהמעיקים שעמדו לו בדרך. הוא ראה את העתיד לפניו ואת הכל קיבל באהבה.

כולנו חכינו בכליון עינים ליום בואו של מרן ז"ל חזרה לארה"ק, וכעבור ימי החנוכה דשנת תש"י, הגיעה בשורה משמחת, שמועה טובה תדשן עצם: מרן עומד לחזור לאה"ק בראש חודש שבט. בימים ההם ארכה נסיעה כזו משך שבועים עם אניה. החלו ההכנות לקראת קבלת פני מרן. האניה היתה אמורה להגיע לנמל חיפה בעש"ק בשעות המוקדמות לפני צהרים. המארגנים סדרו את השבת להשאר בחיפה, כי הזמן לא יספיק לחזור לבני ברק או תל אביב, כך שהיינו מסודרים בחיפה אצל אחי מרן, הרה"ק רבי ברוך מסערט זצ"ל, שהיה גר ברחוב בילו מס' 16.

כמאתים איש, זקנים עם נערים, בחורי הישיבה ועוד, יצאו מתל אביב ובני ברק לנמל חיפה. גם לרבות תושבי חיפה והסביבה החרדים, הצטרפו אתנו ביום שמחה זה. בראש עמד ר' צבי שלומוביץ

— ראש הקהל של השיכון, שכאמור היה בעל מנגן נפלא. הוא סידר שינגנו מאַרש חסידי, בעת שמרן ירד מהאניה ויקבל ברכת שלום מהציבור. אח"כ יברך אחד ברכת שהחיינו בשם ומלכות בקול רם, והציבור יענו אמן.

המעמד הנבחר

איה העט והדיו ואיפה הגליון, שיוכלו לתאר אותו מעמד ופגישה, למשמע אוזן תאוה נפשנו — אחרי שנות גלות וטלטולי דרך, ממדינה למדינה, מגולה לגולה, גיהנם אחר גיהנם, זיכנו ה' הטוב ושם נפשנו בחיים, ושוב שנים כתיקונן, שנים קדמוניות, עוד זמן-קט נזכה להתראות פנים בפנים עם אבינו רועינו מרן זצ"ל.

והרגע המאושרת הגיעה... האני-ה "לאגווארדיע" קרבה לנמל... מרן ירד לרציף... המאַרש הושר... כח המעצר מאתנו והלאה, העינים זולגות ודומעות... דמעות שמחה ויגון מזוגים זה בזה. מחד — שוטטו רעיוני את העבר עלינו, נשארתי אחד בעיר, ומאידך שמחה של אושר — וכי מילתא זוטרתא היא לקבל פני מרן. נוכחתי לדעת שגם מרן נרגש כולו — כי בנסעו מפה נפרד רק מקומץ קטן של חסידים ומעריצים, וכעת מקבלים פניו "עולם" גדול של חסידים ובחורי חמד. הרה"צ מסערט זצ"ל נכנס אל האניה לקבל פני אחיו מרן. הסדרנים עשו את שלהם, ומרן יוצא.

חיפה טרם ראתה מעמד מרומם כזה. מרן הכיר והבחין בכל הנאספים, וקרא בשם כל אחד ואחד, מלבד הבחורים החדשים שלא הכירם עדיין. והנה בפתע פתאום שומע אני קולו האבהי של מרן קורא מולי בהתרגשות: איציק דוד! הרבי הכירני למרות שבינתיים היה לי כבר חתימת זקן... שמחתו של מרן גברה עד מאוד לפגוש את כולנו חיים וקיימים. משם נסענו לבתי האכסניא בחיפה, שהוכנו עבורינו בבתי מכירים ושאר אנשים.

אגב אספר כי בעת שהותו על האני-ה בדרכו לארה"ק הלחין מרן ניגון שמחה וריקוד, שהושר על "והיו למשיסה"...

השבת המרוממם

התפללנו באולם ת"ת תורת אמת, והתפלה עצמה — בהתעוררות ובבכיות עצומות ובהתרוממות הנפש שאין כמוה. פתח מרן: "הודו לה' כי טוב..." ואחרי זה קבלת שבת. פזמון "לכה דודי" שרו בניגון חגיגי של יום-טוב. ההתלהבות והתרוממות הנפש ורגשי הקודש אין לתאר בחרט עלי גליון.

זה שבע שנים שלא שמעתי את קולו הנעים והקדוש של מרן. במשך התפלה דמעו עיני מאין הפוגות, בגילת ורנן. הודיתי לה' כי טוב שזכיתי לרגעים אלו אחרי כל סבלי במשך כל השנים הללו...

למרן לא היו גבאים שישמשוהו. הוא הגיע מארה"ב יחד עם כמה בחורים שבאו ללמוד בישיבתנו. נעמדנו אני ור' יוסף שטיינמץ והתנדבנו לשרת את מרן לעת עתה. עריכת השלחן התקיימה בביהכ"נ העירוני במרכז העיר, והמונים המונים מחרדי חיפה לא פסקו מלבוא בכל שעות הלילה. האולם היה מלא וגדוש מפה אל פה, והדוחק הורגש במשך כל ה"שלחן". בני חיפה היקרים באו לשמוע את דבר ה', ועכשיו שהגיע לידם הזדמנות כה מוכשרת, רצו לנצלה כל רגע ורגע. מרישא ועד גמירא ראינו פנים מאירות על כל הנאספים, שבילו במחיצת מרן באוירה מרוממת ונישאה.

השבת — שבת שירה, חמשה עשה בשבט, ומרן השמיע דברי תורה מלאים זיו ומפיקים נוגה, בקול חוצב להבות אש.

איידא דחביבא אמרתי להביא כאן מאמר-קודש זה שהשמיע מרן ז"ל בליל ש"ק, ולאחר השבת העתקתי את דבריו הק' אות באות כמעט מלה במלה כפי שהייתי רגיל בדרכו של הרה"ח ר' ישראל הערלינג הי"ד בהעתקת מאמרי ותורות מרן. הראיתי למרן את רשימותי, ונהנה מאד מעבודתי.

וכה דבריו הק':

"וירא ישראל את היד הגדולה וגו' פירש"י את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקב"ה והרבה לשונות נופלין על לשון יד וכולן לשון

יד ממש הן, והמפרש יתקן הלשון אחר ענין הדיבור ע"כ, ובסוף הפרשה כתיב ויאמר משה אל יהושע וגו' ומטה האלקים בידי, עד ויקחו אבן וישימו תחתיו וגו'. הנה ידוע שיעקב ועשו, יעקב סטרא דקדושה ועשו סטרא דמסאבותא, הוא עמלק הוא הנחש וכחו של עמלק הוא היצה"ר לתפוס את האדם ע"י דברי רשות להסיתו לדבר דברים בטלים להרבות באכילה ושתי' יותר מהצורך וכדומה, ועי"ז ממשיכו לשאר דברים אסורים באמרו אליו שאינו אלא רשות, אמנם באמת אין רשות, כמו ששמעתי כמה פעמים מאאמו"ר זצ"ל שאין שום דבר שיהי' רשות רק או מצוה או עבירה ח"ו, ע"כ צריכין להתגבר עליו בעניני הרשות, וזה מרמז לנו הכתוב (בראשית ג') ואתה תשופנו עקב, ופירש"י שם ואף משם תמיתנו, עק"ב נוט' ק'דש ע'צמך ב'מותר, ואתה, היינו אתה תתגבר על האדם בענינים המותרים ומשם תמיתנו וכמו שאיתא בסה"ק אהבת ישראל (מהאדמו"ר זצ"ל) והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו', עק"ב נוט' ק'דש ע'צמך ב'מותר, פי' והי' עקב, באם תהיה קדוש בעניני רשות אז ממילא תשמעון את המשפטים האלה, וזה אפ"ל (בראשית כ"ה) וידו אוחזת בעקב עשו, היינו שיעקב אע"ה הי' אוחז "בעקב" הרומז על קדושת הרשות וכמו שפרשתי כבר, ויאמר משה אל יהושע וגו' צא הלחם בעמלק וגו' "ומטה האלקים בידי" אלקים זה מדת הדין, ביד"י גימ' כ"ו מספר הוי' ב"ה שהוא רחמים, יד אחז"ל זה רשות, פי' ומטה האלקים, היינו המדת הדין להפכו לרחמים, זה "בידי", תלוי בקדושת הרשות הנרמז בתיבת יד. וזה והי' כאשר ירים משה "ידו" היינו כאשר ירום ויעלה רשותו אז וגבר ישראל, וכאשר יניח משה "ידו" היינו לא ירום רשות אז וגבר עמלק ח"ו, אמנם וידי משה כבדים להעלות הרשות זה ענין כבד וקשה, וע"י אמונה וקדושת ש"ק המרומז בתיבת "משה", אפשר להגיע למדריגה הזו להיות קדוש בעניני רשות ג"כ, כי מש"ה נוט' ש'בת מ'כל ה'מעשים, הרי ש"ק, גם נוט' ש'קר ה'סר מ'מנו, רשו"ת גימ' הר"ת של שם הז' מאנא בכח שהוא נגד שבת מלכתא, וזהו ויקחו אבן וישימו תחתיו פי' ליקח מספר "אבן" לצרף עם "משה", יחדיו בגימ' הר"ת של ב'ש'כ'מ'ל'ו', שהיא יחודא תתאה, הרי אמונה וש"ק, ועל ידם אפשר לזכות לקדש הרשות, וז"ש ויהי ידיו אמונה, פי' "ידו" היינו רשותו, ויהי ידיו, האיך אפשר לקדש

רשותו, "אמונה", ע"י אמונה. וזה אפשר מרמז לנו הכתוב שלפנינו, וירא ישראל את היד הגדולה, ישראל מובא בזוה"ק רומז על ישראל סבא קדישא, ויר"א ישרא"ל בגימ' מלחמ"ת עמל"ק, פי' וירא ישראל, שראה ישראל, את היד הגדולה, היינו הדבר הגדול אשר אפשר להשיג ע"י "היד", הרומז על עניני רשות, ופי' רש"י ז"ל, הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקב"ה, גבורה זה בחי' דין, גדולה רומז על רחמים, מהו הדבר הגדול, שעשה מגבורה, היינו מדין, "גדולה", שהוא רחמים, ע"י שעשתה ידו פי' שקידש רשותו, ועשה אותו "של הקב"ה", היינו אַ שטיק רצון הבורא, וכן פי' רש"י והרבה לשונות נופלין על לשון יד וכולן לשון יד ממש, פי' הנה הרבה אנשים מדברים דברים בטלים דברי הבל ואינם שמים על לב להזהר מזה ולעיין בשעות האלו בתיקון נפשם, רק כבהמות נדמו, כי מי שאינו עוסק בתיקון נפשו להשגיח ולפקח על מעשיו, להתיישב בדיבורו שלא להרבות בהבלים, אזי הוא ממש כמו בהמה, וזה שפי' לנו רש"י והרבה לשונות נופלין על לשון יד, היינו אסאך צינגין פאלין אריין, על לשון יד, היינו על שמרבים בדברים בטלים, "רשות רייד", וכולן לשון יד ממש, פי' שכולן אומרים שאין בזה עבירה ח"ו, רק לשון יד, היינו רשות, ועי"ז נופלין ר"ל תחת רשותו של עשו, הוא עמלק הוא היצה"ר, וגם יותר בנקל להתענות ג' רצופין (א דרייערל) מלהיות נזהר בדברי הרשות, ע"כ פירש"י והמפרש פי' מי שרוצה, להפריש עצמו ולתקן מה שפגם בהלשון, "יתקן" הלשון תיקונו הוא "אחר ענין הדבור", היינו "יאחר" שלא ימהר להוציא הדבר מפיו עד שיתיישב מקודם, היינו כשרוצה לדבר יאחר ענין הדבור ועי"ז נזכה לתקון השלם בב"א.

יש לציין שמאמר זה עוּבּד ושוּבץ בספרו הק' אמרי חיים (פרשת בשלח), ומסומן בכוכב כשאר דברי-תורה שלא כתבם מרן בעצם כתי"ק, וכמוהו עוד כמה מאמרים שערכתי בשעתו.

בשבת קודש בבוקר ירד שלג גדול, (כמקובל שכשמגיע צדיק לעיר יורד גשם או שלג, ורמזו על זה מכיון שהצדיקים מכוונים את השם של שמירת הדרך היוצא מר"ת כ'י מ'לאכיו י'צו ל'ך, שזהו גם ר"ת כ'אשר י'רד ה'גשם ו'השלג) והכפור נורא, כמוהו לא ראתה ארץ ישראל שנים רבות. קוי הטלפון נותקו לכמה ימים, מה גם התחבורה

ממקום למקום נעצרה. מזג האויר גרם הפסדים קשים לבעלי הפרדסים.

מרן נשאר בחיפה עד יום שלישי, ונשארתי שם עם ר' יוסף נ"י להסתופף בצלא דמהימנותא. ר' יוסף כתב את הפתקאות ואני נעמדתי אצל דלת חדרו של מרן להכניס ולהוציא את הבאים. ביום שלישי נסענו עם מרן לתל אביב, וביום ד' בבוקר התפלל לראשונה עם בחורי הישיבה, ולשמחתו אין שיעור. השבת הראשונה בתל אביב — התקיימו התפלות ועריכת השולחנות בביהמ"ד "היכל התלמוד", שעמד ליד הישיבה.

למשך תקופה קצרה ההיא זכיתי לשמש את מרן, ברם, יען הייתי טרוד כל כולי בעניני הישיבה, כך שלא היה ביכלתי לעמוד אצל מרן בתמידות, לזאת החליטו למנות משמש קבוע שיעמוד וישרת את מרן וצרכי הבית. בימים ההם הוסיפה והלכה העליה מרומניה ומשאר המדינות, ובין המגיעים היה ר' דוד פישבאך נ"י, שזכה להסתופף בצל מרן עוד בגרוו"ד אחרי המלחמה. איש יראו וחרד למאוד הי' ר' דוד, ומילא את תפקידו בנאמנות. שוב נכנסתי במרץ ותוקף בעסקי הישיבה, היות שר' יוסף שטיינמץ כבר העביר מקום מגוריו לבני ברק בשיכון ויז'ניץ.

עם הרחבת גבולי הקדושה, ומספר תלמידי הישיבה התרבו בלעה"ר, עלה התקציב פי כמה. אולם בס"ד גם מצב ההכנסות השתפר, כי כולם ראו במו עיניהם שבונים ומקימים בנינים. ר' יוסף שטיינמץ התעסק עם הבניה ושאר צרכי השיכון שעלו על הפרק בכל עת ועידן. אני הזמנתי אצל הפירמה "לוין-אפשטיין" כ-1500 קופסאות פח, ע"מ לחלקם לכל העולים החדשים ומשפחות ברוכי ילדים, שהגיעו ממדינות אירופה, ובעיקר מרומניה, וכך להגדיל את ההכנסה עבור הישיבה.

פרשת העלאת ארון הקודש של הסבא קדישא זצ"ל

עם חזרתו של מרן ארצה, נסתיימה עוד פרשה מזהירה בחיי

מרן ז"ל בראשית ימי השיכון

לידו הרה"צ רבי אברהם משה באב"ד זצ"ל אבד"ק גורא-המורא

לאחוריו גיסו של מרן — הגה"צ מסקאהל זצ"ל

והרה"צ ר' נפתלי חיים אדלר שליט"א חדב"נ

רבינו זצ"ל, והוא פרשת העלאת הארון הק' של רבינו הסבא קדישא בעל אהבת ישראל זי"ע ומנוחתו כבוד בבית-החיים שבבני-ברק.

סיפר הרה"ח ר' יודא הַס ז"ל שהיה נוכח בגרוסווארדיין בשנת תש"ז, כאשר נפרד מרן והשתטח על ציון אביו הק' רבינו הסב"ק זי"ע, ולאחר אמירת תהלים ובקשות כנהוג, שם את ידיו הק' על הציון הק' ואמר בלשון קדשו: "אבי, אני עוזב את עירנו גרוסווארדיין, ואני מקוה להגיע בעזרת ה' לארץ ישראל, הנני מבטיחך שאעשה כל המאמצים שלא להשאירך כאן, ולהעלותך אי"ה לארץ ישראל".

מאוחר יותר, בשנת תשכ"ד, היה זה בעידן הכנסת ספר תורה שנכתב ע"י מרן לזכרו הטהור של אביו רבינו הסב"ק זי"ע שהתקיימה ביום ב' סיון, יומא דהילולא דיליה, שמענו מפי-קדשו של מרן ז"ל כדברים האלה:

"לפני שעליתי לארץ ישראל נסעתי מבוקארשט לגרוסווארדיין, נחפזתי ורציתי לציון הק' של אבי הק', ותוך כדי הליכתי הרהרתי בקרבי, הייליגער טאטע, כל חיותך והנאתך היתה להיות בצוותא חדא עם יהודים, הוא לא יכל להיות בלעדם, וכן לאחר פטירתו חי יחד עם יהודים, הרי באו אליו יהודים, אמרו מזמורי תהלים על ציונו הק', ועכשיו אני נוסע מכאן, כולם נוסעים מכאן, וכיצר ישאר לבדו? הרי שוב לא יפקדו את ציונו הק', זאת היתה שאיפתי ובקשתי תמיד שאוכל להביאו שוב למקום ששוב יוכלו יהודים לבוא אליו, והקב"ה סייע לי, ולמרות הצרות הגדולות והמניעות הרבות, זכיתי להביאו כאן... תקותי חזקה שהוא נהנה שהעליתיו לארה"ק, עשיתי רצונו, שהרי תמיד שאף להיות יחד עם יהודים..."

בשעתו התקשר מרן עם הגאון החסיד רבי דוד שפרבר זצ"ל אבד"ק בראשוי, ועם הגאון החסיד רבי משה דוד אסטרייכר זצ"ל אבד"ק טשימפא, שהצטרפו להיתירא, ונתנו הסכמתם המלאה, להעבירו ולהטמינו בארץ ישראל [ראה תשובת הגאון מטשימפא בענין זה בספרו שו"ת תפארת אדם ח"ב סימן מ"ה].

ברם, למרות שהשתדל מרן ועשה רבות לביצוע הענין, אכן מפאת

קושיים רבים שהסתבכו, לא יצא הדבר לפועל עד שלהי חודש שבט תש"י, כלומר — בתקופת שובו של מרן לאה"ק.

בכליון עינים חיכה מרן על בואו של ארון הקודש של אביו הסב"ק זצ"ל. בינתיים נודע הרה"ח ר' יעקב הלפרין ז"ל — מייסד שכונת "זכרון מאיר" ע"ש הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל, על דבר העלתו של הסב"ק, בא למרן והציע שמוכן הוא להעניק כברת ארץ בבית החיים "שומרי שבת" שיסד בזכרון מאיר. מרן ניאות לקבל הצעתו, כי רצה שתהא מקום מנוחת אביו סמוך ונראה להשיכון והישיבה. כאן נתקל מרן בחילוקי דעות עם כמה מבני המשפחה, שעמדו בדעתם להטימנו בעיה"ק ירושלים או בטבריה — מקום מנוחתם של גדולי צדיקי הדורות. כאיש השלום השונא מדנים ודברי ריבות, הקשיב מרן בהשקט ושלוה לדברי כולם, התיעץ עם כולם ושמע את חוות דעתם, בהוסיפו "אבי ז"ל הוא נכס של כל המשפחה."

הפגישה עם החזון איש

פה אחד הוחלט כי ישאלו את פי קדשו של ה"חזון איש" — פוסק הדור, וכפי שיחליט כן ייעשה. הרה"צ רבי יודא'לי נהנה מאוד מהצעה זו, בהיותו ידיד נאמן ומקורב להחזו"א. הפגישה נסדרה, ומרן נסע למעונו של החזו"א שהיתה בשכונת זכרון מאיר, בליווי הרה"צ רבי יודא'לי ואני.

בשעה המיועדת הגענו, כי כן היה דרכו של מרן לדייק בזמן ושלא לאחר. הוא לא רצה להטריח את החזו"א, ולכן עוד הקדים קצת. מעונו ודירתו בת שתי חדרים היתה, ולידו ביהמ"ד צר. אחד מהם חדר הספרים, ואחד מהם מרוהט בשלחן וכסא אחד, ובפנת החדר עמדה מטה. החזו"א יצא מעשות צרכיו, רחץ את ידיו, נעמד ליד הקיר, ובירך ברכת "אשר יצר" בהתרגשות עצומה, וקידם את הנוכחים בשלום. למרות שהחזו"א הכיר את מרן משנות קדם, טרם שנסע לחו"ל, בכ"ז הציג רבי יודא'לי את מרן כחותנו — הרבי מויז'ניץ.

מאחר ולא היו מספיק כסאות בחדר, כיבד החזו"א את מרן להתישב על הכסא, ואילו הוא בעצמו ישב על המטה, והציע לרבי יודא'לי בפשטות כנה לשבת על ידו. כמובן שרבי יודא'לי סירב, ונעמד בצד החדר סמוך אלי. החזו"א שאל בשלום אורחו ומה מבוקשו בזה. התחיל מרן בסיפורו: יען כי קרוב היום בו יגיע ארונו של אביו הסב"ק שהיתה נפשו קשורה בנפשו, ור' יעקב הלפרין מציע לו מקום מכובד בבית החיים פה בבני ברק, אלא שבין בני המשפחה ישנם עוררים הרוצים בירושלים או טבריה או צפת... ולא הספיק מרן לסיים דבריו, וכבר הביע החזו"א את דעתו: "בודאי כדאי פה, כמו שמצינו אצל חזקי' המלך שהושיבו ישיבה על קברו [ראה ב"ק דף ט"ז ע"ב], והרי כאן בונים כעת ישיבה — ויהא לנו "אַ גוּט שכנות"...

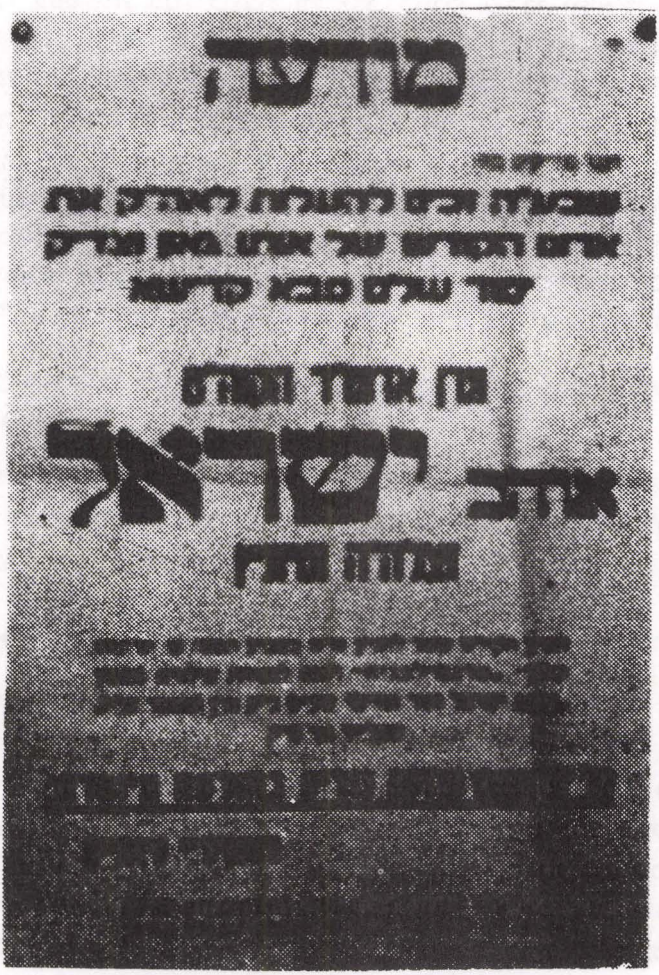
מרן הודה לו וברכו בברכת יישר כח, ונפרדנו מהגאון ונסתיים בזה הביקור.

דברי החזו"א נחרטו בלבי, וכעבור שנים כשנפטר לעולמו, ונטמן סמוך לציונו הקדוש של הסב"ק, הבנתי כי התכוין שיהיה לו שכן טוב. ושיחתן של תלמידי חכמים צריכה לימוד...

עקולי ופשורי בפינוי הארון

פרשת ההעלאה מן העבודות הקשות היתה. סיפר לי ר' ישעי' שטרן, שנבחר כאחד מן המטפלים, כולם טבלו במקוה לפני שהתחילו. הגאון מבראשוי זצ"ל, רבי דוד שפרבר, היה נוכח בשעת מעשה, ואמר דברי כבושין להנאספין וביקש מחילה מהנפטר על דבר טלטול גופו הק'. משהתחילו לחפור והורידו את העפר מלמעלה, הגיעו עד להארון שנעשה מהשלחן שעליו למד הסב"ק, בו הטמינו את גופו הקדוש כארבע עשרה שנה לפני כן, פגעו בצד אחד והבחינו שדף נפל פנימה, ורגל שלם יוצא... פחד ורעדה אחז את כולם, וברחו לנפשם מרוב אימה ויראה.

הורה להם הגאב"ד בראשוי שישימו דף חדש במקום ההוא, ויזהרו מעתה שלא לנגוע בארון, אלא יתרחקו כעשרה ס"מ ויחפרו בתוך העפר סביבות הארון מכל הצדדים, ויבנו ארון חדש שיכלול

מודעה
אחד ישראל

מודעה המבשרת על העלאת ארון הקודש של רבינו הסב"ק זי"ע לארה"ק

בקרבו הארון הישן עם כל העפר סביביו. עבודה מפרכת עבדו האנשים, מה גם ששני הארונות עם העפר ביניהם היו משא כבד מאוד, וגרם לקושיים גדולים בהעברת ארון הקודש, עד שהגיעו לקונסטנצה — שם קיוו להפליג בספינה לארץ ישראל.

ברם, חל עיכוב בתכנית עקב מסור אחד שהבחין בהמון הפתקאות שבתוך הארון, הלך והלשין לשלטונות, שהיהודים מעבירים חפצים חשודים שהטמינו בפנים. היה זה בערב שבת, כאשר הגיע הארון לנמל והועלה לאניה, בלוית האנשים ובראשם הרב מבראשוי, הגיעה פקודה מעציבה — להוריד את הארון, להכניסו לתוך מחסן עד שיערכו בדיקה יסודית. נחשכו עיניהם של העסקנים והמלוים, לראות כבלע את הקודש, בבזיון נורא ואיום.

בינתיים הודיעו להרב רוזן, הרב הראשי של רומניה, ולהרבי מבאהוש מבוקרסט, שישתדלו אצל השלטונות שלכל-הפחות יכניסו את הארון לבית-המדרש שם יוכלו לעמוד על המשמר. בינתיים הפליגה הספינה לדרכה. הרב הראשי התקשר לראש הממשלה שהיתה אז אשה יהודיה בשם אנה פוקר, הסביר לה במה מדובר, וכי שקר העידו המוסרים. הוא עוד הוסיף לדבר קשות, כי באם לא יסתדר הענין עד יום ראשון, יעשה הדבר רעש נורא בעולם החפשי, ושם המדינה תכפיש. דבריו עשו רושם, הפקודה עברה לנמל להעביר את הארון לביהמ"ד העירוני עד הפלגת הספינה הבאה.

אנשי-שלומינו שנשארו בקונסטנצה עמדו בש"ק שמירה על יד הארון. ביום ראשון פתחו אנשי השלטונות את הארון ולא מצאו רק פתקאות, ואז ניתן רשות להמשיך בנסיעה. אותו מסור קיבל את שלו, ושוב לא נודעו עקבותיו.

בצער רב קיבל מרן ז"ל את השמועה לא-טובה אודות המלשינות והעיכוב, עד שנחלש למאוד ואפסו כחותיו. עם שהיה נוהג מרן לעמוד במשך כל תפלת שחרית, אבל בימים אלו היה יושב מבלי כח לעמוד.

מדה כנגד מדה

כאמור, קרה עסק המלשינות והעיכוב בערב שבת קודש,

ויודעי-דבר אמרו אז שהיה זה מן השמים ומדה כנגד מדה, כאשר בחיים חיותו לא רצה רבינו הסב"ק זי"ע לנסוע ביום השבת אף בעת עמדו בסכנת-מות.

היה זה במלחמת-עולם הראשונה כאשר ברח מהרוסים, יחד עם בני משפחתו, והגיע ביום ה' בערב לעיר בראשוב, שם חל עיכוב בנסיעה ברכבת שהיתה אמורה להסיעם לגרוסוורדיין עוד לפני כניסת השבת. למחרתו העמידו השלטונות קטר לרשותו ולחצו עליו לעזוב את העיר, אולם מרן הסב"ק סירב בכל תוקף, שלפי אורך הנסיעה הרי בהכרח שיגיעו לגרוסוורדיין בליל שבת קודש. הם איימו עליו ברובה שבידם שימהר לנסוע, אך הוא ז"ל עמד על דעתו ולא נכנע, בהביעו כי מוטב שלא לחיות מאשר לחלל שבת. למעשה, הורשו להתעכב שם עד מוצאי שבת, ורק אז המשיך בנסיעתו.

אמרו, שלכן הסיבה ההשגחה העליונה העיכוב בקונסטנצה ביום ההוא, כדי שלא תיסע הארון ביום שבת קודש. כעבור שבוע, ביום שני, י' אדר, הועלה הארון על האני-ה, שהיתה אמורה להגיע לארה"ק לנמל חיפה כעבור שלשה ימים, ביום חמישי — יום תענית אסתר.

אצל הרה"ק מבעלז זצ"ל

כאשר התקבלה הידיעה אצל מרן שכבר מפליגים לא היתה קץ לשמחתו. הוא הודיע לכל הרבנים וקרוביו, שחל עיכוב בהתכנית, וביקשם שיתפללו שהכל יעבור בשלום. "הארון מגיע ביום ה' ומקום מנוחת קדשו בבית-החיים שבזכרון מאיר" — זו היתה הידיעה.

מרן שלח אותי להרה"ק רבי אהרן מבעלז זצ"ל, עם החדשות, ורצה לשמוע תגובתו. הגעתי אחר הצהרים, עליתי לחדרו, שם הסתובבו הגבאים בראשם הגבאי ר' שלום פויגל. בקשתיו להכנס עם השליחות מהרבי מויז'ניץ, והוא סירב להכניס אותי אל הקודש פנימה, וטען שהוא כבר ימסור את השליחות. בהיות שרצוני וחפצי היתה למסור את דבר השליחות בעצמי ולשמוע תגובתו, שאלתי בעצת אחד המשמשים שהיה שם ידידי הרב ר' אהרן מרדכי רוטנר נ"י, שאתו למדתי בראחוב וברומא. ההוא יעצני שאחזור לתפלת

האדמו"ר מבעלז זצ"ל

מנחה, ואח"כ אוכל לגשת אל הרה"ק. ברם, אמרתי אל לבי כי אם אחזור בעצמי שוב לא ירשני ר' שלום ליחד את הדיבור עם הרבי מבעלז, שהרי יכירני שכבר הייתי שם אחה"צ.

בסופו של דבר לקחתי אחד מבחורי הישיבה וסיפרתי לו את כל דבר השליחות ממרן, וביקשתיו שילך במקומי למסור את דבר מרן להרה"ק מבעלז, וקויתי שיצליח בדרכו. הלך אותו בחור לתפלת מנחה בבעלז, ובהיות שלא הכירוהו הגבאים, ניגש ישר להרה"ק אחר התפלה, והגיד שיש לו שליחות דחופה מהרבי מויז'ניץ. אז כבר הבין הגבאי מה שקרה, התרגז על הבחור ונכנס עם הרה"ק מבעלז לחדרו, ואת הדלת סגר אחריו. ברם, הרה"ק מבעלז ביקש לשמוע את דברי השליח בעצמו, שיתנו לו להכנס. בלית ברירה הוצרכו להכניסו והבחור מסר לו את דברי מרן.

הביע הרה"ק מבעלז: "שיהא הרבי מויז'ניץ מבורך על הבשורה הטובה ששלח, לא היתה לי מנוחה עד עכשיו שהמחותן הקדוש נע ונד בבזיון, הרבי מויז'ניץ החיה את נפשי, אילו היה לי כח הייתי נוסע לחיפה לקראתו — שיאמר להרבי מויז'ניץ יישׂ"כ רב, וזכות אביו הק' יגן עלינו שניוושע בכל מיני ישועות..."

כשחזר הבחור, מסרתי למרן את הפרטים, ונהנה מאוד לשמוע תגובת הרבי מבעלז.

בנסוע הארון

ההכנות לבוא הארון גברו מיום אל יום. מרן הורה לכולנו לפשפש במעשינו ולחזור בתשובה. ההתעוררות ששררה בקרב אנ"ש והחסידים עלתה למעלה ראש. הקצו וציינו את המקום המדויק, בו יטמינו את ארון הקודש. בית החיים "שומרי שבת" חדש היה בימים ההם, ועוד לא היו שם אף כ"מנין" נפטרים, בכל זאת רצון קדשו של מרן היתה להטמינו כאן, להיות קרוב אליו, ובכל עת רצון לשפוך שיח אצל ציונו. אחד מחסידי ויז'ניץ הותיקים, הרה"ח ר' שלמה ניימאן ע"ה, שבא מארה"ב והשתקע זמן-מה פה, רכש לעצמו משאית להובלת צרכי בניה, ומזה התפרנס בריוח ובשפע. התנדב ר' שלמה שעל

מכונית שלו יביאו את הארון מחיפה עד בני ברק למקום מנוחתו. הצעתו נתקבלה.

והנסיעה לחיפה בתוקפה. נסע מרן, בני משפחתו, חסידים ומעריצים, שעוד הכירו וזכו להסתופף בצלו מקדם קדמתה, וארץ ישראל נזדעזעה לקראת בואו של הארון. שמועה התפשטה בקרב הציבור לאמר: מצאו את הסב"ק שלם בגופו, אחרי כי עברו 14 שנה מאז פטירתו, מה גם שהיה זה ההעברה הראשונה לאחרי השואה. יהודי חיפה הצטרפו ויצאו לחלוק כבוד האחרון לצדיק כמותו.

בנמל לא התעכבנו הרבה, כי הרי תענית אסתר היום, ועלינו לסדר את הכל עד שקיעת החמה, ולילך לקריאת המגילה. הרה"צ רבי יודא'לי ועוד איזה חסידים ליוו את הארון על המשאית. במשך המסע אמרו פרקי תהלים ולמדו משניות ללא הרף. בכניסת בני ברק, חיכו שם אנשים נשים וטף למאות. לא יכלו לשאתו ע"י אנשים מפאת גודל הכובד של הארון, שהכיל כאמור גם עפר מכל הצדדים לרבות ארון החדש. הגאון החזון איש זצ"ל יצא רגלי בין המלוים, מביתו ועד בית החיים.

מנוחתו כבוד

בבית החיים הורידו את הארון מהמשאית. כפי חוק הבינלאומי, הכניסו את הארון המקורי לתוך ארון פח נוסף. אנשים בעלי מקצוע הוצרכו לפרק את הארון. בינתיים עמדו הרבי ואחיו הרה"ק מסערט זצ"ל בצד, והתבוננו בכל הנעשה. שאר הציבור התקרבו למקום החפירה.

ר' יעקב הלפרין שהיה ממקורבי ובאי ביתו של החזו"א, סקרן היה לדעת אם אמנם נכון הדבר, שמצאו את גופו הקדוש של הסב"ק בשלימות, ולכן עורר את מרן בשם החזו"א, כביכול, שהיות וכאן בארה"ק לא נהגו להטמין בארונות, רק שיהא הגוף נוגע בקרקע הארץ ממש, אולי כדאי לפתוח את ארונות העץ המקוריים, מה גם שלא כדאי להטמינו בעפר ארץ העמים. מרן ענה ברצינות: יודעים אנחנו מה לעשות עם אבינו הקדוש, והורה להעסקנים לעשות

בשעת הטמנת ארונו הק' של הסב"ק זי"ע בבני ברק
משמאל לימין: הרה"צ ר' יודא'לי זצ"ל, מרן זי"ע, הרה"צ ר' אברהם משה באב"ד זצ"ל, ויבלחט"א המחבר

בתחתית הארון חורים, וכך הורד גופו הטהור למנוחת עולמים. ובזה הסתיימה הפרשה, כשהיא מעורבת בשמחה והתעוררות.

חזרנו לתל אביב לקריאת המגילה. ולשמחתו של מרן אין קץ וגבול — שזיכהו ה' להוציא מחשבתו אל הפועל. ברכת שהחיינו על קריאת המגילה, אף שתמיד נאמרה ע"י מרן בהתעוררות רבה, הפעם נאמרה בהתעוררות והתרגשות שלא ניתנו לתיאור למי שלא זכה להשתתף במעמד קודש ונשגב זה.

עם תום קריאת המגילה ניגש הרה"ח ר' דוב ולצר ז"ל למרן, באומרו שהנו חושב שבברכת שהחיינו התכוין מרן גם על הגעת הארון, ומרן ז"ל נענה לו בראשו שכיוון יפה...

הספר תורה וארון הקודש

בין החפצים היקרים שהשתייכו למרן, היה הספר-תורה שירש מבית חותנו הרה"ק זצ"ל, שעבר מדור לדור לאדמו"י בית טשרנוביל, והיתה בו משום חשיבות והערכה מיוחדת, שניצל מצפרני הרשעים בדרך נס ופלא. תלמידי הישיבה החליטו, משום כך, להעניק למרן בתור משלוח מנות לכבוד פורים — ארון עץ קטן לצורך הס"ת. שכרנו נגר מומחה, שעשה מלאכת מחשבת בתכלית ההידור והיופי. ביום הפורים במשתה היין נכנסנו עם פתקא כוללת, והצגנו על שלחנו הטהור את הארון הקודש.

מרן התפלא שידענו להשקיט צערו על הס"ת שהיתה מונחת בארון הספרים שלא בכבוד הראוי, והעריף עלינו ברכות עד בלי די. ר' יוסף שמואל פוגל בתור "פורים רב" שימח את מרן כראוי וכיאות, והחג עבר עלינו בשמחה ובטוב לבב.

מקום הארון הקודש

למחרת יום הפורים, התחיל מרן לטכס עצה עם חתנו רבי יודא'לי איפה להעמיד את ארון הקודש שקיבל. קירות חדרו הרי היו מלאים ספרים על כל גדותיהם. בדרך כלל היה מן הנכון להעמיד

ארון כזה בצד מזרח, אלא שלא היה מקום פנוי לכך. בני המשפחה עמדו להתייעצות, ולא עלתה ביד אף אחד לבוא בעצה נכונה. נענה מרן, ואמר שיקראו את איצק דוד!

נכנסתי אל הקודש פנימה, ובקשני מרן לדאוג על מקום עבור הס"ת וארון הקודש. סקרתי בסקירה אחת את כל החדר, מקיר לקיר מלא ספרים חדשים גם ישנים, התפללתי תפלה חרישית שיעזרני ה' בעצה טובה והוגנת. נזכרתי פתאום, שכשהגענו לאה"ק והתפללנו למעלה בביהמ"ד, נוכחתי לדעת שלא היה הארון הקודש בצד מזרח אלא לצד דרום. שאלתי על סיבת הדבר, והסבירו לי אז, שבאיזור זה שבתל-אביב מתפללים ככה, כי אותו צד מכוון נגד ירושלים עיה"ק. כאן בחדר מרן שהיה ריוח בין הדלת לספרים בצד דרום, עניתי ואמרתי שהלא גם בבית המדרש מונח ארון הקודש בצד דרום, ואם כן איפוא נוכל גם להניח ארון הקודש בחדר הרבי בצד דרום! כשמוע מרן את דברי, העלה חיוך על שפתיו באומרו, "הרי אמרתי לכם לקרוא לו — הרי שכחנו כולנו כי כאן בת"א אנו מתפללים לצד דרום ולא למזרח.

הודיתי לה' הטוב שזכיתי לעשות קורת רוח למרן. שם עמד ארון הקודש עד שעברנו לגור בשיכון.

המנהיג והפטרון

מרן השתוקק לעבור לשיכון, לגור בקרב חסידיו ולהיות קרוב ונראה לציון הקדוש של אביו זצ"ל, ואכן התחילו בבניית ביתו.

רבינו ז"ל הכניס כל כחו ואונו בבנין השיכון. בעיות כספיות ורשיונות בניה הטרידוהו ככל התחלות שהן קשות. יש לציין ולהזכיר לטובה את הרה"ח ר' אשר ברטלר ז"ל, מנכדי החסיד המפורסם ר' יצחק הנקרא ר' איטשא ברטלר ז"ל מקולמאי, בעה"ב נגיד תלמיד חכם וירא שמים, שעמד לימין מרן בכל תוקף ועוז, בגופו בממונו ובכל אשר לו. גם החסיד המפורסם ר' אפרים פישל פלדמן ז"ל, עמד לימין מרן ז"ל והשתדל להקל המעמסה והעול הכבד שרבץ על שכמיו.

לאט לאט התחיל השיכון להתפתח ולשגשג. בית מרן והישיבה ושאר בתי מגורים נבנו, והתחילו כבר לדבר על זמן העברת הישיבה לשיכון. תלמידי הישיבה למדו במשנה מרץ, בראותם את הנולד והעתיד. סוף סוף הרגישו כי יש להם אב ופטרון מסור ונאמן — מרן. כאן בשיכון יוכלו אי"ה להקים דורות ישרים ובתים נאמנים לה' ולתורתו.

המצב הכללי בארץ ישראל היה די ירוד. עולים חדשים הגיעו יום יום, והוצרכו לפנות למשרדי פועלי אגודת ישראל, לקבעם ולהושיבם במקומות חרדיים, כי החפשיים פעלו ועשו את שלהם, ללכוד ברשתם נפשות ישראל. ויש לזקוף לזכותם של העסקנים המסורים: ר' יעקב כ"ץ, ר' יוסף פפר ועוד, שעשו מה שביכלתם להטיב מעמד המתיישבים. כידוע, שעוד בימי שהותו באנטוורפן, ביקש מרן מעסקנים החרדים שיבאו לעזרתו ולסעדו בהקמת שכונה חרדית בארץ, בו יוכלו להשתכן יהודים שומרי תורה ומצוות, אך לא הטו אוזן קשבת. בתור יחיד ופליט בעצמו, עלה לו הדבר בקושי רב. אך הוא התגבר על המצב, וצעד הלאה בבטחה כי בעזה"י יצליח סוף סוף לראות בהגשמת חזונו.

כמנהיג בחסד עליון, נטל על עצמו את האחריות המלאה לנשברי לב, אודים מוצלים מאש. חפץ ה' בידו הצליח למעלה מן המשוער, ואת כל המכשולים עבר בסייעתא דשמיא. העסקנים החרדים התחרטו לבסוף שלא נענו לבקשת מרן בשנים הקודמות, לשתף פעולה בביסוס והקמת שכונות חרדיות לטובת הפליטים, אלא שמרן כבר אחז בשלבים האמצעיים בהקמת השיכון.

כנראה שכל דבר טוב יש בדרכו מכשולים ועיכובים, כי עוד בשנת תשי"א שהינו בתל-אביב. לימים הנוראים שכרנו אולם "שאלתיאל" שברחוב לוינסקי — שם נערכו התפלות ועריכת השולחנות. מכל קצוי הארץ הגיעו יהודים לשמוע אל הרנה ואל התפלה, בהשתפכות הנפש שהלהיב את הלבבות.

ביקור מרן בעיה"ק ירושלים

בש"ק פרשת וירא, י"ז חשון תשי"א, יומא דהילולא של זקינו הק'

סיור בשיכון ויז'ניץ עם האדמו"ר מסדיגורא בעל "אביר יעקב" זצ"ל
נראים בתמונה (משמאל לימין): ראש הקהל ר' צבי שלומוביץ ע"ה, האדמו"ר מסדיגורא זצ"ל, מרן זצ"ל, ור' משה שוימר ע"ה

מרן זצ"ל בשמחה משפחתית
מימין לשמאל: הרב פריינד מנתניי, האדמו"ר מקופיטשניץ, הרה"צ מסקאהל, מרן, האדמו"ר מסדיגורא (ה"אביר יעקב"), האדמו"ר מסדיגורא-פשעמישל

בעל אהבת שלום זי"ע, שבת מרן ז"ל בעיה"ק ירושלים. התפלות ועריכות השולחנות התקיימו בבית-המדרש "ישועות ישראל" דחסידי ויזניץ בבתי מילנר.

גם בשנה הבאה, בש"ק פרשת משפטים תשי"ב, היה מרן בירושלים. הפעם התקיימה עריכת שולחנו הטהור בבית המדרש דחסידי סלונים, בהשתתפות הרה"ק הישיש רבי מרדכי מסלונים זצ"ל. סיפר לי ידידי הרה"ח ר' יצחק גרומאן מירושלים, שהיה ממקורבי הרה"ק רבי מרדכי מסלונים זצ"ל (ולימים נתקרב מאד למרן זצ"ל והיה בא תכופות להסתופף בצלו הק' בשבתות), שעם תום עריכת השולחן בדרכו הביתה, ראה הרה"ק רבי מרדכי זצ"ל שהולכים אחריו חסידי סלונים הותיקים. על שאלתו להיכן הולכים, באה תשובתם כי הולכים למעונו של הרה"ק כדרכם בכל ליל שב"ק לישב עמו בצוותא חדא לכבוד שבת קודש. השיב להם הרה"ק: "בשבת זו כבר אינכם צריכים לבוא אלי, והרי כבר ישבנו עם אחד משרידי תלמידי הבעל שם טוב הק'..."

מעניין הדבר שבשתי שבתות אלו שהיה מרן בירושלים ירדו גשמים, ואף גם זאת שמיד לאחר השבת נחלש מרן ונחלה והיה רתוק למטתו.

במכתב-תנחומין ששיגר מרן בחורף ההוא להרה"ג ר' אברהם ניסן נייאמאן שליט"א לאחר פטירת אביו הרה"ח ר' צבי ע"ה, הוסיף בשולי האגרת כי "הידיעה המעציבה באה אלי ש"ק משפטים בירושלים, ובשבת זו נחלתי שמה והייתי כלוא במטה ובבית כעשרה ימים, גלל זה נתאחר מכתבי".

יצויין, שמאז לא שבת מרן עוד בירושלים (פרט לפעם נוסף בפרשת יתרו תשי"ז), ואף בימות החול כשביקר בירושלים הקפיד לחזור לביתו עוד באותו יום כדי שלא יצטרך ללון שמה.

גזירת גיוס בנות

כידוע שמיום קום המדינה עלתה על הפרק גזירת גיוס בנות

לצבא, שכנגדה לחמו כל גדולי ישראל ואסרו את הדבר ביהרג ואל יעבור. מערכה כבידה ניהלו החרדים, ולבסוף הצליחו לבטל את הגזירה לעת-עתה. אולם בחודש אדר תשי"א פשטה השמועה שבדעת הממשלה לחדש את הגזירה הנוראה תחת מסוה של "שירות לאומי". שוב נזדעקו גדולי ישראל מכל השכבות, ובכל רחבי הארץ התקיימו הפגנות ומחאות אדירות.

מרן הזדזעזע מאוד לשמע הדברים, ובסעודה שלישית של פרשת ויקהל (שקלים) התריע נגד גזירת גיוס בנות בהמליצו את דברי הנביא (ירמי' ו') "הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים", שכל החרדים מקצות הארץ ישאגו על הנבלה הזאת, "הד' אין בציון אם מלכה אין בה", וכי רוצים אתם החפשיים להבריח מלכות שמים מציון ח"ו..."

לפנינו מכתב מרן ששלח אז לאמריקה לבנו הרה"צ רבי מרדכי שליט"א, שמתוכו נווכח גודל סערת-רוחו וצערו של מרן בדבר זה, תוך שהוא מבקש מיהדות אמריקה לערוך הפגנות ומחאות:

ב"ה תל אביב יצ"ו יום כ"ב לחודש אדר א' תשי"א לס' ויקהל משה את כל עדת בני ישראל

בני יקירי שליט"א

מסתמא ווייסט איהר דארט פון דער נייער גזירה וואס אונזערע חפשיים ווילען ארויס געבען, גיוס נשים אויך דתיים, עס איז א הימעל געשריי תסמר שערות ראש, וויפיל טאטע מאמע פלאגען זיך שוועד און ביטער ביז זיי דערלעבען בעזהשי"ת אויף צו ציהען א ערליכע אידישע טאכטער, זיי אפפערין זיך אויף, און ווען זיי האבען שוין זוכה געווען דערצו, ווילען די חפשיים זיי אוועק רויבען פון זייערע עלטערין, פון איר צניעותדיגע ערציהונג, זי אוים מישען מיט גאטלאזע בעלי תאוה ותועבה, און פון איהר מאכען דאס וואס די שבטים האבען געשריגען במעשה שכם, ביי אלע מדינות פון דער וועלט – חוץ אין רויטען גן עדן ר"ל – האט מען עס נישט געמאכט, נאר דא דארף מען נאך טוהן מוסקבה.

ע"כ מ'טאר נישט שווייגען, זאל דאס חרדי'שע יודענטום אין

אמעריקא שטורעמען, מאכען ריזיגע פראטעסט פערזאמלונגען, שמועס מיט אגודת אדמורי"ם, רבנים, ישיבות, עס זאל זיין א ויצעקו עד שמי רום, זאל די אידישע פרעסע אויף וועקען דאס געוויסען פון דער מענטשליכער מיינונג, וויפיל דעמוראליזאציע עס ליגט אין דעם ביטערען געזעץ.

דאס אליין איז אבער נישט גענוג, בן גוריון פאהרט מיט די צייטין קיין אמעריקא וועגען זיינע זאכען, מגביות, הלוואות, זיי ווילען איצט פערשפרייטען אידישע אנליי פאפירען וכדומה, ער זאל באקעמפט ווערען אויף שריט און טריט, א קאצען מוזיק זאל מען איהם מאכען, עפענטליכע דעמאנסטראציעס פאר זיין וואהנונג וכדומה וכדומה, מען זאל קענען אויספיהרען אויך א דעמאנסטראציע פון אידישע טעכטער חרדי"שע, מ'זאל זיין בילד פארברענען אויף דער אפענער שטראסע, און רעדעם האלטען, מען זאל דערעכדרינגען ווי נייטיג מען מוז זיך ארויס ראטעווען פון די חפשיים'ס הענד, געוואלד, נישט רוהען, פאר אמעריקא שרעקין זיי זיך, און השי"ת ירחם.

בן גוריון וויל זיך נוקם זיין אין די חרדים ווייל זיי האבען געשטירצט זיין רעגירונג, וואס וויל מחנך זיין פלטים קינדער פאר אטעאיסטען מחרפין ומגדפין כל הקדוש אצלינו, אבער השי"ת האט אונז שוין אסאך מאהל געהאלפען, און וועט אונז אויך אצינד אויך העלפען, נאר טוהן מוז מען, נישט יוצא זיין מיט הוילע דרשות, נאר באקעמפען, ולד' הישועה.

אביך הכותב בדמע ובמרירות נורא המצפה להשי"ת שהוא יצילנו במהרה.

חיים מאיר

זכורני שכשהתקיימה אסיפת מחאה נגד גזירת גיוס בנות בבית המדרש הגדול שבתל-אביב, השתתף מרן בכל מהלך האסיפה, למרות החום הגדול ששרר.

אופן ההכנסות שהונהג בבית מרן

צרכי בית מרן התרבו יום יום, והדחקות הלך וגדל. התחלנו לחפש

אופני הכנסה לשפר את המצב. חסידים לא היו הרבה, אלא שידידים נאמנים הם שעמדו לימינו של מרן והקילו עולו מעל צווארו. ביניהם ר' דוד אפל, איש תם וישר, שהיה מסור בלב ונפש לבית ויז'ניץ. התקיימה אסיפה והיו אלו שרצו לארגן תיקון "מעמדות" כפי שהונהג בכמה חצרות רביים עוד לפני המלחמה. הצעה זו הודחה, כי איזה תוצאות היו יכולים לחכות מקומץ קטן של אנ"ש. מה גם, אמרתי חוות-דעתי, כפי שהכרתי את מזגו העדין של מרן, לא היה הדבר לפי כבודו ורוחו לבקש עזר מאחרים, ואולי גם נגד רצונו.

מצדי הצעתי שכל אנשי שלומנו יכנסו למרן בכל ראש חודש עם פתקאות, וכל אחד יתן מה שלבו חפץ, כך שההכנסה תבוא לידי מרן בדרך כבוד הראוי, ולא בבזיון חלילה. תועלת נוספת, אמרתי, שיחזיקו בזה קשר תמידי עם רבינו. כאשר מצב הפרנסות תשתפר, ממילא ישתפו הנגידים את מרן בעסקם.

מני אז נהגו להכנס למרן אחת לחודש עם פתקא, ובעז"ה הצליח הדבר. גם בחורי הישיבה היו נכנסים בפתקא כוללת, והרגישו איזו אחריות וזכיה להתראות פנים אל פנים עם מרן. יצוין, שלפני המלחמה היו סוחרים מאנ"ש שבכל חודש עברו עם מרן על פנקס הרווחים, ומסרו לו מעשר מכל.

המעבר לשיכון

הפעולות בבניית השיכון הלכו וגברו, אלא שעדיין לא שקטו הרוחות — כי המון רב הניאו את לב מרן מלעזוב את תל אביב. ראשית, טענו, היישוב ברובו נמצא כאן, ושם במקום בניית השיכון — שהיה עודנו רחוק ממרכז בני ברק — הרי היא מדבר שממה, אין יוצא ואין בא, מאין יתפרנסו תושביה, ועוד ועוד. הם באו בתואנה כי הלא האדמורי"ם הצדיקים שעמדו עם מרן בקשרי ידידות, ביניהם הרה"ק מבעלז, סדיגורא, פשעמישל, זלאטפאלי, הוסיאטין, לעלוב, ביאלה, מודזיץ ועוד, קבעו משכנם בת"א.

למעשה החלטתו הנחושה של מרן במקומה עמדה. בהגיע הזמן הנועד, הלך מרן להפרד מכל הרבנים והאדמורי"ם בתל-אביב.

מרן זצ"ל במסיבת-שמחה עם האדמורי"ם לבית רוזין זצ"ל

מימין לשמאל: האדמורי"ם מבוהוש, מזלאטפולי, רבי שלמה'ניו מסאדיגורא, יבלחט"א החתן ר' אשר פרנקל נ"י, מרן, והרה"צ ר' נפתלי חיים אדלר שליט"א

הפרידה מהרה"ק מבעלז זצ"ל

הגענו למעונו של הרה"ק מבעלז זצ"ל בשעות המאוחרות של הלילה. שלחן ערוך ונרות דולקות עליו, דוגמת שבת קודש. האדמו"ר מבעלז קיבל פני מרן חבוש בקאלפיק המיוחד שלו, כי זה זמן רב שלא נפגשו אישית. הוא צוה לאפות עוגה מיוחדת לרגל המאורע, ושני הצדיקים שוחחו זה עם זה מזכרונות הימים שעברו והשנים הקדמוניות.

הרה"ק מבעלז התעניין על כל פרט מהשיכון החדש, והוסיף כי אילו היה בכחו היה גם מתחיל לבנות, שזקנו הרה"ק ה"שר שלום" זצ"ל בנה בבעלז את הקלויז, שנחרב כליל בשנות המלחמה. מתוך אהבה וחיבה יתירה, נפרדו לשלום.

אל המנוחה ואל הנחלה

והנה אתא היום המיועד והמיוחל, ביתו של מרן נגמר יחד עם

היכל הישיבה שעמדו על תילם, ורק סידורים פנימיים היו חסרים. ביום ב' סיון תשי"א עבר מרן בשעה טובה לגור במשכנו החדש. אין קץ לשמחת מרן, אכן תקותו האיתנה לא נכזבה ורעיונו הנשגב קורם עור וגידין.

בתחילה עבר רק מרן עם הישיבה לשיכון, וכעבור זמן קצר, הגיע גם ראש הישיבה שליט"א. ביתו של מרן, בן שתי הקומות, עמד על מגרש רחב, כשלמטה המטבח וחדרי קבלת אורחים, ולמעלה חדרי שינה וסלון. בבנין החדש של הישיבה נשמו הבחורים לרוחה, הציוד היה נפלא בדיוק כמו במלון. ר' מאיר שלום רוזנברג ע"ה השתדל לשפר מצבם על צד הטוב ביותר. חדר אוכל מרווח עם מרפסת ענקית, שיכלו לצרפה אל חדר האוכל עם פתיחת דלתותיה.

בעת ההיא, טרם נבנה ביהמ"ד הגדול, השתמשו בחדר אוכל כמקום תפילה ועריכת השולחנות של מרן זצ"ל.

אציין שבתקופה הראשונה של השיכון היה שר הרה"ח ר' משה שווימר ע"ה את הזמר "מנוחה ושמחה" בשולחנו הטהור של מרן, עד שהיגר לשווייץ. לאחר חתונתי זכיתי אבלחט"א גם אני לזמר את השירה הזאת בקביעות בלילי שב"ק אצל מרן ז"ל, עד שהגיע הרה"ח ר' יעקב דוד ויזניצר ע"ה, ומרן כיבדו לזמר בהיות שזכר מנגינות ויצירות עתיקות על "מנוחה ושמחה" עוד מימים ימימה לפני השואה. כעבור שנים זימרו הרה"ח ר' יצחק אונגר הי"ו והרה"ח ר' ליב בער שימנוביץ הי"ו. בשנים המאוחרות עברה עניני השירה והזמירות לידי המקהלה.

התפתחות השיכון

בינתים הוסיפו בשיכון עוד כמה בתים משותפים. בעלי היכולת קנו מגרשים ובנו דירות בשותפות — ששה דיירים לבנין. בעיקר היו אלו שעזרו למרן ברכישת המגרש כולו של השיכון. ברשות ההנהלה נבנו איזה בתים למסחר, והשיכון החל להתפתח.

הכביש הראשי של העיר "רחוב רבי עקיבא" לא הגיע עד

להשיכון, והתוצאה מכך שהגישה והתחבורה למקום לא היתה נוחה כלל. בכלל, לא היו עדיין רחובות בבני ברק, מלבד הכביש הראשי, שממנה הסתעפו איזה רחובות צדדיות. להגיע למקום השיכון היו צריכים לעבור דרך גנות ופרדסים מלאים נחשים ועקרבים. וכך, בתנאים קשים אלו, זכינו לראות בהגשמת הקמת שיכון ויז'ניץ והישיבה בשעה טובה ומוצלחת.

סדר החיים בשיכון התחיל, ואז נתייסד ה"חדר" — הראשון בבני ברק שלמדו בשפת האידיש. הרגשנו כמו בקהילה עצמאית — הרי לנו ראש הקהל, מקוה טהרה, מוסדות, ותקנות גדולות עשו כאן, על פיהם התנהגו תושבי השיכון.

זוכרני, שהמשמש ר' מנדל דסקל מטמשוואר, ששימש גם כבלן של המרחץ, רגיל היה לעורר את תושבי השיכון בכל בוקר, שיקומו לעבודת הבורא, ובניגון מיוחד מלבב. טעם גן עדן טעמנו, אויר זך וצח בגשמיות וברוחניות. כאן בשיכון יכלו לפתוח את החלונות ולשאוב אוירה של יראת שמים, קדושה וטהרה, בניגוד לתל אביב...

הרחיבי מקום אהלך

שמה הטוב של הישיבה במשכנה החדש יצאה למרחקים, וספסליה נתרבו. המקום הנוכחי נעשה צר מהכיל את ריבוי התלמידים. השפיעו על ר' מאיר שלום שיוסיף עוד אגף לפנימיה וחדרי מגורים לצורך הבחורים, וכן עשה. נוסף על זה קנה לו מגרש ובנה שם וילה לעצמו, עד שבמשך הזמן עבר לגור מתל אביב לשיכון ויז'ניץ, כי רצה לשהות בקרבת מקום להישיבה ומרן. במכונית הפרטית שלו נסע בכל בוקר לבורסת היהלומים שבת"א, וה' ברכו בכל והיה איש מצליח.

הוא פתח ויסד קופת "גמילות חסד", והמון נהנו ממנו בהלואות שנתנו בלי תשלומי רבית. הוא ואשתו השגיחו על נקיון הבנינים. מגידי שיעור נוספים נתמנו מטעם הישיבה, וראש הישיבה, כפי הסכמת כל הקהל, נתמנה בתור רב ואב"ד השיכון. הוא גם היה בוחן את הבחורים, ומשמיע שיעור כללי בכל שבוע, לרבות שיעורי מוסר. בלילי ששי היה לומד עם בעה"ב שיעור באוחה"ק על התורה. בשבתות

הקיץ נשא מדברו בפרקי אבות. כל דבר גדול וקטן נחתך על פיו, כי מרן כמעט ולא התערב בעניני הישיבה.

בפתיחת זמן הלימודים היה רבינו ז"ל אומר לפני התלמידים דברי פתיחה, בשיעור הסוגיא, ומתבל דבריו במאמרי מוסר וחסידות. בשנים הראשונים למד מרן בכל ליל ששי שיעור מוסר בספר שלה"ק, בו השתתפו גם אברכים. דבריו הערבים היו לתענוג רוחני, לשמוע רעיונות נשגבות במדות וביר"ש וחסידות.

חנוכת הבית

כעבור שנה, עם גמר הבניה, נערכה "חנוכת הבית" חגיגית, ביום ב' סיון תשי"ב, בו השתתפו גדולי הרבנים והאדמורי"ם מכל רחבי הארץ. הגאון ה"חזון-איש זצ"ל הופיע, ומרן כיבדוהו להתישב על מקומו, וכך ישב החזו"א בין שני האחים הקדושים — מרן והרה"ק מסערט. באותו מעמד מרומם בל ישכח, לא נשא ה"חזון איש" את דברו, רק איחל ובירך את המסובים, וחזר למעונו.

באותו מעמד של כבוד התורה, השמיע מרן ז"ל אמרי קדשו, והביע את מיטב תודתו והכרת הטוב להנגיד ר' מאיר שלום רוזנברג, שעל ידו נתאפשרה בנין הישיבה. מרן ראה בישיבה זו המשך ישיר לאותה ישיבה הקדושה שיסד אביו מרן הסב"ק בויז'ניץ, והחזיק זכות מיוחדת במה שנתגלגל הדבר להקים את הישיבה סמוך ונראה לציון הקדוש של הסב"ק זי"ע.

מן הענין לצטט בזה קטע מדבריו הק' במעמד המרומם:

"...חז"ל דרשו (ב"ק ט"ז) על הפסוק וכבוד עשו לו במותו מלמד שהושיבו ישיבה על קברו, כשהוא מתבל בדבריו הנעימים מאמרם ז"ל (שבת ק"ד) אתי דרדקי האידנא לבי מדרשא וכו' אלף בינה גמול דלים, כי ללימוד התורה נדרש נדבנים תומכי אורייתא. הוא דיבר מ"גודל אהבתו לתורה של כ"ק אאמו"ר [הסב"ק] זצללה"ה, שעוד בויז'ניץ שנים רבות קודם מלחמת העולם הראשונה יסד ישיבה מפוארה ללמד את בני ישראל תורה בחמימות החסידות, ואחר

הגאון בעל "חזון איש" זצ"ל במעמד חנוכת הבית של הישיבה

החורבן ממלחמת העולם השניה באנו לארצנו הקדושה, ותיכף הוחזר עטרה ליושנה ונתייסדה ישיבת ויזניץ בתל-אביב בעזרת השי"ת ובנדבתו העצומה של הנדבן המפורסם ר' מאיר שלום רוזנברג, וכאשר עלה בידינו בעזר השגחה העליונה להביא עצמותיו הקדושים לארץ ישראל, כי כשאין האפשרות אשר בניו תלמידיו וחסידיו יבאו להשתטח על קברו בגרוסווארדיין, בא הוא אלינו, הוחלט להעתיק מקום הישיבה מתל-אביב אל שכון ויזניץ, שתהא הישיבה על קברו סמוך להציון הקדוש, והנדבן הנ"ל פזר סכומים ענקים והוקם ישיבה נהדרה שהיא אלף בינה — לימוד התורה — ע"י גמול דלים, וזה הכבוד נעשה לאותו צדיק אחר הסתלקותו הושיבו ישיבה על קברו..."

עם החזון איש

ידועה שיטת הגאון ה"חזון-איש" שאסר להשתמש בחשמל בשבת, היות ועבדו שם יהודים, ובמקרה של תקלה, הרי היהודים מתקנים, ויש בזה משום חילול שבת. למרות שעוד בהיותנו בתל-אביב השתמשנו עם החשמל עפ"י הוראת הגה"צ מהרי"ץ דושינסקיא זצ"ל, ברם כאשר עברנו לגור בשיכון, הורה מרן שכאן בבני ברק, הרי החזו"א הוא הפוסק, ואין לנטות מפסקיו. ואכן בזמנים הראשונים, השתמשנו בלילי ש"ק בפנסי נפט וגאז. במשך הזמן רכשנו גנרטור, שסיפק חשמל לביהמ"ד ובית מרן. גנרטור זה פעל בקולות ורעש גדול, ששמעוהו עד לתוך העיר.

יסופר, שפעם יצא החזו"א לטייל בליל שבת עם רב אחד. הלה, כשמעו את הגנרטור שפעל בשיכון מתוך רעש גדול, הביע כי לדעתו יש בזה משום חילול כבוד השבת. ענהו החזו"א: אדרבה, הגנרטור צועק ואומר: שבת קודש, שבת קודש, ושידעו הכל כי אסור להשתמש בחשמל העירוני היום...

פעמים היו ילדי הישיבה קטנה הולכים להבחן על לימודם אצל החזון-איש, והוא נהנה הרבה, כי למעשה היינו היחידים שלמדו אצלנו בשפת אידיש. כמן כן, נהנה מאד מדרך לימודו של המגיד

הבנין המפואר של הישיבה ובית המדרש הגדול בשיכון ויזניץ

שיעור הרה"ח מוה"ר אברהם ברגר ז"ל, ולזאת הפנה את בני מקורביו ללמוד בהישיבה קטנה.

בפרק האיש מקדש

עניני השידוכים לא היו מן הקלים באותם הימים. הרגשנו במוחש מאמרם ז"ל "קשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף". הבחורים הפליטים המבוגרים מצאו את זיווגם יותר בקלות, כי נשארו בנות פליטות בגילם. לא כן היותר הצעירים, הם נתקלו בקושיים. בנות צעירות לא נמצאו כי רובן עלו על המוקד בשנות הדמים. הבעלי-בתים מת"א לא רצו לקחת בחורים פליטים בני ישיבות בלי אב ואם ובלי משענת פרנסה. המצב הכלכלי הקשה אילץ את בני המשפחות הברוכות, לחפש בחור עם "תכלית" שהיה מרויח כבר. מפאת זה עזבו הרבה בחורים את הישיבות וחיפשו מקור פרנסה ו"תכלית", והוכרחו לשרת בצבא, וכמובן שמשם לא חזרו במצב רוחניי כמקדם.

למעשה, תמכתי יתדותי בזכות רבותינו הקדושים זי"ע, וזכות אבותי שבודאי יעמדו ויגינו בעדי. הישועה תגיע מאיזה מקום-שהוא בעזרת ה'.

בין העולים החדשים הגיעה אז ג"כ מרת פיגא, בתו של דודי

הרה"ח ר' מרדכי חנא ז"ל, שניצלה לבדה מכל בני המשפחה. הם גרו ברומניה, ובעלה שימש כשו"ב במוראש-לודאש. היא היתה אשה חשובה וזכתה להאריך ימים עד גיל התשעים. המון משפחות יוצאי רומניה הכירה, ולכן דאגה עבורי למצוא זיווג הגון ונכון. עד שה' עזרני והציעו לי את חותני, איש תם וישר וירא אלקים, תלמיד חכם מופלג ובעל מדות להפליא, הרה"ח ר' יצחק פיליפ ע"ה. הוא היה מתלמידי כ"ק האדמו"ר מסאטמר זצ"ל כששימש עוד כאב"ד באורשיווא. כל ימיו גר חותני בעיירה הסמוכה לדעש, דיטשא-סען-מארטאן, והתפרנס בהרחבה מביח"ר למשקאות קלים. זוגתי תחי' היתה הבכירה מבין עשר ילדיו.

השידוך התהווה עפ"י מעשה, שהגיע חותני למשרד הישיבה, בתואנה הוא מחפש מוסד חסידי עבור ילדיו. כאשר ראה את השיכון ומוסדותיו, התענין איך מתייחסים לבחור העומד על הפרק, האם מקבל דירה ומה הם התנאים, וכדומה. ומענין לענין החלפנו שיחה הדדית, ואני השבתיו בפרוטרוט על כל ספקותיו: הבחורים המבוגרים מקבלים בבית משותף דירה בת חדר וחצי עם מטבח, מרפסת וכל השירותים הנצרכים — הישג גדול בימים ההם, ושבונים כעת בתים נוספים לעולים הרוצים לקנות דירה, ועוזרים להם בהלוואות הגמחי"ם.

התגלגל הדבר עד שנפגשנו פגישה רשמית בירושלים. שמחת האירוסין התקיימה בבית ר' יחזקאל זוסמן — דוד הכלה. ממשפחתי לא השתתף אף אחד, לדאבוני, כי נשארתי גלמוד מכל בני משפחתי, רק הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א עם הרבנית ע"ה הציגו את צדי. אחי הגדול ר' חיים נ"י, הגר כיום בירושלים בשכונת סנהדריה, שהה אז בלוגאנו שבשווייץ, ועוד לא היה נשוי, כי גם שם לא היה המצב בכי-טוב לבחורים הפליטים.

נתתי הודאה לה' הטוב שלא עזב חסדו ואמתו ממני, ושהנחני בדרך אמת, למצוא את זווגי תחי' ממשפחה חשובה והגונה.

פרק אחד עשר

בצל מרן

השיכון בתפארתו

מאחר וכבר בא מרן זצ"ל אל המנוחה ואל הנחלה, והשיכון כבר היה דבר שבא לעולם, שמחו המוני החסידים וזרמו לבני ברק על ימי הנוראים וחג הסוכות. כאן, ידעו, אין חילול שבת ויו"ט. כאן בקרבת מרן — האופוטרופוס הגדול, בטלין ומבוטלין כל הדאגות והמעיקים היום-יומים. הוא הרי שמח בשמחתם ומצטער בצערם, משתתף הוא בכל מצבי חייהם, בכח ובפועל, במחשבה ובמעשה.

המונים באו והתרשמו עמוקות מהשיכון העומד לשם ולתפארת. באותה תקופה, נמנו על תושבי השיכון עשרות משפחות, כשהישיבה במרכזה. הכל כאשר לכל כפי שנראית קהלה מפוארה בימי קדם.

הזדמנות שהודחה

ר' מרדכי הלפרין, חסיד נלהב ויז'ניצאי מימי קדם היה. לפני המלחמה, בהיותו גר בקלויזנבורג, נקרא בשם בירנבוים, והצליח מאד במסחרו. עוד לפני המלחמה היגר לשווייץ ושינה שמו להלפרין. איש אמיד ועתיר נכסין ר' מרדכי, שקנה לו היכרות בין ראשי וטובי הממשלה, ולו יד ושם בין שרי המלוכה בבוקרשט. ברכת קדשו של מרן בעל אהבת ישראל זצ"ל נתקיימה בו, וזכה למה שזכה.

כאשר שמע ר' מרדכי אודות שיכון ויז'ניץ החדש, העומד על תלו ברוב פאר והדר, חשקה נפשו לבקר ולסייר במקום. הוא הגיע ארצה, והתאכסן במלון "דן" שבתל אביב. לשבת קודש בא ר' מרדכי לחסות בצל מרן, כבדוהו ב"מפטיר", ונדב סכום רב, אלפי לירות, לטובת הישיבה. נוסף על כך, השאיר "פדיון" נכבד למרן. במוצאי שבת

בקשני שאבוא למחרת לבקרו במלון, נשוחח קצת על דא ועל הא, ואז ימסור לי את תרומתו.

הגעתי למעונו, וניהלנו שיחה ארוכה. ר' מרדכי שמח לראות שנשאר שריד ופליט מבית משפחתי, לאשר הכיר מקרוב את דודי הרה"ח ר' מרדכי חנא ז"ל. הוא הרחיב את הדיבור בעניני המופתים שהיו לו אצל הסב"ק זצ"ל, ושהוא מרגיש את עצמו מקורב ומקושר לבית ויז'ניץ, בנימי לבו ונפשו. שאלתיו, אם כן הדבר, מדוע לא יוזיל מכיסו את הסכום הנדרש לגמר בנית השיכון, שרבינו מתאמץ בה רבות, והדבר עולה לו בקושי. תשובתו היתה, שבאם ינקוב לו מרן סכום קצוב, במה המדובר, הרי הוא מוכן ומזומן לסלקו כפי אשר יושת עליו.

נכנסתי אל הקודש פנימה, ומסרתי למרן דברי ר' מרדכי. נהנה מרן ועם בת-צחוק על פניו אמר: "הרי ידעתם שקבלנו מאבותינו הקדושים, שלא לנקוב או לבקש סכום קצוב ממישהו, ואולי יודע סוד זה וכוונתו להתחמק מכל הענין." הפצרנו במרן שהפעם יצא מגדרו,

רבינו הסב"ק זי"ע ומשמאלו ר' מרדכי בירנבוים ע"ה

למען הקל מעליו עומס ומשא השיכון, בהיות שביכלתו של ר' מרדכי לגמור את הבניה ללא כל הפרעות ומאמצים.

פניו הק' של מרן הרצינו, והפטיר: "אם אבקש ממנו ולא יתן, אזי חוששני שכל הונו מוטל בסכנה, מוטב שלא אבקש מאומה." אלו היו דבריו, ויותר לא דברנו מזה.

כשלעצמנו השתדלנו לדבר על לבו של ר' מרדכי שיבא לעזרת יתומים שנשארו לפליטה גדולה, בלי משען ומשענה, ושהוא — ר' מרדכי עוד הכיר את אבותיהם, אי לזאת האחריות מוטלת גם עליו לשקם נהרסות, למען יוכלו להקים בתים נאמנים בישראל, אך לא יצא הדבר לפועל.

מה שכן התקבל על לב מרן, היתה הזמנתו של ר' מרדכי שמרן יבלה את ימי הקיץ בשווייץ על חשבונו, ואכן נענה מרן לבקשתו, כאשר יסופר להלן אי"ה.

הכנה דרבה לקראת חג פסח

ימי הפסח ממשמשים ובאים, הקימו תנור לאפית מצות. בהגיע ערב פסח, עמד מרן על כל תהליך האפיה, הסתובב בין עושי המלאכה, זרזם בעבודתם, והיה בעצמו בקי במלאכת הקודש של אפית המצות מהחל ועד כלה. את שלש המצות — כהן לוי וישראל — גלגל בכבודו ובעצמו, כדרכו בקודש. מחזה נהדר ומרשים לראות ולשמוע שירת ההלל, בהשתפכות הנפש, בגעגועין ונעימות, שיצאה מפי מרן זצ"ל.

ליל התקדש חג

בהיכל בית המדרש, הכינו הכל מבעוד יום, שיוכלו להסב אל השלחן תיכף אחר תפלת ערבית, ולזאת התפללו בליל התקדש החג על המרפסת. מרן עבר לפני התיבה, ובלהב-קודש נשמע אמירת ההלל, בקול נעים בגילת ורנן. הרגשנו במוחש מה שהתבטא פעם מרן והטעים טעם נכון על אמירת הלל בליל פסח אחר התפילה, שאנו

מרן בעסקו בעבודת הקודש של מצות מצוה

מודים ומשבחים להבורא ב"ה, על שנזכה אי"ה לומר הלל באמצע ה"סדר" והאכילה, כך שהאכילה מעוטפת ומסובבת מכל צדדיה בהלל ושירה לשמו הגדול יתב'...

על גבי שולחן, שכל-כולו אומר כבוד ומלכות, עמדו פמוטות ושאר כלי כסף, שהיו לו למרן בירושה מאבותיו הקדושים. האורחים והמסובים, לרבות בחורים ותלמידי הישיבה, קבלו את מקומותיהם, כי בליל פסח רצה מרן שכולם ירגישו את עצמן כבני מלכים ממש.

מרן התחיל בעריכת ה"קערה", ובקולו הערב ובנעימה קדושה, המלבב והסוער, מהול ומעורב בבכי, נשמעו סימני הסדר — "קדש".

סיים מרן לקדש, התחילו הקהל כאחד מקדשים לעצמם. כאו"א מהמסובים קיבל בקבוק יין לצורך ד' כוסות.

"ורחץ... כרפס... יחץ... מגיד... הא לחמא עניא". בניגון ונוסח מיוחד לאמירת זוה"ק, שומעים את מרן "פקודא בתר דא..." פניו כלפיד אש, ותוארו כמלאך ה'. כל העינים פונים לעברו, וכי מי רוצה לאבד רגע מאושרת להסתכל בפניו הקורנות. בקרב החסידים היה אפשר לראות פה ושם, איך שהעינים דומעות וזולגות. בכי של שמחה — על הזכיה הגדולה לעמוד במחיצת מרן. דממה שררה בביהמ"ד. כאן הרגשנו באמונה חושית, שקוב"ה ופמליא דיליה יורדים לשמוע סיפור יציאת מצרים יוצאת מפי עם קודש. ההשראה היתה כאילו עומדות רגלינו בשעריך ירושלים, על מקום המקדש... ממש לעילא לעילא.

בני מרן, הרה"צ אב"ד ור"מ רבי משה יהושע שליט"א, והרה"צ רבי מרדכי שליט"א שהיה אז על חג הפסח (בשנים המאוחרות שינה והיה בא על ראש השנה), ונכדי מרן התחילו בשאלת ה"מה נשתנה", כשאחריהם באים כל הקהל הקודש. כל גופו מרתת וקולו נחנק מבכי של גיל נחת, בהביטו על פני החסידים בסיפוק רב. מחזה נדיר ונהדר, שכל עט תלאה מהעלותו על הכתב, בלתי ישוער ובלתי יתואר. אותו רושם נשאר חקוק בלבנו מיד ולדורות, עד עצם היום הזה.

בנוסח ויז'ניץ המקובל, אמר מרן את ההגדה, כשאחר כל פיסקא ופיסקא הוא מפזם תנועה קצרה, שהיתה קבלה בידו מזקינו הרה"ק ה"תורת חיים" זי"ע. ועד "גאל ישראל" ארך כשעתיים בערך. היו אלו שהשתתפו באמירת ההגדה של מרן עד "גאל ישראל" ושבו לביתם. כשהגיע ל"שלחן עורך" הקפיד מרן שכל אחד מהמסובים יקבל מנתו הראויה.

מרן בירך בעצמו ברכת הזימון, ואח"כ התחיל חציו השני של אמירת ההלל. כאן זכינו לשמוע תפלת "נשמת" מלה במלה, שנאמרה בהשתפכות ובהתלהבות עצומה. מחוגי השעון נעו וזזו, עדי הגיעם לשעה שתים וחצי-שלש לפנות בוקר.

ומרגלא בפומיה דמרן ז"ל: "אַ חסיד קען מען נאָר זיין פונ'ם סדר".

וספרתם לכם

במוצאי יו"ט הראשון ספרו ספירת העומר. עבודה מיוחדת במינה היתה מצוה זו למרן. ומאז, בכל ערב מימי הספירה, יכלו לשמוע את מרן אומר מזמורי למנצח, אנא בכח, רבש"ע... בנוסח שהיה שובר ארזים, ונמס כל לב.

ודוגמא אחת מני אלף אספרה נא, מעדותו של יהודי מבודאפסט. וכך שח לי: שמעתי פעם אחת את ה"ספירה" של הרבי, ומני אז יש לי טעם אחר באמירה של מצוה זו, בידעי שגם בדיבור קל יש מקום לדביקות הבורא ית"ש.

בכל עבודה מעבודת הקודש של מרן, היה לו ניגון ונוסח משלו, שעל ידם התדבק בערגה למי שאמר והיה העולם. ואין כל פלא, איפוא, שהשומע נתמלא רגשי התלהבות לתקן דרכיו ולהטיב מעשיו.

יום חתונתי ושמחת לבי

בינתיים נטרדתי והתעסקתי בצרכי חתונתי שהיתה מיועדת להערך ביום ח"י סיון. הייתי יחיד בעולמי. בלי משען ומשענה, מחוסר הורים וקרובים, סדרתי את עניני בעצמי מרישא ועד גמירא. נסעתי לירושלים — שהיה בימים ההם כרוך בטרחא יתירה — להכין צרכי החתונה. בינתים החלו לבנות בשיכון, בסייעתא דשמיא, בית לחמשה דיירים, שעמד לא הרחק מביהמ"ד. מסביב כבר עמדו בתים משותפים, בני שלשה קומות, בפאר והדר. חמשה שותפים השתתפו בבית חדש זה, כשכל אחד מאתנו מקבל חדר וחצי, מטבח ומרפסת, כך שבאותם הימים היה זה הישג גדול להכנס תומ"י אחר החתונה לבית חדש. מקרר ושאר דברי חשמל, מאן דכר שמיה. השתמשו אז בארגז קרח לקירור, ופרימוס לחימום ובישול.

מועד החתונה קרב ובא, ושושבין אין לי מצדי. רגשי יתמות הקיפוני סבבוני, גלמוד ובודד בעולמי. נכנסתי אל הקודש פנימה, ושפכתי כאב לבי, אין לי גואל מבלעדו. לא האמנתי לשמע אזני —

מרן מבטיחני שהוא והרבנית יהיו שושביני בחתונה. שמחתי לא ידעה גבול, מה גדול אושרי לזכות ב"אונטערפירער" כזה. גם חותני שמח לשמוע בשורה משמחת זו, ולאשר גם הוא לא יכל להיות שושבין, היות נשא זיווג שני, לזאת כיבד את הרב בריסק מאראד, שהיה נקרא טשעקיר רב.

למעשה, לא רק שהיה מרן שושבין, כי אם גם ניהל וניהג את כל החתונה, לרבות מצות ריקודין. אילו היה לי זמן פנוי לחשוב מחשבות איך שאני בודד וגלמוד בעולמי, הייתי נשבר לרסיסים, בזכרי כל התלאות אשר מצאתני, בית הורי וחדר הורתי, אלא שמרן ידע הלך-רוחי ומילא את החלל בשמחה דקדושה במדה גדושה, והרים את מצב רוחי לעולמות גבוהים ורמים, כך שהשמחה היתה בשלימות ב"ה.

אפריוני

חדר אוכל של הישיבה שימש כאולם החתונה, ובמטבח בשלו את כל הסעודה. האנשים אכלו בחדר-אוכל, והנשים על המרפסת. בני משפחת מרן השתתפו כולם, לרבות דיירי השיכון ואורחים שהגיעו מירושלים. שבע ברכות לא ערכו בכל ערב כנהוג היום, חוץ מבסעודת שב"ק אצל שולחן מרן ז"ל, ועוד סעודה שערך חמי בירושלים בשכונת תלפיות (באותה שכונה הקימו צריפי פח למשפחות ברוכות ילדים, עד שתעלה בידם לעבור לדירה הגונה). שם השתתפו הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל ועוד אברכים שבאו לשמחני. קבלתי מהרה"צ רבי יודא'לי דורן דרשה ספה"ק "בני יששכר", שיש עליו חותמת מכ"ק רבינו הסב"ק זי"ע כשהיה עדיין רב בויז'ניץ עוד בחיי אביו הרה"ק בעל "אמרי ברוך" זי"ע, ובו הגהות בכתב-יד-קדשו.

ככה עברו עלי ימי שמחת אפריוני, ומעתה חזרנו למסלול החיים הרגיל'ים, לשאת בעול השיכון והישיבה.

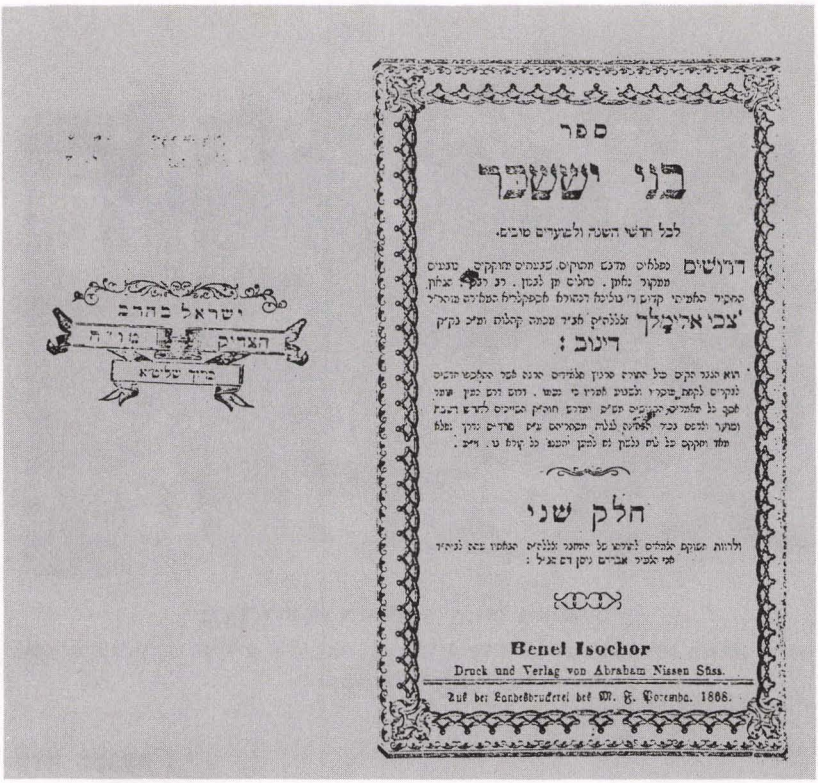
כאמור, נסע מרן לשווייץ על ימי הקיץ בשעה טובה, ואתו עמו ר' יוסף שטיינמץ נ"י. כפי המדובר, סידר ר' מרדכי הלפרין את האכסניא ושאר הצטרכויותיו בדרך כבוד כיאות. כאן בשיכון ניהלתי ודאגתי

ביום חתונתי ושמחת לבי – מרן זצ"ל אצל ה"קבלת-פנים"
למעלה משמאל נראה החסיד ר' דוד ליב שוואַרץ נ"י

מרן זצ"ל כשושבין בחופתי

ספר
בני יששכר
לכל חדשי השנה ולמועדים טובים.
דרושים
צבי אהיטלך
דינוב:
חלק שני
Benei Isochor
Druck und Verlag von Abraham Nissen Süss.
Zuß bei Landesdruckerei bei W. H. Petersburg. 1868.
ישראל בהרב
תורת
הצדיק
בירוד שלישא

פקסמיליא משער ספה"ק בני יששכר עם חותמת רבינו הסב"ק זי"ע

עבור ההכנסות, בל יחסר המזג, לשלם משכורות, ולפקח על מהלך הגשמיות ורוחניות של הישיבה ותלמידיה.

בחודש אלול, באמצעו, חזר מרן מביקורו בשווייץ. בינתיים התחתנו כמה בחורים והקימו בתים נאמנים לה' ולתורתו. עין בעין נראה ברכת ה' בשיכון, שהחל לנבוט ולעשות פרי קודש הילולים. גם ידידי הרה"ח ר' פנחס ניימאן נ"י, שלמד בימים ההם בישיבתנו, התחתן אז, ומאחר ונבצר מאביו להבחל"ח הרה"ח ר' ישראל ז"ל לבוא מאמריקה להשתתף בשמחתו, הבטיח לו מרן להיות שושבינו, כי אהבו אהבת נפש. אולם, מאז שוב לא היה שושבין בחתונת תלמידיו. ככה הסתיימה שנת תשי"ב.

בדרך לחופת הרה"ח ר' פנחס נייימאן נ"י
משמאל לימין: ר' אייזיק אדלר נ"י, מרן זי"ע (השושבין), יבלחט"א החתן, ודודו ר' יעקב דוד ויזניצר ע"ה

עזר כנגדי

מוכרחני לבא בשורות אחדות לספר בשבח בית חמי החשוב ז"ל, בעיקר מהנוגע לאותה תקופה ראשונה של הקמת השיכון. הן ידוע כי ההרגל נעשה כטבע שני, וענין זה נראה לי בחוש בביתי. חמי ז"ל איש ישר היה ונחבא אל הכלים, הצנע לכת בכל דרכיו, ובהיותו עוד דר ברומניה היה בעל יכולת. את פרנסתו הרחבה הוציא מבית חרושת לסודה ומשקאות קלים. ביתו היתה פתוח לרוחה לכל עובר ושב, הכל ידעו כי אצל ר' יצחק פיליפ ימצאו דלת פתוחה. הוא סיפר שפעמים רבות זכה לארח את הגה"צ רבי מנדל'י מדעעש זצ"ל עוד בטרם שהשתדך עם בית ויז'ניץ [הוא היה חמיו של הרה"צ אב"ד ור"מ רבי משה יהושע שליט"א].

ושם זכתה זוגתי תחי' למדה זו של הכנסת אורחים בסבר פנים יפות ומסבירות. המון פעמים כאשר הבאתי אורח לסעוד או ללון, כי

בימים ההם לא היה מלון בשיכון, היתה מכבדתו בכבוד רב, ומשתדלת להנעים ביקורו. האורחים התענגו לחטוף כיבוד קל וגם לסעוד סעודה דשנה. ויש שבא אורח נכבד למרן על שב"ק, ולא יכל לסעוד סעודת ליל שב"ק בבית מרן, כי רק הרבנית נשארה בבית, היה מרן שולחו לביתי.

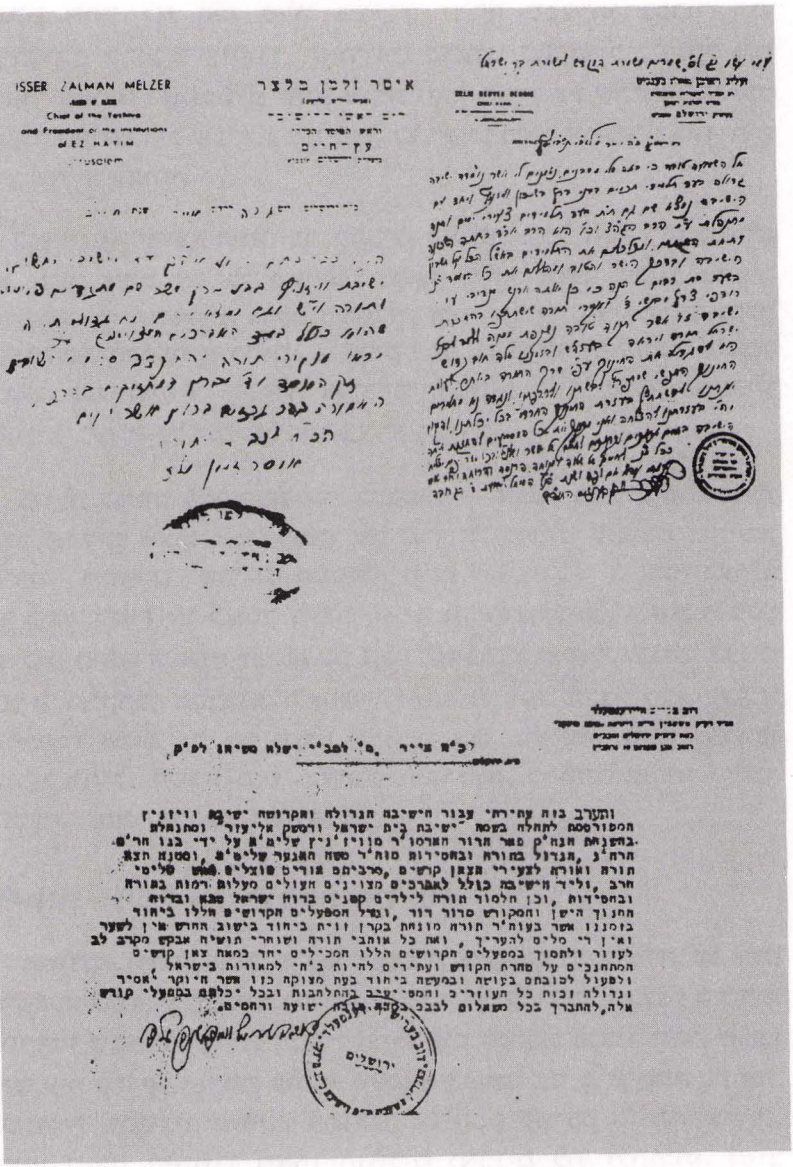
למרות שדירתנו היתה צר מהכיל, כאמור, בכל זאת ב"ה מעולם לא אמר אדם צר לי המקום. במשך הזמן זכינו לעבור לדירה מרווחת, כי המשפחה גדלה בלעה"ר, וכפי שגדלה הדירה, כך גדלה המצוה של הכנסת אורחים. מי שרק דפק על הדלת היה רצוי. בשבת כבחול, כעני כעשיר, הרגישו אורחים עצמם כבביתם ממש. כך זכינו להתנהג בעז"ה כל ימי מגורינו בארץ הקודש.

גדולה לגימה שמקרבת את הלבבות — אמרו חכמינו ז"ל. ואכן המון אנשים שצבאו על פתחו של מרן ז"ל, זכיתי לקרבם בקירבה יתירה, להחזירם לשורשם המקורי, תחת דגל ויז'ניץ. כי יבא בעה"ב או בחור למרן או כאשר ראיתי פנים חדשות בביהמ"ד שנטה ללון בשיכון, היתה שאלתי הראשונה אליו "איפה יתארח?". וכמים הפנים לפנים התקרבו הלבבות ונתקשרו הנפשות. ועל הדבר הזה עבדתי בנאמנות שנים על גבי שנים, ביודעי את תוצאות שגרם החורבן הנורא רח"ל, חשקה נפשי לקומם הנהרסות, להחזיר עטרת ויז'ניץ ליושנה, תחת דגלו של מרן זי"ע.

ה"חזון-איש" על הצלחת השיכון

חסידות ויז'ניץ שוב פרחה ושגשגה כימי קדם, ועמדה על רום פסגת ההצלחה ברוחניות וגשמיות, בעזר ממעל. מכל שכבות היהדות החרדית שבארץ ישראל הביטו אחרי קום השיכון בכבוד ויקר, שאכן קרם עור וגידין, ואדמת בּוּר זו שעמדה בפאתי בני ברק קמה לתחיה. השכונות שמסביב לשיכון התחילו גם המה לשוקק חיים תוססים, ובזמן מועט התישבו מאות תושבים נאמנים לה' ולתורתו, ושוב התקרב השיכון למרכז העיר.

הגאון הגדול בעל "חזון איש" זצ"ל, שנמנה על חובבי ויז'ניץ,

מכתבי מליצה משנת תשי"ב מגאוני וגדולי ישראל זצ"ל לטובת הישיבה

התבטא פעם בדרך צחות, ש"יבא זמן ויאמרו שהעיר בני ברק נמצאת בקרבת מקום לשיכון ויז'ניץ..." הוא ראה בשיכון מעין קהלת עתיקת-יומין, שכל סדרי החיים מתנהלים כמקדמת דנא, ללא כל שינוים. הוא ידע היטב כי בתלמוד תורה לומדים תינוקות של בית רבן בלשון אידיש, ביה"ס לבנות, למדו בשפת אידיש, הישיבה מתנהגת בנוסח חסידי, ועניני הקהילה בלי פשרות ובעיות. היתה ויזנ'יץ סמל ומשל חי של ישוב חרדי מסודר על תלו וכנו.

עם הרב הגאון מפוניבז' זצ"ל

קשר ידידות עזה שרר בין מרן להגאון מפוניבז' רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל. מלבד גאונותו וגדלותו בתורה, ידוע היה הרב מפוניבז' כפקח עצום, וחכמתו זו עמדה לו לגייס כספים וסכומי הון עתק, ולהקים בהם מוסדות תורה וחסד בכל רחבי הארץ. חדשים על גבי חדשים עשה הרב על אם הדרך, מסע אחר מסע, כשהוא סובב את כדור הארץ לתפקידו הקדוש. באפריקה הרחוקה בילה זמן רב. כאן מצא יהודים יוצאי ליטא שהצליחו במסחר, וצברו הון ועושר. גם אלו שהתנגדו לשיטתו החריפית, ידע לנהל בפקחותו וחכמתו, עד שהללו השתכנעו לדבריו ותרמו מנכסיהם למוסדותיו.

הוא ראה במרן ז"ל אח לדעה וחבר ליזמותיו. בחול-המועד-סוכות היה רגיל לבקר את מרן, בלוית ר' יעקב הלפרין ז"ל. הוא אמר פעם למרן, כי לדעתו ויז'ניץ הוא "פוניבז' דחסידים". היה רגיל לספר ארוכות אודות מסעותיו, שהיו כרוכים בקושיים עצומים.

והרי סיפור מעניין, המראה בעליל, איך השתמש הרב בפקחותו: איש אחד הציע לו סכום עתיק, בתנאי שיקים מוסד רק בשביל בחורים מגולחים, בלי פאות וזקן דוקא. הרהר הרב וישב במבוכה כדת מה לעשות, מצד אחד תנאי קשה, ומאידך לוותר על סכום הגון כזה. נצנץ במוחו הכביר רעיון נפלא, להקים מוסד לפליטות, בי"ס לבנות, והבטיח לאותו נדבן שבבנין זה לא ירשה להכנס שום בחור עם פאות וזקן...

מרן עמד בקשרי ידידות עם כל מנהיגי ורבני היהדות החרדית.

מרן זצ"ל עם הגאון רבי אהרן קטלר זצ"ל בשמחה משפחתית

פעמים רבות היה גונח מלבו, באמרו: חבל חבל שאין הרבה יוזמים ובונים כהרב מפוניבז'. למי שהראה אותות רצון, היה לו מרן לעידוד ועזר, וכדוגמא כנה היה מראה על הרב מפוניבז' — ממנו יראו וכן יעשו.

עם האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל

כשהגיע כ"ק האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל לאה"ק, ורצה לייסד שיכון בנתניה, היא קרית צאנז המפוארה כיום, העומדת לשם ולתפארת, חיזקו מרן ועודדו שלא ליפול ברוחו, ולהמשיך בחזונו. אם אמנם יעמדו עוררין שירצו להחליש את כחו ודעתו, ילך בעקשנות עד הסוף, וסוף הכבוד לבא, ויחלץ ממיצר ומעגמת נפש.

כמדומני, שהאדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל היה מזכיר את מרן לשבח, האיך שקבלו בסבר-פנים-יפות למעלה מהמשוער, ומעולם לא התחרט ששמע בקולו בענין הקמת השיכון בנתניה.

סכנת החילונים — והרחבת גבולי הקדושה

התפתחות הסביבה היתה לקורת רוח תושבי הסביבה, שראו בה את הגרעין לפריחת שכונות נוספות. לא כן אצל ההסתדרות — אשר לצנינים היו בעיניהם כל עסק התרחבותה של בני ברק החרדית והחסידית, בפרט שרמת-גן ותל-אביב שכנו לידה. שטחים ריקים עמדו למכירה, אך לא היו למרן האמצעים לרכשם. הוא עמד והציע לרבנים ואדמורי"ם לקנות, כי סכנה מרחפת על המקום, באם יתישבו שמה חפשיים וחילונים, ואז הרי כל יגיעתו לריק, חלילה.

מרן לא נח ולא שקט, בראותו שדבריו לא עשו פרי, הוא נרתם בכל נפשו ומאודו ופקד עלי לערוך רשימה מפורטת מכל אנ"ש והחסידים, ידידים ואוהדים הקרובים והרחוקים, שהיו בעלי יכולת. בפקודתו יצאה קריאה נרגשת לכל אלו, שיראו לרכוש כ"א לפי ערכו מגרש או שנים, בכדי שלא יפול לידי החפשים, שעמדו נכונים על המקח.

ההבטחות לעמוד לימינו של מרן הרגיעו את רוחו, והוא עמד נגדם

האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל בביקורו אצל מרן

והבטיחם שלא יגיעו לידי הפסד ח"ו. גם לידידו הנאמן ר' מנדל גנז ממקסיקו, פנה מרן בקריאה הנ"ל, ואכן קנה ר' מנדל כעשרים מגרשים, כך שבסך הכל עלו בידינו למעלה משבעים מגרשים. בהשתדלות ראש העיר דאז ר' ראובן אהרונוביץ ז"ל, פעלו אצל ההסתדרות למשוך ידיהם משטחים אלו, ולתת להרבי מויז'ניץ דין קדימה מצד דינא דבר מצרא.

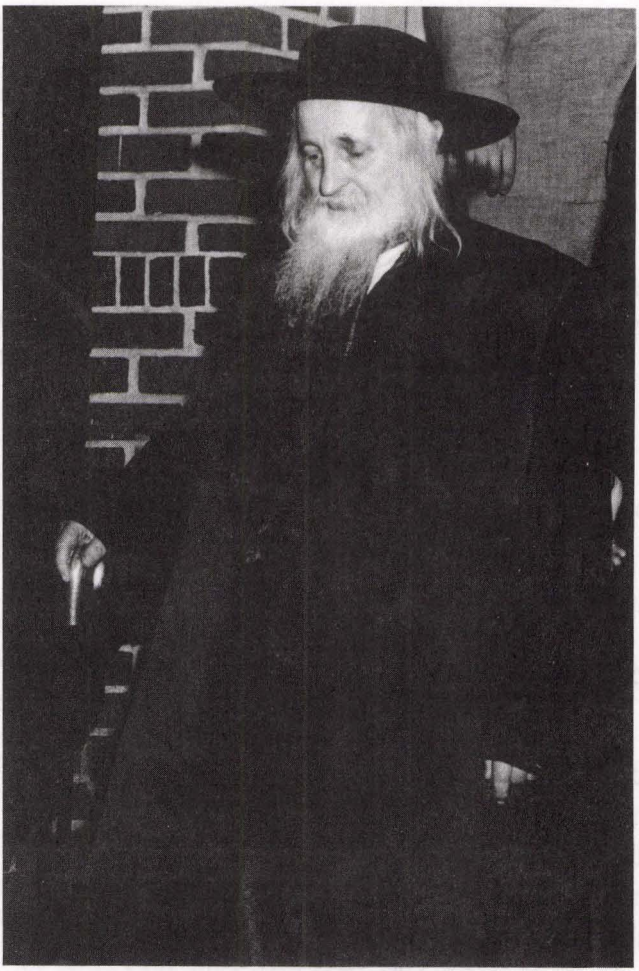
בגמרו את העסק בכי טוב ועברה הסכנה החילונית, לא ידע גבול לשמחתו. כהיום הזה עומדים על מגרשים אלו המלון, בית אבות, אולם החתונות, בתי ספר לבנות, ועוד בתים משותפים. ברכת מרן נתקיימה בכל אלו שרכשו, כי כולם הרויחו על עסקם, וברכת ה' עמדה להם.

ביקורו של האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל

בקיץ דשנת תשי"ב התקיימו הכנות לבחירות חדשות לכנסת ולעירות שברחבי הארץ. רשימת אגודת ישראל היתה אות ג', וגדולי הרבנים חתמו על הרשימה לבחור ברשימה ג', כדי להרבות קולות החרדים בכנסת. גם החזון איש זצ"ל היה ער וחם עבור רשימה זו של אגודת ישראל. מאידך, הרעישו את הארץ אנשי הנטורי קרתא, והפיצו קריאות קודש של איסורים וחרמות נגד הבחירות.

בעיצומה ובתוקפה של התעמולות להבחירות, הגיע לארץ הקדושה כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל. היה זה ביקורו הראשון לאחר קום המדינה. הוא נתקבל בכל שכבות החרדים בכבוד מלכים ממש. את שבתו הראשונה עשה בעיה"ק ירושלים ת"ו. שם יצא בדרשה חריפה בקול חוצב להבות אש נגד הבחירות ואיסורו הנורא. בשבת פרשת מטות-מסעי שהה בבני ברק, והתאכסן אצל הרבני הנגיד ר' יחיאל בנדיקט. בנוגע לחדשות היום, חשבו כולם לתומם, שכאן בבני ברק, מקומו של הגאון חזון איש והרבי מויז'ניץ, שהביעו דעתם — דעת תורה לטובת האגו"י, לא יצא האדמו"ר בפומבי נגד חוות דעתם.

בערב שבת קודש, בשעה 3 אחה"צ בערך, הגיע האדמו"ר מסאטמאר לביקור אצל מרן. מרן כבר היה לבוש בבגדי שב"ק

האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל

כמנהגו מאז ומקדם, שהלך למקוה טהרה לפני חצות, היה טועם משהו, ונח כשעה וחצי. אח"כ היה לומד שיעוריו עד זמן ההדלקה. ידוע כי בכל ימות השבוע בער בו במרן קדושת השבת, אך בעש"ק אחר חצות ראו זאת במוחשי כיצד משתוקק לקראת שבת מלכתא. כאשר הגיע האדמו"ר מסאטמאר, יצא מרן לקראת אורחו הדגול, שנעמד קמעא כמתמיה, בראותו את מרן לבוש בבגדי שבת. נכנסו פנימה, הגישו כיבוד, והביקור לא ארך זמן רב. הם החליפו מילים האיך מרגישים וכדומה, ונפטרו בברכת שבתא טבא וכל טוב.

דרשת האדמו"ר

בשב"ק בבוקר יצא האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל בדרשה חריפה נגד הבחירות, בהוסיפו כי כל המשתתף עובר על שלשה עבירות החמורות שהם ביהרג ואל יעבור וכו' וכו' בדברים חוצבים להבות אש! ותהום כל העיר. כשלעצמי רציתי להחזיק את דבר הדרשה בסוד, שלא יוודע מרן על כך, ויגרם לו צער ועגמה. למעשה, במוצאי שבת גילו למרן את תוכן דברי הרבי מסאטמאר, כי רצו לשמוע מה בפיו, ואיך יגיב על דבריו. ברם, מרן הקשיב ולא ענה.

למחרת ביום ראשון בבוקר, נכנסתי אל מרן, ושאלני האם כנים הדברים אודות הדרשה. רבינו החזיק בידו הימנית בדיקנא קדישא שלו, ואמר: "מיט מיר וועט ער זיך נישט קריגן, אפילו דעם היט אז ער וועט מיר אראפנעמען פון קאפ, וועל איך איהם נישט ענטפערן..."

ביום שלישי בערב, ביקש מרן שנסדר עבורו ביקור-חוזר להאדמו"ר מסאטמאר. גם ביקור זה קצר היה, כיבודהו בפירות, עשו ברכה, ונפרדו בברכת פרידה חמה ולבבית.

התמנות הרה"ח ר' יעקב דוד ויזניצר ז"ל

בעת ההיא, החלה שוב עליה חדשה מרומניה, ובתוך הבאים הגיעו המון יהודים חרדים, ביניהם חסידי ויז'ניץ, שהתיישבו בכל מקום-שהוא. יצוין שמו הטוב של ידידנו הבלתי-נשכח הרה"ח ר'

יעקב דוד ויז'ניצר ז"ל, יליד העיר ויז'ניץ. אביו ר' מנדל ז"ל, שימש כשו"ב שם. משפחה זו חכמים וסופרים, עסקני ציבור וחשובים. ר' דוד'קה, כפי שכנוהו, תלמיד ישיבת חכמי לובלין היה, לאחר הסתלקותו של הגאון מהר"ם שפירא זצ"ל. מופלג בתורה ונואם בחסד עליון, עסקן פעיל ממדריגה ראשונה. בעת ההיא התישב ר' יעקב דוד בכפר אתא, והיה מזכיר בפואגו"י.

השיכון והישיבה התפתחו למופת, הוצרכנו להוסיף על צוות העסקנים מזכיר נוסף. העבודה דרשה תוספת כח, ולכן הציע ר' מאיר מגיד ז"ל את שמו של ר' יעקב דוד בתור "מזכיר השיכון", כי ראוי הוא לאותו משרה, ומוכשר בכל המובנים. בכל דבר שלקח בידו, עשהו בלב ונפש לכבוד בית ויז'ניץ. נכנס ר' יעקב דוד לתפקידו החדש בשעה טובה.

בד בבד עם התפתחות הישיבה, גדלו ההוצאות הגדולות, והעול נתרבה מיום ליום, ונוכחנו לדעת שמתרומות אחב"י באה"ק בלבד אין שום אפשרות להחזיק מעמד לכסות את התקציב. לזאת, החליט המנהל ר' יוסף שטיינמץ נ"י לנסות את מזלו לגייס כספים לטובת הישיבה, וגמר אומר לנסוע לאירופה, לעורר את לבות אנ"ש לבוא לעזר ולסעד, כי המעמסה כבדה, והמשא גדול מנשוא.

התיסדות חבורת האברכים

צמיחה רוחנית צמחה בשיכון. אברכים בעלי תוכן נתרבו, בני עליה נמנו על חסידי ויז'ניץ, עד שבאה החלטה נחושה "לייסד חבורת אברכים", שיתאגדו תחת דגלו של מרן ז"ל. מטרתה העיקרית של החבורה היתה לעמוד תחת השפעת מרן, בהנחיתו, הנהגתו והדרכתו בגשמיות ורוחניות. שם החבורה נקבע כ"איגוד אברכי ויז'ניץ".

אברכים, תושבי הקריה, לרבות אלו שדרו מחוץ לשיכון, התלכדו סביבנו ורצו להחזיק קשר תמידי אתנו, לזאת נתיסד ה"איגוד" בצירוף תקנות חשובות, שנכתבו ביום ט"ז מנחם-אב תשי"ג, עם חתימת הרה"צ אב"ד ור"מ השיכון שליט"א. תקנות אלו היו למראה

עיניו הטהורים של מרן ז"ל, שהוסיף בשולי הדף איזה בקשות לחברי האיגוד, ורשמם בלשונו הזך והצח, בעט סופר מהיר, בזה הלשון:

"בני יקירי שליט"א הציע לפני התקנות ואחר בקורי ושנויים הוחלט על התקנות הנ"ל. מעומק לבבי אבקש מכם אנא חוסו נא על נפשותיכם שאלו ההדרכות לא ישארו על הנייר בלבד, רק יכנסו בלבבכם תקיימו ותתנהגו על פיהם. התמנות החברים הנ"ל הוא רק באופן זמני לראות ולהוכח אופן השתלשלות החברייא. השוכן שמים יכונן מעשי ידינו ויטה לבבנו לעבדו שכם אחד באהבה ואהבת חברים למען יתרבה כבוד שמים."

הממונים על עניני החבורה, היו אברכים חשובים בעלי-שם, ביניהם: הרה"ח ר' מנשה הס, הרה"ח ר' עבער ווייס, הרה"ח ר' יהודה ווערטהיימר, הרה"ח ר' ישראל קינד, הרה"ח ר' מנחם שטיינמץ, ועל צבאם הרה"ג מוה"ר אליעזר דוד פרידמאן שליט"א, רוח-החיה של החבורה, שהשמיע שיעור ברבים בספרי שמירת הלשון וחפץ חיים, עפ"י בקשתו של מרן ז"ל. חברי הוועד הנזכרים ניהלו את עניני החבורה. החברים קבלו עליהם לקיים ולהוציא אל הפועל את כל דברי התקנות.

בחורף דשנת תשי"ד, בשב"ק פרשת שמות, התקיימה התוועדות האברכים הראשונה. כולם באו לשבות בשיכון, אכלו בצוותא חדא בביהמ"ד, והלבבות חיזקו אחד את השני. מחזה נהדר היה לראות את האחדות והדביקות האמיתי של אברכי-משי אלו, והיתה זו נחמה אמיתית לחזות בהתגשמות והתחדשות דרך החסידות של הבעש"ט הק' ותלמידיו. בהדרכתו של מרן ראינו עוז ובטחה להמשיך במסורת החיים עפ"י דרכי אבותינו ורבותינו הקדושים. זכינו לקבל מכתב הדרכה ממרן, שערך לבני החבורה, ובו הנהגות מפורטות. הודות לה' זכו בני החבורה להקים משפחות ברוכות בישראל, ודור שני ושלישי מתנהגים ברוח ישראל וצועדים בעקבותיהם.

כתוצאה מעבודתם המסורה של בני החבורה, נתיסד "חברה עזרת נישואין", שהיתה מטרתה קודש לעזור להחתנים — תלמידי הישיבה, ולהקל העומס הכבד שרבץ על שכמם. וכך נכנסו באופן ישיר לקיבוץ

חיים מאיר הג־ר
בחרח־צ מוחר־י זצללח־ה מזיוניץ
שכון אהבת ישראל ואור החיים
סלפון 93922

מכתב מרן אל בני החבורה; "אדיר חפצי הוא שתקבלו ע"ע שמירת הלשון..."

החבורה. מרן ז"ל התפאר מאוד עם "חברת עזרת נשואין" והחשיבו למכביר.

נסיעת מרן לארה"ב

בעת ההיא, ערכו חסידים ואנ"ש מארה"ב, את בקשתם לפני מרן ז"ל שיואיל בטובו הגדול לבקרם, כי הקהלה בניו יורק, בהנהלת בנו הרה"צ רבי מרדכי שליט"א, התפתחה לממדים רציניים, והם צמאים לחיזוק ועידוד, והרי אין ביכולת כולם לבוא להסתופף בצלא דמהימנותא בארה"ק, באשר גם המה עודם חדשים מקרוב באו. גם לרבות שאולי יצליח מרן שמה להתרים את הציבור לטובת השיכון והישיבה. כרועה נאמן, ניאות מרן לבקשתם לשכון בקרבם על זמן ממושך מאמצע החורף עד עבור ימי חג הפסח, ובלוויית ר' יעקב דוד הגיע לניו יורק, לשמחת לב החסידים כולם.

ידוע שמרן ז"ל השתוקק אז לערוך "סדר" שני בליל ב' דחג הפסח (שלא היה ביכלתו לעשות כן בארה"ק), ושאל את פי הגה"צ רבי משה דוד אסטרייכער זצ"ל, הרב מטשימפא, שערך תשובה להתירא שנדפס כעבור שנים בספרו שו"ת תפארת אדם (ח"ב סימן מ"ו), שם הוא כותב בין הדברים: "יען כי מרן הה"ק רחמ"ה שליט"א משתוקק מאד שיוכל לעשות הסדר בליל יו"ט ב' של גליות ... יען כי נפשו עגמה לטעום טעם מתוק של הסדר של יו"ט שני של גליות ... ושאל אותי איך להתנהג". הגאון מטשימפא זצ"ל צולל במים אדירים בשיטות הפוסקים בנידון, ומסיק להיתר. בין נימוקיו: "כיון דיש לו השתוקקות גדולה ומרגיש טעם גדול נעימות ידידות מתיקות בסדר של יום טוב שני של גליות יש לו על מי לסמוך על רדב"ז וכל בו", "ורצונו של אדם עושה לו קבע, וניחא ליה לקבוע דירתו על משך ד' חדשים, ובתוך זמן זה נשאר גם על חג המצות, והוא עושה הסדר ביחד עם בנו החביב לו..."

המגביות ברחבי הארץ

טרם נסע מרן לאמריקה, ראה לכך להעמיד הנהלת הישיבה

וכיסוי התקציב על יסוד ובסיס, בל יחסר המזג עד יחזור בשעה טובה ומוצלחת לאה"ק. המנהל והאחראי להישיבה היה ר' יוסף שטיינמעץ נ"י, ברם, בהיות שעמד אז ר' יוסף לערוך נסיעה באירופה, מינה אותי מרן בתור "סגן מנהל", וביאר את תפקידי "לנהל כל עניני המשק של הישיבה, ולדאוג עבור כסוי התקציב, ושההכנסות יוגדלו", כמו כן "המנהל והסגן בצרוף הממונה ע"פ יקבעו התקציב לזמן הקרוב עד אחר פסח הבע"ל". ואף גם זאת "אני מיפה כחו של הסגן למנות מזכיר באופן זמני עד שובי בעזהשי"ת מארה"ב". על "זכרון הדברים" בא מרן ז"ל על החתום בכבודו ובעצמו.

נסע ר' יוסף שטיינמץ נ"י לאירופה, והשאיר עלי ועל שכמי את הניהול. מאחר וקבלתי רשות לצרף מזכיר למשרד בעבודת פנים, הנהלת החשבונות וקשרי מכתבים, שמתי עיני בידידי הרה"ח ר' אייזיק אדלר נ"י. ר' אייזיק מכירי מנעורי מגרוסוורדיין, עת למדנו בישיבת מרן שם. בהגיעו ארצה התישב בעיה"ק צפת ת"ו, ושימש כמזכיר ברבנות העיר, והיה לו עט סופר מהיר. הצעתי לו משרה בישיבה, בהטעימי, שהוקם בית משותף בשביל אברכי השיכון לזכרו של ר' מרדכי הלפרן משווייץ ע"ה ע"י בני משפחתו, הרי יוכל גם ר' אייזיק לזכות בדירה כאן בשיכון.

כמובן שהתמנות זה היה עבורנו עוד כח משותף בעבודתנו הקשה, באשר ר' אייזיק איש נאמן ומוכשר שיכלנו לסמוך עליו בכל מכל כל. אט אט התלכדו סביב מרן סגל עובדים פעילים, שנטלו על שכמם חלק מהעומס, ולזכותם יש לנו לזקוף את התפתחות השיכון והישיבה.

עם נסיעת מרן לארה"ב, ויציאת ר' יוסף לאירופה, נכנסתי בעובי הקורה בס"ד בעבודת הקודש להגדיל את ההכנסות כפי פקודת מרן עלי. במשנה מרץ וכחות מחודשים סבבתי בעיירות הארץ מדי שבת בשבתו וערכתי מגביות קודש לטובת השיכון והישיבה, שקנו להם שם טוב ברחבי המדינה כולה.

ועל הטוב יזכר ידידנו החסיד ר' שלמה זלמן מוזס ז"ל — מזכיר אגו"י, שהצטיין כת"ח נפלא, וחונן במוח גאוני. הוא נמנה על תלמידי

בעזהי"ת בני-ברק, שכון ויזניץ יד' בסבת תשי"ד

זכרון דברים בעניני הנהלת הישיבה באופן זמני עד אחר הפסח הבעל"ס תשי"ד

ה ח ל ט ת י :

א)

א) מר יוסף שטיינמן נ"י ישמש בתור מנהל כללי ואחראי להישיבה הק'

ב) מר יצחק דוד רזמיבץ נ"י ישמש בתור סגן מנהל

ג) המנהל והסגן בצרוף המטונה ע"פ, יקבעו המקציב לזמן הקרוב עד אחר [illegible]

ד) חצי המקציב המצטבר על הדרושות הדחופות, על הדרכות פנים

ה) תפקידו של הסגן : לקבל כל עניני המשק של הישיבה , ולהאוג עבור כסוי המקציב , ושההכנסות פנים יוגדלו

ו) אין רשות ביד הסגן לעשות או לשנות את ההוצאות הרגילות כפי שנקבעו בהמקציב, רק בהסכמת המנהל הכללי, ואם יהיו חילוקי דעות ביניהם, יכריע הנשיא או המטונה ע"פ

ז) אני מיפה כחו של הסגן למנות מזכיר באופן זמני, עד שובי בעזהי"ת מארה"ב

ח) רשות ביד המנהל לבקר התחבורת של הסגן, ואם ימצא חטרון, יציע הדבר לפני הנשיא או המטונה ע"פ.

וע"ז באתי על החתום

חנוך זאנר

"זכרון דברים" בעניני הנהלת הישיבה עם חתימת יד-קדשו של מרן

הרה"ק בעל שארית מנחם זצ"ל בווישיווא, ומחסידי ויז'ניץ המובהקים. חסידא ופרישא במלא המובן, שהיה בקי גם בתורת הח"ן. נאות ר' שלמה זלמן להשתתף בנסיעותי, ובדרשותיו המלאים זיו ומפיקים נוגה של פנינים ומרגליות, היה בכחו להוציא את קהל שומעיו מן הכלים.

זוכרני, פעם נסענו אתו לעיה"ק טבריא, עיר מלאה חסידי קרלין וסלונים ישישים, שהכירוהו היטב, והתאכסננו אצל הרה"ח ר' ברוך וועג בנו של ר' מנחם ז"ל, שעלה לאה"ק מימים ימימה, והיתה להם שייכות לחסידות ויזניץ, ועזר לנו הרבה בעריכת המגביות. בעיר עמדו כמה בתי כנסיות, ומספר מלונות — שאליהם הצרכנו להגיע

בישיבת חברי ההנהלה

מימין לשמאל: המחבר, ר' יעקב דוד ויזניצר ע"ה (מזכיר השיכון), הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, ר' יוסף שטיינמעץ נ"י (מנהל הישיבה), ר' אייזיק אדלר נ"י (מזכיר הישיבה) רושם פרוטוקול

ולערוך מגביות לפני קריאת התורה. אתא שבת בבוקר, ור' שלמה זלמן איננו. הזמן האיץ בנו להתחיל עם עבודתנו, לקפוץ הנה והנה מביהמ"ד אחד להשני. היינו אובדי עצות.

מאחר ור' ברוך הכירו היטב, הציע לנו לחפשו באחת מבתי הכנסת של הספרדים המקובלים. הגענו לשם, ומצאנוהו יושב על הארץ כמנהגם, ועוסק בזוה"ק... בקושי עוררנו אותו כי בא הנה לערוך מגביות. זוהי היתה דמותו של ר' שלמה זלמן ז"ל.

המגביות הצליחו בסייעתא דשמיא, ובכל מקום בואנו נתקבלנו בסיפוק רב ובסבר פנים יפות, והמבצע נגמר בכי טוב.

יזכר לטוב השו"ב בנתני-ה הרה"ח ר' יצחק הלר ז"ל, שעמד לעזרתנו במדה גדושה כאשר הגענו לשם לערוך מגביות ואסיפת כספים. הוא התרשם רבות בשמעו אודות הישיבה והתפתחותה, ולימים שלח את בנו ר' יעקב ז"ל ללמוד בישיבה אצל מרן ז"ל. הרה"ח ר' יעקב ז"ל היה איש מצליח ועסקן נמרץ במונסי, והיה פעיל ומסור למוסדות ויז'ניץ. לדאבוננו נקטף בדמי ימיו. יהי זכרו ברוך.

ביהמ"ד החדש

עם חזרת מרן מארה"ב, תוכנן לבנות ביהמ"ד חדש, כי המקום היה צר מדי להכיל את ריבוי התושבים והחסידים שהגיעו הנה מכל קצוי ארץ. רצה מרן שלכל אחד מאנ"ש יהיה חלק בבניתו, ולא הסכים שיבנה רק באמצעית נדבתו של אחד מהנדיבים. מכרו מקומות ישיבה לפני הבניה. כפי התכנית עשו את הגג בלי עמודים, אך קרה מקרה נורא, וכל הגג קרס מתחתיו באמצע היציקה. בנסי נסים לא ניזוק אף נפש אחת. העובדים שעמדו על הגג קפצו לגג הישיבה וניצולו בחסדי ה'.

חדשים רבים הוצרכו לחכות עד שהצליחו לנקות את השברים, המלט והביטון. חפרו שוב בקרקע ומצאו מחילות מתחתיו, דבר שגרם להתמוטטות הגג. בסופו של דבר מצאו עמוק עמוק קרקע בתולה, שעליו הציבו את העמודים, וכך התארך בנין ביהמ"ד כשנה תמימה.

באותה שנה — תשי"ד, התקיימה "הכנסיה הגדולה" הראשונה, מטעם אגודת-ישראל, בארץ הקודש, בהשתתפות מועצת גדולי התורה. גם מרן ז"ל נטל חלק בראש הקרואים, למרות שבעת ההיא לא היה פעיל בה.

המסע להחזקת הישיבה

מספר הבחורים שהתדפקו על דלתות הישיבה, עלה בלעה"ר, עד אפס המקום, ומחוסר אמצעים לכסות את התקציב המסועף, לא יכלו כולם להתקבל. גם מארה"ב הגיעו הרבה תלמידים חדשים, שרצו לחסות בצל מרן ז"ל. בפיקוחו של הרה"צ רבי מרדכי שליט"א,

מרן זצ"ל בבחנו תלמידי הישיבה בתקופה הראשונה
עומדים (ליד ארון הק') המזכיר ר' אייזיק אדלר נ"י והמנהל ר' יוסף שטיינמעץ נ"י

התנהל משרד הישיבה בארה"ב, דרכו עברו הכספים שנאספו שם מאנ"ש שהחזיקו במדת-מה את הישיבה. יש לציין שבערך שליש מהבחורים בישיבה היו מארה"ב.

בהיות שאין הקומץ משביע את הארי, החליט ר' יוסף שטיינמץ נ"י להתישב בארה"ב, להרחיב את ההכנסות ולהעמיד את המשרד דשם על בסיס רחב, ושבעזרתה תבא עזרה ממשית להחזקת הישיבה. את מקומו בתור מנהל מילא ר' יעקב דוד ז"ל, ומאחר שהחובות האמירו יום יום, והמצב דחק עד אין שיעור, לא ראינו את האור-הסופי, הוחלט פה אחד, שהרב אב"ד וראש הישיבה הרה"צ רבי משה יהושע שליט"א מוכרח לכתת רגליו מעבר לים, לעורר את לבב אחינו בנ"י הנדיבים בעם, לבא לעזרתנו, לחלץ את הישיבה ממצר. הפנו אלי שאלה בשם מרן, האם אני מוכן להצטרף לנסיעה עם הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, והסכמתי בלב ונפש חפצה.

ברם, הרעיון המחודש היה זר להרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א לגמרי, והוא רצה להתחמק מכל הענין, בטענה כי לא נוסה בכל זאת, הן זה י"ב שנה כבר נמצא בארץ הקודש ולא מש מד' אמות של הלכה, ואיך זה יסע עכשיו ברחבי העולם? אין דעתו מסכמת בשום אופן.

ניסיתי להשפיע על הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, שהאחריות מוטלת עליו הפעם, ובאם יצליח ה' דרכנו יש לקוות שנוכל להעמיד בסיסים קבועים מכאן ולהבא, ולחסוך עי"ז נסיעות עתידות. אני מצדי הבטחתי שלא יצטרך לבטל הרבה מלימודיו, ורק ישמיע דרשות מלהיבות קבל עם ועדה וינהל את השולחנות בליל שב"ק, ויתר הענינים יסתדרו על ידי. אני אכתת רגלי ואשתדל להביא אליו את הנכבדים והנגידים, כך שיוכל להמשיך בעבודת הקודש בביטולים מינימלים. הדברים נתקבלו על לבו, וסוף סוף השתכנע.

ראש חודש טבת תשט"ו הוגבל לנסיעתנו. נשלחו הודעות ומכתבים ברחבי ארצות אירופה, מקום משכנם של אנ"ש וידידי בית ויז'ניץ, שמרן שולח את בנו הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, לחיזוק וביסוס הישיבה העוברת מצב קשה ודחוק עד למאוד, באו מים עד נפש, ושיראו לקרבו במיטב האפשרות, שלא נחזור חלילה בידים ריקניות.

מסיבת "מלוה מלכה" ערב נסיעתנו לאירופה

על אם הדרך

יצאנו ביום המיועד לנמל חיפה. מרן ליוה את בנו הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, וחיזקו ואימצו ואיחלו בהצלחה מרובה בנסיעתו. הפרידה ממרן קשתה עלינו, וכי מילתא זוטרתא היא לעזוב את הכל מאחרינו, עם המשפחה והילדים? בקשתי ממרן שיתן לי "שמירה" על הדרך, ולא היסס. הוציא מכיסו מטבע ומסרה בידי להצלחה ולשמירה בדרכים. בלב כבד נפרדנו, אך ההכרח לא יגונה. קוינו לעשות מאמצים בלתי-רגילים בס"ד למען קיומה של הישיבה, שתוכל להחזיק מעמד.

בוויען הבירה

ביום שלישי הגענו בשעה טובה לעיר וויען בירת עסטרייך. ציבור אנ"ש חסידי ויז'ניץ, ובראשם הנגיד הנכבד ר' שלום פריד ז"ל — ראש הקהל, קיבלו את פנינו. הקהלה החרדית בוויען היתה אז מאוחדת תחת דגלו של הדיין הרה"ג מוה"ר יונה געווירץ, ובית הכנסת דשם נקרא "ווייבורג ביהמ"ד". לפני השואה שימש ר' שלום ז"ל כראש הקהל בישוב דיביווא שבמחוז מארמרוש, וכך היה לו היכרות עם הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א שכיהן בשנות תש"ג-תש"ד כרב אב"ד וילחוביץ-דיביווע והגלילות, והתפאר בו כי הוא הרב שלו עוד מימי קדם. הוא היה איש עשיר ונכבד עוד בימים ההם, ובתקופת המלחמה אבד את בני משפחתו באושביץ הי"ד כמו כל אנשי המקום. לאחר השואה זכה בס"ד להקים משפחה מפוארה לשם ולתהלה, ביניהם בנו החשוב והנכבד מוה"ר צבי נ"י שגר בתל-אביב, ובת המתגוררת בהולנד. ר' שלום, שהיה אישיות נכבדה ובעל לב טוב, עמד לימיננו בנדבת לבו הטוב, ותרם רבות להצלחת ביקורינו בוויען. יהי זכרו ברוך.

אירחו אותנו בבית הנגיד המפואר ר' בנימין אליעזר שרייבער, נדיב שוע ונכבד. עסקן ציבורי היה מר שרייבער, ונשיא אגו"י, וביתו היה בית ועד לחכמים ורבנים שעברו דרך וויען. בעל-הבית התעסק בענייניו המסועפים, מן הבוקר ועד הערב, ולא היה לו פנאי להתפנות אלינו. השכונה בה דר, היתה עילית ואריסטוקרטית, ולנו לא היה שוה כל הכבוד המדומה, כי אנ"ש והחסידים גרו בשכונה אחרת לגמרי. וכך נמצא שישבנו בטל כיומיים ועוד, והזמן היקר הלך לאיבוד.

לתפילות היום, היה אחד מידידינו מסיע אותנו עם מכוניתו לביהמ"ד. הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א עשה את שלו, עסק בתורה ועבודה, ואילו לי נעשה משעמם מבלי לפעול משהו ממשי. הגיע יום חמישי, קראתי אסיפה דחופה של אנשי שלומינו לאותו ערב — מי שיוכל להשתתף מתבקש לעשות כן. דברתי על לבם, שכבוד הרב מבקש לעשות היכרות עם ה"עולם" לפני שבת. סבלנותי כבר פקעה, הגיע העת לפעול.

ויהי ערב, הגיע ר' שלום עם הפמליא דיליה, כמנין וחצי אנשים, בעלי יכולת, שבאו לכבודינו ורצו לשמוע מה בפינו. משהתחלתי לשטוח בפניהם את המתרחש, הביעו אומר שרצונם לשמוע את הדרשה של הרב שליט"א ואח"כ יתכננו כדת מה לעשות. הצר לי הדבר, כי נראו סימנים לא רציניים, נטלתי רשות הדיבור ונשאתי קולי: "תדעו, כי בחורים פליטים דופקים על דלתות הישיבה, ואי אפשר להשיב פניהם ריקם, ואילו אותם תלמידים היושבים על התורה בישיבה, קשה עלינו להחזיקם במעמד מכובד מחוסר אמצעים ועומדים אנו חלילה על מצב משבר."

"דעו נאמנה", המשכתי, "כי הרב שליט"א בקושי גדול הסכים לסגור את הגמרא ולנדוד למרחקים, אלא שהמצב הכריחו ואלצו, ועל מי מוטלת האחריות, אם לא על שכם נאמנים כמותכם, שהכרתם את הוריהם, שעלו על המוקד באוישביץ ל"ע, ובניהם אחריהם שנשארו אודים מוצלים מאש, ובע"ה מצאו מקום מפלט ומקלט, לזאת באנו שלוחי דרחמנא לבקש עזרתכם..."

וכאן הפסקתי. הבנתי שהדברים שיצאו מעומק הלב נכנסו אל הלב.

לשבת קודש קבלנו חדר אצל מר פארהאנד, בעל המסעדה בוויען, שהיה על-יד הבית המדרש, כך שלא הוצרכנו לצאת ברחוב עם השטריימל, שהיה דבר מוזר באותה תקופה בעיר זו.

בליל שב"ק עבר הרה"צ אב"ד ור"מ לפני התיבה ובקול חוצב להבות אש, הצית התלהבות עצומה בקרב העם. עריכת השלחן ארכה עד לשעות המאוחרות שבלילה. בבוקר דרש דרש משה לפני קריאת התורה, פלפול ודרוש יחד משולבים, ותוך דבריו הסביר לקהל על מטרת בואנו.

במוצש"ק התקיימה אסיפה בבית ידידנו הרה"ג ר' חיים גרינפלד זצ"ל, ששימש אז כמזכיר הקהילה, וברצונו שביקורנו תהי' מוצלח התרים את כל מכריו בסכומים הגונים. ר' שלום פריד, שניהל ביח"ר עם 300 פועלים, תרם אלפיים דולר, ובעזרתו הנדיבה הצלחנו לקבץ

עד סוף השבוע כעשרת אלפים דולר, שבעת ההיא היה סכום ענקי. בסייעתא דשמיא, היתה ההצלחה מרובה למעלה מן המשוער.

למעשה הוצרכנו לקבל אכסניא נוחה בה נוכל להפגש עם אנ"ש הנדיבים, הרוצים לשוחח עם הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א. ידידנו ר' שלום יוסף אדלשטיין נ"י הציע עבורנו אצלו דירה מורווחת במרכז היהודי, קרוב ונראה לביהמ"ד, ולשם נכנסנו לאחר השבת. מאז, בכל עת בואנו לוויען היתה האכסניא אצל ר' שלום יוסף נ"י.

יהודי וויען הפצירו בהרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א שיואיל בטובו לשבות על שב"ק נוסף, כי היו חפצים לזון נפשם בתפלות וזמירות שב"ק מלהיבים, והוא נענה להם. אורחים נכבדים באו לבקרו, מי בשיחה, מי בדברי תורה, כולם נהנו בקרבתו.

ברכת מרן עמדה לנו בכל צעד ושעל, וראינו בחוש כי ברכתו הקדושה ליותנו בכל מקום בואנו. נסתיים ביקור וויען, בו בזמן סדרתי רשימה מפורטת מאנ"ש ויסדתי ועד שיגבו ויתרימו את הציבור להבא. על חברי הועד נמנו ידידנו החשובים ר' זאב רוזן נ"י, ר' שלום יוסף אדלשטיין נ"י, ולהבחל"ח ר' שלמה הופמאן ע"ה — יזכר לטוב. ביום ד' נפרדנו בשלום בדרכנו לצירידְ שבשווייץ, עם רכבת האקספרס. רוב הנסיעות ממקום למקום עשינו בשעות הלילה, ולכן שכרנו בקרון שינה — חדר בן שתי מטות, ובבוקר קמנו רעננים בחילוף כחות.

שווייץ

תחנה שניה — לוגאנו. האכסניא בבית ידידנו ר' משה שווימר — שו"ב וש"ץ. בין המיודעים נמנה הרה"ג מראחוב ז"ל, שהכיר אותנו עוד מימים ימימה. גם את הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א הכיר היטב, כי שָׁבַת בראחוב על שבת פרשת החודש דשנת ת"ש, עם מרן אביו ז"ל [כפי שספרנו לעיל בפרק רביעי].

כאן בלוגאנו, לא חיכה לנו עבודת-עומס, כי החרדים מנו רק כמה מנינים. אחי ר' חיים נ"י, היגר הֵנה אחרי המלחמה, ונשאר מאז בלוגאנו. השמועה הטובה על הצלחתינו במגבית-וויען עשתה לה

כנפיים בשמי היהדות האירופית, וגם שמו הטוב של הרב הצעיר הגיע לכל עבר ופינה. בשב"ק אחה"צ השמיע הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א את דברו בשמעתתא ואגדתא, וכבש לב שומעיו עד לאחת.

ואכן הנגידים הגבירים, ר' ליבוש רובינפעלד וחתניו בני הגה"צ אבד"ק פרשבורג, ר' אהרן גליצקי חתן ר' זאב גראס מגרוו"ד, ועוד, השתתפו בעין יפה ובתרומות חשובות להחזקת הישיבה. בשבת הבאה שהינו בעיר ציריך. התאכסנו בבית ידידנו הנגיד ר' יצחק ניימאן נ"י. אביו נמנה על חסידי טשורטקוב. הוא אירח אותנו בסבר פנים יפות ומסבירות, ומני אז והלאה בכל ביקורינו היינו מתאכסנים אצלו.

בציריך עמדו אז שתי בתי כנסיות, האחת ביהכ"נ "אגודת אחים" בנשיאות הרה"ג מוה"ר מרדכי יעקב ברייש זצ"ל בעל שו"ת חלקת יעקב — האב"ד, והשני על ה"אנוואנט שטראסע". ראש הקהלה היה ר' משה אהרן רוזנגרטן, שהתקרב במשך השנים לבית מרן והרגיש התקרבות יתירה לויז'ניץ. היה אז בעיצומו של חורף, ושרר קור עז במקום עם שלגים גבוהים. עריכת השלחן התקיים בבית האכסניא.

בכל מקום שדרכנו, הוספנו ידידים ומוקירים לבית ויז'ניץ, סדרנו וועדות שקבלו ע"ע לפעול לטובת הישיבה, להעמיד בסיס לתקציבה, ולהרים קרנה בכבוד.

לונדון

משווייץ נועדנו להמשיך עד לונדון — בירת אנגליה, דרך דובר. הנסיעה ארכה די והותר. הגענו בשלום, והיה זה בעיצומו של החורף, בחודש שבט. ידידנו העסקן הרה"ח ר' חיים מאיר פוקס ז"ל, שהיה נכדו של דודי החסיד ר' מרדכי חנא ז"ל, איכסן אותנו. הוא התיישב אחרי המלחמה בלונדון, ושימש כשו"ב. למרות שכידיד נאמן ומסור לויז'ניץ, היה נתון ראשו ורובו בעסקנות שונות לטובת הישיבה, בכל זאת התוצאות לא הכו שרשים.

בין חסידי ויז'ניץ שפגשנו, נמנו: ר' משה הרש כהנא, גם הוא נכד רמ"ח ז"ל, ר' מנחם גאטעספלד, ובנו ר' אייזיק ז"ל, והרה"ג מוה"ר

שרגא פייוויש שנעעבאלג שליט"א, שהיה בעת ההיא אברך צעיר לימים, ר' עזריאל מוזס ז"ל, מחותני (כיום) ר' אברהם ברוך כהנא נ"י, ר' דוד רוזנבערג ז"ל. היהודים שגרו בלונדון, היו פזורים בתוככי העיר, והתפללו אנה ואנה בשטיבלך שונים. את התפלות התפללנו אצל הרה"ג מוה"ר שמעלקא פינטער זצ"ל, הרב מבוקובסק, שהשם ויז'ניץ לא היה זר לו. עפ"י רוב התפללו החסידים בבית מדרשו. הרב פינטער פעל הרבה שנצליח במגבית, ואתו עמו הנדיב החסיד ר' משה דוד שטרום — מחשובי חסידי באבוב, יהודי נלהב, רודף צדקה וחסד, והשפעתו על בעלי הבתים שבעיר היתה רבה. ערכנו מסיבות בבתים פרטים. ויזכר שמו הטוב של הנגיד החסיד ר' געציל בערגער ז"ל, שנמנה על ידידי ויז'ניץ מאז ומקדם, כי חותנו היה מחסידי דז'יקוב.

לונדון היהודית נחלקת לשתי שכונות. ב"סטנפורד הילל" גרו החסידים, ואילו ב"גולדרס גרין" התישבו היהודים היותר מודרנים. שם גר האדמו"ר רבי בעריש האגער מסטרוז'ניץ, נכד הרה"ק בעל

במסיבת מלוה מלכה בלונדון עם הרה"צ אב"ד וור"מ שליט"א
יושב מימינו העסקן ר' משה דוד שטרום נ"י, ועומדים מימין לשמאל: מחו' ר' אברהם ברוך כהנא נ"י, ר' חיים מאיר פוקס ז"ל וור' משה הרש כהנא ז"ל

אמרי ברוך זי"ע, והאדמו"ר מסאסוב, נכד אדמור"י דז'יקוב. לזאת שבתנו בשכונה ההיא שבת נוסף לכבודם. התפלות היו בבית מדרשו של הרה"ג מוה"ר אלחנן הלפרין שליט"א. בעבודת נמלים חיטטנו וחפשנו למנות עסקנים חדשים, והיתה זו עבודה מפרכת שדרש לב ונפש, אך בסופו של דבר זרחה לנו שמש ההצלחה ב"ה.

מנשסתר

העיר מנשסתר עלתה במעלה אחת על לונדון הבירה, בהיות שהחרדים היו מאורגנים בקהלת "מחזיקי הדת" שעמדה בראשותו של הרה"ג מוה"ר דוד צבי שנעבאלג זצ"ל, ששימש כדומ"ץ בויז'ניץ, ואצלו התארחנו. גם עם הגאון הגדול רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל ראב"ד שם, מלפנים דומ"ץ בגרויסווארדיין, היה לנו אתו היכרות מאז ומקדם. אישים חשובים אלו נתנו יד עזרה להצלחתינו בסייעתא דשמיא.

בכל מקום אשר דרכה כף רגלנו, קירבנו את הנוער, והבאנו להם מ"זמרת ויז'ניץ", ובכך המשכנו תשומת לבם, עד שנמנו על תלמידי הישיבה שבאה"ק.

אנטוורפן

כאן עולם שונה לגמרי. באנטוורפן עמד קלויז של חסידי ויז'ניץ, עוד מלפני המלחמה, ונתחדש עם בוא מרן ז"ל הֵנה בשנות תש"ו-ז'. קבענו מקומנו בביהמ"ד שב"אוסטן שטראסע", שעליו נמנה הציבור הגדול ביותר שגר אז באנטוורפן. התאכסנו אצל החסיד ר' שלום רוזנברג ז"ל, מחשובי החסידים. מיתר ידידינו החסידים, יצויין שמו של השו"ב ר' יוסף ווייס ז"ל, שהיה נכבד ונערץ על כל מכיריו, ר' משה פיקסלר, ר' יצחק קסירר, ועוד מכובדים.

הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א דרש דרשות נלהבות, שכבשו לבות שומעיו, עד שבתחלת חודש אדר, חזר בשעה טובה לארצנו הקדושה.

חזרה ללונדון

אני כשלעצמי חזרתי ללונדון הבירה, ובילתי בקרב קרובי

משפחתי, נכדי החסיד ר' מרדכי חנא ז"ל. ממשרד שהוקם במיוחד עבור הישיבה, התחלתי לארגן וועדות במקומות שונים, לאסוף כתובות אנ"ש די בכל אתר ואתר, לערוך רשימות מפורטות מהתרומות שנשלחו. באנגליה נשאר לנו המון עבודה, שלא יכלנו להספיק בעיבודה במשך הביקור הראשון. עלינו היה להתרים המון נגידים, ולכן בערבים יצאנו ודפקנו מדלת לדלת.

בית החסידים בלונדון

היות והתעכבתי בלונדון זמן ניכר, עלתה החלטה על הפרק לארגן מסיבת מרעים ללילי שבתות, התאספו אנ"ש וידידי בית ויז'ניץ, ונעשו כולם חטיבה אחת, והיתה זו הזדמנות מוכשרת לייסד ביהמ"ד משלנו. בתכנית זו היתה לי כוונה נוספת, שעי"ז יתלכדו כל אנשי-שלומנו, וממילא יהיו התוצאות חיוביות לטובת הישיבה שבבני ברק. לאחר התייעצות ע"י חילוף מכתבים עם הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א הוחלט לרכוש בית שישמש כבית וועד לתורה ולתפלה לחסידי ויז'ניץ בלונדון. ברכת מרן ליותה את כל היסוד. ידידנו הרה"ג מוה"ר שרגא פייוויש שנעבאלג שליט"א הוכתר כרב בית המדרש. מתחילה לא התפללו כאן רק בשבתות, כי בימי החול היה קשה לרכז את כולם מכל פינות העיר, אך לאט ניתוספו תלמידים יוצאי הישיבה שהתחתנו לשם ונשארו בלונדון, וכך נעשה ביהמ"ד זה בהמשך הזמן למרכז תורה וחסידות לשם ולתפארת.

הקמנו וועד נאמנים שיתעסקו לטובת הישיבה, בראשם עמד ש"ב הרה"ח מו"ה חיים מאיר פוקס ז"ל, שהיה פעיל ביותר ומסר נפשו בהתמסרות בלתי משוערת למען הישיבה, והקים משרד מיוחד עבורה. על הטוב יזכר שמו של ידידנו הרה"ח ר' חיים משה פעלדמאן נ"י, תלמיד הישיבה, בן הרה"ח ר' אפרים פישל ע"ה, שבמשך הזמן נהיה לחתנו של הנגיד המפואר הרה"ח ר' געציל בערגער ע"ה מלונדון, שעוסק באמונה ובהתמסרות עבור המוסדות.

וכך קרם עור וגידין חסידות ויז'ניץ בעיר הבירה לונדון, עד שהרבה תלמידים באו ללמוד לבני ברק, וניתוסף כח ועצמה בע"ה

בחיזוק וביסוס הישיבה הקדושה. כיום משמש ביהמ"ד כמבצר תורה ותפלה, ונכדיהם של מייסדי המנין, נמנים בין עמודי התווך.

ברחבי אנגליה

ומלונדון לגיטסהד, ומגיטסהד לדובלין ושאר עירות שבאנגליה, מקום בו דרים יהודים, כולם נתרמו ונתנו בעין יפה וברוח נדיבה לפי ערך, בשמעם את הפעולות והמוסדות שהקמנו בעז"ה בארה"ק לשם ולתפארת, נפתח לבם הטהור והוזילו מכיסם נתינות הגונות. בדובלין גר ר' ברוך וורצברגר — חסיד ויז'ניץ, יליד בארשא, שערך מגבית לטובתנו.

על חג הפסח שהיתי בצל קרובי משפחתי השו"ב ר' חיים מאיר פוקס ז"ל, ומשם עברתי לבית ש"ב מחותני [כיום] ר' אברהם ברוך כהנא נ"י.

ביקור מרן בשווייץ

כך עברו הימים ואני עודני בלונדון תחת עומס עבודת הקודש באסיפת הכספים והאירגון. כעבור חג השבועות של אותה שנה, קבלתי ידיעה ממרן, כי בדעתו לבא לעיר הנופש סנט-מוריץ שבשווייץ, וברצונו שאהיה עמו במחיצתו. את הדירה סידר עבורו מר פלוצניק נ"י, חתנו של המנוח ר' מרדכי הלפרן ז"ל, שהיה תושב ציריך. הוא הכין דירה נאה ומרווחת, עבור מרן ופמליתו, שהיתה נקראת "ווילה אין". פרסמתי את הידיעה המשמחת במדינות אירופה, שמרן מתכונן לבא, ולשמחת מרן תהיה אם יבואו אנ"ש לבלות שם, כי בין כה וכה היינו צריכים "מנין". בקרבת-מקום שכן מלון "ברמן-עדעלווייס" שהיתה לו חזקת כשרות עוד מימי קדם, עת בקרו בעירת נופש זו גאוני ארץ מדור דורים. בעל המלון חרדי היה, והיה לו משגיח תמידי על כשרות המזון.

אורחים גרידא לא באו לרוב, כי בעת ההיא עדיין היה סנט-מוריץ כפר נדח, והיות ואחרי המלחמה הנוראה עדיין לא התאוששו רבים, לכן מיעטו בנסיעת נופש. רק אנשים חולים או זקנים וישישים הם

מרן זצ"ל באחד מביקוריו בשווייץ

(משמאל לימין: ידידי ר' צבי פריד מת"א בילדותו בן ר' שלום ע"ה מוויען, מר רוזנר מוויען, מרן, ומר גולדמן ע"ה, מראשוני מייסדי ישיבת לוצרן)

שהגיעו לפוש ולנוח בכפר, והיה זה לקורת רוח למרן שלא הסתובבו הרבה אורחים במקום, כי אם איזה מנינים חסידים ואנ"ש.

יצא מרן מאה"ק עם אניה בחודש תמוז לוינציה, ומשם ללוגנו ועד סנט-מוריץ. הקור עדיין שרר, ועד כדי כך שעוד ירד שלג גדול, ובקשנו הסקה וחימום, כי היינו קפואים מקור. גם ר' מאיר שלום רוזנברג הגיע לשם, והיה לו דירה פרטית, ידענו נאמנה שהוא ידאג עבור כל צרכינו על צד היותר טוב.

זכורני שהיתה אז בעיה אודות קידוש הלבנה, יען כי בכל יום נתקדרו שמים בעבים, כך שלא עלה בידנו לקדש הלבנה. בליל האחרון השגיחה הרבנית הצדקת ע"ה במשך שעות הלילה, אולי יתבהרו השמים ונוכל לקדש את הלבנה. בשעה שתים אחר חצות, העירה אותנו הרבנית, וזכינו לקדש הלבנה בעתו ובזמנו.

הרה"ג רבי אברהם דוד הורוויץ שליט"א אב"ד שטראסבורג, כיום חבר הביד"צ עדה החרדית בירושלים ת"ו, כשמעו שמרן נמצא בשווייץ, ביקש שנסדר עבורו דירה, ועשינו כרצונו. גם יתר אנ"ש מוויען, מלונדון ומבלגיה, באו לשהות בקרבתו של מרן, וליהנות מנועם זיוו. כמובן שהיה לנו מטבח פרטי שבשלו עבור מרן והאורחים שהגיעו.

סדר היום בסנט מוריץ

מה נהדרו אותם הימים ששהה מרן זצ"ל בסנט-מוריץ. והרי חלק מסדר-היום: בבוקר השכם, בשעה 6, נהג מרן לטייל ולשאוף אויר צח. את דרכנו עשינו על הרחוב הראשי ללא כל הפרעה, כי תחבורה לא היתה בימים ההם. השכנים עדיין ישנו, והטיול היה שקט, שלו ורגוע. כדרכו לפני התפלה, אמר אז מרן פרקי תהלים, "פתח אליהו", ותפילתו של הרה"ק הרבי ר' אלימלך זי"ע — הכל בעל-פה. כן שמעתיו אומר "תקון רחל" ומשניות. כעבור שעה חזרנו לדירה, ובשעה 7:30 עמדנו להתפלל שחרית.

לפני צהרים התישב מרן על המרפסת, ולמד את שיעוריו, וכן היה

רושם דברי תורתו, שכהיום נכללים בספרו הקדוש "אמרי חיים". בשעה 1 היה טועם סעודת צהרים, ואח"כ נח לשעה וחצי. בכלל, לא סעד מרן כי אם פעמיים ביום, בצהריים ובערב, וטעימת פירות ביניהם. אחה"צ שוב ערכנו טיול בלוית הרב משטראסבורג ועוד חסידים, כשהשיחה נסבה בדברי תורה וסיפורי צדיקים.

בהיותנו בסנט- מוריץ

מימין לשמאל: ר' ברוך ורצברגר מדובלין, המחבר, ר' נפתלי ברלינגר מלוגאנא, והג"ר שרגא פאוויש שנעעבאלג שליט"א מלונדון

פרק שנים עשר

אור מופלא

הצנע לכת

מוכרחני להפסיק קצת בזה, ולהעלות בעט ברזל ועופרת גודל רגשי לבבי, בבואי לתאר את דמות קדשו של מרן זי"ע והדר זיוו. מוצא אני תפקיד קשה לפני, מבלי יכולת למלאת חובה זו. אומן פדגוג להצניע את מעשיו בכושר נפלא, היה מרן. הוא הסתיר את הנהגותיו בקודש, ואפילו מבני עליה, מופלגי תורה וצדיקי הדור, החביא את עצמו, ולבש מסוה למען לא ירדו לעומק שגב מדרגותיו.

כל-כולו של מרן, להב לוהטת אש קודש. כל רגע ורגע מימי חייו, עמד הכן לעבודת מלכו של עולם, כאותו חייל שלא הסיח דעת, אף לרגע, משירותו ותפקידו. מוכן ומזומן בכל עת ועידן לשמש את קונו, לא הוצרך מעולם הכנה והזמנה, כי הרי כל שיחו ושיגו, דיבורו והגות-רוחו, אכילתו ושינתו, קודש לה' היו. עטוף ומכוסה במעטה של יחודים עילאיים, שהעלים מעין כל רואיו, ורפרוף עיניו הטהורים, גם היא לא עברה ללא כוונה ומחשבה טובה. משכמו ומעלה גבוה מכל העם.

דומני שהתפלל מרן ושפך שיחו לה', שלא ידברו ממנו, וברב תבונתו עלתה בידו, שאכן העלים הציבור עין ממעשיו, בחינת "אפס קצהו תראה וכולו לא תראה", כי זוהי משאת נפשו.

רבים וכן שלמים חשבו לתומם, להפחית את ערכו של מרן בגאונות וידיעתו בתורה. הן ידוע שבימי כהונתו בוילחוביץ, יצא שמו של מרן לשם ולתהלה, והיה נחשב בין הרבנים הגדולים שבמחוז מארמרוש, אולם כאשר מילא מקום אביו הקדוש, כאילו חלף הלך לו — מעיני בשר, כמובן — ענין זה, והרי הוא כנשכח מלב הבריות גדולת מרן בתורה, כי היתה זאת שאיפתו ומגמת חייו שלא ידברו ממנו. וה' הצליח בידו.

הטיולים בסנט-מוריץ

בהיותנו במקומות-נופש, עלה בידי להתבודד עם מרן רבות, ואז היתה שעת הכושר לשמוע דברים מעניינים, והעומדים ברומו של עולם. מרן ידע לקרות ולכתוב היטב בלשון לועזית. בעיירות נופש היה מרן קורא את השלטים שעל הדרכים והשבילים. כך טיילנו יום יום, בדרך שהלכנו אתמול, לא הלכנו למחרתו. בסנט-מוריץ היו הדרכים מפליאים, הנוף מרהיב עין, ועל כל דרך טבלא משלו, עליו רשום אורכו ולאן יוביל.

עובדא הוי, ויצא מרן החוצה בשלש אחר-הצהרים, התענין אם נמצא בן-לויה שיצטרף לדרך ארוכה. עמד שם במקרה הב' יחזקאל ברגר נ"י, כיום מנכבדי הבעלי-בתים בלונדון הבירה, ששהה אז בצל מרן. אמרתי למרן כי הבחור יחזקאל נמצא. פקד עלי מרן לקחת אתנו לצורך הדרך, כסא, צפחת מים ומגבת. יצאנו לטייל ובהגיענו לפרשת דרכים, הופיעו לפנינו כמה שלטים. הביט מרן על כל אחד מהם, וקבע שנלך על השביל המוביל לראש ההר, כברת דרך שלש קילומטרים. התחלנו לטפס ולעלות, כשבידו האחת נשען על מקלו, ובידו השנית החזיק את הב' יחזקאל נ"י, ואני אחריהם עם הכסא והמים.

ביגיעה עצומה עלה מרן לראש ההר, דרך של כשלש שעות. שם עמד לנגדנו נהר מלאכותי, וקיוסק למשקאות. מרן התיישב קימעה, הוציא מאמתחתו כמה פראנקים וביקש שאקנה עבורו בקבוק מֵי סודה קר. בירך עליו "שהכל" ונתן גם לנו לשתות. ברור היה שכל כוונתו בעלייתו על ראש ההר היתה שיוכל לברך ברכה במקום הזה.

לא שהה מרן כלל על ראש הפיסגה, ותיכף התחלנו לרדת במורד ההר מצד השני. הדרך למטה קלה היתה, ובאמצעו פגענו ביער וחורשה פתוחה. נעמד מרן, הסתכל על השעון, ואמר: נו, הבה נתפלל מנחה. כמדומני שאמר אז בשם תלמידי הבעש"ט הק', שכשמתפללים ביער, מצטרפים לתפלה נשמות שנתגלגלו בעשבי היער. מרן נעמד ליד אילן, ושם התפלל שמו"ע שארכה כחצי שעה, כולו תפוס שרעפים.

מרן מטפס ועולה על ההרים והגבעות בשווייץ
מאחוריו נראה המחבר, ור' יחזקאל ברגר נ"י (בבחרותו)

מרן באחד מטיוליו בשווייץ (מימין לשמאל: ר' מאיר שלום רוזנברג ע"ה, יבלחט"א המחבר, הרה"צ רחי"מ מווישיווא זצ"ל, מרן זי"ע, ולימינו ר' שמואל דוד קסטנבוים השו"ב מוויען)

[ואציין כאן מה שראיתי בענין זה בס' נפלאות הרבי בשם ספר תפלה למשה (פרשת לך) מהרה"ק ר"מ מסאמבור זי"ע ששאל לאחיו הרה"ק רבי צבי מזידיטשוב זי"ע למה בעת שהולך בחוץ לעיר בין העשבים אזי מתפלל בהתלהבות המנחה, והשיבו כי נשמות צדיקים הם שם בין הצמחים ורצים אחר איש חי ומתדבקים בו ומזה מתלהב, עיי"ש].

עם תום התפלה התחילה השמש לשקוע, ועלינו היה למהר כדי להגיע לתפלת ערבית בכפר. אולם עשינו חשבון שהדרך עד המלון תיארך עוד כשעה לפחות.

במלון לא ידעו מה קרה, והעלמו של מרן ובני לויתו היתה כחידה סתומה. הרבנית הצדקת התחילה לדאוג ולומר תהלים, הרי זה שש שעות מאז יצאנו ועדיין אין כל סימן על חזרתנו. הכפר היה כמרקחת — היכן הרבי?

והנה, חזרנו בשעה טובה, ומרן לא עשה עסק מכל הטיול, רק אמר: ב"ה חזרנו בשלום, מאי דהוי הוי, ותו לא.

כאמור, יצאנו לטיולים בכל יום. לפעמים נסענו עם מכונית בין הרי איטלי', והיה מעמיד את המכונית, מברך על מים "שהכל" וחוזר. יש ונסענו על רכבות חשמל, גם כאן לקח אתו מים, בירך על אם הדרך ברכת שהכל, והמשכנו הלאה. הענינים היו בולטים שכוונה עמוקה לו למרן, אלא שהלבישו במעטה שכאילו נוסע לשם טיולים ברחבי המדינה...

בדרך כלל היינו מטיילים בדרך המלך, ברחוב הראשי. בוקר אחד לפני התפלה יצאנו השכם בשביל שאחורי הגינה שליד הווילה, ופתאום כלב נובח לפנינו. כלב שומר, שגודלו כעגל ממש. רעדה ופחד אחזני, כשהכלב התקרב ונבח מולנו. מרן לא הגיב כלל, אמר מה שאמר, ומסר לי את מטהו, ויורני שלא אעשה אתו מאומה. כאשר התקרב הכלב ועמד כפסיעות אחדות לידינו, הפסיק מלנבוח ונעמד הצידה כמי שמפנה דרך לנו, וחזר למקומו עד שעברנו דרך שם. היה לי לפלא ענין מסירת המטה אלי, ומה גם שלא לעשות מאומה עם

המטה, ברם, לא שאלתי את פי קדשו על פשר התנהגותו, יען ידעתי היטב כי לא אהב מרן באם מתערבים בענייניו.

כעבור זמן האיר ה' עיני ומצאתי את שאהבה נפשי בספר הק' אמרי פנחס (מדור יראת שמים אות תתנ"א) מהרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע, שהובא בשם הרה"ק רבי נחום מטשרנוביל זי"ע — אשר מרן נכדיהם — וזל"ק: י"ח מדרגות יש ביראה שהוא מלכות וכנגדן זה לעומת זה, עשר מדרגות ביראה חיצונית שהוא כלב בגימ' ב"ן, לכן כל מי שירא מכלב סימן שאין לו יראה מהשי"ת וכו' והבן, עכלה"ק.

אז הבנתי מדוע מסר לי את מקלו, להראות שאין לו יראה חיצונית כלל...

מעודי לא שאלתי את פי קדשו על הפלאים שראיתי אצלו, כי ידעתי נאמנה שאין זה לפי רוחו להרהר אחריו ואחר מעשיו.

לבו כלב הארי, לא חת מרן מפני איש, ופעם הביע אומר ש"לא תגורו מפני איש" לא נאמר עליו, שהרי אין לו שייכות עם פחד ומורא, ורק רוצה להתייראּ מהבורא יתברך.

כאבן שואבת

מכל הסביבה, מקרוב ומרחוק, הגיעו יהודים למרן, מציריך, לוצרן, באזעל, לוגאנו, מונטרעי ועוד. מהם שהכירו את מרן עוד מלפני המלחמה, ומהם שרצו להתקרב אל האור הגדול, ולהתחמם נגדו. מלוגאנא הגיע הרה"ג מוה"ר שלמה זלמן פרידמאן זצ"ל, מלפנים רב דק"ק ראחוב. הוא בא על ש"ק ונשאר כשבוע ימים, והתאכסן אצל מרן ז"ל. ההרגשה העילאית במחיצתו הנעימה את המסתופפים כולם. ר' אברהם זלושינסקי נ"י איש אשכולות, בר אוריין וירא שמים, שניהל בבאזעל את מוסדות התורה — תלמוד תורה ובית הספר המקומי — הביא אתו בכל פעם צעירים, שהתקרבו לאחר זמן. מהם: האחים פלדינגר, בני ר' שלמה זלמן ז"ל שנמנה על חסידי טשורטקוב, האחים גולדשמיט, האחים מאיער, ליפשיץ, שווארץ ועוד. כולם נעשו ידידים ומקרובים לבית ויז'ניץ.

מרן זצ"ל בשווייץ בשיחה עם הגה"צ מראחוב זצ"ל

משמאל לימין: ר' חיים מאיר פוקס ע"ה מלונדון, ר' משה הרש כהנא ע"ה מלונדון, הג"ר אברהם דוד הורוויץ שליט"א משטראסבורג ליד מרן זצ"ל, המחבר, הגאון מראחוב-לוגאנא זצ"ל

מרן זצ"ל בהיותו בשווייץ כשלימינו הגה"צ מראחוב-לוגאנא זצ"ל
משמאל מרן – ר' ברוך ורצברגר מדובלין
מאחוריהם נראים המחבר ור' יחזקאל ברגר נ"י מלונדון

מישיבת לוצערן, שהיתה אז בראשות הרה"ג מוה"ר משה סולובייצ'יק, היה בא לעתים קרובות הרה"ג ר' שלמה זלמן אולמאן, מילידי גרוו"ד, ובנו של ראש הקהל דשם (כיום רב בשכונה גדולה בבני-ברק), ואתו עמו פמליא של בחורים. רושם עז וניכר השאיר מרן על יהודי שווייץ, שהתחממו לאורו הבהיר, ואפשר אכן לומר, כי גחלת ולבת אש-החסידות נפח לתוך לבותם.

קרבה יתירה זכו צעירים כזקנים, קטנים כגדולים. אחד המיוחד היה ידידנו הנדיב החסיד ר' משה אהרן רוזנגרטן ז"ל, ראש הקהל בקהלת "שבת אחים" שבציריך, שהתנהלה בנשיאותו של הגאון הגדול רבי מרדכי יעקב ברייש זצ"ל, בעל חלקת יעקב. הוא נתקשר למרן בכל נימי נפשו בקשר של קיימא. צאצא להרה"ק רבי מנדל'י מרימנוב זי"ע, היה ר' משה אהרן בעל לב יהודי חם, ער ותוסס לכל דבר שבקדושה, מלא רגש ורודף צדקה וחסד במלא המובן.

נפשו קשורה בנפשו

ר' משה אהרן חיפש וביקש את קרבת הצדיק. הוא נמשך אל מרן כאותם חסידים הראשונים מימי קדם. מני אז היה דואג על התחבורה מסנט-מוריץ חזרה. היה שוכר מוניות וכלי רכב עבור כל המלוים. קרה פעם ובתכנית הוצרכנו לעלות על האניה במוצאי שבת, ולא היינו מגיעים בזמן ממעון הקיץ. מה עשה ר' משה אהרן — שכר את אחת המלונות המפוארים בעיר הנמל כדי שנוכל לשהות שם בש"ק, ולא חסר לנו מאומה במשך השבת. במרוצת השנים עמד בקשר תמידי עם בית מרן, והיה מבקר לעתים בבני ברק.

כעבור שנים חלה ר' משה אהרן במחלת השיתוק ל"ע. מוחו היה בהכרה גמורה, אלא שגופו משותק, ולא יכל להזיז אף אבר. מיד טלפן אחיו ר' וואלף והזכירו לפני מרן להתברך בדבר ישועה ורחמים. מרן בעצמו שכב באותם הימים על ערש דוי. ביקש מרן שיטלפנו לבית החולים לשווייץ, ורצה לדבר עם ר' משה אהרן. העידו הרופאים שכאשר שמע החולה שהרבי מויז'ניץ רוצה לדבר אתו, כאילו רוח חדשה נתחדש בקרבו. הגישו הרופאים לחולה את שפופרת

הטלפון, ומרן מדבר: משה אהרן בן רחל יהיה עוד בריא ושלם על כל גופו, ועוד נתראה אי"ה פנים אל פנים מתוך שמחה ונחת.

מני אז הפך לאיש אחר לגמרי. לאט לאט התחיל להתנועע ולהזיז את אבריו, וכעבור זמן-מה עמד על רגליו כמקדם. היתה זו האמונה הטהורה במרן ז"ל, והבטחה ועוז שהפיח בו, שהעמידוהו על מכונו ועזרוהו לשוב לאיתנו הראשון.

לי הכותב, אבדל לחיים טובים ארוכים, היה ר' משה אהרן ז"ל ידיד נאמן, ובכל עת ועונה התענין על מצבנו. ביזמתי הקימה משפחתו הכבודה לזכרו הטהור קומה שלימה בתלמוד תורה שבשיכון ויז'ניץ, הנקראת על שמו הטוב. יהי זכרו ברוך.

נשמת רוח חיים

במקום הנופש, נהג מרן כמנהג המקום. התפלל בבקר השכם עם מנין באכסניא, ולא הטריח על האורחים יתר על המידה, כדי שלא להפריעם ממנוחתם ושלותם, שבאו להנפש. בשבת לא ירד לפני התיבה, ואף קיצר בעריכת השולחן בליל ש"ק. לא הרשה מרן לזמר הזמירות בקול רם, כי אם בקול נמוך. בשבת בבוקר ערכו קידושא רבה אחר התפילה, ואז היה מרן משמיע דברי תורה ומספר עובדין טבין של צדיקים. בהזדמנות זו היה מזמר שירות ותשבחות, ובכך נפח נשמת חיים בכל המסתופפים. פעמים שביקש מהבחורי חמד שישמיעו דברי תורה וחסידות, והיה לו זה לקורת רוח.

קירבה יתירה הראה מרן להאחים הנכבדים, מופלגי תורה, ר' שמחה בונם ור' יצחק ליב (סופר) שרייבער שיחיו, בני הגאון אבד"ק פרשבורג זצ"ל, נכדי החתם סופר זי"ע, הגרים עד היום הזה בלוגאנו. הם היו מבלים עם מרן בכל עת בואו לסנט-מוריץ. רגיל היה מרן לטייל עמם, והיותם בעלי תריסין ויקרי ערך, דיבר מרן בפניהם הרבה שיחות חסידיות, שהיה להם לעונג ושעשועים.

בהיותם בסנט-מוריץ, היו האחים הנכבדים הללו מתפללים ליד מרן, שביקש לתת להם שתי כסאות, אחד מימינו ואחד משמאלו.

מרן זצ"ל בשווייץ
עם הרה"ג ר' שמחה בונם שרייבער נ"י מלוגאנו

פעם אחרי תפילת ליל שב"ק, באמירת שבתא טבא, שאלם מרן אם הם אומרים "כגוונא" (כי בנוסח אשכנז לא אמרוהו). השיבו ר' שמחה בונם: זא צו זאגען כגוונא ווי דער רבי זאגט, איז שוין כדאי [להגיד ככה כמו שהרבי אומר כבר כדאי להגיד], כי היה לו נוסח נעים ומתוק משלו על כגוונא, והיה בוער כלפיד אש בעידן אמירתו, כנודע לרבים שזכו להתחמם לאורו.

ועד כדי כך גברה האהבה והקירוב ביניהם, עד שפעם ליוה ר' שמחה בונם נ"י את מרן עד האניה, היה זה נסיעה של כחמש שעות, ובעצמו ניהג מכוניתו עד לנמל, וכך שוחחו במשך כל הדרך בדברי תורה וחסידות. אשרי עין ראתה זאת.

ישועה ורחמים

בעיר מינכן שבגרמניה, התישב אחרי המלחמה ידיד ותיק, שהתנהג בשנים כתיקונן באורח-חיים ולבוש חסידי, אלא שתוצאות ופרעות המלחמה השאירו ל"ע רישומים ניכרים עליו, ובאבדן משפחתו ובניו בשנות הדמים, נשא שוב אשה, והצליח במשאו ומתנו. למעשה היה ידידנו זה שבור ורצוץ בכל רמ"ח ושס"ה, עד שהגיע למצב שהוכרח לעבור, בעצת הרופאים, ניתוחים קשים ומסובכים, על הדקין והטחול.

לא ידע ההוא לשית עצות בנפשו, כדת מה לעשות, האם להסתכן בכאלה, או להמתין. כששמע שמרן ז"ל נמצא בסנט-מוריץ לנופש, הגיע ביום בהיר. הכרתיו מיד ושמחתי לקראת בואו. אני הכרתי את משפחתו, שגרו בסביבות וילחוביץ, וגם אורחנו הכיר את משפחתי ובית אבי ז"ל. כבדתי את מבקרנו בכיבוד קל ומזונות, ואח"כ נכנסנו בשיחה ארוכה ומפורטת. הוא ביקש שנכנס ביחידות לחדרי, וכן עשינו.

התחיל ידידי לשטוח לפני את כל גלגוליו ומה שעבר עליו, מצבו העגום והמיואש. דמעותיו נשרו על לחיו, ומקורו מקור דמעה. הוא אינו רוצה לצער את מרן בסיפוריו הנוראים, ולזאת הוא מבקש שאכנס אתו לפני ולפנים להסביר את מצבו.

נכמרו רחמי עליו והרגעתיו. "אצלי", אמרתי, "לא תוכל לפעול מאומה, אף אם תבכה לפני יומם ולילה. הכתובת הנכונה היא אצל מרן, בלבד. תפילותיו של מרן נשמעים בשמים ממעל, ולא ישובו ריקם. ודאי שתוושע אצלו חיש מהר. אזור נא חיל והכנס לבדך בהקדם. אל תחשוב על צערו של הרבי, ואל "תרחם" עליו, כי אם תגיד לו את כל מה שבלבך — רק זאת עשה, הַשְׁאֵר פדיון מכובד, ותן נתינה הגונה להחזקת הישיבה הקדושה שבבני ברק, וה' יעזור..."

כתבתי עבורו פיתקא והכנסתיו פנימה. זמן רב התעכב אצל מרן, וסוף סוף יצא בפנים קורנות מאושר, כשעיניו דומעות מבכי. יצאתי לקראתו והנה מרן פוסע אחריו וקורא אלי בחיוך אבהי: "האם נכון שאמרת שאין לרחם עלי...?" הוא פנה אל ידידי והפטיר, "הֶיֵה בשמחה וטוב לך..."

נבהלתי לרגע, כי לא הבנתי על מה סובבו דברי מרן, ברם, הלה ביקש סליחתי באמרו, שבהיותו בפנים אצל מרן נרגש כולו, ולא יכל לשלוט ברוחו, עד שנפלט מפיו והגיד למרן כי ר' יצחק דוד אמר לו "שאינו צריך לרחם על הרבי, רק שאפרט למרן כל מה שמעיק על לבי!"

הוא סיפר לי בהתרגשות, שמרן הרגיעו עד כדי כך, באומרו שהרופאים טעו בענין, וכי עליו לבטוח בה' שיהא בעזרו לעבור את הניתוח בכי טוב, ועוד יאריך ימים ושנים.

כאשר ספרנו למעלה, סלד מרן מהראות מופתים בגלוים, ואף בפעם הזאת הלביש את כל הענין במסוה של איזו אי-הבנה מצד הרופאים, ושבזכות האמונה והבטחון בה', יושע ברפואה וישועה קרובה.

זרזתי את ידידי הנזכר שלמען ה' יואיל לציית לכל מה שציוה לו מרן, ולא יחסר אף כקוצו של יוד, והבטחתיו שאזכיר שמו לטובה בכל עת רצון. הוא חזר לביתו ועבר ניתוחו בהצלחה, וזכה להאריך ימים כעשרים שנה אחר הסתלקות מרן ז"ל. בשנים הבאים התישב בבני ברק, והתנהג בחסידות כימי קדם, והיה מיושבי שלחן מרן. השאיר רכושו ועזבונו עבור הישיבה הקדושה.

עת רצון

מכל קצוי תבל באו יהודים שהוזקקו לישועות ורפואות. כד בדיחא דעתיה כשטיילנו עם מרן, הזכרתי לפני מרן שמות אנשים אלו. זמני רצון אצלו היו כגון: בימי הילולא של אבותיו הקדושים, ט"ו בשבט, ל"ג בעומר, חנוכה ופורים, וכדומה. בעתים הללו נתן לפעמים מטבע של כסף בתור "שמירה". ואכן היה מרן מבקש שיזכירו לפניו בימים אלו את הצריכים לישועה, שאז עת רצון ומסוגל ביותר.

מרן אמר לי פעם, שבענין פקידת עקרות, אם יש רק סיכוי קל בדרך הטבע, אין אצלו שום קושי ובעיה לעזור, ואכן המון עקרות נוושעו מברכתו. הייתי מפציר בהם שיבקשו ממרן שמירה, עד שבסופו של דבר לאחר הפצרות מרובות עלתה בידם וקבלו מה שרצו. ללא הבדל בין חסידיו אנ"ש ושאר אנשים — את כולם קיבל בפנים יפות, ודאגתם דאגתו. בהזדמנות הוסיף מרן: לפעול רפואות ושאר ענינים אין אצלו בעיה, ורק אלו שני דברים קשים עלי ביותר: להשפיע פרנסה, וריפוי ילדים חולי-רוח.

ברצוני החזק לעזור לאומללים, הייתי שולח אותם אל הקודש פנימה, ולכל מי שרק יכלתי לעזור באופן זה, עשיתי כן. הדרכתי אותם כיצד יערכו בקשתם לפני מרן, ומעולם לא הקפיד מרן על הדבר, אדרבה, פעם הפטיר עפ"י משל למה הדבר דומה, לבאר מים חיים, שכל זמן ששואבין ממנו הוא נובע מים נוספים, אך בשעה שפוסקים מלשאוב, סופו ייבש... הבנתי על מה ירמזון מיליו.

פוקד עקרות

ובהיותי בזה אביא איזה דוגמאות שהייתי עֵד להם, בסוגיא זו של פקידת עקרות, ולמרות שישנם בילקוטי צרור עובדות, אסתפק במועט, להיותי יודע רצון מרן שמעולם התרחק מפרסום ענינים אלו, אלא שמצאתי חובה לעצמי להודיע ברבים גודל כח הצדיק, שבכל כחו ונפשו ונשמתו עמד לימין אחיו בני ישראל להושיעם מכל צרה וצוקה.

אברך פלוני, מופלג בתורה ויראתו קודמת לחכמתו, מיוצאי

ישיבת פוניבז', שהיה גר בשווייץ, ועברו איזה שנים ועדיין לא נפקד בזש"ק ל"ע. פרנסתו בהרחבה היתה, אלא שדבר זה נגע בנפשו. התידדתי אתו בביקורי הראשון שמה, עת סיבבנו במדינות אירופה עם הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א. יעצתיו יען אנו עוסקים בעריכת מגביות עבור הישיבה הק' בבני ברק, יואיל בטובו להצטרף לוועד העסקנים, ויראה להתקשר עם הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, וכשנבוא על ביקור קיץ בשווייץ עם מרן, יתקשר ממילא בהתקרבות אליו, וכך יוושע אי"ה. בקשה אחת היתה לי אליו, שיחזיק את שמי בסודיות, שלא יוודע שום נברא שידי באמצע. שוב בקשתיו שלעת שישהה פה מרן, ידאוג עבור מצרכי המזון והאכסניא וכו'.

אותו אברך אכן נעשה מהעסקנים והפעילים החשובים ביותר למען הישיבה במסירות נאמנה, והתידד מאוד עם הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, שהזכירו לטובה אצל מרן בכל עת מצוא.

כעבור זמן, הגיע מרן לשווייץ על ימי הקיץ. נכנס האברך אל הקודש פנימה ושטח לפניו בקשתו, הרי זה שש שנים שלא נפקד בזרע של קיימא, והרופאים לא ידעו לשית עצות, וכחידה סתומה בעיניהם. מרן חקרו בדרישה וחקירה בעניניו, ולבסוף הבטיח לו שמירה, וקבע לו זמן מוגבל מתי שיקבלו, בהוסיפו שאשתו עוד תהיה אֵם לבנים הרבה. לשנה הבאה נפקדה האשה בזש"ק, והם זכו לחמשה ילדים בזה אחר זה והעמידו בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות.

שוב מעשה באחד שעבר שבעה מדורי גיהנם במחנות הריכוז, וניצל בחסדי ה' כאוד מוצל מאש. ההוא נשא אשה שהיתה צעירה ממנו בכחמש עשרה שנה. עברו שנים ולא נפקדה האשה, והחשש גבר יום יום שיתגרשו הזוג. למרות שהפציר הלה רבות במרן, אך מעולם לא הבטיחו הבטחה ברורה. הוא התלונן בפני כי באו מים עד נפש. נגע מצבו האומלל ללבי, ואמרתי לעשות מה שביכלתי.

קבעתי עם הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, שהיה מידידיו ומכריו, שניכנס למרן ולשטוח בקשתו לפניו. בערב אחד, בשעה שכבר פסק קבלת הקהל, נכנסנו והגשנו את הקוויטל לפני מרן. מיד נעשה מרן רציני ורצה להשתמט מכל הענין, אולם כאשר הפצרנו בו, החל

לצעוק על בנו הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א: וכי מה אתה חושב, אני "כביכול" בעצמו, שאוכל לעשות מה שארצה?" עמד מכסאו ויצא החוצה.

מאחר ומעולם לא שמענו דיבורים מסוג זה יוצאים מפי מרן, נבהלנו לרגע קט, והרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א רצה כבר לשוב לביתו, אך בקשתיו שישאר עוד, כי ודאי כעת נוכל לפעול ישועה עבור ידידנו, ואם לא עכשיו אימתי. כשחזר מרן והתישב על מקומו, התחלתי לשטוח את הענין שוב, בלשון רכה, שאין כוונתינו חלילה לכוף על הרבי בדבר שבלתי אפשרי, אלא שבקשתינו שמרן יתפלל עליו ובוודאי תפלת צדיק תעשה רושם. הפעם נענה מרן, "נו, שים פתקא עם שמו ושם אמו לתוך התהלים שלי, וה' ירחם." כשמוע זקוקין אלו יוצאים מפי מרן כבר ידענו שהישועה באה.

כעבור זמן קצר, הגיעה הבשורה כי האשה נפקדה, אך מרן ביקש מאתנו להסתיר את הדבר כל זמן שנוכל. וב"ה ילדה האשה בן ובת, ונוושעה בתפלת מרן ז"ל, וחיים עד היום מתוך שלוה והשקט ונחת מבנים ובני בנים.

מטבעות שמירה

ידוע היה מרן בעבודת הקודש שלו עם עניני ה"מטבעות". כשהלך למקוה לקח אתו מטבע של כסף (בלי חישוב ערכה). נתן את המטבע לתוך פיו, וכך טבל. לאחר מכן מסר את המטבע לידי המשמש שיחזיקה. לאחר התפלה לקח את המטבע ונכנס לחדרו, הוציא את ספר הזוהר הק', ואמר מה שאמר, ובדרך כלל ביקש שלא ימסרו את המטבע כי אם ליד הנצרך בעצמו או לשליח מהימן. ועל הכלל יאמר, כי בקושי גדול מסר מטבעות שמירה אלו.

לאחד שהוצרך לישועת בנים, הבטיח פעם מרן שיעניק לו מטבע שמירה ביום כ' כסלו, יומא דהילולא של זקינו הרה"ק בעל אמרי ברוך זי"ע. נכנס מרן כדרכו למקוה עם המטבע, ופתאום שמענו קול דפיקה, ומבחוץ נשמע כאילו זרק החוצה את המטבע. כשיצא מהמקוה ביקש ששוב לא יזכירו לפניו שם זה, ויהי לפלא. מאוחר

יותר בהזדמנות אחת הסביר מרן, שאשה זו הצריכה להוושע, עברה עינוים קשים במחנות ההשמדה, הרשע דר. מנגלה ימ"ש עשה עליה כל מיני נסיונות, עד שבית הרחם נשרף לגמרי ל"ע, והפטיר מרן: "רֶחֶם חדש אין בכחי לייצר".

צדיק גוזר

כשבא לפניו איזה ענין של רפואה או ניתוח, היה מגיב בתשובה מוחלטת, ולא הניח כל צל של ספק בתשובתו. יש ואמר "כן לעשות ניתוח" ויש ששלל הצעה זו — ממש אורים ותומים חי.

במקרה שרצה מרן שישכחו מכל הבעיה, האם לנתח או להשאיר את המצב באשר הוא שם, היה אומר: אה, הרופאים טעו ואין כאן שום בית מיחוש.

בדרך כלל הכרתי את כל מי שעבר על מפתן ביתו של מרן ז"ל. באחד הימים הגיע יהודי לא-חסידי, שלא ראיתיו עוד אצל מרן. שאלתיו על סיבת בואו למרן, והלה סיפר את סיפורו: מקור מוצאו מפולין, בשנה שעברה תקפוהו יסורים וכאבים נוראים ברגליו בלי הפסק. הרופאים קבעו שמוטל בסכנה, ושצריכים להסיר את רגליו רח"ל, ובכך להציל את חייו. הוא נזכר, שבעודו ילד בעיירה שבפולין, שמע על רבי בוישניצא שבגאליציה, וגם פה בארץ שמע שיש רבי מוישניצא, החליט איפוא, לנסות את מזלו ולשאול בעצת הרבי...

טרם נכנס לחדר הרבי היה כל-כולו מלא פחד ומורא — מה יאמר הרבי, כן לנתח או לא לנתח. מרן הקשיב לסיפורו המדכא, והתענין בכל פרט כדרכו, ובסופו של דבר השיב בתשובה גמורה: שב ואל תעשה עדיף, אין כל צורך לעבור ניתוח, והשי"ת ישלח לו רפואה שלימה במהרה.

דיבוריו הק' של מרן נכנסו ללבו. אמונה ובטחון חדש נוטעו בקרבו, והתחזקות ותקוה חדשה היו מנת חלקו. אט אט התחילו הכאבים לחלוף, וההרגשה הוטבה יום יום, עד שהבריא לגמרי, והמיחוש כלא היה.

סיים הלה, שהחליט שלא להיות כפוי טובה, ובכן בא עכשיו לספר למרן על המופת שזכה בו אצלו, ולהודות לו מקרב הלב, שזכה להבריא כליל.

כשיצא מחדר מרן, והנה הוא מצחק. שאלנוהו מה זה ועל מה זה. השיב ההוא: כשספרתי לרבי את מה שקרה אתי והמופת שזכיתי אצלו, הפטיר הרבי: "לך לרחוב דיזנגוף בתל אביב, שם תמצא במה להכרזת החדשות וכל שאר ענינים, ותספר לכל האנשים מה שקרה, כי אני הרי יודע שבכחי לפעול מופתים, אך אתה שדבר חידוש ראית, עליך לפרסמו..."

ברור היה שמרן רצה בזה לבטל ולטשטש את כל המעשה שלא יעשה ממנה עסק כל עיקר.

חזרה לאה"ק

מעתה נחזור לשלהי דקייטא — תשט"ו. בעיירת הנופש סט-מוריץ שהינו עד לחצי חודש אלול. הגענו לנמל חיפה, ושם פנה מרן לערוך ביקור אצל אחיו הרה"ק מסערט זצ"ל. לשבת שלפני סליחות הגענו הביתה לבני ברק. שמחתי הפרטית עברה כל גבול, להיותי נודד זה כבר תשעה חדשים של נדודים, והודיתי לה' הטוב שחזרתי לחיק משפחתי.

ימי הרחמים והרצון דשנת תשט"ז עברו בשלום. בינתים נסע ר' יוסף שטיינמץ נ"י לחו"ל והשתקע באמריקה. הוא התחיל לנהל את משרד הישיבה ביתר שאת ועוז. בכשרונותיו הברוכים והתמסרותו הכנה לבית ויז'ניץ, ידע להרים על נס את ההכנסות, והרבה פעלים להרמת קרן הישיבה.

פרק שלשה עשר

עסקנות ומשרת המשגיחות

ושוב — מקל הנדודים

הישיבה התפתחה, התלמוד תורה התרחבה, הכולל — רבו לומדיו מאברכים צעירים שנישאו ונכנסו ללמוד תורה בטהרה. דבר אחד נשאר על עמדו הראשון — ההכנסה, ורבתה הדאגה מהיכן ירק זה חי. ובכן בחורף תשט"ז, עלתה ההחלטה שמוכרחים שוב לנדוד ולנסוע שנית להתרים את יהודי אירופה. תקותינו איתנה היתה שהפעם תעלה הנסיעה בהרבה יותר קלות מבפעם הראשונה. מעתה לא הוצרכנו לשכנע את הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, למרות שהיה קשה לו לעזוב את כותלי הישיבה. אך ההכרח לא יגונה, ולמעשה עשינו כפי שנקבע.

ה"עולם" באירופה כבר חיכה לבואו של הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, שבשנה שעברה השאיר רושם כביר על כל השכבות, והתיחסו אליו בכל הכבוד הראוי.

השפעות רוחניות וגשמיות

כשהתקרב מועד הנסיעה, נכנסתי למרן עם הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א להפרד, ואז שוחחנו בפרטי פרטות אודות הנסיעה לשעבר, ומרן הוסיף לומר שקיבל המון שמועות טובות אודות נסיעתינו המוצלחת בשנה שעברה, ולדעתו כדאי לנסות שוב את מזלנו.

הזכרנו למרן אודות פרט קטן אך חשוב. מעטים הם הנגידים המשתייכים לחסידי ויז'ניץ. אמנם כן, נמצאו בין אנ"ש בעלי פרנסה בכבוד, אך בכל זאת לא היה ביכלתם להזרים סכומים נכבדים לקופת הישיבה. לזאת בקשנו שמרן ישפיע עליהם שפעת ברכותיו.

שקוע ברעיוניו ומאזין לטענותינו, נענה מרן: הרי עיניכם הרואות

שכמה אנשים שנתעשרו עוד לפני המלחמה לא נשארו בניהם מסורים לדרך התורה, ואדרבה הם הלכו לרעות בשדות זרים ר"ל, והרי זה כעין קטרוג עלינו בשמים ממעל שבעבור העשירות ינטו מדרך הישר. מאידך, אותם שלא נתברכו בעשירות מופלגת, גידלו צאצאיהם על ברכי התורה והיראה, ולא עזבו את ברית אבותיהם.

כמעט ונסתתמו טענותינו. נוכחנו לדעת שצדקו דברי מרן. ברם, חשבתי שבאם נשאיר את הדבר כך, נהיה כמו "חסידי סטרליסק" — דלים ואביונים.

אז נטלתי ממרן רשות הדיבור. "אדרבה" — אמר, "הבה ונשמע מה בפיך."

פתחתי דברי לאמר שאין שייך לדמות לאותם עשירים שסרו בניהם מדרכי התורה, שהרי היה אז שנות מלחמה, מעודם לא למדו בישיבות, ולא הודרכו בדרכי התורה והחסידות, ובינתיים כבר באו ימי הרעה, ימי בלהות, שהשאיר את העולם בהפקרות וערפל, ואמנם חבל על דאבדין, שאותם הגבירים בעוה"ר נשרפו בכבשונות האש באושביץ — לא כן דור החדש שקם לתחיה לשם ולתהלה, ורואים אנו בחוש גדיים נעשו תיישים דיירי השיכון, המתגדלים ומתחנכים על ברכי מרן, ואצל (יבדלחט"א) בנו הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, שומעים מדי שבוע בשבוע שבת בשבתו תורה וחסידות, ויודעים כולם להעריך את הנחיצות לתרום מהונם ומאונם עבור צרכי השיכון ומוסדותיה ולשאר צרכי צדקה וחסד, ביד רחבה וברוח נדיבה."

והמשכתי באמירה רכה: "ראה ראינו בפורים שעבר, הכריז כ"ק מרן על מגבית פורים, שכ"ק שליט"א הוא גבאי צדקה לצורך ענין חשוב, ושיוכלו על ידו לקיים מצות מתנות לאביונים, וכולם כאחד מבלי יוצא מהכלל, עמדו בתור למסור את תרומתם בחפץ לב, וביותר אלו שנבצר מהם לתת מתנה הגונה, הרי משכנו את תכשיטי נשיהם או שעוני הזהב שלהם, עד שימצאו לפדות מעות שהתחייבו בהם."

"הרי" — סיימתי דברי, "שליהודים אלו לא תזיק ברכת מרן להשפיע עליהם עושר וכבוד, ולא יבעטו מרוב כל." וכאן הזכרתי

למרן איזה שמות מפורטים מאנ"ש שעבדו אתנו במגבית האחרונה בלב ונפש, והכניסו ראשם ורובם להצלחתינו, אלא שכאב להם שלא יכלו בעצמם לתרום נתינות גדולות, והם אשר בקשוני להזכיר לפני רבינו שבאם יושפע להם שפעת ברכות כי אז בוודאי היו נותנים יותר ויותר במדה גדושה. בלשון לימודים דברתי דברים יוצאים מן הלב, ופשוט לא האמנתי כי מסוגל הייתי לומר כדברים האלה לפני מרן.

רבינו ז"ל הקשיב היטב מה בפי, והפטיר: "אולי הנך צודק, ברוך ה' קם דור חדש, נו, נראה..."

אוכל להעיד נאמנה, שאלו האנשים שהזכרתי שמם הטוב לפני מרן באותה שיחה, נתעשרו במשך הזמן, ומלאו ברכת ה', ואכן התחיל מרן להשפיע על הדור החדש השפעות גשמיות ורוחניות כאחד.

ההצלחה שהאירה

ואכן, בימות החורף דשנת תשט"ז הפלגנו שוב לארצות אירופה, ותחנתנו הראשונה היתה בעיר הבירה וויען.

החורף קשה היה, אך הפעם לא הרגשנו לחץ ודחק, כי בכל מקום בואנו קבלו פנינו בכבוד רב ובזרועות פתוחות. כולם השתוקקו לטעום שוב מנופת צוף וכל טעם מהעונג הרוחני שנשאר בפיהם מאשתקד. ואכן נתקיים בנו מאמר הזוה"ק שיתא יומי מיניה מתברכין, וכל ברכתא דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין, כי הדרשות החוצבות להבות אש של הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, ועריכת השלחנות בשירות ותשבחות לא-ל חי, השפיעו על הקהל, לפתוח סגור לבם ולהעניק תרומות רחבות כיד ה' הטובה עליהם.

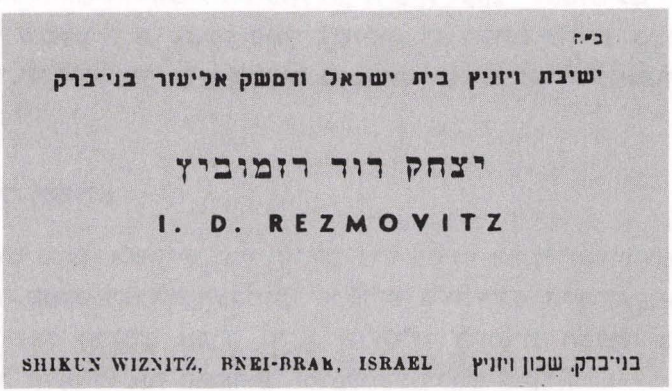
תרומת ר' שמעון שפילפויגל ע"ה

מעניין לציין בזה איך שזכינו לתרומה הגונה שבאה לידינו בהיותינו אז בוויען, ממש בהיסח הדעת. ביום מן הימים הראו לי חברי הוועד שבוויען על אותו זקן אלמוני שישב לו באחד הפינות

בביהמ"ד. יהודי זה, ר' שמעון שפילפוגל ז"ל, שמקור מוצאו מצ'רנוביץ רומניה, חשוך בנים ל"ע, השכים והעריב לביהמ"ד, מבלי לשוחח ולדבר עם בני המקום. וכך הכירוהו אנשי העיר כשתקן המכונס בתוך-תוכו. הלה לא היה נכנס לשיחה כל-דהוא, והיה כאשר הטרידוהו והקיפוהו בשאלות, היה נוטש מקומו ועובר לפנה אחרת.

ידיעה אחת כן ידעו אודותיו, כי קיבל דמי פיצועים מהגרמנים עם כלות המלחמה, וההצעה הוצעה לפני — אולי יעלה בידי לפתוח את לבו ולהוציא הימנו סכום הגון לטובת הישיבה.

ולא החמצתי את ההזדמנות. בערב אחד התישבתי לידו בין מנחה למעריב, נתתי לו שלום והחזיר לי שלום. התחלתי בסיפורי: הרב שהגיע הנה הינו נכד להאדמו"ר ר' ישראל'צי מויז'ניץ זצ"ל, ולתומי שאלתיו: האם הכיר את האדמו"ר או ראהו אי-פעם?... כאשר רק הזכרתי את שמו של הסב"ק, אורו עיני הזקן, והביט עלי בתמיהה חוזרת — אברך! האם זכית לראות אי-פעם את הצדיק? השבתיו: כן, אך צעיר לימים הייתי שעה שהיה בא הצדיק לביקור-נופש בכפר בו נתגדלתי. "נו, אז יש כבר עם מי לדבר", הוסיף הזקן לספר שעוד הכיר את בני הרבי — הרבנים מווישיווא, מוילחוביץ, ור' אליעזר'קע.

כרטיס-ביקור שלי מטעם הישיבה

אמרתי לו שהרב הינו בנו של הרב מוילחוביץ, וכדאי לבקרו בדירת האכסניא, כדי שיספר לו מזכרונותיו על זקנו האדמו"ר ר' ישראל'צי. אמרנו ועשינו, סדרנו תור עבורו ואכן הוא הגיע.

שוחחנו אתו על מטרת בואנו לוויען, יען שהרבי הקים שיכון בארץ ישראל ובו ישיבה גדולה, תלמוד תורה לצעירים, וההחזקה דורשת הון עתק. הוא הבין לאישורו, נכנס לחדר הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א והניח תרומה הגונה.

כשיצא משם, הביע בפני מבוקשו, רצונו שאמציא עבורו תמונה מהסב"ק. הבטחתיו שכאשר אחזור לבני ברק אשתדל לשלוח לו משם. אך ר' שמעון לא היה שבע-רצון מהדיחוי, הוא הפציר בי שאראה להשיג מבוקשו כל זמן שהננו בכאן, בהוסיפו: לא תתחרטו על זה. הבטחתיו לעשות מה שביכלתי, ואכן השגתי תמונה אצל אחד מאנ"ש ותגדל שמחתו של ר' שמעון. הוא הביט בה ושמח כמוצא שלל רב. אקוה כי עוד תשמעו ממני — היו סיום דבריו.

עברו שנים והגיעה ידיעה מעציבה שאותו ר' שמעון נפטר לעולמו ושבק חיים לכל חי. הוא ציוה לפני מותו שיעלו את גופו לארץ ישראל, וכל עזבונו שנשאר בבנק בשווייץ הוא תורם לישיבה! גופו נטמן בחלקת ויז'ניץ. זוגתו העבירה את כל הסכום, ומזה בנו לאחר מכן את אולם החתונות בשיכון, וכן ה"בית יעקב" לבנות. גם אשתו של ר' שמעון ע"ה עברה לגור בשיכון, כי רצתה להיות במחיצת יהודים חרדים. וכך זכינו להקים מוסדות נוספים בקריה נאמנה, יהי זכרו ברוך.

המשך המסע

משם נסענו לשווייץ וביקרנו גם בישיבה הרמה ד'לוצערן ובשאר עיירות. הפעם האירה הצלחתנו בכפלים ב"ה. רבני וחשובי אירופה כיבדו את הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א ביותרת הכבוד כראוי וכיאות, והעריכו את התמדתו המופלגת וגדלותו בתורה.

בשמחה ובטוב לבב חזרנו לאה"ק אחרי שסיבבנו ברחבי אירופה

הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א נואם במסיבה שנערכה לכבודו בלוצרן
יושב מימינו ראש ישיבת לוצרן (באותה תקופה) הג"ר משה סולובייציק שליט"א,
ועל ידו הג"ר שלמה זלמן אולמן שליט"א (מגי"ש), ויושב מולו — המחבר

בביקורנו בישיבת לוצרן

הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א כשהוא יוצא מישיבת לוצרן

תלמידי ישיבת לוצרן מלווים להרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א
מימין הג"ר שלמה זלמן אולמאן, ומשמאל גיסו הרב משה שפרינצלס

בהצלחה גדולה לטובת הישיבה, וכמו כן עשינו חיל לקרב צעירים רבים שביקרו בשיכון במשך הזמן, ונשארו נאמנים לבית ויז'ניץ עד היום הזה.

שלהי קייטא תשט"ז

באותה שנה נסענו שוב עם מרן לסנט-מוריץ, אולם מאחר שאחרנו לשכור את הוילה הקבועה, קבלנו — בעזרתו הנדיבה של מר פלוצניק, בית נהדר שהספיק בשביל מרן ופמליא דיליה.

פנים חדשות גם ישנות מקרוב ומרחוק באו לקבל פני מרן, ליהנות ממנו עצה ותושיה. לקראת ימים הנוראים דשנת תשי"ז חזרנו לאה"ק בשעה טובה ומוצלחת.

משרת המשגיחות

במוצאי חג הסוכות תשי"ז, בשעה מאוחרת, שומע אני דפיקה בדלת. שליח הגיע והודיעני שמרן קורא לי. מה זה ועל מה זה, לא ידעתי, וכי מה בוער באישון לילה ואפילה? רצתי תיכף לדירת מרן, שחיכה לי וקיבל אותי בסבר פנים יפות, והתחיל לשוחח אתי, "מסתמא תמוה לך מה זה שקראתי לך בשעה כה מאוחרת". בדרך כלל לא הייתי משיב על דבריו, רק הייתי מחכה שימשיך, וכה עשיתי גם הפעם.

מרן ממשיך: "היה אצלי בני הראש ישיבה עם מנהל הישיבה, והתלוננו כי בישיבה לא שולט סדר ומשטר, המשגיח חלש מדי להשתלט על המצב, הבחורים שלנו מתבגרים, ועתה נכנסו עוד תלמידים, ובאם חלילה לא נתקן את הדבר בעוד מועד, עלולים אנו לאבד את הכל".

מרן הביע לפני גודל השתוקקותו להעמיד בחורים בני תורה ויראי שמים באמת, ולזאת הוחלט אצלו שאקבל אני משרת משגיחות בישיבה, והוא בטוח שאצליח ושאוכל להשליט סדר בישיבה, ועי"ז אשמח לבבו ונפשו — אלו היו דבריו אלי.

לא האמנתי למשמע אזני, הדברים הכוני כהלם על ראשי ונשמעו כרעם ביום בהיר. אולם בראותי עגמת נפשו ממצב הנוכחי ששרר בין כותלי הישיבה, לא יכלתי להוציא הגה מפי, ומבלי להציג טענות ומענות, נעניתי ראשי והשבתי: "אם רצון מרן כך, הריני כחייל בצבא, ובמקום שיעמידוני מוכן אני לשרת בנאמנות, ולעמוד על משמרתי נכונה בכל עת."

מרן הודה לי בברכת יישר כחך, "החייתני" — אמר, "הנני סומך עליך, וידעתי גם ידעתי כי מעתה תהיה אתה הפטרון לישיבה, ועשה כפי הבנתך. במקרה שתזדקק לעזרתי, מוכן אני לעמוד לימינך, רק מגמתי היא שישמע קול התורה בין כותלי בית מדרשינו".

על שאלתי על כמה זמן מדובר, בחשבי שכוונתו על איזה חדשים, השיב לי שאתקשר אודות הפרטים עם המנהל. לקח מרן את ידי וברכני בהצלחה.

צוות הישיבה והרמי"ם

והקול יצא בישיבה: "משגיח רציני" מגיע, כי הללו ידעו היטב שתחת ידי אין חכמות, וידי יד ברזל. ותהי ראשית מלאכתי לארגן צוות מגידי שיעור מעולים, וע"ז קבלתי הרמן ורשותא ממשרד הישיבה. שיעורים מסוג א' יכניסו חשק והתמדה בלבות התלמידים. שמתי עיני על אחד המיוחד שבחבורה — הרה"ג ר' אליעזר דוד פרידמאן שליט"א, שהיה אז אברך מופלג ות"ח עצום ויר"ש, כולם הכירוהו כאיש מורם מעם, חסידים ושאר ידידיו ראו בו מוכשר לעמוד בראש, ויחד התחלנו בעבודת החיפוש של מגידי שיעור.

בעזרת ה' מצאנו שנים מסוג זה, שנתקבלו בזרועות פתוחות על ידינו, מטובי הלומדים בכולל "חזון איש" הרה"ג מוה"ר גדלי' נאדל שליט"א והרה"ג מוה"ר נסים קרליץ שליט"א, שקבלו על עצמם עול הרבצת תורה לתלמידי ויז'ניץ.

על המשמר

הזמן החדש התחיל עם סדר ומשטר בעינא פקיחא על כל צעד

ושעל. כל שעות היום והלילה עמדנו על המשמר לראות בהצלחת כל תלמיד ותלמיד. לא נתתי להם מנוחה, ותמיד עקבתי אחרי מעשיהם. ואכן אלו שהצטיינו בהתמדת התורה ויראתם הקודמת, קרבתי בכל מיני קירבה, השתדלתי להטיב מעמדם בכל מה דאפשר, והזכרתים לטובה אצל מרן. ואילו שלא למדו והפריעו בסדרי הישיבה, הייתי רודפם בלי גבול, שמתי לילות כימים מבלי לסגור עין, בקרתי בישיבה בתדירות, השתמשתי בפנס לבדוק בחורין וסדקין, פסעתי מחדר לחדר לראות מי ומי מסתובבים והולכים בטל.

ויש שנכנסתי בפתע פתאום לחדר השיעורים, לראות מי מהמקשיבים ומי מהמתעצלים בהקשבת השיעורים. קשר תמידי היה לי עם הרמי"ם אודות התפתחות התלמידים. בסוף כל שבוע התקיימו חזרה על השיעורים ועל החידושים שנתחדשו במשך ימי השבוע, וקבלתי דווח מפורט מכל הנעשה ועל הכל דין וחשבון מדויק.

במשך הזמן נכנסו כל התלמידים למסלול ומהלך החדש, והתחילו לטעום טעמה של תורה ומתיקותה, וסדרי בראשית נשתנו ממש. הם השתוקקו לשמוע חדשות מפי הרמי"ם, ונתהוו בין כותלי הישיבה בעלי כשרון עצומים, עד שהרב ר' גדלי' נאדל שליט"א התבטא לפעמים: מוכרחני להכין שיעורי במשך שש שעות, כי הבחורים משתתפים בשיעור בהקשבה מעולה שאין דוגמתה. גם שיעורו של הרב קרליץ השתפרה בכמות ואיכות. הכתה הנמוכה התנהלה בראשות הרב ר' מנשה האס נ"י, וצעירים אלו הקשיבו בהתענינות גדולה לשיעורי רבם.

מגבית כופר-נפש למען פליטי הונגריה

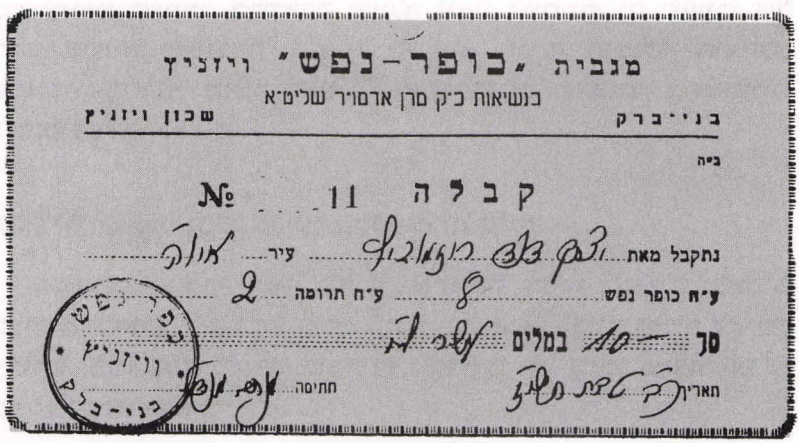
בעת ההיא ברחו המון יהודים מאונגארן והגיעו לארה"ב ולאה"ק בעירום ובחוסר כל, ומרן היתה החלטתו נחושה לבנות דירות בשיכון עבורם. הוא ערך מגבית כופר-נפש לצורך זה, בקרב ציבור אנ"ש בארץ ובחוץ-לארץ.

במכתב מיוחד פנה מרן לכל אנשי שלומינו "לרגלי המצב האיום ונורא השורר בעולם כולו, ואחב"י נפגעים באופן יוצא מן הכלל

ובמיוחד בזמן האחרון בגלל השואה בארץ הגר, רבים מאחב"י ברחו משם בעירום ובחוסר כל", ומרן מסיק כי "חוב קדוש עלינו להושיט להם עזרה כל מה שנוכל בעזהשי"ת, לשם זה החלטנו להכריז על מגבית כופר נפש לכל אחד מאתנו, חמש לירות יתן אבי המשפחה, ועבור שאר בני משפחתו לירה אחת לכל נפש לכפר על נפשותינו לפני ד', ועם כסף הפדויים שיאסף יבנו אי"ה דירות בשכון שלנו עבור הפליטים ואומללים..."

מרן ביקש "שבל יפקד שום איש ממפקד חלילה לנו מחטוא לד' בלי להשתתף בצערם של ציבור, עיין בפרקי אבות פ"ב משנה ד' ובתויו"ט שם גודל העונש של הפורש מן הציבור, וזכות המצוה תכפר על נפשותינו לפני הבוית"ש שישמור ויציל אותנו מכל רע אשר אויבינו מתנכלים עלינו ונזכה לישב במנוחה שלום ושלוה כל אחד בביתו עם כל בני משפחתו לעבוד את הבורא יתברך ויתעלה באהבה ויראה".

יש לציין שפליטים אלו לא היו דוקא חסידי ויז'ניץ, אלא שלגבי מרן לא היה קיים שום הבדל, ואכן מצאו יהודים אלו מקום נוח בקרבתנו. הממונה על המגבית היה הרה"ח המפורסם ר' מנחם מונדרר שליט"א.

מגבית "כופר-נפש" ויזניץ
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
בנ"ב ברק שכון ויזניץ
ביה
קבלה № 11
נתקבל מאת ... עיר ...
ע"ח כופר נפש ... ע"ח תרומה ...
סך ... במלים ...
תאריך ... חתימה ...

"קבלה" על השתתפותי במגבית "כופר נפש"

חיים מאיר הגר

כהונת סופרי צללה"ח מיוחדת

שכון אהבת ישראל ושער הצדיק

כסף הפדויים ותרומות יש להעביר ע"י צ'ק על כתובת
כ"ק אדמו"ר שליט"א, במעטפה הרצ"פ.

מרן קורא לציבור אנ"ש לקחת חבל במגבית "כופר-נפש"

מלחמת סיני

ימי החורף תשי"ז הגיעו, והמתח גבר יום יום. המצב באה"ק היה גרוע למדי, ואוירת-מלחמה הורגשה. המונים גויסו לשרת בצבא, ביניהם גם הרבה מתושבי השיכון, אברכים וצעירים, כשעצב ודכאון מלוים את כולם, מי יודע מה יולד יום. משפחות דאגו לשלום בעליהם ובניהם, והמון בית ישראל עמד בתפלה לה' הטוב, שיוציאם מצרה לרוחה.

עדיין חרותים על לוח לבינו, דבריו המלהיבים של מרן, שהשמיע בסעודה שלישית שבת קודש פ' חיי שרה, כשהוא מעורר את הצבור על נגעי ופגעי הזמן, ומעודדם לחזור בתשובה שלימה ולתקן את דרכיהם, ובמיוחד התריע להתחזקות באמונה שלימה, גידול בנים לתורה ושמירת גדרי הצניעות, משא ומתן באמונה ועוד.

כרועה נאמן לצאן מרעיתו עורר אז רחמי שמים מרובים שלא תהיה שליטה לשונאי ישראל עלינו, וכה היו דבריו [כפי שנרשם בשעתו בלשונו הק' כמעט מלה במלה]:

"יעצט וועז מיר דארפען האבען א באזונדערע אויסנאם ישועה, דאס דער בורא כל עולמים זאל רחמנות האבען אויף אונז, ווייל **מיר זענען נישט מסכים בשום אופן נישט מפקיר צו זיין קיין שום נפש אחת מישראל, מיר דארפען האבען אלע בחורים און אלע יונגע לייט**, מיר האבען שוין געזוג קרבנות געגעבען, עס איז שוין געזוג געווען..."

"דעריבער דארפען מיר זיך נעמען תשובה טוהן און אויף וואקסען א דור, א דור ישרים יבורך, א נייע דור וואס ווייסען אז עס איז דא א גאט אויף דער וועלט, ווייל דאס איז די ערשטע זאך מען זאל וויסען א קלאהרע ויסענשאפט אז דער גאט וואס איז אין הימעל און אין די גאנצע וועלט דאס ער פירט די וועלט און אהן איהם וועלט גארנישט געטוהן."

בסיום דברי קדשו אמר: "און אויב מיר וועלען זיך פירען ערליך און מיר וועלען תשובה טוהן, אין דעם זכות וועט דער בורא כל

עולמים רחמנות האבען אויף אונז, און אונז אפהיטען פון אלעם שלעכטין, און די שונאי ישראל וועלען נישט האבען קיין שליטה אונז שלעכט צו טוהן ח"ו..."

תפלת צדיק עשתה רושם, וב"ה חזרו כולם הביתה בשלום בלי פגע, ותשקוט הארץ.

רמת הישיבה

לזמן הקיץ השתדלתי שילמדו בישיבתנו אותה המסכתא שלמדו בישיבות פוניבז' וסלבודקה, כדי שיוכלו התלמידים לפלפל זה עם זה. שיעורי ר' גדלי' היו לשם דבר בכל העיר, וכך התפלפלו תלמידינו עם חבריהם שבשאר הישיבות. פעמים בשלחן ליל שב"ק פגשו אחד את חבירו והללו נגחו בהלכה אלו את אלו. השם ישיבת ויז'ניץ עלתה על המפה של הישיבות המצוינות, עד שרצו לשמוע מה חידשו בין כותלי הישיבה.

ההתמדה גברה למצב כזה שלא הוצרכו כלל לדרבנם על הלימוד, כי בשעה 4 לפנות בוקר היו רובם בביהמ"ד, והכינו עצמם לשיעור היומי. מרן הביע שביעות רצונו, כי סוף סוף השיג את מבוקשו וראה בהגשמת משאת נפשו. ולא אחת קרה שמרן הגיע בהפתעה ועמד מאחוריו הדלת שלא יבחינו בנוכחותו, לשאוב מלא חפנים נחת ואושר מבחוריו העוסקים בתורת ה' בשקידה נפלאה, והתבטא בפה מלא: על זה התפללתי שאזכה לראות "בניי" [כן כינה לתלמידיו] משוטטים בים התלמוד.

להתעלם לא אוכל, כי בין התלמידים נמנו גם אלו שלא הקדישו רוב זמנם ללימוד, ונשארו בישיבה להיות רק בתור "צוותא", לדאוג למען החולים בישיבה, וכדומה, כך שיוכלו המתמידים והשקדנים ללמוד ללא הפרעה ממניעות הצדדיות.

פרק ארבעה עשר

המסע לאמריקה

קיץ תשי"ז

הקהילה הקדושה של חסידי ויז'ניץ בארה"ב בנשיאות הרה"צ רבי מרדכי שליט"א אט אט נתרבה, ונפשם שקקה לראות פני מלכם — מרן ז"ל, ולהתבשם מנועם זיוו הטהור. הם ערכו בקשתם שיואיל בטובו לבקר בארה"ב על ימים הנוראים, וכך יזכו גם המה להתבשם וליהנות בצל קורתו. הזמנת החסידים הטתה אוזן קשבת, ומרן ניאות למלאת בקשתם כאשר יתואר להלן.

בקיץ ההיא לא תוכנן שיסע מרן לסנט-מוריץ, רק אנ"ש תושבי וויען הכינו מקום בעירת נופש — באדגסטיין שבאסטרייך, ומשם אמור היה מרן לנסוע לאמריקה.

כשהגיע מועד הנסיעה קרא אלי מרן ושאלני האם אוכל למסור את משרת המשגיחות בישיבה לתקופה קצרה כדי שאוכל להצטרף עמו לאירופה ולאמריקה, ועניתיו בחיוב, בידעי כי בישיבה מתנהל הכל תמידין כסדרן. מסרתי את ההשגחה לפי שעה לבחורים המבוגרים בעלי אחריות, עד שאחזור בשעה טובה מהנסיעה.

היהודים הפליטים שאוכסנו ב"לאגער-אסטן" שעל-יד וויען הבירה, היה רצונם עז שיבקר אצלם מרן שיחזקם ויעודדם, ומרן ניאות לבקשתם לשהות שם על ש"ק. הגענו ביום ה', ומרן הביע רצון קדשו לבקר במחנה הידוע לשמצה "מאטהאוזן" שהיה באיזור, שם טעמתי אני טעם גיהנם, ותלי"ת ניצלתי מבין צפרני הרשעים ימ"ש כפי שהארכתי לעיל בפרק ששי.

במחנה הריכוז מאטהאוזן

למחרתו ביום ערב שבת נסענו עם קאדילק, שהעמיד לרשותנו ר'

שלום פריד ז"ל. לערך שלש מנינים יהודים השתתפו בנסיעה זו. במקום המשרפה "הקרימיטורים" התפללנו תפלת שחרית ושפכנו שיח. לאחר מכן, עברנו ממקום למקום, תוך כדי שאנו מסבירים למרן מה שעבר כאן על אחינו בני ישראל. עברנו על קבר אחים שהטמינו עפר הנשרפים, ושם נעצר מרן ואמר כמה קפיטלך תהלים בבכיות נוראות שקרע לבבנו, וסיים באמירת קדיש. הראיתי למרן את מחצבת אבנים בה היינו צריכים לרדת כמאתיים מדרגות ולהרים אבן שהעמיסו הרשעים על גבי היהודים [ראה לעיל בפרק ששי]. כולו רגש לשמוע שמועות מזוועות אלו.

במחנה אסטן גופא הכינו עצמם לקראת שבת מלכתא, וכי מילתא זוטרתא — הרבי מויז'ניץ ישבות אתם. הם ראו שמחשיבים אותם כאחים. גם מוויען הגיעו אנשים הרבה לשבות בצוותא חדא עם מרן. השבת היה מרומם. עריכת השלחן התקיים בתוך ה"בראק" עד אור הבוקר. ואז יצאו בשירים ומחולות וריקודין של שמחה, כלם שכחו מדאגותם יגונם ואנחותם.

משם נסענו לבאדגסטיין. לדאבוננו, במלון שהתארחנו היה בעל-הבית ערל רשע שעקב אחרינו, וכל מה שעשינו לא מצא חן בעיניו המטורפים, כך שלא מצאנו שם מנוח. ידידנו הנה"ח ר' מאיר פרידמאן נ"י בא במיוחד ממינכן, לשהות במחיצתו של מרן, וראה במו עיניו על מהלך הענינים. ביום ראשון כשהלך מרן לטייל עבר ליד מפל-מים, וסיפרו לו שבימות המלחמה טבעו כאן המון יהודים ל"ע. שוב לא יכל מרן לסבול את זכרון הצרות והעינויים, ובהיות שהאכסניא לא התאימה, החליט ללכת מכאן ולעבור לסנט-מוריץ כמו שאר השנים.

עם שהיה כבר מאוחר בעונת הקיץ, וכל הדירות והווילות היו מושכרים, בכל זאת סידר עבורנו מר פלוצניק דירה בת כמה חדרים מצומצמים. השמועה מה שהניעה את מרן לנסוע מבאדגסטיין, עשתה לה כנפים באירופה כולה. הכל ידעו מהנעשה והנשמע.

ואציג כאן למשמרת מכתב שקבלתי בימים ההם מהרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א בהוודע לו אודות המצב בבאדגסטיין ועקירתנו

לסנט-מוריץ, ומבקשני לעשות פעולות עבור החזקת הישיבה בכל מה שאפשר:

ב"ה

שלום לך אהובי ידידי האברך היקר מו"מ בתוי"ש כמוה"ר יצחק דוד נרך יאיר

אחדשה"ט בידידות נאמנה, מכתבך קבלתי וגרם לי עגמ"נ מכל מה שכתבת, אך אחכה שבכאן ישתנה המצב לגמרי, וכולכם תרגישו עצמיכם בטוב כמו אשתקד שעבר הכל בטוב, ברוחניות וגשמיות.

אבקשך מאד שהישיבה הק' יהא מונח על מוחך, באם הנך רואה איזה איש שיכול לבוא בחשבון, תדבר עמו ותחפש עצות ותחבולות לעשות עבור הישיבה כי המצב הגשמי קשה מנשוא. דברתי בשבת נחמו אחה"צ דרשה בנוה אחיעזר ואחכה שנוכל לעשות מה אצלם. כבר התחילו לקבץ וכמעט רובם נותנים בספ"י השי"ת יעזור.

בישיבתנו הק' לומדים ב"ה רובם בהתמדה רבה על אף החום הגדול השורר אצלינו, חוץ מאלו היחידים שאתה מכיר אותם בשמם. הזמן נמשך אי"ה עד י"א תשרי, והחזרה נתחיל אי"ה בר"ח אלול, והכל מתנהג כמקדם.

אודות ... לע"ע אין חדשות, הנני משתדל אתו בכל מה שאפשר עבורו, קריתי את ר' ... נ"י ודברתי עמו אודות שידוכים והבטיח לי לחשוב מזה, אבל עד כה עוד לא נעשה כלום השם יעזור. משה יוסף שרף נ"י בא בקשר האירוסין עם אחותו של יצחק שטרן נ"י, הייתי על התנאים בליל ט"ו באב אצל חיים ישראל שטרן נ"י שם הי' התנאים עצהיו"ט.

אפס אין חדשות מיוחדות, אחתום בדרשו"ט ידידך עוז המחכה לישועה ורחמים בקרב אכי"ר,

הק' משה יהושע בהה"צ שליט"א

שהינו כחודש ימים בסנט-מוריץ, ואז החלה הנסיעה לאמריקה

צילום ממכתב הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א

כאשר הבטיח מרן לבקר שם על ימי הנוראים. בז' אלול נסענו לפאריז, והתעכבנו שם יום אחד אצל ידידנו הנגיד החסיד ר' דוב גוטמן, שהתגורר שם. בפאריז הצטרף לנסיעתנו ידידנו הר"ר יעקב דוד ויז'ניצר ז"ל — מנהל הישיבה, שהתכוין להתרים את ציבור אנ"ש חסידי ויז'ניץ בארה"ב למען הישיבה בנוכחות מרן, וכן רצה לארגן את מסיבת ה"מלוה מלכה", במשך שהותו של מרן באמריקה.

מפאריז עברנו לשערבורג, ושם עלינו על האניה הגדולה "קווין-מרי" האנגלית, כשפנינו מועדות לארצות-הברית.

על אם הדרך לאמריקה

האניה האנגלית "קווין-מרי" אפשר להמליץ עליה שהיא "עיר גדולה ואנשים בה הרבה". כעשרה קומות גובהה, שלשה מהם מתחת למים, וארבע אלף אנשים הצטרפו לנסיעה זו, כשלערך חצים נמנו על אנשי הצוות, המשרתים, וחצים היו הנוסעים. באניה זו חנויות, משחקי ספורט, ומשגיח חרדי שעמד על מהלך הכשרות במטבח. התפללנו בבית-הכנסת והיו מנינים הרבה, בדיוק כמו בעיר. חויה יוצאת מהכלל היה להשתתף בנסיעה על אנית-מלכות זו, בפרט שמזג האויר הנעים לנו למשך אורך הנסיעה.

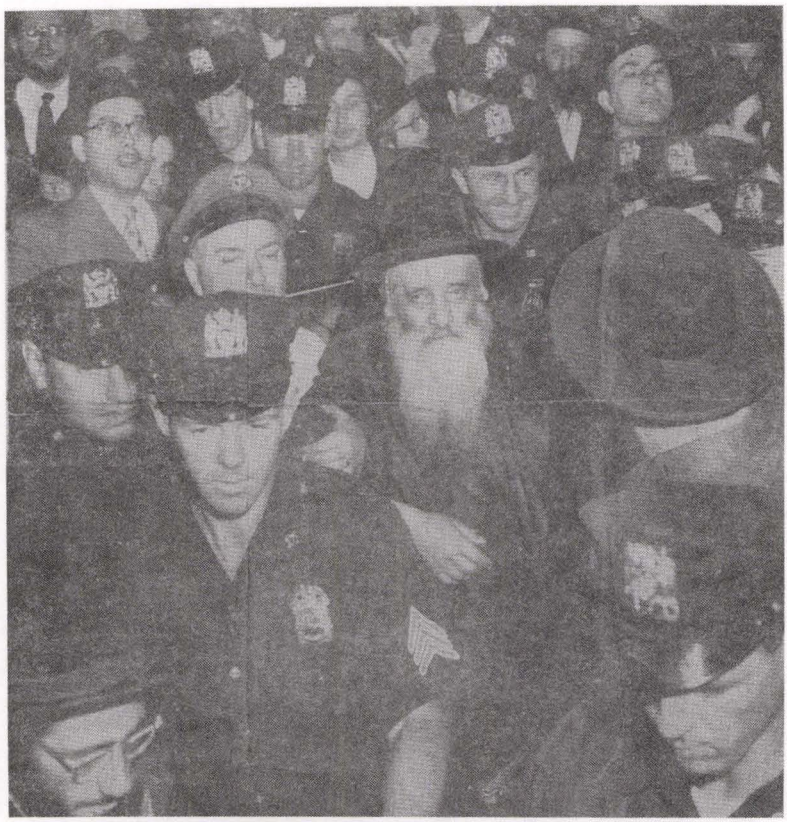
דרכו של מרן במשך הנסיעה היתה להתישב על המרפסת ולכתוב חידושי תורתו, שלימים כונסו לחיבורו הקדוש "אמרי חיים" על התורה ומועדים, שזכינו לאורו לאחר הסתלקותו. מנוחת השקט ושלוה, עזרו לו למרן להתרכז ברעיוניו ומחשבותיו בהם שוטט.

בויליאמסבורג

יום שלישי, י"ד באלול תשי"ז, הוא היום שהגענו בשעה טובה ומוצלחת לנמל ניו יורק. קבלת פנים מרשימה קיבל מרן מכל אנ"ש והציבור החרדי, שבאו לראות וליראות. בקושי רב פלש מרן את דרכו בין הקהל שהצטופף סביבו. כולם רצו לחטוף מבט על פניו המאירים ולקדמו בברכת שלום. מרן המשיך בדרכו, ונסע מיד

מרן זצ"ל ברדתו מהאניה בניו יורק
מאחוריו עומד המחבר

מרן זצ"ל בהגיעו לחופי ניו יורק

לאכסניתו "645 בעדפורד עוועניו", בבית הרה"ג מוה"ר אברהם ניסן ניימאן שליט"א (כיום דומ"ץ שיכון ויז'ניץ במאנסי) ואמו ע"ה.

בינתים נשארתי בנמל לסדר את ענייני המכס והחבילות, אולם הכל עבר ב"ה חיש מהר, כי בין הממונים עבדו יהודים שידעו להעריך את כבוד מרן, כך שסודרנו ללא כל שהיות. כשעתיים אחרי מרן הגעתי לויליאמסבורג.

התארחתי בבית ש"ב הרה"ח ר' שבתי פוקס נ"י, ור' יעקב דוד ז"ל אצל ש"ב הרה"ח ר' ניסן לעזער נ"י יבלחט"א. הישוב היהודי בויליאמסבורג התפתח בעת ההיא עד כי גדל מאד בלע"ה. ביהמ"ד דחסידי ויז'ניץ עמד בראשותו של הרה"צ רבי מרדכי שליט"א, שהיה גר אצל הביהמ"ד ב-"162 ראסס סטריט". בין הקהלות הגדולות דשם נמנו קהל "ערוגת הבשם" של הגה"צ מצעהלים זצ"ל, משוכללת עם מקוה טהרה, וקהילת סאטמאר. גם שאר הקהילות, ביניהם קהלת פאפא, וויען, קרלין ועוד, החלו לשגשג ולהתקדם.

הביקור אצל האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל

היה זה דרכו של מרן בכל מקום בואו, לבקר את הרב מרא דאתרא ועוד רבנים ואדמורי"ם חשובים. בין חסידים היו כאלה שניסו להשפיע על מרן לדלג על ביקור אצל כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל מפאת חילוקי ההשקפות בעניני הבחירות שבארה"ק וכו'. ברם, כדרכו בקודש לרדוף אחר השלום, ולסלוד מעניינים המביאים ח"ו לידי מריבה, שתק מרן ולא ענה להם מאומה.

עברו יומים, ומרן לא הביע את תכניתו. כפי שידעו ה"עולם" שביום ה' בשבוע לא היה מרן מקבל את הקהל, כי דרכו מאז ימי המלחמה בתענית-דיבור כל יום חמישי, ולא דיבר עם שום אדם, זולת ענין דחוף או הזכרת שם חולה ל"ע היו רושמים על פתק ומגישים לפניו, ותו לא. כולם היו בטוחים שביום זה ודאי שלא יצא לביקור, כי הרי תענית הדיבור לא תַרְשֶׁנּוּ. אך מה נדהמנו לראות בשעה 3 אחה"צ מופיע מרן בחדר הגבאים — שיטלפנו לבנו הרה"צ רבי

מרדכי שליט"א ולהרה"ח ר' שלמה נייפאן ע"ה שיבאו הֵנה על אתר, ושלא לפרסם את הדבר, כי ברצונו לערוך עכשיו ביקור בבית האדמו"ר מסאטמאר. הודעתי את כל זאת גם לר' יעקב דוד, ובשעה 3:30 היינו כבר שם.

האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל קיבל את פני מרן בשמחה רבה, ונכנסו פנימה. אנו לא היינו יותר מחמשה איש, ואילו ממקורבי האדמו"ר מסאטמאר היו רבים שנכחו, כי רצו לשמוע האיך יעבור ביקור זה.

האדמו"ר מסאטמאר שאל למרן האיך הגיע לארה"ב, ומרן ענהו: באניה — כי הוא מתנגד קצת לנסיעה עם אוירון (מאחר ועדיין לא היו האוירונים משוכללים כהיום). הסכים אתו האדמו"ר מסאטמאר שגם הוא מתנגד לנסוע באוירון.

בינתיים הכניסו פירות, והאדמו"ר מסאטמאר כיבד את מרן לברך. מרן השיבו: נו, בעל-הבית קודם, והרי אמרו חז"ל [ברכות דף ל"ה] כאן לפני ברכה כאן לאחר ברכה... הגיב האדמו"ר מסאטמאר על כך וענה: "הרי הפירות לא באו אלא לכבוד האורח, כי לעצמי אין צורך בזה כעת, ונמצא שהאורח בחינת בעל-הבית על הפירות. תשובת מרן לא איחרה מלבוא: "נו, אם אני בעל-הבית — הרי כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה, הריני מכבד את הרבי מסאטמאר לברך קודם... הקהל פרץ בצחוק קל, והרבי מסאטמר סיים: "עם כבודו קשה להתווכח.

האדמו"ר מסאטמאר בירך קודם, וחילקו את השיריים. נדמה היה שכ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל נהנה מאוד מביקורו של מרן.

ביקורו-החוזר של האדמו"ר מסאטמר

תיכף במוצאי שבת הראשונה לביאת מרן, כחצות לילה, הופיע הרבי מסאטמאר לביקור-חוזר. מרן מסר לו את כסאו, כי כסא חשוב מעין זה לא היה נמצא רק אחד. כשסירב לשבת, הוסיף מרן לומר: כי אינו רק אורח נטה ללון כאן בארה"ב, וגם הפירות אינם משלו, ורק

עם הכסא יוכל לכבדו, ולזאת מבקשו שלא לסרב. רק אז נאות האדמו"ר מסאטמאר וישב.

עונג רוחני היה לשמוע שיחת הצדיקים הללו, כי האדמו"ר מסאטמאר היה בזיווג ראשון חתן הרה"צ מפלאנטש זצ"ל, נכדו של הרה"ק מדזיקוב, ובין בני המשפחה היתה סבתא בשם בילא, אשה צדקת וחשובה, ועליה האריך לספר דברים שלא ידע מרן לפני כן. אף מרן סיפר ענינים ועובדות הנוגעים לבית דזיקוב, וכך ישבו לערך שעה וחצי, והחליפו רשמי קודש מקדמת דנא.

בזה נסתיימו הביקורים בין שני הצדיקים בכי טוב.

הרחיבי מקום אהלך

בית מדרשנו בויליאמסבורג קטן היה מהכיל את הציבור שגדל לאט לאט, ומאחר שמרן שהה כאן, החליטו לרכוש בנין מורווח, בית גדול לתורה ולתפלה. הבנין הגדול המשמש כיום כביהמ"ד דחסידי ויז'ניץ עם הת"ת שלידו ב"6 ליע עוועניו", היה אז תחנת משטרה. המשטרה עברה אז למקום אחר, כך שהבנין עמד על מכרז למכירה. הרה"ח ר' פנחס ניימאן נ"י עשה השתדלות בענין, ואכן זכינו במכרז איזה ימים לפני ראש השנה, ועל ראש השנה כבר התפללנו שם בשעה טובה ומוצלחת.

במקום זה שנחנך ע"י מרן בתפלותיו ובעריכת שולחנותיו הטהורים, שהינו במשך הביקור. יצוין שמאפס הפנאי והזמן המתאים, לא יכלו הגבאים להכין מקום ראוי לניהול השלחן בליל ר"ה, ובחדר צר הצטופפו כולם, ומרן לא נהנה מהצמצום.

זוכרני שפירש אז מרן בדברות קדשו את דברי הפייטן ב"היה עם פיפיות", "עיני עמך בם תלויות ועיניהם לך מיחלות", עפ"י העובדא בהרה"ק מבארדיטשוב זי"ע ששאלו פעם יהודי — רבי, האיך יכולים אתם להתפלל ולערוך תחינה ובקשה בפעם אחת על כל אלו שחוסים בצלכם, הזקוקים לישועות ורחמי שמים? וענהו הרה"ק, "שמע נא, כל בקשה הבאה אלי נחרתים הדברים על לבי, ואח"כ פותח אני את

מרן זצ"ל בליווי בנו הרה"צ רבי מרדכי שליט"א
כשהם יוצאים מביהמ"ד דחסידי ויזניץ בוויליאמסבורג

לבבי לפני השי"ת ואומר — רבש"ע! ראה נא מה שבלבי וקרא והבן את כל הבקשות שבקרבה, והושיעה להם ברחמיך הרבים". זהו הכוונה במאמרנו "עיני עמך" — אלו המנהיגים הנקראים עיני העדה, "בם תלויות" כל הבקשות ששטחו לפניהם מצוי בם — על לוח לבם בקרבם, ועיניהם לך מיחלות, מנהיגי הדור מיחלות אליך ה', שתושיעם ותכתבם לכתיבה וחתימה טובה... אלו היו תוכן דבריו הקדושים.

הכינו למרן חדר מיוחד בכדי למנוע ממנו טירחא יתירה, שלא יצטרך להטלטל לדירתו בהלוך ושוב, וכאן שהה עד עבור חג הסוכות. בכל ערב מימי הסוכות ערכו שמחת בית השואבה כנהוג, ברב עם הדרת מלך, בשירות ותשבחות, בשמחה וריקודין.

מעשה ברוכל

הרגשה נעימה ביותר היתה לו למרן לשהות כאן בקרב החסידים, שרובם עוד זכו לחסות בצל כנפיו של אביו הסב"ק זי"ע, והיתה זו אצלו חשיבות מיוחדת לתהות על מעמדם ומצבם.

כמעט בכל ערב מימות החול, עם סיומו בקבלת הקהל, היו נכנסים אליו מקורביו, ואתם שוחח והתענין על מצב הפרנסות של אחב"י, ומכל הנעשה בכל קהלה ועדה. באותם שיחות הִרבה לדבר דברי חסידות וקורות דברי הימים מימי קדם בויז'ניץ, בימי אביו הסב"ק זצ"ל.

השומעים התפלאו לשמע אזנם, כי בכל פעם היה מסיים עם סיפור באותו אברך שהגיע לויז'ניץ מדי שנה בשנה בחצי חודש אלול, והתעכב עד אחרי החגים. אותו חסיד רוכל היה, וגם גרביים מכר לחסידים. דרכו היה להכריז: "יודל'ך, יודל'ך, קויפט'ס זאָקען, גוטע זאָקען, איהר האט נאך צייט ביז נאך יו"ט, נאכדעם וועט דער סוחר אוועק פארען, וועט איהר איהם זוכען, אבער ער איז שוין נישט דאָ..."

כמובן, שכאשר שמענו את הסיפור הלז לראשונה מפיו הק', צחקו

הנוכחים, אך כשחזר על המעשה שוב ושוב, התחיל לבי דופק, עד שהבעתי רגשי לבבי לאחד מידידי באמרי: זה שנים רבות, כמעט כל שנותי לטובה, שזכיתי להסתופף בצל מרן, ומעודי לא שמעתי סיפור זה מפיו, ומה שתמוה בעיני שמרן כופלו ומשלשו זה פעמים רבות — הלא דבר הוא!

בריחוק מקום

בימי שהותי בארה"ב, דאגתי לטובת תלמידי הישיבה שבארה"ק, שלחתי ספרים שהיו חסרים בישיבה, כי בארץ עדיין לא התפתחה מלאכת הדפוס כראוי מפאת יוקר הנייר.

למעשה, התארכה שהותנו בניו יורק יותר מכפי המתוכנן, ועמדתי בקשרי מכתבים תמידיים עם הרה"צ אב"ד וראש הישיבה שליט"א אודות הנהגת הישיבה ובפרט בהתחלת הזמן החורף תשי"ח, ולחשיבות הענין אביא כאן קטעים ממכתביו אלי:

לכבוד ידיד נפשי עוז האברך היקר החסיד מופלג בתוי"ש חו"נ כמוה"ר **יצחק דוד רעזמיוועש** נ"י

אחדשה"ט בידידות נאמנה, את מכתבך קבלתי אתמול והיות והענינים מסובכים הם מאד, הי' טוב שתדבר עם ידידנו ריעקב דוד וויזניצר נ"י לטכס עצה לדבר, שהענינים יהיו מסודרים. מפה א"א לנו לעשות כלום יען שאין אנו יודעים המצב דשם. גם אבקשך להודיעני אודות חזרתך הביתה אם הנך חושב להיות על ר"ח חשון פה, כי הענין מתענין אותי מאד. צבי רז"ב נ"י אינו רוצה לקבל ע"ע ההשגחה רק על הזמן כולו לא על חצי הזמן, וממילא אינני יודע מה לעשות, ע"כ נא להודיעני תומ"י... עוד כמה בחורים עומדים על הפרק, אבל בעזרת נשואין לסדר שיוכל כאו"א לבוא לאיזה דירה זה הוא עיקר גדול ויסוד גדול לחינוך הדור, נא לרכז רעיוניך לסדר ולדבר עם ידידנו יעקב דוד נ"י אודות ענין עזרת נשואין שנוכל לקום בית מכמה דירות עבור עזרת נשואין.

מכתבו של הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א אלי לאמריקה

אשאר בזה ידידך עוז המברכך בשמחת החג ובכל מילי דמיטב מחכה לישועה ורחמים בקרב אכי"ר.

הק' משה יהושע בהה"צ שליט"א

והרי עוד מכתב מאותה תקופה בענין המשגיחות ושילוח הספרים:

לכבוד ידידי היקר האברך החסיד המופלג בתוי"ש חו"נ כמוה"ר **יצחק דוד** נרו יאיר.

שני מכתביך קבלתי, אודות ההשגחה הצדק אתך, אולם אינני יודע מה לעשות. ביום א' הבא מתחילים אי"ה הלימודים בשטומ"צ, ועוד לא נחלט מי משגיח. צבי נ"י לא רצה . . . וגם מנחם נ"י הוא בירושלים, יוסיל וויזניצר ג"כ אינו רוצה, מסתמא יסתדר הדבר אי"ה, אולם לע"ע אינני יודע עדיין.

אודות הספרים מסרתי הכל לידידינו אליעזר דוד פר"מ נ"י להשיב לך תשובה תומ"י איזו גמרות צריכים ואיזו מפרשים הם נחוצים הכל בפרוטרוט כי הוא בקי היטב בעניני הספרים, והוא עוסק בזה, ומסתמא קבלת כבר מכתב ממנו.

עשינו אסיפה של אברכים ביום א' העבר ואחכה אי"ה שיתחילו הלימודים בהתמדה הן בשיעורי הבקר והערב, וגם חברותות קטנות בתוך החברה לדבר א' אל חבירו ענינים של תכלית הבריאה ושבירות המדות הרעות והגרועות, השי"ת יעזור שיתחנכו האברכים בדרך התורה והחסידות באמת ובתמים עם מדות טובות וישרות.

אפס אין חדשות מיוחדות, הכל כמנהגו נוהג, אנו מחכים מאד כבר לביאת כ"ק אאמו"ר שליט"א הבית בלב שמח.

ידידך עוז המברכך בכל טוב ומחכה לישועה בקרב אכי"ר.

הק' משה יהושע בהה"צ שליט"א

בתחילת חודש כסלו רבתה השמחה בבית מרן עם הולדת הבן (ה"ה הרב ר' מנחם מענדל שליט"א) אצל בנו הרה"צ אב"ד

אגרת מהרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א אלי אודות הנהגת הישיבה

ור"מ שליט"א בארה"ק. אנו ששהינו באמריקה בריחוק מקום, לקחנו חבל בשמחתו ושגרתי אגרת מזל-טוב לכבוד הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, עליה השיב כדברים האלו:

שלום וברכה לכבוד ידיד נפשי עוז האברך היקר והנחמד מו"מ בתוי"ש וחסידות כמוה"ר יצחק דוד נרך יאיר.

אחדשה"ט בידידות, את מכתבך קבלתי, ונהניתי מאד בראותי שהי' אצלכם באמריקה ג"כ שמחה גדולה ולקחתם חבל בשמחתי, תודה רבה לך על הברכות שברכתנו, יה"ר שאזכה לראות אצלו ואצל כל יו"ח רב נחת ותענוג דקדושה מתוך שמחה והרחבת הדעת, וגם אתה תזכה לראות מכל יו"ח נחת ותענוג דקדושה מתוך הרחבה גדולה ושמחת הלב, ולשמוע ולהשמיע אך טוב סלה...

מגביות ופעולות

ר' יעקב דוד ז"ל — המנהל, התעסק גם כאן בעבודתו המסורה לטובת הישיבה בארה"ק. הוא ערך סיורים וביקורים אצל נגידי ארץ, ונסע למרחקים בעיירות נדחות בארה"ב. בענין "עזרת נשואין" הצליח ה' בידו, כי במקסיקו גר אז ידידנו ר' מנחם גנץ נ"י, ור' יעקב דוד הצליח לשכנעו שיקים בשיכון שתי בתים משותפים הנקראים "בית מנחם א' וב'", לאברכי הכולל, שלא השיגה ידם לשלם רק שכר דירה, בתנאים קלים ביותר.

פעולות על רכישת ביהמ"ד בירושלים

בסיוע ידידי הרה"ח ר' בן ציון טאבאק ז"ל, אבלחט"א, שהיה תמיד ראש וראשון בכל לבו ונפשו לבית ויז'ניץ, ערכנו מגבית לצורך רכישת בית המדרש לאברכים בירושלים, שנעו ונדו ממקום למקום, והיו מתפללים אז בחדר צר שבת"ת "יבנה". על הקלויז "ישועות ישראל" דחסידי וויזניץ בבתי מילנר שבירושלים נמנו זקני החסידים מדור הישן, שגרו בקרבת מקום בשכונת בית ישראל, והיה זה קרוב ונראה לגבול הירדני, סכנה איומה בימים ההם. האברכים גרו בשכונת

מרן זצ"ל בעת שהותו באמריקה

מימין: ר' אלטר יוסף ניימאן נ"י (בבחרותו), משמאל: ר' שמואל מייער נ"י ור' אברהם ניסן בר"י ניימאן נ"י

גאולה, ולזאת הקימו מנין נפרד בשם "אהבת ישראל", ומזה התפתחו המוסדות בירושלים בשנים מאוחרות.

הבטחתים לפני נסיעתי שאשתדל בע"ה להביא סכום הגון מארה"ב שיוכלו לקבוע לעצמם מקום ראוי לתורה ותפלה. למעשה, קנו בכספים אלו את בית המדרש בירושלים שברחוב יחזקאל, שהיה בקרבת מקום לדירתו של הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל, והוא היה רגיל להשתתף שם בסעודת רעוא דרעוין.

שנת השבעים

מסיבת מלוה-מלכה לטובת החזקת הישיבה בארה"ק התקיימה ברוב פאר והדר במוצאי ש"ק פרשת וישלח, אור ליום ט"ו כסלו, באולם גראנד-פארידייס. היה זה מעמד נשגב, כי ביום זה מלאו לו למרן שבעים שנה, ולזאת היתה למסיבה משמעות מיוחדת ואוירה חגיגית. עם תום ברכת המזון יצאו הקהל בריקודין נלהבים בהשתתפות מרן, והשמחה הגיעה לשיאה. למחרתו ביום ראשון לאחר תפלת שחרית חילק מרן מזונות ושתו לחיים לרגל המאורע.

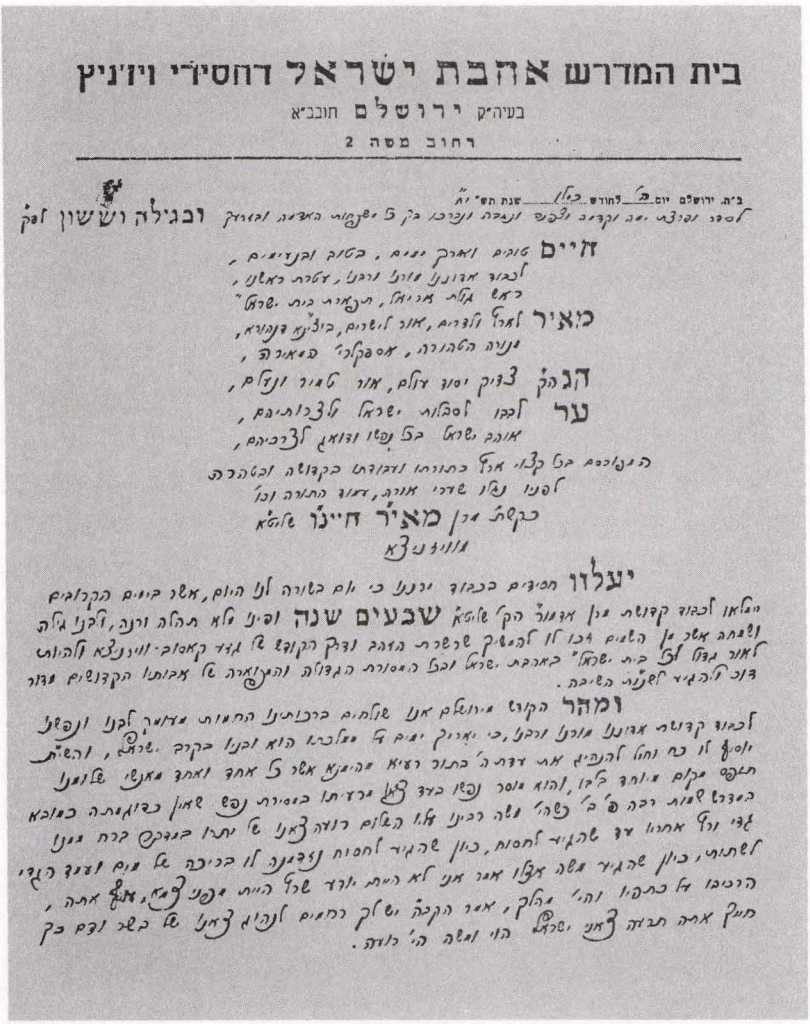
מכל קצוי תבל הגיעו מכתבי-ברכה למרן. תלמידי הישיבה בארה"ק הצטרפו גם הם להביע רגשי לבבם, כי כן ביקש מהם מרן, שיכתבו לו מכל מה שמתרחש סביבם, ובראשם הגיע מכתב בנו הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א. מירושלים כתבו חסידים ואנ"ש מתפללי בתי המדרשות דשם, זקנים עם אברכים צעירים, ושמחת חסידי ויז'ניץ די בכל אתר ואתר עברה על כל גדותיה, שזכינו להסתופף בצל מרן, אחר החורבן הנורא שפקד את בית ישראל בשנות הדמים החורבן והשואה. מכתבים אלו משקפים ומראים בעליל את ההתקשרות הבלתי מוגבלת שבין מרן וחסידיו, נפשם קשורה בנפשו.

בהיותי עומד ומשמש בבית מרן שמרתי על מכתבים אלו כבבת עיני, ותוכנם מלא געגועים וכיסופין מתלמידים לרבם ומורה דרכם הנערץ והנקדש בכל צעד ושעל.

הנסיעה מניו יורק ללונדון

כארבע חדשים שהה מרן בארה"ב, עד לתחילת חודש טבת, שאז

ברכה משותפת למרן מכל תושבי ודיירי שיכון ויזניץ

בית המדרש אהבת ישראל דחסידי ויזניץ

בעיה"ק ירושלם תובב"א

רחוב מסה 2

מכתב-ברכה ממתפללי בית המדרש "אהבת ישראל" דחסידי ויזניץ

בעיה"ק ירושלים ת"ו

בית המדרש אהבת ישראל דחסידי ויזניץ

בעיה"ק ירושלם תובב"א

רחוב מסה 2

ב"ה ירוש"ם יום ____ לחודש ____ שנת תש"

- 2 -

אשרי ואזני מלקן שלה בהבלו בסודתא בשיא

אתרי השונאה והתורכן הנערא באורוסקב להתניר שרה לוחשן

להקים שוב ברכב לתסידות ויזניץ על אדמת הקודש לחדש

כעיר עזכרו, להיות את שיבון אהבתי ישראל ואור התורה שבעה

לשם ולתהלה לתפארת אנכי אור גדול לתורה ויראתי שמים

ותסידות לפי הדרך שקבלנו בהוראת הקדושים מגדל-דור זה

הבעש"ט הק' ביתר ותשית ונוסף לו אורך ורום ושלות תורת

והבריות גוסא ולפיך בתאר יקרת כאדם בהבנין ושלא שתלוש

בהיות ה' בהלוחות אלקיך יפריחון, שזה משאת נפשו ותעלו

כל בימים להרחיב לגבול הקדושה, ודוד ינהגון בשובה בשירת

וכרננת והוו כאו שאתר אבן שאפאוֹ הק' שלמה ואהי ראשך

ורגלים משה את יפו ונקרה ושראל יפו רת בשנת וכרננת

והוי ושניך עליך לפך תקטרת ושושנת ושירת תאוות אגרה

בהבנן שלם ונקומה בנו לפך תסף ואמונתו לבית ושראל "

וראו כל אמסי ארץ את ושודת אלקיך ויצפה להבריח

את אדמתו לך אלקיך מרורתו לפשות לפקוד בבא.

הבא החוץ בשם אנף וכל המעלים בבריתך אהבת ושראל

פרסומי ויזניץ בארה"ק ירושלם תוב"א

ולהלא ומלך בן ולבבך

פרעלה

זלאר ירקר בן ב"ר

זם סגירת הסעטק הגדולה ועל בקשורה הטובה שהולכת ונפשך שהיו

לבעל אהוב ונפשך הכר האמון מסיבא ופרישא גולמא ואל אבודים

בריעתו בדעתו עצל-עתך ויעצה לכתו פקבושה אתל ומלך ולה ושמחת

מכתב-ברכה ממתפללי בית המדרש הישן "ישועות ישראל" דחסידי ויזניץ בעיה"ק ירושלים ת"ו

מכתב ברכה למרן מאת תלמידי הישיבה

החלו ההכנות לחזרתו לאה"ק. לפני נסיעתו ביקר פעם נוספת אצל כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, והאדמו"ר מסאטמאר החזיר לו ג"כ ביקור. כמו כן ביקר מרן אצל כל האדמורי"ם החשובים, ביניהם האדמו"ר מקופיטשניץ זצ"ל.

ביום י"א טבת הפלגנו מנמל ניו יורק באניה "קווין-אליזבט" — אחות ה"קווין-מרי" — לכיוון סאוט המפטן שבאנגליה. מרן הבטיח לחסידיו שבלונדון, שבדרך חזרתו לאה"ק ישכון אצלם על שבת אחת. בנסיעה זו ליוה אותנו הרה"ג רבי ישראל אברהם שטיין מפולטישן זצ"ל, ששימח והרנין את לב מרן באמרותיו המבריקות ודברי חכמתו.

בין הקהל היו גם שני חזנים בעלי שם מניו יורק, ומאחר שידעו שמרן יודע-נגן, היו משמיעים לפניו מזמן לזמן מנגינותם. אחד מהחזנים שר לפני מרן קטע שחידש עבור איזו מסיבה, והדבר מצא חן בעיני מרן, עד ששאלו אם לא יקפיד באם יעלה את הזמר על תיבות אחרות. החזן שמח שמרן ישתמש בניגונו וכמובן העניק לו בתשואות חן. באותו מעמד העלה מרן את הזמר על תיבות "יעל כן נקוה לך..." המושר בחצרות ויז'ניץ עד היום הזה. יש לציין שזמן רב במשך הנסיעה בילה מרן בכתיבת חידושי תורותיו, כמו בנסיעה הקודמת.

סערה בלב ים

בהיותנו בלב ים קרוב לאנגליה, קם רוח סערה. היה זה ביום האחרון על האניה. עם שספינה זו היתה בגודלה כ"עיר" ממש, בכל זאת הורגשה הסופה. הגענו ל"סאוט המפטן" ביום חמישי, י"ז טבת, אך מזג האויר הנורא מנענו מליכנס לנמל. בצפיתנו צפינו כל היום ההוא שתשקוט הסערה, אולם לשוא תוחלתנו.

לעת ערב הובילו אותנו עם סירות קטנות לנמל. בנמל חכינו שעות על גבי שעות על המזודות והחבילות. בינתים ראיתי את ידידנו — שסידר ענייננו — מר עזריאל מוזס (מ"גודמוס טורס") רץ פה ושם, ובקשתיו שיסדר לפחות שמרן יגיע עוד הערב לתוך עיר לונדון, ולא

ב"ה לונדון יצ"ו שנת «אור זרע לצדיק» לפ"ק

מודעה

הננו שמחים להודיע כי כ"ק מרן

אדמו"ר שליט"א מויזניץ

יופיע בשערי עירנו בעה"ש

ביום ה' פרשת שמות

בשעה 11.20 a.m.

(Boat Train Queen Mary) WATERLOO STATION

ויגיע למקום האכסניא

12 noon בשעה 97, STAMFORD HILL, N.16

התפילות בש"ק ועריכת השלחנות יתקיימו בעה"ש

בבניז החדש של «יסודי התורה»

2-4, AMHURST PARK, N.16

לפרטים נא להתקשר עם

הרב פ"ש שנעעבאלג

חסידי ויזניץ

לונדון

Tel: STA 6295/0702

Coaches will leave from 97, Stamford Hill, N.16
78 & 86, Cazenove Road, N.16 at 10.20 a.m.

מודעה אודות הופעתו של מרן לעיר לונדון

יצטרך לשהות פה בלילה. עם חצות הלילה יצאנו בשלום מהנמל, והגענו לאכסניא בשעה שתים — באישון לילה, שבורים ורצוצים מטלטול הדרך.

בהזדמנות זו שאלתי לידידי ר' עזריאל מוזס מה זה ועל מה זה שלא עלתה בידו לסדר עבורנו את החפצים באופן מהיר יותר. השיבני: כי היתה כאן מסירה נוראה, שמרן וכל פמליא דיליה מביאים כביכול שעונים ועוד חפצים חשודים, ולכן רצו לבדוק את המטען כולו. ועד שעלה בידו לשכנעם כי טעות יש כאן, וכי כל המסירה נובעת מאיזה קבוצת אנשים שפלים שהוציאו עלילה על חבורתנו. מר מוזס הוסיף כי באם תיערך בדיקה יסודית יהיה זה להם לחרפה ולבושה — לחשוד באישיות כזו, מה גם שתיכף בחילוף איזו מילים עם מרן כבר ראו עם מי המדובר, ויצאנו משם בשלום.

מרן זצ"ל בלונדון
לשמאלו: הרה"ג מוה"ר שרגא פייוויש שנעעבאלג שליט"א

השבת הנעימה בלונדון

בלונדון גופא, הרגשנו כמו בבית, כי כבר עמד על תילו בית מדרשנו, בראשותו של הרה"ג מוה"ר שרגא פייוויש שנעעבאלג שליט"א, שמסר את דירתו למרן, ותפלות החול נערכו שם. לשבת קבלנו אולם ביה"ס "יסודי התורה" של הרה"ג ר' שמעלקא פינטער זצ"ל, מידידי ויז'ניץ הותיקים. אורחים רבים מכל פינות אירופה הגיעו על שב"ק, וכדרכו בקודש עבר מרן לפני התיבה בליל שב"ק, וסעודת שבת הוכנה כיד המלך.

שעה 8 בערב — מופיע מרן לשלחנו הטהור. העומדים גג על גג, האולם היה מלא על כל גדותיו, והמסובים איש איש כפי מהללו, רבנים וחשובי הקהל, כולם על מקומם בסדר ומשטר נהדר, ומתחילים: גוט שבת, גוט שבת... אחר קידוש לפני נטילת ידים, מתחיל מרן לפזם הניגון "השבת נועם הנשמות", והשעון עושה את שלו, עד שמחוגיו הראו שעה 3 לפנות בוקר... בהתלהבותו העצומה הרגשתי שסחף אתו מרן את כל הנוכחים והבעיר בהם יקוד אש קדושת השבת, עד שנתקיים בפועל ממש פירוש ספה"ק "אכלוהו היום" — עסט דעם שבת...

כשבע שעות רצופות בלי הפסק, ללא ליאות כלשהי, כשכל-כולו שופע אור קדושת השבת ונועם זיוו. והעומדים סביבו, מאות מאות אנשים, לא נלאו ולא התעייפו לרגע-קט, לא אמר אדם צר לי המקום. ההתעוררות עברה כל גבול, וחשבתי לתומי כי נמצאים כאן בגרוסוורדיין שלפני השואה, כמו כשהשנים כתיקונן.

אציין בזה את ההרגשה העילאית ששרתה באותו אולם. בלונדון גר אז הרה"ח החשוב ר' מאיר נתן הופשטיין ז"ל, נכד להרה"ק מקוזניץ, ת"ח וירא שמים. מלפנים היה גר בת"א-יפו, והתקשר למרן בכל נימי נפשו, והיה מבאי ביתו בתדירות והסתופף בצלו בשבתות ובעריכת השולחנות. הוא עמד כעת לאחורי, ומרוב התרגשות דמעו עיניו במשך כל ה"טיש", והיה דוחף ועוקץ אותי בתדירות. מרן הוציא אותו מהכלים בחמימותו, וכולם הביטו עליו במבט נקודה המרכזית, ששפעה אור וקדושה.

The Vishnitzer Rebbe surrounded by a group of London chassidim at a M'lava Malka in Stamford Hill

תמונה שפורסמה בעתונות בעת ביקור מרן זצ"ל בלונדון
משמאל לימין: חדב"נ הרה"ג מוה"ר משה ארנסטר שליט"א (ליד מרן), עומדים: הרה"ג מוה"ר שרגא פייוויש שנעעבאלג שליט"א – רב דביהמ"ד, הרה"ח ר' אלימלך טשר נ"י, והמחבר

במוצאי שבת ההיא התקיימה הלויתו של הרה"צ רבי שלום מוסקוביץ זצ"ל משאץ, שנפטר לעולמו בשב"ק במקום נופש, ומרן שהכירו עוד מלפני המלחמה, השתתף בהלויתו. זכר צדיק לברכה.

אף בהיותינו בלונדון קבלתי מכתב מהרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, בו מבקש שנראה להתרים את ציבור אנ"ש בלונדון לטובת הישיבה ולהקל על מצב הגשמי. להלן קטע מדבריו:

"...ב"ה שהזמן כבר עבר והנכם כבר בלונדון בשטומ"צ, ועוד מעט והנכם בבית בשטומ"צ ובשמחה רבה... וגם תראה בכל כוחך שיהא הכנסה בלונדון עם השגות גדולות, כי המצב הגשמי כפי שמתאר לי מר אייזק אדלר נ"י הוא איום ונורא, אינני יודע מה יהא להבא, וההוצאות מתגברות מיום ליום. נא לעורר את כל אנ"ש היקרים שיחי' שיזכרו תמיד בהישיבה, ויהא להם השגות גבוהות בענין הישיבה הק'.

תלמידינו היקרים לומדים ב"ה בהתמדה רבה כמעט כולם, השם יעזור מעלה מעלה בכל פרט ופרט, תמסור פר"ש לכל תלמידינו ואנ"ש היקרים שיחי' שהם נמצאים עכשיו בלונדון בשמי.

ממני ידידך עוז הדו"ש וטובך לנצח ומחכה לישועת ה' בקרב אכי"ר,

הק' משה יהושע בהה"צ שליט"א

בדרך הביתה

לאחר השבת הפלגנו לאיטליה, ושם עלינו על אניה איטלקית שהובילה אותנו לארץ הקודש. הרב מפולטישין זצ"ל נסע אתנו כל משך הדרך, כי בא לבקר באה"ק. עודנו נוסעים, קמה סערה שוב שנית, כמוה לא ידענו מעודנו. המומים שבורים ורצוצים, חסרי אונים, עם סחרחורת והקאות, שכבנו רתוקים במטות.

זולת אחד המיוחד שכל הסערה לא השפיעה עליו ועל סדר יומו מאומה, היה זה מרן ז"ל. בבוקר הכין לנו מרן מים עבור נטילת-ידים, כי פשוט נבצר מאתנו הקימה מהמטה, והיה דורש בשלומנו במשך אותו הזמן. גם הרב מפולטישין נפגע קשות עקב מזג האויר הסוער, אולם כשכבר הוטב לו במקצת התחיל באמרותיו המחוכמים ובדיחותיו ושימח את הנוכחים. זוכרני שפעם שאל למרן אותו שאלה ששאלו ליונה הנביא "בשל מי הסערה הזאת..."

סוף סוף חזרנו בעז"ה אל המנוחה ואל הנחלה ביום שלישי, כ"ט טבת, ועל שבת שירה כבר היינו בשיכון ויז'ניץ, איש על מחנהו ועל

מכתב שקבלתי בלונדון מהרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א

דגלו. שמחת הפורים כימי קדם כשנים הטובות, וההכנות לקראת החג הקדוש החלו. המאפיה פעלה בעבודת הקודש של אפית המצות, והכל התנהל כתיקונו.

מרן נופל למשכב

ויהי ביום חמישי שלפני שבת הגדול, ו' ניסן, נפל מרן למשכב, ורופאו הפרטי של מרן, הד"ר פרייא הוזעק. הוא הורה תיכף ומיד להזמין אמבולנס להכניסו לבית החולים הפרטי "אסותא" — בו היה הרופא שותף, ומרן היה תחת פיקוחו והשגחתו כל ימי שהותו שם. הסענו את מרן, אני וגיסי הרה"ג מוה"ר יהושע הורביץ שליט"א, שהיה אז בחור בישיבה.

הד"ר נחמן פרייא, הכיר את כל האדמורי"ם עוד מתקופת וויען, והיה מפורסם במומחיותו, כשהוא מצטיין בתור דיאוגניסט יוצא מן הכלל. ראה חולה וידע לקבוע מחלתו. בביקורו אצל אדמו"רים לא היה נוטל תשלום, וכן נהג גם עם בחורי ישיבה. בכל עת שבקשו ממנו היה מוכן לבקר את מרן, חנם ללא תשלום גמול. יזכר שמו לטוב.

מרן קיבל דלקת בבני מעיו עם חום גבוה. הכרת פניו ענתה עליו שהמצב רציני, כי לא הגיב מאומה על שום דבר. בדרך כלל לא אהב שיעשו לו כלום טרם שירשה לעשות ככה או אחרת, והפעם שתק ושכב בעינים סגורות.

בבית-החולים קבלו פנינו צוות אחים והרופא, ומיד התחילו בטיפול, זריקות ורפואות, ומצבו הוטב קצת. על שבת הגדול הלכו הרבנית הצדקת ע"ה והרה"צ רבי יודא'לי עם זוגתו הרבנית ע"ה ושני בחורים שישמשוהו לעת הצורך. הם קבלו חדר מיוחד על יד מרן. בליל שבת, בשעה 11, מצלצל הטלפון במשרד הישיבה. חיל ורעדה אחזנו, והלב פעם ודפק בחוזק — משהו לא בסדר. התחלנו באמירת תהלים, ולפתע מגיע בבהלה הרה"ג מוה"ר משה ארנסטר שליט"א — חדב"נ, זה עתה קיבל ידיעה שמצבו של מרן התערער והוא בכי-רע, כמעט שאבד את הכרתו, לזאת הוא רוצה לצאת לתל אביב רגלי, והרוצה להצטרף אתו, ילך אתו. יצאו אתו קבוצת אנשים, ואנו נשארנו והמשכנו לעורר רחמים.

לפנות בוקר הגיע שליח מיוחד, שב"ה הוטב מעמדו ומרן מרגיש בטוב. השליח האריך לספר קורות אותם השעות הספורות של חצות לילה. הרופא ביקר את מרן בשעה 9 בערב, ולא הצביע על שום דבר שיעורר איזה חשד, והלך לו. עודו בדרכו הביתה, הוזעק הרופא חזרה, כי מרן התעלף והאחים לא ידעו לשית עצות בנפשם — מה עושים? פחד ורעד שרר שם, כי כמעט ואבד הכרתו. הרופא ביודעו כי מרן סובל על מחלת הסוכר, הורה לתת סוכר, ולאט לאט התאושש וחזר ב"ה למצבו הראשון. מרוב הבהלה בקשו מנכרי שיטלפן לשיכון, ומאחר שלא הרימו את השפופרת בישיבה, הודיעו לחתנו על דבר המצב. הלה סיפר פלאי פלאות איך שהרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל הרעיש עולמות במשך הלילה.

בבוקר הקדמנו להתפלל, וציבור גדול יצא לבית-החולים לעמוד מקרוב על המצב, וב"ה מאותו זמן הוטב מעמדו של מרן, וכעבור שבוע בלבד, ביום חמישי, י"ג ניסן, כיומיים לפני החג הק', כבר חזר לביתו נאוה קודש. הרופא הגיב שאצל מרן מתנהג הכל חוץ לדרך הטבע, וכשם שהמחלה באה, כך הלכה לה.

אותה שנה לא ערך מרן "סדר" בפומבי לפני עם ועדה, רק בביתו בחוג מצומצם של המשפחה. אני נשארתי לסדר את השלחן, עד ברכת "גאל ישראל", ואז הלכתי לערוך את ה"סדר" בביתי, כי לא רציתי להכביד על בית מרן. מרן בעצמו היה שש ושמח, שזכה לחזור הביתה על ליל הקדוש.

במרוצת מאורעות אותם ימים מפחידים, נזכרתי באותו סיפור ב"רוכל החסידי", עליה חזר מרן פעמים רבות בחדשי החורף כשהיינו בניו יורק. כנראה הרגיש מרן שמשהו עומד להתרחש מן השמים. הודות לא-ל הטוב יצאנו ידי חובתנו עם הפחד והמורא, וכעבור איזה שבועות חזר לאיתנו לגמרי.

יש לציין שמאז בכל "שבת הגדול" היה מרן מעמיד יין, והיה שר "אודה ה' בכל לבב..." על גודל החסדים שהיו לו באותה שבת הגדול דשנת תשי"ח.

על חדשי הקיץ של אותה שנה שהה מרן זצ"ל בעיה"ק צפת.

פרק חמשה עשר

אירועים בחצר הקודש

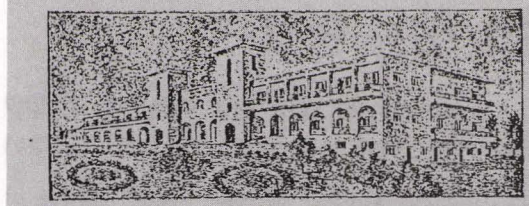
קשרי שידוכין עם בית סקווירא — ונסיעה נוספת לאירופה לטובת הישיבה

בחורף דשנת תשי"ט, הציעו ודיברו נכבדות לבתו של הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, עם הבחור ענף עץ אבות הרב ר' דוד שליט"א (כיום אדמו"ר מסקווירא) בנו של כ"ק האדמו"ר מסקווירא זצ"ל, בחור מצוין שנודע כבעל מעלות ומדות, ואף חכמתו עמדה לו. הצדדים הסכימו להפגש בשווייץ, לראות וליראות, ולגמור את השידוך בכי טוב. בתכנית אמור היה האדמו"ר מסקווירא זצ"ל לנסוע עם הרבנית והבחור, ומצד ויז'ניץ דברו שהרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א והרבנית ובתם יבואו. הזמן נקבע לתחילת חודש שבט.

בקשני מרן, יען שאני כבר מוכר בעיירות אירופה, מפאת נסיעותי הקודמות לטובת הישיבה, ורכשתי המון מכירים וידידים לבית ויז'ניץ, לכן כדאי ונכון שאצטרף עם בנו הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א בנסיעה זו, ואגב אוכל גם לעסוק ולהתרים את נדיבי העם לטובת הישיבה.

מרן מסר לידי כתב-המלצה ויפוי-כח לרגל השליחות הלז, ובין דבריו הוא כותב: "ידידי הנכבד מוה"ר יצחק דוד רזמוביץ נ"י משגיח הישיבה הנוסע כעת לחו"ל בשליחות מיוחדת, מיופה כח מאתנו להופיע בשם הישיבה, לגבות כספים ולעשות את הפעולות הדרושות לטובת ותועלת הישיבה."

הודעות נשלחו לאנ"ש די בכל אתר שעומדים אנו לערוך ביקור נוסף בשווייץ ובכל ארצות אירופה. האכסניא בצירך כרגיל, היתה בבית ידידנו הנה"ח ר' יצחק ניימאן נ"י. למעשה, לא הגיע כ"ק האדמו"ר מסקווירא זצ"ל רק הרבנית עם בנה. החיתון נעשו יפות

ישיבת ויזניץ
ב"י ישראל ומשק אליעזר
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
בני ברק - שכון ויזניץ
ת. ד. 1201 טל. 7191242

בית תורה שאיר שלום ויהורת רוזנברג נ"י

ב"ה. יום יא לחודש טבת תשי"ט מס'

לכל אחב"י שלומי אמוני ישראל נדיבי לב
די בכל אתר ואתר ה' עליהם יחי'.

ישיבתנו הקדושה שבעזהב"ית נתפרסמה שמה ברחבי תפוצות ישראל כמרכז לתורה ויראה, נמצאת כעת במצוקה כלכלית איומה ונאבקת קשה מאד על קיומה, נוסף לכך רובציס עלינו חובות גדולות המעיקות מאד ומסס סכנת התסגרות נשקפת לכל מה שהוקס בעזהשי"ת בעפל רב.

ידידי הנכבר מוה"ר יצחק דוד רוזנוביץ נ"י משגיח הישיבה הנוסע כעת לחו"ל בשליחות מיוחדת, מיופה כח מאתנו להופיע בשם הישיבה, לגבות כספים ולעשות את הפעולות הדרושות לסובת והועלת הישיבה.

הננו פונה בזה לכל אחב"י נדיבי לב אוהבי תוה"ק ולומדי' די בכל אתר ואתר, לקבלו בספ"י, לעמוד לימינו ולהושיט לו את כל העזרה הדרושה.

זכות המצוה הגדולה של החזקת לומדי תורה תגן על כל העושים והמעשים והמשתתפים בעבודה קדושה זו שיתברכו בשפע ברכה והצלחה ויכלא ה' כשאלות לבם לטובה.

הכו"ח למען כבוד התוה"ק ולומדי'
המצפה לישועת ה' ולרחמי שמים

מכתב ממרן זצ"ל – טבת תשי"ט

לרגל נסיעתי לאירופה לגייס כספים עבור הישיבה

בשעה טובה ומוצלחת בבית ידידנו ר' יצחק ניימאן, וחזרו לאמריקה. זמן החתונה הוגבל לט"ו באב — ד' פרשת עקב תשי"ט.

נשארנו בציריך על שבת-קודש, ולאחריו בקרנו ברחבי אירופה להתרים את הציבור לטובת החזקת הישיבה.

בעת ההיא הגיעו פליטי אונגארן שברחו משם לפני זמן-מה ואוכסנו ב"לאגער-אסטן" שליד וויען, והם בקשו שניתן להם גם את ההזדמנות להתחמם לאור התורה והחסידות. הם פשוט הוצרכו לדברי עידוד וחיזוק, ואכן היינו שם על שבת אחת, שהיה להם לעונג ושעשועים, ובילו בתורה ותפלה, והדבר נחקק בלבם לזכרון עולם. ידידים הרבה פגשנו שם באותו מחנה, ביניהם: הרב מבעקעש-טשאבא, הרה"ח ר' מנחם וואלף מילר ומשפחתו, הרה"ח ר' מרדכי שלמה פיש ומשפחתו, ועוד.

נישואי גיסי הרה"ג מוה"ר יהושע הורביץ שליט"א

בחודש אדר שנת תשי"ט, התקיימה חתונתו של גיסי הרה"ג מוה"ר

בחתונת גיסי הרה"ג מוה"ר יהושע הורוויץ שליט"א
מימין לשמאל: חותני ז"ל, החתן, הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל, הרה"ח ר' נתן הנדלר, הרה"ח ר' מנחם מונדרר שליט"א

יהושע הורביץ שליט"א, כעת אדמו"ר מדז'יקוב בברוקלין. אביו הי' הגה"צ רבי מאיר בנו של הגה"צ רבי אלטר יחזקאל הורביץ זצ"ל, האדמו"ר האחרון לבית דז'יקוב לפני המלחמה, וחתנו של מרן רבינו הסב"ק זי"ע. הוא נספה בשואה עם כל משפחתו בשנת תש"ב.

החתונה התקיימה בשיכון, וכמובן שבשמחה זו היה מרן ז"ל כל המחותן. היתה זו החתונה הראשונה במשפחת מרן, ולכן ביקש מרן שיערכו "חתן מאהל" כמנהג ויז'ניץ. השושבין מצד החתן היה דוד החתן הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל, ומצד הכלה חותני ז"ל.

חתונת בית ויז'ניץ-סלונים

באותה שנה בחודש סיון, התקיימה חתונת נכדתו של מרן, בתו של חתנו הרה"צ רבי נפתלי חיים אדלר שליט"א, עם החתן הרב ר' שמואל ברזובסקי שליט"א (כיום ראש ישיבת סלונים), בנו של הרה"צ רבי שלום נח שליט"א (כיום אדמו"ר מסלונים), ונכדו של האדמו"ר רבי אברהם מסלונים זצ"ל מירושלים. לפי בקשת האדמו"ר מסלונים זצ"ל, ויתר מרן הפעם על עריכת "חתן-מאהל", בהטעימו "כי יש לי קפידא שלא להקפיד".

ההכנות לחתונת בית ויז'ניץ — סקווירא

כעבור ימי הפסח התחילו ההכנות לחתונה הגדולה הראשונה בחצר בית ויז'ניץ באה"ק. המון הזמנות — כחמשת אלפים במספר, נשלחו לאורחים בכל קצוי תבל. במשרד הישיבה עבדה צוות מיוחדת ע"ז, והכל בדייקנות נכונה. ההכנות הטכניות, למעמד החופה, הסעודה וכל המסתעף, מסרו לר' יהושע ורטהיימר ור' אייזיק אדלר, והם היו ממונים לארגן את הכל מהחל ועד כלה.

איזה ימים לפני החתונה נערכה "סעודת עניים" כנהוג, שם חילקו מרן והרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א סכומים הגונים לעניים. יש לציין שידידי החסיד ר' דוד ליב שוואַרץ נ"י היה דרכו לאסוף עניים וקבצנים מתל אביב והסביבה ולהביאם להשתתף בסעודות-העניים אצל מרן, וכמובן שקיבלו מתנה הגונה.

בדרך לחופה בחתונת ויזניץ – סלונים
מימין לשמאל: האדמו"ר האחרון מקופיטשניץ זצ"ל, מרן זצ"ל, החתן שליט"א, ואביו הרה"צ מוהרש"נ מסלונים שליט"א

מרן זצ"ל עם האדמו"ר הרה"צ רבי אברהם זצ"ל מסלונים – זקנו של החתן – בשעת החתונה

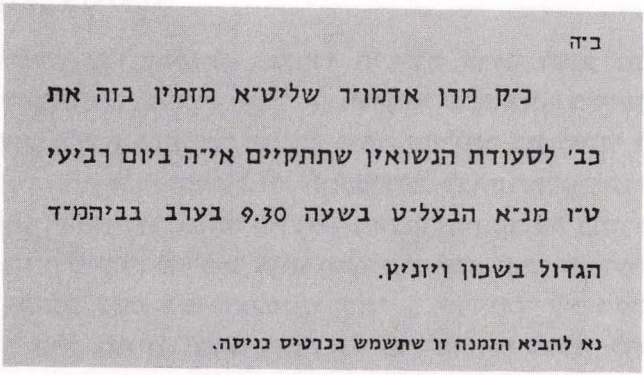
מרן זצ"ל ואחיו הרה"ק מסערט זצ"ל אצל "סעודת-עניים"

כיומיים לפני החתונה הגיע כ"ק האדמו"ר מסקווירא זצ"ל עם יבלחט"א החתן שליט"א ושאר המחותנים, ולילה לפני החתונה נערכה סעודת "חתן-מאהל" כנהוג.

בעידן חדותא

והיום הגדול — חמשה עשר באב — הגיע — אלפים מישראל התקבצו, חסידים וסתם סקרנים. לפני החתונה סייר האדמו"ר מסקווירא עם החתן את השיכון, והקיפו שבע פעמים, כנהוג אצלם. את מעמד החופה סדרו על מגרש ריק, ואברכי השיכון ובחורי הישיבה נתמנו כסדרנים, מלבד מה שהעמידה המשטרה שוטרים בכל פינה שבשיכון, כדי להשליט סדר נכון, כי המון כלי רכב ואוטובוסים הגיעו מכל פינות הארץ. הסעודה נערכה בביהמ"ד הגדול, אולם המקום הכיל רק כאלף מקומות ישיבה, ולכן הקימו בחוץ אהלים ושלחנות וחילקו סנדויצ'ים ומשקאות כיד המלך. מאחר והמקומות היו מצומצמות, צירפו לכל הזמנה כרטיס עם צבע מיוחד, וכך ידעו להושיב את האורחים כפי כבודם וחשיבותם.

בשעת החופה היה ממש סכנת נפשות מגודל הלחץ זו הדחק, כי מעולם לא התכוננו על עולם כה גדול. אח"כ התחיל הסידור וההתרוצצות לסעודת החתונה. השוטרים בסיוע הסדרנים לא הרשו להכנס רק עם פתק וכרטיס מיוחד, וכל מכובד שהופיע בלי פתק,

ב"ה

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מזמין בזה את

כב' לסעודת הנשואין שתתקיים אי"ה ביום רביעי

ט"ו מנ"א הבעל"ט בשעה 9.30 בערב בביהמ"ד

הגדול בשכון ויזניץ.

נא להביא הזמנה זו שתשמש ככרטיס כניסה.

"כרטיס-כניסה" להחתונה הגדולה ויזניץ-סקווירא

בדקו הסדרנים וחפשו ברשימה את שמו, והצביעו על מקומו המיוחד עבורו. ב"ה הכל עבר בסדר מופתי. בחוץ שרר חום נורא, ולזאת הוכן עבור האורחים משקה קר וסודה. שמחה בשלימותה עם ציבור מבורך, טרם נראתה בארץ. עם סיום הסעודה, עברו לערוך מצות ריקודין, שארך עד אור הבוקר ממש. הכל עבר בגילה ברנה ובשמחה רבה.

בליל שב"ק, התפלל האדמו"ר מסקווירא זצ"ל במנין מיוחד במקום אכסניותו בבני ברק, כי בויז'ניץ הרי מקדימים מנחה וקבלת שבת בעוד היום גדול. גם ערך שלחנו בנפרד. החתן נשאר בויז'ניץ. לפני ברהמ"ז חכינו על בואו של האדמו"ר מסקווירא ופמליתו. כדי למנוע אי-נעימות, סדרנו את השלחן בצורת ח', ובצד אחד עמדו חסידי ויז'ניץ ואנ"ש, ואילו בצד שני השארנו מקומות ריקים עבור האורחים. כמנהג טשרנוביל רקד האדמו"ר מסקווירא מצות ריקוד לפני הכלה גם בליל שבת עם תום עריכת השלחן, כשבידו מפה ארוכה על כתפו והכלה מאחוריו, ורקד זמן ארוך לפי ערך. בבוקר התפלל האדמו"ר מסקווירא עם החתן בדירה, ומרן חיכה עליהם ב"נשמת", עד שהגיעו והצטרפו אתנו בתפלה.

על ראש השנה כבר נסעו הזוג לגור בארה"ב להיות אצל אביו, היותו בן יחיד.

הישיבה בשיאה

בינתיים עלו והתעלו תלמידי הישיבה לרום ושגב מדריגותם בלימוד התורה, בהבנה יסודית ושיעורי בקיאות, ביראת שמים וחסידות. חשקת והתמדת התורה היתה מפליאה בין כותלי הישיבה, ונועם זיו התורה הורגש על ידי התלמידים. לבות התלמידים נתקשרו בנפש מגידי השיעור. מחזה לא נדיר היה לראות קבוצת בחורים רצים אחרי מגיד שיעור, מקיפים אותו ומעריפים עליו קושיות והערות. רוח חיים ותוסס נשב בבי אולפנא רבתי זו. הלימוד לא הפריע ולא התערב כלל לעניני "החסידות", כי החזיקו זמן תורה לחוד וזמן חסידות לחוד.

בליל ששי התקיימו חבורות ללימוד ספרי מוסר וחסידות. מדי שבוע בשבוע למדו חבורות כגון: חברה "מאור ושמש", חברה "סידורו של שבת", ועוד. החסיד הנלהב ר' דוד ליב שווארץ ניהל חבורה משלו בכל ליל ששי. כמו כן, היה לו להרה"ג ר' אליעזר דוד פרידמאן שליט"א חבורה של הבחורים המבוגרים בעלי השגה. בשנת תש"ך זכיתי להוציא קונטרס ליקוטים על התורה ממרן זצ"ל, שיצא בזמנו עוד לפני המלחמה ע"י הרה"ח ר' ישראל הרלינג הי"ד, והדפסתים לשמו ולזכרו, וגם בקונטרס זה עיינו בני החבורות, מאמר לכל שבוע.

כאמור, הישיבה בשיאה היתה, ומרן שבע עונג מרוח התורה ומהצלחתם של התלמידים למעלה מן המשוער. באותה תקופה, כשגדולים וטובים רצו לדרבן את תלמידיהם ללימוד התורה בהתמדה, היו מביאים לדוגמא רוח התורה והחסידות השורר בישיבתנו הקדושה. וכל זאת הודות להסדר והמשטר שהכנסנו במסגרת הישיבה, הן באופן הלימודים, והן בההשגחה על התנהגות התלמידים בעינא פקיחא.

אם אמנם התנהל הכל תמידין כסדרן וכהלכתן, אך לדאבוננו היו כאלה שהתחילו לשים אבני נגף בכל צעד ושעל, והתוצאות היו להרוס את אשר הקמנו. אלו שעמדו בשורה אחרונה בלימוד ובהתנהגות פתאום הרימו ראש. נכנסו מהנהלת הישיבה למרן ז"ל וגללו לפניו את כל המתרחש, ולדבריהם אין אני מנהיג במקל נועם את בחורי הישיבה ולא יקבלו עי"ז תכלית מועיל.

טרם ידעתי בבירור מכל הנעשה והמתרחש, ולמרות שהרגשתי שמשהו מתבשל מאחורי גבי, לא הגבתי מאומה.

התפטרותי ממשרת משגיחות

באמצעו של חודש תמוז תש"ך, היה אמור מרן לנסוע לנופש לנוה-שאנן שע"י חיפה, ולבלות עם אחיו הרה"צ מסערעט זצ"ל. יומים לפני עזבו את השיכון אני מקבל הזמנה להכנס לפני ולפנים, שם נכחו מרן ובנו הרה"צ אב"ד וראש הישיבה שליט"א. מעל פני מרן

שער "קונטרס-הליקוטים" שזכיתי להוציא לאור בשנת תש"ך

הבנתי שכל הענין אינו לפי הילוך-רוחו הטהור. בקשני מרן להתישב. מתחילה סרבתי, אך לאחר הפצרותיו עשיתי ככל אשר נצטויתי. ראיתי פתק על שלחנו ומרן מתחיל לדבר: אמנם אני שבע-רצון ממעשיך ומפעולותיך בישיבה, רמת הלימודים והנהגת הבחורים עלו לשיאם תחת ידך בכל המובנים, אך כנראה אין בידך רק את "השמאל דוחה" הדרוש להנהלת בחורי חמד, וכנראה שהבחורים דורשים גם את ה"ימין מקרבת". מרן התחיל לקרוא מהפתק, שלבחור פלוני אמרתי כך, להשני חלקתי "פסק" מעין זה, ועוד.

ידעתי על מי המדובר — והרי אלו שלא הוצאתים מהישיבה, ונשארו ב"רחמים" בין כותליה בתור "צוותא", בעידן שהאחרים לומדים בהתמדה ושקידה רבה, יעסקו אלו במצות ביקור חולים גמילות חסדים וכדומה, ואם דבריהם נשמעים ובכחם להפוך קערה על פיה, אמרתי שהריני מוכרח להתפטר ממשרת המשגיחות, ועל ההנהלה לחפש משגיח יותר מתאים. לבי הסתער בקרבי — היתכן אחרי כל המאמץ ועבודה מפרכת שהשקעתי בישיבה להעמידה על תילה יסתמך ההנהלה על דברת איזה בחורים נחותי-דרגא?

יצאתי מחדר מרן שבור ורצוץ, המום מכל מה ששמעתי, אך לבסוף השלמתי עם המצב. נכנסתי לפני נסיעת מרן לנוה-שאנן להפרד ממנו, ושאלני האם יש לי איזה תרעומות. ח"ו — עניתי. הבנתי את הרמז, ובלאו הכי חכיתי זה כמה על הזדמנות מוכשרת להתפטר ממשרת המשגיחות, כי למעשה זוהי עבודה מפרכת. מרן כפל שאלתו, האם ארצה להשאר על מעמדי בסיוע ועזר, אולם החלטתי נחושה היתה, גמרתי עם משגיחות בישיבה, ומרן ברכני שאזכה לכל טוב.

הידיעה בישיבה היתה הד היום — יצחק דוד התפטר. אלו שמחו ואלו הצטערו. סוף הזמן נראה כבר באופק, והחזרה על הלימודים החלו. הבחורים המבוגרים נטלו על שכמם את שבט ההשגחה וניהול סדרי הישיבה עד סיום ה"זמן".

משרת הגבאות

כעבור הימים הנוראים דשנת תשכ"א הזמין אותי מרן וביקש

ממני, מאחר ונתרבו טרדותיו מאנשי שלומנו די בכל אתר ואתר שהולכים ומתרבים בלע"ה, והדואר ועניני הבית מתרבים יום יום, יש לו צורך כעת באיש קבוע שינהל את החצר, בעניית המכתבים ותקשורת. עד אז התנהל הכל ע"י הרה"ח ר' דוד פישבאך נ"י, איש זקן ונשוא פנים ויר"ש באמת. למרות שעד הנה ניהלתי אני את השלחנות ובנסיעות חו"ל צירפו אותי, אולם כעת ביקשני מרן בפירוש שאשאר הממונה בפנים, ועל פי יצאו ועל פי יבואו. לשביעות רצון מרן, קבלתי על עצמי משרה חדשה זו. התחלתי בהתנהגות מחודשת בכל הקשור לבית מרן ז"ל, והונהגו זמנים מיוחדים לקבלת הקהל וכו'.

נישואין שניים של הרבנית מרים ע"ה

פרשת הגירושין של הרה"צ ר' יודא'לי זצ"ל, פרשה מכאיבה היא, וברצוני רק לנגוע בקצהו. הן רבי יודא'לי ידוע היה כסובל מכאבי ומיחושי ראש עצומים ל"ע, עד שהוכרח לפעמים לחבוש בראשו אלונטית ומגבת רטובה להשקיט יסוריו. כשנה לפני שהתגרש, התחילו כאביו לתקפו בחזקה, וגם הרופאים נלאו למצוא מזור ותרופה. אז עלתה במחשבתו להתגרש מזוגתו הרבנית, בנימוק שאינו רואה שום סוף ותכלית לכל זה. הוא חשב שעי"ז יוטב גם מצבו, ולמה לה לסבול בחנם.

מרן לא התערב בפרשה כלל, לא הן ולא לאו, רק התענין בכל עת ועידן עליהם. בתקופה אחת עברו לגור בקרבת מרן בשיכון. הרה"צ רבי יודא'לי לא יכל לסבול עוד וצעק במר נפשו כי היסורים נוראים. הרבנית לא רצתה לשמוע מענין גט-פטורין, בהיות שעברו את המלחמה הנוראה ונשארו בחיים, וחיו חיי נחת ושלוה, אולם היא הבינה שבאם יקל מצבו של הצדיק, אזי אין ברירה. ואכן חזרו השנים ירושלימה והתגרשו אצל הבד"ץ בחודש חשון תשכ"א. הרה"צ רבי יודא'לי נשאר בדירתו בירושלים, והרבנית חזרה לבני ברק.

במשך הזמן אכן הוטב קצת מצבו של רבי יודא'לי, והתחיל לחיות חיים חדשים. גם אברכי ויז'ניץ תושבי ירושלים הסתובבו אצלו ונהנו

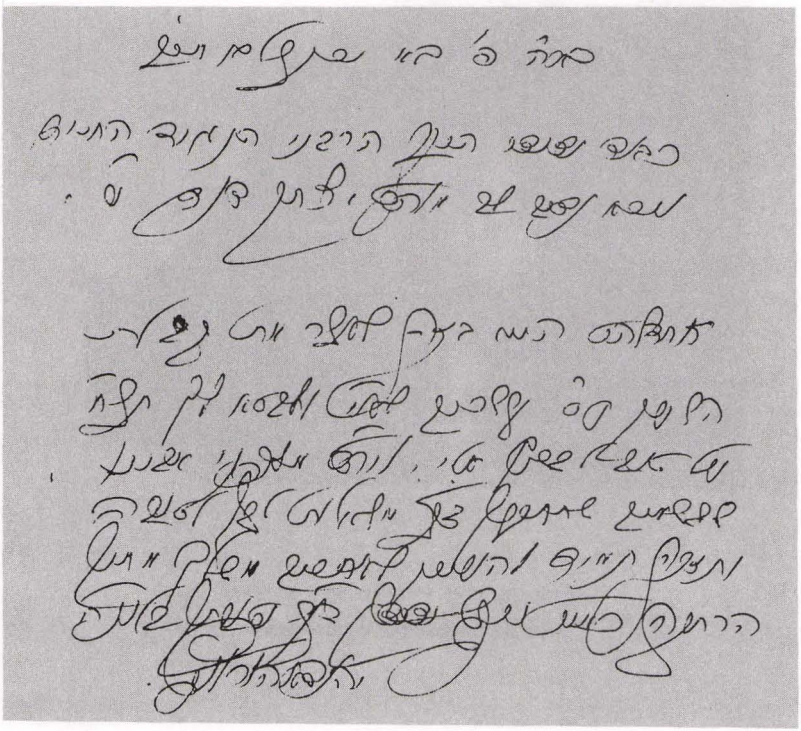

הרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל בזקנותו
כשראשו חבוש מחמת כאביו

מתורתו וקדושתו. ועל הכל השגיח עליו בנאמנות הרה"ג החסיד ר' מנחם מונדרר שליט"א, והוא היה המפקח על המחיה ועל הכלכלה.

כשהייתי מבקר בירושלים הייתי עולה אליו, ומשתעשע אתו בארוכה, כי היה מעונין מכל פרט ופרט מהמתרחש בחצר הקודש. וכמים הפנים לפנים, היה מרן מתענין אודותיו, והיה מכנהו "מיין יודא'לי זאל זיין געזונט", והאהבה לא פסקה כבשנים קדמוניות.

מאז שב לירושלים, לא היה ר' יודא'לי בא לבני ברק לשום הזדמנות, רק ישב בדירתו ועסק בעבודתו — עבודת הקודש. במשך שעות היום כאשר היה מישהו דופק היה פותח בכבודו ובעצמו. למעשה מיחושיו הוקלו מעליו, ויהי הדבר לפלא בעיני הכל.

אחד ממכתבי-קודש שקבלתי מהרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל

מאז התחיל רבי יודא'לי להיות פעיל בעמוד הצדקה והחסד. לצרכיו הפרטיים היה מחשב על כל פרוטה קלה, ואילו אנשים רבים מסרו לו סכומים עצומים, והוא חילקם לעניים ודלים. הוא נסע כמה פעמים לשווייץ להבראה, ובני הגביר המפורסם ר' ליבוש רובינפלד מלוגאנו מסרו לו דירה, ועל חשבונם שהה שם כל ימות הקיץ.

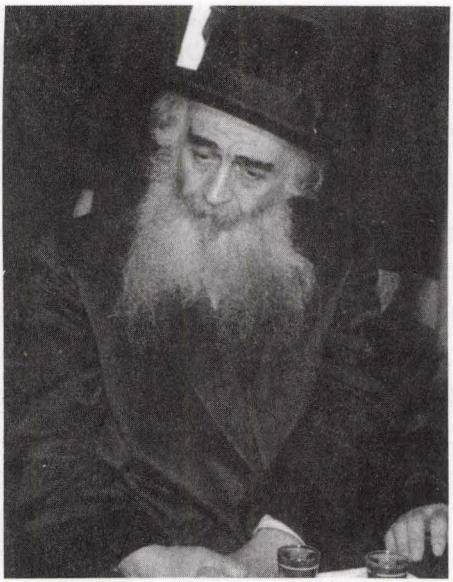
בשנותיו האחרונות רבו עליו מעריציו שבקשוהו לעבור לגור בלונדון, והוא נענה לבקשתם. וזכור לטוב הנדיב הרה"ח המפורסם ר' אלי' אנגלנדר נ"י שמסר לו דירת בנו ר' פני'ע נ"י לחלוטין במשך זמן שהותו עד יומו האחרון, וההוצאות היו על חשבונו. בלונדון התנהג ברבנות, לקח פדיונות ופתקאות, סידר קידושין, נתכבד בסנדקאות וכו', למרות שכל השנים עד הנה הסתייג מענינים כאלו. הקימו לו ביהמ"ד בדירתו, והיה כל מבקש ה' מצא כאן נוחם ולב שומע. על שב"ק הקימו בחצר כמין "סאללאש" שהכיל את ריבוי המתפללים. גם אני בקרתי אצלו כמעט בכל שנה, ונהניתי מזיו קדשו. לאחרונה רבו כותבי תולדותיו, וגם מחידושיו והערותיו יוצאים ומופיעים לאור עולם.

הגאון רבי יהושע גרינוואלד זצ"ל

בתקופה ההיא נתאלמן בניו יורק הרה"ג רבי יהושע גרינוואלד זצ"ל אבד"ק חוסט, הוא היה גאון ומורה הוראה מובהק, ומפורסם בכחו הגדול לדרוש קבל עם ועדה. השידוך הוצע להרבנית מרים ע"ה, ומצד מרן הוסכם הדבר לכתחילה, כי היתה רצונו לראות שוב את בתו המושלמת בונה ביתה לשם ולתפארת.

הנישואין התקיימה בקיץ דשנת תשכ"ב בסנט-מוריץ, שם בילה מרן כדרכו בקודש. בקיץ ההיא היה שם גם בן-אחי מרן הרה"צ רבי חיים יודא מאיר מווישיווא זצ"ל, ולהבחל"ח גם בנו של מרן הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א. הגאון מחוסט זצ"ל התקרב חיש מהר לחותנו-מרן. כעבור זמן קצר עברו הזוג לניו יורק, כי היה רב בקהילת חוסט שבבורו-פרק, ונשארו לגור שם.

הגאון מחוסט והרבנית היו רגילים לבוא בכל שנה לביקור אצל

הגאון רבי יהושע גרינוואלד זצ"ל אב"ד חוסט

מרן זצ"ל עם הגה"צ מחוסט זצ"ל בשווייץ
מימין מרן עומדים המחבר והרה"ג ר' שרגא פייוויש שנעעבאלג שליט"א, ולידם
הרב ר' ישראל ארנסטר שליט"א בילדותו — נכד מרן

מרן, פעם באה"ק ופעם בשווייץ. מרן היה מכבדו מאד, והיה נהנה לשמוע כשירד לפני התיבה, כי היה בעל תפלה ויודע נגן. הוא השמיע שיעורים נפלאים בפרקי אבות. אצילותו ועדינותו היו לשם דבר, והיה מעורב במשפחת מרן עד למאד, עד שאמר לי פעם: לו זכיתי הייתי חי חיי נחת כאלה כל ימי.

פרק ששה עשר

בשיא המדריגות

מיחידי סגולה

ידוע בשער בת רבים עדותו של החסיד המפורסם ר' יודל עביר רוזנברג ז"ל שהעיד בשם רבינו הסב"ק זי"ע שכינה את בנו — מרן ז"ל — "א בעל-שם'סקער איד"...

הדבר היה כאשר עלה מרן ז"ל על כס הרבנות בוילחוביץ. המוני חסידים נסעו ל"שבת הראשונה". המה הופתעו לראות שבתחנת הרכבת שבביטשקיף, הצטרף לנסיעתם, החסיד ר' יודל עביר ז"ל. לתמיהתם: מה לחסיד זקן ולנסיעה זו לרב הצעיר? השיבם ר' יודל עביר: "הרי הרבי (הסב"ק) אמר כי בנו (מרן ז"ל) הינו בעל-שם'סקער איד, וברצוני לראות כיצד ינהל את השבת חד מבני היכלו של הבעש"ט הק'."

בפרק זה אשתדל להביא דוגמאות ספורות, המעידות איך התעלה מרן והגיע למדריגותיו הנשגבות של גדולי תלמידי הבעש"ט הק', כמובן לפי מיעוט וקוצר השגתנו, ועומק המושג — מרן ז"ל.

העינים ברשותו

במיוחד בא הדבר לידי ביטוי בהנוגע להשתלטותו על עיניו הק', שהגיע בזה ממש למדרגת קדושי עליונים.

הלא כה אנו מוצאים בתורת מרן הבעש"ט זי"ע (בספר בעל שם טוב עה"ת פ' בראשית אות מ"ז בשם ליקוטים יקרים) וזל"ק: אמרו רז"ל אור זו מעשיהם של צדיקים, פי' כי אדם החכם יכול לאכול דברים טובים ושארי תענוגים, ומכל מקום יכול הוא לסגף עצמו עם זה, וכן יכול לראות בכל מקום שירצה, ועם כל זה שלא להסתכל חוץ לד' אמות, היינו לראות תמיד בשם בן ד' אותיות שיש באותו דבר,

בסוד שויתי ה' לנגדי תמיד, בסוד אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, דעיקר כל דבר שבעולם הוא הרוחניות שבו הבא מהשי"ת, עכ"ד הקדושים.

ובספה"ק דרך פקודיך (מצות ל"ת ל"ה) כתב וזל"ק: עיני ראו ולא זר אצל כבוד אדמו"ר הרב הקדוש מהריעי"צ (מלובלין) זצוק"ל שהיו העינים ברשותו ואעפ"י שהי' מסתכל פנים בפנים לא ראה כי אם הנרצה לעבודת השי"ת עפ"י דרכי התורה, עכ"ל.

בתקופה שלפני המלחמה כשהשנים כתיקונן, היה רגיל מרן להתפלל תפלת שמונה-עשרה של לחש בכיסוי הראש עם הטלית עד לעיניו ממש, וכפי המבואר בספר ראשית חכמה (שער הקדושה פרק ח') בשם הזוה"ק (ריש פ' ואתחנן) וזל"ק: ת"ח מאן דקאים בצלותיא בעי לכוונא רגלוי ואוקמוהו ובעי לחיא רישיה כמאן דיתיב קמי מלכא **ובעי למכסויי עינוי בגין דלא יסתכל בשכינתא** וכו', וכתב על מאמר זה בעל הראשית חכמה, דמה שאמר ובעי למכסייא עינוי היינו שלכתחילה צריך לכסות עיניו בטלית מצוה, והביא שכן ראה לחכמים חסידים נוהגים יעו"ש.

לא כן בארה"ק — כאן שינה מרן את מנהגו לחלוטין, והתפלל תפלת שמונה-עשרה בעינים פתוחות. בבית-המדרש הגדול שבשיכון, היה חלון מיוחד מול מקומו, ובתקופה הראשונה היה מרן יכול להביט על הרי ירושלים, כי השטח עדיין היה ריק מבנינים. בשנים האחרונות בשעת התפלה היו הרבה בחורים ואברכים עומדים ומתפללים מולו על גבי ה"פרענטשעס" ומביטים בפניו הק', כשמרן מתפלל תפלת שמונה-עשרה בעינים פתוחות. מצד אחד הרעישו הילדים שהסתובבו בביהמ"ד, ומצד שני מביטים החסידים בפניו — ברם כל זה לא הפריע לו כלל. הוא לא הגיב על כך, ונראה היה בחוש שלא נתבלבל כל עיקר, עד שהיה נדמה כאילו אינו שומע מאומה מהמתרחש. כל-כולו מרוכז בתיבות התפלה היוצאים מפי קדשו. דביקות מוחשית של עבודת התפלה.

והיתה עבודתו זו דוגמת מה שמסופר על הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע, בעת שהי' לו רדיפות נוראות מאנשי עיר מינסק וברח לידידו

המגיד מקוז'ניץ זי"ע ושהה שם כמה שבועות עד ששקטה קצת המחלוקת ורצו להתדיין אתו. בדעת הרה"ק מבארדיטשוב ז"ל היה לשוב ולהתווכח אתם, אכן המגיד לא הניחו בהסבירו כי ישנם דברים שלא יוכל להשיב אליהם ולא יתקבלו על דעתם. כששאלוהו על מה התכוון, השיב לו המגיד כי הם שאלו גם אותו היתכן שהרב מתפלל שמו"ע בעינים פתוחות שזה נגד השו"ע. אמר לו הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע — תאמין לי ידידי שאינני רואה כלל עם העינים בשעת אמירת השמו"ע מחמת דביקות, ואינני יודע אם הם סתומות או פתוחות. אמר לו המגיד הרי אני מבין דבר זה, אבל הם לא יאמינו לכבודו על זה כי אין להם השגה בכך כלל...

כזאת היתה דרכם של גדולי תלמידי הבעש"ט הק' זי"ע, וכה ראינו גם אצל מרן זי"ע במלא שיעור קומתו.

כמו-כן ראינו בעת קבלת הפתקאות, היה דרכו בקודש לשבת ליד השלחן מול הדלת, וכל מי שנכנס לחדרו היה מרן מביט בו בעינים פתוחות פנים אל פנים, בין איש ובין אשה.

דבר ידוע ומפורסם שרבינו ז"ל היה מיחידי סגולה שבדורנו, שנתקדש בקדושת יסוד צדיק. פעמים רבות שמענוהו מספר על קדושת אביו מרן הסב"ק זי"ע ש"היה קדוש בקדושת יוסף ממש כרב גידל שאמר (ברכות כ') דמיין באפאי כקאקי חיורי" (לשונו בסה"ק אמרי חיים במאמרי ב' סיון). מטעם זה הרשה שיכנסו אליו נשים עם פתקאות, והביט עליהם, והיה נראה כאילו מסתכל בהם ח"ו, אך ידוע שלא ראה אותן. והמון עובדות ישנם בפרט זה, כי באו נשים ושאל אותן מי הן, והשיבו: וכי אין הרבי זוכר אותי, והרי הייתי כאן פעמים רבות? והוא ז"ל הפטיר להמשמש: הן אינן יודעות שאינני מסתכל על נשים ואינני רואה אותם.

והרי זה בבחינת מה דאיתא בזוה"ק (פ' וישלח דף קע"א:) בענין השתחויית יעקב לעשו שבאמת ראה השכינה הק' לנגד עיניו ולכן השתחוה, וזלה"ק: היך סגיד ליה לההוא רשע דעשו דאיהו בסטרא דאל אחר ומאן דסגיד ליה סגיד לאל אחר וכו' אוף הכא והוא עבר לפניהם, מאי והוא, דא שכינתא עלאה דהוה אזלא קמיה ודא הוא

נטירא עלאה, כיון דחמא יעקב אמר הא עידן לסגדא לגביה דקב"ה דהוה אזיל קמיה, כרע וסגיד שבע זמנין עד גשתו עד אחיו, ולא כתיב וישתחו לעשו וכו' עכלה"ק.

ועוד רגע אדבר וארשום נקודה נפלאה שראיתיה שנים רבות שזכיתי להיות במחיצתו. ככל שעקבתי אחרי מרן, התבוננתי שבכל הזדמנות-שהיא ובכל הופעותיו היה חגור באבנטו. יהא זה כאשר ערך ביקורים אצל צדיקים, כשהשתתף במעמד כינוס או אסיפה, כשיצא לטיול, ואפילו כשנסענו על האניה, וכדומה, לא יצא מפתח ביתו מבלי לחגור את האבנט. כל דרכיו היו קודש לה', וכל הליכותיו היו בהן מעין "עבודה" לצורך גבוה.

קבלת יסורי הזולת

מוצא אני חובה לגלות דבר שעיני ראו ולא זר, מתהלוכות קדשו של מרן שהבחנתי בעינא פקיחא, והמראים בחוש, על שגב מדרגותיו ועליותיו בקודש.

כאשר נפטר לעולמו ד"ר נחמן פרייא ע"ה, רופאו הפרטי של מרן, שהתמסר בלב ונפש לטיפולו וטיפול אנשי ביתו, נתמנה במקומו ד"ר היילפרין. הלה הפליא את מדותיו הנעלות של מרן, באמרו "פַּצִיֶינט כזה לא היה לו מעודו, העדינות והסבלנות שראה בו אין לשער ואין לתאר". הוא היה מוסיף בהתפעלות, כי ראה לפעמים את גודל היסורים והכאבים מהם סבל מרן, ומעולם לא צעק ולא התלונן, אף בשעה שהיה נותן לו זריקות בצד זה ואח"כ בצד שני. נדמה היה לו כאילו לא איכפת למרן מה שעושים עם גופו.

מה שכן התפלא הרופא, היה, על המחלות השונות שתקפוהו למרן, בלי קשר למו, וכפי שנספר להלן אי"ה בפרקים הבאים. מחלה באה ומחלה חלפה, כאשר באו כן הלכו. פעמים שהסתכן מרן סכנת נפשות ממש, ולמחרתו נראה בריא ושלם. הרופא הוכרח להודות כי אין זה אלא שלפניו איש-פלא.

בהיותי עוקב אחרי מרן, הרהרתי בלבי אולי יש כאן איזה

התנהגות מוסתרת ונעלמה מעין כל — ועלה בדעתי שמא מקבל מרן על עצמו מחלות הזולת, ובפרט שלעתים בהיותו שוכב על מטתו תפוס ברעיוניו, אמר לנו: "פעמים רבות אני חושב מה עושה אדם עני וגלמוד שאין לו משמשים הרבה לעזור לו כמוני..."

ידעתי גם ידעתי שהיו צדיקים יחידי סגולה שהיו נוהגים לעשות כן, וחסידים מספרים בשם היהודי הקדוש מפשיסחא זי"ע, שבסוף ימיו לא נתנה הרבנית רשות להכנס אליו, והיתה צועקת על האנשים וזורקת עליהם חפצים ומים שילכו להם. אחד מהמקורבים שהכיר את הרבנית זה זמן רב שאל אותה לפשר התנהגותה המוזרת. ענתה הרבנית ואמרה כי בעלה הקדוש מקבל על עצמו מחלות שאר האנשים שפוקדים אותו, והיא אינה יכולה עוד לסבול מזה, כי בכל פעם באה עליו מחלה אחרת, והיא צריכה לטפל בו.

ידועה העובדא עם רבינו הסב"ק בעל אהבת ישראל זי"ע כששהה פעם בקארלסבאד הלך לבקר את הרה"ג מסאבסלו זצ"ל שסבל יסורים גדולים, ואמר לו "סאבסלובער רב, אייערע יסורים אויף מיר" [הרב מסאבסלו, יסורים שלכם עלי], ותיכף ומיד הרגיש הרב שהרפו ממנו יסוריו.

ולזאת ניקר במוחי רעיון זה, יתכן שכן היה גם דרכו של מרן לקבל על עצמו מחלתם של אנשים אחרים המבקשים את ברכתו לרפואה שלימה...

מעשה פלא

זמן רב רציתי להוודע האם כוונתי למטרה, ולא עלתה בידי, כי כשהרגיש מרן בטוב, לא היה אף אחד אתו בחדר, וכשלא היה מרן בקו הבריאות, הרי ישב לצדו בנו הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, או המשב"ק ר' זלמן ליב נ"י, שקרא לפניו את הפתקאות, ואילו אני ישבתי תמיד בחדר ההמתנה ליד שולחן הכתיבה.

ביום מן הימים יצא לי הזדמנות מוכשרת לעמוד על סוד הדבר. ברמת-גן גר חסיד ויז'ניץ ותיק, שמו ר' חיים שמחה'ס. ר' חיים בא

בימים וזקנה קפצה עליו. הוא עוד זכה להכיר את הרה"ק ה"אמרי ברוך" זי"ע, והיה כבן י"א שנה בהסתלקותו. מרן החשיבו מאוד יען הכיר את זקינו הקדוש וראה אותו הרבה פעמים, ואילו מרן היה רק כבן חמש בשעת פטירת האמרי ברוך זצ"ל.

ויהי היום, ור' חיים נפל למשכב ואושפז בבי"ח במצב קשה. באחת הלילות באו בניו ובנותיו ושאר בני משפחתו בבהלה ובצעקות נוראות, וחיכו לברכת מרן לרפואה שלימה. באותה תקופה לא היה מרן בקו הבריאה, אך הורשה להם להכנס כי הצעקות הגיעו עד לב השמים. נכנסתי גם אני לראות איך יפול הדבר. מתיישב מרן ליד שלחנו ומקשיב את סיפורם: אביהם ר' חיים שוכב זה איזה שבועות בבית-החולים ופתאום החל להקיא דם ל"ע, והרופאים עומדים המומים וחסרי אונים, ולא ידועה להם שורש המחלה בכלל, והסכנה גדולה.

מרן הטה אוזן קשבת, הרגיעם והשקיטם, ושאל על מהות המחלה וסימניה. כדרכו בכל ענין מסובך, גם הפעם ליטף את זקנו, והבנתי מזה שהמצב בכי-רע רח"ל. פתח מרן את התיבה שלצדו והוציא משם פתקאותיו הידועים, ששום נברא שבעולם לא ידע ענינם ופירושם, דפדף בהם והניחם זה בצד זה וזה על זה, ושוב סגרם בתיבה. הוא הפטיר דבריו באמרו להם: אקוה שיהי' טוב, ותבואו לבשרני בשורה טובה מהחלמתו, ועוד יהי' בריא ושלם.

כשמעם ברכת מרן, הלכו בני המשפחה רגועים ומחוזקים באמונה שלימה שאביהם יתרפא מחליו ברפואה שלימה.

מרן הלך לנוח על משכבו. אמרתי אז לר' זלמן ליב, שבעיני כל הענין מוזר מאד, ומחר כבר יהי' איזה חדשות כאן. בבוקר השכם כאשר באתי לבית מרן כדרכי, ורציתי לשמוע איך עברה הלילה, הקדימני ר' זלמן ליב כי בהשכמת הבוקר קראו לו דחוף, כי מרן התחיל להקיא דם, והבחור שעמד לשמשו היה מבוהל ואובד-עצות. ממשיך ר' זלמן ליב: נכנסתי למרן ושאלתי לשלומו, וענה לי ב"ה. לשאלתי — הקאה זו מהי, ענני כי אין לו שום יסורים וכאבים ואינו כדאי לקרוא לרופא, כי וודאי יחלוף המיחוש.

כשלעצמי לא רציתי לעשות בהלה מכל הענין, אך בלבי נתיישב הדבר על בוריו, כי בראות מרן את מצבו של ר' חיים שמחה'ס, לא היתה לו ברירה אחרת מאשר לקבל על עצמו אותה מחלה, והיתה תקותי איתנה שבמשך היום כבר יבואו בני משפחתו לבשר בשורה טובה. עברו כמה שעות וההקאות הפסיקו אצל מרן. בשעות הערב הגיעו בני המשפחה של ר' חיים כי אביהם מרגיש בטוב והכל חזר אצלו כרגיל, עד שהרופא הבטיח שבעוד יומיים יצא מבי"ח. לימים עוד ביקר ר' חיים אצל מרן בריא ושלם...

מאז לא היה אצלי כל פלא אודות המחלות התוקפות והולכות, כי היה מרן בהנהגתו זו טמיר ונעלם מעין כל חי.

משכמו ומעלה

ואספרה נא, שפעם בהיותי עומד על-יד מרן בחדרו אשר בבית-החולים, היה זה בתקופת אחת ממחלותיו, ומרוב חולשתו לא היה ביכלתו להניח תפילין, וכבר היתה שעת-צהרים. פנה אלי מרן באנחה, "קוק ווי איך זעה אויס [ראה איך אני נראה], הרי כבר השעה מאוחרת, ועדיין לא הנחתי תפילין..." ראיתי שהדבר העיק מאוד על לבו, עד שלבי נמס בקרבי בשמעי דאגת מרן.

לפתע צץ רעיון בקרבי, ונזכרתי בדבר שראיתי בספר ראשית חכמה. בהיות כי נפשי יודעת איך שנתעלה מרן והגיע למדרגות גבוהות של תלמידי הבעש"ט הק', הרהבתי עוז בנפשי ועניתי למרן: "הלא איתא בספר ראשית חכמה (שער הקדושה פרק ו') בשם הסמ"ג כי יותר חפץ הקב"ה באדם רשע שיניח תפילין מאדם צדיק, ועיקר תפילין נצטוו להיות זכרון לרשעים ולישרם דרך טובה, ויותר הם צריכים זכר חיזוק מאותם שגדלו ביראת שמים כל ימיהם, והביא ראיה גדולה וחזקה כי בתפילין יש ד' פרשיות ובכל אחת כתיב לטוטפות חוץ מאחת ששינה בה הכתוב וכתוב בה ולזכרון, ללמד שעיקר חיוב תפילין לאותם שצריכים יותר זכר, מה שאין כן צדיקים..." בשמעו את דברי, העביר מרן חיוך על פניו הק'.

הודיתי לה' הטוב שזכיתי להרגיע רוחו של מרן...

דיבורי קודש

כל דיבור והגה שהוציא מפיו הקדוש, היה בו משום איזה כוונה עמוקה, אלא שמעיני בשר נסתרה דרכו. מרגלא בפומיה מימרא מהרה"ק ר' דוד מטולנא זי"ע עה"פ (תהלים ס"ד) שמע אלקים קולי בשיחי מפחד אויב תצר חיי, כי לפעמים הצדיק מדבר דיבורים שנראים לכאורה כשיחה בעלמא, אך האמת היא שהוא מייחד יחודים ותפלות להנזקקים, ורק מפחד היצר והמשטינים שלא יקטרגו, לזה הוא מלבש ענייניו בדרך הסתר, וזה שביקש דוד המלך ע"ה שמע אלקים קולי בשיחי, כשאני משוחח דברים של מה בכך, בכ"ז אתה רבש"ע שמע קולי, והטעם שעשיתי בדרך זה כי מפחד אויב הוא השטן והיצה"ר, לזה הוצרכתי להלביש במסוה שיחה ודיבור גרידא. ואכן הרבה פעמים שמענו מימרא זו, וירדנו לעומק כוונתו, שאין ברצונו שנהרהר אחריו.

כן רגיל על לשונו מאמר הידוע: ויברך דוד את ה', אך "לעיני כל הקהל" נדמה רק ש"ויאמר דוד" — שהיה אמירה בעלמא...

בדרך זה נהג מרן אפילו בראש השנה, יום הרת עולם, לפני תקיעת שופר, כשנכנס לביהמ"ד, אם פגע במישהו עד שהגיע למקומו, היה יכול להחליף מילין זעירין בבדיחה נאה, למרות שהיה תפוס שרעפי להב אש קודש בהכנה לתקיעת שופר...

מדות מוזהבות

ואפילו בדברי תורה או סיפורי צדיקים, לא היה קיים אצלו בחינת מקרה ואקראי, ללא כוונה נוספת. בעת הטיולים במקומות הנופש, השמיע תמיד דברי-תורה קצרים וקולעים (מהם שנדפסו בספר ליקוטי אמרי חיים), וראינו בחוש כיצד בשעה זו מהרהר ועובד על מדה מסוימת, ועל כך אמר רמז או נוטריקון באותו ענין. הוא הלביש עבודתו בקודש בדברי תורה, בחינת "חכם מה הוא — זאת הוא אומר". דבריו היו מיוסדים בעיקר על ענייני שמירת קדושת יסוד יוסף, מעלת שבת קודש, מדות השמחה והענוה, כשנוסף להם לב

נשבר, כי נושאים אלו מקושרים אהדדי, כמבואר בספרי תלמידי בעש"ט הק', ומשא ומתן באמונה.

הוא לא יכל לסבול את העצבות והגאות, ותיעב אותם בכל הזדמנות-שהיא. רגיל על לשונו לומר, כי מטעם זה הוא מרבה לדבר על ענינים אלו ברבים, לתעב את הגאוה וסעיפיה, כדי שידעו לכה"פ להתבייש ולא לרדוף אחר הכבוד המדומה. אמנם היה מרן מכבד את הזולת, אך לא הפסיק מלהשניא מדה מגונה זו ממי שביקש זאת בגלוי.

ידוע שעוד בגרוסווארדיין ביקש מרן מאביו הק' רבינו הסב"ק זי"ע להפסיק מנהג חלוקת "כיבודים" בהקפות של שמחת תורה, רק שהספרי-תורה יהיו מונחים על הבימה ומי שירצה לקחת לו ס"ת יקחהו וירקוד עמו. אביו הק' הסכים להצעתו, ורק ביקשו שלפני ההקפות ידרוש ויבאר בפני קהל ועדה בטעם ביטול המנהג. אז פתח מרן ותיאר לפני הציבור התוצאות של כיבודים אלו, בשעה נשגבה זו שאומרים פסוקי "אתה הראת לדעת וכו'", במקום לחשוב על יחוד קוב"ה ושכינתיה, ממלא האדם את ראשו במחשבות ובפחד, מי יודע באיזה הקפה אתכבד, האם אקבל "עוזר דלים"... ולא די בכך, כי אם לפעמים גורם למחלוקות ומריבות... דברי מרן עשו רושם כביר בלב השומעים, ואכן נתבטלו "חלוקת ההקפות".

וכל כך למה, כדי להשכין השלום והאחדות, ולבטל כל שמץ מחלוקת ושנאת חנם.

אוהב שלום ורודף שלום היה מרן. טוב לב וטוב עין. כל מגמתו, ישעו וחפצו להשפיע ולראות טובה וברכה אצל אחיו בני ישראל. בספרו הקדוש "אמרי חיים" אנו מוצאים תורותיו מלאים וספוגים אהבת ישראל, והמלצות טובות על כלל ישראל. תמיד ביקש מהשי"ת שישפיע להם שפע ברכה והצלחה, ולב מי לא נמס עת דיבר מקדושי ארץ, מליצי יושר על כלל ישראל, ובהשתפכות הנפש היה מזכיר בסילודין את שמו של משה רעיא מהימנא, שמסר נפשו עבור אחיו, או את שמות קדשם של רשב"י, הרה"ק מבארדיטשוב, ועוד.

מעורב בדעת עם הבריות, ותמיד רצה לדעת מהמתרחש בעולם.

הכל עניין אותו. מוחו צלל בעולם אחר גבוה מעל גבוה. באמצע שיחה עם חסידיו, היה יכול להתבונן ולשוטט ברעיוניו, עד שלפתע התחיל לשורר איזה תנועה, דוגמת "עלה בלבו לשיר" — הרגשי הלב עלו על כל גדותיו, ומרוב דביקות פרץ בשירה, ושוב חזר לשיחה הקודמת.

בלב ונפש

הכל מצאו דלת פתוחה אצל מרן. הוא עמד לרשות הציבור בייעוץ והדרכה לכל סוגי ענייניהם. זכורני פעם הגיע ראש-ישיבה פלוני מהנגב, ליטאי מופלג, שלא היו לו כל זיק וקשר לחסידים. נתתי לו שלום כראוי לכבוד התורה, והתחלתי בשאלות שונות, למה זה ועל מה זה בא למרן. הביט ההוא עלי בעינים תמוהות: "מה אתם חושבים, הרבי הוא שלכם בלבד? הרי הוא רבן של כל ישראל, ואפשר להתייעץ עמו בכל ענין." הדברים נקבעו במורשי לבבי...

כאשר התחילה הנהלת הת"ת "תשב"ר" לבנות בנין חדש, ומצב הכספי לא היה בכי טוב, התייעצו חברי ההנהלה עם מרן כדת מה לעשות. מרן עודדם והמריצם להמשיך ובירכם שה' יעזור להם לראות בנין על תלו. "תלמדו ממני" — אמר להם, "באיזה קושיים נתקלתי בראשית הקמת השיכון והמוסדות, אל תרפו ואל תעזבו, כי כל זה מעצת היצר." ואכן, הוא הפיח בהם רוח חדשה, עד שבסופו של דבר הצליחו במשימתם.

רבות שמעתי בענין זה מפי הג"ר גדלי' נאדל שליט"א, שבכח זה עלו והצליחו הרבה מוסדות, ועליהם להכיר טובה להרבי מויז'ניץ, שלא היתה עינו צרה בשל אחרים. הוא המריץ ועודד ושמח לקראת הקמת מוסדות נוספים בבני ברק.

כשהאדמו"ר מלעלוב זצ"ל עקר דירתו מתל אביב לבני ברק, ערך ביקור אצל מרן, והתנצל לפניו בחושבו פן ואולי יש לו למרן חלישת הדעת על שבא לשכון בגבולו. השיב לו מרן בנוסח זה: "כבודו מכיר את אמריקה"? ענה הרבי מללוב בשלילה. המשיך מרן ואמר: "יש שם במנהטן "47 סטריט", מרכז היהלומים, ואדם החפץ לקנות יהלומים, יודע כי שם הכתובת הנכונה ושם ימצא את מבוקשו, אני הייתי רוצה

שבבני ברק יגורו הרבה אדמורי"ם, שבאם יחפש יהודי איפה נמצא רבי, ידעו להשיבו — בבני ברק..." האדמו"ר מלעלוב הבין את התשובה לאישורו, ומרן איחלו שיהא בואו לברכה ולשלום ובשעה טובה ומוצלחת..."

זוהי תכונת נפשו, טוהר לבבו ותרומיות מדותיו המוזהבות.

פרק שבעה עשר

ידידות מרן עם ה"בית ישראל" מגור זצ"ל

תרין רעין

למרות שידידות וקירבה שררה בין מרן וכל גדולי הדור, הרי עם כ"ק האדמו"ר מגור בעל "בית ישראל" זצ"ל, עברה אהבתו כל גבול, והיו השנים בחינת "תרין ריעין דלא מתפרשין".

יצויין, כי בשנים הראשונות, לא היה כל קשר בין שני הצדיקים. מרן לא השתתף עדיין בישיבות מועצת גדולי התורה, כי אחיו הרה"צ מסערט בתור חבר מועצת גדולי התורה, ישב בתמידות עם גדולי ישראל, ועליו הסתמך מרן, כך שרק אותו הכיר האדמו"ר מגור וראה בו את האיש המורם מעם בגדלות בתורה ובחכמה. הוא רק שמע על מרן שהינו מתעסק בבנית שיכון — כאילו זה חלק מרבנותו, מה גם ששמע אודותיו שיודע נגן וניהול שולחנותיו הארוכות התפרסם ברחבי הארץ, אך מעולם לא ערכו ביקור זה אצל זה.

בהלוית האדמו"ר מסדיגורא זצ"ל

הזדמנות הראשונה שנפגשו השנים היתה בתחילת חודש טבת תשכ"א, בהלויתו של האדמו"ר רבי אברהם יעקב מסדיגורא זצ"ל בעל אביר יעקב, בתל אביב. יצוין שהתקרבות ואהבה יתירה שררה בין מרן והאביר יעקב. כשגר מרן עוד בתל אביב היו נפגשים לעתים קרובות, ואף כשעבר מרן לשיכון ויז'ניץ, היה האדמו"ר מסדיגורא בא לבקרו, והשתעשעו באהבים. בהלויתו השתתפו המוני בית ישראל, שבאו לחלוק כבוד האחרון לנסיך בית רוז'ין, ומרן ואחיו הרה"ק מסערט זצ"ל חיכו על הארון אצל בית-עלמין נחלת יצחק שבתל אביב, שם הוטמן הרה"ק בחלקת אדמור"י בית רוזין. בינתיים הגיע האדמו"ר מגור ה"בית ישראל" מירושלים עם קבוצת חסידים, והחליף מילים עם הרה"ק מסערט, שאמר לו באותו מעמד: זהו אחי

משיכון ויז'ניץ. הוא שוחח בעיקר עם הרה"ק מסערט, ואילו עם מרן כמעט ולא החליף מלה כל-שהיא. כאשר הגיע הארון, יצאו כולם למסע הלויה, ושוב לא נפגשו באותו מעמד. ראיתי והבנתי שלא היה למרן איזה קשרים מיוחדים עם האדמו"ר מגור.

עם תום השלושים לפטירת הרה"ק מסדיגורא, נערך לכבודו הספד תמרורים מטעם רבני ת"א ומועצת גדולי התורה לכבודו, בו השתתפו אדמור"ים ורבנים מכל קצוי הארץ. גם מרן ז"ל השתתף, ומקומו היתה ליד האדמו"ר מגור.

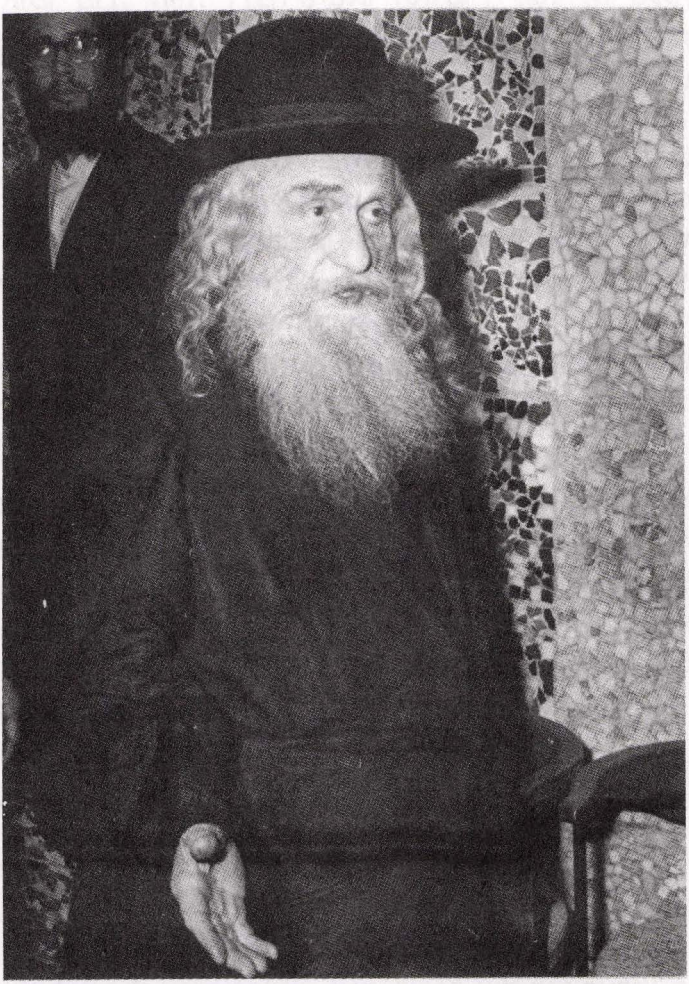
עמד רב אחד והאריך בדברי הספד כשהוא מרבה בשבח הנפטר וקילוסו. כנראה שלא סבל מרן את האריכות, ולחש כאילו לעצמו: "מהו כל האריכות, שיגיד רק שהי' נוטר הברית, ודיו!" האדמו"ר מגור, שכאמור, ישב על יד מרן, שמע דיבורים אלו, וכאילו התעורר וזז ממקומו, וניכר היה שהדברים עשו עליו רושם כביר.

אחת ידענו, כי מני אז החל האדמו"ר מגור זצ"ל לבקר תכופות אצל מרן, וכמים פנים אל פנים גברה אהבתם זה לזה. לענ"ד כי מדיבורים הנ"ל הבין האדמו"ר מגור בגודל קדושתו ופנימיות נפשו של מרן, מה שלא ידע עד הלום.

בעבותות אהבה

בביקורו הראשון, סייר אתו מרן במוסדות השיכון, בישיבה וביהמ"ד. כאשר הגיעו לתלמוד תורה, יצאו כל הילדים לכבוד האורח הגדול, ובידעם שלרבי מנשקים את היד, רצו גם לנשק ידי האדמו"ר מגור. התחיל האדמו"ר מגור לצעוק — "קישט די ציצית" [לנשק את הציצית]. מרן נהנה מאוד מתגובתו הלז.

בשנת תשכ"ג, כשנפל מרן למשכב ואושפז בבי"ח אסותא שבתל אביב, הגיע האדמו"ר מגור כמעט בכל יום לבי"ח לשאול על מצבו. הוא לא נכנס לחדרו, רק בא והתענין בין המקורבים, או שאל את הרופאים, וחזר למעונו שבירושלים. כשחזר מרן לאיתנו הודה לידידו האדמו"ר מגור על התעניותו, ושבזכות תפילותיו הזַכּוּת נושע.

האדמו"ר מגור בעל "בית ישראל" זצ"ל

הקשר בין שני הצדיקים הללו בעבותות אהבה יתירה התגברה, למרות שהיתה דרכם שונה לחלוטין, מן הקצה אל הקצה. בביקוריו היה אומר מרן, "הייתי רוצה שישאר האדמו"ר מגור עוד מעט, הרי הוא פקח עצום, אבל מה לעשות, הוא בורח כהרף עין." ה"בית ישראל" התחיל אז להתעניין אצלנו על כל תהלוכות מרן, בנוגע לפתקאות, השמירות שחילק לנצרכים, ויתר פרטי ארחות חייו. פעם ישב אצל מרן למעלה מחצי שעה, והיה זה פלא, כי מעולם לא האריך זמן רב אצלו. בביקוריו היו כולם צריכים לצאת מהחדר, כי לא הרשה לאף אחד להשאר בפנים. רק בביקור אחד שמענו ששוחחו משושלת בית ויז'ניץ שהשתדכו עם הרבה צאצאי תלמידי בעש"ט, רצה האדמו"ר מגור לדעת אודות הרה"ק רבי קאפל חסיד זצ"ל ויוצאי חלציו, כי בגור השתדכו רק עם בני המשפחה ויוצאי חלציהם. כשעזב, הגיב אז מרן כי האדמו"ר מגור ידע כל הפרטים, מלבד איזה ענינים בודדים שלא היו ברורים אצלו.

כשהיתה לו להאדמו"ר מגור איזה סיבה להיות בת"א, עשה את דרכו תמיד לבני ברק לבית מרן. בהזדמנות אחת קרה ומרן לא הרגיש טוב, ושכב במטתו, העיף האדמו"ר מגור מבט נגדנו ואמר בקפדנות: "מתרה אני בכם שבאם לא תשגיחו על הרבי כדבעי, אזרוק אתכם מכאן, ואכניס את חיילי, והם יצייתו את כל מה שאצוֶם. דיבורים מעין אלו היו לו למרן לקורת רוח רב.

כחסיד לפני רבו

כשהופיע האדמו"ר מגור עם משמשו ר' בונם קורניק לביקור אצל מרן, לא היה בכחו של רבינו ללכת לקראתו מפאת חולשתו, רק כשכבר נעמד ליד פתח הדלת, אז עמד מרן מכסאו, ולפעמים היינו צריכים לעזור לו מרוב חולשה. ראינו שבכל פעם היה האדמו"ר מגור עומד ליד הדלת ופושט את מלבוש העליון (רז'וואלקע), תיקן ויישר את פיאותיו ואבנטו, ונכנס כחסיד לרבו. מרן צוה להעמיד כסא לידו, אך האדמו"ר מגור לקח את הכסא והתישב בצד.

מעניין לציין שבכל עת שהגידו למרן אודות הופעתו של האדמו"ר

מגור, ביקש שיוציאו לו את השפופרת בה עשן סיגריות, שהיתה מלוטשת ביהלומים, והחזיקה בכספת, ולכבוד האורח ביקש שיתנוהו לו. הוא החשיב כל ביקור כחויה חדשה, ואכן האהבה התגברה מפעם לפעם.

עם הסתלקותו של האדמו"ר מסערט זצ"ל, שכאמור היה חבר במועצת גדולי התורה, היה האדמו"ר מגור מסדר לפעמים ישיבות מועצת גדוה"ת במלון וגשל שבבני ברק, כדי שיוכל גם מרן להשתתף. ואכן השתתף מרן לכבודו של האדמו"ר מגור, למרות שקשתה עליו כל הילוך וטלטול הדרך. האדמו"ר מגור היה מלוה את מרן החוצה עד הטקסי, ולא הרשה לנו לפתוח או לסגור את הדלת, רק עשה את הכל בכבודו ובעצמו.

בהיות שלא נסע מרן לירושלים רק לעתים רחוקות, לא היתה לו הזדמנות להחזיר ביקור, ולכן כשבילינו ימי הקיץ בהר כנען שבצפת, ודרכו של ה"בית ישראל" היה לשהות בחיפה על הר הכרמל, צלצלנו לשם, שמרן רוצה לדעת מתי זמן מוכשר לבא לביקור. השיב האדמו"ר מגור, לא צריך להטריח, אני כבר אהיה אצל הרבי. וכך הוי, חלפו שעות מספר, והנה האדמו"ר מגור מופיע.

כמים הפנים לפנים

היה זה בקיץ שנת תשל"א, כאשר עבר האדמו"ר מגור ניתוח קשה, לא הסיח מרן דעתו ממנו לרגע. הוא לא הרפה מלשאול אם שמענו על מצבו, והיינו צריכים לעמוד בקשר תמידי עם משמשיו. כשעזר השי"ת והוא יצא מביה"ח והלך לנופש על הר הכרמל כדרכו, החליט מרן כי הגיע עתה שעת הכושר, להחזיר ביקור, וכמובן שהפעם לא הודענו על כך מראש, כי חששנו שהוא יקדים לבוא למרן. נודענו סדר יומו, ולפי זה סדרנו את הנסיעה לחיפה. כחצי שעה לפני הגיענו למחוז חפצנו הודענו שעוד מעט נהי' אצלו.

הגענו למעונו והנה האדמו"ר מגור מחכה בחוץ, הטקסי נעמד והאדמו"ר בעצמו פותח את הדלת, עזרנו למרן לצאת, והושבנוהו על כסא, כי דירת הרבי מגור היתה בקומה שניה. בקומה ב' עצרנו ליד

הדלת, והאדמו"ר מגור אחרינו. מרן רצה לעמוד וקרא לעבר הרבי מגור: בעל הבית נכנס תחלה. פתח האדמו"ר מגור את דלת, והסתובב אל מול פני מרן. עמד מרן מהכסא והושיט ידו להאדמו"ר מגור וברכו בברכת שלום עליכם, ומתוך התרגשות עילאית ובבכיות נוראות, התחיל לומר "בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא לעפרא" [כלשון הגמרא ברכות נ"ד:], עד ששוב לא היה מסוגל להוציא הגה מפיו הקדוש. הרבי מגור נרגש עד לאחת והתחיל בוכה אתו, עד שאמר מולו: ויז'ניצער רבי, שוין געווען, שוין געווען! ועד שעברו איזה רגעים לא יכלו השנים להרגע ולהשקיט רגשותיהם.

יכלנו למשש את האהבה הכנה והאמיתית ששררה בין שתי הצדיקים, וכולנו בכינו לראות מחזה מרגש כמוהו.

האדמו"ר מגור זצ"ל מחכה לעליית מרן לדירתו
בתמונה נראים ר' זלמן ליב נ"י (המשב"ק), והמחבר

לאחר מכן נכנסו פנימה, ומרן התישב ליד השלחן, והחליפו שאילת שלום ובריאות, והכניסו כיבוד פירות. נעמדנו מהצד, והפעם לא הוצרכנו לצאת החוצה. מרן לא יכל לטעום מאומה, כי לא הבאנו אתו את שיניו התותבות. הבין האדמו"ר מגור מה קרה, הלך בכבודו ובעצמו והביא את ה"ריבאייזן" לשחוק את תפוחי העץ, קלפם ונתן למרן, כשהוא לא מרשה לאף אחד ממשמשיו לעשות מלאכת הכנות האוכל.

למרות שהי' חלש למדי, התעכבנו בדירתו כחצי שעה, ואז ביקש ממרן אולי ירצה לנוח על המרפסת. מרן רצה כבר לחזור הביתה, התחלנו לרדת למונית כשהאדמו"ר מגור אחרנו.

פתאום הסתובב מרן ואמר: "הרבי מגור, יש לי בקשה אליו, ואני רוצה שכבודו יציית לי." נענה הרבי מגור — "בודאי." המשיך מרן: "אני מבקשו שיאריך ימים ושנים עד ביאת המשיח." ענה האדמו"ר מגור: "אמן, יחד עם הרבי מויז'ניץ."

פגישה אחרונה

בשנת תשל"ב בין כסה לעשור, נסע מרן ירושלימה לכותל המערבי. במפתיע הגיע גם האדמו"ר מגור, וברכו ואיחלו זא"ז בברכת שנה טובה. היה זה כחצי שנה לפני הסתלקות מרן לגנזי מרומים.

☆

הארכתי קצת בפרטי הדברים כדי להעמיד זכרון שני הצדיקים הללו, שהתנהגותם הפרטית היתה שונה זה מזה והמרחק ביניהם רב, עם כל זאת גברה האהבה ביניהם לאין שיעור ותיאור. הם קיימו בעצמם "האמת והשלום אהבו", וכל מגמת נפשם היתה התמסרות לטובת כלל ישראל. ענין זה היה בולט גם בין החסידים של שתי החצרות. האדמו"ר מגור היה אומר לאברכים שהיו נזקקים לישועה, שיכנסו להרבי מויז'ניץ ויגידו שהוא שלחם, ואכן נושעו בישועות ורפואות. המלחין והמנגן הידוע לשם ולתהלה ר' יעקב תלמוד ז"ל, היה בא לעתים תכופות לשלחנו של מרן, ומרן כיבדו לנגן, ואכן שרים בויז'ניץ מנגינותיו עד היום.

פרק שמונה עשר

ייסוד פרדס אתרוגי ויז'ניץ

השתלשלות הדברים

מן הענין לייחד איזה קטעים אודות השתלשלות פרדס אתרוגי ויז'ניץ, שקנה לו שם נכבד במרוצת השנים, באתרוגיו המובחרים ביותר, ובחזקת כשרותם המעולה. הדבר היה בשנת תשכ"ב, נגש אלי ידידי הנעלה והנכבד, החסיד ר' מנחם קורנבוים ז"ל, עם הצעה לרכוש קרקע לנטיעות אתרוגים.

ר' מנחם נמנה על חסידי ויז'ניץ הותיקים, היה בנו של הרה"ח ר' משה קרצנר ז"ל מסטניסלאב, ומקושר הי' בלב ונפש אל הסבא קדישא בעל אהבת ישראל זצ"ל. למרות שהרבי מאנטיניא גר בסטניסלאב, היה נוסע לויז'ניץ בתדירות. ביום מן הימים, עוד לפני המלחמה, החליט בנו ר' מנחם לעלות לאה"ק ולהשתקע בה. בתחילה גר בפתח-תקוה, והוציא את מחייתו כחקלאי ועובד אדמה, ולאחר זמן שלח ידו במסחר קליית קפה, בו הצליח למדי וברכת ה' שרתה בכל מעשי ידיו. כל ימיו היו קודש בעסקנות לשגשוג מוסדות ויז'ניץ ופריחתן, ועמד הכן לעזור למרן ז"ל. הוא הקים משפחה מפוארה, ובנו ר' בצלאל נ"י הנו תלמיד ישיבתנו הקדושה.

יצוין כי בשנת תש"ט כששהה מרן בארה"ב לצורך הקמת השיכון, נחלה ר' מנחם בכאבי גרון נוראים, עד שלא יכל להוציא הגה מפיו. הוא ביקר אצל הרופאים המפורסמים והמומחים ביותר, וכולם הגיעו למסקנה כי הוא סובל רח"ל מהמחלה הידועה שנתקעה לו בגרון. הוא ערך מכתב מפורט למרן בארה"ב, וקיבל תשובה כי אין כאן בית מיחוש, הרופאים טעו ואי"ה בקרוב יבריא כמקדם, ויאריך ימים ושנים. וכך הוי — הכאבים חלפו והתחיל לדבר ככל אדם, והאריך ימים.

בלב ונפש היה מקושר ר' מנחם למרן ז"ל, ושום דבר לא עשה בלי

התייעצות עמו. היתה לו לר' מנחם חזקה בימי הנוראים בשעת נפילת "כורעים", היה הוא מאלו שהרימו את מרן ז"ל. כל ימיו הקדיש בקיבוץ ואיסוף תמיכה עבור הישיבה ללא תשלום שכר ופרס. יהי זכרו ברוך.

מנהגו של ר' מנחם בכל שנה ושנה, להעניק למרן ז"ל אתרוג מהודר בלתי מורכב, דבר שעלה לו בקושי בימים ההם, כי רובם ככולם מהסוחרים הרכיבו את האתרוגים. הם עשו זאת במכוון, מכיון שהיה קשה מאוד להחזיק פרדס בלתי מורכב, מאחר שהעצים חלשים היו, ומחלות שונות נדבקו באילנות ויחורים, והטיפול עלה בכוחות עצומים.

החלום שקרם עור וגידין

לעשות מסחר מאתרוגים לא עלה על דעתי. אולם ר' מנחם רוח אחרת היתה עמו, הוא ניסה את מזלו, ובסופו של דבר הצליח בעז"ה. כאמור הוא נגש אלי בשאלה, האם ידוע לי על מאן-דהו המוכן להשקיע כספים ע"מ לרכוש גוש קרקע בשפילה, מקום ראוי לאתרוגים, וגם המים מזוככים ולא עכורים. הוא מוכן לשתול שתילים ולקבל כתב-הכשר מהבד"ץ של העדה החרדית בירושלים.

לא יכלתי להשיבו על אתר, והבטחתי לו שבזמן קצר יקבל מענה. נכנסתי אל הקודש פנימה, ומרן ענה לי בחיוב, כי כדאי לנטוע פרדס אתרוגים בלתי מורכבים. מיד התקשרתי עם ר' מנחם שיראה לסדר בענין חלקת האדמה, ואני מוכן להיות שותף בעסק, אך בתנאי שהוא יפקח וישגיח על מהלך הענינים, כי מחוסר זמן לא יכלתי לקבל אחריות זו על עצמי.

לא ידעתי אז שזה שנים רבות שהשתוקק מרן ז"ל בנטיעת פרדס לגידול אתרוגים בארץ ישראל, אך כנראה מפאת טרדותיו העצומים ופעולותיו הנשגבות לטובת הכלל והפרט, לא יצא הדבר מכח אל הפועל.

היה זה עוד בתחילת בואו של מרן לשערי ארצנו הק' נודע למרן

רשימה מפורטת בכתב-יד-קדשו של מרן זצ"ל

אודות נטיעת פרדס אתרוגים

אודות אחד מאנ"ש מכפר "הרואה" בשם "שרגא שלומאי" שהיה לו פרדס אתרוגים. מוצאו היה מעיר חוסט ובשנים הקודמות היה נקרא שלומוביץ. מרן התעניין אצלו אודות תהליך נטיעת פרדס אתרוגים, והלה מסר למרן הרבה פרטים שלא גילה מעולם לאף אחד, ואת הכל רשם מרן בכתב-יד-קדשו בפרוטרוט, והחזיקו אצלו. הקרקע בסביבות בני ברק לא היתה מסוגלת ומוכשרת לגידול אתרוגים, כך שלא עלה למרן לבצע מפעל זה.

כאשר שמע מרן שנזדמן לידי הצעה אודות נטיעת הפרדס, הוציא פתק זה, ומסרו לידי. לגודל תמהוני ראיתי והנה כתוב וערוך כשלש-עשרה סעיפים ופרטים באופני הנטיעה והשתילה וגידולי העצים.

ראיתי אז שאפילו דבר שהיה רק במחשבתו גרידא, זכה שיצא הענין מן הכח אל הפועל.

השגחת הג"ר פנחס עפשטיין זצ"ל

התקשרנו עם הראב"ד דעיה"ק ירושלים, הגאון האדיר רבי פנחס עפשטיין זצ"ל, שייעץ לנו מהיכן לקחת שתילים ויחורים. הוא הצביע למקום מיוחד בחדרה, שם גר אחד בשם אריאלי, שבסך-הכל היו לו עשר עצים, ועליהם העיד הראב"ד שהם בחזקת כשרות מיוחד, למעלה מארבעים שנה, והלה נאמן במעשהו.

עשינו כאשר נצטוינו, ולקחנו משם יחורים, הכנסנום לתוך פכים מיוחדים שהיו נקובים מלמטה כדת וכדין, כדי שיהי' להם דין מחובר לקרקע בנוגע לשני ערלה כשיעבירו אותם לפרדס שלנו. הראב"ד בעצמו עמד בחצרו של ר' מנחם והשגיח על כל פרט ופרט. ועוד זאת — היה הג"ר פנחס מגיע לעתים רחוקות במפתיע, כדי להווכח אם אמנם סכום הפכים נשאר כבראשונה, וכי לא הוספנו עליהם עוד. בינתיים מצאנו גוש של 18 דונם בקדימה, והתאים למטרתנו, רכשנו את הנחלה בשטומ"צ, והאדמה הוכשרה לנטיעת היחורים מהפכים.

הראב"ד זצ"ל שלח משגיח מיוחד להיות נוכח בלקיחת הפכים

מהחצר והעברתם לפרדס, ובשעת פתיחתם בפרדס החדש ונטיעתם עם הגוש, כי באם יתפורר הגוש, אז אבדנו חשבון שני הערלה.

השתילים התפתחו חיש מהר, כי כבר עמדו בפכים קרוב לשנתים, והאילנות לבלבו עד לאחת, כך שעל שנת תשכ"ו — שנת השמיטה, יכלנו כבר לסחור עם האתרוגים. פקודת מרן היתה שלא לזוז מפסקיו של הראב"ד בנוגע סחורת שביעית. הלכנו אל הראב"ד בשליחות מרן, והוא הורה לנו כדת מה לעשות. עלינו לתלות שלט גדול בכניסת הפרדס במודעה שפרדס האתרוגים הינו באוצר הבי"ד תחת השגחתו. כל החשבונות יש להעביר לבי"ד, והם ישלמו שכר טירחא לכל הפועלים המותרים בעבודה. הוא אסר עלינו לעשות כל-דהוא בלתי רשותו, ומינה משגיח על כל הנעשה. למרות שלא עבדו בפרדס כראוי, הצלחנו כבר בשנה ראשונה.

בזמן הקטיף קטפנו את האתרוגים והובילום ישר לירושלים לבתי זופניק — שם הי' המחסן של אוצר הבי"ד. מודעות הודיעו ברחבי ארץ ישראל שבירושלים נמצא למכירה אתרוגים מהודרים מפרדס ויז'ניץ בלתי מורכבים, והכל במחיר סמלי לכסות את ההוצאות, ותו לא.

בין האתרוגים היו כמה סוגים, אך המעולה שבהם לא עלה מחירו יותר מלירה אחת ישראלית. הראב"ד בעצמו עמד בשעת המכירה והסתובב שם ובכה והוריד דמעה. כששאלוהו לפשר הבכיה, ענה: שהוא נותן שבח והודאה להשי"ת שישראל קדושים מקדשים שמו ית' במעשיהם ועושים הכל כדת וכדין, לא לשם מסחר. זוכרני שאברך אחד הראה לו אתרוג מלא כתמים, ושאלתו האם כשר למצוה, השיבו הראב"ד כי האתרוג מהודר. לתמיהת האברך איזו הדר יש כאן, השיבו הראב"ד כי זוהי עדות נאמנה שאינו מורכב ושלא עבדו עליו בשביעית — וזהו הידורו. כמובן, שהיה זה כמכת הלם לשאר הסוחרים, כי הכל באו לקנות אתרוג בזיל הזול, העומד תחת הכשר הבי"ד כבלתי מורכב. כשספרנו למרן על ההצלחה שהאירה לעברנו, שמח שמחה גדולה, שזכינו לקדש שם שמים בקדושת השמיטה.

BETH DIN ZEDEK
Ecclesiastical Court
of the Orthodox
Jewish Community
JERUSALEM, P. O. B. 5006

בית דין צדק לכל מקהלות האשכנזים
ע"י הערה החרדית פרו"ח
(ועד העיר לקהלת האשכנזים)
פעיה"ק ירושלם תובב"א
ת. ד. 5006

טלפון Tel. 14451

ב"ה, פעיה"ק ירושלים ת"ו, יום כ"ג לחדש תמוז שנת תשכ"ו
רח' אדמון

תעודת הבד"ץ

להיות לראיה בידי הנהלת אתרוגי וויזניץ, של חברת „פרי - הדר" ע"י המושבה „קדימה" המתנהלת ע"י הרה"ח המפורסם ר' יצחק דוד רייזמכין שיחי' שהעיד עליו כבוד האדמו"ר מוויזניץ שליט"א, שהוא וחבירו מעבדים את הפרדס שהוא בלתי מורכבים, ואני הח"מ ביקרתי שם איזה פעמים על אתר, ונהמה בחזקת בלתי מורכבים, וקיימו ככל אשר הוריתי להם בהלי עבודה בשביעית, וכן בהפקר הפרדס, וכן יעשו המכירה של האתרוגים עם"י בי"ד.

והכשר זה הוא דוקא על האתרוגים אלו שיקטפו בפרדס זה, והקונים צריכים לדייק על כך, ויעשו אוצר בי"ד ועם"י הפקר.

תוקף תעודה זו הוא רק על סוכות תשכ"ז שנה זו שנת השמיטה.

וח"ש לאות אמו"צ. הבי"צ דפעיה"ק ירושלם תובב"א

נאם פינחס בהגה"צ ר"י עפשטיין ראב"ד ירושלם תובב"א

נאם ישראל יצחק הלוי רייזעמאן
נאם דוד הלוי יונגרייז
(מקום החותם)

תעודת הבד"ץ על אתרוגי פרדס ויזניץ

הקשר התמידי עם הראב"ד

ידוע בשער בת רבים אודות הויכוח הקשה שהתקיימה בין הראב"ד הג"ר פנחס עפשטיין זצ"ל והאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל בענין שילוח האתרוגים בשנת השמיטה לחוץ לארץ. הראב"ד התיר והרבי מסאטמאר אסר, ובכן גברה עלינו השפעתו של הראב"ד שפקד עלינו לשלוח לחו"ל. עשינו כפקודתו ושלחנו רק כמאתים אתרוגים, והדבר עזר לפרסומת.

בשנת תשכ"ז הלכתי אל הראב"ד לבקש שיחדש את ההכשר על הפרדס, כי בכל שנה הוצרכו לחדש, והשיב לי כי באם האדמו"ר מויז'ניץ יכתוב לו שהוא מעונין בהכשרו, מוכן הוא לתת הכשר. הוא בעצמו היה עובר בפרדס ופעמיים בשנה הטריח את עצמו לבוא, למרות שעבר כבר את גיל השמונים, וההליכה קשתה עליו למאוד. הוא היה בקי ומומחה גדול בענינים אלו, היה מתכופף תחת העצים והיה לו איזה סימן שמעולם לא גילהו לאחרים, ועי"ז ידע מה נעשה. מלבד זאת, העמיד משגיח מיוחד בפרט בשעת הקטיף.

אכן כתב לו מרן מכתב בקשה שיואיל בטובו לשים עין פקיחא על הפרדס, ומני אז חדשנו את ההכשר מדי שנה בשנה. הראב"ד זצ"ל אף לא לקח שכר טירחא עבור ההכשר וההשגחה, חוץ מדמי ה"מונית" ששלמנו עבור הנסיעות. באותם ימים לא נתן שום הכשר לפרדס אחר, ורצינו לגמול אתו טובה באיזה אופן, עד שייעץ לי ידידי הנאמן הרה"ג ר' אליעזר דוד פרידמן שליט"א, היות ועוד בימי נעוריו חיבר הראב"ד ספר נפלא על מסכת סוטה בשם "מנחה חריבה", שאזל משוק הספרים זה זמן רב, כדאי לי ליטול רשות ממנו להדפיסו מחדש ולהנות בהם לומדי תורה, והוא יקח לעצמו מספר ספרים כמה שירצה. ההמצאה נשאה חן בעיניו, והסכים על ידי להדפיסו. נתתי לו מאה ספרים ע"מ לחלקם ללומדי תורה, והשאר מסרתי למוכר ספרים.

כשהבאתי לו את הספרים נרגש מרוב שמחה, ואמר לי: דע לך, כשלמדתי בימים ההם, היתה דירתי בעיר העתיקה, מבלי חשמל ונרות, וקבעתי לימודי לאור הלבנה, וכך חיברתי ספרי זה, מי יתן

חיים מאיר הגר
בהרה"צ מוהר"י זצללה"ה מויזניץ
שכון אהכת ישראל ואור החיים
טלפון 729057

בי"ה, בני ברק שכון ויזניץ יום ..... יב מנ"א תשכ"ז

לכבוד
ידידי הרב הגאון הגדול המפורסם
יהו"ש חו"ע עומר לנס עמו
גודר גדר ועומד בפרץ רב פעלים וכו'
מוה"ר פנחס עפשטין שליט"א
ראב"ד היהדות החרדית
ע"ה"ק ירושלים תובב"א

אחדשכת"ר שליט"א.

היות והפרדס "פרי הדר" אשר במושב שקדימה מאחרונים בלתי מורכבים, נמצא כל הזמן בהנהלת ידידי נאמן ביתי הרה"ח ר' יצחק דוד רזמוביץ נ"י מאז נטיעתו.

הנ"ל נאמן עלי בכל מה שנוגע לכשרות והידור מאחרונים בלי כל חשש ופקפוק.

אשר ע"כ נא לקבל את הפרדס הנ"ל גם השתא תחת השגחת כת"ר, ואין ספק אצלי שימלא כל ההוראות שהדר"ג שליט"א יצווה עליו.

והנני בזה ידידושה"ם מכבדו ומוקירו
המצפה לישועת ה' ולרחמי שמים

מכתב מרן זצ"ל אל הגאון רבי פנחס עפשטיין זצ"ל

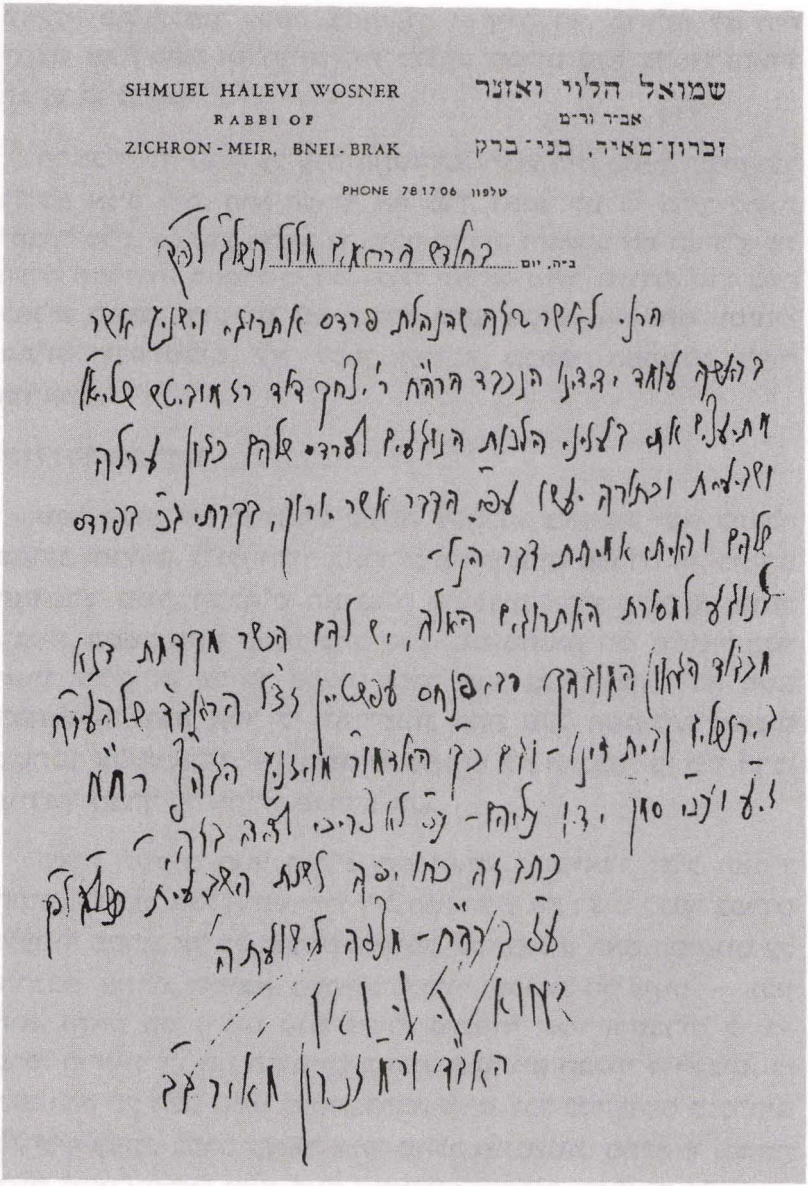
והייתי יכול ללמוד עכשיו במתיקות ושקידה כזו. בדירתו לא היה ריהוט אלא כסא ושלחן וקירות מלאים ספרים מכל צד. ארוחותיו הביאו לו נכדיו.

הראב"ד לא נמנה על עדת החסידים, וידוע היה כגאון וצדיק וכל רז לא אניס ליה. הוא העריץ את מרן, ואמר לנו כי צריך להיות "מבין" עליו. גם מרן הראה לו חיבה יתירה, והחשיב את הביד"ץ של העדה החרדית, באמרו כי הם גדולי ישראל מדור הקודם. מרן ציוה לאנ"ש תושבי ירושלים לציית לכל פסקי הבי"ד והוראתם, ומנהלי הת"ת שבירושלים לא לקחו תמיכה מכספי הממשלה לאור הוראתם.

הידורי הפרדס

שמו הטוב של ר' מנחם שעשה מלאכתו באמונה, יצא לתהלה מקרוב ומרחוק. גדולי הדור בארה"ק היו לוקחים מפרדס זה, ביניהם האדמו"ר מגור, ויבלח"ט האדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א, ושאר רבנים. במשך הזמן קבלנו כתב הכשר גם מהגאון רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א, שביקר במקום וחקר אחר כל הנעשה, ויצא משם בהתפעלות. הוא אמר לי בהזדמנות אחת שעל השתילים והעצים מסתמך על הראב"ד, אך ברור לו שאנחנו לא הרכבנו, כי הרי הרבי מויז'ניץ מברך על אתרוג מפרדס זה...

בשנת תשכ"ח הגיע הגה"צ רבי יהושע גרינוואלד זצ"ל האב"ד חוסט, לביקור אצל חותנו-מרן ז"ל. הוא הביע את רצונו לבקר בפרדס ולעמוד מקרוב על כל הנעשה והנשמע. על שאלתו האם הסימנים על הרכבת אתרוג שמובא בספרים אודות שכיבת הגרעינים — נכון הוא, והאם הם גדלים ללא פיטם, נתלויתי אליו והסברתי לו כל פרט. הראיתי לו את הקושיים בגידול אתרוגים הבלתי מורכבים, כי העץ הוא גזע חלש ואינו מחזיק הרבה שנים, וכל כמה שנים מוכרחים להחליף עצים, בפרט כאשר איזה מחלה מתפשטת. מחלה זו נקראת בשם "מַאלַאסֶקָא" והיא באה מאיטליה וקולטת אתרוגים ולימונים, והיא כסרטן לשתילים, ממנו מתייבש העץ בזמן קצר ואין כל תרופה למכתו.

כתב הכשר על אתרוגי פרדס ויזניץ
מהגאון רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א

לאחר מכן הראיתי לו עד כמה קשה עבודת הקטיף, כי האתרוגים גדלים בין קוצים ודוקרנים מכל צד, ובין יום ולילה יוצאים קוצים נוספים, וצריכים לקשר את הענפים שלא תזיזם הרוח ויפגעו. לקחנו אתרוגים פסולים, חתכנום, והראינו להרב מחוסט כי לאיזה צד שהאתרוג גדל לשם נוטים הגרעינים. כן הסברנו שכל אתרוג ראשית גידולו עם פיטם, ובאם השמש לוהטת נשרף הפיטם ונופל, או באם נותנים מים יתר על המדה כדי למהר גידולו, נופל הפיטם או העוקץ.

הרב השתומם לראות במו עיניו איך הפרי החשוב הלז גודל, וכמה קושיים כרוכים בדבר. הוא הבין ועמד על הסוד שמחיר האתרוג אינו מכסה את ההוצאות ושכר הטירחא שבו. שאלתיו האם הוא מאמין שהערל באיטלי' עובד במסירות לזכות את ישראל באתרוגים, האם משתלם לו עבודה קשה כזו.

ספרתי לו שבכל פעם באים ממשרד החקלאות ומאיצים בנו להרכיב כדי להפטר ממחלות הנ"ל ולחזק את האילנות שיעמדו לכה"פ כ-15 שנה במקום שמונה. הרי כולם מרכיבים, אמרו, ולמה לכם להיות שונים מהם. וע"ז באה תשובתנו: אדרבה, אנו נטענו פרדס זה ע"מ שלא להרכיבו.

למחרת נגש אלי הרב מחוסט ואמר: תדע ר' יצחק דוד, שכתוצאה מהביקור הארוך קבלתי כאבי ראש, אך היה כדאי להוודע על כל פרט, והודה לי על טרחתי. הוא סיפר כי חיבר חיבור שלם בעניני אתרוגים, והחביא אותו בראותו כי נשתנו הזמנים והסימנים, ולחוות דעת בזה צריך להיות מומחה גדול ובעל נסיון, ובכן גמר בדעתו שלא להדפיסו.

הכשר הגאון בעל מנחת יצחק זצ"ל

כאשר שבק לן חיים הג"ר פנחס עפשטיין זצ"ל, מילא מקומו הגאון רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל בעל מנחת יצחק, אותו הכרתי עוד מימי קדם בגרוסווארדיין. מה גם שעמדתי אתו בקשרי מכתבים בתור נאמן בית ויז'ניץ. הצעתי לו ענין התחדשות ההכשר על הפרדס. הגאון ענה כי היות ומימיו לא עסק בעניני אתרוגים, ואין לו ידיעה רחבה

בנידון, לזאת רצונו לערוך ביקור בפרדס. קבענו זמן מסוים, והראב"ד החדש הגיע עם משלחת מהבי"ד, והסברתי את כל תהליך העבודה, והוספתי לספר כי הראב"ד הג"ר פנחס זצ"ל אמר לי בעצמו שיש לו סימנים לבדוק הרכבת עצים, אך לא מסר סודו לאף אחד. כעבור איזה ימים, הודיע לי הראב"ד בעל מנחת יצחק שהיות ואינו בקי בכל הענין, והוא ענין מסובך, ע"כ הוא מוסר את ההכשר לוועד הכשרות המיוחדים על מצרכי מזון וכשרות, והוסיף כי מספיק לי ההכשר של הרב מויז'ניץ.

לדאבוני הרב כשנפטר שותפי ר' מנחם ז"ל לעולמו, שוב לא היה מי שיטפל בפרדס כראוי וכנכון, כי בינתים אבחלט"א הרחקתי נדוד והתיישבתי בארה"ב, והוכרחתי למכרו לבעלי מרכז אתרוגי ישראל המפורסמים, שהיו נאמנים ביותר, ויש להם ההכשר מהביד"ץ, וכיום הפרדס עומד תחת רשותם.

פרק תשעה עשר

יסורים של אהבה

השיתוק הפתאומי

ויהי — אין ויהי אלא לשון צער, בבוקרו של יום שלישי, כ"א כסלו שנת תשכ"ג, עם סיום התפלה, כשרצה מרן לעמוד מכסאו, לא הרגיש בטוב ולא יכל לעמוד ממקומו. הוליכוהו הביתה, ומיד הוזעק הרופא ד"ר פרייא. בפקודתו הובל מרן לבית-החולים בתל אביב. הרופאים קבעו כי הותקף בשיתוק בצד ימין ל"ע.

בבית-החולים קיבל מרן אותו חדר ששהה בו בשבת הגדול שנת תשי"ח. הוא לא הגיב מאומה, כך שלא ידעו אם הוא נמצא בהכרה נכונה או לא. בהיות שהד"ר פרייא, רופאו הפרטי של מרן, היה רק רופא למחלות פנימיים, החליטו בני המשפחה להזמין את הפרופסור המפורסם ד"ר אשכנזי, מומחה במקצועו ובעל-שם עולמי, ופנו אליו מכל קצוי תבל בחולי המוח והשיתוק. הטיפול במרן נמסר לרשותו לגמרי, והוא אישר כי יש כאן שיתוק בצד ימיני.

מה שהיה תמוה בעיניו כי הדיבור לא השתתק, כי לפי כללי הרפואה הרי השיתוק בצד ימיני מזיק לדיבור בהחלט. גילו לו בני המשפחה כי הרבי נולד איטר יד, ושלט בעיקר ביד שמאלי, אלא שבמשך הזמן הרגיל את עצמו בעקשנות יתירה לכתוב ולשלוט ביד ימינו, כדי שיוכל להניח תפילין בשמאלו, עד שסוף-סוף שלט בימינו יותר מבשמאלו, כך שחושיו פועלים בהיפוך מבשאר בני אדם. הודות לכך לא נפגם דיבורו ב"ה.

רפואת מנוחה

הפרופסור אשכנזי קבע כי אין למחלה זו שום תרופה, רק דרוש להרבי מנוחה קפדנית. הוא אסר מבקרים בלי שום יוצא מהכלל,

לרבות בני המשפחה, כי כל רעש עלול להזיק להחלמתו. מרן קיבל כדורי שינה — שהיו צריכים לפעול עליו שיישן כשמונה שעות רצופות. היינו צריכים לשמור שמרן לא יסתובב מצד לצד, וכמו"כ רשמנו כל תגובה וכל תנועה, כי נחוץ לדעת את המצב בכל עת ורגע.

שקט גמור שרר בחדר, ורק האח ואני עמדנו שמירה, עם א' ממשפחת מרן. במשך הזמן ראינו את מרן עובד עם אצבעותיו שביד שמאלו, כאילו היה מנגן על כינור, וכולו תפוס רעיונות. מרן לא ביקש מאומה, ורק לפעמים כאשר ניעור משנתו, היה מרמז בתנועה קלה שיתנו לו לשתות כי פיו התייבש. למעשה לא פעלו עליו הכדורים רק למחצית הזמן, אבל הרופא היה מרוצה אף בזה, בפרט שלא ראה שום הרעה במצב. כפי שהסביר לנו, הרבי חושב הרבה ומוחו עובד ללא הרף, כך שהכדורים אינם פועלים כדרכם.

הרופא שם תקוה כי נראה הטבה בעוד איזה ימים, באמרו שהימים הראשונים הם הקובעים, וצריך סבלנות. בינתיים הגיעו הרבנית מניא ע"ה, ויבלחט"א הרה"צ רבי מרדכי שליט"א מניו יורק, לעמוד מקרוב על מצב מרן, כי התקשורת בטלפון עדיין לא היה משוכלל כבימינו, ולכל שיחה לחו"ל הוצרכו לחכות בתור.

בכל הישיבות ברחבי הארץ התפללו לשלומו ולרפואתו של מרן. כ"ק האדמו"ר מגור בעל בית ישראל זצ"ל, התעניין בתדירות, ולפעמים הגיע באופן פתאומי לבית-החולים לראות המתרחש.

מרן חוזר הביתה

סבלנותנו לא פקעה, מה גם שהרופא הבטיחנו שאינו רואה שום הרעה, ואפשר לצפות על תזוזה מהירה. וכאשר חזה כן היה, כעבור 13 יום ראו שיפור ניכר במצבו של מרן, הוא פתח את עיניו, והביט מול הנוכחים, וראינו בחוש שהכיר את כולם. הרופא הושיט לו יד ברצונו למשש אם חזר לו כח והרגש, ומרן השתדל והחזיק בידו. על שאלת הפרופסור מי הוא, ענהו מרן לשמחת כולם: פרופסור אשכנזי! הפרופסור הגיב כי אין זה אלא נס מן השמים, שרק הרבי בכחו לפעול. כחמש שבועות שכב מרן בבית-החולים, ויום יום ראינו הטבה

בזכות תפלת רבים, עד שיום אחד החליט הרופא שיכולים לחזור הביתה, בתנאי של מנוחה מוחלטת עם התעמלות על היד.

ביום ב' שבט יצא מרן מבית-החולים, והיות שידענו שאין השיכון המקום המוכשר למנוחה, ולכן עבר מרן לדירתו של חתנו הרה"ג מוה"ר משה ארנסטר שליט"א, שהיה גר אז בשכונה שקטה בבני ברק. שם נח בשלום ובשלוה באין מפריע, והעמידו לרשותו כל הנוחיות. למרות חולשתו הנוראה, ראינו בו שיפור, ועשינו כל המאמצים לעודדו ולחזק רוחו שנשבר בקרבו. בדרך כלל בסעודת הצהרים התכנסו בני המשפחה לעודדו, והבטיחוהו שמצבו הוטב ומשתפר. אך מרן לא נתן בנו אמון, כי בעצמו הכיר במצבו, שאין ידו פועלת כמקדם וגם מוחו נחלש בהרבה, ואין בכחו ללכת ברגליו, ואכן בהיותו לבדו בחדרו, עברו במוחו כל מיני מחשבות.

החלמת מרן

מצדנו, השתדלנו שיהא מרן פעיל בענייניו, בשינה, באכילה, ושיהי' אחד מבני המשפחה אתו ולדבר עמו וכדומה. אך, בכל הזמן היה מרן שואל האם מגידים לו האמת שהמצב משתפר כפי שאומרים, כי הוא עצמו לא הרגיש הטבה, והיה נראה שחושד בכולנו שאיננו מספרים לו את האמת.

ויהי היום בסעודת הצהרים נכחו שם כל משפחת מרן לבקר בשלומו, פתח מרן עם הפזמון — שאינם רוצים להגיד לו את מצבו האמתי, עד שכולם היו מוכנים לישבע שכן היא האמת שמצבו משתפר, מאד מאד כאב לנו דאגת מרן.

באותו רגע בקשתי ממרן רשות הדיבור, וכך אמרתי: מעידני בצאצאי מרן שכולם אנשי אמת, וחלילה להם לשקר, בפרט לאביהם היקר להם מכל חללי דעלמא, אך באם חושב מרן שאין אנו אומרים את האמת לאמיתו, אז יגיד נא לנו מה שהיה רוצה לשמוע, וכן נאמר לו, וכך נשביע רצונו הקדוש, כי אין אנחנו יכולים להגיד להרבי בלתי את אשר אנו יודעים מפי הרופאים... פרץ מרן בשחוק קל ונענה: זוהי המצאה מחוכמת.

המחבר בקראו הפתקאות לפני מרן בעת חליו

פתאום, והנה נכנס גם הרה"צ רבי מרדכי שליט"א מניו יורק, ויקרא אליו מרן: "שמע נא, הנך איש אמת, ולך אני מאמין, האם אמת מה שאומרים לי בכל יום אודות מחלתי שב"ה המצב הולך ומשתפר?" נענע הרה"צ שליט"א בראשו, ואמר בודאי בודאי.

בזה הסתיים פרשת האי-אימון בנו, ומני אז לא שמענו שוב את דאגתו, וקיבל את כל מה שהגידו לו...

מרן שהה בבית חתנו עד סמוך לימי הפורים, וביום ט' אדר חזר בשעה טובה לביתו נאוה קודש בשיכון ויז'ניץ. ידו הימנית עדיין כאבה לו, וציוה הרופא שכל אימת שיזכור יחזיק משהו באותו יד ויעשה התעמלות, עד שיחלים בעזרת ה'.

חובה עלי להזכיר לטובה את ידידי הנאמן הרה"ח ר' לוי ויזניצר הי"ו, כיום מבעה"ב החשובים בשיכון ויזניץ שבמונסי, שהיה אז בבחרותו תלמיד הישיבה, והתנדב אז לשמש את מרן בכל הצטרכויותיו בהתמסרות כנה ונאמנה יוצאת מן הכלל ממש יומם ולילה. זכות מרן יגן בעדו ובכל אשר יפנה יצליח.

התשוקה לקיים מצות מרור

לאט לאט התחיל רבינו שוב לקבל את הקהל, אלא שביקשם שבנתינת שלום לא ידחקו לו את ידו כי הכאבים עדיין לא עזבוהו לגמרי. קרבו ימי הפסח ומרן לא ויתר בשום אופן על עריכת הסדר עם הקהל. עשו לו יין ממיץ ענבים, וביקשו ממנו אנשי ביתו שלמצות מרור יאכל השנה חסה, שלא יזיק לו התמכא. בדבר הזה התעקש מרן ועמד על דעתו, כי בשום אופן לא יאכל רק מרור ממש, כי הרי זה "מתוק", וברצונו לקיים את המצוה פשוטו כמשמעו. התחילו הויכוחים והדיונים, אך ללא תועלת. אפילו את חוות דעת הרופא ד"ר פרייא, שאסר עליו בכל החומר, כי סכנה היא למוח, לא הואיל מרן לקבל. עד שהוצרכנו לסדר פגישה אישית עם הפרופסור, ובאותו מעמד יוכל מרן להסביר לו כי אין כאן שום מרירות רק מתיקות שאין דוגמתו, ואין כל ספק שלא יגרום לו כל נזק.

ואכן כך הוי, הפרופסור שמח להפגש עם מרן במצב טוב, ומרן

התיישב בכורסה והתחיל להסביר מה ענין המצוה, ואיזה מתיקות יש באכילתו לאחר השתוקקות שמחכים לקיימה זה שנה תמימה. יש לציין שמרן התרגש כל כך בשעת הסברתו ענין המרור עד כי כמעט פרץ בבכי, וראינו איך שמרן עושה כבר הכנתו לליל הסדר הקדוש אליו השתוקק בכל נימי נפשו.

לשמע הדברים, התרגש הרופא למאוד. הוא ראה מולו איש קדוש הבוער כיקוד אש ואינו יכול לחכות עד שתבוא לידו אותו משהו מיוחד, שחיכה עליו בכליון עינים, ולמרות היותו רחוק מיהדות, נגע ללבו המחזה המרגש. הוא לא התערב באמצע דבריו של מרן, ולא הפסיקו בשאלות, והקשיב ברצינות עד תומו. משסיים מרן, ונרגע קמעה מהתרגשותו, התחיל הפרופסור לענות ביראת הכבוד וענה: ירשה נא לי הרבי להגיד דבר-מה. אני מבין את התשוקה העזה של הרבי לאותו דבר שאליו מתאוה — אך מי כמוהו יבין לאישורו שבן אדם לא לכל אשר מתאוה מותר לעשות, ובפרט במצב בו נמצא הרבי לאחרי מחלה כה רצינית ח"ו איני רוצה להמשיך ולהסביר הלאה מה שיכול לקרות ח"ו...

הסברה זו קלעה למטרה, ובפרט שלא פגעה ברגשותיו של מרן. רבינו הקשיב ולא יסף. איחלו לשלום וחג שמח, קיבל עליו את הדין, ושוב לא נשמע מפיו אודות נושא זה של אכילת מרור. ותודה לא-ל הטוב, החג הקדוש עבר עלינו ברוח מרומם ונישא.

חתונת הרה"ג מוה"ר ישראל הגר שליט"א

כעבור חג השבועות, ביום י' סיון, התקיימה חתונת הרה"ג מוה"ר ישראל בן הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, עם בת כ"ק האדמו"ר מטשרנוביל זצ"ל בבני ברק. מרן ז"ל השתתף בחתונה, שהתקיימה במלון וגשל בבני ברק, והשמחה היתה בשיאה.

למעון חדש בשווייץ

קרבו ימי הקיץ וההכנות לנסיעת-נופש החלו. לסנט-מוריץ אסר

מרן זצ"ל בחופת נכדו הרה"ג מוה"ר ישראל הגר שליט"א

מרן זצ"ל עם האדמו"ר מטשרנוביל זצ"ל בשעת החתונה

לנו הרופא לנסוע, מפאת גובה המקום, והאויר היה חריפה למדי. הוא הרשה לנסוע מקום בגובה של 1000 מטר לכל היותר. התקשרנו עם החסידים ואנ"ש בשווייץ, וכולם ענו פה אחד, שהמקום שיתאים ביותר במצב זה הוא בכפר נאבאדזיא שליד לוגאנו. שם נמצא מקום נפש בגובה של כ-700 מטר, לא הרחק מישוב יהודי. שכרו למרן וילה נהדרת עם חצר גדול ומרווח.

לפני הנסיעה נסע מרן לחיפה לבקר את אחיו הרה"צ מסערט זצ"ל, שנפל למשכב ולא היה בקו הבריאות. גם אני נוכחתי באותו ביקור, ומצאנו את הרה"ק מסערט שוכב על מטתו חסר אונים, ופניו לוהטים מחום גבוה. זמן רב בילו שני האחים הקדושים ביחד, ומרן יצא כולו מזיע ועיניו זולגות דמעות. מחשבה לא נעימה נקרה במוחי — מי יודע אם עוד נתראה שוב. נתתי לו את ידי ואיחלתי לו ברכת רפואה שלימה, ואז שאלני "האם גם אתה נוסע?" ועניתי בחיוב. אמר לי הרה"ק מסערט: אי"ה עוד נתראה. נשתוממתי על שתפס מחשבתי.

נסיעתנו לשווייץ עברה בכי טוב, מעוננו החדש התאים למופת, שקט בלי רעש, ומרן אכן אסף כוחות מחודשים. לשם הגיע חתנו הגה"צ מחוסט זצ"ל עם הרבנית ע"ה, הרה"ח ר' דוד קושיצקי ז"ל ומשפחתו, ר' מאיר שלום רוזנברג ע"ה, וראש עירית בני ברק ר' ראובן אהרונוביץ ע"ה, ועוד איזה ידידים ספורים שבאו לשהות במחיצת מרן. בין הבאים מניו יורק היה גם ידידי הנאמן הבחור חיים גראס נ"י, כיום מבע"ב החשובים מאנ"ש בברוקלין ששמו הולך לפניו בנדיבות לבו הטוב כעסקן נמרץ לכל דבר שבקדושה, ועמו גם הבחור אהרן שלמה פעלדמאן נ"י, כיום מבע"ב החשובים מאנ"ש במאנטריאל. הם שכרו חדר ונשארו על איזה שבועות במחיצת מרן. על שבת קודש הגיעו תמיד אורחים, אך לא הרבה, כי לא היה מקום אכסון עבורם. כאן באו אלו שרצו לשוחח עם מרן וזכו לטייל אתו קצרות, כי עוד לא היה לו כח להתהלך לזמן ממושך.

ואציג כאן אגרת שקבלתי בימים ההם מהרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א:

ב"ה

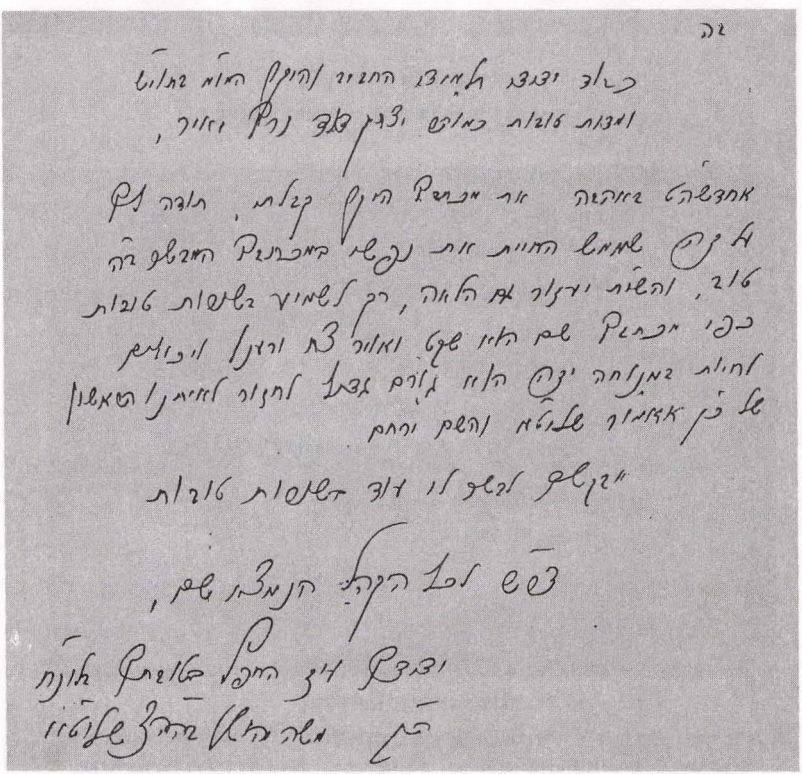
כבוד ידידי תלמידי החביב המו"מ בתוי"ש ומדות טובות כמוה"ר יצחק דוד נרך יאיר.

אחדשה"ט באהבה, את מכתבך היקר קבלתי, תודה לך על זה, שממש החיית את נפשי במכתביך המבשר ב"ה טוב, והשי"ת יעזור גם הלאה, רק לשמוע בשורות טובות, כפי מכתבך שם הוא שקט ואויר צח ורענן ויכולים לחיות במנוחה, וזה הוא גורם גדול לחזור לאיתנו הראשון של כ"ק אאמו"ר שליט"א והשם ירחם.

אבקשך לבשר לי עוד בשורות טובות, דר"ש לכל הקהל הנמצא שם.

ידידך עוז החפץ בטובתך בלונ"ח,

הק' משה יהושע בהה"צ שליט"א

מכתב הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א אלי לנאבאדזיא

מרן זצ"ל בנאבאדזיא
(מימין נראה ר' חיים גרוס נ"י (בבחרותו)

בחיותנו בנאבאדזיא
מימין לשמאל: המחבר, ר' ראובן אהרנוביץ ע"ה, חנה"ח ר' דוד קושיצקי ז"ל, ר' מאיר שלום רוזנברג ע"ה (עומד מימין — ר' צבי קושיצקי נ"י (בבחרותו)

פרשה מכאיבה

במשך ימי הקיץ ההיא בא הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א לשווייץ. בתקופה ההיא יצאה ריב שפגעה בהנהגתו בראשות הישיבה. לאחר התייעצות בין המשפחה הוחלט כי אין לעבור על סדר היום מבלי להודיע כל זאת למרן ז"ל, למרות החשש ששמיעת הדבר תזיק לבריאות גופו הטהור, שהרי כמובן הגם שכבר הרגיש מרן בכי טוב, בכל זאת לא היו מועילים עגמת נפש ויסורים למצבו.

באחד הימים, פנה אלי מרן בהיותי לבדי בחדרו, ושאלני האם שמעתי מה שקרה בשיכון. תשובתי היתה שבעצם לא שמעתי בדיוק משום מקור מוסמך, כי אם ממה שמדברים פה, שבגלל זה הגיע לכאן הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א כדי לטכס עצות מה עליו לעשות.

ביקש מרן לשמוע חוות דעתי כדת מה לעשות, ועניתי שלדעתי ישאר פה הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א משך זמן וינפש קצת, ואז יסע בשלום הביתה בכוחות רעננים ומחודשים, ושיחכו בשיכון עד שיחזור מרן לא"י, ואז ישמע מרן כל הצדדים וכל הטענות, וכך יוודע שורש המחלה שגרמה המצב הבלתי נעים הלז בהישיבה והשיכון, שהרי היו מעורבים בדבר ממיטב האברכים והבחורים, גם לרבות אברכים שמרן השתעשע בהם עד מאוד.

כאמור, כבר לא שמשתי כבר בתור משגיח הישיבה, והייתי כל כולי טרוד ומוטרד בבית מרן לפקח על כל דבר גדול וקטן, ומה גם להשגיח בעינא פקיחא על בריאות גופו הטהור של מרן, כך שבעז"ה לא הייתי מעורב בענין המכאיב ההיא כל עיקר. בכל זאת, הבטחתי להרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א שעם חזרתנו לארה"ק על ימי הנוראים אראה לעשות כל מה שביכלתי לחקור את הדבר ולהעמיד את הדבר על תלה, אלא שלעת עתה אין מן הראוי להטריד את מרן בענין זה ולגרום לו עגמת-נפש בהיות שממילא אין בכוחנו לפעול שום דבר עד חזרתנו לשיכון.

חזר הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א לא"י, ושוב עבר הכל לסדר יומי הרגיל, כשאנו משתדלים ומתאמצים בכל האפשרות שמרן יבריא

ויחזור לאיתנו הראשון. בימים ההם ביקרו אצלו כמה פרופסורים, אולם לא הוסיפו שום ידיעות על מה שכבר הגיד הפרופסור אשכנזי שאתו עמדנו בקשר בכל עת ועונה. מרן שהה בקיץ ההיא יותר מהרגיל, וחזרנו לארה"ק קרוב לימי הסליחות. בהגיעו לנמל חיפה, הלך לבקר את אחיו הגה"צ מסערעט זצ"ל, ומשם המשיך לביתו נאוה קודש בשיכון וויזניץ.

מרן זצ"ל עם אחיו הרה"ק מסערט זצ"ל בחיפה
(ליד מרן — המחבר)

ימים הנוראים תשכ"ד

ביום ב' דראש השנה לא הרגיש מרן בטוב. הוא קיבל דלקת וחום גבוה. יש שתלו את המקרה כי מרן אכל מראש כבש שלא היה טרי. מנהגו באה"ק שלא לאכול בשר בהמה, אלא שאנ"ש מניו יורק הביאו לו ממקולין שעמד תחת השגחה מעולה למהדרין מן המהדרין. ואני אמרתי לא מיניה ולא מקצתיה, כי מאז חזרנו מארה"ב, תמיד קרה משהו בתקופת החגים, פעם שבר רגל, פעם דלקת וכדומה. בעזרת ה'

החלים חיש מהר, ולא ניכרו בו סימני מיחוש, ומרן חזר לעמוד על משמרתו. הרופא התבטא פעם: הוא אינו מבין כיצד באופן פתאומי נחלה, ובאופן פתאומי מחלים. תמיד צף לנגד עיני אותו מעשה שסיפרה מרן בארה"ב בההוא רוכל עם הגרביים, ובו תליתי כל מקרים אלו, כי באה"ק בשיכון מעולם לא סיפר עובדא זו באותו רוכל.

תקופת ימים הנוראים בשנה ההיא עברו עם קצת מתח, היות שלא הורשו לאותם אברכים ובחורים מחרחרי הריב להכנס אל הקודש פנימה, כדי להציע טענותיהם ויציתו אש המחלוקת עוד יותר. קבלתי אז פקודה שלא להרשות בשום אופן להכניס שום אחד מאלו המחרחרי הריב. אין ברצוני להאריך בפרשה מכאיבה זו, רק זאת אגיד שכל המאורעות האלו גרמו לו למרן עגמת נפש יתירה, בראותו איך מעשה בעל-דבר הצליח, ואיך שנתהווה שנאה ומלשינות בין חברים ואחים שנתגדלו אצל רועה אחד. למעשה דאגתי אז הרבה על בריאות מרן ולא רציתי לבלבל את ראשו בענינים אלו בפרט בימי החגים, ולזאת בקשתי מכל אלו שלמען השם ישמרו עצמם ולא יבואו למרן, כי אם יעמדו מן הצד עד עבור החגים ואז נראה מה לעשות בענין, כה עמדתי על המשמר בבית מרן.

עם תום ימי החגים באו אלי קבוצת בחורים שרצו באמת להחזיר השלום לתפארתה יען ראו בצערו של מרן ז"ל לטכס עצה כדת מה לעשות. עניתי ואמרתי שכפי ראות עיני בהילוך מחשבת מרן שגם הוא רוצה שיחזור השלום על כנו, אבל לפי דעתי, אפילו נניח שיש לכם טענות צודקות לפי דעתכם, אינני רואה שום עצה להחזיר השלום, רק אם תבואו כולכם בפעם אחת בלילה כאשר יוגמר קבלת הקהל, ואז תכנסו בע"כ לחדר מרן, כי אני בעצמי לא אוכל לעמוד נגד ציבור שלם ולא להניחם להכנס, ותחלצו נעלכם בקבלת נזיפה, ותבקשו מחילה מאת פני מרן על אודות הצער והעגמת נפש שגרמתם למרן הקדוש, ואף גם זאת תקבלו עליכם כל קנס שיוטל עליכם, ואז אקוה שיתהוה איזה סדר ושלום, וזולת זה איני רואה עתידכם רק שתעזבו את השיכון, שהרי בכל יום מגיע עוד לשון-הרע ועוד לשון-הרע — כך עשיתם או כך לא עשיתם וכדומה.

ויהי בשמעם את הדברים האלו נכנעו קצתם והבטיחו להחזיר תשובה בעוד איזה ימים, אולם היו ביניהם כאלו שטח עיניהם מראות את גודל חולשת מרן, והיצה"ר סימא את עיניהם ולא ראו האמת, ובגודל גאותם החזיקו את הדבר למלחמת "מצוה", והמשיכו בריב והצתת אש המחלוקת במעטה של קנאה דקדושה.

הדבר נגע ללבי עד מאוד, וכי איה ההתבטלות למרן? וכי אין צריכים לחוס עליו כלל? אמרתי להם, אם כן איפוא שאין בקרבכם איזה רגש פנימי כלפי מרן, אז לכו לכם לדרככם ותחפשו רבי אחר ואין לכם חלק אתנו!

פטירת הרה"ק מסערט

בימים ההם הורע מצב בריאותו של אחי מרן הגה"צ מסערט זצ"ל, וימיו היו ספורים, ומרן היה מודאג מאוד על כך. ביום ב' מרחשון נסתלק לגנזי מרומים. כאשר הגיעה הידיעה נסע מרן לחיפה כשהוא שבור ורצוץ, כי אהבו מאוד, ובפרט שרק הוא נשאר מכל בית אביו, וכעת איננו. ההקפות נערכו בבית מדרשו אשר בחיפה, ואז פרץ מרן בבכי מר שלא היה באפשרי לשקטו. דאגנו מאוד על מצב בריאותו של מרן שלא יתעלף חלילה. עם גמר ההקפות נח מרן קמעה, ולאחר מכן שב לבני ברק, שם יצאה מסע הלויה מבית-המדרש הגדול שבשיכון, והוטמן בבית-החיים על יד אביו הקדוש מרן הסב"ק זי"ע.

היו אלו ימים קשים בקבלת התנחומים מאת הקהל הגדול שהגיעו מכל קצוי הארץ. ביום השביעי לאבילות לאחר התפלה הלכנו עם מרן ללוות את הנשמה כנהוג. מרן הלך מביתו עד סוף רחוב אהבת שלום, ובכה בכיות נוראות, פניו כלפיד אש, ולא הוציא הגה מפיו. הוא נעצר לאיזה רגעים ושם מבטו לעבר בית-החיים, מסתכל ומסתכל, כשהוא ממש פושט צורה ולובש צורה. ושב לביתו.

בסופו של דבר

כעבור ימי החנוכה, החליט מרן שכבר צריך לעשות קץ וסוף

לפרשה המכאיבה, וקרא אסיפה גדולה, והביע דעתו הקדושה שכל אלו שיש להם חלק בהצתת אש המחלוקת אין להם חלק בחבורתנו הקדושה, ובזה נסתיימה הפרשה. מאז לא רצה מרן לקבל אותם ולשמוע מהם, למרות שבכל פעם היה שואל אותי על מעמדם ומצבם הגשמי והרוחני בכל מקום שהם.

לאט לאט עזבו הללו את השיכון ועברו לגור בירושלים, ואתם עמם גם כאלו שלא היו מעורבים בפרשה באופן ישיר אלא שנגררו אחריהם. כמובן שאחרי מצב כזה נתהוה קצת רפיון בישיבה והיה הכרח לבנות הכל מחדש.

חולשת מרן

בהיות מרן חלש למדי, השתדלנו לא להטרידו עם חדשות הישיבה, ושמחנו שיש ביכלתו לקבל את הקהל כדרכו ומתפלל בש"ק בביהמ"ד ומנהל שולחנו הטהור. הוא הפסיק בימים ההם באמירת תורה, ורק לעתים קרובות השמיע איזה מאמר קצר.

בכל איזה זמן קיבל איזה מחלה שהחלישו עוד יותר, ועלינו להשגיח עליו בעינא פקיחא, כי טבעו היה שמיד בהרגישו קצת בטוב הי' עומד ממטתו ורצה להיות בין החסידים, כאשר מרגלא בפומיה כי "זה כל חפצי ורצוני להיות בין ידידיי היקרים — ואתם רוצים לבודד אותי..." כנראה, שהמרץ ודחף הפנימי שלו לא הניחוהו לשכב, ואכן הרופא אישר והגיד שבאמצעות דבר זה הוא מחלים יותר מהיר, רק שעלינו להשגיח שלא תהיה יתר מן המדה.

כמובן שבמשך הזמנים הקשים הללו, הוכבד עלינו עול השימוש את מרן, ובמשך הזמן התחלפו כמה אברכים ובחורים ששימשו את מרן במשמורות אחד ביום ואחד בלילה, ואי אפשר לפורטם כי רבים הם, וכולם יעמדו על הברכה וזכות מרן יעמוד להם להתברך בכל מילי דמיטב. ברם, היו כל אלו רק משמשים ארעיים, והורגש צורך למנות משמש קבוע ורשמי. אז נתמנה המשמש הרה"ח ר' זלמן ליב ווייס נ"י, שהיה בעל כח עצום, והתמסר לעבודת הקודש בכל לבו ונפשו. מרן אכן הכיר לו תודה עבור התמסרותו בראותו כי הכל

נעשה באמונה כנה. ר' זלמן ליב נשאר משמש עד יום האחרון של מרן זי"ע. הוא התלמד נהגות והסיע את מרן בכל עת מצוא.

מאז הפסיק מרן לנסוע לנופש בחו"ל, ובימי הקיץ הבאים שהינו בצפת על הר כנען, עד הימים טובים. יזכר לטוב הרה"ג מוה"ר מאיר שטרן שליט"א הרב דמירון, שבעתים הללו כשהרגיש מרן בטוב, היה נוסע עם מרן לכל הציונים הק' שבגליל, שהיה בקי בהם מאד, ומרן נהנה מאד מעזרתו וסיועו.

חתונת בעלז — ויזניץ

בחורף שנת תשכ"ה, ביום ט"ז אדר, התקיימו נישואי בת הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, עם החתן ענף עץ אבות הרב ר' ישכר דוב רוקח שליט"א, כיום האדמו"ר מבעלז. היתה זאת חתונה חד-פעמית שלא נראה כמוה במשך שנים רבות. החתן קראו בשם "ינוקא" כי היה צעיר לימים, כשהתייתם מאביו הגדול, האדמו"ר רבי מרדכי מבילגוריי זצ"ל. הוא התחנך בעיקר על ידי כמה חסידים שמסרו נפשם עבורו, שיהי' ראוי לנהל עדתם בבוא יום הנכון. והבנה-הדדית התקיימה בין חסידי ויז'ניץ ובעלז, כי כולם רצו שיתקדש שם שמים על ידם. יודעי דבר העריכו את העולם שהשתתף בחתונה לסך 20-אלף איש בלעה"ר, והשמחה היתה בשלימותה.

מרן ז"ל, עקב מצב בריאותו הלקוי, לא השתתף בחתונה רק יצא לחופה. החתונה והשבע ברכות עברו בסדר מופתי.

בעקבות מרן

החתן נשאר לגור בשיכון ויז'ניץ ליד חותנו הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א. זוכרני שייחדו את הרה"ח המפורסם ר' משה ווייס ז"ל מטעטש, בר אוריין וירא שמים מרבים, ללמוד אתו.

החתן אהב את זקינו-מרן אהבת נפש, ועקב אחר כל תנועה קלה, וגם מרן הראה לו פנים מסבירות, והשתעשע בנכדו זה, ותמיד כאשר נכנס ודרך על מפתן הבית נתמלא בית מרן אורה ושמחה. כאשר

ילדים-רקדנים משחקים בשעת הפגנה נגד המלחמה בוייטנאם

שמע את קולו, שאלני מי שם, וקראתיו בשמו, אמר לי מרן: אבקשך לקראו "בעלזער רב", כי רצוני שלאילנא רברבא יתעביד, כזקינו הקדוש אשר שמו נקרא עליו, כי יש לו מוח עצום. מרן השתעשע עמו, ועל הכל ידע להשיב בטוב טעם ודעת. הוא הי' סקרן לדעת בעניני ה"צעטליך" המופלאים של מרן, וגם אודות מטבעות השמירה שלו, אך לא יכל לרדת לסודו, והדבר נשאר טמיר ונעלם מכולנו.

בפקחותו היה רוצה להוודע דעתו של מרן אודות גדולי ישראל, אך כאשר התחיל בנושא זה, הסבו מרן לנושא אחר לגמרי. ודבר זה ידוע לרבים כי מעולם לא העלה על שפתיו הק' חוות דעת על צדיק זה או רב פלוני החיים בדורנו.

למשך כשנה ומחצה ששהה בשיכון, הופיע בכל שבת לשלחנות מרן, מבלי להחסיר אחד מהם.

ידידות נקשרה בינינו, כי שמענו ממרן דברים גדולים אודותיו. רבינו ז"ל מילא אותו רוח חכמה ויהיב חכמה לחכימין.

סמיכת נכדיו לאדמור"ת

לקראת שבת נחמו תשכ"ו, כאשר הכתירוהו חסידי בלז כרבם ומנהיגם, ועמד לעזוב את השיכון, התמזגו אצל מרן הרגשים שונים, מצד אחד שמח שהחסידים חפצים בו כמנהיג עדתם, ומצד שני היה חסר לו נכד זה שכה אהבו והשתעשע עמו באהבים. מרן ליוה אותו במיוחד עד תל אביב למקום משכנו של הרה"ק מבעלז זצ"ל ברחוב אחד העם. בעת הפרדו מעמו, אמר לו בזה לשון: "דער אייברשטער זאל מיט דיר מיט גיין אויף טריט און שריט" [הקב"ה ילך אתך בכל צעד ושעל].

עם הכתרתו כאדמו"ר עבר לגור לירושלים, והיה בא לפרקים לבקר אצל זקנו-מרן ז"ל. ידידותנו לא הופסקה, ובמשך שנות מגורי באה"ק, הייתי שולח לו אתרוג נאה ומהודר על חג הסוכות, שנקטף בפרדס ויז'ניץ.

ויש לציין שגם כאשר ניחם מרן את נכדו האדמו"ר מסקווירא

שליט"א בטלפון, לאחר הסתלקותו של אביו הק' האדמו"ר מסקווירא זצ"ל, ביום ב' ניסן תשכ"ח, הביע אליו בדיוק כלשון הזה: המקום ינחם אותך וכו', "דער אייבערשטער זאל מיט דיר מיט גיין אויף טריט און שריט."

כנראה, שמרן הסמיך בכך את שני נכדיו לנהל עדתם...

וראה זה מצאתי כתוב בשם רבינו הבעש"ט זי"ע (בספר בעש"ט עה"ת פ' בראשית דף ל"א בשם כתבי הקודש) עה"פ צדיק ה' בכל דרכיו, פי' מי שהוא צדיק ויש לו התקשרות הבורא, אז ה' בכל דרכיו...

י"ז חשון — הילולא של הרה"ק בעל אהבת שלום זי"ע

בשנים קודמות, לא היה דרכו של מרן לעשות סעודה מיוחדת ביום י"ז מרחשון — הילולא של זקינו הקדוש בעל "אהבת שלום" זי"ע, רק היה עובר לפני התיבה וחילקו תיקון באמירת לחיים.

הדבר היה בשנת תשכ"ו בליל י"ז מרחשון, מגיע פתאום הרה"ג ר' אברהם צבי ווייס זצ"ל הרב בשיכון "נוה-אחיעזר", נכד לאדמור"י ספינקא, וממקורבי מרן מאז ומקדם. הוא נכנס אלי לבית הגבאים ומפציר בי שרצונו להכנס אל הקודש פנימה תיכף ומיד, כי אינו בקו הבריאות, הוא סובל מחום גבוה, וכמעט באפיסת הכוחות. על תמיהתי מדוע לא יכל הרב לצלצל שאכנס ואזכירו לטובה, ומה לו להטריח את עצמו במצב כזה? השיבני הרב: הלא תדע מה היום? בודאי, עניתי, היום ההילולא של הרה"ק בעל אהבת שלום, ובכן מה קרה? הבטיח לי הרב שבאם אכתוב לו פיתקא ואכניסו תיכף ומיד, יספר לי עובדא נפלאה אודות מעלת וחשיבות היום.

הבטחת הסבא קדישא זצ"ל

התחלתי לכתוב לו פתקא כשהוא מספר סיפורו: לפני המלחמה, כשהשנים עדיין כתיקונם היו, והוא שימש כדומ"ץ בעיר סאטמאר, קרה הדבר והוצרך לסדר עניני הקהלה בעיר הגדולה גרוסווארדיין,

מקום מושבו של הסב"ק זצ"ל. הענין היה ביום זה – י"ז חשון, ובין סאטמאר לגרוו"ד לא היה ריחוק מקום, כך שהגיע מוקדם בבוקר, והתפלל שחרית עם רבינו הסב"ק זצ"ל. עם תום התפלה נכנס להסב"ק, ובדיוק אז הכניסו תיקון מזונות ויי"ש לפני הרבי, לרגל ההילולא. שאלו הסב"ק באם יודע מהו היום? והוא אמנם השיב כי ההילולא של זקינו בעל אהבת שלום. נענה הסב"ק ואמר: אילו היה העולם יודע איזה יום גדול הוא, שיכולים לפעול אצל נכדיו כל מיני ישועות, היו עומדים צפופים מסוף העולם ועד סופו, כשהוא מוסיף בענותנותו כי "אינני חושב עלי ח"ו". מרן הסב"ק טעם מהתיקון ואיחלו להצלחה.

גמר הרב ווייס זצ"ל את סיפורו והוסיף, שהדברים יצאו מפי הסב"ק ונחרתו במוחו, עד שבכל שנה משתדל להכנס למרן ביום זה. שאלתי את הרב האם מרן יודע מכל זה, והשיבני בשלילה. מסרתי לו את הפתקא והכנסתיו תיכף ללא תור. כעבור איזה רגעים נכנסתי פנימה, וסגרתי את הדלת אחרי. לתדהמת מרן, שידע שרק לענינים דחופים הייתי מפסיק באמצע שיחה, שאלני מה זה שנכנסתי פתאום. הרגעתי אותו שאין שום ענין דחוף, אלא שלהרב מ"נוה-אחיעזר" יש עובדא נפלאה מהסב"ק בנוגע ליומא דהילולא של האהבת שלום.

הביט בי הרב ווייס בעינים קפדניות, אך היה מאוחר מדי, הרבי כיבדו לספר ולשמוע מה בפיו. סיפר הרב את העובדא בשלימותה, והוסיף כי מני אז משתדל להכנס עם פתקא למרן ביום זה, וגם הפעם עשה כן למרות שהדבר כרוך במסירת נפש. מרן הקשיב ברצינות מהחל עד כלה, וכאשר סיים הרב, שאלתי את מרן האם הוא מאשר את כל זאת. דרכו של מרן כשחשב והרהר בענין רציני, היה מחזיק זקנו ביד ימין ומלטפו, ויעננני בזה"ל: נו אודאי נו אודאי, אז מיין הייליגער טאטע האט אזוי געזאגט איז אמת!

ברכת בן זכר

יצאתי מחדר מרן, שהרי כבר שמעתי את מה שרציתי לשמוע. כשיצא הרב מנוה-אחיעזר תמה על מעשי, אולם אני הרגעתיו, כי

רציתי אישור על הענין בפניו. לא סיפרתי לשום איש מהחידוש שלמדתי באותו לילה. בבוקר התפלל מרן בביתו, כי מסיבת חולשתו לא עלה לביהמ"ד. אחר התפלה, כשכולם עזבו את הבית, סגרתי את הדלת ונכנסתי עם פתקא ופ"נ. מרן קידם את פני בתמיה — מה זה שנכנסתי היום עם פתקא, בשעה שדרכי להכנס רק בראש חודש או לפני חג ומועד. אמרתי לו כי לאחר ששמענו אתמול שביום זה אפשר לפעול ישועות, באתי בבקשה שטוחה לפני מרן. "ומה חסר לך" — שאלני. השבתי כי יש לי ב"ה חמש בנות ורצוני להפקד בבן זכר. לקח את הפתקא, הביט בה, והושיט לי ידו וברכני שאזכה להפקד בבן זכר בקרוב. ושוב החזקתי את הדבר בסודי סודות. לא עבר זמן קצר, והנה נפקדה זוגתי תחי', וידעתי בנפשי כי הוא הוא הדבר.

ה"עצם" בליל פסח

בהתקדש ליל חג, ערך מרן שלחן הסדר בביהמ"ד ברב עם. הייתי מסדר את האורחים ליד השלחן, איש איש כפי מהללו ושבחו. הג"ר אשר יונה ווינברגר שליט"א מירושלים, היה מגיע מדי שנה בשנה עם משפחתו, ומקומו הוקבע מול מרן.

כשהתחיל מרן לחלק שיריים מהבשר, לקח עצם עם חתיכת בשר, נתן להרב אשר יונה שימסור לי. הדבר היה לו לפלא, כי מעולם לא חילק הרבי שיריים לגבאי, אך הבין שיש דברים בגו. אחר הסדר הפציר בי הרב אשר יונה לספר לו פשר הדבר. לבשתי פני תם כאילו גם בעיני יפלא, אך לאמיתו של דבר ידעתי וידעתי מה המכוון, כי עצם באידיש נקרא "בַּיין" (כמבטא בֵּן).

למזל טוב

ביום י"ז תמוז, נולד לי בן זכר בשעה טובה, וכך יצא הסוד עם ה"עצם בפסח", והשמחה היתה רבה. בליל ה"וואַך-נאכט" נכנסתי למרן לשאול אודות קריאת שם ולכבדו בסנדקאות כנהוג. "אל תדאג אודות שם", השיב לי מרן, "כבר אתן לו שם," וברכני לשלום. חזרתי הביתה לקבל פני האורחים שבאו לקרות ק"ש כנהוג.

פתאום נשמעה דפיקה בדלת — ולפתע מרן עם המשב"ק ר' זלמן ליב עומדים בפתח ביתי — היה זה לי כחלום בהקיץ, מי חשב על בואו של מרן ל"וואך-נאכט". רבינו התיישב ושתה לחיים, עמד ליד חדר היולדת, קרא ק"ש וחזר לביתו. הוא עבר אז דרך ביהמ"ד "בית הלל" שבשיכון, ונהנה לשמוע קול התורה בוקע משם. אגב כך, ביקר גם בישיבה והשתעשע באהבים עם התלמידים.

ויקרא שמו בישראל

למחרתו התפללנו בבית מרן כרגיל, מרן שימש כסנדק וגם אמר הברכות. בהגיעו לתיבות "ויקרא שמו בישראל" אמר "מרדכי חנא בן..." ולא יכל להמשיך, מרוב התרגשות ובכי של התעוררות. היין נשפך מהכוס, והוצרכו שוב למלאו. מרן נרגע קימעה, והמשיך "...בן יצחק דוד". אכן, שם דודי הרה"ח המפורסם ר' מרדכי חנא גם הי' בן החסיד ר' יצחק דוד, וידוע אהבת מרן אליו, עד שפעם ביאהרצייט דיליה — כ"א חשון, התבטא אלי מרן ואמר: "אהבתי אותו אז, וגם עכשיו אני אוהבו".

בין הנוכחים היו עוד כאלה שהכירו את דודי החסיד ר' מרדכי חנא, והוזילו דמעות של אושר ושמחה.

אח"כ ספרתי לכולם שלידת הרך הנימול פעלתי ביום הגדול י"ז מרחשון — יומא דהילולא של בעל אהבת שלום, כשאני מוסיף עם העובדא מהרב ד'נוה אחיעזר. יעצתי אז לכולם, שמי שיצטרך לפעול ישועה יבא למרן ביום זה ויושע.

מני אז התחילו המונים לבוא אל מרן להפקד בדבר ישועה ורחמים. וידעתי גם ידעתי הרבה שנעזרו אז בזכותו של אותו צדיק בעל ההילולא, הרה"ק בעל אהבת שלום זי"ע.

"אתה הוא הגורם..."

כעבור שנים אחרי המעשה, בליל י"ז מרחשון, בשעה 2 בלילה, היה זה אחרי קבלת הקהל, ומרן התייעף למדי, אך ידע שהעולם מחכה על

יום זה, ועוד בו כוחותיו היה מחלק ישועות. נכנסתי פנימה לסדר את הפתקאות והפדיונות, אמר לי מרן בצחות לשונו הטהור: "אתה הוא הגורם שאהיה ער בשעה כה מאוחרת בלילה..."

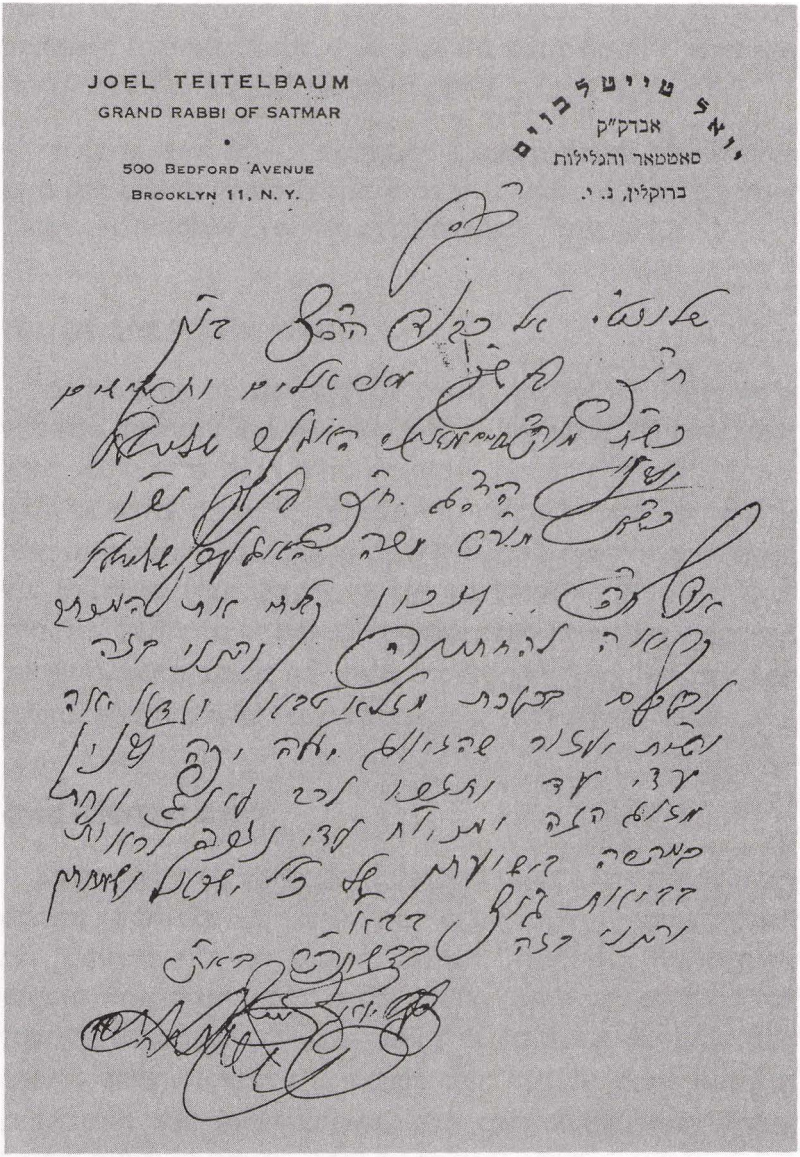
יש לציין, שיום זה — י"ז מרחשון — נתקדש לשעתו ולדורות, ועד היום הזה מתאמצים חסידי ויז'ניץ להכנס בפתקא ופ"נ, והרבה נושעו בזכות בעל ההילולא — הרה"ק בעל אהבת שלום זי"ע.

חתונת בית ויז'ניץ-סיגוט

בחודש סיון תשכ"ו התקיימו נישואי בת הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, עם החתן ענף עץ אבות הרב ר' אהרן טייטלבוים שליט"א (כיום אב"ד ור"מ קרית יואל במאָנראָ), בנו של האדמו"ר מסיגוט שליט"א (כיום האדמו"ר מסאטמאר). האדמו"ר מסיגוט שליט"א נהנה מהקירבה יתירה שהעניק לו מרן, כי חשש מתחילה שמא נשאר עוד מזכרונות ימים שעברו, אודות המחלוקת ויז'ניץ-סיגוט בימי קדם, אך טעה בזה, כי מרן התרחק ממחלוקת כמפני אש, ואכן הוא הביע התפעלותו משבת הזו שזכה להסתופף בצל מרן, וכי הכל עבר בשלום ובשלוה בהשקט ובטחה, הרבה יותר ממה שתיאר לעצמו.

מצב-מלחמה בארץ

בשנת תשכ"ז בין פסח לעצרת, התמתח המצב בארץ הקודש, ורוח מלחמה נשבה בכל עבר ופינה. הצר הצורר נאצר — נשיא מצרים, רצה להשמיד ח"ו את שארית הפליטה, והסית את שכניו-ידידיו הערבים אחיו לדעה, המלך חוסיין מירדן, ואת סורי'. כולם התכוננו למלחמה נגדנו. גיוס כללי נעשה בארץ מטעם הצבא. אני בתור חבר בחברא קדישא גויסתי ג"כ, למרות שעד הנה לא קראו אותי, כי בצבא שרת קצין ראשי ברבנות, בשם משה אביטל, חסיד ויז'ניץ שמקור מוצאו מטערניווע, והוא שחרר אותי בכל הזדמנות כי ידע את משרתי בבית מרן. כעת שהמצב מתוח, גייסו את כולם בלי יוצא מהכלל.

אגרת מזל-טוב מהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל למרן
לקראת חתונת ויזניץ-סיגוט

ראשית עבודתנו היתה לקדש בתי קברות ארעיים בחזית הדרום של מצרים — שם שימשו עיקר כוחות האויב, והיינו צריכים להיות מוכנים על כל צרה שלא תבא. יחד נמנינו כמאה וחמשים איש, כולם חרדים, חברי-קדישא מכל קצוי הארץ. בחזית הגיענו שמועה שמרן ביקר במירון ביום מ' בעומר על ציון רשב"י, ושיצא בפנים צוהלות שב"ה פעל ישועה עבור ישראל, ושהמלחמה תסתיים כהרף עין.

מרן פועל ישועה אצל ציון רשב"י

סיפר לי ידידי המשמש בקודש ר' זלמן ליב נ"י כיצד נסע אז מרן למירון. בלילות נאסרו תושבי הארץ להאיר בביתם, והוצרכו להאפיל את כל החדרים, ובכל בית יחדו חדר אחד בו היו החלונות והדלתות סתומים עם שקי חול, כדי שיהיו האנשים מוגנים במקצת מפני הפצצות חלילה. בישיבה יחדו את המרתף, ומרן היה לו חדר בישיבה, שבאם יצטרכו לרדת למרתף יהי' בקירוב מקום. מרן התעניין כל הזמן לפי מפה היכן נמצאים החזיתות. יום לפני מ' בעומר השמיע מרן בפני מקורביו שהוא עומד לנסוע מחר "לר' שמעון" לפעול ישועה. הרבנית ובנו הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א נבהלו מרעיון מסוכן זה, והתחילו בתחנונים שיבטל דעתו. הכבישים ריקים אין יוצא ואין בא מפני הסכנה, אך כלום לא הועיל. מרן בשלו — הוא נוסע ביום מ' בעומר הילולא של זקינו בעל תורת חיים זי"ע, וצריכים לפעול ישועה בעד כלל ישראל.

למחרתו נסע מרן בלוית בנו הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א ור' זלמן ליב נ"י והגיעו למירון. אלפי חילים עם מכשירי מלחמה סבבו את השטח של הציון הקדוש, בהיות הגליל כולו צד החזית של האויב מסורי', ואכן הם השתוממו לבואו של מרן, ובדרך כלל לא נתנו גישה למקום רק ברשיון, אולם למרן ניתנה רשות כניסה בלי מפריע.

ביקש מרן שכולם יעמדו בחוץ, ונכנס ונפל על הציון מרוב התרגשות והחל באמירת תהלים בהשתפכות הנפש ובבכיות עצומות, כבן המתחטא לפני אביו שמבקש רחמים על צאצאיו, כל כולו אש קודש, וכל הגה בקעה רקיעים ושחקים ממעל. כשסיים סמך ידו על

הציון כדרכו בקודש, ומלמל משהו בשפתיו. מרן יצא מהציון הק' שמח וטוב לב בהוסיפו "ב"ה — פעלנו ישועה קרובה".

החיילים באו לקבל ברכת קדשו, כי היה זה אצלם חויה שהרבי הזקן התפלל עבורם, ובראותם את פניו הצוהלות וקורנות שמחה, הפיח בקרבם רוח חדשה. ואכן בעזרת ה' בימים ספורים בלבד הסתיימה המלחמה בנצחון גדול, ומפלה לשונאי ישראל. על חג השבועות חזרו רוב רובם של החיילים לביתם שמחים על ישועת ה' כהרף עין.

מלחמת ששת הימים

כאמור, הייתי על החזית הדרום, ובעיצומה של המלחמה יכלנו לראות מהגבעה את כחות האש מעל עזה, וחיל האויר מעל ראשינו. כעבור שלשת ימים כבר כבשו את סיני, אלא שאותו רשע ימ"ש צעק ככרוכיא על הרדיו, שעוד מעט נמצא בתל אביב, ושני שותפיו האמינו לו. הישראלים השתיקו את ההצלחה, בידעם שבאם יוודע הדבר שהגיעו עד תעלת סואץ, ירימו כולם קול אחד לעשות הפסקת אש. התקנאו בו בנאצר שכניו, והתחילו מלחמה ביום הרביעי, אך ברחו לנפשם בראותם את נצחון הישראלים, והשאירו את כלי נשקם וכל אשר להם מאחוריהם. חיילים הועברו לירדן וסורי', וכעבור 24 שעות כבר נכבשה כותל המערבי. הקרב העזה ביותר היה בסורי' כי שם נמצאו צוקים והרים גבוהים.

חלק מהפלוגה התעסקו בהבאת הנופלים, ואילו האחרים עשו ארונות ולויות, וקברו את הגופים על תנאי, שבאם ירצו בני משפחתם להעבירם למקום קבורה אחרת, יוכלו לעשות כן. הקיץ היה לוהט, והגופים שנשארו בשדה התנפחו מהשמש, וקשה היה לזהות מי הם, אלא שסימנים אחרים מהחפצים שסביבם עזרו לזהותם ולהביאם לקבר ישראל. ביומיים לבד קברנו רח"ל כ-180 איש. לפי גודל החזית היה מספר זה קטן בערך, אלא שכל גוף ישראל יקר אצלנו ושקול נגד אלף אלפים מהם ומהמונם.

ביום עש"ק, ראש חודש סיון, קבלתי שחרור, ועל שב"ק ב' סיון

הייתי כבר בשיכון ויז'ניץ. כשנכנסתי לקבל שלום ממרן, היה הדבר הראשון שהביע בהתרגשות: "ב"ה יש לנו כבר היכולת לילך אל הכותל, ובקרוב נבקר שם." בליל שב"ק התפלל מרן בביהמ"ד וניהל שולחנו הטהור. ולמרות שהמלחמה עדיין לא הסתיימה לגמרי, כי בצד סורי' נוהלו קרבות, בכל זאת היתה חזית המלחמה רחוק ממרכז הארץ, וכבר התירו להאיר את הבתים. בששה ימים הסתיימה המלחמה תלי"ת.

יש לציין שבאותם הימים חזר מרן כמה פעמים ואמר שהוא מבקש ומתפלל שלא יאמרו כחי ועוצם ידי, שידעו שהכל הוא רק סייעתא דשמיא, ולא ישכחו שהכל הוא חסדי ה'.

למקומות הקדושים

עם תום המלחמה, האיץ בנו מרן לארגן נסיעה ברב עם, לכותל שריד בית מקדשנו ולשאר מקומות הקדושים, קבר רחל, חברון, מקומות שהגישה לא היתה בידינו שנים רבות. הוא סבר שמוכרחים להודות לה' שהציל את ישראל מיד מצרים ומיד שאר אויביהם.

ואם השתוקק לנסוע למקומות אלו, הרי בדברו מהכותל זלגו עיניו דמעות, הוא לא הסיח דעת מהכותל — שמעולם לא זזה שכינה ממנו. הוא טען: איך אפשר לשבת בבית, בזמן שהיכולת לשפוך שיח שם. נדמה היה לנו כי השתוקקותו להתראות פנים אל פנים עם השכינה הקדושה בצמאון נפש וכליון עינים.

הנסיעה אורגנה ליום י' סיון, וכמה אוטובוסים יצאו מהשיכון, אנשים נשים וטף. בירושלים הצטרפו עוד מאות חסידים ומעריצים שהגיעו מכל רחבי הארץ. כאשר הגענו לכותל המערבי, קרע מרן קריעה כהלכתו ביחד עם כל הקהל, התנפל בשתי ידיו על האבנים הקדושים וליטפם בבכיות נוראות. אמרנו מזמורי תהלים, ואח"כ עשינו ריקוד עם הנגון "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי". האדמו"ר מבעלז שליט"א גם השתתף אתנו. המעמד נשגב והמרומם הלז אי אפשר לתארו עלי נייר, וזכרונו עולה נגדנו עד היום הזה.

המעמד המרומם אצל כותל המערבי — מימין לשמאל: הרה"צ ר' נפתלי חיים אדלר שליט"א (חדב"נ), מרן זי"ע, להבחל"ח האדמו"ר מבעלזא שליט"א, הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, ולמטה בשמאל — המחבר

מרן זצ"ל שופך שיחו על-יד כותל המערבי

מימין לשמאל: ר' גרשון נייימאן נ"י, ר' זלמן ליב ווייס נ"י, והמחבר

המעמד אצל קבר רחל אמנו היה נרגש למאוד. לאחר אמירת פרקי התהלים ע"י מרן והציבור הושלך הס באולם, והחלו ילדי הת"ת לומר ביחד עם מרן את הנוסח המסורתי והמקובל על הפסוק "ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל..." כשמתרגמים באידיש פירושו של רש"י על הפסוק ...קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה... ושבו בנים לגבולם..." הצבור כולה געה בבכיה, וההתעוררות עברה על כל הגבולים.

משם המשכנו לחברון עיר האבות, והשתטחנו במערת המכפלה. נאמרו פרקי תהלים על קברי האבות הקדושים, ואצל קבר יצחק אבינו התפללנו מנחה.

לא היתה אז עדיין האפשרות לילך להר הזיתים, שם מקום קבורתו של אחיו בעל ה"דמשק אליעזר" זצ"ל, ומרן הצטער רבות על כך. יצויין, כי למרות חולשתו, אזר כגבור חלציו במשך כל הנסיעה, וביקש לזמר ולרקוד עוד ועוד...

בסוף חודש סיון נסע מרן לשכם על קבר יוסף הצדיק. ההתעוררות היה גדולה למאוד. היינו אז רק כמנין אנשים, ואז התבוננתי בו שלבש צורה אחרת לגמרי. כל-כולו מוח, אמר תהלים בדביקות נפלאה בלי כל בכיות, אך כולו זיעה ואש קודש, ביראת הרוממות שאין דוגמתה, ואח"כ שר הניגון המפורסם בחצר ויז'ניץ על הקפה הששית (המרמז ליסוד יוסף צדיקא).

בתחילת חודש תמוז, נסע מרן שוב לירושלים עיה"ק, והפעם כדי לפקוד את ציונו הק' של אחיו ה"דמשק אליעזר", וציון חותנו הרה"ק רבי זאב מרחמסטריווקה זצ"ל במרומי הר הזיתים. ההרס בבית החיים היה נורא, והמצבות היו שבורים, ונצטער מרן למאוד למחזה עיניו.

הלוויית הרה"ק מקופיטשניץ זצ"ל

על ימי הקיץ נסע מרן לעיה"ק צפת ת"ו. ביום צום שבעה עשר בתמוז השתטח על ציון רשב"י במירון, ומשם יצא לטבריה להשתתף

בביקור אצל כותל המערבי; מימין לשמאל: ר' מנחם אליעזר מוזס נ"י, מרן זצ"ל, ויבלחט"א המחבר

בהלויתו של שארו האדמו"ר מקופיטשניץ זצ"ל, גיסו של אחיו ה"דמשק אליעזר זצ"ל". למרות החום הגדול ששרר אז, נעמד מרן על הקבר הפתוח כל הזמן, ולא נתן מרגוע לנפשו על האבידה הגדולה.

חתונת הרה"ג מוה"ר זאב ארנסטר שליט"א

בינתיים החלו ההכנות לחתונת הרב ר' זאב בן הרה"ג מוה"ר משה ארנסטר שליט"א — חתנא דבי נשיאה, עם בת הרה"ג מוה"ר אלעזר מייזליש שליט"א אבד"ק אוהעל משיקגו שבארה"ב. כשבוע ימים לפני החתונה נסע מרן ז"ל שוב ירושלימה ביחד עם החתן ותלמידי הישיבה להכותל המערבי ושאר מקומות הקדושים.

החתונה התקיימה מתוך רוב שמחה אור ליום ב' אלול בשיכון ויז'ניץ, והמונים הגיעו להשתתף בשמחת מרן. מרוב הלחץ והדחיפות התמוטטה במת החופה, אולם בעזר ה' לא נפגע אף אחד, למרות שאיזה רגעים לפני כן נמצאו הרבה ילדים מתחת הבמה, ובעוד מועד סולקו משם. בשעת הסעודה הוכרז על התמנותו של החתן כרב ביהמ"ד דחסידי ויז'ניץ בירושלים.

כעבור איזה ימים, כשבא האדמו"ר מגור בעל "בית ישראל" זצ"ל לאחל ברכת מזל-טוב למרן על נשואי נכדו, סיפר לו מרן אודות הנס שאירע בשעת החופה. לשֶׁמַע הדברים התבטא האדמו"ר הגור זצ"ל "הרי כבודו מלומד בנסים..."

פרק עשרים

שנותיו האחרונות של מרן

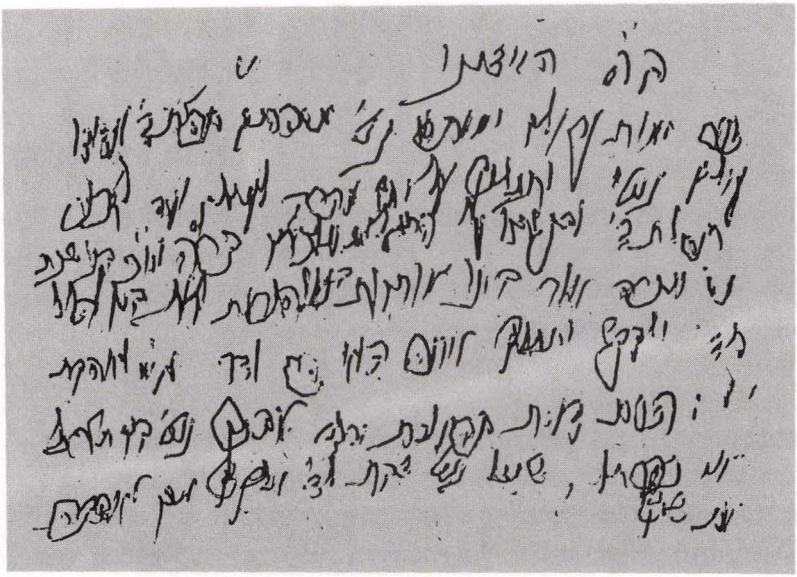
מחולי אל חולי

שנת תשכ"ח — שנה קשה היתה עבורנו. מרן חלה ל"ע מחלה אחרי מחלה. בינתים נפטר לעולמו רופאו הפרטי ד"ר פרייא, ומרן שהיה אז במצב-בריאותי לקוי, הוצרך לרופא פרטי, כי בעוה"ר יצא מחולי לחולי. החליטו בני המשפחה לקחת פרופסור היילפרין שיטפל בו, כפי שסופר לעיל.

אם כי עד עכשיו, למרות מיחושיו השונים, בכח המרץ והדחף הפנימי שלו, דחה את הכל, ועל חולשת גופו הטהור כמעט ולא השגיח, ולא היה איכפת לו. הדבר בא לידי ביטוי שלא עשה מרן כל מאמץ לנסות ללכת ברגליו, והיה ניחא לי' שנשאוהו בכסא. ביושבו בשולחנו הטהור, והרגיש שידו הימנית כואבת ואין בה כח, לא אכל עם ידו השמאלית, רק ביקש מבנו הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א שיתן בפיו עם הכפית, ולא התבייש בכך. נראה בעליל שלא את גופו רצה להחיות, אלא את רוחו הכביר, ובאם הרגיש שמוחו פועל כראוי, הרי זה העיקר אצלו. ואכן בתקופה זו היה עורך השולחנות ומזמר זמירות שירות ותשבחות, ומשמיע דברי תורה כימי קדם.

יש לציין שכמעט עד ימיו האחרונים, בעת קבלת הקהל, כשנפל איזה רמז דבר-תורה ברעיוניו הק', היה דרכו לקחת אחת הפתקאות שהיו מונחות לפניו על שלחנו, או סתם פיסת נייר, ורשם את הדבר-תורה, למרות שמלאכת הכתיבה עלתה לו בקושיים עצומים. פתקאות כאלו הצטברו הרבה, ומאוד קשה לקרותם. לאחר מאמצים מרובים עלה בידי לפענח את המאמרים הנמצאים ברשותי, וברצות ה' אדפיסם באחת המהדורות של "ליקוטי אמרי חיים".

דכירנא, שפעם בשעת סעודת הערב, במעמד בני משפחתו, ביקש

דברי-תורה בכתב יד-קדשו של מרן על פרשת האזינו לעת זקנותו

לתועלת הקורא אציג כאן העתקה מכתי"ק:

ב"ה האזינו

זכר ימות עולם, ימות נוט' מ'ספרים ת'הלת ד' ו'עזוזו, עולם נוט' ו'תמלך ע'לינו מ'הרה ל'עולם ו'עד, לזכור תהלת ד' ובקשתנו על התגלות מלכותו בר"ה ויו"כ, בינ"ו שנו"ת מס' ותור"ה או"ר, "בינו" אותיות "בניו", להורות את בניו להלל לד' ולבקש ותמלוך אתה הוא, ד"ר וד"ר גימ' ואהב"ת, הר"ת ד'עת ת'פארת י'סוד, שאל נוט' ש'בת ל'ד' א'לקיך, גם ל'אהבה א'ת ש'מך, אביך נוט' ב'ני י'שראל א'ני כ'פרתן.

מבתו שתגיש לו לאכול עם הכף. התחננה הבת מדוע לא ינסה להשתמש בידו להרגילה בפעולות תנועה. הפטיר מרן: איך האב איהר דען אפגעזאגט, די האנט האט מיר אפגעזאגט, זי ויל מיך נישט באדינען, נו פארוואס זאל איך מיך פלאגען. הדברים נאמרו בתוקף הרצינות. ראינו בחוש כי הנשמה היא עיקר חיותו, ואילו גופו כלבוש בעלמא.

חנוכת בנין היכל הישיבה

בשנת תשכ"ח התקיימה חנוכת הבית של בנין ה"היכל" של הישיבה הקדושה, שנבנה בנדיבות לבו הטוב של ידידנו הנגיד החשוב ר' בן ציון טעננבוים נ"י מארה"ב, וזכינו שהשתתף מרן במעמד נשגב זה ברוב עם הדרת מלך.

מעמד חנוכת היכל הישיבה

מימין לשמאל: מרן, הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, והנדיב ר' בן-ציון טעננבוים נ"י

חב"י כמעט רגע

ואגב, אספרה נא שבחורף תשכ"ח כאשר נחלה האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל במחלת השיתוק ל"ע, באו מחסידיו למרן להזכירו לטובה ולעורר עליו רחמי שמים. זוכרני שהגיעו בבהלה, כי המצב הי' רציני. מרן הרגיע את רוחם, ואמר שבעזרת ה' הוא עוד יבריא ויאריך ימים, כשהוא מוסיף כלשון הפסוק "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם", חב"י נוטריקון י'ואל ב'ן ח'נה...

ביום צרה

למרות חולשתו המרובה, התגבר מרן והמשיך בעבודתו בקודש. אך מה שלא חשבנו עליו הגיע. בימי הקיץ הרגשנו כי מוחו של מרן נחלש, עד כי היה קשה עליו לתפוס באיזה יום מימי השבוע ומימי החודש אוחזים. דאגה זו תפסה מקום בראש כל דאגותנו. כשהגיע ידיעה מכאיבה זו לאזני האדמו"ר מגור בעל "בית ישראל", שלח לנו בסודי סודות לאמר, כי גם אביו ה"אמרי אמת" סבל מזה בסוף ימיו.

הרופאים לא מצאו שום תרופה ע"ז, רק בקשו שנשגיח באיזה זמן ביום מוחו צלול, ואז להלבישו ולהושיבו ליד השלחן לקבלת הקהל. באופן זה, אמרו, נכניס בו הרגשה נעימה שעדיין הוא מתערב בעניני הציבור, ואולי באיטיות יחזור לאיתנו הראשון. ובזמן שאין רוחו עמו, עליו לנוח, לאכול ולהתפלל, וזהו.

עשינו כאשר נצטוינו, וראה זה פלא כשלש שעות ביממה, דהיינו משעה 9 ועד חצות הלילה, הרגיש רענן כימים הראשונים, והיה שואל ומשיב כרגיל. סדרנו סדר קבלת הקהל בשעות אלו, והכל הסתדר. איש לא ידע על מצב בריאותו האמיתי של מרן, ובכל זאת חפשנו איזה רופא מומחה שיטפל בו במרן להחלימו ולרפאותו.

השליח הנכון

והנה עזרנו השי"ת ומצאנו רופא ב"זכרון יעקב" שפעל ב"קליניק"

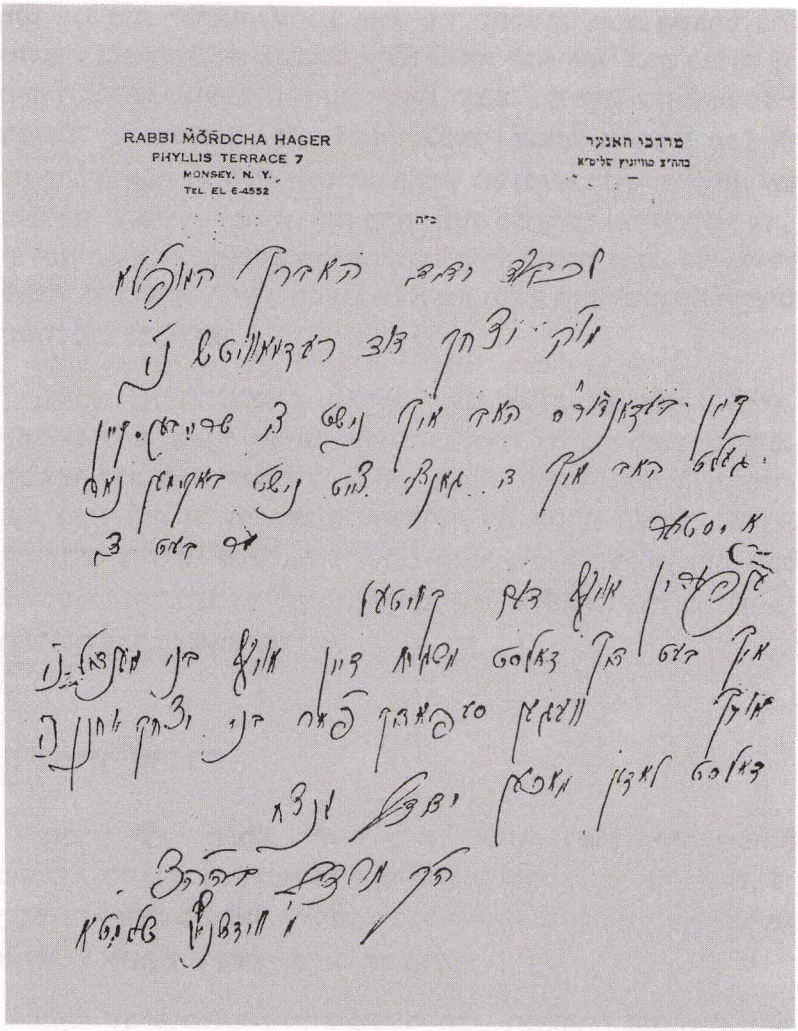
קטן, ולו בית הבראה לעניינים אלו. מיד התקשרנו אתו, הסברנו במי מדובר, באישיות כה מכובדת, והוא ניאות לבא לבני ברק לבדוק עד היכן הדברים מגיעים. הוא קבע שאין המצב בכי-רע, ורק התפתחות המחלה נראית כאן. הוא הוסיף לספר שבזמן האחרון המציאו בגרמני' תרופת-פלא למיחוש זה, ועדיין לא נמצא בבתי מרקחת, אם ביכלתנו להשיג תרופה זו, היה כדאי מאד כדי לזרז את החלמת מרן. הרופא ביקש שנעבור עם מרן לתקופה קצרה לזכרון יעקב, כדי שיוכל לעמוד מקרוב על תהליך המצב, והוא נתן תקוה חזקה שבכמה חדשים יחזור מרן לצלילותו.

חשנו ולא התמהמהנו להתקשר עם אנ"ש שבגרמני' וציריך, הסברנו להם באיזו תרופה מדובר, ושהיא נצרכת למרן בהקדם, הפצרנו בכל לשון שישתדלו לכה"פ לשלוח קופסה אחת לעת עתה. תוך מעת-לעת הגיעה התרופה הדרושה עם אוירון מגרמני'. ידידנו החסידים הדגישו שתרופה זו טרם יצאה טבעה בעולם, ורק אצל פרופסור אחד הצליחו לקבלו. הרופא שלנו התפעל רבות בשמעו כי התרופה כבר ישנה תחת ידינו.

ב"זכרון-יעקב"

בזכרון יעקב קבלנו וילה פרטית, והַגִּישָׁה למרן היתה אסורה בהחלט, עד שקבע הרופא כי פעם בשבוע יקבל הרבי את הקהל, כי המנוחה נחוצה לו מאד. הוקבע שבכל יום שלישי בשבוע יכלו כל מי שהיה לו איזה ענין נחוץ להכנס אל מרן.

ביום שב"ק נשאר מנין מצומצם מבני המשפחה והגבאים, והם בעצמם התחלקו למשמרות. מרן ביקש שבכל שבת יבוא אחד מנכדיו לשבות אצלו. אני בעצמי גם לא נשארתי לכל ימות השבוע, רק ביום שלישי הבאתי את הדואר שהצטבר והטלפונים שהוצרכו לסדר. על שב"ק הבאתי אתי כמה פעמים נכד מרן — הרב ר' מנחם מענדל שליט"א מניו יורק, שהיה אז בחור לומד בישיבה בארה"ק (אגב, בשנים הבאות תש"ל-תשל"א, למד בארה"ק גם נכדו הרב ר' יצחק

מכתב שקבלתי מהרה"צ רבי מרדכי שליט"א

יוחנן שליט"א מניו יורק, ובימי הקיץ כששהה מרן בהר כנען שבצפת ביקש ממני כמה פעמים שאביאם אליו על שבת-קודש). היה זה למרן למשיב נפש, כי התפאר בנכדיו והשתעשע בהם רבות.

החלמה מהירה

יום יום עבר וראינו שינוי לטובה. בקיץ זה באו לבקרו חתנו הגה"צ מחוסט זצ"ל עם הרבנית, ורצו להיות סמוך למרן. מרן מצא בביקורם קורת רוח, כי אהבו אהבת נפש, היותו אציל הרוח ובעל מדות נשגבות. על ראש השנה חזר מרן לביתו נאוה קודש בריא וחזק, רק שגופו לא רדף אחר מרץ נשמתו, שבערה מיראה ואהבה של הימים הנוראים. וכמעט שהתנהג ללא כל שינוי, בעזרת ה'.

הדפסת קונטרס הליקוטים

בקיץ שנת תשכ"ח זכיתי להוציא לאור "קונטרס הליקוטים" עה"ת, ממרן זצ"ל. האמת אגיד, כי בראשית העבודה עלה קושי רב עד שמרן הסכים שאוציאו לאור, כי בחשבו שהכוונה להדפיס תורותיו סירב, מאחר שבויז'ניץ הקפידו שלא להדפיס ספרים בחיי הרבי. עד שבסופו של דבר הסברתי, שאדפיס רק בצורת סטנסיל עם מכונת כתיבה, וכי כך גם כבר יצא לאור התורות שכתב ר' ישראל הרלינג הי"ד לפני המלחמה [ואני הדפסתיו עוה"פ בשנת תש"ך כמוזכר לעיל]. מרן ביקש ממני תנאי נוסף, שלא תהיה הכריכה כספר, רק באופן ארעי.

והנה אך יצוא יצא הקונטרס לאור עולם, האיר פני תבל. הוא הכה גלים עצומים לא רק בקרב חסידי ויז'ניץ, אלא גם בין שאר החסידים. הרעיונות הנהדרים המופיעים שם כאילו חשמלו את הצבור בזרם ולהט אש קודש. טופס מיוחד שלחתי להאדמו"ר מגור, שהתפעל רבות מתוכנו העשיר.

גם לחתנו של מרן, הגה"צ מחוסט, שכאמור שהה אז בארה"ק, מסרתי במתנה קונטרס הליקוטים. כעבור כמה ימים נגש אלי הרב

שער "קונטרס הליקוטים תניינא"
שזכיתי להוציא לאור בשנת תשכ"ח

מחוסט ואמר לי: "אתם אשמים שלא יכלתי לישון זה שלשה לילות." הדברים נשמעו באזני כהלם, ותומ"י בקשתי סליחתו, כי לתומי לא הבנתי על מה יסובו דבריו. ענה בשחוק, כי התכוין על הקונטרס ממאמרי חותנו, כי ביום אין לו פנאי לעבור על המאמרים, ורק בלילה לקח אותם ולא יכל להנתק מהם, כי מצא שם מכל חלקי פרד"ס שבתורה, הוא הודה לי עבור העבודה המוצלחת.

גם לרבות אדמו"רי בית רוז'ין שבאה"ק ושאר בני משפחת מרן טלפנו יום יום לשלוח להם קונטרס הליקוטים, כי שמעו עליו שמועות טובות.

מרן קרא לי פעם ואמר שמצלצלים שוב ושוב אודות הקונטרס, ואומרים "שהוצאת לאור איזה דבר טוב בשמי, אנא שלח לכל אחד ואחד מאדמור"י בית רוזין". היה דרכו באותה תקופה להביט בו בכל ערב שב"ק, ולפעמים היה קורא לי ושואלני בתמיה: האם אמת שאני אמרתי מאמר זה..."

הדפסת ספה"ק אהבת ישראל

בראות מרן כי חושיו נחלשו, קרא לי פעם ואמר, כי תמיד קיוה שה' יעזרהו ויבריא בבריאות השלימות, ואז חשב להמשיך בהדפסת כתבי אביו הקדוש בעל אהבת ישראל זי"ע, שהתחיל בסידורם עוד לפני המלחמה, והוציא לאור חלק א' על ספר בראשית וליקוטים, אולם בראותו כי לא הכל הולך כפי שרוצים, לכן הוא מבקשני בזה שאקח את הענין לידי.

מרן היה בטוח שאסכים, וברכני בברכת "שכרך הרבה מאד", להיות לו לאחיעזר ואחיסמך בדבר הנוגע לכבוד אביו הבלתי נשכח ["מיין אומפארגעסליכער טאטע"]. הוא התאונן בראותו שאף אחד ממשפחתו לא עלה על לבו לעסוק בדבר מצוה זו, בו בזמן שהפנקסים והתורות מונחים לפנינו. מרן גם ידע שכמה פנקסים נגנבו ונאבדו במשך הזמן, ולכן הסמיך אותי למשימה קדושה, והבטיחני לעמוד לימיני ככל הצורך.

עושי מלאכת הקודש

עניתי ואמרתי למרן: הנני, וארא מה שאוכל לעשות בנידון. ידעתי כי בעצמי לא אוכל בשום אופן לבצע מחשבתו של מרן, ראשית כל מאפס וחוסר זמן, וטרדותי בבית מרן, ועוד שהרי איני מומחה ובקי בהדפסת ספרים. התיעצתי עם ידידי הנאמן הרה"ג ר' אליעזר דוד פרידמאן שליט"א, ושאלתיו האם מוכן לקבל על עצמו משימה זו. הבטחתיו שאני אעסוק באיסוף הכספים הדרושים והוא יתעניין בעניני ההכנה לדפוס.

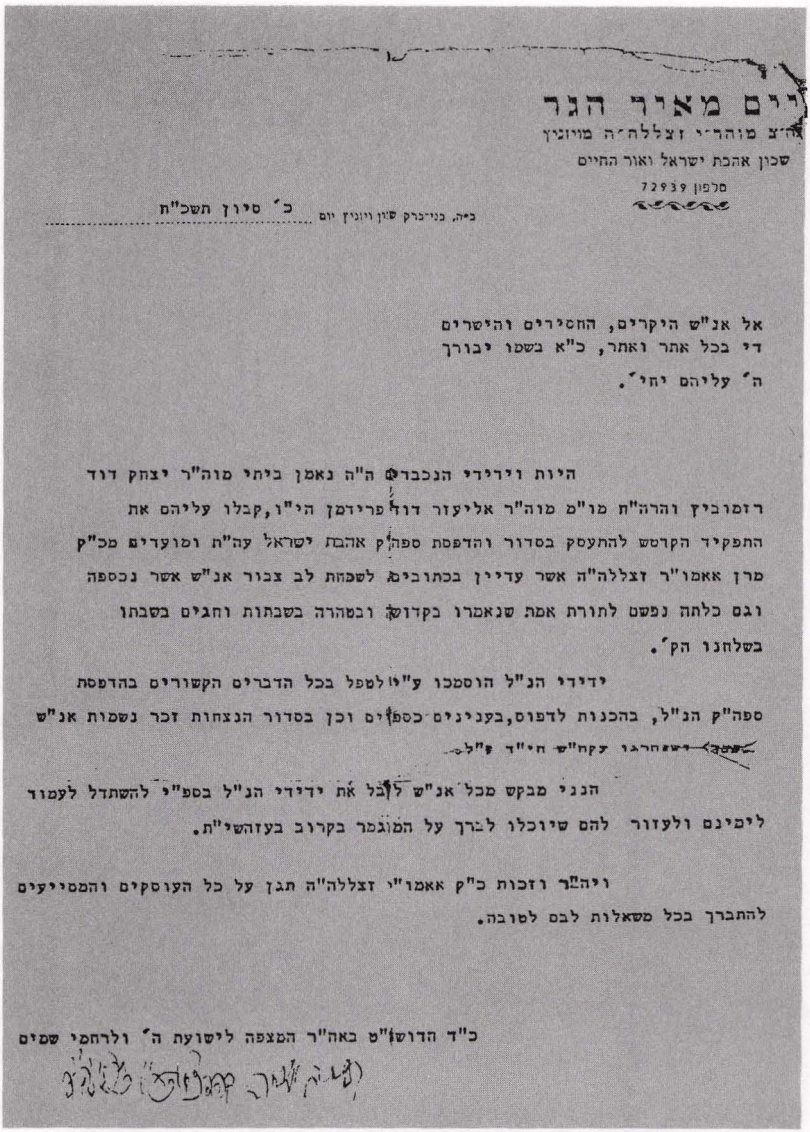
באין אומר ואין דברים, ניאות לבקשתי, למרות שחזה מראש קושיים ותקלות, אך לעשות נייחא למרן ולזכות את הרבים היו העיקר אצלו, וכך הטה שכם לעבודת הקודש. אספנו את כל הפנקסים והתורות שהיו תחת ידינו, והודענו לכל אנ"ש והחסידים, שבאם ידוע למאן-דהו אודות כתבים ותורות מהסב"ק שיואיל להעביר לרשותנו, כי רצון מרן להדפיסם. אמנם קבלנו הרבה חומר, אבל רובם היו על עניני מועדים וזמנים.

נכנסנו למרן ואמרנו לו כי שנינו נטפל בדבר, אולם לפי ראות עינינו יש להשקיע עבודה רבה, בפרט בהעתקת מאמרים שכותביהם לא היו בעלי לשון, מה גם להקים צוות עובדים מוכשרים לעבודה מעין זו.

"ובכן," שאל מרן, "מה אתה רוצה?" עניתיו, כי באם יתן לי מרן מכתב חתום בחתי"ק, שאנו המורשים לטפל בספר הק' אהבת ישראל בהכנתו לדפוס, וכמו"כ שנוכל להתרים את אנ"ש למטרה זו, נקוה שיהא הדבר לשביעות רצון מרן.

ביום כ' סיון תשכ"ח קבלנו את מכתב-קדשו של מרן, בו כתוב לאמר שהוסמכנו על ידו "לטפל בכל הדברים הקשורים בהדפסת ספה"ק הנ"ל, בעניינים כספיים וכו' וכן בסדור הנצחות זכר נשמות אנ"ש שנפטרו ושנהרגו עקה"ש הי"ד ז"ל".

נרתמנו לעבודה תיכף ומיד. הרה"ג ר' אליעזר דוד שליט"א ועוד אברכים שהבינו את מהלך התורות, התחילו בסידור הכתבים. עבודה

יום מאיר הגר
ראש מוהר"י זצללה"ה מויזנין
סכון אהבת ישראל ואור החיים
טלפון 72939

בית כנסיתנו סיון ויזניץ יום כ' סיון תשכ"ת

אל אנ"ש היקרים, החסידים והישרים
די בכל אתר ואתר, כ"א בשמו יברך
ה' עליהם יחי'.

היות וידידי הנכבדים ה"ה נאמן ביתי מוה"ר יצחק דוד
רזמוביץ והרה"ת מו"ס מוה"ר אליעזר דוד פרידמן הי"ו, קבלו עליהם את
התפקיד הקדוש להתעסק בסדור והדפסת ספה"ק אהבת ישראל עה"ת ומועדים מכ"ק
מרן אאמו"ר זצללה"ה אשר עדיין בכתובים לשפחת לב צבור אנ"ש אשר נכספה
וגם כלתה נפשם לתורת אמת שנאמרו בקדושה ובטהרה בשבתות וחגים בשבתו
בשלחנו הק'.

ידידי הנ"ל הוסמכו ע"ז לטפל בכל הדברים הקשורים בהדפסת
ספה"ק הנ"ל, בהכנות לדפוס, בעניינים כספיים וכן בסדור הנצחות זכר נשמות אנ"ש
~~שנסתלקו~~ ישתחררו עקה"ש חי"ד ז"ל.

הנני מבקש מכל אנ"ש לקבל את ידידי הנ"ל בספ"י להשתדל לעמוד
ליכינם ולעזור להם שיוכלו לברך על המוגמר בקרוב בעזהשי"ת.

ויה"ר וזכות כ"ק אאמו"י זצללה"ה תגן על כל העוסקים והמסייעים
להתברך בכל משאלות לבם לטובה.

כ"ד הדוש"ט באה"ר המצפה לישועת ה' ולרחמי שמים

מכתב-קודש ממרן זצ"ל אודות הדפסת ספה"ק אהבת ישראל

ספר

אהבת ישראל

שמות

דבורים קדושים מתוקים וערבים מאת ב"ק אדמו"ר הרב הגאון בגלה ובנסתר סבא קדישא אמשקלויא המאירה אור שבעה הימים עמוד הימיני פ"ה צדיק יסוד עולם רשכבהמ"נ עטרת תפארת **ישראל** אשר בך אתפאר זצללה"ה

מוויזניצא

קרית וויזניץ - בני ברק

שנת תשכט לפ"ק

בעזהית"ש

ספר

אהבת ישראל

בראשית

דבורים קדושים מתוקים וערבים מאת ב"ק אדמו"ר הרב הגאון בגלה ובנסתר סבא קדישא אמשקלויא המאירה אור שבעה הימים עמוד הימיני פה צדיק יסוד עולם רשכבהמ"נ עטרת תפארת **ישראל** אשר בך אתפאר זצללהה

מוויזניצא

בשנת ויפח את שפי .על בני ישראל- חצי אבורכם לפ"ק

יצא לאור כהדפ קרית-ויזניץ בני-ברק
תשכ"ט

שער ספה"ק אהבת ישראל – בראשית שמות – שזכינו להו"ל בשנת תשכ"ט

קשה שבקודש עבדו הללו, אך כולם שאפו לסיים בכי טוב בהקדם, למלאות רצון מרן, ולכן עבדו במסירות נפש והשקיעו שעות הרבה כדי להוציא מתחת ידם דבר נאה ומתוקן.

שמחת מרן בהופעת הספר

תלי"ת כבר בשנת תשכ"ט זכינו להוציא לאור ספה"ק אהבת ישראל על ספר שמות, והדפסנוהו יחד עם ספר בראשית, אותו הדפיס מרן לפני המלחמה.

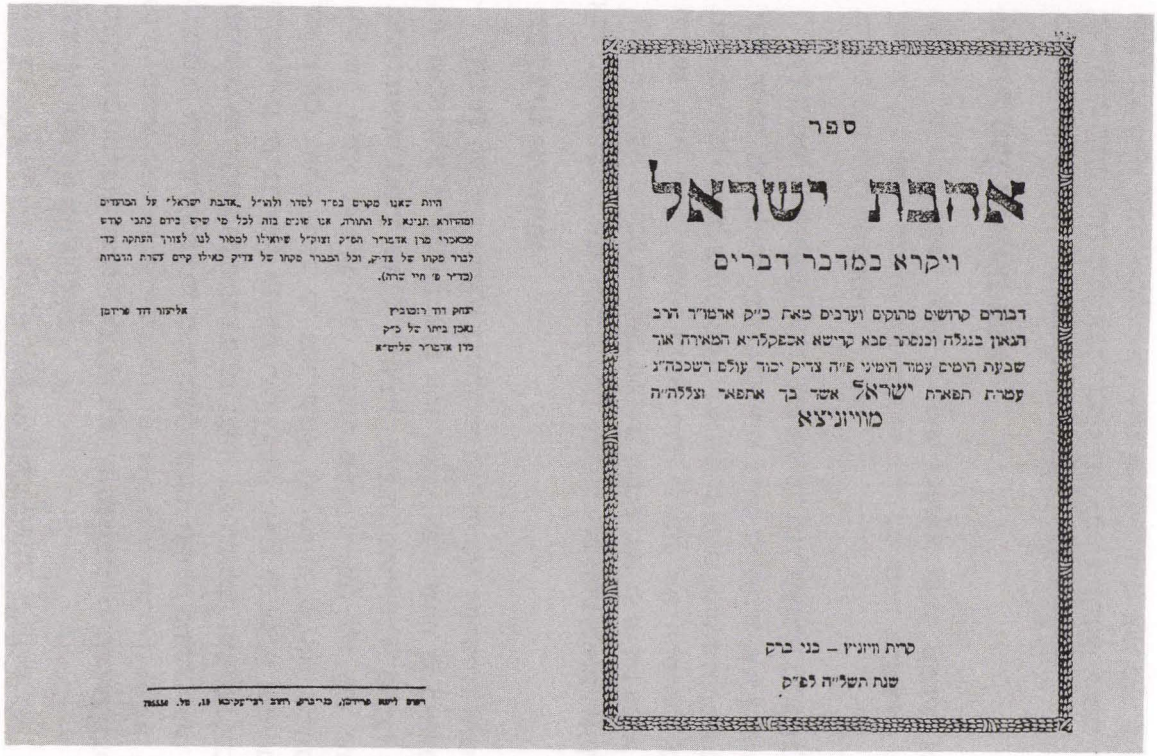
אין לתאר ואין לשער גודל שמחתו של מרן שעברה כל גבול, עת יצא הספר הק' לאור עולם. לא היו בפיו די מילין שזכה להוציא מחשבתו אל הפועל. בינתיים אספתי שמות אנ"ש שהשתתפו בהוצאות הדפוס, ובין כסה לעשור ביקש מרן לראות את הרשימה. בערב יוהכ"פ בשעת עריכת השלחן, פתאום הוציא את הרשימה וקרא לכל אלו ששמם הופיע שם, וחילק להם שיריים. כה החשיב את הענין.

הכתבים שנשרפו

בהמשך העבודה נתקלנו בחוסר כתבים על יתר הפרשיות. ואספרה נא, שבארה"ב גר בימים ההם אחד מזקני אנ"ש שהיו לו באמתחתו הרבה תורות ממרן הסב"ק, שקיבלם בשעתו מהרה"ח ר' מרדכי חנא ז"ל ור' זיידא הרלינג ז"ל. בקשנו ממנו שיתנם לנו כדי שנוכל להעתיקם, והלה סירב כי פחד שמא לא נחזיר לו את ההעתקות המקוריים. הדבר היה למורת רוח למרן, וגרם לו עגמת נפש. ביום מהימים חלה הזקן ואושפז בבי"ח. בתור שמירה לקח אתו את חבילת הכתבים, והניחו תחת כרו. פעם כשלא נמצא החולה בחדרו, ועשו שם נקיון, מצאו האחיות את החבילה, ושרפוה בחצר הבי"ח. כשחזר ולא מצא את הכתבים התחיל לצעוק וכמעט שהתעלף מרוב צער ועגמת נפש, אך הנעשה אין להשיב!

שאר חלקי הספר

בשנים הבאות הצטבר עוד חומר, אך בינתיים כבר הסתלק מרן לגנזי מרומים, והפסקנו את העבודה לזמן קצר. בשנת תשל"ה זכינו

ספר

אהבת ישראל

ויקרא במדבר דברים

דבורים קדושים מתוקים וערבים פאת כ"ק אדמו"ר הרב
הגאון בגללה ונעסר סבא קדישא אבבקלריא המאירה אור
שבעת הימים עמוד הימיני ע"ה צדיק יסוד עולם השכבה"ג
עטרת תפארת ישראל אשר בך אתפאר וצללה"ה
מוויניצא

קרית ויזניץ – בני ברק

שנת השל"ה לפ"ק

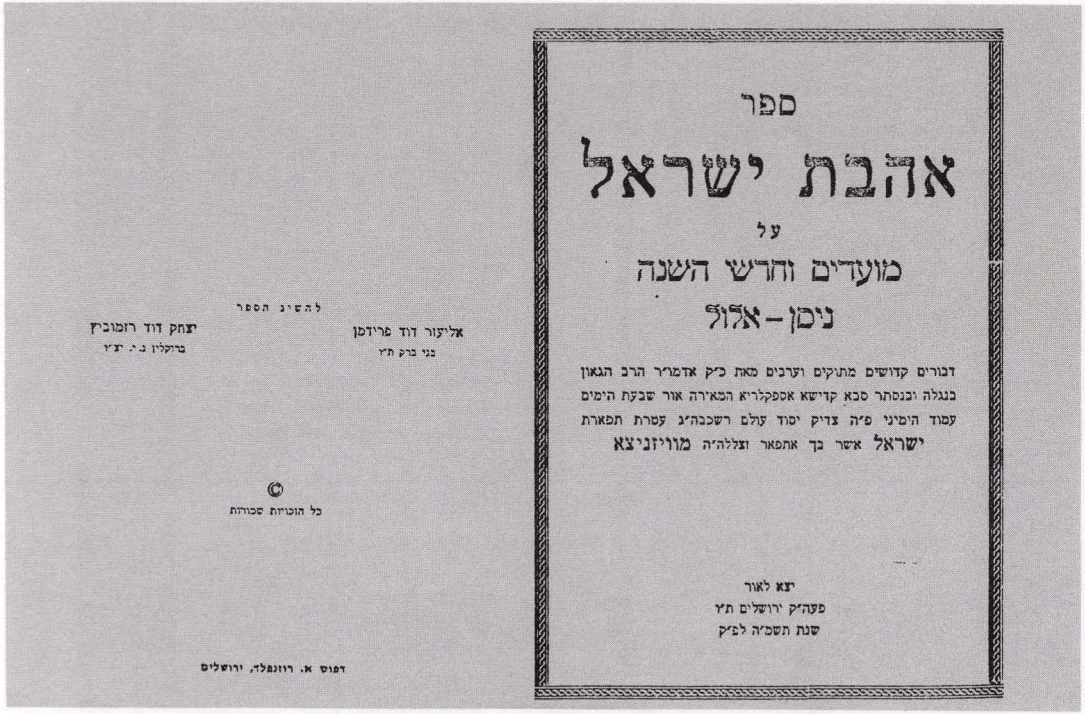
היות כאנו מקרים בס"ד לסדר ולהו"ל „אהבת ישראל" על הפרשיות
ומהזוהא תגינא על התורה, אנו שונים בזה לכל מי שרוצה בידים בתבי קודש
מכאכרי מרן אדמו"ר הפ"ק וצוק"ל שיואילו לכסור לנו לצורך הפתקה כדי
לברר מקום של צדיק, וכל הכבור מקום של צדיק כאילו קיים כשרת הדברות
(בדבר ג' חיי שרה).

יצחק דוד רוזנבוים
נאכן ביתו של כ"ק
מרן אדמו"ר שליט"א

אליעזר דוד פרידמן

רשם לישא פרידמן, מרובוק, רחוב רבי עקיבא 12, טל. 5555555

שער ספה"ק אהבת ישראל על ויקרא במדבר דברים

ספר

אהבת ישראל

על

מועדים וחדש השנה

ניסן – אלול

דבורים קדושים מתוקים וערבים מאת כ"ק אדמו"ר הרב הגאון בנגלה ובנסתר סבא קדישא אספקלריא המאירה אור שבעת הימים עמוד הימיני פ"ה צדיק יסוד עולם רשכבה"ג עטרת תפארת ישראל אשר בך אתפאר וצללה"ה מוויזניצא

יצא לאור
פפה"ק ירושלים תו"ב
שנת תשכ"ה לפ"ק

להשיג הספר

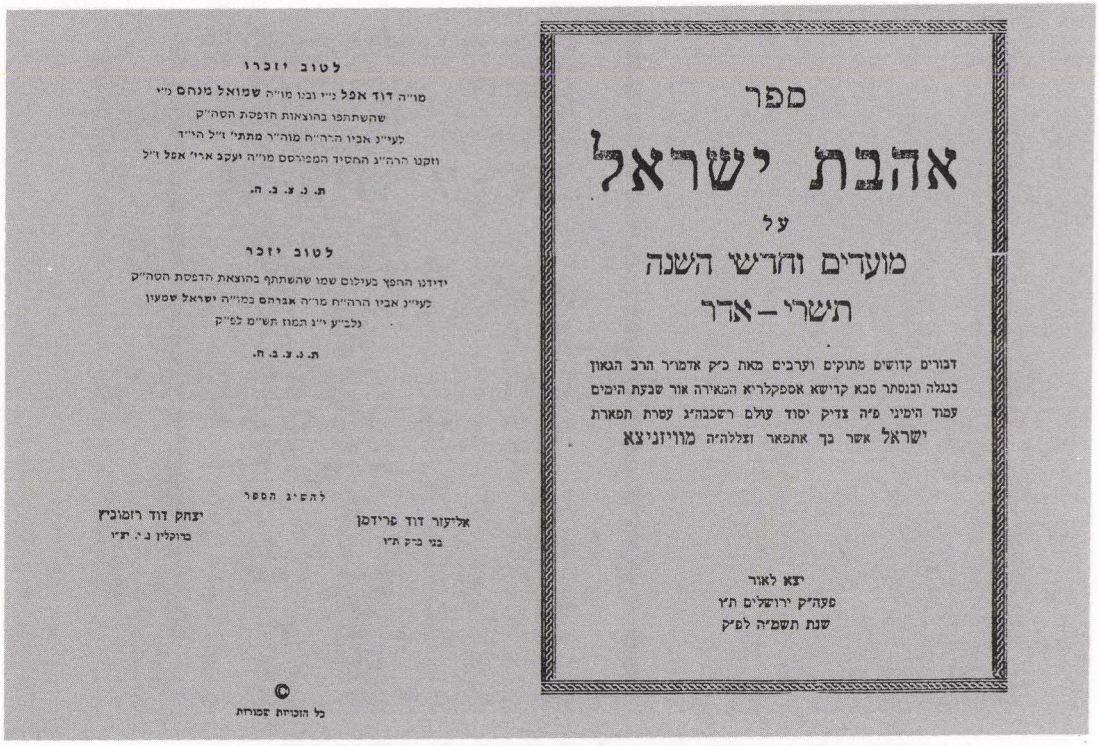
אליעזר דוד פרידמן
בני ברק תו"ב

יצחק דוד רוזובי"ץ
ברוקלין נ.י. יצ"ו

©
כל הזכויות שמורות

דפוס א. רוזנפלד, ירושלים

שער ספה"ק אהבת ישראל על מועדים חדשי השנה – ניסן אלול

ספר

אהבת ישראל

על

מועדים וחדש השנה

תשרי – אדר

דבורים קדושים מתוקים וערבים מאת כ"ק אדמו"ר הרב הגאון
בנגלה ובנסתר סבא קדישא אספקלריא המאירה אור שבעת הימים
עמוד הימיני פ"ה צדיק יסוד עולם רשכבה"ג עטרת תפארת
ישראל אשר בך אתפאר וצללה"ה מוויזניצא

יצא לאור
פפה"ק ירושלים ת"ו
שנת תשמ"ה לפ"ק

לטוב יזכרו

מו"ה דוד אפל נ"י ובנו מו"ה שמואל מנחם מ"א
שהשתתפו בהוצאות הדפסת הספ"ק
לע"נ אביו הרה"ח מוה"ר מתתי' ז"ל הי"ד
וזקנו הרה"ג החסיד המפורסם מו"ה יעקב ארי' אפל ז"ל

ת. נ. צ. נ. ח.

לטוב יזכר

ידידנו ההפץ בעילום שמו שהשתתף בהוצאת הדפסת הספ"ק
לע"נ אביו הרה"ח מו"ה אברהם במו"ה ישראל שפעון
נלב"ע י"ג תמוז תש"ם לפ"ק

ת. נ. צ. נ. ח.

להדפ"ג הספר

אליעזר דוד שרידמן
בני ברק תו"ו

יצחק דוד רומבק
ברוקלין נ. י. תו"ו

© כל הזכויות שמורות

להוציא לאור ספה"ק אהבת ישראל חלק שני על ויקרא במדבר דברים. מעבר לדף השער פרסמנו שמקוים אנו להמשיך בעבודתנו הקדושה, ולהוציא לאור המשך כתבי הקודש על המועדים, ושכל מי שיש ברשותו מאמרי הסב"ק זי"ע מתבקש למסור לנו לצורך העתקתם.

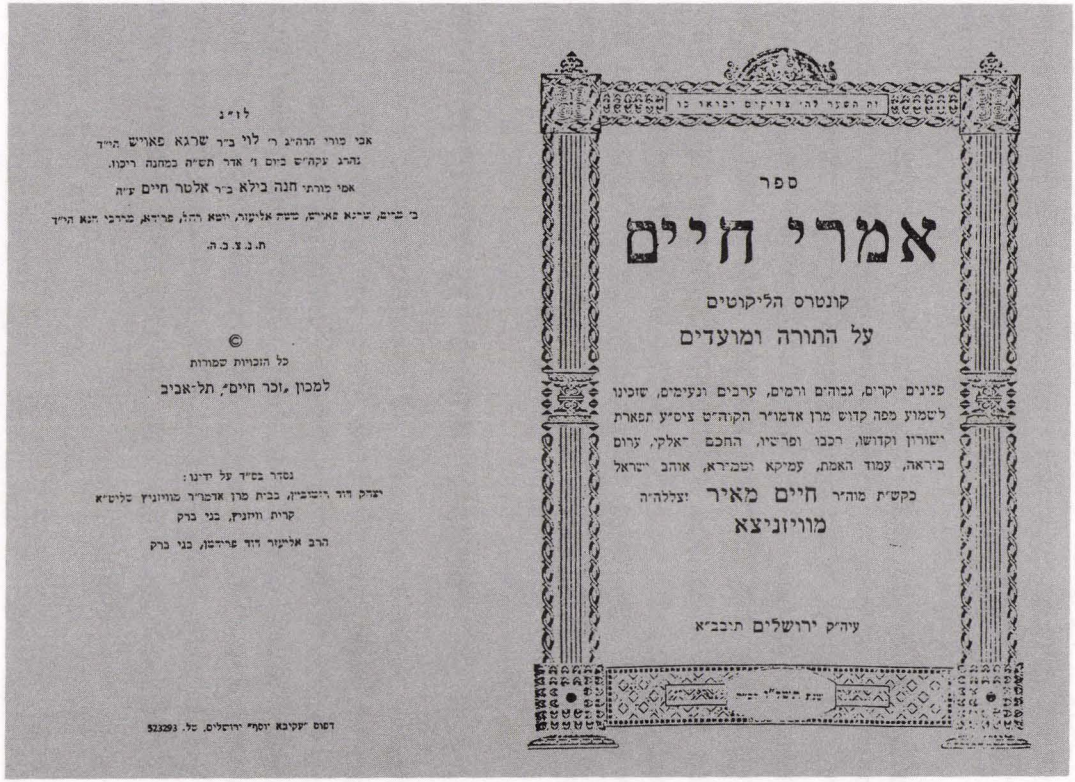
לאחר הפסקה של עשר שנים זכינו לברך על המוגמר, ובשנת תשמ"ה יצא לאור ספה"ק אהבת ישראל על מועדים, בב' חלקים מהודרים. ויזכר לטוב בנו המושלם של הרה"ג ר' אליעזר דוד, ה"ה הרב ר' מרדכי נ"י שהשקיע עבודה רבה בחלק המועדים, ואכן הוציא מתח"י דבר נאה ומתקבל. וכל אלו שהשתתפו בהוצאות הספרים יתברכו ממקור הברכות, כברכת מרן ז"ל במכתבו הק', וזכות גדול לנו שהשי"ת עזר לנו שיכלנו למלאות רצון אבינו רוענו, ובודאי ימליץ טוב בעדנו ובעד כל המשתתפים בדבר קדוש ויקר כזה. מעניין, שכאשר גמרנו בשנת תשל"ה את הכתבים על התורה, בו בזמן יצא לאור חלק הראשון של הספה"ק אמרי חיים.

מהדורות חדשות של "קונטרס הליקוטים"

מהדורת קונטרס הליקוטים של שנת תשכ"ח חזרתי והדפסתי בשנת תש"ל בפורמט קטן, לאחר שאזל חיש מהר משוק הספרים. לאחר הסתלקות מרן, חזרתי והדפסתי את ה"ליקוטים" בפורמט ספר בשנת תשל"ו בשם "ליקוטי אמרי חיים", שהנו שילוב מהדורת תשכ"ח עם הוספות חשובות, לרבות כתבי הרה"ח ר' ישראל הרלינג הי"ד. מאז ועד היום נדפסו בעז"ה הליקוטים בכמה מהדורות, בארץ ובחו"ל, והביקוש אחריו הולך וגדל. זכות מרן יגן עלינו.

חתונת נכדי מרן

בשלהי שנת תשכ"ט נערכו נישואי הרב ר' מנחם (כיום ראש ישיבת ויז'ניץ באה"ק) בן הרה"ג מוה"ר משה ארנסטר שליט"א — חתן מרן, עם בתו של הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א. השמחה היתה כפולה ומכופלת בהיות החתן והכלה שניהם נכדי מרן. הרבה מכתבי

ספר

אמרי חיים

קונטרס הליקוטים

על התורה ומועדים

פנינים יקרים, גבוהים ורמים, ערבים ונעימים, שזכינו לשמוע מפה קדוש מרן אדמו"ר הקוה"ט ציס"ע תפארת ישורון וקדושת, רכבו ופרשיו, החכם באלקי, ערום בדעה, עמוד האמת, עמיקא וסמירא, אוהב ישראל כקש"ת מוהר"ר **חיים מאיר** יצללה"ה

מוויזניצא

עיה"ק ירושלים תיבב"א

שנת תשל"ו ליצי"ר

לזכ"נ

אבי מורי הרה"ג ר' **לוי** בן ר' **שרגא פאוויש** הי"ד

נהרג ע"ק"ם ביום ו' אדר תש"ח בכתנה ריכוז.

אמי מורתי **חנה בילא** בת ר' **אלטר חיים** ע"ה

בן שרים, ע"ה מארים, בשת אליעזר, יוסא רחל, פרידא, מירבי חנא הי"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

©

כל הזכויות שמורות

למכון „זכר חיים", תל-אביב

נסדר בס"ד על ידינו:

יצחק דוד רוזנבוים, בבית מרן אדמו"ר מוויזניץ שליט"א

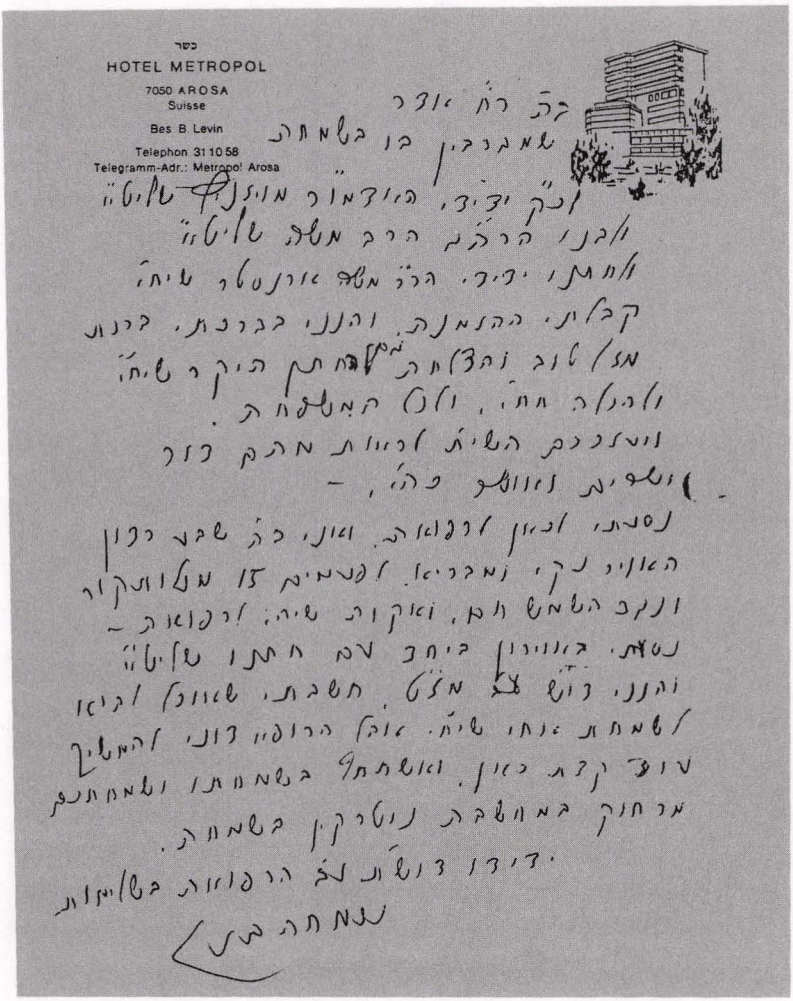
קרית וויזניץ, בני ברק

הרב אליעזר דוד פרידמן, בני ברק

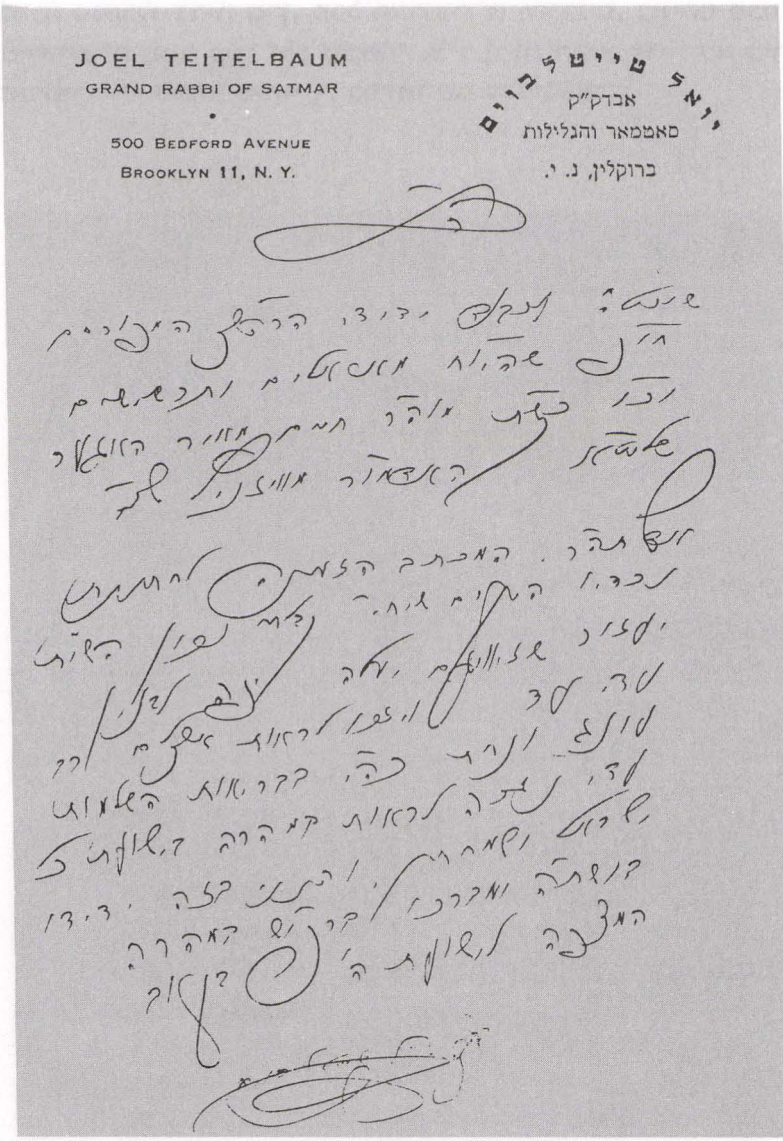
דפוס "עקיבא יוסף" ירושלים, טל. 523293

שער ספר ליקוטי אמרי חיים שהופיע בשנת תשל"ו, ומאז בכמה מהדורות

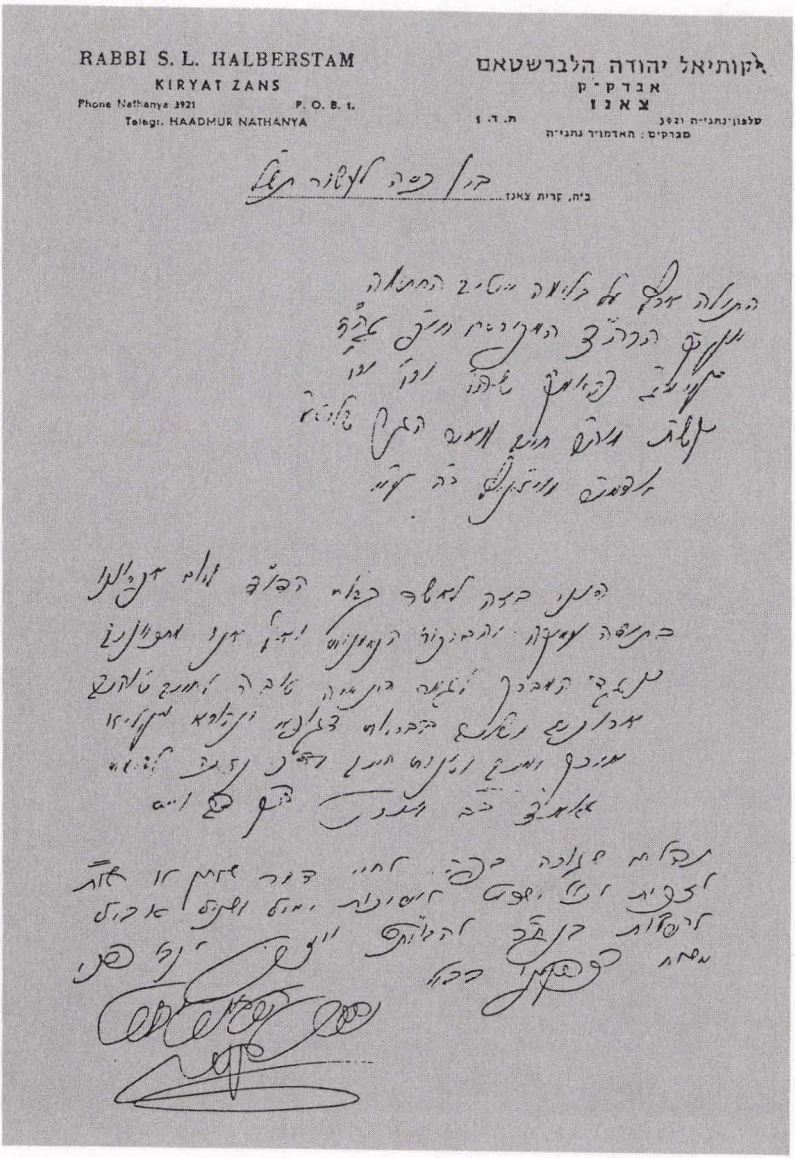
ברכה נתקבלו בבית מרן, מכל האדמורי"ם והרבנים, ביניהם מכתב מהאדמו"ר מגור בעל "לב שמחה" זצ"ל (בעת ההיא עדיין לא כיהן באדמורו"ת), שכתב משווייץ, בהיותו שם על הבראה.

מכתב מהאדמו"ר רבי שמחה בונם אלטר מגור בעל "לב שמחה" זצ"ל

מכתב מהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל

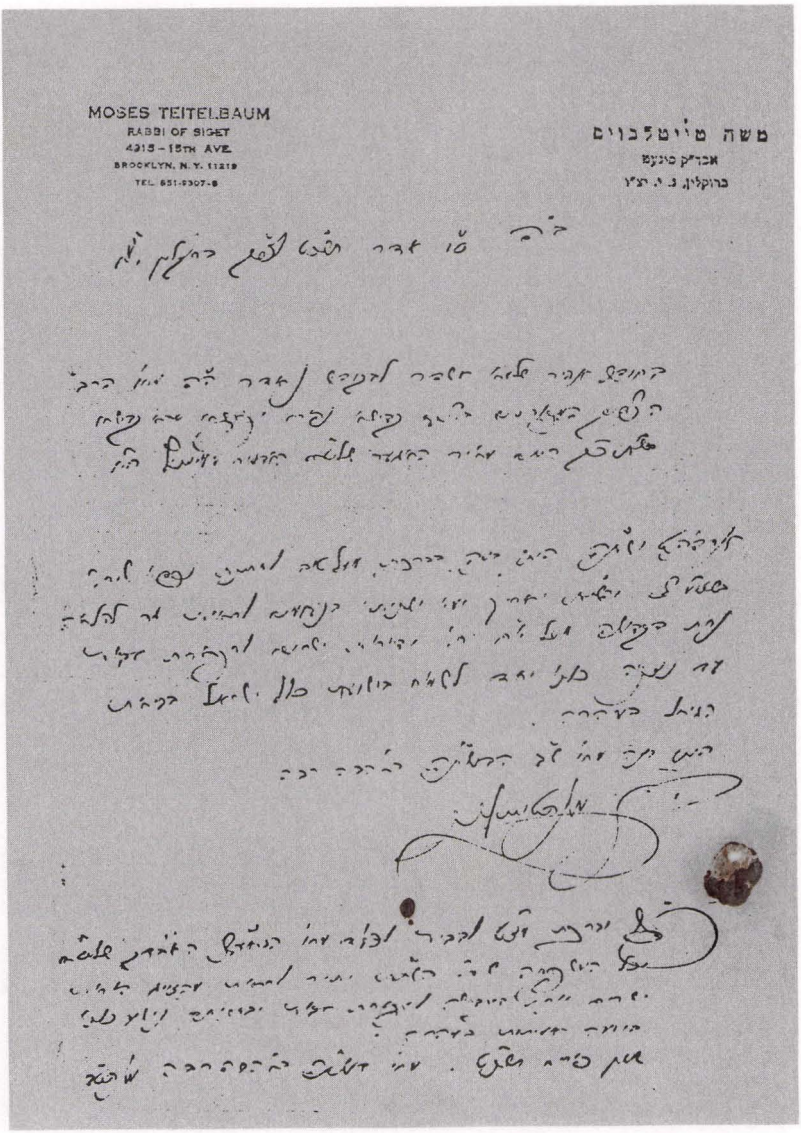
מכתב מהאדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל

מכתב מהאדמו"ר מאמשינאוו זצ"ל

שלמה הלברשטאם
אבר"ם באבוב

Rabbi Solomon Halberstam
OF BOBOV
1501 – 48TH STREET
BROOKLYN, N. Y. 11219
TEL. 853-0086

מכתב מהאדמו"ר מבאבוב שליט"א

מכתב מהאדמו"ר מסיגוט (כיום אדמו"ר מסאטמאר) שליט"א

מכתב מהאדמו"ר מסקווירא שליט"א

סיום הש"ס מדף היומי

למרות גודל חולשתו, היה מרן ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, בפרט בענין הנוגע לכלל, וראה בו תועלת, לא עמד נגדו שום מעצר מלהשתתף בכינוס לשם שמים, ובמיוחד כשידע שנוכחותו תשפיע על המשתתפים להתחזק באותו ענין של מצוה.

ביום כ"ח טבת תשכ"ח, התקיים מעמד סיום הש"ס במסגרת דף יומי, בהיכל התרבות שבתל אביב. איזה ימים לפני כן, ביקרו ראשי אגו"י אצל מרן והודיעו לו על המאורע. הוא שמח לשמוע על מעמד קידוש השם בהשתתפות אלפי ישראל, לחוג את חגיגת סיום הש"ס בפומבי, אך לדאבוננו רתוק היה למטתו בימים ההם, והוכרח לישכב. ברם, הבטיח להם שבאם ירגיש איזה הטבה במצב בריאותו, יאזור כח וישתתף אי"ה.

אנו לתומנו דחינו רעיון מגזים כזה, שהרי ראינו מצב בריאותו שלא הי' בכי טוב, עד שבשום אופן לא עלה בדעתנו שישתתף מרן בכינוס הסיום.

באותו היום של חגיגת הסיום, ומרן שוכב על מטתו, שאל אותנו כמה פעמים: נכון שהיום בערב תתקיים הסיום, באיזה שעה..., והשבנו לו על שאלתו. לא הגיב מרן מאומה, רק הסתובב אל הקיר, והיה תפוס רעיונות ומחשבות. לעת ערב התפללנו מנחה ומעריב.

והנה לערך בשעה שמונה בערב קורא מרן ומבקש שנלביש אותו; הוא רוצה לנסוע לתל-אביב ולהשתתף בשמחת מצוה זו של כלל ישראל. השתוממנו ונבהלנו לשמע הדברים. כאשר ראה מרן שאין אנו מאמינים לו על רצינותו, התיישב בכוחות-עצמו על המטה ובקול קפדני אמר: "באם לא תלבישו אותי, אתלבש לבדי, ב"ה קבלתי כחות מחודשים".

מיהר המשב"ק ר' זלמן ליב, הרים את מרן והושיבו בכסא, ויהי אך נעלו מנעליו, התקומם רבינו ועמד על רגליו, כי כה גבר בו החשק והרצון, עד שלא ידע חולשה באותה שעה.

מוכנים לנסוע, ומרן מדליק סיגרי' ומעשן כדרכו בכל עת. לא

היינו מסוגלים להאמין למראה עינינו, כאילו פשט צורה ולבש צורה חדשה מרגע לרגע. נסענו לתל-אביב, ויהי אך שמעו שהרבי מויז'ניץ הגיע, שקט גדול התהוה תוך האולם, כולם נעמדו לכבוד מרן. בקשנו שלא לגשת אליו ולתת לו שלום.

מרן התיישב על מקומו והקשיב לה"הדרנים". היו שם כמה מקהלות ילדים, ביניהם גם מקהלת ילדי ויז'ניץ, ומרן נהנה מהניגונים. ניגש הרב ר' יצחק מאיר לוין ז"ל למרן, ושאלו האם יוכל להשמיע איזה מילין לחזק את הציבור הנאסף. לא היסס מרן בדבר אף לרגע. הוא עמד ודרש בקול חוצב להבות אש כדרכו בקודש, והלהיב את הלבבות באמרותיו הנעימים.

דרשת מרן

לחיבת הקודש אביא כאן דרשתו של מרן, כפי שנרשמו הדברים בעת ההיא:

"עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, כאשר נפגש עשו עם יעקב כתיב וירא כי לא יכול לו, הוא לא יכול להתגבר עליו שיוכל ח"ו להורידו מדרך היהדות, וירא כי לא יכול לו, שלא יכל להתגבר גם על הרגליים שהיה לו רפואה שנתרפאת רגלו, אמר לו — לא יעקב יקרא עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלקים ואנשים ותוכל, יעקב אמר לו — לא אתה רוצה שבני ישראל הדבוקים בהשי"ת ואדוקים בבורא הק' שיהיו חס וחלילה עניים, דהיינו שהרגלים — ממונו של אדם המעמידו על רגליו — לא יהי' להם, לא, אני רוצה שבני ישראל זאלען לעבען אין השי"ת, לעבען אין תורה, זאלען זיין יראי ה' באמת, ולכל זה שיהי' להם שפע רב, לא יעקב יקרא עוד שמך אלא ישראל כי שרית עם אלקים ואנשים ותוכל, זיי זאלען זיין "בַּעַלבַּאַטישע מענטשען", ושיהי' להם גם כן כל טוב וטוב, שיהיו שניהם ביחד — אלקים ואנשים, שזה ילך ויקרא שמו ישראל, ישר-א'ל, ולכן כתוב שהצדיקים יש להם ש"י עולמות שנאמר להנחיל

אוהבי יש, י"ש נוטריקון י'ראת ש'מים, יש בזה דביקות השי"ת, אבל ליש זה יהי' אוצרותיהם אמלא, שיהי' להם כל טוב וטוב ושפע רב, ולא כמו שרצה שרו של עשו שיהי' צולע ולא יהיו לו ח"ו הרגלים, שממונו של אדם לא יהי' להם, רק ויקרא שמו ישראל.

לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, כתיב יתומים היינו ואין אב, ידוע דחלק האב הוא הרוחניות, הוא מלמדם לתורה ויראת שמים אהבת ה', אהבת התורה, אהבת ישראל וכדומה, וחלק האם בבית הוא לרחוץ ולהלביש וכו', זהו שאומר הנביא יתומים היינו — חושבים אתם שעל שני דברים יתומים היינו — לא — "ואין אב" — חלק האב איננו, אבל חלק האם לאכול ולשתות ולרקוד ולקפוץ ופרנסה זה יש לנו, אני מסתכל באולם הגדול הזה — לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, ברכ"ה נוטריקון כ'שושנה ב'ין ה'חוחים כ'ן ר'עיתי ב'ין ה'בנות, כאן עושים כל מיני אסיפות, וכעת רואים אסיפה קדושה כזאת באולם הזה כשושנה בין החוחים, להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, אצל ברית מילה אנו מבקשים קיים את הילד הזה "לאביו ולאמו", שניהם יחד תורה וגדולה במקום אחד, שחלק האב יהיה עליון, וכן חלק האם שיהי' בריא וחזק, ושיהי' שפע ברכה והצלחה, ויקרא שמו "בישראל" — כמו שאמר המלאך ליעקב כי אם ישראל יהי' שמך — אסיפה כזו שאנו רואים שכבוד התורה גדולה כל כך ושהיהודים החרדים מתאספים.

הרבי ר' יהונתן אומר שבסיום הש"ס אפילו אלו שלא לומדים נחשבים כמסיימים, כי אותיות סיו"ם הם כפולות, סמ"ך, מ"כ הוא כמספר ס', יו"ד המילוי ו"ד הוא כמספר י', וכן אות מ"ם המילוי הוא מ', אלו שבאים, אף שלא למדו והשתתפו בעצמם, הם באים ונותנים כבוד לתורה, נותנים כבוד ליוזם הרעיון הגאון עולם רבי מאיר שפירא זי"ע, הרי המילוי של "סיום" גם כן נמצא ליד הסיום, שנזכה אכן להרמת קרן התורה וישראל מתוך נחת והרחבת הדעת, שנהיה ערליכע אידען, ושיהי' לנו שפע ברכה והצלחה ויחד עם זה להיות יהודי חרדי נאמן, ואז נזכה במהרה בימינו שהבורא כל עולמים ישלח לנו את משיח צדקנו במהרה קוממיות לארצנו, אמן."

במעמד סיום הש"ס מדף היומי כ"ח טבת תשכ"ח בתל אביב

מימין לשמאל: האדמו"ר מאוז'רוב זצ"ל, הרב י.מ. אבראמוויטש – יו"ר אגו"י, מרן זצ"ל – נואם, הג"ר יצחק מאיר לוין זצ"ל, הרב חיים קרייזווירטה שליט"א מאנטוורפן, ומאחריהם עומד המחבר

במועצת גדולי התורה

בשנים הראשונות לא היה מרן מעורב בעניני מועצת גדולי התורה, בסמכו על אחיו הרה"ק מסערט זצ"ל שהיה חבר ופעיל במועצת גדוה"ת. ברם, לאחר פטירתו היה מרן משתתף לעתים בישיבות ה"מועצת", וכאמור (בפרק שבעה עשר) סידר האדמו"ר מגור בעל "בית ישראל" זצ"ל, שלפעמים יתקיימו הישיבות והדיונים בבני ברק, כדי לאַפשר השתתפות מרן.

הצלת "חינוך העצמאי"

ידוע ומפורסם בין שכבות החרדים, שהחינוך התורתי בא"י התחזק בממדים ענקיים, עם הקמת המפעל הקדוש "חינוך העצמאי", וגדולי ישראל החשיבו את המפעל בתור הצלה רוחנית להמוני בית ישראל. על המפעל נמנו בתי אולפנא, תתי"ם ובתי-ספר "בית יעקב" לבנות. כאן קיבל הנוער חינוך תורתי במלא ההיקף.

ויהי היום, היה זה בחודש אדר תשל"א, הגיע למרן חה"כ הרב ר' שלמה לורנץ נ"י בשליחות דחופה. ר' שלמה היה חביב בעיני מרן,

מרן זצ"ל עם ר' שלמה לורנץ נ"י
מימין: ר' נחום ברכר ע"ה (ראש הקהל), ור' מנחם שטיינמץ נ"י

הסתדרות אגודת ישראל העולמית
AGUDATH ISRAEL WORLD ORGANIZATION

ההנהלה: ירושלים, נכר החרות, ת.ד. 326, טל. 27327
Executive: Jerusalem, Haherut Sq., P.O.B. 326, Tel. 27327

מחלקה הנהלה מספר 29/510/1

ב"ה י"ג בטבת השכ"ס

לכבוד קדושת
אהובי ויד"נ, הרב הצדיק המפורסם, פאר מקדושים,
הכסור בלו"נ לרעיונינו הק' וכו' וכו',
כקש"ת סוהר"ר חיים מאיר האגר שליט"א,
האדמו"ר מוויזניץ,
בני ברק.

שלום וברכה,

הריני מעביר בזה לתשומת לבו, העתק מכתב שהרב שלמה וולבה, המנהל הרוחני של ישיבת באר יעקב, שלח לפני שבועות מספר לפרסם ב"הודיע". עניתי לו שמאחר ש"הודיע" אינו כותח ביקורת על שום מוסד של אגו"י, הרי אם יפרסם את מכתבו כמו שהוא, יבינו כל הקוראים שהעתון מותח ביקורת על מוצצת גדולי התורה. לכן, כדי למנוע אפשרות של אי הבנה, אפשר לפרסם את המכתב בתוספת הערה מהמערכת, שבמאמר המערכת "מיהו יהודי" לא הובעה כל דרישה מפגה"ת להחלטה בנדון, משום שהמערכת אינה רואה עצמה כגורם שעליו להעיר הערות כל שהן לפגה"ת בכל צורה שהיא. זהו תוכן מכתבי אליו, והנני מצרף העתק השובתו של הרב וולבה למכתב זה.

2. כמו כן אני מצרף העתק מכתב שקיבלתי מאת אגודת ישראל בשווייץ בענין מועצת גדולי התורה.

בכבוד רב
וביידידות נאמנה,
יצחק מאיר לוין

חיים מאיר הגר
בהרה"צ מוהר"י זצללה"ה מויזניץ
שכון אהבת ישראל ואור החיים
טלפון 729057

בי"ה, בני־ברק שכון ויזניץ יום כג טבת תשכ"ט

לכבוד
ידידי מכובדי הרה"ח המפורסם בנש"ק
מאד נעלה ממהיגי היהדות החרדית המאורגנת
מוה"ר יצחק מאיר לוין שליט"א
עיה"ק ירושלים תובב"א.

אחדשה"ט.

יקרת מכתבו בצרוף העתק חליפת המכתבים בקשר להרחבת מועצת גדולי התורה לנכון קבלתי.

לנכון מצב בריאותי הנוכחי אינו מאפשר לי לקחת חלק באופן פעיל במועצה זו, בכל זאת הנני להביע דעתי מאז כן עתה שצו השעה דורש לעשות מאמץ להרחיב את המועצה ולצרף אליו מגדולי התורה בדורנו שעדיין אינם נמנים על חברי המועצה, ואין ספק שעי"ז יוכלו לפעול להגדיל תורה ולהאדירה ולהשפיע מרוחם ולהשמיע את דעת התורה על כל השאלות העולות על הפרק בתקופה זו.

כ"ם ידידושה"ט מכבדו ומוקירו כערכו הרם
המצפה לישועת ה' ולרחמי שמים

תשובת מרן ז"ל אל הג"ר יצחק מאיר לוין ז"ל

שהעריצו וכיבדו כראוי עבור פעולותיו הכבירים בקרב הציבור, והיה מבקר תמידי בבית מרן בהתיעצות שונות. כן היה רגיל לבוא בלילי שבתות ומועדים להתפלל בצוותא חדא בצל מרן.

הפעם היתה בעיה חמורה: סכנה ארבה על מפעל-אדירים זה — באו מים עד נפש, ומשבר כללי והתמוטטות פקד את "חינוך העצמאי" עד שדלתות בתי הספר בכל רחבי הארץ עמדו להסגר. הממשלה השתתפה בסכום דל, והוצרכו להעלות סכום מיליונים לכסות את התקציב ולהצילו. הוא ממשיך לספר שהגביר הידוע ר' יוסף גולדפינגר מת"א, שהי' בימים ההם מהסוחרים המפורסמים במסחר היהלומים, מוכן לערוך מסיבת "תה" עבור הצלת המפעל. ר' יוסף בעצמו היה מבקר לעתים אצל מרן, היותו מעיר רימנוב שבגאליציה, והרה"צ האדמו"ר מרימנוב זצ"ל הי"ד היה גיסו של מרן שנספה בשואה, כך שהיה לו איזה שייכות לויז'ניץ.

באסיפה אמורים היו להתכנס בבית ר' יוסף "פני" תל אביב וגבירים, בראשות מועצת גדולי התורה, וראשי חינוך העצמאי. הפעם הבין ר' שלמה, שהשתתפותו של מרן לפאר את מסיבת-מצוה זו, תשאיר ללא ספק רושם לטובה, להגביר את התרומות פי כמה. ואמנם הוא כיוון יפה, כאשר יסופר.

הבטיחו מרן כי "באם יתן לי השי"ת כח, אז בודאי אשתתף אי"ה כדי להציל מוסד קדוש כזה".

השתתפות מרן שהציל את המצב

ביום הנועד למסיבה, לא חש מרן בטוב. הטלפון לא פסק: האם יוכל הרבי להשתתף? אחת ידענו להשיב, כי מרן פושט ולובש צורה מרגע לרגע, והמצב משתנה אצלו כלאחר-יד, ואין שום אפשרות לדעת מראש מה יהיה בסוף היום. בתחילת הלילה קבלנו טלפון מבית ר' יוסף — המשתתפים כבר מחכים לבואו של מרן. לפתע קורא מרן לר' זלמן ליב שילביש אותו, ומוכנים לנסוע.

הגענו למחוז חפצנו, כולם חיכו למטה לקבל פני מרן. נכחו שם: האדמור"ים מגור, מאוז'ורוב, הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל,

ועוד גדולי התורה והחסידות. מרן והאדמו"ר מגור בעל "בית ישראל" זצ"ל שמחו לראות איש את רעהו. בין הקהל נמנו כשלושים-ארבעים גבירים נכבדים, שהיה ביכלתם לכסות את הגרעון בקלות.

המנהל הרב ר' שרגא גרוסברד, פתח את הערב והרחיב את הדיבור בנחיצות הענין, אך קהל הנאסף לא התפעל, והתחילו לכתוב צ'קים על סכומים פעוטים לפי-ערך, והיו מוכנים לסיים את הערב. פני מרן הביעו דאגה והפרעה, אלא שלא הגיב מאומה. נגשתי לר' שלמה ולחשתי לו, כי דומני שאם תכבדו את מרן הוא ישמיע דברו בחפץ-לב, ובלי ספק יצא מזה תועלת מרובה. הוא נגש למרן וכבדו שיגיד איזה מילים, ומרן קיבל את ההצעה.

"הרבי מויז'ניץ רוצה להשמיע כמה מילים לנחיצות הענין". הס הושלך בחדר, והאדמו"ר מגור עוד הסתכל האם אמנם ביכולת מרן להגיד דרשה במצבו החלש, ועשה אזניו כאפרכסת לשמוע כל הגה שיצא מפי מרן. בקול רעש גדול נשא מרן דברו: "אני, בתור זקן שבחבורה במסיבה זו, ארשה לעצמי לפתוח..." וכך המשיך לתאר את גודל נחיצות מפעל כביר זה של חינוך עצמאי, ואלמלי הם מי יודע באיזה מצב היינו כיום, וכבוד התורה הורם והונף פי כמה על ידם. מרן תבע מהנוכחים שיתמכו בתמיכה הגונה להציל את החה"ע מידי טמיון חלילה. סיים מרן: "אני מתחייב לתרום סך 25,000 דולר!" — הון תועפות בימים ההם. פנה מרן לר' שלמה לורנץ באמרו: בהימנותא דילי אין לי בכספת את הסכום, רק תבואו למחר ואתן לכם ה-$5,000 הראשונים, ועד חודש ימים תקבלו אי"ה את השאר.

כרעם חזק וכמכת הלם נקבו דברי מרן לתוך אזני השומעים — וכי מילתא זוטרתא היא שהרבי יתרום סכום ענק כזה, ואיך ישבו הם — העשירים והנגידים — בחיבוק ידים. בקשו הנוכחים שיחזירו להם את הצ'קים שכבר החתימו, וסדרו חדר מיוחד שם ישבו מרן, האדמו"ר בעל בית ישראל מגור, והגאון רבי יחזקאל אברמסקי, ונכנסו הגבירים אחד אחד והוסיפו פי כמה על נתינתם במדה גדושה. וכך הציל מרן את חינוך העצמאי.

האדמו"ר מגור התרגש מאוד מחכמתו ועומק בינתו של מרן, ולא

מצא מילים להודות לו על פעולתו המחוכמת. אמרו: לולי הרבי מויז'ניץ מי יודע איזה כשלון היה יוצא מהאסיפה, ואותו ערב היה שיחת רבים בכל הארץ כולה. כולם הודו פה אחד שקצרה שכלם לרדת לעומק חכמתו של מרן.

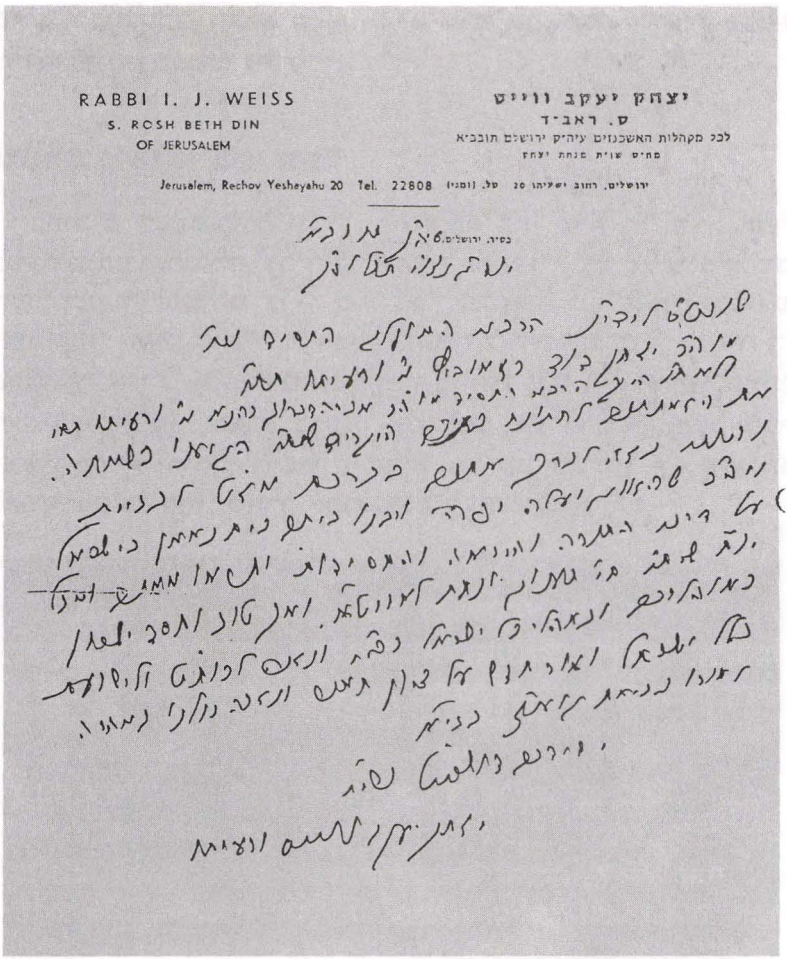
שמחת נישואי בתי תחי'

בחוה"מ סוכות שנת תש"ל, התארסה בתי מרת חי' שרה תחי' בשעה טובה ומוצלחת, עב"ג הב' שמשון כהנא נ"י, בנו של ש"ב הנדיב המפורסם ר' אברהם ברוך כהנא נ"י מלונדון, נכד בעל "קונטרס הספיקות". זקינו הרה"ח ר' הרצל כהנא ז"ל היה חתן דודי הרה"ח ר' מרדכי חנא ז"ל. ה"תנאים" התקיימו בסוכת מרן ז"ל. החתן בהיותו תלמיד ישיבתנו, נתגדל בביתי, וגם למד את ההוראה אצל גיסי הרה"ג מוה"ר יהושע הורביץ שליט"א מדז'יקוב בלונדון. את סמיכתו להוראה קיבל חתני מהרב אהרנברג ז"ל אב"ד ת"א.

מרן זצ"ל בשמחת אירוסין של חתן המחבר ר' שמשון כהנא נ"י

משמאל לימין: המחבר, חותנו ר' יצחק פיליפ ז"ל, המשב"ק ר' זלמן ליב, ר' זעליג פרוכטר, ר' זיידא איינהורן מברוקלין, ר' מנחם אליעזר מוזס, ור' שמואל שטרן מלונדון

RABBI I. J. WEISS
S. ROSH BETH DIN
OF JERUSALEM

יצחק יעקב ווייס
ס. ראב"ד
לכל מקהלות האשכנזים עיהק ירושלים תובב"א
מחיס עזרת מנחת יצחק

Jerusalem, Rechov Yesheyahu 20 Tel. 22808 ירושלים, רחוב ישעיהו 20 טל. (02)

אגרת מזל-טוב לנשואי בתי תחי'
מהגאון האדיר רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל
בעל מנחת יצחק

החתונה התקיימה ביום כ"ג אלול שנת תש"ל בחצר מרן ז"ל, שהיה מסדר קידושין. ועוד זכיתי שכל בני משפחת מרן נוכחו והשתתפו בחתונה — הרה"צ מוה"ר נפתלי חיים אדלר שליט"א נתכבד בקריאת הכתובה, הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א נתכבד באמירת ששה הברכות, והרה"צ רבי מרדכי שליט"א, שהגיע מארה"ב על ראש השנה, נתכבד בברכה אחריתא.

לא היו מילין בפי להודות לה' הטוב שזיכנו לראות בשמחת צאצאינו, לאחר שעברנו שנות סבל, וחזרנו כאודים מוצלים מאש. אין אנחנו מספיקים להודות לה'...

העלאת ארונו של דודי הרה"ח ר' מרדכי חנא ע"ה

מעודו, היה מרן ז"ל מעורר ומעודד את כל מי שנקלע בהיכלו, בדבר הוצאת הארונות מארצות שתחת מסך הברזל, ומשאר ארצות אירופה. הוא חשש וראה בעיניו הבדולחים כי הסכנה אורבת לבתי-עלמין יהודים, ורשעי ארץ יהרסו כל דבר מקודש לנו, ועצמות הקדושות של יקירינו וקדושינו יתגלגלו בראש כל חוצות, כמו שאכן היה בעוה"ר.

כעבור תקופת מלחמת ששת הימים, נפתחו שערי רומני' לרווחה, והנסיעה מהכא להתם עלתה בקלות לפי ערך, הודיע הרב הראשי מרומני' כי עבור 500 דולר יכולים להוציא ארונות. הרהרתי לתומי מה יפה ומה נעים היה אילו יכלתי להעביר את ארון הקודש של דודי הרה"ח ר' מרדכי חנא ז"ל, שהיה טמון בגרוו"ד, ליד אהל הרבנית הצדקנית מויז'ניץ ע"ה. והיות וארונו של הסב"ק הועלה הֵנָה זה מכבר, הרי כדאי להעלות את דודי להיות סמוך ונראה לציון רבו הקדוש. נימוק נוסף היה לי בזה, כי מכל בני משפחתי לא נשאר זכר, כולם עלו על המוקד בשנות הדמים על קידוש ה', ובזה יהי' לכל הפחות איזה מצבה לזכרם.

הנסיעה לרומני'

היה זה בתחילת שנת תש"ל, נכנסתי אל הקודש לשאול בעצת

מרן, ונדמה לי כאילו חיכה על בואי בענין זה. הוא זרזני לנסוע ולהוציא משם גם את הרבנית צפורה ע"ה — אמו של הסב"ק זי"ע, וגם את ארונה של מחברתו השני' של הסב"ק, ועוד אחות אחרת, שכולם היו טמונים באהל אחד בגרוסווארדיין. ידידי הרה"ח ר' שמואל צבי ברונשטיין ע"ה, חתנו של הרה"צ מטערניווא, שמע על התכנית, וקפץ גם הוא על ההזדמנות, ובקשני שאראה לטפל גם עם ארון חותנו — שהיה ידיד נפש עם דודי רמ"ח, והוא טמון בעיר סאטמאר. כמו"כ בקשני ש"ב ר' יצחק פוקס נ"י נכד לדודי ר' מרדכי חנא ע"ה (ואמו מרת פריידא ע"ה היתה בתו), שאראה להביא את ארון חותנו וחמותו הטמונים בגרוו"ד. מטעם מרן נעשיתי שליח להביא שבע ארונות.

לנסיעה זו הצטרפה זוגתי תחי', כי היתה בקיאה בשפת רומנית, ובכך נחסוך קושיים שעלולים להתרחש בדרך. הגענו לבוקרשט לביתו של ידידנו הרה"ח ר' אנשיל זילבר נ"י (כיום בווילאמסבורג), ששימש אז כשו"ב בבוקרשט והגלילות. הוא הדריכני במיטב ידיעותיו, והתקשר עם הרב הראשי שהיתה לו היכרות אתו, וגם מרן שלח מכתב אישי אליו. השגנו רשיון ללא שהיות, והתקשר לחברי המועצה בגרוו"ד וסאטמאר.

בסאטמאר גר הרב ר' שמואל הלפרט שליט"א — תלמיד הגה"צ מווישיווא זצ"ל, והוא נסע אתי לפקח אישית על ליקוט העצמות. ר' שמואל שמח לקראתי, בהיותי הגבאי ומשמש של מרן ובאתי בשליחותו. התחלנו בטיפול ארונו של הרב מטרעניווע ז"ל והובלנוהו לגרוו"ד, שם שהינו כשבוע ימים, כי היו נוכחים נציגים מטעם העירי', ועד שסודרו כל הששה ארונות הנותרים לקח הכל זמן. בשעה טובה נגמרה המלאכה, והמשטרה לקחה את הארונות ושלחום לבוקרסט לנמל התעופה. המשכתי גם אני בדרכי לבוקרסט, שם חיכו לשמוע מה בפי, וכשמוע שהכל הצליח קורנו פניהם באושר ושמחה.

באותו יום טלפנתי למרן ובשרתיו בשורה טובה, שאי"ה למחרת נוסע אני עם שבע הארונות. כפי הנראה, הוא קיבל את הידיעה בשמחה רבה, כי שמעתיו מדבר להנוכחים בחדרו: השמעתם, אני

מקבל מחר אורחים חשובים מאד, ר' מרדכי חנא, הרב מטערניווע, וזקנתי הצדקת, ועוד... וסיים את השיחה: תודה לא-ל שהצלחת והכל עבר על צד היותר טוב, דרך צלחה...

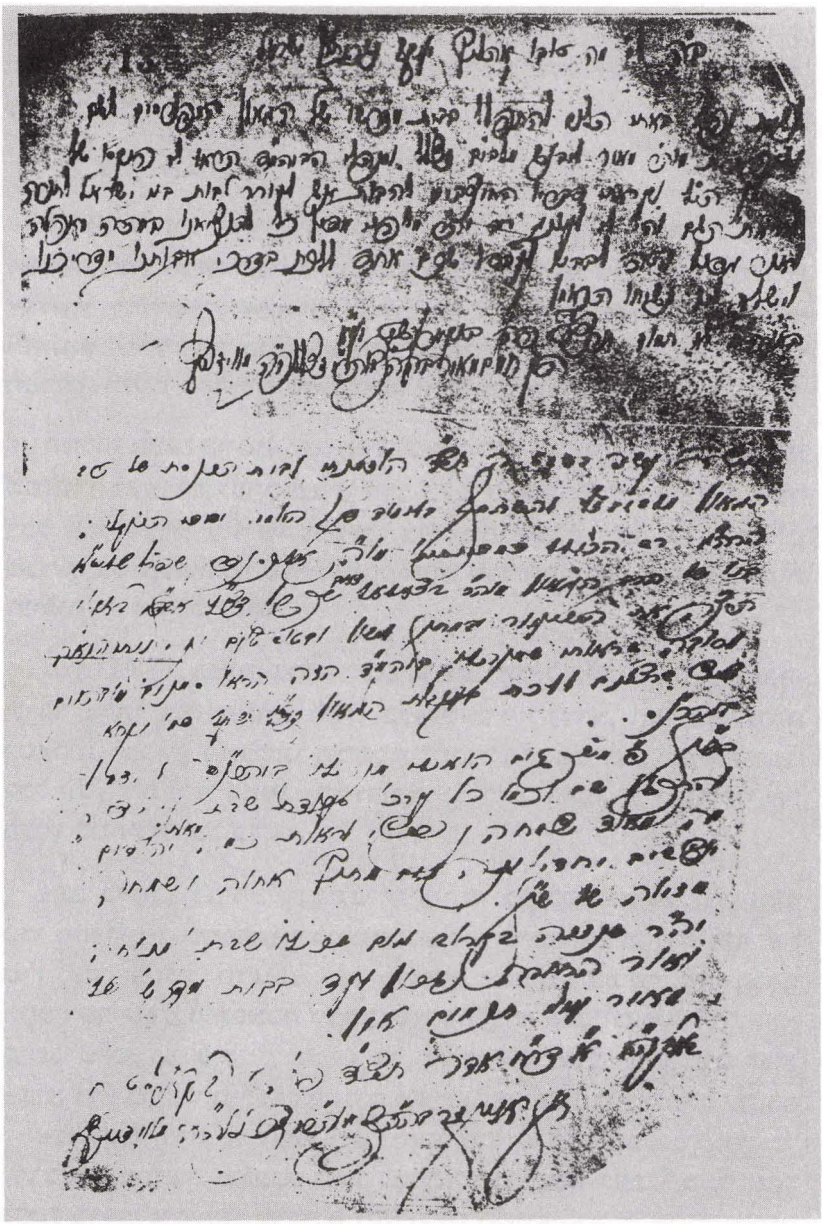
דרכי ציון אבלות

היתה זו הפעם הראשונה שלאחר החורבן שראיתי גרוו"ד חרבה ושממה. לא הרשו לנו להכנס לביהמ"ד הגדול, שם הי' קיים בית חרושת לרהיטים, וכמו"כ לבית מרן לא נתנו גישה רק מבחוץ ראינוהו. הכל היה קיים כמקדם, אלא שהאנשים ובני הקהלה היו חסרים, וחיות דקדושה ששפע כאן, הכל היתה למאכולת אש.

המקוה היתה קיימת, ועשאוה לבית מרחץ עירוני, זולת מקוה אחת השאירו ליהודים לערב שבת. הרב הלפרט פעל שיכינו עבורנו מקוה בכל בוקר, וכל עת שהתעסקנו בארונות טבלנו לפני כן ולאח"כ. נזכרתי בשוק העירוני שהיה שוקק חיים מכל הסביבה, בפירות וירקות ועופות — אין זכר למו.

מצוה גוררת מצוה, בהיותי בבוקרשט נולד לידידנו השו"ב בן זכר, וכיבד אותי בסנדקאות, והוא בעצמו היה המוהל, והשמחה גדלה בסעודת הברית. התפללנו בביהכ"נ "מלבי"ם", שם זכינו למקוה חמה בכל יום, והתפללו במנין ערב ובוקר. הודות לידידנו הנ"ל סדרתי את הענין במהירות כל כך.

אגב ביקורי בביהכ"נ המלבי"ם עיינתי בפנקס בית-הכנסת, ותוך כדי הדפדוף בו הופתעתי למצוא בתוכו רשימה בכתב-יד-קדשו של מרן עוד בשנת תרצ"ט, עת התפלל "בבית מדרשו של הגאון המפורסם לשם ולתפארת מוה"ר מאיר ליבוש מלבי"ם זצלה"ה". הוא כותב ש"מנהלי ביהמ"ד הראו לי פנקסו של הגאון המלבי"ם זצ"ל וקרא בו דברים החוצבים להבות אש לעורר לבות בני ישראל לתורה ויראת השם והיה לי לעונג רב". והוא מסיים "יה"ר מלפני אדון כל להוציאנו במהרה מאפלה לאור גדול, ויטה לבבנו לעבדו שכם אחד ללכת בדרכי אבותינו מדריכנו וישלח לנו משיחו הנאמן, אמן", וחתום בחתימת יד-קדשו.

דף מתוך פנקס ביהכ"נ המלבי"ם בבוקרסט
בכתב יד קדשם של מרן זצ"ל ואחיו בעל "דמשק אליעזר" זצ"ל

ומעניין, שעל אותו דף העלה גם אחיו הרה"ק בעל דמשק אליעזר זצ"ל את רשמיו של ביקורו שם, כעבור חמש שנים, בר"ח אדר תש"ד. היה זה כאשר שהה בבוקרסט לסדר עניני עלייתו לארה"ק. הוא כותב שבחמשה עשר בשבט השתתף בשיעור "דף היומי" בביהמ"ד שנלמד ע"י הרב דשם, ובש"ק פרשת משפטים "הואילו מנהלי ביהמ"ד להזמיני להתפלל שם וכמו כן ערכו סעודת שבת נהדרה, מה מאד שמחה נפשי לראות כמה מאות יהודים יושבים יחדיו ונהנים מתוך אחוה ושמחה גדולה של ש"ק".

לגודל החשיבות צילמתי את הדף החשוב הזה לאות ולזכרון נצח.

הלויה בבני ברק

בינתיים צוה מרן לחברא קדישא שיכינו מקומות בשביל ר' מרדכי חנא והרב מטערניווע, כמעט אחד על יד השני, והטמינום מול חלקת הסב"ק בבית החיים שבבני ברק. לויה גדולה התקיימה, ומרן בעצמו יצא לביה"ח והי' נוכח בשעת ההטמנה, ואמר אחריהם קדיש. הוא צוה להחסיד הרה"ג רבי אשר יונה וויינברגר שליט"א שעוד הכיר את הנפטרים, שיספידם, למרות שבויז'ניץ לא הספידו.

חזרתי לארה"ק שבור ורצוץ מטרדת הדרך, כי בכל משך הזמן שבילתי באירופה כמעט שלא סגרתי עין בלילות. ברכתי ברכת הגומל בלב שמח, שגמלני כל טוב.

התייסדות מפעל זוגות צעירים

גדיים נעשו תיישים בעזרת ה', ובכל משפחה במרוצת השנים התחילו להשיא בנים ובנות, אלא שמצב הדירות היה מצומצם למדי. ראשית חוסר מימון לדירות, וגם חוסר מגרשים בשיכון. כל אלו העיקו על ראשי המשפחות, שלא ידעו לשית עצות בנפשם. ויצויין לשבח מנהל הישיבה הנמרץ והדגול שעשה מלאכתו במסירות נאמנה, הרה"ח ר' יעקב דוד ויז'ניצר ז"ל, שדאג מתחילה על בעיה זו, ויסד מפעל "בנין עדי עד", לעמוד לעזרת תלמידי הישיבה שהתחתנו. אך לא עלתה בידו לבנות רק בנין אחד, כי טרדותיו בעניני תקציב

הישיבה העסיקו אותו למעלה ראש. ואכן הישיבה התפתחה ודאגות כיסוי חדשים התפתחו עמה.

בראותנו את המצב המעיק, התאספנו קומץ אברכים, ויסדנו מפעל "זוגות צעירים", שתספק דירות בלי רווחים. אסיפת היסוד התקיימה בשעה טובה ביום ג' אייר תשל"א בהשתתפות הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א, שנשא דבריו באותו מעמד בדברי הסבר על גודל התועלת בהתייסדות מפעל כביר זה. על כל חברי המפעל ליתן מס-חבר — סכום אחיד לכולם — לקופת החברה, ובזה תהיה לו זכות לקבל דירה עבור בנו או בתו שיתחתנו בשעה טובה ומוצלחת במחיר הקרן בלבד. יש לציין שהדבר הצליח בכי טוב ב"ה, ורובם ככולם מתושבי הקריה נרשמו כחברים במפעל.

באסיפת היסוד של מפעל "זוגות צעירים"

מימין לשמאל: ר' נחום ברכר ע"ה, הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א (נואם), וחברי הוועד — ר' יעקב אליעזר כהנא, המחבר, ר' יוסף ויזניצר ע"ה, ר' יחיאל שיין

נדיבותו של ר' מענדל גאנץ ע"ה

בשלב ראשון, היתה דאגתינו להשיג מגרשים לצורך הקמת בנינים. נבחר לכך בתור מזכיר המפעל וקבלן, ידידנו ר' יעקב אליעזר כהנא נ"י, שהיה פעיל מאד בנידון, והשקיע מאמצים וזמן רב להפעיל את החברה להצלחה מרובה. עכשיו יצאנו בתכנית לרכוש מגרשים במחיר זול, עד שאינה ה' לידינו את ידידנו הנגיד המפו' ר' מענדל גאנץ ע"ה ממקסיקו, שניאות לבקשת מרן ז"ל עוד בימי בראשית של השיכון, ורכש כ-20 מגרשים סמוך לשיכון שרצו אז אנשי ההסתדרות לקנותם, כפי שספרנו לעיל בפרק אחד עשר. על כמה ממגרשים אלו כבר התחיל בבניית בתים משותפים, ונשארו לו עוד כעשרה מגרשים ריקים.

מאחר והיתה לי אבלחט"א היכרות קרובה עם ר' מענדל ז"ל, והיינו ידידים זה שנים רבות, החלטתי לסדר פגישה משולשת, בינו ובין ר' יעקב אליעזר נ"י ואני. גוללנו בפניו את כל הענין ומה מטרתינו כאן, והצענו שימסור למפעלנו את המגרשים במחיר מוזל, שנוכל לבנות דירות לתלמידי הישיבה ולמכרם במחיר הקרן, דבר שיקיל בהרבה על ראשי המשפחות.

ר' מענדל התפעל מהרעיון והבטיח להוציא את הדבר לפועל ולמסור לרשותנו את המגרשים. במחיר הקרן רכשנו את המגרשים ממנו, והוסכם בינינו שעם גמר כל בנין ישולם מחירו, כי לא היה ביכלתנו לשלם מראש. יצוין שעוד בשנת תשי"ח, כשמרן שהה בניו יורק, נדר ר' מענדל שתי בנינים עבור אברכי הקריה, בשכר דירה נוחה, שתשלומיו הלכו לטובת הישיבה, כפי שספרנו לעיל בפרק ארבע עשר, ועד היום נקראים "בית מנחם א' וב'".

מה גדלה שמחת מרן עד אין שיעור, בשמעו את הבשורה הטובה שהצלחנו במפעלנו, ובינתים החלו ההכנות לבניה.

חנוכת ביהמ"ד דחסידי ויז'ניץ בירושלים — והכתרת הרה"ג ר' זאב ארנסטר שליט"א

בליל ל"ג בעומר שנת תשל"א, התקיימה חנוכת ביהמ"ד דחסידי

וויזניץ בירושלים עיה"ק תובב"א, ברחוב נחמיה. באותו מעמד הוכתר באופן רשמי נכדו של מרן, הרה"ג רבי זאב ארנסטר שליט"א כרב בביהמ"ד.

שמחת מרן עלתה לשיאו, ולמרות חולשת גופו הטהור, אזר כח וחיל, ועשה כל התאמצות להשתתף ולהיות נוכח במעמד מרגש זה.

הרופא הזהירנו לפקח עליו בעין פקוחה, מבלי להסיח דעת ממנו, ובמקרה שנראה איזה סימני חולשה, עלינו להוציאו מהקהל, ולהשכיבו תיכף-ומיד במטה. אולם מרן לא שת לבו לכל האמור: "וכי איך אוכל להחמיץ הזדמנות של שמחה כפולה, חנוכת בית-המדרש והכתרת נכדי כרב?"

עמדתי צמוד למרן מוכן ומזומן לכל מקרה שלא יקרה ח"ו, אך הכל עבר בס"ד על צד היותר טוב. גם מרן השמיע את דברות קדשו כשהוא נרגש בבכי של שמחה, ומגלה לנו באפס מה מהשמחה שבקרב לבו ורוב אושרו שזכה לראות הכתרת נכדו כרב בירושלים עיר הקודש. תיכף עם סיום מעמד הנשגב, שבנו לבני ברק בשעה טובה ומוצלחת.

ימים נוראים תשל"ב

בחדשי הקיץ של שנת תשל"א שהה מרן בהר כנען שבצפת כנהוג, וחזרנו לבני ברק על ימי הנוראים. מרן הרגיש את עצמו בריא ורענן, ועבר לפני התיבה כשנים קדמוניות, אלא שישב במשך כל התפילות, כי לא היה בכחו לעמוד. קולו בקע לבבות בהתעוררות והשתפכות הנפש, וכמעט שלא ניכר שום שינוי מהשנים הטובות הקודמות. חשבנו לתומנו כי תקופה חדשה בחיי מרן, וכי יחזור לאיתנו הראשון לגמרי. ואכן עד שבת פרשת שמות, בא מרן לביהמ"ד בקביעות, וניהל שולחנותיו הק' באמירת דברי תורה בקיצור.

למען תנועת אגודת ישראל בארה"ב

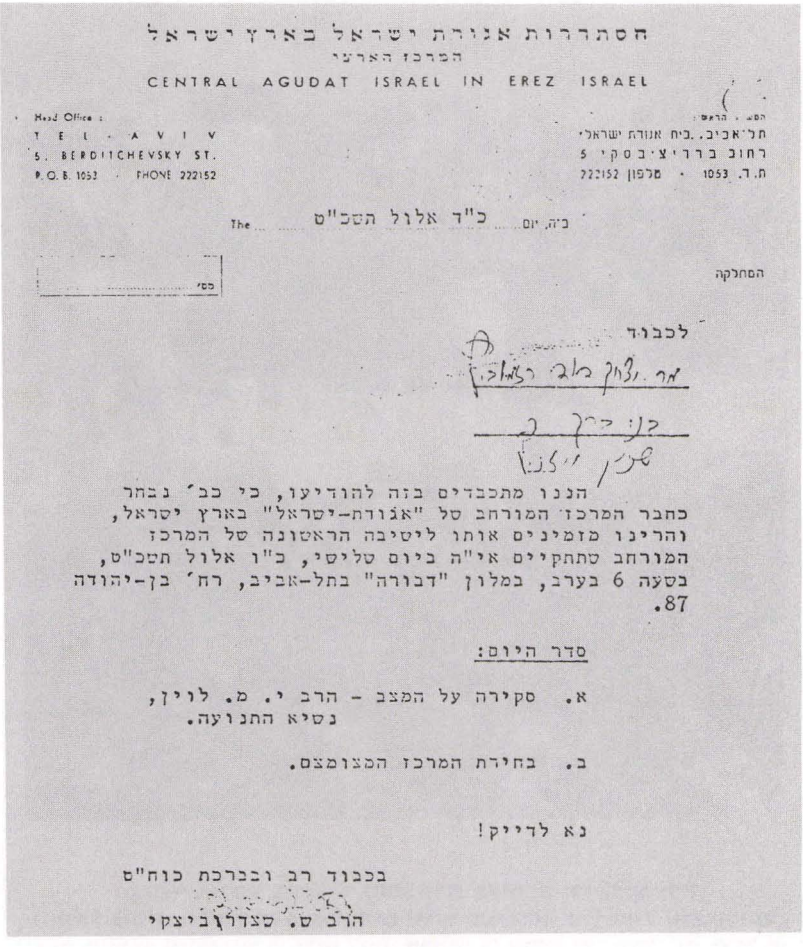
בחול המועד סוכות תשל"ב הגיע לביקור אצל מרן ידידנו הנכבד והנערץ הרב ר' משה שרר נ"י, נשיא אגודת ישראל באמריקה. מרן

מעמד חנוכת ביהמ"ד וההכתרה בעיה"ק ירושלים ת"ו
משמאל לימין: הרה"צ ר' נפתלי חיים אדלר שליט"א, מרן זצ"ל (מאחורי מרן נראים המחבר והמשב"ק ר' זלמן ליב), הרה"צ ר' מנחם דוד חאדראוו זצ"ל מניו יורק, הנדיב ר' מענדל גוטמאן – נואם, הג"ר ישראל משה דושינסקיא שליט"א, הג"ר יצחק מאיר לוין ז"ל, מאחוריהם עומד הרב חיים מאיר כהנא ז"ל

קיבל אותו בסוכתו הפרטית. הרב שלמה לורנץ נ"י, שהתלוה אליו, הציגו בפני מרן שלא הכירו עדיין, רק זכר את קודמו בנשיאות אגו"י באמריקה ה"ה הר"ר אלימלך טרעסס ע"ה, שהוקירו מאוד עבור פעולותיו הברוכות. הרב לורנץ העלה על נס את מעשיו הכבירים של האורח הנכבד וכל אשר הוא עושה לטובת כלל ישראל.

בהיותי חבר במרכז הארצי של אגו"י, ידעתי גם אני אודות

חסתדרות אגודת ישראל בארץ ישראל
המרכז הארצי
CENTRAL AGUDAT ISRAEL IN EREZ ISRAEL

Head Office:
TEL-AVIV
5, BERDITCHEVSKY ST.
P.O.B. 1053 · PHONE 222152

הסנ' הראשי:
תל-אביב, בית אגודת ישראלי
רחוב ברדיצ'בסקי 5
ת.ד. 1053 · טלפון 222152

The ... כ"ד אלול תשכ"ט ... כ"ה, יום

המחלקה

כסף

לכבוד

הננו מתכבדים בזה להודיעו, כי כב' נבחר כחבר המרכז המורחב של "אגודת-ישראל" בארץ ישראל, והרינו מזמינים אותו לישיבה הראשונה של המרכז המורחב שתתקיים אי"ה ביום שלישי, כ"ו אלול תשכ"ט, בשעה 6 בערב, במלון "דבורה" בתל-אביב, רח' בן-יהודה 87.

סדר היום:

א. סקירה על המצב - הרב י. מ. לוין, נשיא התנועה.

ב. בחירת המרכז המצומצם.

נא לדייק!

בכבוד רב ובברכת כוח"ט

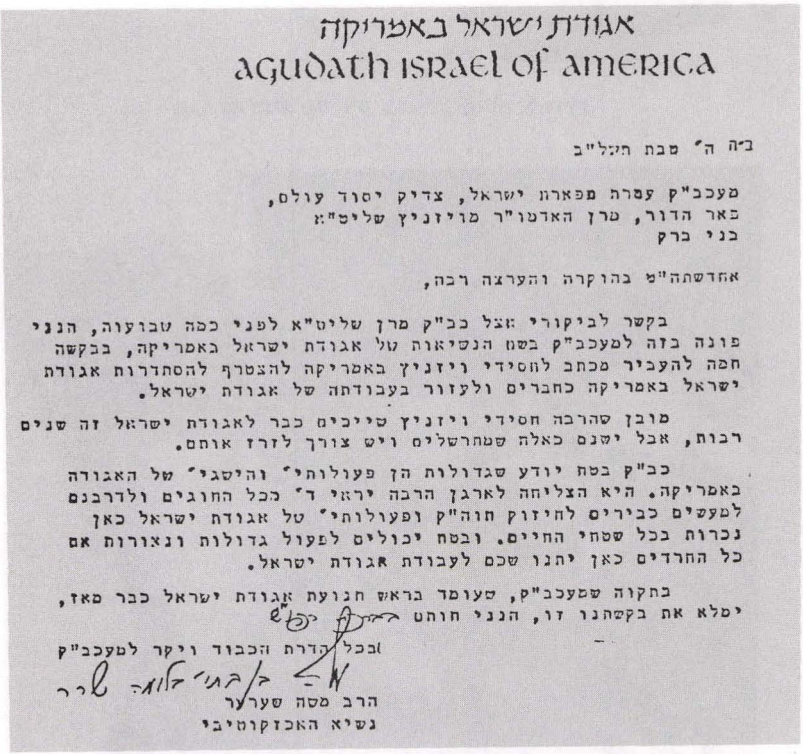
הרב ש. מצדרוביצקי

הזמנה ממרכז הארצי של אגו"י

עסקנותו של הרב שרר בארה"ב, ואמרתי למרן שבהשתדלותו הסתיימה זה עתה מערכה כבידה בבית המשפט שבניו יורק לטובת הישיבות והמוסדות, ונהנה מרן לשמוע את כל זאת.

בהזדמנות זו ביקש הרב שרר ממרן שיואיל בטובו להשפיע על חסידי ויז'ניץ שבארה"ב שיהיו פעילים יותר לטובת אגו"י. הבטיחו מרן שאם כשיגיע איזה הזדמנות הנוגע למעשה יבקש באופן רשמי, ואז ישתדל למלאות בקשתו בחפץ לב.

למעשה הגיע המכתב בעת שכבר הורע מצב-בריאותו של מרן באופן רציני, ולא היה שייך להטרידו בענינים כאלו, וכך נשאר הדבר ללא מענה. חכינו וקוינו אולי ישתפר המצב קצת, אבל בעוה"ר נצחו אראלים את המצוקים.

אגודת ישראל באמריקה
AGUDATH ISRAEL OF AMERICA

בס"ד ט' טבת תשל"ב

מעכב"ק עטרת מפארת ישראל, צדיק יסוד עולם,
באר הדור, מרן האדמו"ר מויזניץ שליט"א
בני ברק

אחדשתה"ט בהוקרה והערצה רבה,

בקשר לביקורי אצל כב"ק מרן שליט"א לפני כמה שבועות, הנני פונה בזה למעכב"ק בשם הנשיאות של אגודת ישראל באמריקה, בבקשה חמה להעביר מכתב לחסידי ויזניץ באמריקה להצטרף להסתדרות אגודת ישראל באמריקה כחברים ולעזור בעבודתה של אגודת ישראל.

מובן שהרבה חסידי ויזניץ שייכים כבר לאגודת ישראל זה שנים רבות, אבל ישנם כאלה שמתרשלים ויש צורך לזרז אותם.

כב"ק בטח יודע שגדולות הן פעולותי' והישגי' של האגודה באמריקה. היא הצליחה לארגן הרבה יראי ד' בכל החוגים ולדרבנם למעשים כבירים לחיזוק חומ"ק ופעולותי' של אגודת ישראל כאן נכרות בכל שטחי החיים. ובטח יכולים לעשות גדולות ונצורות אם כל החרדים כאן יתנו שכם לעבודת אגודת ישראל.

בתקוה שמעכב"ק, שעומד בראש חנועת אגודת ישראל כבר מאז, ימלא את בקשתנו זו, הנני חותם בכל הדרת הכבוד ויקר למעכב"ק

הרב משה שרר
נשיא האכזקוטיבי

מכתב מהרב משה שרר נ"י למרן אודות אודות אגו"י באמריקה

תמונות ממרן זצ"ל בשנותיו האחרונות

מרן משמש כסנדק בברית מילה בחדרו

מרן זצ"ל עם יבלחט"א המחבר ור' ברוך ולצר

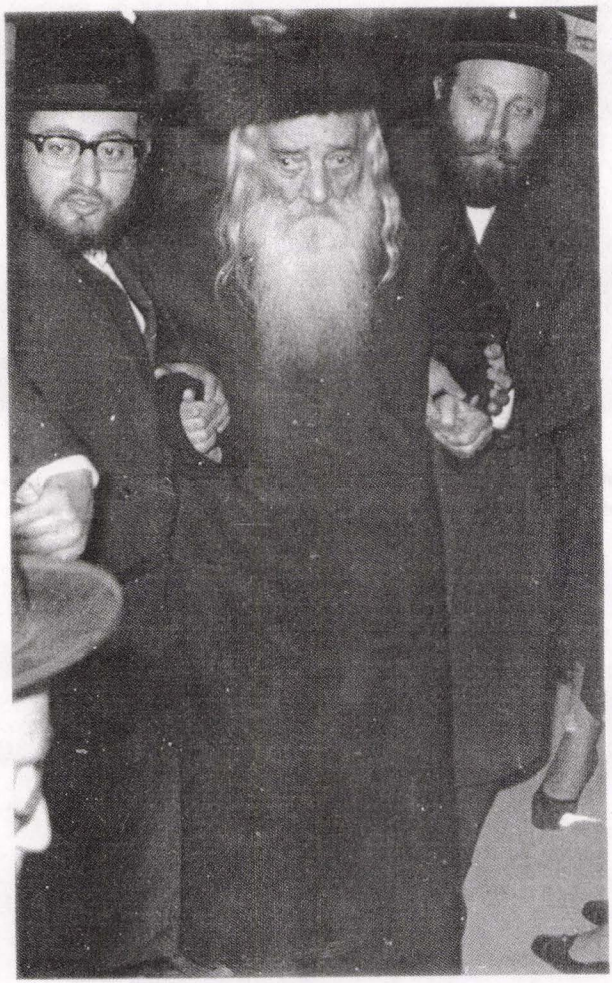
מרן בחתונת נכדו הרב ר' מרדכי אדלר זי"ל

משמאל לימין: הרה"צ מטמשוואר שליט"א, הרה"צ רבי משה אריה פריינד שליט"א גאב"ד ירושלים, המחבר, החתן, מרן זצ"ל, הרה"צ רבי שלמה מסדיגורא זצ"ל

מרן בדרך לחופת נכדו הרב ר' ישראל ארנסטר שליט"א

מימין לשמאל: הרה"ג מוה"ר אהרן טייטלבוים שליט"א, החתן, מרן זצ"ל, המחבר, הרה"ג מוה"ר משה ארנסטר שליט"א

מרן משתתף בשמחת נשואין
כשתומכים בידיו המשב"ק ר' זלמן ליב והמחבר

הנחת אבן הפנה ל"בתי זוגות צעירים"

בחורף ההיא, ביום זאת חנוכה, התקיימה הנחת אבן הפנה על הבית הראשון של בתי זוגות לצעירים. היתה זו גם חנוכת חברת זוגות צעירים בפעולתה הראשונה.

זכינו שלמרות חולשתו המרובה, השתתף מרן ז"ל ונשא את דבריו הק' בהביעו את רגשי לבבו לרגל המאורע.

בין הדברים אמר אז: "...תודה לא-ל חי שחנן לנו דעת לעשי' וכח להקים את השיכון הקדוש הזה, עם אנשים יראים ושלמים שיודעים בעצמם לפעול ולבנות... זרקנו מעלינו את ה"שב ואל תעשה", והראינו כוחנו בפועל ב"קום ועשה", ובעזרת השי"ת הצלחנו להקים מפעל כה קדוש..."

עם תום הנחת אפן הפינה, הלכנו לשלחנו של מרן לרגל "זאת חנוכה". דברי תורתו בעת השלחן היו נוראים, כאשר השמיע ששורר דינים ח"ו על ישראל, וצריכים להמתיק את הגזירה. אך לא יכלנו להאמין כי הדברים סובבים על עצמו ממש, ובא הרמז כי עלינו לעורר רחמי שמים ולבקש רחמים על הצדיק.

לחיבת הקודש, אביא כאן דבריו הקדושים באותו מעמד מרומם:

"שלחן רומז למזבח, הבעש"ט הק' היה הראשון שהנהיג שיהודים חסידים ישבו יחד סביב שלחן וישמחו תוך דביקות השי"ת והתלהבות חסידית סביב שולחן אחד, שם היו קונים שלימות, אצל הבעש"ט הק' ואצל המגיד הק' הרבי ר' בער ואצל המגיד הק' מקאזניץ. שבתות קדושים וחגים ומועדים קדושים. שמחה אמיתית נקנתה בשבת קודש. זאת חנוכה הוא הסיום לימים הנוראים, הוא הזמן של קריעת גזר דין וגמר חתימה טובה. קרע רוע גזר דיננו, אפילו אם נחתם משהו חס וחלילה לרעה, יכולים להמתיק את הגזר דין בזאת חנוכה הקדוש ולזכות לחתימה טובה, ותגזור עלינו גזירות טובות, תשובה תפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, אפשר לפעול ביום קדוש זה לקריעת גזר הדין ולחתימה טובה..."

אלו היו דבריו הקדושים שפלחו כליות ולב.

ההמונים מתאספים להנחת אבן הפנה לבית זוגות צעירים

מרן זצ"ל במעמד הנחת אבן הפנה

המצב מחמיר

בשבת קודש פרשת שמות עוד ניהל מרן שולחנו הטהור. באמצע אמירת התורה הוכרח להפסיק כי לא הרגיש בטוב, ומני אז שוב לא עלה לביהמ"ד. הוא הי' רתוק למטת חליו. אף בעת שחל הטבה במצבו, קיבל את הקהל לזמן קצר, כשהוא שוכב במטה. אותו החורף מן הקשים היו, אולם שהה בבית תחת פיקוחו של הפרופסור. בט"ו בשבט ביקש שילבישוהו כי רוצה להסב אל השלחן ולברך על הפירות. במאמצים רבים ניהל שלחן קצר, בנוכחות בני המשפחה.

כעבור כמה ימים הורע מצבו, והוצרך לאשפוז בבי"ח למשך שלשה שבועות. שם קיבל מרן טיפול וחזר מעט לאיתנו. אחרי איזה ימים התירו לו הרופאים לקבל קהל, כי זה יוסיף בו מרץ ועידוד, וכך הוי. לקראת חג הפורים שב מרן לביתו.

יצוין, כי בכל פעם שבישרו לו שיוכל לחזור הביתה, קיבל את הבשורה בשמחה, והאיץ בנו לחזור בהקדם האפשרי. אך הפעם לא כן היה, הוא קיבל את הבשורה בקרירות. הלבישו את מרן, עישן את הסיגרי', התיישב על הספסל ולא דיבר מאומה. ראינוהו תפוס רעיונות ומעמיק מחשבות. בתו הרבנית מרת שבע תחי' שאלה אותו: נו, אבא לא רוצה לשוב הביתה. נענה ואמר: עוד מעט, עוד מעט, וזמן-מה עבר עד שקרא לעברנו: נו, ניסע הביתה. הענין היה תמוה ומפליא בעינינו.

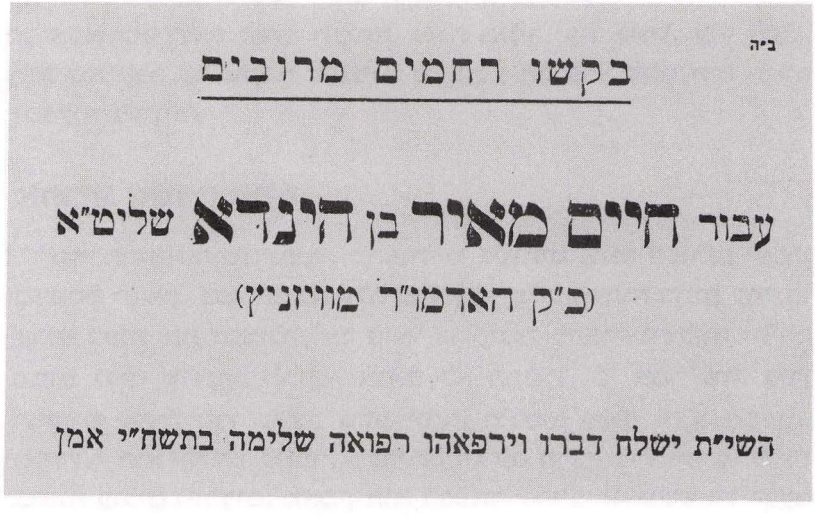
אחרית שמחה תוגה

כפי הנראה הוטב מצבו, כך שהיינו בטוחים שימי הפורים יעברו בשמחה וששון. בפורים לא עלה מרן לביהמ"ד. כשהוא רתוק למטתו קראו לפניו את המגילה, אך נראו בו סימני עייפות וחולשה יתירה מחום גבוה שתקפו. הרופא אמנם לא התפעל, כי אמר שזה עידן ועידנים שהיה מרן במצב גרוע יותר, ולבסוף נחלץ ויצא מסכנה, ואדרבה הוא עודדנו לאמר, שלפי נסיונו עם הרבי, בראותו מחלותיו בחינת עולים ויורדים, מאמין הוא בבטחה שהרבי יתאושש גם הפעם לחלוטין.

לדאבוננו, הובל מרן למחרתו שוב לבית החולים, כי המצב הורע מאד, ובדיקות פנימיות נערכו להוודע סיבת החולי. בבית-החולים קיבל שוב אותו חדר בה היה לפני כארבע עשרה שנה, בשבת הגדול תשכ"ג.

חתונת בתי מרת חנה תחי' עם חתני ר' יעקב לאבין נ"י התקיימה באותם הימים, אך לא היתה השמחה בשלימותה, כי מצב מרן העיק בקרבנו, וכולם רק הזכירו שמו של מרן לרפואה שלימה בלי הרף ובלי הפסק.

למעשה חל הטבה ומרן התחיל להרגיש יותר טוב, ומצב רוחו התרומם קצת. לא נתנו להכנס אליו, רק בני המשפחה ומשמרות המשמשים. הרופאים הסתובבו באפס תקוה, כי לא ידעו במה לתלות סיבת המחלה. הרגשנו כי המצב די רציני, וגם שמרן התחיל לרמז ענינים שונים, שלא רצינו לשמוע, ואזנינו לא רצו לקלטם.

ב"ה

בקשו רחמים מרובים

עבור **חיים מאיר** בן **הינדא** שליט"א

(כ"ק האדמו"ר מוויזניץ)

השי"ת ישלח דברו וירפאהו רפואה שלימה בתשח"י אמן

קריאה לעורר רחמי שמים לרפואתו של מרן

ימים האחרונים

בשבוע האחרון, ביום ג' החליטו לקרוא קונסליה של רופאים גדולים מרחבי הארץ, להתייעץ יחד אודות מצבו של מרן, אולם החליטו פה אחד, שאין בידם לעשות מאומה, והרבי זקוק לרחמי שמים. הפרופסור האישי של מרן ד"ר היילפרין אמר לנו שהוא בעצמו מאמין שהרבי יחלים גם ממחלה זו, כי כן ראה אצלו פעמים רבות. דבריו הפיחו בנו תקוה חדשה שאמנם כן יהיה. ברם הוא בעצמו ייעץ לנו, שעל כל צרה שלא תבא יתכנסו בני המשפחה להיות נוכח אצל מיטת מרן.

למחרת ביום ד' הגיעו מניו יורק הרה"ח ר' דוד קושיצקי ז"ל ורעיתו. הם נכנסו לקבל שלום, ומרן אמר להם שמקוה שלמחר יהי' יותר טוב. אף אחד לא הבין כוונתו. מרן דיבר אתנו אך לא רצה לטעום מאומה, כי קשה הי' לו הלגימה.

בנו הרה"צ רבי מרדכי שליט"א טילפן מניו יורק להוודע על המצב, ואמרו לו שיבוא תיכף ומיד. כמו"כ לאנ"ש וחסידים שטלפנו אמרתי להם כתשובת הרופאים. ידידינו שהבינו את המצב לאישורו הגיעו, ועוד זכו לראות את מרן בחיים.

ביום חמישי אחה"צ הגיע הרה"צ רבי מרדכי שליט"א מניו יורק. השעות כבר היו ספורות, בני המשפחה סבבו את מיטתו ולא רצו לעזבו, ולכן נסעתי לבדי לשדה תעופה לוד לקבל את פניו. האצתי בו שלא להתעכב הרבה, כי אין שהות לחכות. הוא התפלל תפלת ערבית, ועוד הספיק לחדש את הלבנה בחצר בית החולים. כשהגענו החדרה כל לבב דוי וכל ראש לחלי, יען כבר נראו סימני גסיסה. הרבנית עמדה בפנה ואמרה תהלים בבכיות ובדמעות שליש, הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א עמד עם התהלים בפנה אחרת, ושאר העולם על המרפסת אובדי עצות.

לגנזי מרומים

ויהי כאשר רק נכנס בנו הרה"צ רבי מרדכי שליט"א, פתח מרן את

עיניו, ותיכף התחילה הגסיסה. כל הנוכחים צעקו פה אחד — "שמע ישראל", ונשמתו הטהורה עלתה לגנזי מרומים. צורתו הקדושה נראית כלפיד אש כבחיים חיותו, רק רגליו הכחילו במקצת. השעה היתה 10 בערב, ליל ששי, אור ליום ט' ניסן תשל"ב.

היינו מאובנים כאבן דומם, כי מי האמין שהמצב אמיתי, וכי מרן שבק לן חיים. בשעה 11 הגענו לשיכון אבלים וחפויי ראש, והנחנו את גופו הטהור על רצפת ביהמ"ד. תלמידי הישיבה ותושבי השיכון הדליקו נרות, למדו משניות ואמרו פרקי תהלים במשך כל הלילה עד אור היום. חיש מהר התפשטה השמועה אודות האבידה הגדולה ברחבי הארץ. יתומים היינו ואין אב.

למנוחת עולמים

בבקר השכם כבר התחילו אנשים להגיע, ביניהם האדמו"ר מגור זצ"ל בעל "בית ישראל", שהסתובב ברחובות קריה, ולא מצא מנוח. אלפים ורבבות באו לחלוק כבוד האחרון למנהיג ישראל ורועה הנאמן. בשעה 11 לפנה"צ עשו את הטהרה, ואח"כ הכניסו את גופו הטהור לחדרו בו למד וקיבל את הקהל, ובני המשפחה נכנסו לבקש מחילה. הבכיות היו נוראות. גם האדמו"ר מגור היה נוכח שם. חלק מהקהל התחילו מאיצים כי ערב שבת היום ויש למהר. נענה האדמו"ר מגור ואמר: "הניחו אותם, הרי יש להם על מה לבכות... חזרנו לביהמ"ד ועשו הקפות כנהוג.

אח"כ המשיכו לבית החיים שלא היה רחוק משיכון, ואת קברו של מרן כרו בצד ימין אביו הגדול הסב"ק באהל אחד. מרוב הדוחק היו קושיים לצאת עם המטה, והוצרכו לפסוע פסיעה אחר פסיעה. הבנים הקדושים להבחל"ח שליט"א הלכו אחרי המטה. באהל התעלף האדמו"ר מבלז שליט"א, והוכרחו להוציאו חוצה. בשעה 1:30 חזרנו מהלויה ולא ידענו אם חלמנו או המציאות כן הוא שמרן איננו. חשבתי כי עולם חרב וחשוך בעדי...

פתקאות ראשונות

בני מרן זי"ע חזרו לביתו והתפללו שם. אני חזרתי לביתי, כי

אמרתי מה לי לשהות בבית מרן, להוסיף צער ויגון על יגוני. נפלתי על מטתי חסר אונים ונרדמתי. פתאום כאילו שמעתי קול מלחש באזני לאמר: מה לך נרדם, קום ולך אל הבית הגדול והקדוש של מרן, לראות מה מתרחש שם. קמתי ורצתי לדירת מרן ז"ל מהומם ומעוגם, שבור ורצוץ. נכנסתי פנימה, בדיוק בזמן שסיימו האחים הק' את תפלתם, ומבחוץ נסבו את הבית עשרות אנשים, עם פתקאות בידיהם. כל אחד רצה להיות הראשון להושיט למנהיגים החדשים שליט"א את הפתקא. הבנתי מה שעלול להתרחש כאן, נעלתי את הדלתות וסגרתי את החלונות.

הכניסו סעודת הבראה, ודרך החלונות הציצו כולם מהנעשה בפנים. בחדר הגבאים שמבחוץ התישבתי ליד שלחן הכתיבה וכתבתי לי שני פתקאות והכנסתי בהם פדיון שוה. וברור היה לי כאות מן השמים שבאתי בזמן הנכון לעשות ולהשליט את הסדר, כי חלילה שערורי' היתה יוצאת, בהיות אחד רץ להרה"צ רבי משה יהושע שליט"א והשני להרה"צ רבי מרדכי שליט"א, ובעזרת ה' מנעתי אי-נעימות.

ניגשתי להרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א ואמרתי כי המנהג בויזניץ הי' מעולם שתיכף אחר הלויה היו מקבלים פתקאות, ע"כ לדעתי שיתחיל כעת לקחת פתקאות מה"עולם", כי עוד מעט כניסת השבת, ובחוץ מחכים הקהל ליכנס פנימה. השיב לי: כי אשאל את אחיו שליט"א, וכן עשיתי. ברם, הרה"צ רבי מרדכי שליט"א אמר לי כי מה שיעשה אחיו הגדול יעשה גם הוא. חזרתי להרה"צ אב"ד ור"מ עם התשובה מאחיו, והתחיל להצטדק ולהתחמק כי עכשיו אינו יכול, אולי במוצש"ק. לא יכלתי להתאפק כי ידעתי באם לא עכשיו אימתי — ואמרתי: אם יכולים לקבל פתקאות אז גם עכשיו יכולים לקבל, ואם לאו מה יועיל לחכות עד מוצאי שבת?

אז אמר לי הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א: נו, נעשה כפי שאתה חושב, ולקח את הפתקא וקראה בכל הרצינות, וברכני בכל הברכות. אח"כ ניגשתי להרה"צ רבי מרדכי שליט"א וגם הוא ברכני בכל לב. כך שזכיתי למסור את הפתקאות הראשונות לבניו הק' שליט"א של מרן לאחרי הסתלקותו.

כולם הביטו דרך החלון מהנעשה. פתחתי את החלון וקראתי החוצה: כל מי שבידו שתי פתקאות יוכל להכנס, ובאם לאו לא יכנס. כך עברו במשך ימי ה"שבעה" אנשים לאלפים, שבאו לנחם ולתת פתקאות, וניהלתי סדר למופת. [יש לציין, שהפתקאות הראשונות שלי נמצאים אצל ר' שמואל זנוויל כהנא מסיגוט — אספן עתיקות בבני ברק.

ובזה נסתיימה תקופה של ל"ו שנות הנהגה של מרן אור חיינו זי"ע — תקופה כה סוערת לכלל ישראל, ואחרי השואה האיומה זכה להרים קרן התורה והחסידות בכלל, וחסידות ויז'ניץ המפוארה בפרט. רבינו זכה לראות בנים ובני בנים נינים ונכדים, תלמידים ותלמידי תלמידים, הולכים בדרך החסידות שסלל לפניהם בדרך המסורה של הבעש"ט הק' זי"ע.

תם ולא נשלם

רשימת התצלומים ופקסמליות

1. הגאון רבי אליעזר דוד גרינוואלד זצ"ל ..... ו
2. הגאון רבי יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל ..... ו
3. הרה"ח ר' מרדכי כהנא (פעלץ) ע"ה ..... ט
4. הרה"ח ר' מרדכי חנא פוקס ע"ה ..... טו
5. רבינו ה"אמרי חיים" זי"ע על יד קברו של הרה"ח ר' מרדכי חנא ע"ה בגרוסווארדיין ..... יט
6. רבינו הסב"ק בעל אהבת ישראל זי"ע במקום נופש ..... לד
7. מרן הסב"ק זי"ע עם בנו מרן ה"שארית מנחם" זצ"ל מווישיווא ..... לד
8. מרן הסב"ק זי"ע ברכבת בליווי רבינו האמרי חיים זי"ע והגבאים .... לז
9. מרן הס"ק זי"ע בליווי ה"אמרי חיים" זי"ע ו"הדמשק אליעזר" זי"ע ... לז
10. רבינו הסב"ק זצ"ל עם הגה"צ מגאלאנטא זצ"ל במעינות המרפא ... מא
11. רבינו ה"אמרי חיים" זי"ע בראשית שנות נשיאותו ..... מז
12. מרן זי"ע בתחילת תקופת נשיאותו ..... נ
13. האחים הקדושים זי"ע ביום ההילולא הראשונה של הסב"ק זי"ע ..... ס
14. מרן זצ"ל בליווי חסידים בסלוטפינא ..... סד
15. הרה"צ רבי שלמה אליעזר ויזל זצ"ל, הרב מטערניווע ..... סז
16. ציור מבהמ"ד הגדול של רבינו הסב"ק זי"ע ובנו מרן האמרי חיים זי"ע בגרוסווארדיין ..... פה
17. הרה"צ רבי שלום אליעזר'ל זצ"ל מראצפרט ..... קא
18. הרה"צ רבי מנחם מענדל מסטרופקוב זצ"ל ..... קא
19. שער הכניסה לאושביץ (כפי שנראה היום) ..... קיז
20. ה"באראקים" באושביץ ..... קיז
21. מקום ה"קרימיטוריום" באושביץ ..... קכב
22. מגרש הרחב במחנה "מאוטהוזען" ..... קלד
23. בביקורי במחנה מאטהוזען (כעבור שנים) ..... קלד
24. המחבר בתקופת השחרור ..... קנד
25. המחבר כתלמיד בישיבת מאור הגולה ברומא ..... קסב
26. תלמידי ישיבת "מאור הגולה" ברומא תש"ו ..... קסד
27. ר' מרדכי פרידמאן נ"י בישיבת מאור הגולה ברומא ..... קסז
28. מכתב מרן זי"ע: "...ונזכה בקרוב לשמוח יחד בארה"ק עוד יותר מימי קדם" ..... קעא
29. הג"ר אליעזר סילבר זצ"ל משמיע שיעור בישיבת מאור הגולה ..... קעו

30. מכתב מרן: "דעתי שתמתין עוד..." ..... קפב
31. מכתב מרן בפרוס חג הפסח תש"ח ..... קפה
32. מרן בביקורו ברומא בישיבת מאור הגולה ..... קפט
33. המלצה מהג"ר מהרי"ץ דושינסקיא זצ"ל לטובת ישיבת ויזניץ ..... קצז
34. מכתב מרן זי"ע: "כן נפשי תערוג אליכם..." ..... ר
35. מרן ז"ל בראשית ימי השיכון ..... רכב
36. מודעה המבשרת על העלאת ארונו של מרן הסב"ק זי"ע לארה"ק .. רכו
37. האדמו"ר מבעלז זצ"ל ..... רכט
38. בשעת הטמנת ארונו הק' של הסב"ק זי"ע בבני ברק ..... רלב
39. סיור בשיכון ויז'ניץ עם האדמו"ר מסדיגורא זצ"ל ..... רלו
40. מרן זצ"ל בשמחה משפחתית ..... רלו
41. מרן זצ"ל במסיבת-שמחה עם האדמורי"ם לבית רוזין זצ"ל ..... רמא
42. הגאון בעל "חזון איש" זצ"ל במעמד חנוכת הבית של הישיבה ..... רמה
43. הבנין המפואר של הישיבה ובית המדרש הגדול בשיכון ויזניץ ..... רמז
44. רבינו הסב"ק זי"ע ור' מרדכי בירנבוים ע"ה ..... רנ
45. מרן בעסקו בעבודת הקודש של מצות מצוה ..... רנב
46. מרן זי"ע אצל ה"קבלת-פנים" של המחבר ..... רנו
47. מרן זצ"ל כשושבין בחופת המחבר ..... רנו
48. שער ספה"ק בני יששכר עם חותמת רבינו הסב"ק זי"ע ..... רנז
49. מרן בדרך לחופת הרה"ח ר' פנחס נייימאן נ"י ..... רנח
50. מכתבי מליצה משנת תשי"ב מגדולי ישראל זצ"ל לטובת הישיבה ... רס
51. מרן זצ"ל עם הגאון רבי אהרן קטלר זצ"ל בשמחה משפחתית ..... רסב
52. האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל בביקורו אצל מרן ..... רסד
53. האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל ..... רסו
54. מכתב מרן אל בני החבורה: "אדיר חפצי הוא שתקבלו ע"ע שמירת הלשון..." ..... ער
55. "זכרון דברים" בעניני הנהלת הישיבה בחתימת יד-קדשו של מרן ... רעג
56. בישיבת חברי ההנהלה ..... רעד
57. מרן זצ"ל בבחנו תלמידי הישיבה בתקופה הראשונה ..... רעו
58. מסיבת "מלוה מלכה" ערב נסיעתנו לאירופה ..... רעח
59. מסיבת "מלוה מלכה" בלונדון (תשט"ו) ..... רפג
60. מרן זצ"ל באחד מביקוריו בשווייץ ..... רפז
61. בהיותנו בסנט-מוריץ ..... רפט
62. מרן מטפס ועולה על ההרים והגבעות בשווייץ ..... רצב

63. מרן באחד מטיליו בשווייץ ..... רצג
64. מרן זצ"ל בשווייץ בשיחה עם הגה"צ מראחוב-לוגאנא זצ"ל ..... רצו
65. מרן והגה"צ מראחוב זצ"ל והגאון משטרסבורג שליט"א בשווייץ .... רצז
66. מרן זצ"ל בשווייץ עם הרה"ג ר' שמחה בונם שרייבער נ"י מלוגאנו ... ש
67. כרטיס-ביקור של המחבר מטעם הישיבה ..... שיא
68. הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א בלוצרן ..... שיג
69. בביקורנו בישיבת לוצרן ..... שיג
70. הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א כשהוא יוצא מישיבת לוצרן ..... שיד
71. תלמידי ישיבת לוצרן מלווים להרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א ..... שיד
72. "קבלה" על השתתפות במגבית "כופר נפש" ..... שיח
73. מרן קורא לציבור אנ"ש לקחת חבל במגבית "כופר-נפש" ..... שיט
74. מכתב הרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א (תשי"ז) ..... שכה
75. מרן זצ"ל ברדתו מהאניה בניו יורק ..... שכז
76. מרן זצ"ל בהגיעו לחופי ניו יורק ..... שכח
77. מרן זצ"ל בליווי בנו הרה"צ רבי מרדכי שליט"א בוויליאמסבורג .. שלב
78. מכתב לאמריקה מהרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א להמחבר (תשי"ח) .. שלה
79. אגרת מהרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א להמחבר אודות הישיבה ..... שלז
80. מרן זצ"ל בעת שהותו באמריקה ..... שלט
81. ברכה משותפת למרן מכל תושבי ודיירי שיכון ויזניץ ..... שמא
82. מכתב-ברכה מבהמ"ד "אהבת ישראל" ויזניץ בירושלים ..... שמב
83. מכתב-ברכה מבהמ"ד הישן "ישועות ישראל" ויזניץ בירושלים .... שמד
84. מכתב ברכה למרן מאת תלמידי הישיבה ..... שמה
85. מודעה אודות הופעתו של מרן לעיר לונדון (תשי"ח) ..... שמז
86. מרן זצ"ל בלונדון ..... שמה
87. תמונה שפורסמה בעתונות בעת ביקור מרן זצ"ל בלונדון ..... שנ
88. מכתב להמחבר ללונדון מהרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א (תשי"ח) .... שנא
89. מכתב ממרן זצ"ל לרגל נסיעתי לאירופה לגיוס כספים ..... שנו
90. בחתונת גיסי הרה"ג מוה"ר יהושע הורוויץ שליט"א ..... שנז
91. בדרך לחופה בחתונת ויזניץ — סלונים ..... שנט
92. מרן זצ"ל עם האדמו"ר הרה"צ רבי אברהם זצ"ל מסלונים ..... שנט
93. מרן זצ"ל ואחיו הרה"ק מבערט זצ"ל אצל "סעודת-עניים" ..... שס
94. "כרטיס-כניסה" להחתונה הגדולה ויזניץ-סקווירא ..... שסא
95. שער "קונטרס-הליקוטים" — תש"ך ..... שסד
96. הרה"צ רבי יודא'לי מדזיקוב זצ"ל בזקנותו ..... שסז

97. מכתב-קודש מהרה"צ רבי יודא'לי זצ"ל ..... שסח
98. הגאון רבי יהושע גרינוואלד זצ"ל אב"ד חוסט ..... שע
99. מרן זצ"ל עם הגה"צ מחוסט זצ"ל בשווייץ ..... שע
100. האדמו"ר מגור בעל "בית ישראל" זצ"ל ..... שפה
101. האדמו"ר מגור זצ"ל מחכה לעליית מרן לדירתו ..... שפח
102. רשימה בכתי"ק מרן זצ"ל אודות נטיעת פרדס אתרוגים ..... שצב
103. תעודת הבד"ץ על אתרוגי פרדס ויזניץ ..... שצו
104. מכתב מרן זצ"ל אל הגאון רבי פנחס עפשטיין זצ"ל ..... שצח
105. הכשר לאתרוגי פרדס ויזניץ מהג"ר שמואל הלוי ואזנר שליט"א .... ת
106. המחבר בקראו הפתקאות לפני מרן בעת חליו ..... תו
107. מרן זצ"ל בחופת נכדו הרה"ג מוה"ר ישראל הגר שליט"א ..... תט
108. מרן זצ"ל עם האדמו"ר מטשרנוביל זצ"ל ..... תט
109. מכתב לנאבאדזיא מהרה"צ אב"ד ור"מ שליט"א להמחבר ..... תיא
110. מרן זצ"ל בנאבאדזיא ..... תיב
111. בהיותנו בנאבאדזיא ..... תיב
112. מרן זצ"ל עם אחיו הרה"ק מסערט זצ"ל בחיפה ..... תיד
113. קהל האלפים אצל החופה בחתונת בעלז-ויזניץ ..... תיט
114. אגרת מזל-טוב מהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל למרן לקראת חתונת ויזניץ-סיגוט ..... תכו
115. המעמד המרומם אצל כותל המערבי ..... תל
116. מרן זצ"ל שופך שיחו על-יד כותל המערבי ..... תלא
117. מרן בביקור אצל כותל המערבי ..... תלג
118. דברי-תורה בכתב יד-קדשו של מרן על פרשת האזינו לעת זקנותו. תלו
119. מעמד חנוכת היכל הישיבה ..... תלז
120. מכתב להמחבר מהרה"צ רבי מרדכי שליט"א ..... תמ
121. שער "קונטרס הליקוטים תניינא" — תשכ"ח ..... תמב
122. מכתב-קודש ממרן זצ"ל אודות הדפסת ספה"ק אהבת ישראל .... תמה
123. שער ספה"ק אהבת ישראל — בראשית שמות ..... תמו
124. שער ספה"ק אהבת ישראל על ויקרא במדבר דברים ..... תמח
125. שער ספה"ק אהבת ישראל על המועדים — ניסן — אלול ..... תמט
126. שער ספה"ק אהבת ישראל על מועדים — תשרי — אדר ..... תנ
127. שער ספה"ק ליקוטי אמרי חיים ..... תנב
128. מכתב מהאדמו"ר מגור בעל "לב שמחה" זצ"ל ..... תנג
129. מכתב מהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל ..... תנד

130. מכתב מהאדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל ..... תנה
131. מכתב מהאדמו"ר מאמשינאוו זצ"ל ..... תנו
132. מכתב מהאדמו"ר מבאבוב שליט"א ..... תנז
133. מכתב מהאדמו"ר מסיגוט (כיום אדמו"ר מסאטמאר) שליט"א .. תנח
134. מכתב מהאדמו"ר מסקווירא שליט"א ..... תנט
135. מרן זצ"ל במעמד סיום הש"ס מדף היומי תשכ"ח בתל אביב ..... תסג
136. מרן זצ"ל עם ר' שלמה לורנץ נ"י ..... תסד
137. מכתב מהג"ר יצחק מאיר לוין ז"ל למרן אודות מועצת גדוה"ת ... תסה
138. תשובת מרן ז"ל אל הג"ר יצחק מאיר לוין ז"ל ..... תסו
139. מרן זצ"ל בשמחת אירוסין של חתן המחבר ר' שמשון כהנא נ"י . תסט
140. אגרת מזל-טוב להמחבר מהגאון רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל ..... תע
141. דף מתוך פנקס ביהכ"נ המלבי"ם בבוקרסט בכתי"ק מרן זצ"ל וה"דמשק אליעזר" זצ"ל ..... תעד
142. באסיפת היסוד של מפעל "זוגות צעירים" ..... תעו
143. מעמד חנוכת הביהמ"ד והכתרת הרב ר' זאב ארנסטר שליט"א כרב ביהמ"ד בירושלים ..... תעט
144. הזמנה ממרכז הארצי של אגו"י ..... תפ
145. מכתב מהרב משה שרר נ"י למרן אודות אגו"י באמריקה ..... תפא
146. מרן משמש כסנדק בברית מילה בחדרו ..... תפב
147. מרן זצ"ל עם יבלחט"א המחבר ור' ברוך ולצר ..... תפב
148. מרן בחתונת נכדו הרב ר' מרדכי אדלר ז"ל ..... תפג
149. מרן בדרך לחופת נכדו הרב ר' ישראל ארנסטר שליט"א ..... תפג
150. מרן משתתף בשמחת נשואין ..... תפד
151. ההמונים מתאספים להנחת אבן הפנה לבית זוגות צעירים ..... תפו
152. מרן זצ"ל במעמד הנחת אבן הפנה לבית זוגות צעירים ..... תפו
153. קריאה לעורר רחמי שמים לרפואתו של מרן ..... תפח

אלה יעמדו על הברכה

ידידיי הנאמנים והנכבדים והיקרים
הנגידים המפוארים חסידים ואנשי מעשה
שהשתתפו בעין יפה וברוח נדיבה בהוצאת הספר
כל אחד בשמו הטוב יבורך:

מו"ה משה פעלדמאן הי"ו
מו"ה חיים גרוס הי"ו
מו"ה אלטר יוסף נייַמאן הי"ו
מו"ה מרדכי פרידמאן הי"ו
מו"ה יחזקאל מערמלשטיין הי"ו
מו"ה אברהם יערמיאש הי"ו
חתני מו"ה יעקב יחזקי' אוברלנדר הי"ו
מו"ה ברוך פריד הי"ו
מו"ה צבי פריד הי"ו
מו"ה יוסף הערצאנא הי"ו
מו"ה יודא יואל ראזנפעלד הי"ו
מו"ה יעקב יואל פינקאס הי"ו
מו"ה צבי פליגמאן הי"ו
מו"ה צבי ארי' סאפרין הי"ו
מו"ה שלמה זלמן קליין הי"ו

לע"נ אמו מרת לאה בת ר' שמחה ע"ה נפטרה כ"א מנחם-אב

יתברכו ממעון הברכות במילוי משאלותם לטובה
ובכל אשר יפנו יצליחו, אמן.

ד"ר ש' אלמוג